MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESSIS

VIII

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 1999

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESSIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
VIII

PITEŞTI
1999

ARGESSIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESSIS
History series
Annals of the District Argeș Museum
Pitești

EDITORI: MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ ȘI EDITURA "CULTURA" PITEȘTI ©
Str. Armand Călinescu nr. 44,
telefon 048/633543; fax 048/632751; e-mail: Museuarg @ tag.starnets.ro

---

EDITORIAL OFFICE: THE DISTRICT ARGEȘ MUSEUM
AND THE EDITURE "CULTURA" PITEȘTI
Armand Călinescu Street, No. 44; phone 048/633543; fax 048/632751;
e-mail: Museuarg @ tag.starnets.ro

PITEȘTI - ROMÂNIA

I.S.S.N. 1453 - 2182

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE MEDIE

MAREŞALUL ION ANTONESCU - 50 DE ANI DE LA MOARTE

PERSONALITĂŢI

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

SCRIITORI CONTEMPORANI

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

FIBULE DIN COLECŢIA MUZEULUI JUDEŢEAN ARGEŞ - PITEŞTI

- Epoca Bronzului, Hallstatt, Latène -

DRAGOŞ MĂNDESCU

De-a lungul timpului, în literatura de specialitate, fibula si-a câştigat statutul de piesă reprezentativă pentru arta, metalurgia şi cronologia unei epoci sau culturi. Din acest punct de vedere şi venind în întâmpinarea crescândei solicitări privind studiul fibulelor ce se înregistrează în momentul de faţă în arheologia românească, socotim că publicarea integrală a loturilor de piese – multe dintre ele inedite – păstrate în muzeele de la noi, nu poate fi decât o iniţiativă salutară, benefică.

Acest articol este dedicat prezentării fibulelor din periodele mai vechi decât epoca romană, păstrate în colecţia Muzeului Judeţean Argeş-Piteşti. Au fost astfel înregistrate 27 fibule din perioade anteKaiserzeit, a căror distribuire pe epoci artă astfel:

– Epoca Bronzului: o piesă (Sacoţi);

– Hallstatt târziu: 12 (11 de la Ferigile, una de la Stoenesti);

– Latène C-D (perioadă clasică geto-dacică): 14 piese (11 de la Cetăţeni, una de la Mătăsaru).

Fibulele discutate aici provin din şase puncte, în patru dintre acestea din contextul unor cercetări arheologice sistmatice (**Cetăţenii din Vale,** Com. Cetăţeni, Jud. Argeş, **Ferigile,** Com. Costeşti, Jud. Vâlcea, **Mătăsaru,** Jud. Dâmboviţa, **Stoenesti,** Jud. Argeş), celelalte două puncte reprezentând descoperiri întâmplătoare (**Bălăneşti,** Com. Mărunţei, Jud. Olt şi **Sacoţi,** Com. Slătioara, Jud. Vâlcea).

Deşi lotul nu surprinde prin numărul mare al pieselor ce-l compun, varietatea tipologică este remarcabilă - nu mai puţin de 12 tipuri. O succintă discuţie asupra acestora o vom realiza mai jos, după derularea catalogului. Cât despre valoarea exemplarelor cuprinse în această prezentare, considerăm că nu mai este necesar să fie subliniată, unele dintre ele fiind recunoscute fără

rezerve drept piese reprezentative pentru tipurile respective (de exemplu fibula de la Sacoţi sau cele de la Bălăneşti).

CATALOG

1. Sacoţi (Fig.1).
I.V. 1294.Fibulă tip "arcuş de vioară" (Peschiera). Lipseşte extremitatea portagrafei. Arcul are secţiunea patrulateră (3mm în secţiune). Se continuă cu resortul unilateral format din 3 spire, iar acesta cu acul (îndoit la vârf). Bronz. L = 10cm. Patină verde.Fibula a fost achiziţionată de muzeu în decembrie 1974, alături de alte piese,de la Sever Holtei din Sacoţi.
2. Ferigile, Tumulul 40 **(Fig.2).**
I.V. 801. Fibulă tip Glasinac I (cu portagrafă triunghiulară). Două resorturi. Lipseşte o parte a acului. Bronz. L = 8,5cm. *Bibliografie:* A. Vulpe, *Ferigile*, Bucureşti, 1967, p.69, 131, Pl.XXIII.3.
3. Ferigile,Tumulul 74, M I **(Fig.3).**
I.V. 806. Fibulă tip Glasinac (I). Fragmentară. Se mai păstrează arcul, un resort şi jumătate din celălalt. Bronz. L = 8,5cm. La publicare, în 1967, piesa avea încă portagrafa (chiar dacă fragmentară i s-a putut determina totuşi forma triunghiulară), aceasta împreună cu jumătatea resortului lipsind acum. *Bibliografie:* A. Vulpe, *Ferigile,* Bucureşti, 1967, p.149, Pl.XXIII.4
4. Ferigile, Tumulul 97, M I **(Fig.4).**
I.V. 800. Fibulă tip Glasinac II. Portagrafa în formă de scut beotic. La baza portagrafei sunt dispuse patru mici proeminenţe realizate "en repoussée ". Un grup de patru linii incizate, două câte două, formează un decor în V în zona centrală a portagrafei. Bronz. L = 10,6 cm. *Bibliografie*: A. Vulpe, *Ferigile,* 1967, p.69, 164, Pl. XXIII.9.
5. Ferigile, Tumulul 46 **(Fig.5).**
I.V. 802. Fibulă tip Glasinac (II). Fragmentară. Se mai păstrează arcul şi o jumătate dintr-un resort. Pe arc, la capetele acestuia, câte o proeminenţă mică. Bronz. L = 10,7 cm. Ø max. al arcului = 1,1 cm. Faţă de starea în care fost publicată de A. Vulpe în 1967, astăzi îi lipsesc portagrafa (deja atunci ruptă de resort) şi resortul dinspre portagrafă. *Biliografie:* A. Vulpe, *Ferigile*, Bucureşti, 1967, p.135, Pl. XXIII.8.
6. Ferigile, Tumulul 6, M I **(Fig.6).**
I.V. 805. Fibulă tip Glasinac. Fragmentară. Se mai păstrează arcul şi o jumătate dintr-un resort. Bronz. L = 6,7 cm. Patină malignă. *Bibliografie*: A. Vulpe, *Ferigile,* Bucureşti,1967, p.113, Pl. XXIII.13.
7. Ferigile (Fig.7).
I.V. 803.

Fibulă tip Glasinac. Fragmentară. Se mai păstrează doar arcul. Capetele arcului, spre resorturi, sunt marcate cu câte o mică proeminenţă. Bronz. L = 7,9 cm. *Inedită.*

8. Ferigile (Fig.8)..

I.V. 1753. Fibulă de tip Glasinac. Fragmentară. Se păstrează doar arcul. Capetele arcului, spre resorturi, sunt marcate cu câte o mică proeminenţă. Bronz. L = 7,8 cm. *Inedită.*

9. Ferigile, Tumulul 79, M III **(Fig.9).**

I.V. 804. Fibulă tip Glasinac. Fragmentară. Se mai păstrează doar arcul. Bronz. L = 5,6 cm. Unul dintre capetele arcului este aplatizat prin batere şi are trei mici orificii, într-unul păstrându-se încă nitul, ceea ce demonstrează că această piesă a fost reparată (probabil în urma ruperii portagrafei). Celălalt capăt are o mică proeminenţă. *Bibliografie:* A. Vulpe, *Ferigile,* Bucureşti, 1967, p.154, Pl.XXIII.15 (desenul este necorespunzător).

10. Stoeneşti[*] (Fig.10).

I.V. 3334. Fibulă tip Glasinac (foarte probabil). Fragmentară. Se mai păstrează arcul, un resort şi o parte a acului. Arcul are secţiunea circulară, iar resortul rectangulară. Bronz. L = 5,5 cm. Capătul arcului dinspre portagrafă a fost aplatizat (o porţiune de 1 cm) şi are două perforaţii, ceea ce ne îndeamnă să credem că şi această piesă a fost reparată, situaţia fiind asemănătoare cu cea a piesei de la Ferigile, Nr.cat. 9 (Fig.9). *Inedită.*

11. Ferigile, Tumulul 46 **(Fig. 11).**

I.V. 1753. Fibulă tip Donja-Dolina. Fragmentară. Se păstrează arcul şi cea mai mare parte a portagrafei. Secţiunea arcului rectangulară. Fier. L = 9,1 cm. Faţă de desenul publicat în 1967 de A. Vulpe, astăzi piesei îi lipsesc resortul şi extremitatea portagrafei. *Bibliografie:* A. Vulpe, *Ferigile,* Bucureşti, 1967, p.70, 135, Pl. XXIII.7.

12. Ferigile, Tumulul 95 **(Fig.12).**

I.V. 1753. Fibulă fragmentară, din sârmă subţire de bronz (∅ max.= 3 mm). Se mai păstrează arcul şi resortul unispiralic. L = 8 cm. *Bibliografie*: A.Vulpe, *Ferigile*, Bucureşti, 1967, p.163, Pl. XXIII. 12.

13. Ferigile,Tumulul 105, M I **(Fig.13).**

I.V. 1755. Fibulă fragmentară, din sârmă subţire de bronz (∅ max. = 3 mm). Se păstrează jumătatea arcului dinspre resort, resortul şi o parte a acului. L = 6,1 cm. Faţă de starea în care a fost publicată de A. Vulpe în 1967, piesei îi lipseşte jumătatea arcului dinspre portagrafă. *Bibliografie:* A. Vulpe, *Ferigile*, Bucureşti, 1967, p.170, Pl. XXIII. 11.

[*]) Mulţumesc domnilor S.Cristocea şi T.Cioflan, autorii săpăturii de la Stoeneşti (1989), inedită, care mi-au permis publicarea acestei piese;

14. Cetăţeni (Fig.14).
I.V. 2639. Fibulă aparţinând tipului cu dimensiuni mari (de schemă Latène C), de la sfârşitul Latène-ului mijlociu. Fragmentară. Se mai păstrează acul şi un fragment din resort (3+1 spire). Coarda este exterioară. Atât acul cât şi resortul sunt deformate. Fier. L (în starea actuală) = 4,5 cm. *Inedită.*
15. Mătăsaru (Fig.15).
I.V. 971. Fibulă de schemă Latène C cu nod pe picior. Resortul rupt din vechime, se mai păstrează 16 spire pe o parte. Piciorul decorat cu un nodul se prinde cu un manşon de arc, spre resort. Bronz. L = 5,8 cm. *Bibliografie:* Gh. Bichir, E. Popescu, în *M.C.A.*, IX, 1970, p.247, fig.4 / 1-2.
16. Cetăţeni (Fig.16).
I.V. 2638. Fibulă tip Kostrzewski B. Piciorul rupt din vechime. O mică proeminenţă marchează locul de prindere a vârfului piciorului de arc, spre capătul dinspre resort. Resortul format din 1+2 spire. Coarda este exterioară. Resortul, arcul şi piciorul au secţiune dreptunghiulară. Fier. L = 6,6 cm. *Inedită.*
17. Cetăţeni (Fig.17).
I.V. 970. Fibulă tip Kostrzewski B. Resortul, rupt în două, este format din 2+2 spire. Coarda exterioară. Piciorul se prinde de arc spre capătul acestuia, cu un manşon. Bronz. L = 6,9 cm. Patină verde. *Inedită.*
18. Cetăţeni (Fig.18).
I.V. 974. Fibulă tip Kostrzewski B. Resortul format din 3+3 spire. Coarda este exterioară. Piciorul se prinde de arc dincolo de mijlocul acestuia, cu un manşon. Fier L = 9,2 cm. *Inedită.*
19. Cetăţeni (Fig.19).
I.V. 968. Fibulă tip cu arcul în formă de scut rombic. Resortul formează trei spire pe o parte (stânga), după care este rupt. Se păstrează şi acul, cu capătul dinspre resort introdus în golul acestuia, însă pe partea cu spirele păstrate, ceea ce conferă piesei în starea actuală un aspect puţin neobişnuit. Un grup de linii incizate, dispuse în zig-zag şi încadrate de alte două paralele decorează arcul în zona de lăţime maximă a acestuia. L = 8,3 cm. lăţimea max.a arcului = 2,9 cm. Face parte din tezaurul descoperit la Cetăţeni în 1960. *Bibliografie*: B. Mitrea şi D. V. Rosetti, în *Studii şi comunicări. Muzeul Piteşti,* 1972, p.221, fig.3.
20. Cetăţeni (Fig.20).
I.V. 969. Fibulă identică cu cea de la punctul precedent (perechea acesteia). A fost descoperită în acelaşi tezaur. *Bibliografie*: *supra*, la Nr. cat. 19.
21. Bălăneşti (Fig.21).
I.V. 1020. Fibulă tip cu arcul în formă de scut antropomorf. Pe arcul lăţit este reprezentată o figură antropomorfă, văzută frontal, cu bucle laterale alungite. Resortul (deformat) din 6+4 spire, coardă exterioară. Portagrafă înaltă. Argint.

L = 13,1 cm. *Bibliografie:* E. Popescu, în *Studii și comunicări. Muzeul Pitești,* II, 1969, p.110, fig. 1a.

22. Bălănești (Fig.22).

I.V. 1021. Fibulă asemănatoare cu cea de la punctul precedent (perchea ei). Resortul format din 6+7 spire. Coarda exterioară. Argint. L = 11,9 cm. *Bibliografie*: *supra,* la Nr.cat. 21, fig. 1b.

23. Cetățeni (Fig.23).

I.V. 2640. Resortul și acul unei fibule tip lingurită. Resortul format din 2+2 spire. Coarda este exterioară. Resortul e format în jurul unui ax (bronz) ce se prindea prin sudare la cald pe interiorul corpului propriu-zis al fibulei. Bronz. L = 2,7 cm. *Inedită.*

24. Cetățeni (Fig.24).

I.V. 973. Fibulă tip Jezerine**. Fragmentară. Resortul este rupt la jumătate (se păstrează două spire). Coarda este interioară. Acul și partea inferioară a portagrafei lipsesc. Incizii longitudinale paralele pe arc, la marginea acestuia. Portagrafa decorată cu o perforație rotundă. Bronz. L = 7,7 cm. lățimea max. a arcului = 1,2 cm. *Inedită.*

25. Cetățeni (Fig.25).

I.V. 972. Fibulă tip puternic profilat***. Resortul rupt, se păstrează 4 spire. Coarda este extrioară, susținută de un cârlig. Arcul se lățește la capătul dinspre resort și este ornamentat cu un nodul format din trei mici proeminențe. Portagrafa plină. Acul lipsește. Bronz. L = 7,8 cm. *Inedită.*

26. Cetățeni (Fig.26).

I.V. 2641. Acul și începutul resortului unei fibule. Bronz. L = 5,3 cm. *Inedită.*

27. Cetățeni (Fig.27).

I.V.2642. Acul și trei spire ale resortului unei fibule. Bronz. L = 3,8 cm. *Inedită.*

Trecând în cele ce urmează la discuția succintă a tipurilor, menționăm că nu vom insista decât asupra acelor tipuri ce nu au beneficiat de precizările necesare cu ocazia publicării pieselor respective; evident, pesele inedite vor fi tratate mai amănunțit dacă nu există încă o discuție asupra tipurilor acestora.

Tipul "arcuș de vioară" (Peschiera) (Nr.cat.1, Fig.1). În varianta cu resortul din trei spire este reprezentat la noi, în afara piesei de la Sacoți, de doar încă două fibule: una de la Moldova-Veche (Jud. Caraș-Severin) și alta de la Rateșu Cuzei (Jud. Vaslui). Tipul Peschiera este specific pentru etapa finală a Epocii Bronzului și începutul Hallstatt-ului (sec.XIII - XII a.Chr.). Exemplarul de la Sacoți poate fi considerat una dintre cele mai vechi fibule de

) Vezi *infra,* *;

***) Deși sunt fibule aparținând unor tipuri provincial - romane, deci încadrabile în perioada imperială romană (*Kaiserzeit*), le-am inclus aici pentru că au fost descoperite într-o așezare dacică de epocă clasică (constituind, fără îndoială, importuri);

pe teritoriul României[1].

Tipul Glasinac (Nr. cat. 2-10, Fig. 2-10), cu dublu resort şi portagrafa triunghiulară (**Glasinac I,** Nr. cat. 2, Fig. 2), sau în formă de scut beotic (**Glasinac II,** Nr. cat. 4, Fig. 4) este unul specific lumii illirice de unde se răspândeşte şi în spaţiul tracic. Apare în Hallstatt-ul mijlociu, dar perioada de maximă dezvoltare a tipului este sec. VII-VI a. Chr. (Hallstatt-ul târziu), menţinându-se până în sec.V, în pragul celei de-a doua epoci a fierului[2].

Tipul Donja-Dolina (Nr. cat. 11, Fig. 11) se caracterizează prin portagrafa dreptunghiulară finalizată, de regulă, printr-un buton. Prototipul său apare în Attica pe la mijlocul sec. IX a.Chr., de unde trece în Beoţia, cunoscând aici, în sec. VIII a. Chr., o largă răspândire[3]. În spaţiul tracic şi illir, această fibulă apare în Hallstatt-ul târziu, specifică sec. VI a.Chr., cu prelungiri până în sec. V a. Chr.[4].

Tipul fibulelor mari, din fier, de la sfârşitul subfazei Latène C (mijlociu) (Nr. cat. 14, Fig. 14). Deşi fragmentară, lungimea acului acestei fibule din fier (L = 8,5 cm acul) ne îndreptăţeşte să o includem în tipul acesta care, bine definit, se cracterizează - în cadrul schemei Latène C - prin arcul puţin înalt, alungit, ca şi piciorul, cu dimensiuni mai mari, între 8-18 cm. Analogiile în spaţiul nostru sunt numeroase: Apahida[5], Bucureşti - Căţelu Nou[6], Ciumeşti[7], Cepari (Bistriţa-Năsăud)[8], Curtuiuşeni [9], Fântânele -"Livadă" [10], Piscolt[11], Slimnic [12], Zimnicea[13]. Fibule de acest tip sunt socotite de V. Zirra ca "*reprezentante ale celui mai târziu orizont vest Latène în Transilvania şi Crişana*"[14] (în mare, prima parte a Latène-ului C2). Analogiile din spaţiul boemian (Donj - Grad Osijek[15], Praha Ponetovice[16]) sau sârbesc (Cubra[17]) sunt

---

[1] A se vedea, pe larg, discuţia la T. Bader,*Die Fibeln in Rumänien*, în *Prähistorische Bronzefunde Europas*, 14, 1983, cu recenzie A. Vulpe, în *Germania*, 65, 1987, 2, p.477 ş.u.;
[2] A. Vulpe, *Ferigile*, Bucureşti, 1967, p.68-70; D. Gergova-Domaradzka, *Some remarks on the origin and development of the double-looped fibulae in Thrace*, în *Actes du II-e Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-10 sept. 1996)*, Bucureşti, 1980, p.191-202;
[3] A se vedea, într-o ediţie mai nouă şi accesibilă, A. M. Snodgrass,*Grecia epocii întunecate*, Bucureşti, 1994, p.326-327, Fig.29.a;
[4] A. Vulpe, *Op. cit.*,p.70;
[5] V. Zirra, în *Dacia, N.S.*, XX, 1976, p.149, Fig. 8.1;
[6] V. Leahu, în *Cercetări Arheologice în Bucureşti*, p. 27, Fig. 21.6;
[7] V. Zirra, *Un cimitir celtic în N-V României. Ciumeşti. I*, Bucureşti, 1967, p.19, Fig.8/VI; p. 29, Fig.14/III, etc.;
[8] M. Roska, în *Közlemenyek*, IV, 1944, p.55/56, Fig. 7.4;
[9] Z. Nanasi, în *Crisia*, III, 1973, p. 31, Fig. IV,1;
[10] I. H. Crişan, în *SCIVA*, 26, 1975, 1, p.46, Fig. 1.10;
[11] I. Nemeti, în *Thraco-Dacica*, XIII, 1992, p.67, Fig.6.3 M 52;
[12] I. Glodariu, *Aşezări dacice şi daco-romane la Slimnic*, Bucureşti, 1981, p.37, Fig.43.14;
[13] A. D. Alexandrescu, în *Dacia, N.S.*, XXIV, 1980, p.38, Fig.49.9;
[14] V. Zirra, în *File de istorie. Bistriţa*, III, 1974, p.153;
[15] J. Todorovic, *Kelti u jugoistocnoj Evropi*, Beograd, 1968, p.52, T XVIII.3;
[16] J. Filip, *Keltove ve Stredni Evrope*, Praha, 1956, p.526, Fig.94.1 si Fig.34.1;

încadrate în limitele sec. II a. Chr.

Tipul fibulelor de schemă Latène C cu nod pe picior (Nr. cat. 15, Fig. 15). Deşi prin construcţia sa acest tip aminteşte de fibulele de schemă Latène C cu sferă pe picior din necropolele celtice din vestul ţării, unele elemente cum ar fi piciorul prins de arc în apropierea resortului, sau numărul mare de spire ale resortului sugerează o încadrare cronologică ceva mai târzie, spre sfârşitul subfazei Latène C2 - începutul subfazei Latène D1[18]. Situaţia acestui tip se aseamănă cronologic cu fibulele dacice cu noduri, din argint [19], plasate şi ele la începutul Latène-ului târziu, pe aceleaşi criterii, chiar dacă schema lor de construcţie e Latène C (nu se justifică, în schimb, "fuzionarea" celor două tipuri, cum întâlnim într-o lucrare recentă [20]). Un alt caz în care schema Latène C tardivă este întâlnită într-o manieră definitorie în Latène D este cel al tipului Jarak, din lumea scordiscă [21].

Tipul Kostrżewski B[22] (Nr. cat. 16-18, Fig. 16-18) se caracterizează prin construcţia simplă, cu arcul şi piciorul prelungi, nedecorate, realizate din fier, dar şi din bronz. Piciorul se prinde (de regulă prin intermediul manşonului în care e transformat capătul său) de arc, spre resort. Anlogiile pentru piesele de la Cetăţeni sunt abundente: Aţel - Bratei [23], Căscioarele - Şuviţa Hotarului [24], Ciumeşti[25], Curtuiuşeni[26], Dindeşti[27],Pişcolt[28],Radovanu[29], Sadoveni[30], Zimnicea [31], precum şi o piesă cu loc de descoperire necunoscut, ce se afla în colecţia fostului Muzeu Naţional de Antichităţi[32]. Acest tip este specific culturii Poieneşti - Lukaševka (întâlnite în faza I, dar mai ales - definitoriu - în faza a doua a acesteia), fiind datate în a doua jumătate a sec. II şi în prima jumătate a sec. I a. Chr.[33] Tipul este deci definitoriu pentru sfârşitul Latène-ului mijlociu şi prima parte a celui târziu. La Aţel - Bratei fibula era asociată cu un *lekythos* elenistic târziu, aproximativ a doua jumătate a sec. II

[17] P. Popovic, M. Sladic, în *Arheologija istocnie S rbije*, 1997, p.114, Fig. 2.1;
[18] V. Zirra, în *Dacia, N.S.*, XV, 1971, Abb. 23.71;
[19] K. Horedt, în *Dacia, N.S.*, XVII, 1973, p.131;
[20] A. Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană. Sec.II î.e.n.- I e.n.*, Bucureşti, 1997, p.31-33, tipul I;
[21] J.Todorovic, *Praistorijska Karaburma*, I, Beograd, 1972, *passim*;
[22] J. Kostrzewski, *Die ostgermanische Kultur der SpätLatènezeit*, I, Leipzig, 1919, p.17-18, Fig.2;
[23] I.H.Crişan, în *Sargetia*, X, 1973, p.53, Fig.5;
[24] V. Sîrbu (coordonator), *Aşezări din zona Căscioarele-Greaca- Prundu. Mileniile I î.Hr - I d.Hr.*, Brăila, 1996, p.16, Fig.8;
[25] V. Zirra, *Un cimitir...*, p.21, Fig. 9 M 5b / II şi p.57, Fig.29 / 7536;
[26] Z. Nanasi, *Op. cit.*, p.32, Fig.IV.3;
[27] V. Zirra, în *Studii şi comunicări. Satu Mare*, II, 1972, p.171, Fig.10.2;
[28] I. Nemeti, în *Thraco-Dacica*, X, 1989,p.67,Fig. 7.1 M 57;
[29] S. Morintz, D. Şerbănescu, în *Thraco-Dacica*, VI, 1985, 1-2, p.27, Fig.4.2;
[30] P. Sadurschi, în *MCA Tulcea 1980*, p. 323, Fig.6;
[31] A. D. Alexandrescu, *Op.cit.*,p.34, Fig.49.6 şi p.28, Fig.49.4;
[32] D. Popescu, în *Dacia*, V-VI, 1935-1936, p.241, Fig.1.5;
[33] M. Babeş, *Die Poieneşti - Lukaševka Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzen Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, 1993, p.92-93, tipul II.3;

a. Chr.[34], la Dindeşti piesa e datată tot în a doua jumătate a sec. II a. Chr.[35] şi tot în a doua jumătate a sec. II a. Chr. a fost încadrat şi M 56 de la Zimnicea [36], cu fibulă de acest tip. În *oppidum*-ul de la Gomolava, astfel de piese sunt incluse în grupa a 3-a de fibule, corespunzând fazei VI a (a doua jumătate a sec. II - al doilea sfert al sec. I a. Chr.)[37].

Fibulele cu arcul în formă de scut rombic (Nr. cat. 19,20, Fig. 19,20), unitare tipologic, sunt o prezenţă bine conturată în cadrul tezaurelor dacice din argint (cum este cazul şi la Cetăţeni). Cu o răspândire preponderent sudică (la sud de bazinul Târnavelor, în zona dintre Carpaţi şi Dunăre şi în nordul Bulgariei), sunt încadrate în a doua jumătate / sfârşitul sec. I a. Chr. - începutul sec. I p. Chr.[38], deci în plină etapă finală a Latène-ului târziu. Contextul de la Cetăţeni întăreşte această datare, ultima monedă a tezaurului fiind din anul 8 a. Chr.[39]

Tipul cu arcul în formă de scut antropomorf [40](Nr. cat. 21,22, Fig. 21,22). Sunt doar cinci exemplare cunoscute până acum, în afară de cele două prezentate aici figurând încă două din tezaurul de la Coada Malului şi un exemplar din Transilvania, toate din argint. Neîndoielnic, îşi au originea în tipul cu arcul în formă de scut rombic şi pot fi datate în a doua jumătate a sec. I a. Chr.

Fibulele de tip "linguriţă" [41](Nr. cat. 23, Fig. 23) au fost mult discutate în literatura de specialitate. Din argint în tezaure, din bronz sau fier în aşezări, acestea au o arie de răspândire ce se suprapune în mare parte peste cea a fibulelor cu scut rombic (la sud de bazinul Târnavelor, Banat, Oltenia, Muntenia, precum şi *dave*-le de pe Siret). Cu o datare sprijinită inclusiv pe baza asocierii cu denari romani republicani şi imperiali de început (în tezaurele de la Şeica Mică şi Remetea Mare), s-a considerat că perioada de utilizare maximă a fibulelor acestora se încadrează din ultimul sfert / sfârşitul sec. I a. Chr., până la jumătatea / al treilea sfert al sec. I d. Chr.

Fibulele de tip Jezerine (Nr. cat. 24, Fig. 24) sunt rare în Dacia epocii Latène-ului târziu, constituind, se pare, importuri din Imperiu[42]. Au o

---

[34] V. Zirra, *Op.cit.*,p.189;
[35] *Ibidem*, p.175; *Idem*, în *Dacia, N.S.*, XV, 1971, Abb. 8.10;
[36] M. Babeş, în *SCIVA*, 39, 1988,1, p.8;
[37] B. şi M. Jovanovic,*Gomolava. Naselje mladeg gvozdenog doba*, Novi-Sad - Beograd, 1988, p.196, T XLI 9-12;
[38] O reluare recentă a discuţiei asupra acestui tip de fibulă, ca şi asupra tipurilor ce vor urma, cu bibliografia, la A. Rustoiu, *Op. cit.*, p.44-45, tipul 11;
[39] B. Mitrea şi D. V. Rosetti, în *Studii si comunicări. Piteşti*, 1972, p.221;
[40] şi
[41] Vezi *supra*, nota 38, p. 45, tipul 12, respectiv p.48-50, tipul 16;
[42] Se impune o reanalizare a importurilor în lumea dacică, singura lucrare de până acum, I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană (sec. II î.e.n. - sec. I e.n.)*, Cluj, 1974, reflectând o realitate veche de peste 25 de ani, şi mai mult, neacoperind toate aspectele (de exemplu, fibulele au fost

răspândire exclusiv sud-carpatică (cinci puncte cu descoperiri la A. Rustoiu, acum adăugându-se al şaselea: Cetăţeni), fiind datate începând cu ultimul sfert al sec. I d. Chr.[43]

Tipul puternic profilat (Nr. cat. 25, Fig. 25), tip roman-provincial, este întâlnit aproximativ pe tot teritoriul Daciei preromane, într-un număr suficient (19 puncte cu descoperiri la A. Rustoiu, 20 acum). Acest tip s-a aflat la modă pe toată durata sec. I d. Chr.[44].

omise);

[43] Vezi *supra* nota 38, p. 51, tipul 17.

[44] Vezi *supra*, p. 52-53, tipul 19 var.c.

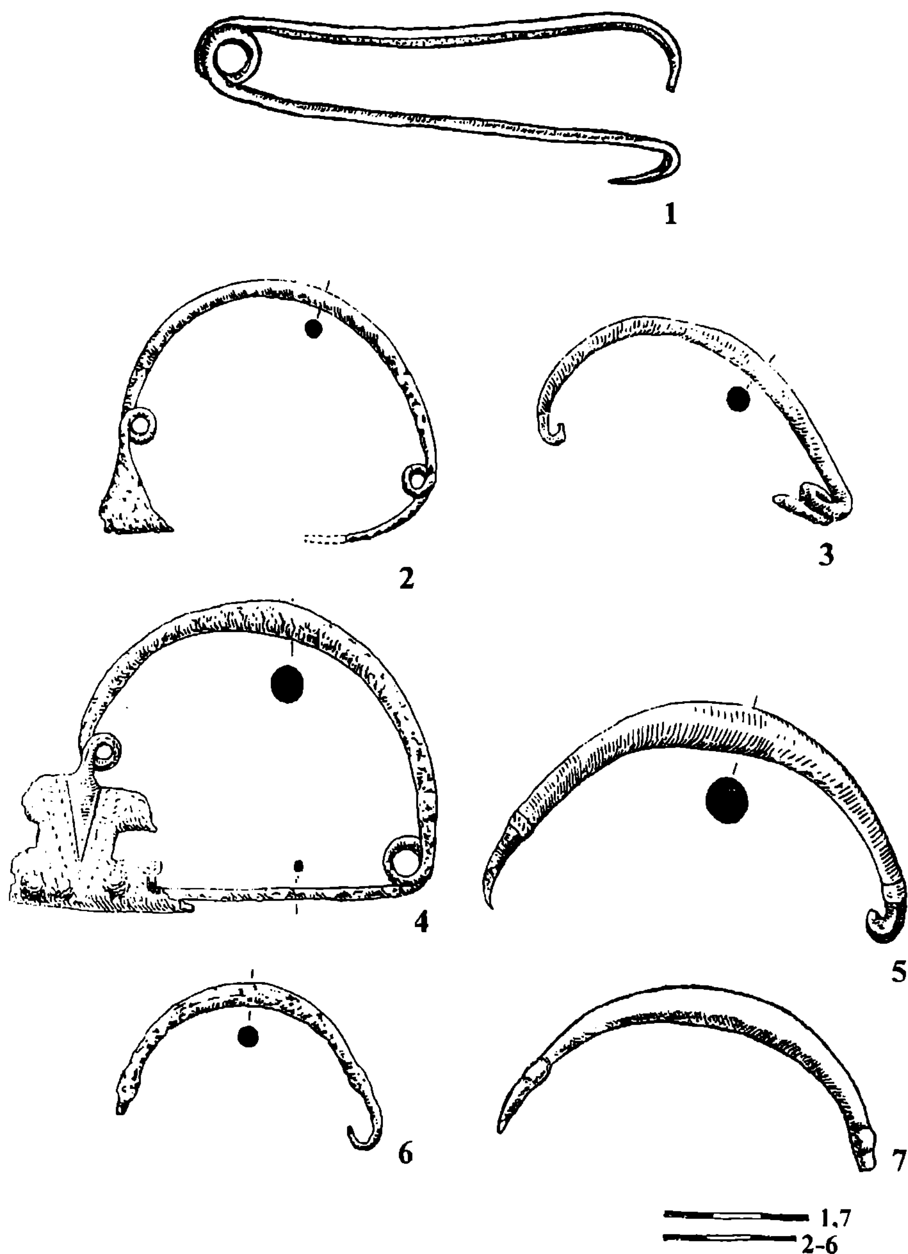

Fig. 1. Sacoţi; Fig. 2-7. Ferigile (2-6. după A. Vulpe).

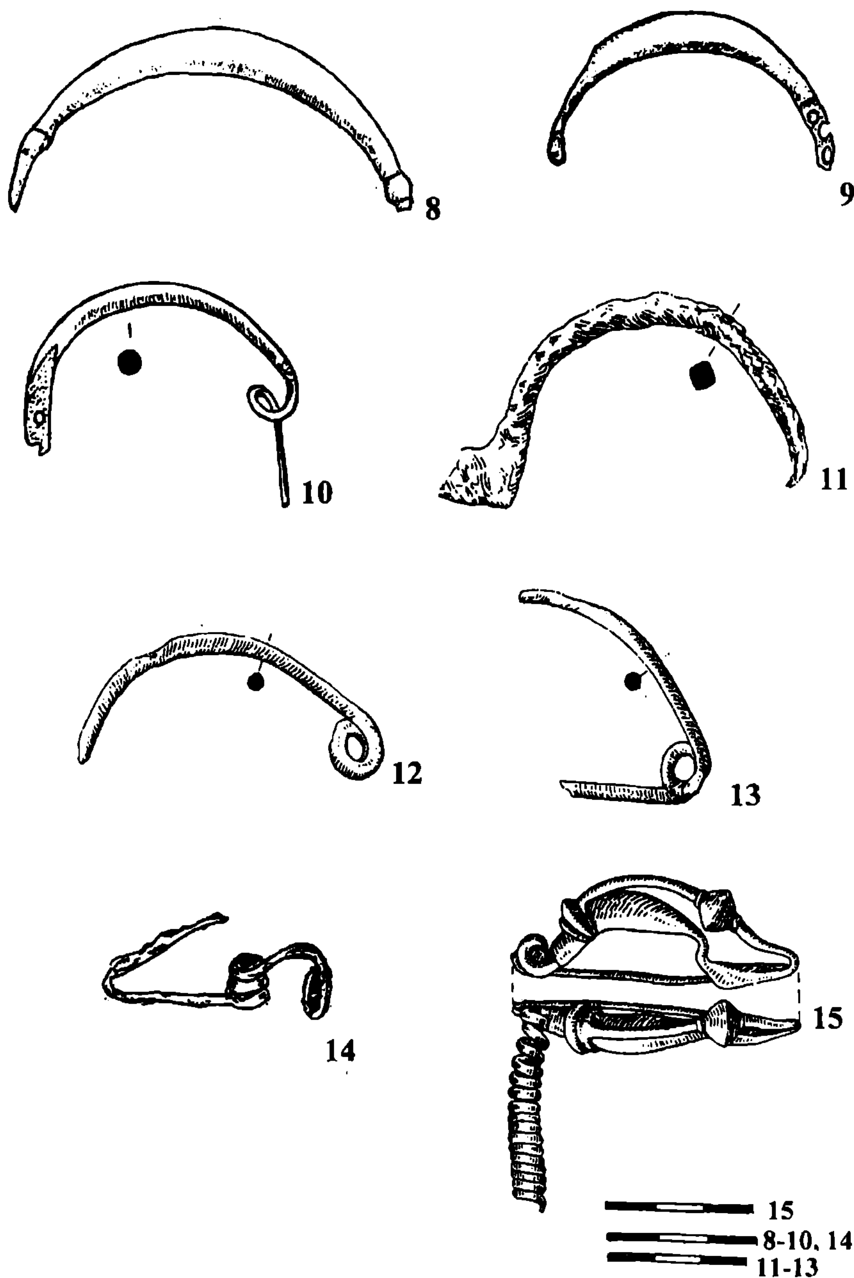

Fig. 8,9,11-13. Ferigile; Fig. 10. Stoeneşti; Fig. 14. Cetăţeni; Fig. 15. Mătăsaru (11-13. după A. Vulpe).

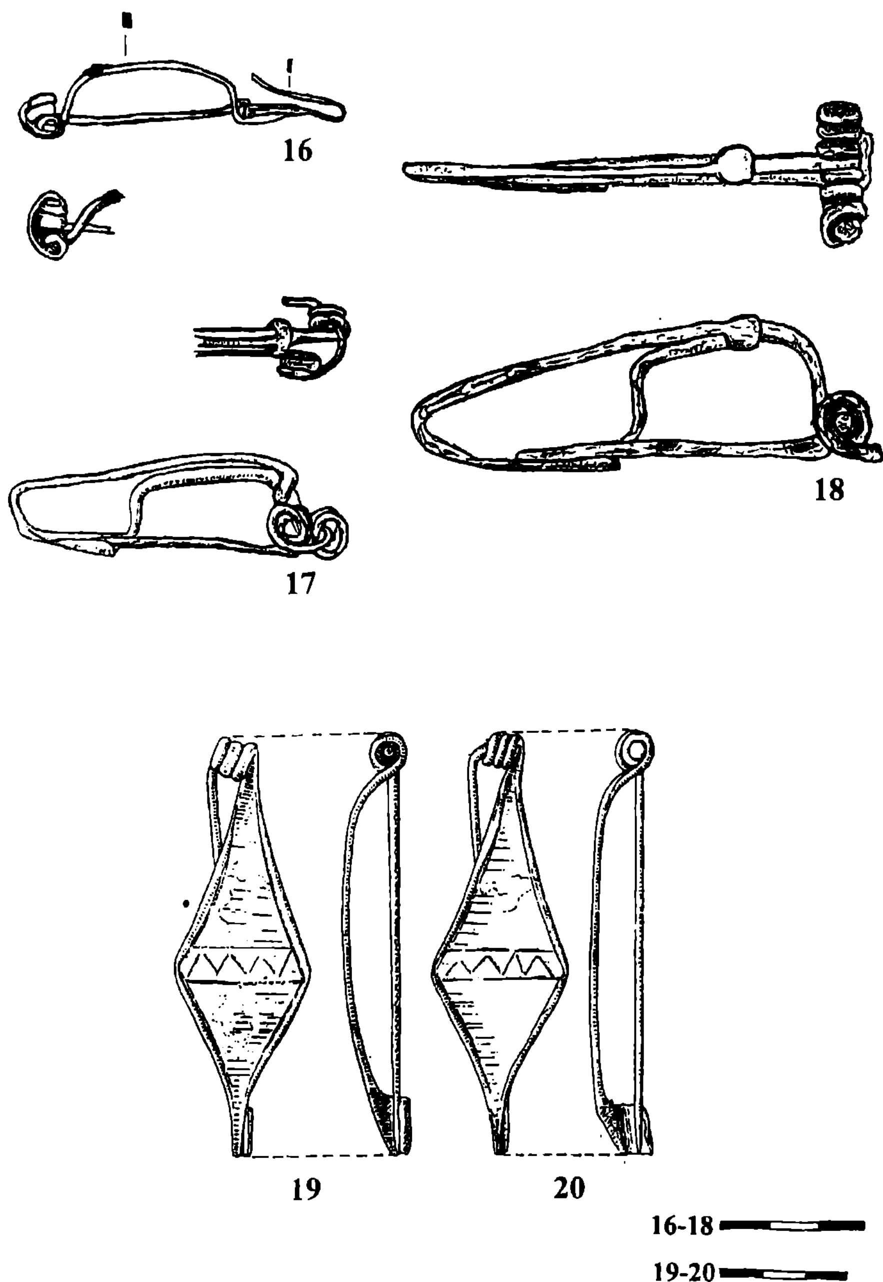

Fig. 16-20. Cetăţeni (19, 20. după B. Mitrea şi D.V. Rosetti).

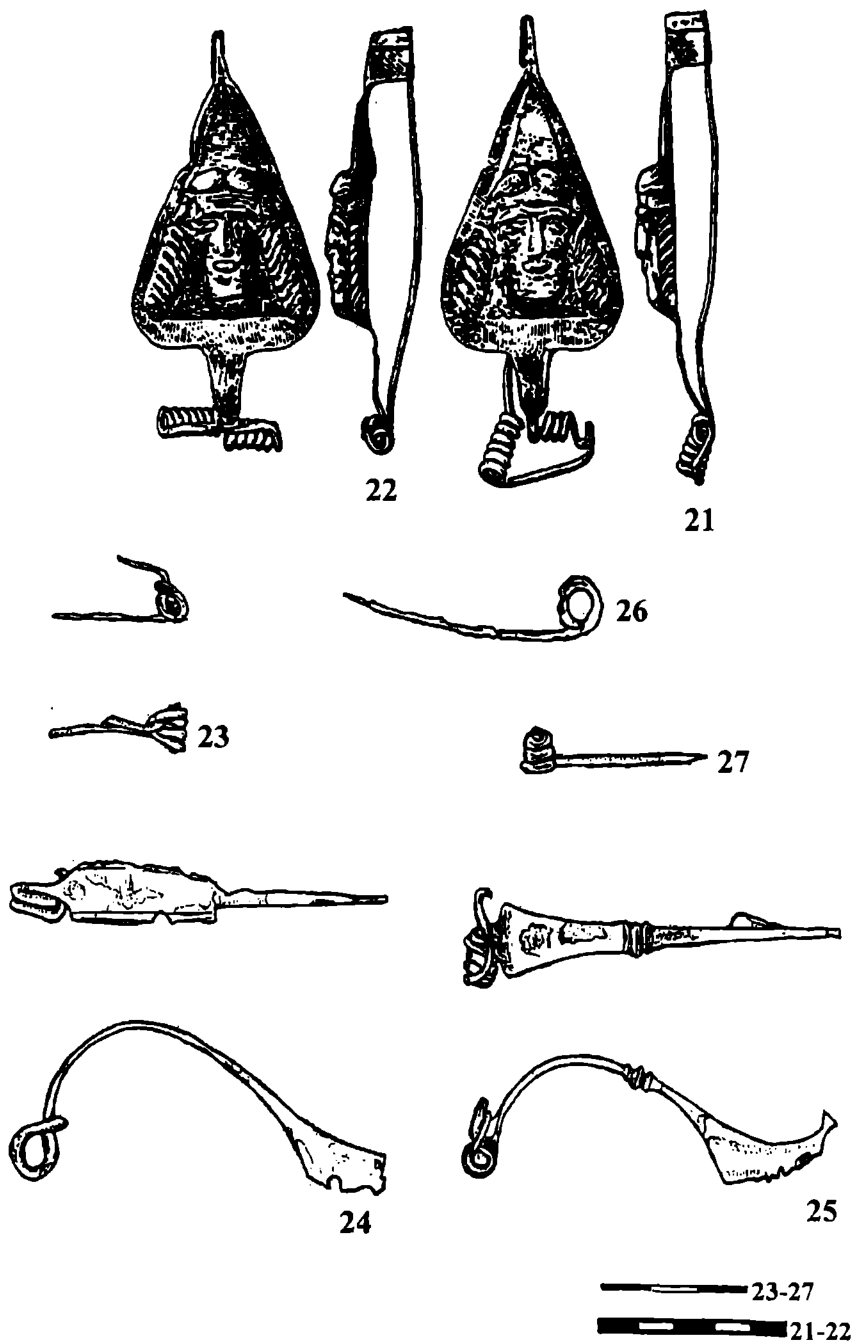

Fig. 21-22. Bălăneşti; Fig. 23-27. Cetăţeni (21-22. după A. Rustoiu).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

RELIGIA GETO-DACILOR – BAZĂ A ORTODOXIEI ROMÂNEŞTI

ION NANIA

Problema religiei daco-geţilor a fost studiată de o mulţime de istorici, iar părerile foarte controversate s-au împărţit în două tabere principale: monoteism, sau politeism ?[1] Studiul nostru readuce în discuţie această problemă, considerând că izvoarele istorice nu au fost interpretate corect şi nici prezentate în ansamblul lor.

Monoteismul (de fapt **henoteismul,** s.n.) geto-dacic a fost dovedit cu strălucită competenţă şi argumente de istoricul Vasile Pârvan,[2] în timp ce adepţii celei de a doua ipoteze au culminat cu susţinerile lui Constantin Daicoviciu şi Hadrian Daicoviciu care îl consideră pe Vasile Pârvan drept un „Idealist, animat de subiective concepţii" care „a făcut încercarea de a-i prezenta pe geţi ca pe un popor complet deosebit de celelalte neamuri ale antichităţii, superior tuturor prin concepţia sa monoteistă şi spirituală"[3]. Susţinerile lui Pârvan au fost îmbrăţişate de majoritatea celor care au fost interesaţi de istoria Daciei, nu datorită argumentării zdrobitoare pe care se bazează, ci pentru că a fost „Grabnic adoptată de anumiţi teologi (care numai că nu i-au făcut pe geto-daci creştini înainte de apariţia creştinismului!)" şi deci „această ipoteză nu rezistă criticii"[4] pentru că „mai târziu C. Daicoviciu a arătat că Pârvan a interpretat absolut greşit cuvintele lui Herodot",[5] ceea ce este o afirmaţie gratuită dacă citim cu atenţie opera părintelui istoriei; convingerea este şi mai clară pentru cei ce cunosc greaca veche.

---

[1] În articolul de faţă discutăm numai despre aceste două teorii, deoarece au mai existat şi altele care nu au suport ştiinţific. S-a susţinut, de pildă, că dacii au fost dualişti, având un cult analog celui iranian. Vezi: A.D. Xenopol, **Istoria românilor,** ediţia a II-a, vol.I, pp. 87 şi urm. şi p.97, dând crezare falselor teorii abordate de Bessel şi de Roesler care au susţinut şi un fel de „theocraţie" getică întemeiată de Zalmoxis, un fel de Moise sau Mahomed getic (Robert Roesler, **Romänische Studien,** Viena, 1871, p. 61), teorie reluată şi de alţi autori. Toate acestea au fost rezolvate în mod strălucit de Vasile Pârvan, **Getica,** Bucureşti, 1926, pp. 151-164.

[2] **Ibidem.**

[3] Hadrian Daicoviciu, **Dacii,** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 168.

[4] **Ibidem.**

[5] **Ibidem.**

Să vedem în ce a constat „greşeala" lui Vasile Pârvan şi care sunt „incontestabilele" argumente pentru susţinerea religiei politeiste la geto-daci. S-a afirmat că „Din cele ce relatează Strabon (VII, 3, 4-5) reiese categoric caracterul politeist al religiei dacice, iar pasajul din Herodot (IV, 94) la care se refereau susţinătorii monoteismului dacic credem că a fost şi rău tradus şi greşit interpretat"[6]. Cum Herodot a trăit apoximativ între anii 484-425 î.Cr., iar Strabon între anii 63 î.Cr. - 19 d. Cr., se cuvine să începem cu argumentele transmise de părintele istoriei, fiind de altfel primul istoric care ne dă informaţii despre geţi.

Ştirile încep cu expediţia lui Darius din anul 514 î. Cr. împotriva sciţilor, prin Peninsula Balcanică, trecând cu această ocazie şi prin Dacia. Iată ce ne transmite Herodot: „Înainte de a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geţi, care se cred nemuritori"[7]. „Iată cum se cred nemuritori geţii: ei cred că nu mor şi că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun şi Gebeleizis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorţi, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să ţină trei suliţe cu vârful în sus, iar alţii, apucând de mâini şi picioare pe cel ce urmează să fie trimis la Zalmoxis şi ridicându-l în sus, îl azvârle în suliţe. Dacă – străpuns de suliţe – acesta moare, geţii socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicând că e un om ticălos şi, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viaţă. Aceşti traci, când tună şi fulgeră, trag cu săgeţile în sus, spre cer, şi ameninţă divinitatea (care provoacă aceste fenomene), deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor"[8].

Aproape în unanimitate, istoricii şi lingviştii au fost de acord cu această traducere. C. Daicoviciu a fost de acord cu transpunerea până în partea finală a ultimei fraze, dându-i o altă interpretare[9] arătând că „ultima parte a frazei din urmă nu corespunde cu ceea ce voia să spună Herodot, (ca şi când C. Daicoviciu ar fi stat de vorbă cu Herodot şi acesta i-ar fi spus că a greşit când s-a exprimat astfel n.n.). Atât logic, cât şi gramatical, ea trebuie înţeleasă şi tălmăcită astfel: „Tot tracii aceştia, de asemenea, când tună şi fulgeră, trăgând cu săgeţile spre cer, ameninţă zeul, căci ei cred că (cel care tună şi fulgeră) nu este un alt zeu, decât zeul lor" (adică: Zamolxis-Gebeleizis). Reiese prin urmare, nu numai că Herodot nu afirmă în nici un fel unicitatea zeului

---

[6] C. Daicoviciu, **Cultura dacică în sec. I î.e.n. şi I e.n.**, în **Istoria României**, vol. I, Editura Academiei, 1960, p. 330 (Cit. în continuare: Ist. Rom. I).

[7] Herodot, **Istorii**, IV, 93, în: **Izvoare privind istoria României**, Editura Academiei, Bucureşti, vol. I, 1964, (vol. II, 1970). (Cit. în continuare: Izvoare, I, II), p. 47.

[8] Herodot, **Istorii**, IV, 94; **Izvoare**, I, p. 49.

[9] C. Daicoviciu, **Herodot şi pretinsul monoteism al geţilor**, Apulum, II, 1943-1945, pp. 90-94; idem, **op. cit.**, în **Ist. Rom.**, I, p. 331.

Zamolxis (Herodot scrie: Zalmoxis, n.n.) – sau Gebeleizis –, ci că acest Gebeleizis, zeu al tunetelor şi fulgerelor, zeu uranian, este, alături de Zamolxe (zeu chtonian şi poate principala zeitate getică) unul din zeii daco-geţilor. Nu e exclus însă ca încă de pe vremea lui Herodot, dar sigur mai târziu, aceste două divinităţi distincte odinioară să se fi contopit în una singură, păstrând cele două aspecte şi cele două nume"[10].

Considerăm paradoxală afirmaţia că „atât logic, cât şi gramatical", „Ultima parte a frazei din urmă nu corespunde cu ceea ce voia să spună Herodot". Să reluăm ultima parte a frazei care arată atitudinea geto-dacilor faţă de norii care tună şi fulgeră: „trag cu săgeţile în sus, spre cer, şi ameninţă divinitatea, deoarece ei cred că nu există un alt zeu în afară de al lor". Din punct de vedere gramatical nici nu se poate discuta despre o greşeală, nici în textul tradus şi cu atât mai mult în cel original. Din punct de vedere „logic" nu credem că istoricul, care s-a pretins cel mai bun traducător din greaca veche, să fi pierdut din vedere tocmai faptul că Herodot a fost grec şi că grecii socoteau din marele lor număr de zei, semizei, nimfe, sirene şi satiri pe Zeus „drept stăpânul suprem al oamenilor şi al zeilor",[11] „şi ca deţinător al puterii supreme absolute, Zeus era cel care împărţea dreptatea printre oameni şi zei, el era expresia echilibrului şi al ordinii din natură şi din societate. Era socotit zeul luminii, al fenomenelor naturale, deţinătorul fulgerelor şi, mai ales, al trăsnetelor – manifestare cu precădere a forţei şi a mâniei sale divine"[12]. Grecilor, şi cum este firesc deci şi lui Herodot, li se părea ciudat faptul că geţii „nu cred să existe un alt zeu în afară de al lor". „Acest zeu era cerul senin, luminos. Tot ce-i tulbură frumuseţea şi armonia, aşadar furtuna, norii, grindina, trebuie combătut"[13]. Şi mai straniu li se părea grecilor faptul că geto-dacii „când tună şi fulgeră, trag cu săgeţile în sus, spre cer, şi ameninţă divinitatea", adică pe Zeus, stăpânul fulgerelor şi tunetelor. Ce este neînţeles în expunerea lui Herodot ? Faptul că geţii „ameninţă divinitatea" şi nu ştim despre ce divinitate este vorba ? Pentru Herodot era limpede, nici nu trebuie să amintească pe Zeus. De aceasta ne scuteşte Paradoxograful lui Rohde, o scurtă compilaţie anonimă în care sunt folosite scrieri anterioare secolului al III-lea d. Cr., care aminteşte „că geţii întâmpină cu lovituri de tobă tunetele lui Zeus şi îl ameninţă pe zeu trăgând cu arcul în văzduh"[14]. Cum am putea admite ca logică tălmăcirea că geto-dacii „când tună şi fulgeră, trăgând cu săgeţile spre cer, ameninţă zeul, căci ei cred că (cel care tună şi fulgeră) nu este alt zeu, decât zeul lor"? Cine a văzut măcar un singur creştin, nicicum un popor,

[10] **Ibidem.**
[11] Anca Balaci, **Mic dicţionar mitologic greco-roman,** Editura Ştiinţifică, 1966, p. 393.
[12] **Ibidem,** p. 395.
[13] Constantin C. Giurescu, **Istoria românilor,** vol. I, ediţia a V-a, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1946, p. 108.
[14] **Izvoare,** I, p. 635.

punând mâna pe topor şi aruncându-l spre cer să strige: „Dă-te jos, Doamne, că te tai!? Acesta ar fi un paranoic. Am putea oare admite că geto-dacii au fost în masă alienaţi ? Cu această gogoriţă nu prea a fost de acord nici urmaşul susţinătorului şi caută o ieşire din încurcătură arătând că „Ritualul tragerii cu arcul spre cerul întunecat de nouri negri şi străbătut de săgeţile fulgerelor nu prea poate fi considerat, aşa cum face Herodot (aşa cum face C. Daicoviciu, n.n.), ca o ameninţare a pământenilor la adresa puternicului zeu. Ne putem gândi mai degrabă la un sprijin pe care credincioşii îl dau divinităţii, ajutând-o să risipească norii ce-i ascund faţa luminoasă“[15]. Iată cum, vrând-nevrând, susţinătorul politeismului şi al lui Zalmoxis (pe care-l scrie Zamolxis) chtonian găseşte, fără să vrea, calea spre adevăr: Zalmoxis – zeul cerului senin, adevăr de mult recunoscut: „dacii trag cu săgeţile în văzduh, spre nori, ca să-i gonească şi să ajute în felul acesta pe zeul suprem“[16].

Obiceiul străvechi al geţilor s-a păstrat până la jumătatea secolului al XX-lea. În ritualul Căluşului, cu asentimentul vătafului, gospodarul putea pune, pe lângă altele, lângă steag, şi un topor. Cu toporul pus în Căluş se putea opri zaliştea (vântul puternic, furtuna) şi grindina. După pornirea stihiei, gospodarul îl arunca spre cer în aşa fel încât toporul să se rotească în aer şi să cadă cu tăişul în pământ. În acest moment el spunea: – „Fereşte-ne, Doamne, de puterea celor rele“. Dacă toporul se înfigea din cădere, era semn bun, iar dacă nu, gospodarul îl lua de coadă şi-l izbea cu leafa în pământ spunând: – „Să piară zaliştea şi să se limpezească cerul!“[17]. Tot în acest ritual, vechi de 3000 de ani, ni s-a păstrat şi obiceiul trimiterii unui sol „la Zalmoxis“, numai că în Căluş ritualul trimiterii la cer avea loc la al patrulea joc; este singura neconcordanţă cu ştirea lui Herodot care ne spune că trimiterea unui sol avea loc „Tot la al cincilea an“[18].

În ceea ce priveşte relatările lui Strabon în Geografia sa (VII, 3, 4-5), s-a afirmat că „reiese categoric caracterul politeist al religiei dacice“, concluzie inexactă, bazată pe simple compilaţii. În capitolul VII, 3, 4, Strabon caută să arate poligamia dacilor, pornind de la un fragment, şi acela nesigur, dintr-o piesă a lui Menandru, cel mai de seamă autor de comedii după Aristofan, care a trăit la Atena între anii 334-292 î. Cr.[19] În comediile sale Menandru putea spune orice despre daci pentru a combate viciile societăţii greceşti. Cum am putea admite fragmentele din opera lui Menandru ca izvoare istorice autentice despre istoria dacilor când însuşi Strabon scrie în continuare (VII, 3, 4): „Iată ce mai spune acelaşi poet, aducând pe scenă un soţ supărat de cheltuielile pe

[15] H. Daicoviciu, op. cit., p. 173.
[16] Constantin C. Giurescu, op. cit., loc. cit. Problema a fost lămurită cu mult timp înainte de Vasile Pârvan, op. cit., loc. cit.
[17] Ion Nania, **Rusaliile – sărbătoare multimilenară în spaţiul românesc**, în: Creativitate şi eficienţă în acţiunea socială a tineretului, vol. II, Centrul de cercetări pentru problemele tineretului, Filiala Argeş, Piteşti, 1989, pp. 187, 197.
[18] Ibidem, pp. 189-193.
[19] Izvoare, I, p. 135.

care le fac femeile cu jertfele. Cuvintele [soţului] sunt: „Ne prăpădesc zeii, nu altceva, mai ales pe noi cei căsătoriţi. Căci mereu e nevoie să se facă o serbare“, pentru ca în final, dezicându-se total, Strabon să tragă concluzia: „Nu ne putem îndoi – din cele spuse de Posidoniu, şi [de asemenea] bizuindu-ne pe întreaga istorie a geţilor – că în neamul lor râvna pentru cele divine a fost un lucru de căpetenie“[20]. Pot asemenea compilaţii constitui argumente din care să reiasă „categoric caracterul politeist al religiei dacice“? Desigur că nu, fapt pentru care istoricii serioşi nici nu l-au luat în seamă. În continuare (VII, 3, 5) Strabon ne transmite povestea cu Zalmoxis, rob al lui Pitagora din Samos, luată tot de la Herodot, care mărturiseşte că „aşa am aflat eu de la elenii care locuiesc pe ţărmurile Helespontului şi ale Pontului Euxin“[21]. Sigur că această poveste era o plăsmuire a grecilor din oraşele dobrogene „cari nu admiteau, se vede, că vreun alt popor, în afară de ei, ar putea ajunge la o concepţie religioasă superioară“[22]. Nici chiar Herodot nu a dat crezare acestei poveşti; ne-o transmite ca pe o simplă informaţie culeasă de la grecii de pe ţărmurile dobrogene: „În privinţa lui Zalmoxis, (spune el în continuare, n.n.), şi a locuinţei sale subpământene nici eu nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea mult; mi se pare, însă, că el a trăit cu mulţi ani înainte de Pitagora“[23]. Strabon nu face altceva decât să reia legenda plăsmuită de greci şi, în plus, să-l plimbe pe Zalmoxis până în Egipt, „căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo“[24]. Ceea ce ni se pare însă stupid este faptul că deşi cel care ne transmite primul această informaţie acum 2500 de ani, nu-i dă crezare, iar un istoric din zilele noastre poate admite că din această ştire relatată de Strabon „reiese categoric caracterul politeist al religiei dacice“[25]. Nu ne surprinde deci faptul că suntem îndemnaţi „să trecem peste naiva identificare a zeului Zamolxis cu un sclav, devenit apoi succesiv om liber, mare preot şi zeu. Să trecem şi peste anacronismul în care cade Strabon vorbind despre un rege unic al geto-dacilor, divizaţi de fapt într-o sumedenie de triburi, pe timpul lui Pitagora“[26].

Nici un istoric antic nu vorbeşte de vreun alt zeu al dacilor, toţi amintind doar de Zalmoxis. Hellanicos, ceva mai tânăr decât Herodot, care a trăit în prima jumătate a secolului al V-lea î. Cr. la Mitilene, reia şi el ştirea transmisă de Herodot şi conchide: „Dar mi se pare că Zalmoxis a trăit cu mult înaintea lui Pitagora. Cred în nemurire şi terizii şi crobizii. Ei spun că cei morţi pleacă la Zamolxis şi că se vor reîntoarce. Din totdeauna ei au crezut că aceste lucruri

[20] Strabon, **Geografia**, VII, 3, 4; **Izvoare**, I, p. 229.
[21] Herodot, **Istorii**, IV, 95; **Izvoare**, I, p. 49.
[22] Constantin C. Giurescu, **op. cit.**, loc. cit.
[23] Herodot, **Istorii**, IV, 96; **Izvoare**, I, p. 49.
[24] Strabon, **Geografia**, VII, 3, 5; **Izvoare**, I, pp. 229 şi 231.
[25] C. Daicoviciu, **op. cit.**, în **Ist. Rom.**, I, p. 330.
[26] H. Daicoviciu, **op. cit.**, p. 170.

sunt adevărate. Aduc jertfe şi benchetuiesc ca şi cum mortul se va reîntoarce“[27]. Şi filosoful atenian Platon (427-347 î. Cr.) aminteşte de „Zalmoxis, despre care se zice că îi face pe oameni nemuritori“[28], învăţându-i „că după cum nu trebuie să încercăm a îngriji ochii fără să ţinem seama de cap, nici capul nu poate fi îngrijit neţinându-se seamă de corp, tot astfel trebuie să-i dăm îngrijire trupului dimpreună cu sufletul“,[29] întrucât „Trebuie deci – mai ales şi în primul rând – să tămăduim izvorul răului, ca să se poată bucura de sănătate capul şi tot restul trupului“[30]. Este, considerăm, nu numai un temeinic argument în susţinerea monoteismului dacic, dar şi un preţios izvor de frumuseţe a religiei getice, ceea ce ne aminteşte de concepţia ţăranului român: „Numai cu credinţă în Dumnezeu ai suflet frumos şi trup sănătos“.

Argument al monoteismului getic este şi afirmaţia lui Manaseas[31] care declară că „geţii cinstesc pe Cronos, numindu-l Zamolxis“,[32] lucru firesc dacă avem în vedere că grecul socotea pe Cronos tatăl lui Zeus, convins că pe timpul său a fost epoca de aur a omenirii.

Tot despre un singur zeu vorbeşte şi Diodor din Sicilia care a trăit până după anul 21 î. Cr.: „La aşa-numiţii geţi, care se cred nemuritori, Zamolxis susţinea şi el că a intrat în legătură cu zeiţa Hestia, iar – la iudei – Moise, cu divinitatea căreia i se spune Iahve ...“[33]. Lăsând la o parte faptul că Diodor din Sicilia este singurul autor antic care asociază pe Zalmoxis cu Moise, rămâne singur şi prin afirmarea că „a intrat în legătură cu zeiţa Hestia“. Nu trebuie să uităm că geto-dacii îşi incinerau morţii, existând un vechi cult al rugului, al focului. De altfel, în zona istorică Vlaşca, pentru ţăranul român, chiar dacă nu-şi mai incinerează morţii, focul a rămas sacru până în zilele noastre, stingerea focului cu urină fiind considerată un mare păcat; chiar şi urinarea pe o veche vatră de foc aduce grave îmbolnăviri şi nenorociri, credinţe care au existat cu siguranţă şi la strămoşii noştri. La începutul erei creştine şi Arian (cca. 95-175 d. Cr.), fost guvernator al Capadociei în anul 136 d. Cr., vorbeşte şi el de „geţii care cred în nemurire“[34].

Frumuseţea religiei dacice şi a învăţăturilor ei, cuprinse în opera lui Platon, aveau să-i servească, pe la jumătatea secolului al II-lea d. Cr., lui Apuleius, într-un discurs de apărare împotriva acuzaţiilor de magie ce i s-au adus, trăgând concluzia că „Dacă lucrurile stau aşa, de ce să nu-mi fie îngăduit

[27] Hellanicos, **Obiceiuri barbare**; **Izvoare**, I., p. 21.
[28] Platon, **Carmide**, 156 d; **Izvoare**, I, p. 101.
[29] **Ibidem**, 156 e; **Izvoare**, I, p. 101.
[30] **Ibidem**, 157 a; **Izvoare**, I, p. 101.
[31] A trăit în prima jumătate a secolului al II-lea î. Cr. şi a fost elevul marelui geograf Eratostene (275 - cca 195 î.Cr.).
[32] Mnaseas, Fr. 23 în **Lexiconul lui Photios**; **Izvoare**, I, p. 157.
[33] Diodor din Sicilia, **Biblioteca istorică**, I, 94, 2; **Izvoare**, I, p. 189.
[34] Arian, **Expediţia lui Alexandru**, I, 3, 2; **Izvoare**, I, p. 583.

să cunosc fie bunele cuvinte ale lui Zalmoxis, fie ceremoniile preoţeşti ale lui Zoroastru ?"[35].

În aceeaşi perioadă scria şi filosoful Lucian opera sa şi menţiona „datina de a-i face pe oameni nemuritori şi de a-i trimite lui Zamolxis soli"[36] şi că „Sciţii jertfesc unui paloş, tracii lui Zamolxis, care este un sclav din Samos venit la dânşii, frigienii Lunii, etiopienii Zilei"[37].

Tot în secolul al II-lea d. Cr. a scris la Roma, pe vremea împăratului Marcus Aurelius (161-180 d. Cr.) gramaticul Herodian, fiul gramaticului Apollonios Dyscolos din Alexandria, arătând că „Zamolxis: se mai spune şi Zalmoxis şi Salmoxis"[38].

Aşadar toţi autorii antici vorbesc numai de Zalmoxis. O fac şi primii susţinători ai creştinismului, Clemens din Alexandria[39] şi Origene, unul dintre primii şi cei mai de seamă scriitori bisericeşti,[40] o face şi înfocatul adversar al creştinismului, Porphyrios[41]. Este adevărat că toţi se referă la povestea că Zalmoxis a fost sclavul lui Pitagora, întrucât plăsmuirea aceasta le convenea şi le plăcea grecilor, căpătând o mare întindere în lumea elenă, mai ales că anumite elemente din gândirea şi etica dacică erau întrucâtva asemănătoare cu doctrina pitagoreică, ceea ce a îndemnat pe greci să-l facă sclav şi ucenic al lui Pitagora. Aşadar toţi autorii antici vorbesc despre un singur zeu al geto-dacilor, singurul care pomeneşte doar faptul că „Unii din ei (din geţi, n.n.) îi mai spun şi Gebeleizis" (lui Zalmoxis, n.n.) este Herodot[42].

Deşi C. Daicoviciu nu a fost de acord doar cu „Ultima parte a frazei din urmă" pentru că „nu corespunde cu ceea ce voia să spună Herodot", ajunge la concluzia anacronică şi anume „că acest Gebeleizis, zeu al tunetelor şi fulgerelor, zeu uranian, este, alături de Zamolxe (zeu htonian şi poate principala zeitate getică) unul din zeii daco-geţilor. Nu e exclus ca încă de pe vremea lui Herodot, dar sigur mai târziu, aceste două divinităţi distincte odinioară să se fi contopit în una singură, păstrând cele două aspecte şi cele două nume"[43]. De unde a luat istoricul nostru informaţia că au fost „două divinităţi distincte" când Gebeleizis este pomenit doar de Herodot în mod clar: că lui Zalmoxis unii dintre geţi „îi mai spun şi Gebeleizis", nu se poate dovedi; nici un autor antic nu pomeneşte aşa ceva. Este vorba deci nu de „două divinităţi distincte" ci de două nume ale aceleiaşi zeităţi, care s-au contopit în

---

[35] Apuleius, **Apologia**, 26; **Izvoare**, I, p. 609.
[36] Lucian, **Scitul sau oaspetele**, I; **Izvoare**, I, p. 611.
[37] Idem, **Zeus tragedian**, 42; **Izvoare**, I, p. 613.
[38] Herodian, **Despre ortografie**, II, 514, 25; **Izvoare**, I, p. 627.
[39] Născut probabil la Atena în anul 150, a murit la Alexandria, unde se stabilise, în anul 216; Izvoare, I, p. 637.
[40] Născut la Alexandria în anul 185, a murit la Tyr în anul 255. **Izvoare**, I, p. 715.
[41] Porphyrios, **Viaţa lui Pitagora**, 14-15; **Izvoare**, I, p. 743.
[42] Herodot, **Istorii**, IV, 94; **Izvoare**, I, p. 49.
[43] C. Daicoviciu, **op. cit.**, în **Ist. Rom.**, I, p. 331.

numele cel mai răspândit odată cu evoluţia societăţii spre forma uniunilor tribale.

Efortul de prezentare a două divinităţi distincte este continuat în mod artificial[44] prezentându-se Zalmoxis „un zeu al pământului, al vegetaţiei, al rodniciei"[45] şi Gebeleizis „tronat în închipuirea geto-dacilor ca stăpân al cerului întreg, nu numai al fulgerului aducător de moarte",[46] şi Zalmoxis este aproape rus, cum doreau diriguitorii de la Moscova, întrucât „strânsa legătură cu sclavul zemlia e evidentă pentru oricine",[47] deşi, continuă istoricul nostru, „Sufixul -xis nu e încă satisfăcător explicat, dar lucrul acesta nu e esenţial"[48]. Noi considerăm că tocmai sufixul -xis este principal, deşi nu este încă explicat. Privind elementul zemel - „pământ", care ar proveni dintr-un i.e. **g'hemel** - „pământ, sol; pământean", cu care a fost asociat antroponimul „Zemeli, mama lui Dionisos şi Zamolxis, zeul suprem al geto-dacilor", este pe deplin cunoscut, cu toată bibliografia,[49] dar explicaţia rămâne o simplă compilaţie atâta timp cât rădăcina indo-europeană rămâne incertă, în domeniul speculaţiilor, iar tema **Zal** –, şi chiar **Zamol** –, este asociată cu numele Zemeli. Noi considerăm că tocmai sufixul -xis să fie de bază. În cazul lui **Zal** – (Zalmoxis) – **g'hemel** nu trebuie să luăm ca bază tema i.e., ci informaţia sigură, transmisă de Porphyrios (232-304) că „zalmos" înseamnă la traci piele, blană, ceea ce-l determină pe autor să creadă că de aceea s-a numit „Zalmoxis, deoarece – la naştere – i se aruncase deasupra o piele de urs",[50] obicei care s-a transmis în Ţara Moţilor şi în zona de nord a Argeşului şi Muscelului până în secolul al XX-lea.

În ceea ce priveşte sufixul -xis cunoaştem că în limba latină **axis** însemna nu numai osie, dar şi boltă (bolta cerului) întrucât „sub aetheris axe" nu se poate traduce „sub osia cerului", ci „sub bolta cerului". Cuvântul este format din două cuvinte foarte vechi: **a** + **xis**, însemnând „la boltă", „la roată", adică axul, osia. Că „xis" a avut înţelesul de boltă, de spaţiu, ne-o dovedeşte tot un cuvânt latin: „xystum" care însemna o galerie, un spaţiu acoperit, în care se antrenau sportivii. Şi acest cuvânt latin este format din alte două cuvinte foarte vechi: **xys** + **tum**, înţelesul iniţial fiind de „spaţiu atât", adică atâta cât era acoperit şi marcat pentru antrenamente. Considerăm că acest „xis" latin care provine dintr-un străvechi fond indoeuropean este acelaş din cuvântul Zalmoxis. Rămâne să lămurim prima parte: Zalmo –. Din nefericire limba română a fost insuficient cercetată şi nici până azi nu posedăm un dicţionar exhaustiv, cu toate regionalismele şi mai ales cu acele cuvinte învechite, pe

[44] H. Daicoviciu, **op. cit.**, pp. 171-180.
[45] **Ibidem**, p. 172.
[46] **Ibidem**, p. 173.
[47] **Ibidem**, p. 171.
[48] **Ibidem.**
[49] I. I. Russu, **Limba traco-dacilor**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 128.
[50] Porphyrios, **Viaţa lui Pitagora**, 14-15; **Izvoare**, I, p. 743.

cale de dispariţie, unele deja dispărute chiar în ultimii 50 de ani. Dicţionarele noastre citează cuvântul „Zălişte, zălişti, s.f. (Pop.) Direcţia vântului, bătaia vântului. – Et. nec.“[51]. În primul rând lingviştii, nu ştim din ce motive, redau forma zălişte şi nu pe aceea mult mai răspândită de zalişte; în al doilea rând explicaţia sensului nu este corectă, întrucât prin zalişte (zălişte) nu se înţelege direcţia vântului, ci forţa, tăria, viteza lui. Bătrânii, care mai cunosc cuvântul, nu-i spun zalişte unei adieri de vânt oarecare, ci unui vânt puternic, unei furtuni care cuprinde tot spaţiul, cât vezi cu ochii. Dicţionarele noastre citează „Za, zale, s.f. Fiecare dintre ochiurile unui lanţ ... Lănţişor de metal întrebuinţat uneori ca podoabă. Cusătură în formă de lănţişor ... Împletitură executată din inele mici de fier legate unul de altul ... [Var.: (reg.) zală, zea s.f.] – Cf. ngr. **záva**“[52]. Lingviştii nu cunosc şi o altă variantă: „Zal, zaluri s.n.“ termen prin care era denumit în trecut o anumită za, de obicei trei zale mari, groase, din fier masiv, folosite la prinderea tânjalelor când se transporta o batoză; zal însemna deci o za foarte masivă şi rezistentă. Şi, în sfârşit, încă un cuvânt pe cale de dispariţie, pe care nu-l cunosc lingviştii: zalmoaşte, însemnând moarte generală, răspândită peste tot, cât ţine pământul. Termenul l-am întâlnit într-un cântec popular cules de la veteranii celui de-al doilea război mondial, care începe astfel: „Maică, cum trecurăm Prutul, / Zálmoaşte pe tot pământul !“[53]. Că zálmoaşte înseamnă moarte puternică, generalizată, ne-o dovedeşte şi expresia: „A dat zálmoaştea-n găini“, adică epidemie, găinile mor pe capete, pretutindeni. Cuvântul, pe care-l socotim de origine geto-dacică, prin faptul că nu-l întâlnim în nici o altă limbă europeană, este compus din doi termeni: zál (puternic, peste tot) + moaştea, adică moartea, veşnicia. Că moartea, veşnicia şi moaştea sunt sinonime, ne-o dovedesc expresiile: „Du-te-n veşnicia mă-ti“ şi „Du-te-n moaştea“, ultima folosită corect de tot mai puţini bătrâni din vestul Munteniei şi din Oltenia, întrucât a denaturat în „Du-te-n moaşe-ta!“ În ajutorul explicaţiei noastre cu privire la sinonimia moartea -veşnicia-moaştea ne mai vine şi cuvântul „zamor – mortalitate în masă a peştilor dintr-un bazin acvatic“,[54] cuvânt folosit în zona istorică Vlaşca sub forma zalmor, tot cu referire la peşte, atunci când tot peştele prins a murit în căldarea sau în oala în care a fost pus în timpul pescuitului.

Ţinând seama de cele prezentate mai sus s-ar putea deduce că informaţia transmisă de Porphyrios este bazată pe adevăr, „zalmos“ însemnând pielea unui puternic animal sălbatic (adică: puternic + mort), a ursului, şi el un zeu al locuitorilor peşterilor, dar chiar şi a neoliticilor şi nu numai. Cuvântul Zalmoxis

[51] **Dicţionarul explicativ al limbii române,** Editura Academiei, 1975, p. 1038.
[52] **Ibidem,** p. 1036.
[53] Inf. Tomescu Gheorghe, născut în Teiu Vale-Argeş la 26 aprilie 1902, culese în 1949; Ninu Marin din Valea Teişului, comuna Brebeni, judeţul Olt, inf. culese în 1963.
[54] Laurenţiu Lustun, Ion Rădulescu, Vasile Voican, **Dicţionar piscicol,** Editura Ceres, Bucureşti, 1978, p. 233.

ar putea fi format aşadar din compunerea a trei cuvinte: Zal (putere, forţă, tărie) + mo(aştea) (veşnicie) + xis (bolta cerului, acoperământul luminos al lumii); în felul acesta este pe deplin explicabil de ce dacii trăgeau cu săgeţile spre norii care întunecau Zeul veşniciei aflat pe acoperământul sfânt, luminos, pentru a-i lumina faţa, pentru a alunga norii. De altfel până azi bătrânii noştri cred că prin nori se ascunde dracu, iar când tună şi fulgeră îl aleargă Sf. Ilie şi-l plesneşte cu biciul.

O altă dovadă a credinţei urano-solare a geto-dacilor o constituie faptul că sanctuarele lor erau, în cele mai multe cazuri, lipsite de un înveliş. Cercetările întreprinse de creatorul şcolii de arheologie din Cluj, Dimitrie Mihail I. Teodorescu, dovedesc pe deplin că aceste sanctuare nu erau acoperite[55]; acelaş lucru îl dovedesc şi cercetările ulterioare, din anii 1950-1958, conduse de C. Daicoviciu[56]. Încercarea recentă de a dovedi că sanctuarul vechi „cu 60 de coloane, de pe terasa XI de la Grădiştea de Munte este un templu de tip grecesc, uşor adaptat" care avea un acoperiş „fără îndoială din lemn",[57] rămâne în domeniul ipotezelor. Deocamdată singurul sanctuar care s-a dovedit a avea un acoperiş rămâne cel descoperit în anul 1982 la Brad, judeţul Bacău, unde s-a identificat ipotetic Zargidava[58]. Oricum, respingerea categorică a religiei chtoniene la geto-daci se poate argumenta şi prin descoperirile arheologice care indică precis un cult al luminii, al strălucirii, al soarelui[59].

Aşadar toate argumentele arheologice şi deducţiile logice duc la prezentarea de la bun început a unei religii monoteiste de natură urano-solară, prin existenţa unui singur zeu, Zalmoxis, pe care în secolul al VI-lea î.Cr. unii geţi îl mai numeau şi Gebeleizi. Ar fi o aberaţie să credem că dacă în afară de Zalmoxis geto-dacii ar mai fi avut încă un zeu, nu l-ar fi consemnat măcar un singur autor al antichităţii, mai ales că atât grecii, cât şi romanii, i-au cunoscut destul de bine pe geto-daci. Analiza atentă a izvoarelor istorice arată clar că nu „e vorba de o simplă întâmplae sau de o confuzie pe care autorii antici o făceau între cele două zeităţi care ocupaseră pe rând, la geto-daci, locul de frunte în religie",[60] ci întotdeauna lumea antică a ştiut că geto-dacii aveau un singur zeu,

---

[55] Dimitrie Mihail, I. Teodorescu şi colab., **Cercetări arheologice în Munţii Hunedoarei**, Cluj, 1923, 56 pp.; Dimitrie Mihail, I. Teodorescu, **Cetatea dacă de la Costeşti**, ACMI, Secţiunea pentru Transilvania, II, 1929, pp. 265-298; **Ibidem, Cetatea dacă de la Grădiştea Muncelului** (judeţul Hunedoara), ACMI, III, 1930-1931, pp. 45-68.
[56] Vezi mai jos, trim. 74.
[57] I.H. Crişan, **Templul de la Grădiştea de Munte**, Magazin istoric, Anul XI, nr. 2 (119), februarie 1977, pp. 40-41, 55.
[58] Vasile Ursachi, **Sanctuarul de la Zargidava – argument al culturii geto-dace**, Magazin istoric, Anul XVIII, nr. 3 (204), Martie 1984, pp. 10-11.
[59] Vezi: Vasile Pârvan, **Getica**, pp. 156 şi 641; D.V. Rosetti, în PMMB, II, 1935, p. 69; Radu Vulpe, **Şantierul arheologic Popeşti**, Materiale, V, 1959, fig. 10, p. 346, ştampilă cu efigia lui Helios; H. Daicoviciu, **Le monument-calendrier des Daces de Sarmizegetusa**, Nouvelles études d'histoire, II, Bucureşti, 1960, pp. 57-58; Alexandru Vulpe, **Reprezentări umane pe cupele getice de la Popeşti**, SCIV, 2, 16, 1965, pp. 341-349.
[60] H. Daicoviciu, **Dacii**, p. 174.

zeu unic, Zalmoxis, căruia unii din ei, pe vremea lui Herodot, „îi mai spuneau şi Gebeleizis".

În susţinerea politeismului se mai afirmă că „Din fericire (o fericire iluzorie, n.n.), există şi alte ştiri atestând politeismul geto-dacilor"[61]. Trecem peste afirmaţia, dubioasă şi pentru susţinător: „Se pare că dacii adorau o zeiţă a vetrei şi a focului corespunzând Hestiei greceşti şi Vestiei romane"[62]. Ne oprim puţin asupra susţinerii: „Sigur e că dânşii (geto-dacii, n.n.) se închinau unui zeu războinic, asemănător lui Ares (Marte); ne-o spune lămurit Iordanes, ne lasă s-o înţelegem Vergiliu şi Ovidiu"[63]. Cât de mult ne poate lămuri Iordanes, un got romanizat, care îşi crează opera pe la jumătatea secolului al VI-lea d. Cr. este faptul că din dorinţa de a arăta vechimea şi strălucirea goţilor, îi identifică cu sciţii şi cu geto-dacii, afirmând că „în Dacia, Tracia şi Moesia, goţii au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulţi scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiţie de admirat" şi atât de mult a cunoscut Iordanes religia dacilor, încât afirmă că „mai înainte au avut pe învăţatul Zeuta, după aceea pe Deceneu şi în al treilea rând pe Zamolxe"[64] (sic!). Iordanes continuă apoi cu amintirea unei legende care a circulat în lumea romană că „atât au fost de lăudaţi goţii (de greci şi romani, n.n.) încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care înşelăciunea poeţilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea spune şi Vergilius: „Neobositul părinte, care stăpâneşte câmpiile geţilor"[65]. Aşadar nici Iordanes nu afirmă că dacii credeau în zeul marte, ci că mitologia romană îl consideră născut la geţi.

Nici Vergilius, la care se referea Iordanes şi la care se referă acum susţinătorii politeismului, nu afirmă că daco-geţii credeau în acest zeu, ci pune pe Aeneas să vorbească: „Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpeneşti şi bătrânului Mars Gradivus, care ocroteşte ogoarele geţilor",[66] adică trioanul se închina lui Mate pe care lumea grecească îl socotea ocrotitorul fertilelor ogoare getice.

În ceea ce priveşte opera poetică pe care a creat-o pe ţărmul dobrogean Ovidiu, ea este pătrunsă de credinţa în politeismul roman, poetul văzând aceşti zei pretutindeni în lume: „umbra mea romană ... va fi mereu străină printre marii lor sălbatici",[67] „puterea sălbatică a lui Boreas fixează pe loc apa mării",[68] „mă îngrozeşte faptul că sunt ameninţat din toate părţile de Marte, care se află foarte aproape de mine"[69]. Ar fi de-a dreptul neserios să aducem asemenea

---

[61] Ibidem, p. 168.
[62] Ibidem, pp. 168-169.
[63] Ibidem, p. 169.
[64] Iordanes, Getica, 39; Izvoare, II, p. 413.
[65] Ibidem, 40; Izvoare, II, p. 413.
[66] Vergiliu, Eneida, III, 34-35; Izvoare, I, p. 205.
[67] Ovidiu, Tristele, III, 3, 63-64; Izvoare, I, p. 279.
[68] Ovidiu, Tristele, III, 10, 51-52; Izvoare, I, p. 285.
[69] Ovidiu, Tristele, V, 2, 69; Izvoare, I, p. 297.

argumente în susţinerea religiei dacilor. Să presupunem că în zilele noastre un creştin ar fi exilat în valea Lavani, din Noua Guinee şi acesta s-ar exprima într-o scrisoare: „Sunt pedepsit de Dumnezeu, care se află foarte aproape de mine"; am putea oare spune că triburile de papuaşi shangrilezi cred în Dumnezeu ? Fără alte comentarii !

Faptul că glosatorul lui Vergiliu, gramaticul Servius, relatează „că dacii au obiceiul ca, atunci când pornesc la război, să nu se apuce de treabă înainte de a bea cu gura din Istru o anumită cantitate de apă ca pe un vin sacru, şi înainte de a jura că nu se vor întoarce la lăcaşurile părinteşti decât după ce vor ucide pe duşmani",[70] nu înseamnă că dacii considerau Dunărea o zeitate, ci că era o apă sacră, apa lui Zalmoxis, a lui Dumnezeu, căruia îi aparţinea tot ce exista sub cer, chiar şi oamenii cu sufletele lor, de vreme ce „ei cred că nu mor şi că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis"[71]. Obiceiul s-a păstrat, sub diferite forme, până în zilele noastre, izvorât din credinţe multimilenare, când locuitorii carpato-balcanici se închinau Taurului Dumnezeu – Bourul. Până la jumătatea secolului al XX-lea a existat credinţa că ploaia este urina boului lui Dumnezeu şi datorită ei se curăţă pământul de murdării şi lumea de păcate. Fără această apă sfinţită, dată de taurul care tună prin nori şi care se adună în pâraie, râuri, fluvii şi bălţi, ori intră-n pământ pentru a izvorî în altă parte, omul, dobitoacele şi toate cele cu viaţă dată de Tatăl Ceresc, nu ar putea trăi. Credinţa ne aduce aminte de preoţii brahmani care foloseau urina de vacă pentru a-i purifica pe păcătoşi, dar şi de sfinţenia apelor bătrânului Istru din care se împărtăşeau geţii când porneau la luptă. Pentru român, nimic nu a fost mai sfânt decât apa. Să ne aducem aminte de bărbaţii care porneau pe front în cel de al doilea război mondial. După ce ieşeau din curte, însoţiţi de toţi ai casei, de neamuri şi de vecini, mergeau la puţul din care familia lor bea apă, scoteau o ciutură, se închinau cu faţa spre răsărit, beau de trei ori, cel mai adesea din căuşul palmei, după care iarăşi se închinau şi spuneau „Doamne ajută" şi plecau. La fel procedau, fără a fi însoţiţi de cineva, vânătorii când plecau dimineaţa la vânătoare. Numai aşa aveau noroc de vânat ales şi erau feriţi de orice întâmplare neplăcută, ba chiar şi de răceli ori oboseală. Aşa ne şi explicăm de ce din primii ani ai vieţii copilul învăţa cum să respecte sfinţenia apei. „Cui se pişă-n apă, îi vor muri părinţii". „Doar vitele se pişă-n apă, pentru că apa este pişatul boului lui Dumnezeu". „Apa este sfântă şi este păcat s-o spurci cu gunoaie, ori cu alte mizerii, iar cui aruncă stârvuri în apă, pe lumea cealaltă îi va mirosi sufletul a hoitul din care a ieşit". „Apa e sfinţită şi deaia se preface în aghiasmă când o slujeşte popa". „Când n-ai aghiasmă, să-ţi atingi fruntea cu rouă de pe crengile copacilor de la marginea pădurii, aşa cum fac vânătorii", botez vânătoresc exprimat genial de

---

[70] **Comentariile gramaticului Servius, Izvoare**, I, p. 207.

[71] Herodot, **Istorii**, IV, 94; **Izvoare**, I, p. 49.

poet: „În zori, când intru-n codru să caut vieţii-mi firu-i, / Pe frunte scutur ramul de rouă şi mă mirui; / Aplec în taină creştet şi frunze iertătoare, / Pun bune mâini asupra-mi a binecuvântare" (Vladimir Streinu, **Temutul vânător,** 7-10)[72].

A doua categorie de izvoare istorice folosite în apărarea politeismului dacic o constituie descoperirile arheologice cu ajutorul cărora se susţine că „Politeismul geto-dacilor e clar demonstrat" şi chiar „numai existenţa mai multor sanctuare în aşezările de la Costeşti şi Sarmizegetusa (aici, foarte apropiate unele de altele), bizare dacă ar fi fost consacrate unei singure divinităţi"[73]. Lăsând la o parte faptul că în micile noastre capitale medievale se găseau multe biserici, construite de diferiţi domnitori, fără ca românii să aibă mai mulţi „dumnezei", ceea ce noi am ruga să facă oricare cercetător interesat de istoria Daciei şi mai cu seamă cei interesaţi a cunoaşte descoperirile arheologice din Munţii Orăştiei, este îndemnul de a citi materialele şi rapoartele cercetătorilor respectivi[74] şi să caute să desprindă ce aparţine epocii lui Burebista, ce aparţine epocii lui Decebal, ce aparţine altor regi intermediari şi să găsească o delimitare precisă între aceste etape de dezvoltare a statului dac. Nu va reuşi cu nici un chip, deoarece n-au reuşit s-o facă nici arheologii respectivi, cu toată amploarea investigaţiilor. Credem că dacă specialiştii noştri datau precis fiecare strat cultural şi nu săpau febril în căutarea senzaţionalului, ajungeau să cunoască cert epoca şi ctitorul fiecărui sanctuar, întrucât este cunoscută în întreaga lume antică dorinţa oricărui conducător de a înălţa un templu, un sanctuar în cinstea divinităţii. Atunci cu siguranţă că istoricului nostru nu i s-ar mai fi părut ceva bizar în existenţa mai multor sanctuare, foarte apropiate.

O altă pretinsă contribuţie a arheologiei în menţionarea politeismului geto-dacic este considerată „documentarea cultului zeiţei Bendis, corespondenta dacică a Artemidei greceşti şi a Dianei romane"[75]. Susţinerea acestei teorii se bazează pe descoperirile capului de bronz al zeiţei Diana la Costeşti, o „operă de artă elenistică",[76] pe un medalion de lut ars care imită

---

[72] Ion Nania, **Vânătoarea – Cultură, obiceiuri, tradiţii (II)**, VPR, Nr. 4, Aprilie 1996, p. 18.
[73] H. Daicoviciu, **op. cit.**, p. 169.
[74] Indicăm, pentru aceasta, o bibliografie selectivă din lucrările lui C. Daicoviciu: **Fouilles et recherches à Sarmizegetusa**, Dacia, I, 1924, pp. 224-263; **Raport asupra cercetărilor de la Sarmizegetusa în anii 1924-1928**, ACMIT, I, 1926-1928, pp. 206-215; **Fouilles de Sarmizegetusa. Deuxième compte rendu (1925-1928)**, Dacia, III-IV, 1927-1932, pp. 516-556; **Sarmiegetusa (Ulpia Traiana) în lumina săpăturilor**, Ediţia a II-a, Cluj, 1939, 66 pp. + 3 pl.; **Dare de seamă asupra cercetărilor de la cetăţile dacice, Raport asupra activităţii ştiinţifice a Muzeului Naţional de Antichităţi în anii 1942 şi 1943**, Bucureşti, 1944, pp. 12-15. A se urmări şi rapoartele şi studiile colective publicate în SCIV şi Materiale: SCIV, I, 1, 1950, pp. 137-148; SCIV, II, 1, 1951, pp. 95-126; SCIV III, 1952, pp. 281-310; SCIV, IV, 1-2, 1953, pp. 153-219; SCIV, V, 1-2, 1954, pp. 123-159; SCIV, VI, 1-2, 1955, pp. 195-238; Materiale, III, 1957, pp. 255-277; Materiale, V, 1959, pp. 379-399; Materiale, VI, 1959, pp. 331-353; Materiale, VII, 1961, pp. 301-317; Materiale, VIII, 1962, pp. 463-475; Materiale, X, 1973, pp. 61-85.
[75] H. Daicoviciu, **Dacii**, p. 175.
[76] **Ibidem**, p. 176.

reversul unui denar emis de Tiberius Claudius Nero în anul 80 î. Cr. şi care înfăţişează bustul Dianei, pe un bust de bronz „reprezentând tot o divinitate feminină“, precum şi ornamentul unei garnituri de teci de pumnal descoperit la Popeşti[77].

Nu trebuie pierdut din vedere faptul că nicăieri până în prezent nu s-a descoperit reprezentarea figurativă, statuară, a unicului zeu geto-dac prezentat de izvoarele scrise. Este o dovadă în plus că dacii îşi închipuiau zeul lor sub aspectul cerului senin, ceea ce a determinat persistenţa cultului principal din epoca bronzului, adorându-se soarele, lumina. Odată cu dezvoltarea socială, culturală şi economică din spaţiul carpato-danubian-balcanic, s-a dezvoltat şi viaţa spirituală, împreună cu gustul artistic, mai ales în contact cu lumea greacă şi romană. S-ar săvârşi o gravă greşeală ca pe baza câtorva reprezentări figurative incerte să se tragă o concluzie care ar schimba total concepţia spirituală a unui popor. Despre capul de bronz al Dianei, descoperit la Costeşti, chiar autorul recunoaşte că este o „operă de artă elenistică“. În ceea ce priveşte medalionul de lut descoperit pe terasa XI – Dealul Grădiştii,[78] este foarte îndoielnic că ar reprezenta pe zeiţa Diana, din următoarele considerente: pe monetă Diana poartă o diademă peste părul pieptănat precum şi arcul şi tolba cu săgeţi pe umăr. Pe medalionul respectiv poartă o cască împodobită cu pene, iar arcul şi tolba lipsesc; în cazul din urmă, chipul nu mai poate reprezenta pe zeiţa Diana, ci pe zeiţa Roma, cu casca împodobită cu pene şi medalionul cu pricina imită foarte bine un alt denar republican roman şi anume unul emis în anul 81 î.Cr. de Caius Poblicius Q.F.[79] Oricum, e greu să se poată afirma că reprezintă o divinitate ori alta, că a fost lucrat din necesitatea unui cult, ori pur ornamental, sau că poate a fost „un model pentru o lucrare ce urma să fie executată în metal-phaleră, – ex voto, sau ceva similar – cum se întrebau autorii[80]. În ceea ce priveşte bustul de bronz al unei femei, descoperit la Piatra Roşie,[81] este şi mai greu de precizat dacă este vorba de imitarea vreunei divinităţi. Fiind prevăzut cu o toartă în partea inferioară a bustului şi cu două tortiţe de o parte şi de alta a capului, credem că a avut un rol pur decorativ. Cât priveşte decorul cu figuri umane în relief de pe garnitura tecii de pumnal de la Popeşti, fie că imită întrucâtva divinitatea celtică Cernunnos,[82] fie că pot fi puse în legătură cu Helios,[83] pumnalul a fost purtat de un nobil, iar figurile au avut

[77] **Ibidem.**
[78] C. Daicoviciu şi colaboratorii, **Şantierul arheologic Grădiştea Muncelului**, Material, V, 1959, pp. 396-397, fig. 8, p. 397.
[79] E. Babelon, **Description historique et chronologique des monnaies de la république romaine**, Paris, 1885, Vol. II, p. 334, n. 9.
[80] C. Daicoviciu şi colaboratorii, **op. cit.**, loc. cit.
[81] H. Daicoviciu, **Dacii**, p. 176, vezi şi fig. 42.
[82] Radu Vulpe, **Şantierul arheologic Popeşti**, Materiale, III, 1957, p. 234 şi p. 241, fig. 23.
[83] Alexandru Vulpe, **op. cit.**, loc. cit., p. 346 – vezi nota 12.

un caracter pur decorativ, neavând nimic comun cu Diana[84]; cel mult ne putem gândi la o eventuală reprezentare a cultului solar aşa cum se presupune şi cu alte reprezentări antropomorfe, cum ar fi cele descoperite tot la Popeşti, în capitala lui Burebista – Argedava,[85] pe două cupe despre care se arată că „ar putea să sugereze un dans în cinstea soarelui", dar „nu trebuie exagerată semnificaţia rituală a reprezentărilor de pe cele două cupe getice. Rolul lor artistic – decorativ a fost în primul rând avut în vedere de meşterul olar getic, care, cel mult, s-a inspirat din subiecte legate de o sărbătoare"[86]. Astfel de reprezentări întâlnim şi pe mănuşa unei amfore locale de imitaţie grecească descoperită la Tei-Bucureşti[87] precum şi pe alte două mănuşi de aceeaşi factură descoperite la Popeşti, despre care s-a spus că „meşterul getic s-a inspirat din reprezentările lui Helios ce apar pe multe ştampile rhodiene şi a căror semnificaţie desigur o cunoştea",[88] ceea ce nu înseamnă că geţii se închinau lui Helios. Faptul că reprezentările antropomorfe la daci aveau un rol decorativ ni-l dovedeşte şi fibula transilvăneană aflată în Muzeul Naţional din Budapesta,[89] fibulele descoperite la Coada Malului,[90] precum şi fibulele de la Bălăneşti,[91] ceea ce ne arată că nu trebuie să facem o zeitate din fiecare reprezentare artistică umană.

În problema susţinerii politeismului la geto-daci se aduce, şi nu fără motive, iconografia cea mai numeroasă care reprezintă Cavalerul Trac,[92] Eroul Cavaler, Călăreţul Trac sau Cavalerul Vânător, care capătă noi dimensiuni în concepţia poporului român, încă din primele faze ale creştinării şi plămădirii

---

[84] Inf. personale primite de la Alexandru Vulpe, căruia îi mulţumim şi pe această cale.
[85] Identificarea capitalei Argedava este temeinic argumentată de R. Vulpe, în **Omagiu lui Constantin Daicoviciu**, Bucureşti, 1960, pp. 557-564.
[86] Alexandru Vulpe, **op. cit.**, p. 348.
[87] D.V. Rosetti, în PMMB, II, 1935, p. 69, fig. 1,2 a-c.
[88] Alexandru Vulpe, **op. cit.**, loc. cit.
[89] Vasile Pârvan, **Getica**, p. 553 şi fig. 393, p. 554.
[90] Kurt Horedt, **Kleine Dakische Silberfunde**, Dacia, XI-XII, 1945-1947, pp. 266-267 (Vezi şi fig. 3); Dorin Popescu, **Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia, Studii şi referate privind istoria României**, Editura Academiei, Bucureşti, 1954, partea I, p. 95.
[91] Eugenia Popescu, **Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Bălăneşti**, Studii şi comunicări, II, Muzeul Piteşti, 1969, pp. 110 şi 113.
[92] G.I. Kazarew, **Heros (thrakischer Reiter)**, Pauly-Wissova, Real-Encyclopädie der clasischen Altertums-Wissenschaft, Suppl. III, 1132-1149; idem, în VI A, 478-488; idem, **Die Denkmäler des trakischen Reitergottes in Bulgarien**, Diss. Pann., II, 14, 1938; A. Buday, **Az úgynevezett thrák lovasisten problémája**, Dolgozatok-Travaux de l'Université Fr. Joseph-Szeged, II, 1926, pp. 1-55; III, 1927; IV, 1928; V, 1929; VI, 1930; F. Cornelius, **Heros zur Religion der Thraker**, în: **Omagiu lui Ioan Lupaş**, Bucureşti, 1943, pp. 178-185; Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, **Cumidava**, p. 83; Radu Vulpe, **Ex voto au Cavalier Trace provenant de Callatis**, Dacia, NS, VIII, 1964, pp. 335-343; M. Riemschneider, **Die Attribute des thrakischen Reitergottes**, în: **Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi**, Bucureşti, 1965, pp. 26-30; I. Georgieva, **Der wildtragen de Reitergott**, Eirené, Praga, IV, 1965, pp. 111-122; Constantin Scorpan, **Cavalerul Trac**, Muzeul de Arheologie Dobrogea, 1967; I.I. Russu, **Tracii în Dacia romană**, AMN, IV, 1967, pp. 94-103; Ion T. Dragomir, **Cavalerul Trac de la Tirighina-Bărboşi**, Danubius, II-III, 1969, pp. 71-79; E. Zavatin Coman, **Un nou relief votiv privind Cavalerul Trac**, Pontica, IV, 1971, pp. 297-301; C. Scorpan, **Noi reliefuri din Scythia Minor**, Pontica, IX, 1976, pp. 195-198.

sale creştine, prin substituirea iconografică a sa cu aceea a Sfântului Gheorghe. Cavalerul Trac „exprima credinţa în victoria binelui, a adevărului şi dreptăţii împotriva răului, concepţie dogmatic-religioasă care de fapt îşi găseşte izvorul sau obârşia în sincretismul religiilor antice din Asia, Orientul mijlociu şi apropiat, Africa de Nord, în Egipt etc. De altfel, se ştie că concepţia (sic!) antitezei dintre bine şi rău are un caracter multimilenar, fiind adoptată ulterior şi de către creştinism aproape în aceeaşi formă,[93] Cavalerul Trac se pare că a apărut la odrysi,[94] a fost adorat de tracii din sudul Dunării, de unde s-a răspândit şi la geto-dacii din nordul fluviului, atingând apogeul în timpul stăpânirii romane. Recunoscându-se că „zeul dreptăţii şi binelui, învingând forţele răului şi ale întunericului, întruchipate de mistreţ (sau de un alt animal vânat). Câinele este tovarăşul cel mai credincios al zeului vânător. Arborele – care apare pe cele mai multe basoreliefuri – simbolizează vegetaţia şi fertilitatea pământului. Şarpele, apărător al sanctuarelor şi locurilor sfinte, este şi simbol al regenerării şi vieţii",[95] iar „Reprezentarea arborelui şi mai ales a şarpelui arată că Eroul Trac era zeu al vegetaţiei, fertilităţii, naturii şi vieţii, deci şi al vieţii de apoi fericite, al nemuririi, fapt atestat şi la alţi zei ai antichităţii. Iar arborele şi şarpele însoţesc atât pe Eroul Vânător, cât şi pe cel paşnic, dezarmat",[96] se trage concluzia că „Mitul, legenda acestui zeu, rămâne în orice caz o problemă foarte greu de înţeles şi de dezlegat, întrucât nu s-au păstrat informaţii, nici în inscripţii, nici în autorii antici"[97]; considerăm că nu este nimic „greu de înţeles şi dezlegat". Cunoaştem rolul căluşarilor în slujirea zeului, Tatăl Ceresc, Zalmoxis, căruia niciodată şi nicăieri geto-dacii nu i-au făcut chip cioplit, nu l-au reprezentat figurativ. Ar însemna că geţii sudici ar face excepţie prin reprezentarea figurativă a Cavalerului. S-a dovedit incontestabil că vechii traci nu reprezentau iconografic Cavalerul care a apărut prima dată în statul odrysilor[98] sub puternica influenţă a artei greceşti care reprezenta nu numai pe zei, dar şi pe eroi şi mai ales eroizarea morţilor. „În epoca elenistică, reprezentările Cavalerului Trac sunt destul de rare şi se întâlnesc mai ales în jurul oraşelor greceşti de pe ţărmul egeean şi pontic. În epoca romană devin extraordinar de frecvente în teritoriile ocupate de traci"[99]. În ciuda numărului mare de descoperiri, nimic nu ne permite să afirmăm că reprezentantul figurativ era zeul tracilor. Din contră, el înfăţişa reprezentantul divinităţii pe pământ, acel „Căluşar" viteaz, desăvârşit vânător şi luptător, exponentul dreptăţii şi binelui pe pământ, eroul adorat tocmai pentru că era

[93] Ion T. Dragomir, **op. cit.**, loc. cit., p. 73.
[94] Constantin Scorpan, **Cavalerul Trac**, 1967, p. 4.
[95] **Ibidem**, pp. 5-6.
[96] **Ibidem**, p. 7.
[97] Constantin Scorpan, **op. cit.**, loc. cit.
[98] Radu Vulpe, **op. cit.**, Dacia, NS, VIII, 1964, pp. 335-343.
[99] Constantin Scorpan, **op. cit.**, p. 4.

slujitorul divinităţii, la care va merge, spre fericirea lui, după plecarea din lumea pământeană. Numeroasele sanctuare şi temple din sudul Dunării, unde s-au descoperit sute de plăci votive – Glava Planega, Lozen, Liljace, Batkun, Saladinovo ş.a., lipsesc pe teritoriul Dobrogei şi al Daciei nord-dunărene. În Dobrogea, Eroul Trac poartă ca epitete nume greceşti sau latineşti cu înţelesuri abstracte (**epiphanos, sanctus, invinctus, ktistes,** ulterior şi un **Derzelas**), pe când în Balcani predomină epitetele geto-trace: „În Tracia întâlnim nenumărate epitete ale acestui zeu ca: Manimazos, Karabazmos, Perkonos, Perkos, Saldobussenos, Asdules, Geikitienos, Zulmidrenos, Ordianos, nume de origine locală, tracică“[100]. Dar nici o inscripţie nu-l numeşte pe Cavalerul Trac **deus, diós** sau **Theos,** ci **heros,** ceea ce nu ne dă dreptul să-l considerăm astăzi „Zeu“, ci simplu erou, adică eroul Manimazos, eroul Karabazmos, eroul Perkos etc., sau cum se prezintă pe basorelieful de la Callatis, HPOS KTICTHC – **Heros ktistes,** adică eroul întemeietor[101] al oraşului şi nu „zeul“ care a întemeiat oraşul. Mai recent Negru Vodă este eroul întemeietor al Câmpulungului, Pitea al Piteştilor, Bucur al Bucureştilor, dar nimeni nu îndrăzneşte să spună că Negru Vodă este Dumnezeu la Câmpulung, Pitea la Piteşti ori Bucur Dumnezeul Bucureştilor.

Cavalerul Trac, cu imaginile sale plastice, singurele reprezentări iconografice adorate în spaţiul monoteismului geto-trac, va căpăta o valoare zeiască, sincretică, în pragul monoteismului creştin. Mozaicul armatei, veteranilor şi coloniştilor romani vor substitui în iconografia zeilor lor, încetul cu încetul, personajul iconografiei locale – Căluşarul Trac care se asimilează cu Ares (Marte), Jupiter (Zeus), Iunona (Hera), Dionysos, Pluton, Apollon, Silvanus, Diana (Artemis), fiecare zeitate împrumutând personalitatea Eroului Trac, a Căluşarului, substituindu-se întotdeauna acestuia, ceea ce dovedeşte clar că geto-tracii nu au avut mai mulţi zei, cu funcţii diverse, care să preia funcţiile numeroşilor zei greco-romani, sau aceştia să se substituie după specificul lor[102]. Cum unicul zeu al lumii geto-trace – Zalmoxis – nu avea o iconografie şi nu este exclus, ca sub influenţa iniţială a cultului solar, a lui Ra, dacă avem în vedere contemporaneitatea Helios pentru Egipt şi spaţiul carpato-balcanic, numele său să fi fost tainic, tabu. În confuzia sincretismului din pragul creştinismului, mozaicul politeist greco-roman a atribuit Eroului – Căluşarului, slujitorul Tatălui Ceresc, Zalmoxis – , funcţiile multiple ale diverşilor zei, născându-se, în doctrina creştină, un sfânt – Cavaler, Erou – Sfântul Gheorghe, eroul, slujitorul zeului unic – cu nume de asemenea tainic, **Dom(i)ne Deus,** Domnul Zeu, Dumnezeu. Serbat la începutul primăverii, Sf. Gheorghe îşi însuşeşte toate atributele zeilor greco-romani ocrotitori ai naturii,

---

[100] **Ibidem.**
[101] **Ibidem,** pp. 32-34; inscripţia în fig. 12, p. 34.
[102] Părere exprimată şi de I. Venedikov, în Acta antiqua Philippopolitana, Sofia, 1963, p. 166.

agricultorilor, pomicultorilor şi viticultorilor, păstorilor şi vânătorilor, iar ca erou, biruitor al vrăjmaşilor, al relelor şi întunericului, al diavolului – şarpe pe care îl ucide cu lancea ca vânător călare, deci tot reprezentant al cultului solar, românii preluând atât practicile romane de la Palia, sărbătoarea primăverii romane, a întemeierii Romei, prăznuită la 21 aprilie, cât şi toate obiceiurile ancestrale ale geto-dacilor, ceea ce ne dă „o idee clară de mulţimea rămăşiţelor din veacurile de copilărie ale omenirii care s-au păstrat în datinile şi credinţele poporului nostru şi ale altora care serbează în felul acesta ziua de Sf. Gheorghe, nu ca un praznic creştinesc, ci ca o sărbătoare păgână în toată puterea cuvântului“[103]. Căluşarul Danubian, Sfântul Gheorghe, plasat de doctrina creştină pe vremea lui Diocleţian[104] (284-305), devine în concepţia românilor sinonim chiar şi cu Făt Frumos care omoară balaurul ce mânca fete ca drept răsplată pentru apa din fântână, poveste trecută de doctrina creştină în rândul minunilor Sfântului Gheorghe. În mitologia românească şerpi uriaşi „mănâncă oameni, mai ales fete şi încă de cele mai frumoase, pe cari le pândesc pe la puţuri şi fântâni. Oamenii, ca să nu moară de sete, se învoiesc cu balaurii, să le dea pe fiecare an câte-o fată, numai să-i lase în pace“[105]. Mitul a fost preluat şi de doctrina creştină care plasează balaurul nu pe cutare vale din ţara noastră,[106] ci „apróape de Palestina, patria sa (a lui Sf. Gheorghe, n.n.), în părţile Sirofinichiei, lângă cetatea Viritului, peste marea cea mare a Siriei, nu departe de cetatea Lida“[107]. Faptul că monoteismul creştin a cuprins lumea geto-tracă şi mai apoi greco-romană, bazându-se pe monoteismul bătrânului Zalmoxis, este oglindit şi în sincretismul Cavalerului Trac care substituie zeii greco-romani, dar nu şi pe cei orientali, care vor fi înlocuiţi total abia după Hegiră, 622 d.Cr., nu de Dumnezeu, ci prin monoteismul islamic, prin Alah. Nici spaţiul şi nici subiectul nu ne permite o abordare amănunţită a acestei probleme, însă ni s-ar putea reproşa asocierea Cavalerului Trac cu zeiţa Cybele, divinitate de origine frigiană. În acest caz nu trebuie pierdut din vedere că la greci Cybele a devenit „Mama tuturor zeilor“, confundată adesea cu Rhea, mama lui Zeus, devenind la romani Magna Mater[108]. Este vorba deci nu de o divinitate orientală, ci de una greco-romană, care putea fi socotită în perioada sincretismului Eroului Trac, sub influenţa noii doctrine ce-şi făcea loc, prima femeie, Eva, asociată iconografic cu pomul vieţii, mărul oprit şi şarpele, imagine biblică, deci nouă,

---

[103] I.A. Candrea, **Iarba fiarelor, Studii de folklor**, Cultura Naţională, Bucureşti, 1928, p. 111.

[104] **Vieţile sfinţilor, pe cari'i prăznueşte Biserica creştină ortodoxă de răsărit**; ...Corectura şi supravegherea retipărirei s-a făcut de către Arhiereul Nifon N. Ploeşteanu, Vicarul Sf. Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Volumul VIII, Cărticica VII, din luna Aprilie, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobl, Bucureşti, 1905, pp. 659 şi urm.

[105] C. Rădulescu-Codin, **Îngerul Românului, poveşti şi legende din popor**, Bucureşti, 1913, p. 4.

[106] Cercetările noastre din 1958 ne-au arătat convingerea poporului că pe văile râurilor lor s-a întâmplat evenimentul.

[107] **Vieţile sfinţilor ...**, pp. 727-728.

[108] Anca Balaci, **Mic dicţionar mitologic**, pp. 111 şi 237.

care în credinţele antice reprezentase cultul „vegetaţiei, fertilităţii şi vieţii, deci şi al vieţii de apoi fericite, al nemuririi“[109]. „Sfântul Gheorghe (23 aprilie), care fusese soldat şi e deseori reprezentat călare luptându-se cu un balaur, e patronul războinicilor la greci; la germani, e patronul cailor şi al vitelor“[110]. În concepţia poporului român Sf. Gheorghe a fost stăpânul cailor sălbatici, lucru care reiese din următoarea legendă din Mihoveni-Suceava: „Jidovii ... se sfătuiră de ce moarte să moară Sf. Gheorghe. Şi în urmă se hotărâră: să fie legat cu picioarele dinapoi ale unui cal sălbatic şi apoi să dea drumul calului. Însă, în loc să-l lege jidovii de picioarele calului, Sf. Gheorghe, care era deprins a umbla cu caii, se aruncă cât ai bate din palme pe cal, şi de acolo înainte: noroc şi sănătate, lasă pe jidovi cu buzele umflate şi cu gura căscată, uitându-se la dânsul cu ochii mari, cum se duce şi nu-i pasă“[111]. Şi mai interesantă este concepţia românilor din sudul ţării: „Cai sălbatici au fost în tot Burnasul şi-n tot Bărăganul atâta vreme cât a stat pe pământ Sfântul Gheorghe, care-i îngrijea şi călărea de tropoteau câmpiile de alergatul lor şi răsunau văile de nechezatul ascuţit. Sf. Gheorghe era judecătorul căluşarilor şi se zice că ei, căluşarii, au călcat jurământul şi Sf. Gheorghe s-a supărat şi-a părăsit pământul. Rămaşi fără stăpânul lor, caii sălbatici au pierit şi ei. Tot Sf. Gheorghe să zice că a omorât un balaur uriaş venit din mare pe Dunăre şi pripăşit lângă Giurgiu. L-a putut omorî pentru că era călare pe un cal sălbatic, deoarece un cal domestic mirosea a balaur de la distanţă şi nu putea fi strunit pentru nimic în lume. Calul sălbatic era deprins cu mirosul de sălbăticiuni şi nu se temea“[112]. Aşadar Sf. Gheorghe a fost judecătorul căluşarilor şi patronul cailor sălbatici, deci un cavaler de seamă, Cavalerul Trac într-o nouă iconografie. „În dimineaţa ajunului Sf. Gheorghe femeile scot toate sculele de ţesut afară, ca să răsară soarele peste ele, să poată avea spor la lucru“[113]. În seara aceleiaşi zile, numită Mânecătoare, în sudul judeţelor Argeş şi Dâmboviţa, ca şi prin Teleorman şi toată zona istorică Vlaşca, se pun ramuri verzi de salcie la porţi, la fântâni, la case, iar la târle şi grajduri se pun ramuri de jugastru sau de tei. În dimineaţa zilei Sfântului Gheorghe copiii se scoală până în răsăritul soarelui, se spală, pentru ca în momentul când răsare soarele să stea în genunchi, cu faţa la răsărit, pentru a-l privi cum răsare. Dacă locuinţa se afla într-o poziţie din care nu se vedea ieşirea soarelui la orizont, copiii mergeau în câmp, la marginea satului şi-l aşteptau cu flori de păpădie, coprine sau mărgăritar în mână. De Sf. Gheorghe la Straja-Bucovina se aprindea focul viu[114]. În toată Câmpia Română obiceiurile de primăvară cele mai bogate şi mai general reprezentate „erau cele

[109] Constantin Scorpan, op. cit., p. 7.
[110] I.A. Candrea, op. cit., p. 119.
[111] S. Fl. Marian, **Serbătorile la Români. Studiu etnografic, III, Cincizecimea**, Bucureşti, 1901, p. 266.
[112] Inf. Banu Tinca (n. 1879), satul Branişte, com. Oinacu, jud. Giurgiu, 1959.
[113] Artur Gorovei, **Credinţi şi superstiţii ale poporului român**, Bucureşti, 1915, p. 330.
[114] **Ibidem**, p. 361.

ocazionate de festinul Sfântului Gheorghe. Deşi la prima vedere pare a fi o sărbătoare religioasă (creştină, n.n.), ea are un substrat străvechi, Sfântul Gheorghe semnificând pe plan mitic reînvierea naturii. Plecând de la acest aspect iniţial este firesc ca de data respectivă să se lege riturile de fertilitate agrară şi animală. Să nu uităm că pentru satul românesc tradiţional, ziua de 23 aprilie coincide pentru majoritatea zonelor din ţară cu data plecării oilor la munte, când acestea se dădeau la cioban, ori acest eveniment nu putea rămâne nesărbătorit"[115]. Fără a mai continua discuţiile destul de vaste, mai ales despre mulţimea de obiceiuri prilejuite de această sărbătoare, Sfântul Gheorghe rămâne în primul rând un cavaler al cultului solar.

Un alt cavaler, şi el patron al cailor, despre care în Mozăceni-Argeş se credea că îngrijeşte caii care poartă soarele pe cer a fost Sântoader, zi în care pe Valea Drâmbovnicului se încurau caii şi în care aveau loc mari întreceri de călărie în fiecare sat, calul câştigător fiind împodobit cu flori aduse de către toţi locuitorii satului, încât părea un uriaş buchet multicolor şi se bucura de mare preţuire din partea locuitorilor. Sântoader cade în prima marţe din Păresimi, când toată lumea se lă cu apă în care s-a fiert iarbă mare. „Românii din Transilvania spun că Sân-Toader are şapte cai, cari sunt şapte feciori voinici şi frumoşi, dar cari au cozi şi copite de cai"; „Românii din Banat cred şi spun că Sân-Toader are şapte până la doisprezece cai, care asemenea sunt feciori frumoşi, făcuţi din feciorii ce şi-au părăsit drăguţele, dar că au cozi şi copite de cai, şi fiecare din ei este încins cu lanţuri. Mai departe cred şi spun românii din Banat că Caii lui Sân-Toader sunt de două feluri, şi anume albi şi negri. Şi caii cei albi prigonesc neîncetat pe cei negri şi, ajungându-i, încep a-i muşca cu gurile şi a-i bate cu copitele, şi de regulă nu se lasă până ce nu-i înving. Caii lui Sân-Toader, numiţi altmintrelea simplu şi Sân Toaderi, au şi zilele lor anume. Ei se pun, adică cad sau se încep totdeauna în prima marţi la amiază din Păresimi şi ţin şépte, respectiv opt sau nouă zile, adecă până miercuri la amiază din săptămâna viitoare ... Sâmbătă e Calul cel Mare"[116]. Până la sfârşitul secolului al XIX-lea în Leşile, pe Valea Mozacului-Argeş, vânătorul Marin Dogaru poreclit Lupu, poreclă moştenită din Vâlcul, din secolul al XVII-lea, vâna cu arcul întins cu o vână de cal tăiat în Sâmbăta Calului cel Mare[117]. Informaţia este deosebit de preţioasă dacă avem în vedere ştirea despre geţi, transmisă de Ovidiu: „Arcul lor întins cu o vână de cal nu trage numai o singură dată, ci este totdeauna încordat"[118]. Nu încape nici o îndoială că Sântoader este un personaj al cultului solar, în special după credinţele din zona istorică Vlaşca. Numărul şapte arată ciclul lunar, iar faptul că aceşti cai sunt

[115] Monica Budiş, **Corelaţia obiceiurilor calendaristice cu celelalte obiceiuri cu referire specială la Câmpia Română**, Ilfov-File de istorie, Muzeul Judeţean, Bucureşti, 1978, p. 573.
[116] Sim. Fl. Marian, op. cit., II, p. 41.
[117] Inf. Ioniţă Buică (n. Sisu Ion, 2 septembrie 1887), Leşile, mai 1957.
[118] Ovidiu, **Scrisori din Pont**, I, 2, 21-22; **Izvoare**, I, p. 307.

albi şi negri, cei albi ieşind întotdeauna învingători, ne aduc aminte ziua şi noaptea, lumina şi întunericul, binele şi răul, dualismul iranian, dar şi concepţia ţăranului român cu privire la lupta permanentă dintre Dumnezeu şi dracu. Faptul că sunt şapte feciori frumoşi, cu cozi şi copite de cai, ne determină să vedem în ei nişte zei antropomorfi din perioada Dumnezeului - Cal, imaginat de vânătorii paleolitici. Cultul lui Sântoader, deşi cu reminiscenţe foarte primitive, este mult diminuat în intensitate faţă de Căluş, dovedind deci o vechime mult mai mare. Căluşul a apărut la începutul epocii bronzului, odată cu instalarea monoteismului getic, căluşarii fiind slujitorii Tatălui Ceresc, ai lui Zalmoxis[119].

În concluzie, îndrăznim să afirmăm că Sântoader şi Sf. Gheorghe nu pot fi altceva decât „Cavalerii danubieni, divinităţi (eroi deveniţi sfinţi, n.n.) de origine geto-dacică, cu nume antic necunoscut. Sunt reprezentaţi printr-o triadă alcătuită dintr-o zeiţă încadrată de doi cavaleri şi care poartă în suliţă balaurul dacic şi calcă duşmanii sub copitele cailor. Cultul lor s-a răspândit în sec. II-IV d.Cr. în provinciile dunărene Dacia, Moesia, Pannonia şi Dalmaţia. Se cunosc 228 reliefuri închinate acestor zei (eroi, n.n.) enigmatici, care nu au inscripţii votive. Cavalerii danubieni aveau un cult secret (mistere). S-au contopit cu multe divinităţi romane şi locale (Cavalerul Trac, Mithra, Cybela etc.)“[120]. Aceşti eroi-sfinţi ai monoteismului geto-dacic au rămas şi pentru românul ortodox eroi sfinţi, cu aceleaşi atribute şi, mai mult, cu aceleaşi ritualuri, ceea ce consolidează ipoteza noastră că monoteismul s-a păstrat, iar Domnul Zeu nu este altceva decât numele tabu al lui Zalmoxis, Tatăl Nostru, Tatăl Ceresc cum îi spune cu pioşenie bătrânul nostru ţăran care-şi mai păstrează adevărata credinţă după 50 de ani de comunism.

De-a lungul a peste 40 de ani de cercetări am cules mii de date despre credinţele poporului român într-o mulţime de animale sfinte: mamifere, păsări, reptile şi chiar insecte, moştenite încă din pragul copilăriei umane şi păstrate datorită toleranţei monoteismului getic şi celui ortodox, care a preluat toate aspectele spirituale ale timpurilor trecute, marginalizându-le, fără a le înlătura. Aşa s-a plămădit un suflet plin de iubire, blând şi statornic, sufletul poporului român.

Obiectele apotropaice, cochilii de moluşte, dinţi de cerb, de urs, de lup sau de mistreţ, găuriţi şi purtaţi la gât constituie elemente de magie şi superstiţii care au dăinuit pe teritoriul României din paleolitic până azi, purtătorii lor crezând că vor căpăta însuşirile, agerimea sau puterea animalelor respective,[121]

---

[119] Ion Nania, **Rusaliile ...**, loc. cit.

[120] D. Tudor, **Dicţionar de istorie veche**, p. 141; Nicolae Gostar, **Culte autohtone în Dacia romană**, An. Inst. Ist. şi Arheologie, Iaşi, II, 1965, pp. 237-254.

[121] Ion Nania, **Istoria vânătorii în România**, Editura Ceres, Bucureşti, 1977, pp. 33-34 şi 258; idem, **Vânatul pe teritoriul României, mărturii arheologice, istorice, folclorice şi etnologice despre mamifere dispărute şi pe cale de dispariţie**, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1991, passim.

reminiscenţe din fazele primare ale religiei orânduirii comunei primitive care a înălţat pe om pe o treaptă superioară lumii animalelor care-l înconjurau.

Revenind la susţinătorii politeismului geto-dacic, încercarea de a prezenta culte autohtone în Dacia romană, prin prezentarea unor divinităţi ale coloniştilor şi veteranilor veniţi din toate colţurile Imperiului Roman,[122] nu dă nici o probă serioasă în susţinerea teoriei lor. Putem găsi în Dacia romană toţi zeii panteonului greco-roman, precum şi toţi zeii lumii de colonişti veniţi – **ex toto orbe Romano** – când vorbim de religia geto-dacilor avem în vedere Dacia până la cucerirea ei de către Traian, deoarece situaţia se schimbă după această dată când avem de-a face cu un mozaic de locuitori. Această lume pestriţă de politeişti nu numai că venea cu zeii ei, dar putea crea pe pământul Daciei divinităţi noi, în legătură cu specificul nou al provinciei Dacia. În această categorie intră zeităţile cu epitetul placida,[123] Diana mellifica,[124] şi alte multe zeităţi[125] care nu au aparţinut monoteismului geto-dacic şi nici ortodoxia nu le-a admis. Să nu uităm că dacă în toate provinciile Imperiului Roman se găsesc numeroase documente epigrafice care atestă divinităţi cu nume sau cu epitete autohtone, acestea lipsesc cu desăvârşire în Dacia. S-ar putea bănui, şi nu fără temei, că romanii au fost împotriva religiei geto-dacilor, ceea ce a determinat lipsa totală a documentelor epigrafice ale zeităţii locale.

Interdicţia are la bază două motivări: în primul rând monoteismul; romanii luaseră o lecţie dură de la evrei şi nu doreau să se repete situaţia şi în Dacia unde populaţia era mult mai numeroasă. În al doilea rând elementele comune monoteismului geto-dacic cu creştinismul interzis cu desăvârşire de statul roman; situaţia putea fi foarte gravă pentru cuceritori, dacă avem în vedere că dacii sfidau moartea, crezând că ei nu mor, ci merg dincolo, în ceruri, la Zalmoxis, aşa cum creştinii credeau în fericirea de după moarte, în rai.

Dar continuarea monoteismului geto-dacic cu cel ortodox nu poate fi pe deplin înţeleasă fără studierea etnoculturii spirituale a poporului român. Lăsând la o parte cultul solar moştenit în ritualurile şi credinţele noastre de peste 3000 de ani, despre care s-ar putea scrie câteva volume, vom încheia cu un singur ritual pe care l-am prezentat cu altă ocazie[126]. Este vorba de zăuplecat, ritual practicat pentru primirea băiatului în rândul vânătorilor; se împlinea în ziua Sfântului Gheorghe din anul în care băiatul împlinea 15 primăveri, cu condiţia ca acesta să fi primit botezul cu roua stejarului la împlinirea vârstei de trei şi şapte ani. Acest obicei se practica în pădure, într-un loc special ales, lângă un stejar multisecular, aşezat pe o popină şi începea din momentul intrării grupului

---

[122] Nicolae Gostar, **Culte autohtone în Dacia romană**, An. Inst. Ist. Arh. Iaşi, II, 1965, pp. 237-253; bibliografia acestei probleme în nota 1, p. 237.
[123] **Ibidem**, pp. 239-241.
[124] **Ibidem**, pp. 241-243.
[125] **Ibidem**, pp. 243-253.
[126] Ion Nania, **Vânătoarea – cultură, obiceiuri, tradiţii** (III), VPR, Anul XLIX nr. 5, mai 1996, pp. 16-17.

în pădure, când popa se oprea cu faţa spre răsărit şi se închina de trei ori, rostind de fiecare dată: „Primeşte-ne, Tată Ceresc, în biserica Ta, în sfânta pădure, casa Ta în care sălăşuiesc toate vieţuitoarele pe care ni le-ai dăruit nouă spre vânare şi hrană". Toţi participanţii, tot cu faţa spre răsărit, se închinau şi rosteau: „Să ne primească şi să ne ocrotească în sfânta Lui biserică". Naşul boteza cu roua unui stejar pentru a treia oară pe fin, de această dată adresându-se divinităţii supreme: „Zău, Tată din ceruri, dă-i lu' (cutare) tăria sfintei Tale biserici, a stejarilor cei mai bătrâni şi sănătoşi, pentru împlinirea credinţei, pentru întâmpinarea primejdiilor şi răpunerea fiarelor. Sfânta apă a cerului o să-l spele de păcatul uciderii lor şi toată viaţa să rămână curat şi luminat ca roua din cer picat". Această formulă se repeta de trei ori şi de fiecare dată participanţii se închinau şi spuneau: „Aşa să-i ajute Dumnezeu", iar popa îşi făcea semnul crucii şi închina tăuraşul, făcându-i semnul crucii pe frunte. La locul desfăşurării ritualului popa sacrifica după un ascunziş vegetal tăuraşul, îl jupuia şi venea cu pielea pe care naşul o punea pe capul băiatului îngenunchiat lângă tulpina stejarului de care îşi lipea fruntea şi braţele şi depunea jurământul de vânător: „Zău, Tată Ceresc, împărat al tuturor celor ce se văd şi celor ce nu se văd, voi cinsti toată viaţa marea Ta casă, biserica în care vieţuiesc toate sălbăticiunile ce ni le-ai dat nouă vânătorilor, voi feri puii lor şi nu voi ucide zburătoarele necurate pentru om; voi păzi legea din moşi-strămoşi şi dacă altfel voi face, să mă răpună sfântul Tău taur negru, să mă sfâşie pajura Ta sfântă şi puii sfinţilor corbi să mă mănânce. Aşa să fie, Tată din ceruri, zău".

Trecând peste multe amănunte cu privire la desfăşurarea ritualului, menţionăm doar că prin întreaga sa practică ne dovedeşte datarea cu siguranţă în perioada de înlocuire a idolatriei neolitice cu o religie solară, plămădită odată cu zămislirea lumii galactice. Totul este patronat de o singură divinitate, Tatăl Ceresc, Zalmoxis,[127] despre care părintele istoriei, Herodot, ne spune că unii dintre geţi „îl mai numesc şi Gebeleizis". Numele Tatălui Ceresc a rămas tabu şi numai simpla grăire a cuvântului **deus**, păstrat sub forma autohtonă zău, a rămas jurământul cel mai sacru al românului. Zăuplecatul este şi el un jurământ de supunere şi ascultare faţă de divinitate, format tot din două cuvinte latine: **deus + plicare**. De altfel principalele noastre cuvinte creştineşti sunt de obârşie latină, dar cel mai semnificativ rămâne biserică, cuvânt care este numit al nostru, socotit a proveni din lat. **basilica, ae,** dar care, se pare, este mult mai vechi, provenind din gr. **basiliki,** ce nu poate fi despărţit de **basileas - basileus,**

[127] Ion Nania, op. cit., loc. cit. Deşi noi am folosit în manuscris forma Zalmoxis, a fost schimbat în Zamolxis. Nu ne surprinde că oamenii noştri nu înţeleg să respecte dorinţa autorului; este vorba de o veche meteahnă a redactorilor obişnuiţi astfel. Sunt şi autori care nu admit forma redată de Herodot şi de către majoritatea autorilor antici – Zalmoxis; ei cunosc o vastă bibliografie, dar nu cunosc etno-cultura românească, iar scriitorii antici le sunt cunoscuţi din alţi autori moderni. Am cita în acest caz: Vasile Florea, **Câteva consideraţiuni asupra teonimului Zamolxis,** Carpica, XVIII-XIX, 1986-1987, Complexul Muzeal Judeţean Bacău, 1987, pp. 21-29.

basileis, basileion, basileyo ş.a. Latinii au împrumutat destul de târziu **basilica,** dându-i sensul de zidire mare, aflată în forul din Roma şi din alte oraşe, în care magistraţii judecau, aşadar un sediu al tribunalului, casa în care se împărţea dreptatea şi totodată o „casă a împăratului". Jurământul de primire în rândul vânătorilor arată clar că monoteismul getic poseda termenul într-o formă autohtonă, preluată de ortodoxia românească. Biserica era casa mare (în cazul vânătorilor, pădurea) a Tatălui Ceresc, „împăratul tuturor celor ce se văd şi celor ce nu se văd", „în care vieţuiesc sălbăticiunile".

În concepţia geto-dacilor divinitatea supremă era deci „împărat suprem" dar şi Tată Ceresc, aşa cum şi creştinii spun „Tatăl Nostru, care eşti în ceruri", rugându-se să „vie împărăţia Ta", iar în „Rugăciunea către Dumnezeu Tatăl" a Sfântului Macarie cel Mare, divinitatea veşnică este „Împărat a toată făptura". Că divinitatea geto-dacilor, Zalmoxis, era o zeitate celestă, solară, se dovedeşte şi prin semnificaţia adj. **basilikos** „regesc", „strălucitor", corelat cu vb. **basileyo** în sensul de „apunere a soarelui, a aştrilor", ori cu s.n. **basileyma,** „apus de soare". Dacă socotim biserica – **basilica** – , marea pădure care acoperea teritoriul getic, să nu uităm că la apunere soarele „se piteşte mai întâi în pădure", „după pădurile de pe dealuri şi munţi"(credinţe generale în spaţiul românesc), putând fi privit mai bine de ochii muritorilor, iar splendoarea strălucirii cereşti şi a peisajului ne aminteşte de frumuseţea odăjdiilor şi a bisericii creştine, amintind sensul poetic al gr. **basileyma** „apunerea soarelui". Mai adăugăm la acestea şi respectarea cu sfinţenie a pădurii, a copacilor, de către ţăranul român până la dezastrul declanşat de târşirile dictaturii comuniste. Dacă Zalmoxis ar fi fost o zeitate chtoniană, cultul şi ritualurile geto-dacilor nu s-ar fi desfăşurat pe înălţimile munţilor. Vânătorii din zona istorică Vlaşca neavând înălţimile semeţe, împlineau zăuplecatul pe o popină, pe un loc mai ridicat, unde popa sacrifica viţelul (tăuraşul) negru. În cazul acesta ni se pare anacronică afirmaţia din dicţionarele şi din toate cărţile noastre de istorie cum că s.m. popă l-am avea din sl. **popa.** Primii slavi creştinaţi au fost bulgarii, în anul 865, când mai întâi ţarul Boris s-a creştinat, botezându-se Mihail, după numele naşului său Michael al III-lea (842-867), împăratul Bizanţului. Să nu fi avut creştinii daco-romani, românii, timp de aproape 600 de ani popi care să le oficieze ceremoniile ? La romani **popa** era persoana care înjughia animalele jertfite zeilor şi tot el era acela care pregătea focul şi sarea, la fel ca şi popa din ritualul nostru vânătoresc. În acest caz noi am putea moşteni s.m. popă din lat. **popa, ae** şi nu din bulgară. După câte cunoaştem, în latină acest termen a fost folosit abia în secolul I d.Cr. de către A. Persius Flaccus (36-62 d.Cr.). Ulterior Iunius Iuvenalis (cca. 60-cca. 135 d.Cr.) a folosit şi termenul **popanum,** preluat din gr. **popanon,** un fel de turtă pentru jertfe. Oare aceasta nu este pâinea popii, adusă de naş la zăuplecat ? Nu este ea colacul popii, pe care gospodinele îl pregătesc la căpeţele pentru a-l dărui preotului? Credem cu convingere în

autohtonia termenului popă, preluat de ortodoxie din ritualurile monoteismului getic; celelalte popoare latine, creştinate ulterior daco-romanilor, au adoptat termenul gr. presbyteros „bătrân", folosit în latină cu sensul de preot abia la începutul secolului al III-lea de către Tertulianus (cca. 160-cca. 230 d.Cr.).

Aşadar studierea temeinică a obiceiurilor noastre străvechi, pe care dictatura comunistă le-a interzis, oprind până şi studierea lor, poate aduce lumină pentru multe aspecte istorice rămase necunoscute, falsificate din necunoaştere, sau chiar din rea voinţă, cum au făcut-o unii pretinşi istorici, celednici slugarnici ai slavismului care au căutat până şi obârşia Tatălui Ceresc, Zalmoxis, în rusescul zemlia, iar manualele şcolare au generalizat forma Zamolxis în loc de Zalmoxis cum ni l-a consemnat părintele istoriei; schimbarea numelui cu răd. Zal – în cel cu baza Zam – din articolul nostru, este o dovadă a impunerii lui prin manuale şi cursuri. Nu ne surprinde faptul că timp de peste 20 de ani, începând din 1967, ni s-a refuzat pretutindeni publicarea studiului de faţă. Cu greu am reuşit publicarea lui prescurtată şi fără bibliografie, într-o revistă de dincolo de cortina de fier[128].

[128] Ion Nania, **Au fost dacii politeişti ?**, **Noi Tracli**, Milano, Anul III, nr. 39, Noiembrie 1977, pp.1-6 şi nr. 40, Decembrie 1977, pp. 4-8.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

CONSIDERAŢII JURIDICE ASUPRA UNUI TESTAMENT DESCOPERIT LA SUCIDAVA

ILIE ŞANDRU

Roma a impus în teritoriile cucerite principii juridice identice, indiferent de tipul provinciei (senatoriale sau imperiale) sau de situarea geografică, dar ţinând cont de tradiţia juridică a unor teritorii, incluse într-o provincie, şi care aparţinuseră iniţial unor oraşe cum este cazul oraşelor greceşti sau greco-orientale. Aici au fost păstrate conform lui **jus Gentium**, sau, în cazul grecilor, datorită vechimii, acele valori juridice care nu contraveneau principiilor dreptului privat roman.

Bibliografia juridică romană este foarte vastă. Dar, corelarea şi verificarea informaţiilor din textele juriştilor romani (la rândul lor uneori contradictorii) cu cele din inscripţii şi interpretarea lor juridică apoi istorică nu este în general realizată[1]. Juristul întâmpină dificultăţi epigrafic-istorice (istoria provinciilor, prosopografie, cronologie, evoluţia dreptului roman şi condiţiile social-politice ale acestuia), iar istoricul o vastă cercetare cu o terminologie juridică mai greu accesibilă datorită conotaţiilor moderne pe care cercetătorii dreptului roman se străduiesc să le găsească.

În ceea ce priveşte provincia Dacia informaţiile legate de aplicarea dreptului privat roman sunt puţine: tăbliţe cerate (cercetate parţial – contracte, depozit, împrumut, lichidităţi, cotizaţii, returnări de fonduri) şi menţionarea în inscripţii a unui **defensor** sau a unor **heredes**[2].

Interesantă este însă o inscripţie ce provine de la Sucidava – un fragment de testament[3]. Parţial păstrat fiind, putem stabili câteva aspecte legate de calitatea testatorului sau dreptul de a lăsa testament. Analiza comparativă cu alte astfel de izvoare juridice din provincii imperiale ar putea clarifica

[1] Th. Mommsen, **Manuel des antiquités romaines**, vol. I, Paris 1899, p. 35; F. de Visscher, **Etudes de droit romaine**, Paris, 1931, p. 24.
[2] **IDR**, I, cu bibliografia cercetărilor dreptului roman în Dacia p. 165-190.
[3] **IDR**, II, 187 (CIL, III, 14493).

problema proprietăţii de tip provincial[4]. **Instituţiunile** lui Gaius[5] rămân una dintre sursele de bază în cercetarea aplicării dreptului roman datorită precizărilor în legătură cu dobândirea şi transmiterea proprietăţii, testamentul, drepturile şi obligaţiile moştenitorilor, condiţii de moştenire, etc.

Revenim la testamentul de la Sucidava. Nu cunoaştem vreun statut urban pentru această aşezare, dar exista un **territorium** ce a făcut parte din **ager publicus**. Coloniştii şi veteranii din zonă deţineau loturi în **possessio** sau cu drept de **usus fructus**[6]. Numeroase **villae rusticae**[7] şi **pagi** depindeau de această aşezare organizată **cvasi municipal**[8]. Aici se desfăşura o viaţă economică intensă, dată fiind poziţia ei – Dunăre – Isker – Olt, unde funcţiona un serviciu de vamă, ateliere de cărămidărie, ceramică şi metalurgie. Era un punct de descărcare al mărfurilor venite de peste Dunăre (calcar de Vraţa, **terra sigillata**, etc) şi implicit un teritoriu agrar necesar aprovizionării cu produse alimentare într-un centru prosper şi important pentru Imperiu până târziu în secolele V-VI. Construcţiile urbane, urbanistica, existenţa unui **territorium** ne dovedeşte că aici s-au putut concentra categorii sociale implicate în activităţi productive şi chiar o elită urbană (ordo, curiales, etc.). Aceşti întreprinzători particulari cunoşteau bine pârghiile economico-juridice ale economiei deschise ce caracterizează perioada sec. II-III a lumii romane.

Testamentul descoperit la Sucidava a fost folosit doar pentru atestarea relaţiilor juridice în Dacia[9] sau economice[10]. De aceea o analiză juridică se impune.

Validitatea testamentului, ca întreg, reiese, pe de-o parte din stilul juridic adoptat de cel care a redactat textul, care poate fi testatorul însuşi sau un jurist-questor. Câteva expresii sunt notabile. De exemplu formula **damnas (esto)**, însemnând condamnat la..., obligat la... este un cuvânt indeclinabil, arhaic, formă sincopată a lui **damnatus**, participiul perfect de la damno, -are, -avi, -atum şi datează în textele juridice încă din perioada preclasică, deci este consacrat[11]. Identic este şi cazul formulei **volo (iubeo)**, vreau şi poruncesc. Textul dă impresia a fi fost alcătuit de un jurist sau un personaj important (titularul), oricum cunoscător a dreptului roman şi al limbii latine în formule

[4] Chestiunea aceasta a fost susţinută de mine într-un referat al tezei de doctorat şi a stârnit discuţii bibliografic-metodologice pasionante între criteriile arheologic-epigrafice împotriva celor juridice şi chiar de lectură a inscripţiei în cauză.

[5] Gaius, **Instituţiunile** (trad. Aurel N. Popescu), Buc. 1982 (excelent studiu introductiv cu o critică a izvoarelor şi a bibliografiei).

[6] O. Toropu, C. Tătulea, **Sucidava**, Buc. 1987, p. 154; IDR, II, 190.

[7] Gh. Popilian, **Arhivele Olteniei**, 6 (1989) p. 54-63.

[8] R. Ardevan, **Viaţa municipală în Dacia romană** (diss.), Cluj-Napoca, 1994, p. 74.

[9] Gr. Tocilescu, **Fouilles et recherches arheologiques en Roumanie**, Bucarest, 1900, p. 187-215 (se precizează că monumentul „indique l'époque d'Antonin le Pieux"; D. Tudor, **Oltenia romană**, IV, p. 408, „anumite dispoziţii pentru păstrarea mormântului".

[10] M. Macrea, **Viaţa în Dacia romană**, Buc. 1969, p. 158 (importul de „vinum").

[11] Într-un alt testament (108 d. Hr.) – P. F. Girard, **Textes de droit romain**, Paris, 1937, p. 807.

juridice. Modificarea topicii, cu sens emfatic juridic sau retoric, întăreşte opinia noastră că este vorba de un testament care poate constitui o bază solidă (din păcate unica, până acum, pentru Dacia) pentru câteva consideraţii juridice asupra proprietăţii funciare în Dacia. Dreptul roman clasic şi procedura nu impun folosirea unor formule dar prezenţa lor arată autenticitatea şi claritatea stilistică a dispoziţiilor legale – conforme dreptului roman.

Conţinutul testamentului depăşeşte ceea ce s-a spus până acum despre prevederile sale, doar instituirea unui uzufruct condiţionat de îndeplinirea sacrificiilor anuale (**sacra**)[12] sau clasificarea inscripţiei în categoria celor care se referă la dreptul mormintelor[13], chestiune ce aparţine religiei romane dar şi la delimitarea unui spaţiu sacru într-un **dominium** ce impune moral-religios respectarea dispoziţiilor consacrând astfel locul (**locus religiosus**).

Anonimul testator este un **caput** (are deci capacitatea juridică de a testa) el face de altfel uz de **ius commercii**, (dreptul de a încheia un act juridic potrivit dreptului civil roman)[14] specific raporturilor dintre cetăţeni. **Ius commercii** conform lui **ius civile** permite **mancipatio**[15] – dobândirea unei forme de proprietate. Acest drept îl pune pe cetăţean în situaţia de a achiziţiona un bun imobil „susceptibil" (termen greu de explicat la Gaius – care-l lasă suspendat, ca de altfel şi comentatorii lui) de proprietate quiritară.

Testatorul, prin invocarea mormântului (**locus religiosus**) arată calitatea lui de deţinător (posesor sau concesionar) ce-i va permite redactarea testamentului ce consacră la rândul lui voinţa fostului deţinător sau în termeni juridici – un **de cuius** (cel care transmite moştenirea) ce devine prin actul transmiterii nud proprietar.

Interesant este faptul că testatorul (**testemanti facti** – capacitatea de a face testament) precizează stipulaţii – formule specifice dreptului quirita – **volo, damnas** – sau chiar condiţii ce pot deschide un proces de atacare în clauză datorită precizării „urmaşilor direcţi sau indirecţi" cunoscându-se că cei direcţi aveau întâietate la succesiune, testatorul în felul acesta printr-o precizare bine elaborată juridic îşi rezervă numirea succesorilor în acelaşi scop de a-şi perpetua sacrificiile la mormânt. Acest gen de testament şi dispoziţiile sale presupun o procedură specifică lui **ius Quiritium** deoarece în cazul unui proces de atacare a succesiunii se aplică **ius civile**. Această contradicţie între două tipuri de proprietate (două forme **dominium** şi **possessio-concessio**) a generat discuţii între şcolile vechi. De aici a rezultat un izvor de drept, puţin cunoscut derivat din speţe şi proceduri. Presupunem că de aici a pornit şi evitarea

[12] M. Macrea, **op. cit.** p. 297.
[13] F. de Visscher, **Lé droits des tombeaux roman**, Milano, 1963, p. 83.
[14] Gaius, I, 89.
[15] Ulpian, 50, 15, 1, 8.

precizării exacte a noţiunii de proprietate provincială şi folosirea deci a formulei „susceptibil" de proprietate deplină[16].

Deţinătorul celor două **jugera** de vie este posesorul sau concesionarul unui fond. Posesiunea este exercitarea unui drept manifestat asupra unor bunuri incorporale sau corporale[17] şi din prima categorie fac parte şi drepturile de succesiune, uzufructul sau obligaţiile.

Precizarea aceasta a lui Gaius este foarte importantă pentru că astfel testatorul poate fi posesor-concesionar şi are dreptul de a institui, indiferent de forma prin care deţine via şi casa, uzufructul şi impune condiţii prin dispoziţii testamentare.

Moştenitorul se obliga astfel de două ori: o dată prin dispoziţii şi calitatea de succesor (condiţii complementare reale) şi a doua oară prin consacrarea fondului pe care-l deţine-moşteneşte, indiferent de calitate (moştenitor direct condiţionat – indirect deci – uzufructuar) prin prezenţa mormântului (epitafului) care-l obligă moral religios. Nerespectarea dispoziţiilor testamentare îl fac decăzut din drepturile succesorale şi acuzat de împietăţi (Foustel de Coulanges). Deţinerea unui fond prin **possessio** sau **concesio** şi impunerea unui **usus-fructus** prin testament nu cere obligatoriu ca deţinătorul (proprietarul) sau testatorul să-şi exercite aceste drepturi reale în baza lui **ius civile** sau în calitate de proprietar de tip **dominium ex. i. Q.** – bineînţeles dacă permite statutul social de cetăţean.

Aici s-ar impune o precizare. Vedem că inscripţia de la Sucidava datează din sec. II d. Hr. – stilul juridic, genul testamentar – epitaf, literele îngrijit gravate (C.C. Petolescu) precum şi concluziile social juridice ne determină să facem această precizare.

În Dacia, pe lângă relaţii determinate de raporturi funciare există şi informaţii despre existenţa unor raporturi patrimoniale perfecţionate (vânzare-cumpărare pe credit, împrumut cu dobândă, garanţii personale, relaţii în cadrul colegiilor). Toate acestea demonstrează existenţa unor menţiuni despre mancipaţii, stipulaţii, fide promisiuni (existenţa terţului în relaţii patrimoniale). Aceste clauze contractuale sunt încheiate între persoane juridice şi fizice care au arendat devenind (**conductores**) în baza unor contracte (**locatio operarum**), elemente juridice ce explică natura lui **patrimonium Caesaris**. Aceasta este proprietatea deplină ce se poate dezmembra în părţi – fără ca întregul să-şi modifice statutul.

Capacitatea de a testa, ceda în parte, arenda, sunt drepturi din **ius civile** şi care nu afectează pe proprietar – posesorul are drept de transfer al bunurilor, dacă îndeplineşte calitatea de posesor sau concesionar. Din textul testamentului nostru rezultă clar că testatorul anonim putea fi cetăţean, chiar italic, ce uzează

[16] Gaius, II, 27.
[17] **Idem**, II, 11.

(**ius utendi**) după propria voinţă de **ius abutendi** (testament, legat, fideicomis)[18].

Uzufructul întâlnit prin testamentul de la Sucidava nu trebuie interpretat ca o gravare a proprietăţii deţinătorului, ci el doar oferă garanţii uzufructuarului, conform vechiului principiu roman „a avea sau a nu avea"[19]. Dreptul de uzufruct, spre deosebire de proprietate are un caracter temporar, în mod obişnuit viager. Exercitarea dreptului de uzufruct, nu presupune existenţa unor obligaţii pentru nudul proprietar sau uzufructuar, deoarece ambele părţi sunt titulare de drepturi reale. Testamentul ne precizează o condiţie, de validitate – întreţinerea sacrificiilor – obligându-l pe cel ce acceptă titlul de uzufructuar – să o accepte iniţial fără a-i leza această calitate după accept. Penalităţile introduse – plata unei amenzi şi pierderea dreptului de uzufructuar – sunt legate, fiind impuse de deţinătorul (posesorul – posesiunea se pretează la uzufruct) de drept. Dispoziţiile testamentare, sunt – în ceea ce priveşte dreptul privat roman, corecte; chiar desprindem o definiţie – cea a uzufructului – rodul viei şi folosinţa unei case (**habitatio**) şi o posibilă fundaţie (C.C. Petolescu)[20] instituită prin penalităţi financiare ce devin un buget pentru noul uzufructuar sau moştenitor, în acelaşi scop de întreţinere a mormântului.

F. de Visscher menţionează inscripţia, testamentul în speţă, în contextul unor referiri la **usus-fructus** şi uzitarea acestei forme de deţinere. Consideră că este foarte dificil de stabilit, conform izvoarelor, forma clară de acordare a acestui drept şi raporturile ce se stabilesc între părţi. Lipsa unor precizări exacte duce la interpretări şi opinii („Tout dépandait de l'interpretation").

Trebuie remarcat că în materie de usus-fructus testamentul este **corect** redactat. În favoarea acestei afirmaţii aducem următoarele argumente: un **locus religiosus** poate impune moştenitorilor anumite obligaţii: folosirea unor anexe profane în schimbul respectării prevederilor testamentare, conform Constituţiilor de la Traian la Filip Arabul[21]. Testatorul, prin menţionarea separată a uzufructului într-o casă şi vie poate avea două persoane diferite care se vor ocupa de mormânt, posibilitate care nu contravine prevederilor legale amintite de juristul Ulpian[22]. La moartea sau înlocuirea prin nerespectare a testamentului se încheie regimul uzufructuar ce poate fi înlocuit prin fideicomis[23], dar oricum vânzarea este imposibilă[24].

Din această scurtă analiză a acestui fragment de testament se poate observa că în Dacia exista cadru juridic eficient pentru aplicarea şi respectarea

[18] Jakotă, **Drept roman**, Iaşi, 1993.
[19] A.D. Hargreaves, **An Introduction to the Principles of Land Law**, London, 1963, p. 43.
[20] Delictul uzufructului ţine totuşi de răspunderea civilă.
[21] F. de Visscher, **op. cit.**, p. 54 şi p. 59.
[22] Ulpian 1, 17.
[23] D. 33, 2.
[24] D. 8232; 8233.

normelor dreptului privat roman[25]. Testamentul este corect redactat; nu sunt chestiuni care ar putea constitui motive pentru atacarea juridică. Se pune problema însă cine este persoana – testatorul (posibil italic sau italo-romano provincial) şi care era statutul fondului pe care-l deţinea. Prevederile testamentare demonstrează o posesie deplină de tipul **dominium**, dar nu obligatoriu deoarece solul provincial se poate preta la relaţii juridice de tip moştenire, testament – obligaţii, **uzus-fructus** ca fiind drepturi reale şi conform lui Gaius, susceptibil de proprietate. Testatorul face precizări ca şi cum ar fi fost un adevărat deţinător al unui fond din categoria **dominium ex. i. Q**, într-o zonă a Daciei unde nu exista, cel puţin pentru secolul al II-lea **jus Italicum**[26], dacă acest fapt poate echivala juridic solul italic cu cel provincial.

ANEXA

Testamentul de la Sucidava
IDR, II, 187

[volobeo .... curatoribus sepulchri mei fructum]
[v] in eram iug (erum) II (duorum) ....[et usum eius aedifi-]
[ci] quod iunctum sepu [lchro meo est concedere sub suprascripta]
condicione quicumq [ue hereditatem adierit ex heredibus meis]
vel ex is per gradus v [el qui substitutus erit, si quis eorum]
interciderit. Volo iubeo [heredes meos curatorem sepulchri mei]
in locum eiu <i> s, qui obierit aut officium suum deseruerit,]
substituere eadem co [ndicione qua curatores supra instituti sint],
sit et quicumque ea [condicione curator institutus aliquid neglexerit]
pertinens ad voluntat [em meam dimittatur eique alius sufficatur ut]
sit, qui ex iussu meo in [sepulchro meo quotannis sacra faciat]
ita u [t s(upra) s(criptum) e(st)]
Ut eae vineae et aedifici [cium curatoribus reservata ? sint, ius heredibus]
meis aps [it] dand [i ea aut alienandi. Si quis voluerit vendereea]
aut alienare q [uod adversus voluntatem testamenti mei]
fecerit, venditio et [alienatio irrita sit et (denariorum) ....

[25] Într-un studiu recent publicat de către prof. univ. dr. Ioan Piso, **L'aristocratie municipale de la Dacie et la grande propriété foncière in Latifundium au latifundo, Héritage de Rome – une création médiévale ou moderne**, Publications du Centre Pierre Paris, 1995, p. 438, se propune o împărţire a lui **ager publicus** din Dacia după un raport 10-1-1 corespunzând teritoriilor civile, militare şi fiscale, pornind de la situaţia militară identică întâlnită în Dacia şi Germania Inferior (cf. Ch. B. Rüger, **Germania Inferior** Graz - Cologne, 1968). Consider că testatorul amintit deţinea o proprietate în teritoriul civil al Sucidavei.

[26] Pentru **Jus Italicum** şi aspectele sale juridice: cf. Fr. de Maritimo, **Storia della constituzione romana**, Napoli, 1965; J. Bleicken, în **Chiron**, 4, 1974, p. 371; 384-390, iar pentru Dacia: N. Gostar în **Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie**, Iaşi, 6 (1969), p. 127-139.

m(ilia) dare damnas esto. Pecunia]
ea reliquo [ru] m caus [a hereditati adcrescat ....]
ita ut post [mortem meam curatores quotannis sacra faciant]
ex fructu s [upra scriptarum vinearum]

„ ... voiesc şi poruncesc ... ca rodul a două iugăre de vie ... şi folosinţa clădirii care este ataşată mormântului meu să fie lăsată, sub condiţia arătată mai sus, îngrijitorilor mormântului meu, oricare ar dobândi moştenirea dintre descendenţii mei direcţi sau dintre acei de grad mai îndepărtat sau oricare ar înlocui pe vreunul din aceştia decedat.

Voiesc şi poruncesc ca moştenitorii mei să pună un nou îngrijitor al mormântului meu, în locul aceluia care ar deceda sau şi-ar părăsi serviciul, în aceleaşi condiţii în care, mai sus, au fost instituiţi îngrijitorii şi care să-şi facă serviciul la fel şi ... Iar oricare îngrijitor, instituit după această condiţie, ar neglija ceva din voinţa mea, să fie îndepărtat şi înlocuit cu altul ca să aibă cine să facă în fiecare an sacrificiile la mormântul meu, aşa cum s-a scris mai sus.

Pentru ca acea vie şi clădire să fie rezervată pentru îngrijitori, moştenitorii mei să nu aibă dreptul să le dea sau să le înstrăineze. Dacă vreunul ar avea să le vândă sau să le înstrăineze, ceea ce ar fi împotriva voinţei testamentului meu, vinderea sau înstrăinarea să fie nulă, iar el să fie condamnat să plătească ... mii de denari. Aceşti bani să se adauge la moştenirea celorlalţi ... încât, după moartea mea, îngrijitorii să facă în fiecare an sacrificiile din venitul viei susnumite“.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

UNDE A FUNCȚIONAT PRIMUL LĂCAȘ AL MITROPOLIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ?

CRISTIAN MOISESCU

După o lungă perioadă de tăcere, în urmă cu peste trei decenii a intrat subit în atenția cercetătorilor vechii arte românești problema localizării primei biserici a Mitropoliei Ungrovlahiei. În acest sens, Pavel Chihaia, Emil Lăzărescu, Ana Maria Musicescu și Răzvan Theodorescu au încercat să demonstreze că biserica domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeș ar fi îndeplinit inițial rolul de catedrală mitropolitană.

Primul și cel care a susținut cu obstinație teza respectivă a fost Pavel Chihaia. Încă din anul 1967,[1] acesta citează părerea neconfirmată de nici o lucrare bibliografică elaborată de N. Iorga, după care marele savant, profund cunoscător al vieții medievale din Țările Române, ar fi susținut că primul lăcaș al mitropoliei fusese adăpostit de biserica Sf. Nicolae Domnesc[2]. Cu toată inadvertența amintită, N. Iorga menționează că biserica în cauză „a fost înălțată de Basarab Vodă, care poate fi privit drept cel dintâi printre domnii care au înobilat cu biserici – bineînțeles de zid – pământul țerilor noastre“[3]. Închipuita citare a lui N. Iorga întâlnită la Pavel Chihaia este preluată surprinzător și de Răzvan Theodorescu[4].

Cel de al doilea argument pe care se sprijinea supoziția lui P. Chihaia, este legat de identificarea a două steme de piatră provenind de la tot atâtea turnuri-clopotniță ale așezământului ce s-au aflat pe locul mănăstirii Argeșului: una așezată de Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1446) iar alta de Neagoe

---

[1] Pavel Chihaia, **Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș, deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab**, în „Mitropolia Olteniei“, XIX (1967), nr. 7-8, p. 597-612; **ibidem**, în „Din cetățile de scaun ale Țării Românești“, București, 1974, p. 46-65.

[2] Citează închipuit în acest sens pe N. Iorga, **Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor**, ed. II-a, București, 1928, p. 37-38. Afirmația lui P. Chihaia reprezintă o gravă inadvertență, întrucât marele istoric nu a făcut niciodată afirmația care i se atribuie în lucrarea citată, unde până și anul apariției este indicat greșit!

[3] **Ibidem**, loc. cit.

[4] Răzvan Theodorescu, **Bizanț, Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești (secolele X-XIV)**, București, 1974, p. 285, nota 41.

Basarab (1512-1521), prin care ambii „au ţinut să-şi însemne cele două ctitorii succesive pe acelaşi loc cu plăci armoriale simbolice“[5]. Plecând de la premiza greşită că prima dintre cele două steme îşi propunea să marcheze nu o curentă intervenţie de reparare a unui ansamblu din secolul al XIV-lea, ci să consemneze ridicarea din temelii a întregii mănăstiri şi nu, eventual, numai a turnului, autorul menţionat, fără a se bizui cum ar fi fost firesc pe vreo informaţie documentară certă, ajunge la o concluzie care trebuie privită cu rezerva de rigoare. Presupune că Vlad Dracul, aflându-se în fosta cetate de scaun cu câteva zile înainte de 15 august 1439, probabil ca să participe la marea sărbătoare a Adormirii Maicii Domnului care era şi hramul bisericii – catedrală a mitropoliei, ar fi fost prezent, de fapt, la sfinţirea lăcaşului care urma să se facă cu acel prilej în prezenţa sa, în calitate de ctitor. P. Chihaia presupune că această biserică a fost clădită din nou de voievodul amintit „într-un moment al domniei lui care se leagă de o perioadă de pace şi de alte înfăptuiri religioase“ (!?),[6] cu o triplă semnificaţie ce urma să-i asigure prestigiul: „funerară, dinastică şi cruciată“ (?!)[7].

Cu alte cuvinte, P. Chihaia încearcă să dovedească că biserica mitropoliei înălţată de Vlad Dracul la marginea oraşului ar fi fost prima zidită pe acel loc, rezultând că până atunci instituţia ecleziastică munteană de rang superior a funcţionat în biserica domnească Sf. Nicolae, de la înfiinţarea ei în 1359 şi până în acel moment, 15 august 1439[8].

Şi emiterea părerilor nesusţinute de surse documentare continuă. Astfel, autorul citat consideră că motivul deposedării de moşiile Iaşii, Prăvălenii şi Cornetul, aflate iniţial în proprietatea mitropoliei (adică, după Pavel Chihaia, a bisericii domneşti Sf. Nicolae), se justifică prin dorinţa lui Vlad Dracul de a înzestra noua sa ctitorie. Pentru că exproprierea fie a orăşenilor, fie a boierilor, din care unii îi erau partizani credincioşi, fie chiar a mitropoliei, nu i s-a părut o alternativă potrivită, voievodul a ridicat noua sa ctitorie la rang mitropolitan pentru a deposeda juridic, fără conflicte violente, vechea catedrală Sf. Nicolae domnesc de moşiile ei, trecându-le în posesia noului aşezământ[9]. O simplă presupunere.

Un alt argument invocat de Pavel Chihaia pentru a demonstra că biserica mitropoliei s-a aflat la Sf. Nicolae domnesc, se referă la aducerea moaştelor Sf.

[5] Pavel Chihaia, op. cit., p. 46.
[6] Ibidem, p. 47.
[7] Ibidem, p. 61. Potrivit lui Pavel Chihaia biserica lui Vlad Călugărul trebuia să devină cea mai importantă a ţării, în care boierimea urma să se adune la marile sărbători, amintindu-şi de misiunea ei eliberatoare a Balcanilor. P. Chihaia omite însă faptul că biserica domnească Sf. Nicolae, atât de monumentală şi bogat ornamentată cu picturi murale de remarcabilă valoare artistică şi documentară, îndeplinea deja cu un incomparabil succes funcţia de lăcaş multifunerar şi dinastic vezi în acest sens, Gr. Ionescu, **În legătură cu primul edificiu al Mitropoliei Ţării Româneşti**, RMM-MIA, nr. 1, 1977, p. 44).
[8] Ibidem, p. 47.
[9] Ibidem, p. 61-62.

Filofteia de la Vidin la Argeş în anul 1396 şi depunerea lor „în cea mai importantă biserică ... care nu putea fi decât cea a Mitropoliei“[10]. Într-adevăr, relicvele Sfintei Filofteia din Molivat aduse de ţarul Ioniţă Asan (Caloian) în jurul anului 1200 la Târnovo, unde au stat până în 1393 când oraşul a căzut sub turci, au fost apoi transferate la Vidin în acelaşi an. După ocuparea în 1396 şi a acestui ţarat de către Imperiul Semilunei, moaştele au fost aduse la Argeş de către Mircea cel Bătrân şi depuse în biserica domnească Sf. Nicolae,[11] nu pentru că aceasta îndeplinea funcţia de catedrală, ci datorită dimensiunilor sale monumentale, care permiteau o mai mare aglomerare de credincioşi veniţi să venereze sfintele relicve. Cazul aducerii moaştelor Sf. Paraschiva la 13 iunie 1641 în biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi cu stăruinţa lui Vasile Lupu, este un exemplu concludent[12]: nou zidita atunci biserică ieşeană, deşi cel mai reprezentativ monument al oraşului de pe Bahlui, îndeplinea doar modesta funcţie de lăcaş mănăstiresc.

Considerând că biserica domnească Sf. Nicolae era un monument deosebit de vast pentru cerinţele modeste ale curţii argeşene a Basarabilor de la mijlocul secolului al XIV-lea, Emil Lăzărescu apreciază că ar fi fost destinată în exclusivitate „să adăpostească instituţia bisericească cea mai înaltă a întregii ţări, mitropolia însăşi“[13]. După autorul menţionat, Răzvan Theodorescu, plasând curtea domnească în zona colinei de la Sân Nicoară, aprecia că biserica Sf. Nicolae „nu poate fi a unei curţi domneşti ci a fost lăcaşul unei mitropolii – lăcaş, pe care, de altfel, nici nu avem unde să-l căutăm în mod logic în altă parte în oraşul acelei epoci“[14].

Ana Maria Musicescu, de acord întru totul cu supoziţiile lui Emil Lăzărescu şi Răzvan Theodorescu, adaugă neconvingător în sprijinul părerii lui P. Chihaia că unele particularităţi iconografice existente în absida altarului, între care reunirea a două teme privind „Cortul mărturiei“ şi „Ofrandele reprezentanţilor celor 21 de triburi ale Israelului“, deşi frecvente la Constantinopol, la Athos şi în Balcani, nu au fost tratate nicăieri într-un cadru amplu şi complex ca la Argeş[15]. În plus, prezenţa în pronaos a soboarelor ecumenice figurate în mod obişnuit (dar nu şi obligatoriu) în bisericile catedrale, dovedeşte că biserica domnească ar fi îndeplinit de la început rolul de mitropolie[16].

---

[10] Pavel Chihaia, **Contribuţii la studiul etapelor de construcţie ale caselor domneşti din Curtea de Argeş**, op cit., p. 79.
[11] M. Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, I, Bucureşti, 1980, p. 194-195.
[12] **Ibidem**, II, Bucureşti, 1981, p. 223.
[13] **Istoria artelor plastice în România**, I, Bucureşti, 1968, p. 151-152.
[14] R. Theodorescu, op. cit., p. 285-286.
[15] A.M. Musicescu şi Gr. Ionescu, **Biserica domnească din Curtea de Argeş**, Bucureşti, 1976, p. 12.
[16] **Ibidem**.

În sfârşit, Gr. Ionescu, raliindu-se iniţial părerii emise de A.M. Musicescu, revine imediat într-un scurt articol[17] prin care contesta integral conjecturile lui Pavel Chihaia şi ale celorlalţi autori menţionaţi mai sus, privind amplasamentul celor două lăcaşuri ale mitropoliei argeşene. Pe lângă părerile respinse de profesorul bucureştean, în completare îşi pune o întrebare logică la care cu greu se poate răspunde: „De ce a fost mutată mitropolia într-un nou lăcaş tocmai atunci când Curtea Domnească îşi avea deja reşedinţa la Târgovişte, în timp ce fosta reşedinţă argeşeană şi biserica domnească se găseau fără stăpân?“[18].

Ultimul şi cel care s-a declarat categoric împotriva localizării bisericii catedrale la curtea domnească a fost arheologul N. Constantinescu, după ce a efectuat extinse cercetări de specialitate în cadrul ansamblului aulic şi, apoi, la biserica şi pe colina de la Sân Nicoară, ajungând la concluzia că sediul mitropoliei de la Argeş a fost de la început pe locul viitoarei mănăstiri a lui Neagoe Basarab, la distanţă faţă de complexul voievodal. Acelaşi cercetător precizează că o biserică de rang mitropolitan este de neînchipuit fără prezenţa călugărilor în jurul său, or cercetarea arheologică nu a descoperit nici o urmă de chilii (exceptând „chilia“ din secolul al XVI-lea ale cărei fundaţii au fost depistate la sud de biserica domnească, care nu intră aici în discuţie)[19].

Ruinarea primei biserici mitropolitane de la Argeş ridicată la mijlocul secolului al XIV-lea, demolată şi înlocuită de Neagoe Basarab cu biserica care o admirăm şi astăzi, s-a datorat după opinia lui P. Chihaia unor cutremure de pământ care au avut loc la sfârşitul secolului al XV-lea, în 1475 şi 1484[20]. Dar biserica în cauză a mai fost şubrezită şi de natura terenului de fundaţie care prezintă o pânză freatică densă, confirmată de fântânile situate în valea aflată peste şosea, la vest de mănăstire, denumite a lui Manole, a episcopului Clement etc. Meşterii lui Neagoe Basarab au observat, desigur, această structură fragilă a terenului şi au încercat să preîntâmpine eventualele alunecări de teren prin montarea unor piloţi de stejar lungi de 50 cm, aflaţi la o distanţă de cca. 40 cm, legaţi unii de alţii prin crăci de arbori compactate cu pământ gras amestecat cu cărbuni din lemn[21]. Stratul de cărbune aflat în substrucţii îşi găseşte confirmarea şi în legenda pe care o înregistrează Paul din Alep, cu prilejul

[17] Gr. Ionescu, **În legătură cu primul edificiu al Mitropoliei Ţării Româneşti de la Argeş**, „RMM-MIA“, nr. 1, 1977, p. 43-44.
[18] **Ibidem.**
[19] N. Constantinescu, **Curtea de Argeş**, Bucureşti, 1984, p. 149-150. Este adevărat că arheologul amintit a datat discutabil biserica domnească Sf. Nicolae în timpul domniei lui Vladislav I Vlaicu, deci după anul 1359 când Patriarhia ecumenică a recunoscut, în sfârşit, întemeierea scaunului vlădicesc de la Argeş şi ca întâistătător pe mitropolitul Iachint, strămutat de la Vicina în capitala Ţării Româneşti.
[20] P. Chihaia, **op. cit.**, p. 63.
[21] Acest aspect a fost surprins prin sondajele efectuate în timpul intervenţiilor de restaurare dintre anii 1876-1888 (Gr. Tocilescu, **Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeş**, Bucureşti, 1887, p. 30.

vizitării mănăstirii în ianuarie 1657, după care biserica lui Neagoe fusese înălţată peste o mlaştină asanată prin umplere cu cărbuni[22].

Cu prilejul lucrărilor de consolidare întreprinse de Direcţia Monumentelor Istorice cu începere din anul 1965 la terasa ce înconjoară biserica mănăstirii Argeşului, s-au executat sondaje arheologice sub conducerea lui Gh. I. Cantacuzino limitate la două secţiuni practicate în axul absidei altarului şi a absidei de sud a naosului[23].

S-a constatat atunci că în axul absidei de est talpa fundaţiei se afla la o adâncime de – 0,97 faţă de la nivelul de călcare al secolului al XVI-lea. În această zonă fundaţia era evazată spre exterior cu cca 70 cm faţă de partea exterioară a soclului bisericii. La cca 25 cm, sub baza aceluiaşi soclu, a fost identificat un gol de canal rămas după macerarea grinzii din lemn (denumită impropriu „tirant"), cu dimensiunile de 15 x 15 cm, orientat est-vest. Talpa fundaţiei era susţinută de piloţi din lemn de stejar cu diametrul variabil înre 8 şi 12 cm, dispuşi în reţea la o distanţă de 20-30 cm, aceiaşi pe care îi înregistrase şi Gr. Tocilescu. Între piloţi se afla pământ negru-castaniu. În dreptul absidei sudice, situaţia era total diferită. Fundaţia, cu o faţă netedă adâncă de – 0,70 m, era retrasă cu cca 25 cm în raport cu soclul[24].

Referitor la problemele legate de primul edificiu al mitropoliei anterior ctitoriei lui Neagoe Basarab, la care se referă pisania din 1517[25] şi panegriciul lui Gavril Protul,[26] există indicii că în unele părţi fundaţiile sale au fost utilizate de noul lăcaş ridicat la începutul secolului al XVI-lea sau înglobate acestuia[27].

Cu toate acestea, planul primei biserici, cu lăţimea de 13,5 m, rămâne necunoscut. Excluzând posibilitatea unui plan de formă triconică, care apare în Ţara Românească abia imediat după anul 1370 la prima biserică a mănăstirii Vodiţa, putem considera ipotetic că primul lăcaş al mitropoliei argeşene ar fi putut adopta un traseu de tipul „cruce greacă înscrisă fără puncte libere de sprijin", cu o anumită monumentalitate a spaţiului interior chiar dacă nu beneficia de dimensiuni ample.

În ceea ce priveşte datarea exactă a lăcaşului iniţial, căruia îi aparţinea fundaţia din dreptul absidei de sud a naosului bisericii ridicată pe la mijlocul secolului al XIV-lea, sondajele arheologice nu au putut furniza indicii exacte. Observaţiile au fost îngreunate de intervenţiile executate în a doua jumătate a secolului trecut sub conducerea arhitectului A. Lecomte du Nouÿ, care a

[22] **Călători străini**, VI, Bucureşti, 1976, p. 165-166.
[23] Gh. I. Cantacuzino, **Sondaje arheologice la ctitoria lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeş**, în „Studii şi comunicări", Muzeul Piteşti, 1980, p. 239-244.
[24] **Ibidem.**
[25] G. Mihăilă şi D. Zamfirescu, **Literatura română veche**, Bucureşti, 1969, p. 160.
[26] Tit Simedrea, **Viaţa şi traiul Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului**, Bucureşti, 1937, p. 25.
[27] Gh. I. Cantacuzino, **op. cit.**, loc. cit.

intervenit masiv la soclul clădirii, la terasa înconjurătoare şi la porţiuni de fundaţii, coborând mult sub vechiul nivel de călcare[28].

Relaţia care exista între curtea domnească şi biserica mitropoliei în care oficia cel mai înalt ierarh al ţării, poate fi explicată numai dacă o raportăm la interdependenţa existentă între cele două instituţii din ţările române, unde lăcaşul mitropoliei nu s-a confundat niciodată cu cel al ansamblului voievodal.

Această realitate era moştenită de la Bizanţ, unde palatul imperial şi biserica patriarhiei ecumenice, două înalte foruri care erau alăturate, constituiau totuşi entităţi separate. În cadrul ţaratului bulgar cu sediul la Târnovo, deşi curtea ţarilor şi biserica patriarhală se aflau pe colina Ţarevec, prima avea propria ei biserică, iar ansamblului patriarhal îi era aferent lăcaşul „Înălţării", situat pe cel mai înalt punct al monticului.

Recunoaşterea canonică de către Patriarhia din Constantinopol a mitropoliei Ţării Româneşti cu sediul la Argeş, a obţinut-o Nicolae Alexandru în 1359 după repetate intervenţii. După cum este menţionat în scrisoarea patriarhului Calist I (1350-1354; 1355-1363) din acel an adresată domnului, prin care îi aduce la cunoştinţă hotărârea sinodului ecumenic de recunoaştere a unei stări deja existente şi nu de creare în perspectiva timpului a unei noi instituţii bisericeşti, Nicolae Alexandru „a cerut nu o dată, ci de mai multe ori, prin scrisorile sale, ca Biserica din ţară să fie sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Constantinopolului, de unde să primească un arhiereu hirotonisit de patriarh şi care să facă parte din sinodul patriarhal"[29]. În acest scop, domnul „a şi chemat cu câtva timp înainte pe Prea Sfinţitul Mitropolit al Vicinei, din apropierea sa, pe chir Iachint şi a primit cu foarte mare bucurie binecuvântarea sa"[30]. În concluzie, prin aceste două scrisori se ratifică un fapt îndeplinit anterior, cu alte cuvinte se reglementează situaţia lui Iachint care fusese chemat cu mult înainte în fruntea Bisericii din Ţara Românească. Înfiinţarea Mitropoliei Ungrovlahiei nu a fost deci un act înfăptuit brusc, ci a fost îndelung pregătit prin repetate cereri ale domnului Ţării Româneşti, care îl vroise şi îl adusese pe mitropolitul Iachint de la Vicina la Argeş. Acest fapt demonstrează că domnia avusese răgazul necesar pentru a înfăptui ridicarea unui lăcaş destinat anume mitropoliei, care a fost de la început amplasat pe locul unde Neagoe Basarab a ridicat faimoasa biserică a mănăstirii Argeşului.

În sfârşit, conform tradiţiei Bisericii de Răsărit, între cele două edificii de cult era necesară o oarecare distanţă pentru organizarea cu anumite prilejuri solemne de cortegii, alaiuri şi procesiuni cu participarea domnului, principalilor dregători şi a înaltului cler.

---

[28] Ibidem. Între actualul nivel de călcare şi vechile înhumări din jurul bisericii a rămas o distanţă de numai 40 cm.
[29] M. Păcurariu, op. cit., p. 241.
[30] Ibidem.

Un ultim detaliu caracteristic şi indispensabil lăcaşurilor-catedrală se referă la existenţa sintrononului, o bancă din piatră sau zidărie de veche tradiţie în Biserica răsăriteană, care înconjoară la interior hemiciclul absidei altarului, având în centru un tron rezervat arhiereului, pe care se aşeza clerul dependent de scaunul ierarhic al locului şi care participa la celebrarea serviciului religios. Acest sintronon nu a existat niciodată la biserica domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeş, ceea ce dovedeşte că în nici un caz nu a îndeplinit la începuturile sale funcţia de lăcaş mitropolitan.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

DE UNDE VENEA ŞI UNDE A PĂSTORIT PRIMUL MITROPOLIT AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI ?

CONSTANTIN REZACHEVICI

Răspunsul la întrebările din titlu par simple: venea de la Vicina şi a păstorit la Curtea de Argeş. Şi totuşi secolul XIV este cel al ipotezelor, generate de puţinătatea izvoarelor referitoare la spaţiul românesc, îndeosebi cel extracarpatic. Era firesc să se emită tot felul de păreri nu numai despre localizarea Vicinei, care nu face obiectul rândurilor de faţă, ci şi asupra statutului ei în raport cu Ţara Românească, iar pe de altă parte, a locului şi chiar a localităţii unde a păstorit primul mitropolit al Ţării Româneşti.

Despre Iachint, ultimul mitropolit de Vicina şi cel dintâi al Ungrovlahiei, ştim atâta cât au păstrat cele patru acte din 1359 şi 1370, aflate în arhiva Sinodului Patriarhiei constantinopolitane, păstrată de la mijlocul secolului XVI la Viena[1]. Dar o intensă analiză a lor a extras, vreme de aproape un veac şi jumătate, cam tot ce conţineau despre mitropolitul Iachint,[2] în răstimp de 11 ani nu numai primul, ci şi singurul mitropolit al Ţării Româneşti. El fusese mitropolit al Vicinei după 1347 / 1348 (fără a se putea preciza exact anul) şi până înainte de mai 1359[3].

Vicina s-a aflat foarte probabil la Măcin,[4] deoarece identificarea ei cu

---

[1] Hurmuzaki-Iorga, **Documente privitoare la istoria românilor**, XIV[1], Bucureşti, 1915, p. 1-9; **Fontes historiae Daco-Romanae**, IV, Bucureşti, 1982, p. 197-209 (se va cita FHDR).
[2] Nicolae Dobrescu, **Întemeierea mitropoliilor şi a celor dintâi mănăstiri din ţară**, Bucureşti, 1906, p. 39-44; N. Iorga, **Condiţiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile româneşti în veacurile XIV-XV**, în „Analele Academiei Române", M.S.I., S.II, t. XXXV, 1913, p. 387-411; Constantin Marinescu, **Înfiinţarea mitropoliilor în Ţara Românească şi în Moldova**, în „Analele Academiei Române", M.S.I., S. III, t. II, 1924, p. 247-250; Const. C. Giurescu, **Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei**, în „Biserica Ortodoxă Română, LXXVII (1959), nr. 7-10, p. 678-680; 685-688; Mircea Păcurariu, **Istoria bisericii ortodoxe române**, I, Bucureşti, 1980, p. 239-246; Petre Ş. Năsturel, **Autour de la partition de la Métropole de Hongrovalachie (1370)**, în „Buletinul Bibliotecii Române", Freiburg, VI (X), S.N. (1977/1978), p. 294-297, 301-310 etc.
[3] Petre Ş. Năsturel, op. cit., p. 295.
[4] Nicolae Dobrescu, op. cit., p. 44-46.

Isaccea, care a întrunit până acum adeziunea celor mai mulţi cercetători,[5] nu mai poate fi susţinută, după părerea mea, odată cu descoperirea aici a unor monede din secolele XIII-XIV cu numele acestei localităţi: „Saqči“[6], astfel că topicul Vicina, care circula **în acelaşi timp** nu poate fi legat decât de o altă localitate. De altfel, şi în secolul XIV Isaccea apare sub acest nume la geograful arab Abulfeda (ante 1321)[7]. Saqči-Isaccea a fost întotdeauna numele acestei localităţi, de la apariţie şi până astăzi, astfel că trebuie să se renunţe la identificarea ei cu Vicina.

La Vicina s-a aflat cea mai însemnată mitropolie din apropierea gurilor Dunării, dependentă de Patriarhia de Constantinopol, considerată a fi, spre mijlocul secolului XIV, după ocuparea ei temporară de către tătari, în 1341,[8] doar **în vecinătatea** Ţării Româneşti[9]. În realitate, dincolo de temporara ocupaţie, mai bine zis jefuire, tătărească amintită, Vicina, colonizată de bizantini în prima jumătate a secolului XIII,[10] şi ridicată la treapta de mitropolie spre mijlocul aceluiaşi secol,[11] la 1285 mitropolitul ei având rangul de „hypertimos“ (preacinstit),[12] pe care l-a păstrat şi Iachint,[13] s-a aflat **sub stăpânirea Ţării Româneşti,** mai bine zis a făcut parte din ea, după întemeierea acesteia, sub Basarab I.

Stăpânirea lui Basarab I asupra Podunaviei (după numele fostei theme bizantine Paristrion, Parudunavon, desfiinţate în 1201),[14] care este numele anterior al Dobrogei, şi desigur la nord de braţul Chilia, în Bugeac, nu s-a putut instaura, fireşte, decât după îndepărtarea în 1300 din aceste locuri a tătarilor nogai, care la 1285 au supus şi ţaratul bulgar, în 1292 ocupând chiar reşedinţa acestuia de la Târnovo. Moartea noianului răzvrătit Nogai (Noghay) în lupta cu Tohta (Toqta) hanul Hoardei de Aur în 1300, şi uciderea în acelaşi an, în urma unei lovituri de palat, a fiului său Ceaka (Čakā), care se proclamase ţar la

---

[5] O prezentare relativ completă a opiniilor despre localizarea Vicinei, la Ioan Rămureanu, **Mitropolia Vicinei şi rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ţinuturile româneşti**, în **De la Dunăre la mare. Mărturii istorice şi monumente creştine,** Galaţi, 1971, p. 151-155.

[6] Ernest Oberländer-Târnoveanu, **Documente numismatice privind relaţiile spaţiului est-carpatic cu zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV**, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol", XXII[2] (1985), p. 585-590. Cf. şi „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie", XXXII (1981), nr. 1, p. 89-109.

[7] Géographie d'Aboulféda traduite de l'arabe en français par Renaud, II, Paris, 1848, p. 316.

[8] V. Laurent, **L'assaut avorté de la Horde d'Or contre l'Empire byzantin**, în „Revue des Études Byzantines", XVIII (1960), p. 145-162.

[9] Ioan Rămureanu, **op. cit.**, p. 161. Cf. şi Radu Ştefan Ciobanu, **Evoluţia, rolul şi însemnătatea mitropoliei din Vicina,** în „Peuce", Tulcea, VI (1977), p. 233-242.

[10] V. Laurent, în „Echos d'Orient", XXXIX (1936), nr. 181, p. 115-116.

[11] Petre Ş. Năsturel, **Les fastes episcopaux de la métropole de Vicina,** în „Byzantinisch - neugriechisch Jahrbücher, XXI (1971), Atena, 1972, p. 34; Ioan Rămureanu, **op. cit.**, p. 155.

[12] **FHDR,** IV, p. 190-191.

[13] **Ibidem,** p. 196-197.

[14] Milan Şesan, **Mitropolia Celţiniei şi importanţa ei,** în De la Dunăre la mare, p. 148.

Târnovo (1299-1300),[15] a dus la retragerea nogailor în stepele nord-pontice. În perioada care a urmat între aceasta şi revenirea stăpânirii nemijlocite a Hoardei de Aur la nordul gurilor Dunării, Basarab I, a cărui domnie nu ştim exact când a început înainte de 26 iulie 1324, când este documentat pentru întâia oară, ca domnind însă mai dinainte,[16] poate chiar de la începutul secolului XIV, şi-a instaurat stăpânirea până la Bugeac, cuprinzând şi teritoriul Vicinei, mai probabil după moartea în 1322 a ţarului Bulgariei Teodor Sviatoslav, căruia hanul Tohta (Toqta) de care depindea în bună măsură, îi încredinţase stăpânirea în Dobrogea şi Bugeac până la Nistru[17].

Că Basarab I, fiul sau nepoţii săi au stăpânit până în Bugeac rezultă limpede din numele de Basarabia pe care l-a purtat doar **această zonă** până în epoca modernă, ca parte a „Basarabiei", cum au numit polonii Ţara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrân, şi i-a zis astfel chiar acesta în relaţiile cu ei,[18] Basarabia din Bugeac, păstrând astfel cel mai persistent, însă involuntar, amintirea lui Basarab I. Pentru că ulterior acesta a fost cu totul uitat, rămânând înscris doar în pomelnicele câtorva vechi mănăstiri, pe piatra de mormânt a fiului său Nicolae Alexandru din biserica de la Câmpulung şi în unele izvoare maghiare referitoare la anul 1330. Nu a existat, până la stingerea ei, la începutul secolului XVII, o dinastie a „Basarabilor", numire creată ulterior artificial. După 1433, când Alexandru Aldea înţelegea prin „domnii Basarabi ai Ţării Româneşti",[19] doar familia restrânsă a lui Basarab I (cu fiul Nicolae Alexandru şi nepoţii Vlaicu şi Radu I), Basarab rămâne un simplu prenume, folosit tradiţional ca nume domnesc în ramura dănească a neamului domnesc.

Pentru ca Bugeacul (veche numire turcă, pecenego-cumană) să păstreze cu atâta tenacitate cel de-al doilea nume, Basarabia, trebuie ca stăpânirea aici a lui Basarab I, poate chiar a primilor săi urmaşi să fi durat destul de mult, înglobând desigur şi ţinutul de la sud, dintre Dunăre şi Marea Neagră. De altfel, Mircea cel Bătrân, strănepotul lui Basarab I, singurul domn român care îşi etalează după model apusean toate titlurile sale, fiind şi singurul care nu a fost vasal nimănui, se intitula din 1389, după actele originale păstrate, domn „şi al părţilor Podunaviei"[20], sau „încă şi către părţile tătărăşti [...] şi pe amândouă

[15] Constantin Rezachevici, **Istoria popoarelor vecine şi neamul românesc în Evul Mediu**, Bucureşti, 1998, p. 322-324.

[16] **Documenta Romaniae Historica**, D, I, Bucureşti, 1977, p. 36-37 (se va citi **DRH**).

[17] Virgil Ciocâltan, **Mongolii şi Marea Neagră în secolele XIII-XIV**, Bucureşti, 1998, p. 247-252. Autorul are însă o altă părere despre rolul lui Basarab I în zonă.

[18] Constantin Rezachevici, **op. cit.**, p. 41.

[19] Documentul original din 15 martie 1433, aflat la Muntele Athos, publicat de P.S. Năsturel, C. Bălan, **Hrisovul lui Alexandru Aldea pentru mănăstirea Bolintin (1433)**, în „Revista istorică", S.N., III (1992), nr. 5-6, p. 484-486.

[20] **DRH**, B, I, Bucureşti, 1966, p. 28-29.

părţile (Dunării - n.a.), pe toată Podunavia, încă şi până la Marea cea Mare"[21]. Nu rezultă documentar sau arheologic că vreo stăpânire, fie ea şi bizantină, ca cea a arhontelui despot Dobrotici al Ţării Carvunei (1348-1386), din a doua jumătate a secolului XIV, s-ar fi întins spre nord dincolo de linia Silistra-sud de Mangalia[22].

De altfel, Vicina a fost, cum am amintit, de fapt, o colonie bizantină, într-un mediu cu populaţie în bună măsură românească (**dicienii - vicienii**), edificată de grecii fugiţi din Constantinopol, după cucerirea acestuia, în 1204, de către cruciaţii occidentali. La sfârşitul secolului XIII oraşul a ajuns „cel mai înfloritor centru de la Dunărea de Jos", fără a fi cuprins între stăpânirile efective ale împăratului bizantin,[23] astfel că o autoritate politică, adică un „arhonte", conducător teritorial, în afara mitropolitului, care depindea doar pe linie ecleziastică de Patriarhia de Constantinopol, nu se constată. E adevărat că în 1262, imediat după înlăturarea stăpânirii latine şi restaurarea Imperiului bizantin în Europa, la Vicina apare, alături de mitropolit, o „căpetenie" (**kefali**) a aşezării, socotită însă exagerat „un guvernator al oraşului, ca reprezentant al împăratului bizantin"[24]. De fapt era vorba de conducătorul laic al oraşului, de felul pârcălabului (burgravului) sau şoltazului din spaţiul viitoarelor ţări româneşti extracarpatice, sau al judelui din oraşele săseşti transilvane, care îşi păstra o anumită autonomie faţă de autoritatea centrală, la această dată încă bizantină. Tot astfel, un secol mai târziu, mica formaţiune cu centrul în cetatea Silistrei (Dârstovului), de origine tot bizantină, desprinsă în jurul anului 1370 din ţaratul de Târnovo, şi-a păstrat „chefalia din Dârstor" şi sub stăpânirea lui Mircea cel Bătrân, care se intitula în acelaşi document care o aminteşte, „stăpânitor al cetăţii Dârstorului"[25]. În fapt, „chefalia" Vicinei nici nu mai e atestată după 1262.

În urma întemeierii Ţării Româneşti şi a exercitării autorităţii domnului acesteia asupra Vicinei, foarte probabil mitropolitul de aici a suplinit lipsa unui ierarh similar pe lângă domnul muntean. Hotărârea sinodului patriarhal de la Constantinopol din mai 1359 arată că mitropolitul Iachint de Vicina fusese chemat mai demult pe lângă Nicolae Alexandru şi că de fapt acesta a stăruit să intre în legalitate, cerând, mai demult, „nu numai o dată, ci de mai multe ori prin scrisorile sale" să fie „sub jurisdicţia ecleziastică şi călăuzirea" Patriarhiei

---

[21] **Ibidem**, p. 63-64. Pentru semnificaţia teritorială a „părţilor tătărăşti" cf. Virgil Ciocâltan, „Către părţile tătărăşti" din titlul voievodal al lui Mircea cel Bătrân, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol", XXIV[2] (1987), p. 349-355.
[22] Constantin Rezachevici, **op. cit.**, p. 333-336.
[23] Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, **Din istoria Dobrogei**, III, Bucureşti, 1971, p. 386; Radu Ştefan Ciobanu, **op. cit.**, p. 237.
[24] Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, **op. cit.**, p. 387.
[25] **DRH**, B, I, p. 63-65. Cf. şi Constantin Rezachevici, **op. cit.**, p. 336; Ernest Oberländer-Târnoveanu, **Quelques remarques sur les émissions monétaires médiévales de la Dobroudja méridionale aux XIVe - XVe siècles**, în „Revue Romaine d'Histoire", XXVII (1988), nr. 1-2, p. 121.

din Constantinopol, prin strămutarea, o dată cu Iachint, chiar a scaunului mitropolitan de la Vicina[26].

Iachint venea, fără îndoială, cum am amintit, dintr-un mediu în bună parte românesc, dovadă creştinarea turcilor selgiucizi islamici din Anatolia, conduşi iniţial de sultanul Izzedin Kaykaus (se prinunţă Gaigaus), după care au primit numele de **găgăuzi**, şi de Sari Saltâk Baba, un faimos îndrumător de **dervişi**, colonizaţi de împăratul Mihail VIII Paleologul la 1263-1264 în regiunea Babadagului, nu departe de Vicina. Creştinarea acestor islamici, practicanţi ai **djihadului**, s-a făcut după moartea lui Sari Saltâk Baba, între 1304-1330 / 1331, şi mult înainte de 1424, când relatează despre aceasta cronicarul Yazicioglu Ali, desigur sub influenţa populaţiei ortodoxe româneşti, în mijlocul căreia s-au aşezat, şi a mitropolitului de Vicina,[27] şi mai puţin probabil datorată presiunilor ortodoxe executate de ţarul bulgar Teodor Sviatoslav, sub protecţia hanului Tohta (Toqta), cum s-a opiniat,[28] musulmanii colonizaţi de împăratul bizantin ferindu-se doar de bulgarii răsculaţi împotriva acestuia, ai cărei aliaţi erau desigur socotiţi, după cronicarul Yazicioglu Ali[29].

Interesant este că la 1330 / 1331 călătorul arab Ibn Battuta, arată că oraşul Baba-Saltâk (Babadagul de azi), numit astfel după Sari Saltâk Baba, se afla la extremitatea hotarelor hanatului Hoardei de Aur, iar până la hotarul împărăţiei grecilor, adică până la Ţara Cervunei, erau 18 zile de mers, chipurile „printr-un pustiu“[30]. Numai că acest „pustiu“ (viitoarea Dobroge) cuprinzând şi oraşul Vicina,[31] aflat la 1330 / 1331 în spaţiul dintre hotarele Hoardei de Aur şi cele ale Imperiului bizantin, se afla în stăpânirea, sau, cel puţin sub controlul domnului Ţării Româneşti, Basarab I.

Mitropolitul Iachint nu s-a strămutat de la Vicina pe lângă Nicolae Alexandru fiul lui Basarab I, pentru că sediul său ar fi ruinat sau stăpânit de tătari, cum se afirmă adesea, chiar dacă nu se poate face abstracţie de pustiirile acestora[32] dar atunci ar fi trebuit să decadă toate localităţile de la gurile Dunării, în frunte cu Isaccea, ceea ce nu s-a întâmplat. Şi în plus, stăpânirea Hoardei de Aur la gurile Dunării nu a depăşit sub nici o formă mijlocul secolului XIV. Cu toate că nu mai ajunge la strălucirea economică de la

[26] **FHDR**, IV, p. 196-198.
[27] Constantin Rezachevici, op. cit., p. 329-330; idem, **Găgăuzii** (II), în „Magazin istoric“, XXXI (1997), nr. 6, p. 65-66.
[28] Virgil Ciocâltan, **Mongolii şi Marea Neagră**, p. 249-250.
[29] Citat chiar în ibidem, p. 249, nota 142.
[30] **Călători străini despre Ţările Române**, I, Bucureşti, 1968, p. 5.
[31] Identificarea oraşului „Fenikah“ din relatarea lui Ibn Battuta cu Vicina (ibidem, p. 7, nota 24), sau cu Enisala (Constantin C. Giurescu, op. cit., p. 685), doar pe baza unor asemănări fonetice, este contrazisă de realitatea geografică, aşa cum rezultă din descrierea călătorului arab.
[32] Ocupaţia din 1341 a Vicinei de către tătari (cf. supra nota 7), la care se referă şi Macarios, cu ocazia numirii sale ca episcop de Vicina, „unde a ajuns să stăpânească o mână păgână“, (**FHDR**), IV, p. 154-155), nu se ştie cât a durat, dar oricum nu mai e amintită ulterior.

sfârşitul secolului XIII, Vicina durează totuşi până în 1465,[33] iar la 1351 are încă o activitate comercială aducătoare de venituri[34]. Foarte probabil una din cauzele principale ale declinului său, subliniez cu această ocazie, a fost chiar mutarea scaunului mitropolitan de aici în interiorul Ţării Româneşti. Iachint a fost chemat, şi încă foarte stăruitor, de Nicolae Alexandru. Actul sinodal din mai 1359 al Patriarhiei din Constantinopol specifică că domnul Nicolae Alexandru s-a rugat de patriarh şi de sinod nu numai că fie sub jurisdicţia ecleziastică a acestora şi să primească un arhiereu hirotonisit de patriarh şi făcând parte din sinod, ci, chiar mai înainte el a luat iniţiativa de a chema la sine pe mitropolitul Vicinei, hypertimos-ul chir Iachint, „arătând faţă de dânsul cuvenita supunere şi evlavie şi a cerut cu multă rugăminte ca în prezent să fie strămutat acest preasfinţit mitropolit al Vicinei, care pare a fi foarte agreat de către acest mare voievod, la biserica a toată Ungrovlahia". Şi actul continuă apăsat: „acest mare voievod ţine cu tot dinadinsul ca mitropolitul Vicinei să fie strămutat în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpânirii şi domniei lui, şi deoarece pentru nici un altul, ci numai pentru acesta cere el cu multă rugăminte această cârmuire arhierească", promiţând în schimb, cu jurământ şi în scris, ca biserica Ţării Româneşti să rămână sub oblăduirea Patriarhiei de Constantinopol[35]. Este limpede că între Nicolae Alexandru şi Iachint de Vicina a existat o mai veche şi mai strânsă legătură pe linia unei comune evlavii ortodoxe.

Cât despre aflarea lui Iachint în „vecinătatea" lui Nicolae Alexandru, la care se referă actul sinodal interpretată de obicei, ad literam, ca o vecinătate între Vicina şi Ţara Românească[36], în realitate este vorba de două scaune sau reşedinţe, cel al mitropolitului de Vicina şi cel al domnului muntean, iar nu de două unităţi statale, aflate de o parte şi de alta a unui hotar.

Scrisoarea patriarhului Calist I din acelaşi mai 1359, prin care îl anunţa pe Nicolae Alexandru despre împlinirea dorinţei sale, subliniază din nou cererile adresate de acesta prin scrisori mai vechi şi mai noi, „cu multă solicitudine şi dorinţă", pentru aducerea lui Iachint. Patriarhul laudă totodată „ascultarea, supunerea, aplecarea şi dragostea" faţă de biserica ortodoxă a domnului muntean, care se degajă din scrisorile sale, iar prin solicitarea trimiterii unui arhiereu de către Patriarhie, el se alătură celor care doresc „să se păzească de adunările eretice, şi de dogmele cele din afara acesteia şi străine ei"[37], referire la acţiunea catolicismului iradiat din Ungaria Angevină.

În această lumină, afirmarea catolicismului lui Nicolae Alexandru şi a tatălui său Basarab I, anterior anului 1359, părere care, oricât ar părea de

---

[33] Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, op. cit., p. 387.
[34] Virgil Ciocâltan, op. cit., p. 198, nota 307.
[35] FHDR, IV, p. 196-201. Cf. şi Nicolae Dobrescu, op. cit., p. 40-41.
[36] Cf. Ioan Rămureanu, op. cit., p. 161-162.
[37] FHDR, IV, p. 200-201.

ciudat, apare într-un anume tip de istoriografie, dovedeşte cel puţin ignoranţa totală în mediul istoriei religioase dar şi politice a românilor[38], care şi-a atras, de altfel, replica corespunzătoare[39].

La cealaltă extremitate, anul 1359 a fost considerat cel în care a luat sfârşit crearea Ţării Româneşti, unde noul sediu mitropolitan de sorginte bizantină a legitimat respingerea de către Nicolae Alexandru a catolicismului şi implicit a suveranităţii impuse de regele Ungariei Ludovic de Anjou. Ba mai mult patriarhia constantinopolitană l-ar fi investit pe Nicolae Alexandru cu un nou titlu, cel de dominus, devenind pentru acesta o sursă de legitimitate, în locul celei a regelui Ungariei[40]. Numai că lectura atentă a actului sinodal şi a scrisorii patriarhului Calist I către Nicolae Alexandru din 1359, arată că în afara respingerii propagandei catolice, nimic dintre acestea nu apar în cele două documente constantinopolitane. Ţara Românească era demult întemeiată, legăturile lui Nicolae Alexandru cu patriarhia din Constantinopol datau dinainte de 1359, iar aceasta îl numea „mare voievod şi domn de sine stătător“,[41] după cum, desigur se intitula el însuşi, formulă care prescurtată şi în limba slavă apare şi în inscripţia lespezii sale de mormânt din biserica de la Câmpulung[42]. Patriarhul nu investea cu titluri laice, iar autoritatea împăratului, singurul care o putea face, e invocată în amintitele acte patriarhale doar pentru încuviinţarea mutării mitropolitului de Vicina pe lângă domn[43].

În fond, în 1359, Nicolae Alexandru a obţinut pur şi simplu din partea împăratului şi a patriarhului de Constantinopol, mutarea lui Iachint şi a scaunului său mitropolitan din Vicina la reşedinţa domnească: „în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpânirii şi domniei lui“[44]. Pentru că după modelul de la Constantinopol, cel puţin în această etapă sediul mitropolitului era lângă cel al domnului ţării. Dar unde era reşedinţa domnească în 1359 ?

Răspunsul nu e chiar atât de simplu. În toamna anului 1330 reşedinţa principală de atunci, Curtea de Argeş (Castrum Argyas), a fost distrusă de

---

[38] Daniel Barbu, **Pictura murală din Ţara Românească în secolul al XIV-lea**, Bucureşti, 1986, p. 20; idem, **Sur le double nom du prince de Valachie Nicolas-Alexandre**, în „Revue Roumaine d'Histoire", XXV (1986), nr. 4, p. 287-300.

[39] Pavel Chihaia, **Despre biserica domnească din Curtea de Argeş şi confesiunea primilor voievozi ai Ţării Româneşti**, în **Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românescă**, Bucureşti, 1993, p. 30-41.

[40] Şerban Papacostea, **La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les roumains de Transylvanie: une nouvelle source**, în „Revue Roumaine d'Histoire", XVII (1978), nr. 3, p. 391.

[41] **FHDR**, IV, p. 196-197, 200-201, textul grecesc este acelaşi în ambele documente, deşi traducerile diferă. În ambele acte i se spune de obicei „mare voievod", iar numele fără titlu îi este însoţit de apelativul „kir" (domn), care i se atribuie şi lui Iachint.

[42] N. Iorga, **Inscripţii din bisericile României**, I, Bucureşti, 1905, p. 132-133.

[43] **FHDR**, IV, p. 198-199, 202-203.

[44] **Ibidem**, p. 198-199.

oastea regelui Ungariei Carol Robert, care a ajuns până aici,[45] încât astăzi nici nu i se poate stabili locul cu precizie,[46] ca şi biserica alăturată, care a precedat construcţia ce se vede acum, Sfântul Nicolae Domnesc. Ca atare, revenit victorios din campanie, Basarab I, împreună cu fiul său Nicolae (Alexandru este numele pe care acesta şi-l va lua ulterior ca domn), s-a stabilit la Câmpulung, unde exista, desigur, o mai veche curte domnească (aflată pe locul liceului de astăzi)[47], fortificată iniţial, sau poate chiar de către Basarab I şi fiul său, care sub numele de „cetatea de la Câmpulung", exista încă în 1431[48].

Trebuie să ţinem seama că în Evul Mediu european, şi ţările române nu fac excepţie în acest sens, nu exista noţiunea de capitală, ci doar de reşedinţe ale conducătorilor de state, unele dintre acestea, preferate un timp mai îndelungat, devenind tradiţionale. Câmpulungul era o astfel de reşedinţă, şi încă una dintre cele mai vechi ale Ţării Româneşti, după tradiţia autohtonă, înregistrată la începutul secolului XVII de raguzanul Giacomo di Pietro Luccari[49].

Basarab I a rămas la Câmpulung, până la moarte. O dovedeşte clar inscripţia zgâriată în tencuiala proaspătă a bisericii Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeş, după care, acesta a răposat „la Câmpulung" în văleatul 6860 (1351-1352),[50] probabil în vara anului 1352[51]. Mormântul său s-a aflat în prima biserică a curţii de aici, atribuită de obicei lui Nicolae Alexandru, distrusă de cutremurul din 1628, ulterior înlocuită de alte două biserici, alături de cel al fiului şi succesorului său, cum o dovedeşte, pe lângă cercetările arheologice, hrisovul din 20 aprilie 1714[52].

Abia pe la 1340 Basarab I a început reconstruirea curţii domneşti de la Curtea de Argeş,[53] iar biserica Sfântul Nicolae Domnesc era încă în lucru la data morţii sale, cum o dovedeşte inscripţia amintită, fiind terminată şi sfinţită ulterior de Nicolae Alexandru,[54] al cărui portret în costum de cavaler ne

---

[45] **DRH**, D, I, p. 65-66. Cf. şi Constantin Rezachevici, **Localizarea bătăliei dintre Basarab I şi Carol Robert (1330): în banatul de Severin (I)**, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol", XXI (1984), p. 85, 87.

[46] Nicolae Constantinescu, **Curtea de Argeş (1200-1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti**, Bucureşti, 1984, p. 144-145.

[47] Pavel Chihaia, **op. cit.**, p. 40, nota 100.

[48] **DRH**, B, I, p. 130-131.

[49] Giacomo di Pietro Luccari, **Copioso ristreto degli annali di Rausa libri quatro**, Veneţia, 1605, p. 49.

[50] Constantin Bălan, **Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV - 1848)**, Bucureşti, 1994, p. 249-254.

[51] Cf. Aurelian Sacerdoţeanu, **Comentarii**, la Dimitrie Onciul, **Scrieri istorice**, II, Bucureşti, 1968, p. 424.

[52] Virg. Drăghiceanu, **Despre mănăstirea Câmpulung. Un document inedit: jurnalul săpăturilor făcute de Comisia monumentelor istorice în 1924**, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXVII (1964), nr. 3-4, p. 288, 291, 295, 316; Pavel Chihaia, **Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti**, Bucureşti, 1974, p. 219, 221; idem, **Despre biserica domnească din Curtea de Argeş**, p. 27, 29, 32; D. Băjan, **Documente de la Arhivele Statului**, Bucureşti, 1908, p. 36.

[53] Nicolae Constantinescu, **op. cit.**, p. 146; Pavel Chihaia, **Despre biserica domnească din Curtea de Argeş**, p. 20, 25.

[54] Pavel Chihaia, **op. cit.**, p. 23, 25.

întâmpină deasupra uşii de intrare în naos[55].

Dar şi Nicolae Alexandru a murit la Câmpulung, la 16 noiembrie 1364, fiind înmormântat alături de tatăl său, în biserica curţii domneşti de aici, sub o lespede care s-a păstrat până azi[56]. În chip firesc se poate astfel considera că el a rezidat la curtea din Câmpulung, până la moarte. E greu de crezut, în lipsa oricăror izvoare, deşi nu imposibil, că ar fi revenit permanent la Curtea de Argeş, pentru a fi apoi doar dus şi îngropat la Câmpulung[57]. Abia la 18 ianuarie 1370 văduva sa, catolica doamna Clara, primea din partea papei Urban V îngăduinţa de a asculta slujbe catolice în locuri altfel interzise, de a avea un confesor special, un altar portativ etc.,[58] dovadă că nu cu mult timp în urmă părăsise Câmpulungul, unde avea o biserică şi o mănăstire catolice[59]. Se înţelege că şi în timpul vieţii soţului ei ea a rezidat aici, şi numai trecerea sa la Curtea de Argeş, însoţind poate pe fiul său vitreg Vlaicu (Vladislav I), documentat la Argeş, care i-a devenit „reşedinţă", semnificativ, tocmai de la 25 noiembrie 1369,[60] unde nu se afla atunci nici un lăcaş catolic, a făcut-o să se adreseze papei în a doua jumătate a anului 1369.

Dacă Nicolae Alexandru a rezidat foarte probabil la Câmpulung până la moarte, în 1364, desigur de aici a purtat legăturile cu Patriarhia de Constantinopol, şi tot aici a adus pe lângă sine pe Iachint de la Vicina, ca nou mitropolit al Ungrovlahiei. Cum însă Vlaicu, fiul lui Nicolae Alexandru a preferat reşedinţa de la Curtea de Argeş, unde s-a aşezat la o dată apropiată de 25 noiembrie 1369, o dată cu întreaga curte, aici s-a stabilit, fără îndoială, şi mitropolitul Iachint, care va păstori până în 1372,[61] când împovărat de ani, de slăbiciune şi de boală, care îl chinuiau din anii trecuţi,[62] şi-a dat obştescul sfârşit.

Unde s-a aflat însă sediul mitropoliei Ţării Româneşti de la Curtea de Argeş, în ultimii ani ai păstoriei lui Iachint ? În discuţia istoriografică care s-a

---

[55] **Ibidem**, p. 28; idem, **Din cetăţile de scaun**, p. 132-134.

[56] N. Iorga, loc. cit.; Damian P. Bogdan, **În chestiunea autenticităţii inscripţiei funerare a voievodului muntean Alexandru Basarab**, în „Revista istorică română", III (1933), nr. 2-3, p. 270-271; idem, **Iarăşi despre inscripţia funerară a lui Nicolae Alexandru Basarab**, în idem, X (1940), p. 345-350; Şt. Olteanu, **Cu privire la data morţii lui Nicolae Alexandru Basarab**, în „Studii", XXI (1968), nr. 3, p. 523-526; Ilie Minea, **Când a murit Nicolae Alexandru Voevod**, în „Revista arhivelor", I (1925), nr. 2, p. 290-291; idem, **Ziua morţii lui Nicolae Alexandru Voevod**, în „Cercetări istorice", I (1925), nr. 1, p. 410.

[57] Pavel Chihaia nu ia în seamă înmormântarea lui Nicolae Alexandru la Câmpulung, afirmând fără nici o bază documentară, că după 1359 voievodul se statorniceşte la Curtea de Argeş (**Monumente gotice în Câmpulung-Muscel**, în **Din cetăţile de scaun**, p. 312). Când însă ia în calcul acest element consideră că acesta a stat la Câmpulung „între 1340 şi 1365" (sic) (**Despre biserica domnească din Curtea de Argeş**, p. 29).

[58] **Acta Urbani Pp. V (1362-1370) a regestis Vaticanis aliisque fontibus colligit**, Roma, 1964, p. 305-306.

[59] Pavel Chihaia, **Monumente gotice**, p. 307-313.

[60] **DRH**, B, I, p. 12-13.

[61] Când apare urmaşul său, mitropolitul Hariton (Grigore Nandriş, **Documente slavo-române din mănăstirile Muntelui Athos**, Bucureşti, 1936, p. 17-20. Cf. şi Petre S. Năsturel, **La pertition de la Métropole de Hongrovlachie (1370)**, p. 297).

[62] **FHDR**, IV, p. 206-207.

purtat pe această temă, consider că trebuie admisă părerea celor care îl plasează în impozanta biserică Sfântul Nicolae, care a rezistat până astăzi, de vreme ce al doilea lăcaş al mitropoliei din Curtea de Argeş a fost înălţat abia în veacul XV de Vlad Dracul, la rândul lui dărâmat şi înlocuit de mănăstirea lui Neagoe Basarab, o dată cu mutarea în 1517 a scaunului mitropoliei Ţării Româneşti la Târgovişte[63]. Cei care însă plasează lăcaşul primei mitropolii muntene pe locul de azi al mănăstirii lui Neagoe Basarab sar peste etapa Vlad Dracul, şi consideră că o biserică a mitropoliei trebuia să aibă în jur neapărat o mănăstire ai cărei călugări să-l slujească pe mitropolit[64].

Dincolo de acestea, rămâne peste veacuri gestul lui Nicolae Alexandru de a strămuta cu binecuvântarea Sinodului Constantinopolitan scaunul mitropolitului de Vicina în interiorul Ţării Româneşti, gestul unui ortodox căsătorit totuşi cu o catolică practicantă, care a dus la întemeierea mitropoliei muntene, în urmă cu 640 de ani.

[63] N. Iorga, **Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor**, I, ed. a II-a, Bucureşti, 1929, p. 37-39; idem, în „Revista istorică", IX (1923), p. 193; Emil Lăzărescu, în **Istoria artelor plastice în România**, I, Bucureşti, 1968, p. 151-152; Pavel Chihaia, **Cele două lăcaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab**, în **Din cetăţile de scaun**, p. 46-65; Idem, **Despre biserica domnească din Curtea de Argeş**, p. 26; idem, **Vlad Dracul voievod al Ţării Româneşti şi cavaler al Ordinului Dragonului**, în **Tradiţii răsăritene**, p. 65-66 şi fig. 1 şi 4, între p. 101-102; Răzvan Theodorescu, **Bizanţ. Balcani. Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)**, Bucureşti, 1974, p. 285 şi urm.

[64] Constantin C. Giurescu, **Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei**, p. 689; Nicolae Constantinescu, **Curtea de Argeş (1200-1400)**, p. 26, 150.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

DIN TAINELE ARGEŞULUI

GEORGE GEORGESCU

Numele Argeşului atât de drag nouă Argeşenilor este unul dintre cele mai vechi nume păstrat de locuitori, prin tradiție, din limba strămoşilor noştri geto-daci.

După etimologia radicalului său fonetic vedem că la origine este pur dacic derivând ca parte de cuvânt chiar din tulpina străvechii cetăți Argedava de pe râul Ordessos sau Argessus consemnat de Herodot în „Istoriile sale" (IV, 48) încă din sec. V, î.e.n.

Argedava era cetatea cea mare a Geților – „Arg" însemnând ceva luminos ca Argos şi chiar Argis zeul ciclop – în greceşte de la care şi provine prin flexiune obținându-se şi forma Ordessos la cei din Pont, nu atât prin corupere cât prin contragere cum se arată şi în dicționarul lui C. Alexandre din 1884 „orde" în loc de „arge" fiind o formă poetică sau o adaptare locală, în pronunție. În româneşte fiind clar ca şi în latineşte că „o" poate deveni „a" şi invers la fel ca „o" şi „u"; iar „d" trece în „g" şi „s" în „ş" în mod curent – de unde reese că Ordessos a fost tot una cu Ardessus de unde Argeşul de azi numit „cel luminos" şi datorită faptului că din nisipul lui se culegeau, cum ştim din istorie, metalele luminoase, aurul şi argintul. (Prin asemănare sau potrivire se pot identifica şi celelalte râuri vechi după cum se amintesc ca mărime, Porata fiind Prutu Piretos, Siretul care se varsă în Prut din care cauză apare la Herodot un singur râu cu două numiri; Tiarantos, Tisa fiind la apus şi între ele Naparis-Jiul, Araros, Oltul, Ordessos fiind Argeşul).

Şi dacă au fost mai multe Argedave cu atât mai mult aceasta este cea principală la care a ajuns Acornion înainte de anul 48, î.e.n. la tatăl lui Burebista fiind capitala. Ori în document e vorba de o singură Argedava „departe" de Dionssopolis şi un singur „Ordessos", (citat aşa şi de Polybius în sec. II, î.e.n. tot după Herodot) păstrate până azi prin cel de Argeş. Deci nemaifiind alta cu acest nume, aceasta e cea propriu-zisă, singura de pe Argeş numită Argeş şi pusă pe harta lui Ptolemeu, în incunabulul din 1482, cam tot pe unde e Argeşul de azi.

Pronunţia actuală cu sufixul „eş“ este mai nouă datând de la începutul Evului Mediu când limba poporului român era pe deplin formată la venirea Slavilor cărora a supravieţuit atribuind acest sufix şi altor nume vechi ca de pildă „Mureş de la Maris“. În Cumania de la răsărit de Olt sau Muntenia de care se vorbea la 1247 se distingea bine în Argeşul de acum pământul lui Seneslau ca centru românesc „ca şi până acum“ de la început nealterat cu ceva de Cumani mai ales ca nume cum s-a întâmplat în partea de răsărit şi sud a ţării de atunci unde se păstrează şi numiri cumane ca Teleorman şi Vadul Cumanilor.

Cum ar putea să fie „cuman“, tătar, strein sau barbar un nume cu radical „dac“ ? – în plin centru românesc ? – Se cheamă Argeş şi nu e Argeş ?

O dovadă că Ordessos sau Ardessus este acelaşi cu Argeşul de azi se confirmă prin numirea cu acelaşi nume la anul 371-372, când în calendarul got la 23 oct. se amintesc mai multe nume de martiri executaţi la gurile râului „Ardis“[1] – adică Argeş deoarece Ardes sau Ardesch s-a folosit în documente şi de către „saşii“ din Ardeal urmaşii goţilor, după limbă.

Trebuie subliniat apoi faptul că înainte de „Argessis“ al lui V. Pârvan de la început Ordessos din greceşte sau Ardessus pe latineşte (la fel ca în „dacă“ şi în româneşte) a fost identificat cu Argeşul şi Argedava cu oraşul Argeş şi de către străini şi de români prin scris şi tradiţie deopotrivă..

Mai întâi în incunabulul din 1482 care reproduce harta lui Ptolemeu din sec. II, e.n. conform numirii şi coordonatelor deşi „Argidava“ e pusă impropriu între Olt şi Jiu, datorită puţinelor date geografice, totuşi, amplasarea aşezării se află cu aproximaţie în Argeşul de azi, unde o găsim fixată mai adecvat la Abraham Ortelius, între Olt şi Argeş numit Tiarantos; arătându-ne că e vorba de Argeşul nostru după cum aflăm din „Geografia veche“, de la anul 1768: „Dincolo de Aluta găsim numele e Ardeiscus astăzi Argis, care era purtat de un oraş şi un râu ceea ce se găseşte şi acum. Se citeşte numele de „Ardessos“ şi în Herodot“[2]. La noi, Almanahul Statului, din 1837, la p. 183 ne informează: „Argeşul (dedemult numit Argesus şi Ararus)“.

La 1860, Lancelot trecând prin Argeş şi comentând apoi din Cronica pierdută a lui Murgu după Ubicini, precizează: „Istoria propriu-zisă a principatului Valahiei începe cu Curtea de Argeş care a fost întâia sa capitală religioasă şi politică... Radu Negru... scoase din ruină oraşele, Piteşti, Bucureşti şi Târgovişte şi-şi aşeză scaunul de domnie la ARGIDAVA (care de la această renaştere poartă numele de Curtea de Argeş) şi ca să împlinească dorinţa soţiei sale ridică aici un episcopat catolic... şi făcură un cod de legi după care se cârmui Valahia până la sfârşitul sec. XV,... textul acestei legi s-a pierdut dar bazele lor după Vaillant până la Radu IV, ar fi următoarele: Toţi români erau

[1] **Istoria Bisericii Române,** manual pentru inst. Teologice, vol. I, B. 1957, p. 61.
[2] Popescu Spineni, **România în izvoare geografice şi cartografice,** B. 1978, p. 193.

egali fiindcă toţi erau soldaţi... pământul aparţinea statului... ducele era ales de popor... copiii suveranului nu moşteneau titlurile părinţilor lor... toate dregătoriile erau date numai de duce... un sfat de 12 bătrâni ajutau pe suveran. Adunarea poporului era chemată numai în momente foarte grele... ţara era împărţită în jurisdicţiuni şi dreptatea administrativă de câte un jupan... copiii aveau drepturi egale la moştenirea părinţilor... nobleţea era personală şi trecătoare. Erau nobili, toţi moşnegi şi toţi moşneni... Prinţul purta titlul de duce al Moldo-Vlahilor adică al Românilor din munţi şi de pe câmpii“[3].

(Moşia în devălmăşie dintre oraş şi mănăstire ştim că s-a păstrat tot timpul la Argeş amintită încă de la 1560 iulie 6 ca fiind cedată de Neagoe Mănăstirii în schimbul altor moşii de la nord numite, Partea Sasului şi Muscelul, până azi).

Expresia medievală „sub castro Argyas“, din 1336, 17-X-11-XI, cu care Argeşul de astăzi a intrat în istorie prin biruinţa lui Basarab I, în lupta din 1330, nu a fost un nume inventat atunci, fiind doar transcrierea latină a Argedavei; castru, la romani fiind sinonim cu „dava“ la daci şi pentru „castru roman“ la Argeş care era cuprins în „limesul transalutan“ pledează şi cărămida romană folosită la temelia Bisericii Domneşti din oraş – aşa cum s-a procedat şi la vechea biserică a mănăstirii Bucovăţ sau Coşuna din anul 1572, aflată în incinta cetăţii Pelendava de la Craiova. Iar pentru aşezarea aici a Argedavei dacice, în împrejurimi pe înălţimi, pledează chiar necropola ei geto-dacică, autentică, din câmpul Rodovanului.

Aşadar numele Argeşului s-a păstrat peste veacuri prin aşezarea sa de pe Argeş de la Curtea de Argeş, la fel ca numele Mureşului prin „urbs Morisena“; Argeşul acesta legendar fiind şi leagănul nostru care a păstrat prin latinitate, mult discutata, continuitate a neamului nostru.

* * *

Atunci când ceilalţi istorici contemporani ilustrului istoric, Gh. I. Brătianu, înlăturaseră adevărul din Tradiţia Istorică a Descălecatului, considerându-l a fi o invenţie după modelul descălecatului din Moldova, numai acesta ca un bun patriot afirma categoric în 1945 în **Tradiţia istorică a descălecatului**, că: „istoriografia nu mai are motive întemeiate de a o respinge“; tocmai ceea ce pe scurt putem şi vom demonstra acum definitiv. Trecem peste cel care în „prânzul academic“ se autonumeşte „Haidău“, deoarece acesta a născocit mai întâi o „încălecare“ a conducătorilor Severinului peste ţara Făgăraşului pe la 1180 şi apoi o descălecare în Muntenia pe la 1210. Primul şi principalul adversar al descălecatului a fost şi a rămas Dimitrie Onciul cu „Radu Negru şi Originile principatelor Ţării Româneşti, 1890“ cei de după el neaducând ceva nou sau inedit. El a conchis, după ce a văzut fiind

[3] **Le Tour du Monde, 1868**, p. 214; **Albina 1913**, an XVI, nr. 50, p. 215.

evident din Cronologia Tabelară că Radu Negru înlocuia pe Radu Basarab: „ne lipseşte orişice temei istoric pentru a admite descălecatul în înţelesul cronicilor în contra caruia toate celelalte ştiri privitoare la începuturile de Stat a Ţării Româneşti depun mărturie. Dacă tradiţia descălecatului are vreun fond istoric acesta nu poate fi decât întoarcerea ducatelor de Amlaş şi Făgăraş posedate de Vladislav ca feude Ungureşti. Desfăcându-se de Unguri, Radu, a trebuit să renunţe la posesiunea ţării Făgăraşului şi Amlaşului. Acesta pare să fi dat naştere tradiţiei cronicarilor Ţării Româneşti despre descălecatul lui Radu Negru din Amlaş şi Făgăraş, tradiţie formată după analogia descălecatului Moldovei din Maramureş“[4].

Iată netemeinicia părerilor lui Onciul: Mai întâi, Cronicile Moldoveneşti, nu existau decât după începutul sec. al XVI-lea pe când la noi erau „Memoriile“ lui Murgu din sec. al XV-lea pe care le citează Luccari la 1605 în Analele sale la pag. 95, când vorbeşte despre Dan al doilea. S-a încercat să se spună că se referă numai la Dan al cărui sol a fost în acele memorii. Dar atunci, data de 1310, pe Negru Vodă de naţiune ungară şi cele despre fiicele lui Vlaicu, de unde le-a luat ? – ar fi însemnat să existe mai multe „memorii“ ale altora despre fiecare domn... Mai nou, lui N. Stoicescu despre „Descălecat sau întemeiere ?“ – i-a răspuns S. Gorovei arătând că „întemeiere“ era în slavonă şi „descălecat“ în română.

Pentru înţelegerea descălecatului trebuie să ţinem cont de unele adevăruri documentare esenţiale. Mai întâi trebuie să nu uităm că la 1222, – ţara Românilor – era în Făgăraş. Pe urmă că „Negru Vodă“ e amintit înaintea cronicilor încă de la 3 mai 1549 şi se referă sau înlocuieşte numele de Basarab din care s-a format prin romanizarea sufixului arab din cuvântul Basarab (arab=arap şi arap=negru). Expresia „dintru ungurie descălecat“ din 1636 a lui Matei Basarab (1632-1654) este sinonimă cu ceea ce spune Luccari la 1605 „Negru Vodă de naţiune ungară“ şi cu Cronica veche a ţării transcrisă de Macarie al Antichiei la 1665 când spune „Primul care a cucerit ţara Românească a fost Ancro voevod“. Însă tot Paul de Alep la 1657 a lămurit adevărul consemnând tradiţia adevărată a descălecatului – „Românii aceştia trăiau în oraşele maghiarilor sub cârmuirea craiului având un comes dintre ei. Acest comes a venit aici să-şi pască odată caii pe acest pământ care era pe vremea aceea în mâinile tătarilor şi lipsit de locuitori. Cerând aşadar voia craiului el a venit şi cu ajutorul lui Dumnezeu a izgonit pe tătari din acest ţinut ... îl numeau pe acest comes, Negru Vodă“[5].

Ori ştim precis cine a descălecat la Câmpulung: Comisul Laurenţiu, supranumit aici Negru Vodă, datorită mitului lui Negru Vodă-Basarab de după el care este cum ştim iarăşi cu precizie, întemeietorul ţării şi al dinastiei. Iată

---

[4] **Radu Negru** ... în Opere, ed. 1958, vol I, pag. 398.
[5] **Călători sterini**, VI, p. 170.

cum adevărul păstrat de tradiţia consemnată adecvat la 1657 explică şi împacă şi descălecatul şi întemeierea ţării Româneşti dovedind că de fapt am avut în Muntenia şi un descălecat al lui Laurenţiu, fost voevod de Transilvania – nu simplu greav sub dominaţie streină – şi Ban de Severin din 1260 şi credem tot el chiar la 1291 când în urma cedării de către regele Ungariei a Făgăraşului lui Ugrinus, vine şi descalecă la Câmpulung unde şi moare la 1300; şi o întemeere sub Negru Basarab întemeetorul de la Argeş cu precizarea iarăşi evidentă că numai o parte au descălecat din Ţara Făgăraşului cum vor mai face şi între 1764-1800 sub numele de Ungureni tot aşa cum nu toţi din Dacia Traiană au trecut în sud în Dacia Aureliană şi nu toţi din sud au revenit în nord cum zice Cronica ci doar se subînţelege „o bună parte". Şi tot Descălecatul „în parte" pe lângă adaptarea „ca trestia la vânt" explică şi „Miracolul" supravieţuirii poporului român.

*

Vicina era una din problemele nerezolvate ale istoriei medievale româneşti. Urmărind cu atenţie hărţile nautice vechi şi în special cea a lui Marino Sanudo din 1320 în care se indică fluviul Vicinei ca braţ al Dunării, numită şi fluviul Vicinei înainte de vărsarea ei prin cele trei guri principale ale Deltei şi chiar portulanele ulterioare ale Mării Negre în care aşezarea este amplasată în partea de sud a Dunării înţelegem că Vicina nu poate fi decât în Dobrogea, dar unde anume ? Ţinând cont de Harta Catalană din 1375 şi de însemnările manuscrise ale cartografilor, în care se arată că Vicina se află la marginea de apus a împărăţiei Hanului Uzbec de pe la 1342, putem preciza că se află în partea de nord a Dobrogei.

Însemnarea din Compasso da Navigare din anul 1296 prin care se arată că Vicina s-ar afla la „200 mile de la mare" „De Aspera a la citta de Vicina C C millara sopre la dicto flume"[6] nu precizează de unde şi cum s-a făcut măsurătoarea şi dacă cifra nu e cumva o greşală ca şi celelalte la fel de exagerate din text; între Fanaro şi Licostomo, fiind trecute 517 mile faţă de 343 în prezent şi deci conţine multe date eronate.

La Păcuiul lui Soare fiind prea aproape de Silistra şi improprie pentru o (altă) mitropolie nu putea fi Vicina. Nici în Oraşul de Floci sau la Isacea care se numesc de la început numai aşa ca şi – Pe cui – care apare cu acelaşi nume pe harta Borgiana, V, din sec. al XV-lea unde vedem la sud de Dunăre şi înainte de Deltă o cetate cu numele de „Torre" care în Borgiana VIII, din 1508, e trecută în acelaşi loc dar cu numele real de „Vicina"[7].

Numai în locul al cărui nume păstrează chiar şi alterat numele aşezării,

[6] **Etudes Balkaniques**, 2 / 1978, p. 128.
[7] **Revista de istorie**, 10 / 1979, p. 141.

poate fi, deoarece Vicina era „iusta Danubiu“ (lângă, nu în).

Confirmarea ne vine dacă interpretăm cu atenţie şi documentul din 28 iulie 1358 de la Buda[8] din care deducem că Vicina era cuprinsă numai între Ialomiţa şi Siret în „drumul Brăilei“, care va intra în cuprinsul Ţării Româneşti.

Putem afirma aşadar că „vecina“ Vicina de unde Alexandru Nicolae Basarab (1343-1364) a adus pe mitropolitul Iacint la 1359 la Curtea de Argeş este aşa cum era de crezut şi aşteptat tot la Măcin-v-trecând şi în -M-nu numai în -s- cum avem Mpalica pentru Balica de unde Măcin în loc de Vicin sau Băcin. Un călător străin de pe la 1618 numeşte Brăila, chiar, „Măcinul domnului Ţării Româneşti“[9]. Insula Vicinei fiind insula mare a Brăilei de azi.

* * *

Aducerea Sfintei Filofteia la Argeş la Biserica Domnească a fost posibilă potrivit evenimentelor între anii, 1369-1396 de către unul din domnii respectivi. După studiul lui D.R.Mazilu „Sfânta Filofteia de la Argeş“ (B. 1933), viaţa sfintei de la Argeş are trei variante care se aseamănă dar se şi desosebesc. Astfel aducerea ei din Molivotul Pamfiliei de către Ioaniţiu (1197-1207) cum ne spune Eftimie al Târnovei (după 1393 şi până la 1404 când moare) e completată de Ioasaf al Vidinului la 1395 (unde ar fi fost adusă de la Târnova) prin amplasarea vieţuirii martirei mai întâi în Palestina. Versiunea românească culeasă oral şi de Paul de Alep, la 1657, dar mai ales de Neofit, I, (1738-1754), la 1746 însă nu urmează pe cele două precedente ci după cum s-a crezut mai apoi pe cea tradiţională cu care ar fi venit şi s-a alcătuit apoi la Argeş. Aceasta fiind pierdută, pierdut ar fi şi prilejul de a mai afla documentat data aducerii şi viaţa ei reală. La 1657, Paul de Alep, arăta că avea un „sinaxar“ care se credea că ar fi tot cel cules de Neofit la 1746 cu icosul şi conoacul adecvat. Aşa că mai aproape de adevăr părea varianta româneacă deşi avea şi ea două puncte de vedere greşite. Primul, aducerea îndată după moarte la voia ei la Argeş, în vârstă de 12-14 ani, născută fiind la 1206, nu e reală întrucât la acea vreme biserica nu era. Al doilea, aducerea de către Radu Negru sau Radu I este iarăşi nesigură fiind influenţată ca nume de Cronică. Aşadar viaţa sfintei a fost alcătuită întâi de Eftimie apoi de Ioasaf şi în urmă prelucrată „din auzite“ de Neofit la 1746; la fel apoi în manuscrisul românesc din 1807, de care s-a folosit Mineiul din 1811. La 7 decembrie, după ce s-a adus i s-a pus şi Hramul (mult în urmă) după sfântul Nicolae.

Dacă a stat până în 1393 la Târnova şi în 1395 se găsea la Vidin e cert că a fost adusă sigur în 1396 după bătălia de la Nicopole. Dar tot aşa de cert poate fi şi faptul că nepotrivindu-se vieţile nu se pot potrivi nici datele. Deci numai

[8] **D.R.H.D.**, vol. I, 1977, p. 72.

[9] **Călători streini**, V, 1973, p. 147.

găsirea vieţii ei originale adusă cu prilejul venirii la Curtea de Argeş sau alt izvor care indică această aducere, ar preciza definitiv această chestiune, nealterând epoca aducerii ei ci doar data anterioară sau posterioară lui Radu I, cel confundat de Cronică cu Negru Vodă al tradiţiei ... Ori Viaţa ei iniţială a fost scrisă de Eftimie. Însemnarea din Zbornicul Lovcean, din sec. al XV-lea cum că Eftimie scrisese şi viaţa Sfintei Filofteia care se găsea atunci la Argeş, nu indică data ci faptul în sine. Rezultă definitiv că moaştele au putut fi aduse numai în urma „peripeţiilor" şi după terminarea Bisericii Domneşti – abia sub Mircea (1386-1418) fiul lui Radu (1377-1383).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

NECROPOLA DE LA MĂNĂSTIREA NEGRU – VODĂ SEC. XV – XVIII

LAURENŢIA GEORGESCU
EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU

Toate informaţiile pe care noi le deţinem în legătură cu populaţia, starea ei economică, poziţia geografică a grupurilor umane din aşezările căruia îi aparţin, cauzele migrărilor, a diferitelor grupuri (dintr-o zonă în alta) ca şi polarizările pe care unele aşezări le fac prin „roirea" micilor aşezări ce se ataşează, sunt surse extrem de importante pentru studiul demografic al populaţiei stabile sau cvasistabilă cu familii de populaţie stabilă.

Cercetarea demografică este o cercetare multidisciplinară în care intră în „melanj" cercetarea cauzală cu cea comportamentală pe populaţii, zone, perioade etc., pentru a clarifica aspectele structurii sociale din perioada investigată. Precizia analizei demografice depinde de cunoaşterea condiţiilor şi a modului de populare în microzone şi macrozone, de cunoaşterea factorilor social-economici şi cultural-istorici de dezvoltare a comunităţii respective, care fac obiectul atenţiei noastre.

Studiul structurii pe vârste a populaţiei este utilizat în comparaţiile dintre indicii bruţi de mortalitate care ţin seama de structura pe vârste şi facilitează efectuarea unei analize structurale interne, utilizând elementele de datare şi grupele cronologice sau stratigrafice de morminte din acelaşi cimitir care, prin cercetarea exhaustivă cu metodele actuale, i se poate stabili volumul şi durata de folosire a necropolei.

Dar, în acelaş timp trebuie să ţinem seama de obiceiurile şi credinţele populaţiilor care au vieţuit pe teritoriul actual al ţării noastre din neolitic până în prezent, de exemplu.

Din analiza comportamentului demografic putem avea imaginea unui tip de populaţie cu o dinamică demografică corespunzătoare fazei de dezvoltare a aşezării – caracterizată arheologic. Dacă avem însă datele privind întinderea, durata de folosire, intensitatea de folosire şi structura aşezărilor, vom putea estima volumul, tipul (modelul) de dinamică demografică şi structura probabilă a populaţiilor în absenţă – lipsa necropolei nedescoperită încă.

Trebuie să ţinem seama că comportamentul demografic are două faze distincte în evoluţia unei culturi:

1) faza de constituire şi cristalizare;

2) faza de maximă dezvoltare şi iradiere.

În faza de constituire şi cristalizare a culturii, prin afluxul de imigranţi, structura pe vârste concentrează mai mult de jumătate din volumul populaţiei între 15-50 de ani, tipul de comunitate devenind accesiv. Dacă indivizii trecuţi de 50 de ani ajung să întrunească 80% din volumul populaţiei, structura va fi de tip accesiv - regresiv.

În faza de maximă dezvoltare, iradierea culturii pe cale directă se face, în primul rând prin radiaţia demografică sau emigrarea – predominând subiecţii şi cuplurile de tineri şi adulţi. În concluzie, unui astfel de model de dinamică demografică, îi corespunde o imagine, de la începutul fazei, tot de aspect regresiv. Predominând emigrările, tipul de populaţie va fi succesiv, procentul de subiecţi între 15-50 de ani scăzând sub 50%. Dacă grupele de vârstă 0-14 ani nu depăşesc 80%, tipul de populaţie va fi succesiv-regresiv.

Imaginea de populaţie de tip regresiv, îmbătrânită, nu reflectă de fapt un moment al stării de evoluţie atinse de comunitatea respectivă, ci o structură demografică comportamentală, analoagă doar ca distribuţie pe grupele de vârstă ca cea observată la populaţiile regresive, dar nu şi cu posibilităţi şi perspective demografice de dezvoltare.

În cazul unei dezvoltări fără perturbaţii, modele de dinamică demografică, evoluează în timp relativ scurt spre structurile populaţiilor de tip progresiv – accesiv în faza de constituire şi cristalizare a culturii şi de tip progresiv – succesiv în faza de maximă dezvoltare şi iradiere directă, prin radiaţia demografică.

Modelele de dinamică demografică şi structura unor tipuri de populaţie, făcând dublă testare, cultural demografică şi demografic – cultural, oferă prin urmare o metodologie pe baza căreia se pot estima în mod obiectiv caracteristicile generale de dezvoltare şi faza de evoluţie culturală a unei aşezări nedescoperită sau necercetate încă, pornind numai de la săpăturile efectuate în cadrul necropolei (Dardu Nicolaescu Plopşor).

Cercetarea demografică interdisciplinară poate să explice cum se constituiesc şi cum se extind arealurile culturale, căile şi direcţiile de pătrundere prin influenţa sau radiaţia demografică, raporturile demografic – cultural şi cultural demografic dintre populaţii şi culturi contemporane, însă perfect distincte ca teritoriu geografic.

Trebuie să ţinem seama de următoarele aspecte: două comunităţi identice ca tip de populaţie şi structură procentuală a supravieţuitorilor pe grupe de vârstă, dar inegale ca număr de indivizi, una din ele fiind de două ori mai mare decât cealaltă, nu pot avea aceleaşi posibilităţi de dezvoltare demografică şi

culturală. Ambele populații fiind de tip progresiv – succesiv, este de la sine înțeles că nu putem avea acelaş plus de număr de indivizi prin radiația demografică şi emigrare (metode aplicate de demografia modernă europeană).

Această metodologie deschide perspective promițătoare în activitatea de cercetare şi colaborare interdisciplinară, contribuind la explicarea unor procese istorico-culturale care nu se pot rezolva, nu se pot înțelege fără a se cunoaşte detaliat structura populațiilor şi dinamica lor demografică.

Cercetările arheologice din ultimele patru decenii au adus în prim plan noile aşezări şi necropole medievale. Satele medievale cercetate în Țara Românească, ca şi oraşele, aparțin secolelor XIV-XVIII. Ele sunt plasate de-a lungul râurilor, paralel cu care în timp s-au format căi de comunicații importante, de interes economic. În lunga lor existență aceste aşezări au fost influențate de centrele de importanță economico-politică din apropiere sau din zona submontană, centre de importanță voevodală, mişcarea populației fiind în ambele sensuri.

Câmpulung – Curtea domnească s-a aflat la Câmpulung la mijlocul secolului al XIV-lea. Aici a murit în 1351/1352 Basarab cel Mare, în 1364 a fost îngropat Nicolae Alexandru Voievod. Se presupune, dat fiind rezultatele ultimelor cercetări, că Domnii Țării Româneşti şi-au avut reşedința la Câmpulung după 1330, când Curtea de Argeş a avut mari distrugeri în urma războiului încheiat cu biruința oştilor lui Basarab I[1] până la începutul domniei lui Vladislav I. Veche curte de la Câmpulung, probabil s-a aflat în preajma mănăstirii cunoscută sub numele legendarului „Negru Vodă", în a cărui biserică se află mormântul voevodului Nicolae Alexandru. Cronica lui Radu Popescu menționează că „Radu Voevod Negru", s-a aşezat câtăva vreme în Câmpulung, unde şi mănăstire frumoasă şi mare au făcut", date ce completează pe cele cunoscute datorită lui Luccari la începutul secolului al XVII-lea despre Negru Vodă care... „fabricò la città in Campolongo"[1-2].

Cercetările arheologice au fost materializate prin lucrările lui V. Drăghiceanu în „Despre Câmpulung. Un document inedit, jurnalul săpăturilor făcute de Comisia Monumentelor Istorice în 1924"[3], urmate de un sondaj executat de Dinu V. Rosetti şi Flaminiu Mârțu în 1963. Flaminiu Mârțu publică după doi ani (1965) lucrarea „Ştiri noi asupra complexului istoric al mănăstirii şi al curții domneşti de la Câmpulung Muscel"[4].

---

[1] Cantacuzino Gh.: **Probleme ale secolelor XII şi XIV la Câmpulung şi cercetări arheologice de la fosta Curte Domnească**, în SCIVA Tom. 32,1, Ian-Mart.1981, p. 131-139; Ştefănescu St.: **Țara Românească de la Basarab I Întemeietorul până la Mihai Viteazul**, Bucureşti, 1970.

[1-2] Cantacuzino I. Gh.: **Date arheologice privind construcții specifice activității comerciale din Țara Românească**, în Analele Brăilei, Serie Nouă, An. I, Nr. 1, Brăila, 1993, p. 351-361.

[3] Drăghiceanu V.: **Despre Câmpulung. Un document inedit**, Jurnalul săpăturilor făcute de Comisia Monumentelor Istorice, 1924.

[4] Rosetti V. Dinu şi Mârtzu Fl.: **Sondaj efectuat la Câmpulung-Curtea Domnească**, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 566.

Lucrări mai ample – cercetări arheologice şi istorice – au fost materializate de către Dr. Gh. Cantacuzino, Spiridon Cristocea, T. Mavrodin şi Şt. Trâmbaciu, în principal cu lucrarea „Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice la ansamblul fostei curţi domneşti din Câmpulung“ – din 1977[5], şi următoarele. În lucrarea sa „Cetăţi medievale din Ţara Românească“ din 1981, Gheorghe Cantacuzino a făcut o încadrare corectă a situaţiei de la Câmpulung şi a întregii zone voievodale subcarpatice muntene ţinând cont de datele pe care le-a avut la dispoziţie până atunci[6].

O noutate editorială de ultimă oră ne aduce noi date extrem de preţioase pentru istoria ţării noastre. Dr. Şt. Trâmbaciu şi Gh. Pârnuţă au publicat în Ed. Cultura – Piteşti, 1997 lucrarea „Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung-Muscel“ din care punctăm următoarele date mai importante, menţionând înainte o trimitere la volumul „Istoria Românilor“ de P.P. Panaitescu (reeditare 1990) care la pagina 73 notează:

„Încă din anul 1300 este în biserica catolică din acel oraş (Câmpulung) un mormânt purtând inscripţia „Laurentius comes de Longo-Campo“. Cest comes, conte, era şeful comunităţii orăşeneşti săseşti. La Câmpulung se află şi azi biserica zisă a lui Negru-Vodă, clădită de Basarab, (şi refăcută în vremea lui Matei Basarab) pe lângă care se găseau şi primele curţi domneşti“.

În lucrarea lui Şt. Trâmbaciu şi Gh. Pârnuţă se menţionează noile documente care vor da o altă interpretare. Le menţionăm în ordinea dată de autori extrem de sintetic:

– Cronica Ţării Româneşti descoperită în 1970 de Virgil Cândea la Deir-er-Sir, în şase documente grupate în I la doc. Nr. 6, 9, 12, 17, 19 şi 22. Cu anul 1297 sunt şapte documente. Se cunosc şase mărturii care specifică anul 1215 - nr.21 în „Pânza“, emis de Duca Vodă la 25 dec. 1674;

– privilegiul este reprodus pe două monumente epigrafice (Crucea jurământului) şi în cele două pisanii aşezate deasupra uşii Mănăstirii Negru-Vodă, precum şi în Hrisovul emis de Matei Basarab la 10 aprilie 1647;

– pentru anul 1215. Pentru anul 1215 avem deci şase documente, din care cinci sunt epigrafice iar unul este un document din 6 august 1647 a lui Matei Basarab privitor la anul 1215 (reproduce un document mai vechi).

Nu ne vom permite să insistăm prea mult asupra noilor documente descoperite care privesc zona Câmpulung, deoarece ele sunt extrem de bine detaliate în lucrarea menţionată mai sus (Pânza).

Studiul antropologic al materialului osteologic uman din necropola

[5] Mârţu Fl.: **Ştiri noi asupra complexului istoric al mănăstirii şi al curţii domneşti din Câmpulung-Muscel**, 1965, ibidem, în Câmpulung-Muscel ieri şi azi, Câmpulung, 1974, p. 17-18.

[6] Cantacuzino Gh., Cristocea Sp., Mavrodin T. şi Trâmbaciu Şt.: **Principalele rezultate ale cercetării arheologice la ansamblul fostei curţi domneşti din Câmpulung**, 1977 – comunicare la sesiunea Muzeului Judeţean Argeş; Cantacuzino I. Gh.: **Unele probleme privind cercetările arheologice de la Câmpulung**, în Cercetări arheologice, Muzeul Naţional de Istorie, VII, 1984.

medievală de la Negru-Vodă, ce aparţine secolelor XV-XVIII ne permite să facem o încadrare tipologică şi de structură de bază foarte strânsă. Cercetarea arheologică care a avut loc în jurul bisericii domneşti de la Câmpulung a dus la descoperirea unei foarte interesante necropole ce însumează 217 indivizi, cu un inventar extrem de elegant de epocă. Nu ne vom referi la inventarul funerar pentru că el a mai fost menţionat în lucrările arheologilor[7] ci exclusiv la rezultatele din studiul subiecţilor descoperiţi în necropola din jurul Mănăstirii Negru-Vodă.

Primele date pe care studiul structurii pe vârste a acestei populaţii ni le-a dat nu a fost surprinzător, deoarece şi populaţia care s-a înhumat în cimitirele de la Măneşti (arheolog Aristide Ştefănescu) avea date apropiate (vezi Tabelul Nr.1 – **Speranţa de viaţă şi mortalitatea**).

Studiul detaliat al structurii pe vârste a populaţiei, este extrem de util în comparaţiile dintre indicii bruţi de mortalitate care ţin seama de structura pe vârste şi facilitează efectuarea unei structuri interne, utilizând elemente de datare şi grupele cronologice sau stratigrafice de morminte din acelaş cimitir care, prin cercetare exhaustivă cu modelele actuale, i se poate stabili volumul şi durata de folosire a necropolei – ţinând însă cont de obiceiurile şi credinţele populaţiilor care au vieţuit pe teritoriul respectiv – evolutiv.

În ceea ce priveşte necropola „Negru-Vodă" din studiul de detaliu menţionăm datele principale:

– mortalitatea cea mai ridicată o avem în rândul copiilor încadraţi în grupa de vârstă de 0-14 ani (47,2%), iar în grupul adolescenţilor de 14-20 de ani foarte scăzută (1,8%). În intervalul de vârstă de 20-40 de ani ridicându-se sensibil (46,4%), ca după vârsta de 60 de ani să avem un procent de 4,6%.

Indicii bruţi care ţin seama de structura pe vârstă ne atestă posibilitatea de a avea aici o populaţie în general cvasistabilă cu structurile I şi II, dar cu corecţiile respective, pe tip de generaţii succesive 2-3.

Speranţa de viaţă, calculată pe intervalele internaţionale, în intervalul de 0-7 ani avem o speranţă de viaţă de 30,4 ani, iar în intervalul de 20-30 de ani subiecţii pot spera la un maxim de 22,2 ani, permiţând o corecţie de 1,3 ani la limita extenso a generaţiei.

În ceea ce priveşte repartiţia pe sexe a înhumaţilor din necropola de la Negru Vodă, situaţia se prezintă astfel:

– în intervalul de vârstă 0-14 ani avem aşa cum am menţionat o mortalitate de 47,2% dintre care 26,2% aparţin copiilor din intervalul de vârstă 7-14 ani;

– în cadrul intervalului 20-40 de ani, mortalitatea bărbaţilor este de

[7] Cantacuzino Gh., Cristocea Sp., Mavrodin T. şi Trâmbaciu Şt.: **Principalele rezultate ale cercetării arheologice la ansamblul fostei curţi domneşti din Câmpulung**, 1977 – comunicare la sesiunea Muzeului Judeţean Argeş; Cantacuzino I. Gh.: **Unele probleme privind cercetările arheologice de la Câmpulung**, în Cercetări arheologice, Muzeul Naţional de Istorie, VII, 1984.

24,0%, iar a femeilor de 22,4% (din totalul de 46,4% a subiecţilor încadraţi în acest interval);

– procentul de 4,6% aparţine bărbaţilor decedaţi peste 60 de ani.

Un semn de întrebare pentru noi este mortalitatea foarte scăzută în intervalul 14-20 de ani (1,8%), dar să nu uităm că este vorba de o curte voievodală cu condiţii economico-sociale de tip urban evoluat, în care şi mişcările de populaţii sunt nu rareori dirijate. Dar, în această necropolă este vorba şi de o anumită categorie de autohtoni înhumaţi aici, şi de unele apariţii întâmplătoare, uneori izolate – factori epidemici sau de ce nu, fortuiţi asupra populaţiei locale.

Vârsta limită a fertilităţii aici s-a ridicat ceva mai mult, ceea ce aduce un spor de 6,8% la formarea unei familii stabile, deci putând lucra în retro populaţia care a reuşit să vieţuiască în condiţiile social economice de atunci. Dar, nu trebuie să uităm că noi am avut în studiu cei 217 subiecţi care au fost înhumaţi, deci nu şi populaţia care a continuat să vieţuiască în arealul cercetat.

Tabelul nr. 1
Speranţa de viaţă şi mortalitatea

Necropolele medievale rurale şi urbane	Speranţa de viaţă		Mortalitatea în procente		
	(0-14 ani)	(20-30 ani)	(0-14 ani)	(20-40 ani)	(60-x ani)
Bârzeşti-Vitan	28,6 ani	23,2 ani	47,2%	46,4%	2,4
Bragadiru-Zimnicea	32,1 ani	20,6 ani	25,0%	38,4%	9,6
Ceptura	32,8 ani	23,6 ani	30,77%	15,38%	–
Cuibul cu barză	34,6 ani	23,4 ani	15,0%	40,0%	–
Cernica	32,4 ani	23,4 ani	27,58%	27,58%	4,6
Dealul Piscului	32,4 ani	22,2 ani	22,22%	52,0%	–
Grozăveşti	32,2 ani	28,2 ani	22,73%	59,09%	14,6
Măneşti (serii	30,2 ani	20,6 ani	47,1%	48,1%	4,8
reunite)	29,0 ani	22,0 ani	34,65%	24,7%	6,5
Măicăneşti-Străuleşti	30,4 ani	22,2 ani	47,21%	46,4%	4,6
Negru-Vodă (urban)	32,2 ani	20,8 ani	11,11%	88,89%	–
Olteniţa - Renie					
Piua-Petrii (Oraşul de Floci)	34,2 ani	22,6 ani	21,0%	5,71%	1,4
Radovanu (serie în recalcul)	32,2 ani	22,4 ani	46,2%	20,5%	5,6
Vadul Anei (serie în studiu în continuare)	32,2 ani	22,2 ani	–	–	–

Sub raportul analizei antropologice eşantionul prezintă unele variaţii, pentru că majoritatea subiecţilor sunt mediteranieni (cu patru excepţii), ei au talii mici şi mijlocii ce depăşesc rar 166 cm, cu cranii dolico-mezocrane, de înălţime mijlocie, orto-metriocran, cu reliefurile osoase slab dezvoltate care dau un echilibru elegant trăsăturilor feţei, care este îngustă, joasă, leptoprosopă. Mandibula este gracilă, cu bărbia rotunjită şi nu rareori cu eşancrură (gropiţă).

Rădăcina nasului este mijlocie mergând ca formă spre înaltă, cu un indice lepto-mezorin. Profilul este ortognat cu unele cazuri de prognatism

alveolar. Cei trei subiecţi dinarici au o talie în jur de 174 cm (supramijlocie), brahicefali (Ind. Cefalic=80), hipsicrani, cu frunţi drepte, înalte, parietale rotunjite şi occipital puternic aplatizat. Nasurile sunt acviline, mezoleptorin; profilul facial este ortognat.

Singurul subiect alpin, este slab conservat, de talie 162 cm indicele cranian este brahicran (83,2), înălţimea craniului este la limita dintre mijlociu şi înalt. Fruntea este bombată, faţa este mezenă, ortognată. Reliefurile feţei sunt moderate. Este un exemplar foarte frumos ce aparţine unei femei, în jur de apoximativ 30 de ani (± 5 ani). Cei trei subiecţi dinarici sunt bărbaţi şi au aproximativ 35 de ani (± 5 ani).

O notă aparte fac femeile din această necropolă, care sunt în general gracile, frumos constituite şi care nu prezintă la nivelul mambrelor superioare nici o supra solicitare ocupaţională în zona inserţiilor musculare.

Dimorfismul sexual este pronunţat la etajul superior şi inferior la bărbaţi şi mai atenuat la femei, la fel ca la subiecţii de la Bârzeşti-Vitan[8] şi mult mai atenuat

comparativ cu subiecţii de la Măicăneşti[9] şi Măneşti[10]. Subiecţii feminini sunt mult mai gracili la Negru Vodă, toată seria fiind în general mult mai omogenă. La Vadul Anei[11], dimorfismul sexual este pronunţat la nivelul etajului superior şi inferior al feţei la bărbaţi în special, şi se manifestă mai pregnant în construcţia scheletului postcranian, la femei fiind în general mai gracile[12]. Subiecţii de la Vadul Anei se diferenţiază din punct de vedere tipologic de celelalte necropole care au intrat în studiul comparativ (vezi tabelul nr.2 – Necropolele medievale rurale şi urbane), subiecţii acestei necropole având tangenţă cu subiecţii din grupa I de la Radovanu[13] (care au unele caracteristici mediteranoide) şi cu grupa a II-a (care prezintă unele caracteristici asemănătoare dinaroizilor şi cromanoizilor B).

Structura tipologică a seriei de la Bârzeşti-Vitan[14], ca şi cea a subiecţilor din necropolele Măneşti este destul de apropiată, pentru că avem predominenţa tipului europid cu elementul mediteranian majoritar. Nu trebuie să minimalizăm faptul că mediteranoizii au constituit încă din neolitic elementul

---

[8] Cantacuzino I. Gh.: **Cetăţi medievale din Ţara Românească**, 1981, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti.

[9] Popa Lisseanu: **Cronica pictată de la Viena**, XI; Ioan de Thurocz: **Chronica Hungarorum ab origine gentis, inserta simul Chronica Iohannis Archidiaconi de Kikullew**, Viena, 1746 – republicare.

[10] Răuţescu I.: **Câmpulung-Muscel – Monografie istorică**, Câmpulung, 1941.

[11] Cantacuzino I. Gh., Cristocea Sp. şi Trâmbaciu Şt.: **Cercetări arheologice din zona Curţii Domneşti din Câmpulung, Jud. Argeş**, în Materiale şi cercetări arheologice, Ploieşti, 1983, Buc. 199.

[12] Georgescu Laurenţia: **Elemente de analiză demografică comparată în necropolele medievale din Câmpia Română din secolele XVI-XVII. Populaţia rurală II. Analiză demografică** – în Cercetări arheologice, X, 1996, Muzeul Naţional de Istorie – Buc.; Georgescu Laurenţia: **Necropolele medievale din secolele XIV-XVI, I, Populaţie rurală**, în Cercetări arheologice, IX, 1996, Muzeul Naţional de Istorie, 1992, Buc.

[13] Popovici Ioana: **Cimitirele de la Străuleşti-Măicăneşti**. „Analiză demografică", în SCA, 10, 1, 1973.

[14] Cantacuzino I. Gh.: **Cetăţi medievale din Ţara Românească**, 1981, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti.

predominant în „Câmpia Nord-Dunăreană". Aceeaşi încadrare tipologică o avem şi la subiecţii de la Olteniţa-Renie şi Grozăveşti, care au în plus şi câteva cazuri „melanj" cu elemente nordice, est-europide, protoeuropid (două cazuri), nordic cu elemente est-europide.

În ceea ce priveşte studiul odontologic al subiecţilor studiaţi din necropola medievală de la Negru-Vodă, el scoate în evidenţă frecvenţa foarte mare a cariilor dentare de gradul I-IV, alături de o puternică uzură dentară, uneori până la colet, cu multiple granuloame, edentaţii parţiale şi totale care au dus în unele cazuri la disarmonii faciale. Proporţia dinţilor cariaţi raportată la numărul de dinţi păstraţi este de 18,06%. Comparativ cu subiecţii din necropolele Negru-Vodă, Grozăveşti, Bârzeşti-Vitan şi Piua-Petrii, Vadul Anei are cea mai mare uzură dentară, de 68,2% comparativ şi cu toate necropolele medievale studiate până în prezent la noi.

O notă comună tuturor seriilor studiate comparativ şi menţionate în această lucrare, este prezenţa unui prognatism alveolar şi a unei prodenţii, fapt ce poate fi pus în legătură cu condiţiile de viaţă ale grupurilor menţionate, tipul comun de alimentaţie şi perioada de fertilitate la femei. Caria dentară la Vadul Anei este extrem de mare (64,3%) comparativ cu cea a subiecţilor de la Măneşti (59,0%), care au o uzură dentară de 58,0%. La Bârzeşti-Vitan indicele de intensitate a maladiei carioase este de 5,14% cu o uzură dentară care se înscrie între gradele II-IV (după dr. I. Balaban şi P. Firu). La celelalte necropole avem valori uşor diferite.

Paleopatologie. Materialul studiat ne-a oferit o imagine a maladiilor surprinse la nivelul craniilor sau a scheletului postcranian. În cadrul leziunilor craniene avem câteva sechele în urma unor traumatisme cu corpuri dure la nivelul frontalelor, parietalelor şi două cazuri de lovire cu un corp ascuţit pe occipital. Multiple cazuri de fracturi consolidate defectuos, cu calusuri foarte mari deformând membrul respectiv, uneori afectând şi lungimea lui, scurtându-l. La nivelul scheletului postcranian am mai surprins: multiple anchiloze şi procese inflamatorii cicatrizate în urma loviturilor cu corpuri dure, ronde (?) sau ascuţite. Semnalăm prezenţa extrem de interesantă a unui caz de amputare (rudimentar ca procedeu), a labei piciorului stâng la unul din indivizii dinarici, dar în zona finală a piciorului cu un calus uriaş (confirmare de diagnostic dr. I. Balaban).

Deoarece multe necropole cercetate arheologic, nu au ajuns la finalizarea cercetării de teren din motive obiective, nu putem face aprecieri sigure asupra unor indicatori demografici ca volumul populaţiei, evoluţia numărului locuitorilor aşezărilor etc.

Tabelul nr. 2
Necropolele medievale din Câmpia Română care au intrat în studiul comparativ – populaţia rurală şi urbană

Necropolele	Nr. caz	Secolele	Autorii studiilor	
			Antropolog	Arheolog
Bârzeşti-Vitan	204	XVI	Georgescu Laurenţia	Panait I.P.
Bragadiru-Zimnicea	52	XVI	Popovici I-Bichir G.	Ştefănescu A.
Ceptura	67	XVI	Georgescu Laurenţia	Lichiardopol D.
Cuibul cu barză	40	XVI- XVIII	Georgescu Laurenţia	Ciuceanu R.
		XV-XVIII		
Cernica	87	XVI	Botezatu Dan şi	Cantacuzino G.
		XVI	Ştefănescu Ghe.	Gheorghe
Dealul Piscului	50	XIV-	Georgescu Laurenţia	Ciuceanu R.
Grozăveşti	22	XVII	Georgescu Laurenţia	Ştefănescu A.
Măneşti (serii reunite)	272	XVI	Georgescu Laurenţia	Ştefănescu A.
		XV-XVIII		
Măicăneşti-Străuleşti	258	XVI	Popovici Ioana	Panait I. P.
Negru-Vodă (urban)	217	XVI-XVIII	Georgescu Laurenţia	Cantacuzino G.
Olteniţa-Renie	24	XV-	Georgescu Laurenţia	Şerbănescu D.
Piua-Petrii (Or. de Floci) (urban)	138	XVII XVI-	Georgescu Laurenţia	Chiţescu L. şi Colaboratori
Radovanu	164	XVII	Popovici Ioana şi Georgescu Laurenţia	Comşa Maria
Vadul Anei (încă în studiu)	450		Georgescu Laurenţia	Colectivul de arheologi ai M.N.I. Bucureşti

Deşi seriile noastre sunt reprezentative, nu avem date absolute în ceea ce priveşte durata de folosire a cimitirului şi nu o dată numărul exact al scheletelor din celelalte cimitire cu care intrăm în studiu comparativ, pe faze ale unei epoci istorice. Problema densităţii populaţiilor este legată de frecvenţa aşezărilor umane, de relaţiile economice care polarizează sau nu factorul uman, creind căile comerciale şi „vadul economic"[15-16-17].

În studiu următor acestui material vom aborda o problemă extrem de importantă, şi anume studiul generaţiilor care fixează populaţia în retro coborând datările necropolelor – adică limita inferioară[18].

15-16-17 Botezatu D. şi Gh. Ştefănescu: **Caracterizarea antropologică a cimitirului feudal de la Cernica – sec. XVI-XVIII**, SCA, IX, 1975.

Georgescu Laurenţia: **Date antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit în Necropola I-a de la Piua Petrii (Eşantioanele 1977, 1978, 1980)**; în „Materiale şi cercetări arheologice", vol. XVI, 1989, p. 491-498, Braşov şi în Cercetări arheologice, nr. 5, 1982, p. 129-148, Bucureşti.

Chiţescu L. şi colab.: **Cercetări arheologice la Piua Petrii – Jud. Ialomiţa**, în „Cercetări arheologice", V, p. 119-129, Bucureşti, 1982.

18 Georgescu Laurenţia: **Necropolele feudale de la Măneşti-Buftea** în Ilfov – File de Istorie, 1978; Materiale şi cercetări arheologice, Oradea, 1979, Comunicări la Ploieşti, 1984 şi Călăraşi 1985. Georgescu Laurenţia: **Necropole medievale din Câmpia Română în secolele XVI-XVIII – Analiză demografică**, în Acta Moldaviae Meridionalis, Nr. XV-XVI, Vaslui, 1996/7 şi Bibliografia; vezi studiul monografiei de la Vadul Anei, sub tipar la Muzeul Naţional de Istorie; Georgescu Laurenţia şi Georgescu Emma Mădălina: **Necropola medievală de la Negru-Vodă (Câmpulung-Argeş) sec. XV-XVIII**, Comunicare la Muz. Jud. Argeş – Piteşti 31 X-1.XI.1996.

BISERICILE RUPESTRE DIN MUSCEL

ION POPESCU ARGEŞEL

Ţinut încărcat de istorie şi cultură, Muscelul numără, printre cele 200 de lăcaşuri ortodoxe ale sale şi trei biserici rupestre, care se află printre cele mai vechi de pe aceste meleaguri. Dincolo de legendă, bisericile respective se remarcă nu numai prin originalitatea lor, dar şi prin interesul deosebit şi prin rolul jucat de-a lungul secolelor, în istoria ortodoxiei româneşti, mai ales în vreme de restrişte. Reprezentând puncte de atracţie a credincioşilor, ele au cunoscut perioade de înflorire, dar şi de decădere, în ciuda vitregiilor istorice reuşind să înfrunte veacurile până în zilele noastre. Iată de ce trebuie să le privim ca adevărate comori a căror strălucire vine din adâncul timpului prin lumina credinţei strămoşeşti, care a străpuns întunericul.

Biserica rupestră de la Cetăţeni.

Toate cele trei biserici sunt săpate în conglomerate sau gresii, două dintre ele (Cetăţuia „Negru Vodă“ şi Nămăeşti), aflându-se la bordura Carpaţilor, iar cea de a treia (Corbii de Piatră), situându-se în mijlocul depresiunii subcarpatice Corbi-Nucşoara. Toate sunt scobite în versanţii stâncoşi şi abrupţi ai văilor respective – Dâmboviţei, Argeşelului şi Râului Doamnei.

1. Biserica rupestră Cetăţuia „Negru Vodă“ are hramul „Izvorul Tămăduirii“ şi actualmente este mănăstire de călugări, reprezentând un valoros **monument istoric**. Este situată pe versantul stâng al Dâmboviţei, în ultimul

său defileu, respectiv spre partea terminală a unei creste de intersecţie care separă afluenţii Valea lui Coman şi Valea Chiliilor, la 700 m altitudine. Cărarea spre acest monument porneşte din DN 72A, dintr-un punct aflat la 20,5 km de Câmpulung Muscel şi la 67,5 km de Târgovişte. O punte de lemn, te poartă peste apele învolburate ale Dâmboviţei, ce se zbat grăbite printre stâncile prăvălite din pieptul muntelui. Una dintre ele străjuie râul înspumat chiar la câţiva paşi de cărare, aplecându-se ameninţător deasupra undelor sale. Poteca se strecoară printre aceste imense blocuri de piatră, şerpuind apoi, însoţită de vuietul neîntrerupt, trimis spre înălţimi de zbuciumul apelor. Stânci cu profiluri ciudate, unele ridicându-se ameninţător deasupra traseului, iar altele scoţând capul din desişul pădurii, apar, cale de câţiva kilometri, cât ţine defileul. Spre finele urcuşului greu, ajungem la una din cele trei biserici rupestre ale Muscelului, aşezată într-o zonă de o rară frumuseţe a naturii, dominată de împărăţia abrupturilor ameţitoare, a turnurilor şi crenelurilor măreţe. Sălbăticia inegalabilă a peisajului, ne face să credem că suntem în prezenţa unuia dintre cele mai tipice cazuri în care geografia îşi dă mâna cu istoria multiseculară a ţinutului. Dealtfel, jos, pe malul Dâmboviţei, arheologii au descoperit o aşezare traco-dacică, cu continuare de locuire până în evul mediu. Drept dovadă, urmele celor trei biserici identificate aici – una din prima jumătate a secolului al XII-lea, având formă de navă; a doua, construită un secol mai târziu (de plan treflat), care avea şi cimitir (unde s-au descoperit monede începând cu Ioan Vatatzes, 1222-1254) şi cea de a treia, ridicată imediat după ce precedenta fusese distrusă de inundaţii în secolul al XVIII-lea, respectiv în a doua jumătate a acestuia.

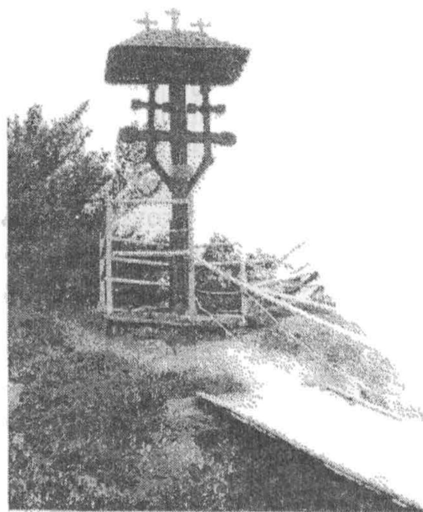
Clopotniţa de la Biserica rupestră Cetăţeni.

De altfel numele de Cetăţuia vine de la existenţa acestei Cetăţi a Dâmboviţei. Ioanichie Bălan[1] consideră că aici se află cea mai aspră vatră de sihăstrie din Ţara Românească. Prima biserică avea hramul „Soborul Sfinţilor Îngeri“, hram simbolic, foarte adecvat sihaştrilor de-aici, care căutau să imite

[1] Ioanichie Bălan, **Vetre de sihăstrie românească (sec. IV-XX)**, Editura Institutului Biblic Ortodox, Bucureşti, 1982.

viaţa cea netrupească a îngerilor.

După părerea majorităţii celor care au studiat-o, biserica rupestră se găseşte într-o peşteră naturală, unde picură un mic izvor, considerat miraculos. Deasupra stâncii masive unde este amenajată bisericuţa s-a construit o turlă de lemn, care serveşte şi de clopotniţă. Intrarea în biserică se face printr-un mic pridvor de lemn, adăugat de curând.

Troiţa de la Biserica rupestră Cetăţeni.

Interiorul bisericii, care a suferit doar mici retuşuri, este format din pronaos, naos şi altar. În peretele nordic al pronaosului se află o inscripţie cu următorul conţinut: „Acest sfânt locaş cu numele de Cetăţuia care de la Negru Vodă îşi are începutul, a fost şi în trecut schit de călugări şi în vremuri grele loc de scăpare pentru voievozii ţării, însă cu trecerea timpului a căzut în ruine, ajungând chiar adăpost vitelor. S-a restaurat cu ajutorul preotului Gheorghe Moisescu de la Biserica Domnească din Câmpulung, ajutat de ieromonahul Agatanghel Adriţoiu sin Schitul Stânişoara (Argeş) şi fratele monah Nicolae Băcioiu de la Peştera Ialomicioara[2] la anul 1915-1916. S-a sfinţit în ziua de 22 iulie 1923". Tot în pronaos, în partea sudică se află altarul catolic al Doamnei Clara – soţia voievodului Nicolae Alexandru, care era catolică. Pe pereţii altarului se păstrează urme de pictură.

Între pronaos şi naos există un zid cu o unică deschidere în partea centrală.

În naos, pe tavanul de piatră este pictat chipul Mântuitorului, iar deasupra uşii abia se mai disting chipurile ctitorilor[3]: Nicolae Alexandru Voievod, Radu Negru Voievod şi jupânul Gheorghe Vineţeanu. Azi, abia se mai conturează coroanele princiare pentru primii doi şi mantiile domneşti, iar celălalt ctitor, având caftan şi îmbrăcăminte boierească, specifică secolului al XIII-lea. La dreapta apare al patrulea ctitor, monahul Iosif stareţul, îmbrăcat în rasă de călugăr. În 1922 pictorul Teodorescu curăţă pictura bisericii, în urma înlăturării stratului din 1859, apărând chipurile amintite mai sus. Dealtfel s-a

[2] Azi se numeşte Peştera Ialomiţei, de la râul în al cărui versant drept se află.

[3] Preot Ioan Răuţescu şi preot Zaharia Petrescu, **Schitul Cetăţuia „Negru Vodă"**, *Glasul Bisericii*, Anul XV, nr.3-4, 1956.

constatat că sunt trei straturi de zugrăveală[4]: primul nu se ştie de când datează, al doilea ca aparţinând primei jumătăţi a secolului al XVIII-lea, iar al treilea de la 1859.

Catapeteasma de zid prezintă cele trei uşi foarte înguste, având la partea superioară forme de ogive.

Altarul are de jur împrejur, cam la 1 m înălţime, un brâu săpat în stâncă, în timp ce la proscomidie se află izvorul amintit.

Atribuit de tradiţie secolelor XII-XIV, mărturii certe despre existenţa Schitului Cetăţuia „Negru Vodă" apar mai târziu: 1574 (când este amintit de călugărul polonez Stykovsky), 1658, 1673-1677 (când se spune că Neagoe Secuianu, mare vornic, a construit o nouă biserică pe acest munte), 1694, 1746 (apare o însemnare pe o carte), 1754 etc. Cetăţuia este amintită şi în vremea lui Mihai Viteazul. Legenda spune, de asemenea, că în 1690 s-a adăpostit aici Constantin Brâncoveanu, care însoţea oştile turceşti şi tătăreşti ce mergeau spre Ardeal. Din secolul al XVIII-lea se păstrează câteva privilegii acordate de voievozii ţării, cum ar fi Alexandru Ipsilanti (la 22 Februarie 1775 amintind o carte de scutire mai veche a lui Constantin Racoviţă, scuteşte şi el pe „schimaticii de la Cetatea Negru Vodă de 3 oameni, care n-aveau să dea bir, un preot şi de dijmărit 50 stupi şi 100 de oi[5].

În Catagrafia din 1810 schitul apare sub epitropia fostului mare vornic Golescu, când avea un singur preot. La 1821, schitul şi clădirile anexe au fost distruse de turci. A fost reparat în 1859 de locuitorii satului Cetăţeni. În 1911 farmacistul Gabriel Dimitriu trimite o adresă preşedintelui Comisiunii Monumentelor Istorice pentru a fi reparat. În 1953 schitul a fost vizitat de Patriarhul Justinian.

Din păcate, cărţile vechi ale schitului (cu însemnări de la 1746, 1754, 1782, 1814, 1817 etc.) au dispărut.

Ioanichie Bălan arată că în această renumită isihastă s-au nevoit mulţi cuvioşi sihaştri timp de şapte secole, dintre care unii au ajuns la măsura desăvârşirii sfinţenii. Unul dintre aceşti sihaştri sfinţi a fost descoperit în ultimele decenii într-o peşteră suspendată pe panta muntelui. În fundul peşterii s-au găsit osemintele cuviosului, galbene, bine mirositoare, nemişcate de mâna omului, aşezate într-o

scobitură de piatră în formă de sicriu. Iar deasupra, pe perete, scria în piatră: „Ioanichie, schimonah, 1638". Acestea sunt de fapt singurele moaşte întregi ale unui cuvios român din secolul al XVII-lea, păstrate până în zilele noastre[6]. Ultimii sihaştri s-au săvârşit în Valea Chiliilor odată cu sfârşitul secolului al

[4] **Idem.**

[5] Preot Ioan Răuţescu şi preot Zaharia Petrescu, **op. citată.**

[6] Ioanichie Bălan, **op. citată.**

XIX-lea. Câteva din aceste peşteri se văd pe peretele abrupt din dreapta potecii ce urcă la schit, după o abatere scurtă în lungul unei creste mărginite de abrupturi ameţitoare.

Mai sus de schit se află un interesant bazin circular cu diametrul de 5-6 m şi adânc de peste 6 m, săpat în roca dură (din care de curând a fost scos pământul care îl astupa); el a fost săpat pentru a se aduna apa de pe peretele muntelui, apă atât de preţioasă aici. În continuare, un podeţ de lemn conduce la o cruce de lemn aflată într-un punct dominant (ea a fost ridicată de familia Alexandru Ioan în 1947 şi lucrată de moş Ion Dogaru şi Toma Panait). De asemenea, în zonă mai apar mici scobituri în piatră – făcute tot cu scopul strângerii apei, atât de necesară pustnicilor. De aici se deschide o privelişte încântătoare spre văile Dâmboviţei, Chiliilor şi lui Coman, liniile orizontului fiind închise de culmile Iezerului şi Păpuşii, respectiv de cele care coboară din Leaota.

Locuri în care istoria este scrisă în piatră, împletindu-se cu legenda, într-un cadru geografic unic, bogat în toponime cu adânci semnificaţii: Colţu Bisericii, Colţii Doamnei, Valea Chiliilor, Cetăţuia, Cetăţeni, Valea lui Coman, Valea Sasului, Beciu ş.m.a. Istoria aspră a schitului presărată cu lungi perioade de părăsire şi ruinare, întrerupte de pioase iniţiative de restaurări şi vremelnici reluări ale vieţii duhovniceşti, este marcată de anul 1992, când este ridicat la rangul de mănăstire, aflându-se deocamdată aici patru slujitori ai bisericii, în frunte cu stareţul Maxim Ghinea, venit din tumultosul Bucureşti în anul 1993. La jumătatea lunii Iunie 1997, am întâlnit şiruri de bărbaţi, copii şi femei, care cărau în spate diferite materiale necesare noilor zidiri (chilii în primul rând), care deja au început să capete contur, aici în vârf de munte, prefigurând un aşezământ monastic în adevăratul sens al cuvântului.

2. Biserica rupestră a Mănăstirii de maici Nămăeşti, cu hramul „Intrarea în Biserică" reprezintă un alt **monument istoric** valoros al Muscelului.

Este situată sub Coasta Schitului (833 m altitudine), pe versantul drept, abrupt şi stâncos al Argeşului, într-un punct dominant, care oferă privelişti de o rară frumuseţe.

Biserica rupestră şi Casa stăreţiei de la Mănăstirea Nămăeşti.

Cel mai vechi document care atestă existenţa mănăstirii datează de la 1386, prin care Mircea Voievod cel Bătrân dăruieşte satul din vale Schitului de maici Nămăeşti[7]. Mănăstirea (Schitul) mai apare într-un hrisov al lui Radu cel Mare din 1503, apoi în 1547 (Mircea Ciobanul), 1590 (Mihnea Voievod), 1653 – când Matei Basarab dă poruncă tuturor boierilor care nu aveau odrasle, ca după moartea lor să lase averile satului şi Sfintei Mănăstiri.

Legenda spune că nişte ciobani păscând oile prin aceste locuri şi adormind deasupra stâncii, au auzit în vis bătăi de clopote şi rugăciuni bisericeşti şi au văzut un înger care spunea: „Aici, în sânul acestei stânci stă de multe veacuri o icoană a Maicii Domnului, zugrăvită după chipul ei cel adevărat. Sculaţi-vă, apucaţi poteca până la ea, săpaţi în piatră adânc şi ridicaţi locaş de închinăciune"[8]. Ciobanii, dând ascultare visului, urmând poteca, au găsit icoana care strălucea în fundul unei peşteri strâmte, ca într-un altar. Au săpat în acel loc, scobind piatra, au făcut un zid de intrare, au ridicat turlă desupra şi astfel a luat fiinţă biserica.

Pridvorul este construit din zid de cărămidă, având intrarea spre miază-zi, unde se află şi două ferestre; este mărginit la apus şi miază-noapte de stâncă.

Interiorul propriu-zis al bisericii este săpat în piatră (în conglomerate de Bucegi, de vârstă cretacică), naosul şi pronaosul formând împreună o scobitură boltită de 6,5/7 m. Tavanul este tot din stâncă, având desupra prismii, turla de 6 m înălţime, construită din cărămidă şi luminată de patru ferestre. De asemenea, alte două ferestre, săpate în stâncă – una spre miază-zi şi alta spre răsărit, permit pătrunderea luminii.

Altarul este despărţit de interiorul bisericii printr-o catapeteasmă de lemn de stejar sculptat în stil roman. Uşile Împărăteşti şi Diaconeşti au terminaţii în partea superioară în formă de turnuri (stil gotic) şi sunt vopsite în bronz auriu. Masa din altar este tot din bloc de piatră, fixă şi stabilă.

Pictura nu apare decât în pridvor, în rest se văd urmele dăltuirii în stâncă. Pe pereţi sunt prinse icoane, remarcându-se cea a Sfintei Fecioare Maria,

[7] Arhim. Dr. Gherasie Gheorghescu, **Mănăstirea Nămăeşti, Glasul Bisericii**, anul XLII, nr. 1-3, 1983.
[8] Idem.

icoană făcătoare de minuni (încadrată în ramă de argint prin osteneala robilor lui Dumnezeu Ianache Postelnic, Petru, Ion leat 1798 – conform inscripţiei). Pe catapeteasmă sunt icoanele Domnului nostru Iisus Hristos, ale proorocilor şi ale celor 12 Apostoli.

Spre nord, la circa 10 m de altar se află clopotniţa, situată pe o stâncă, construită din cărămidă şi scândură.

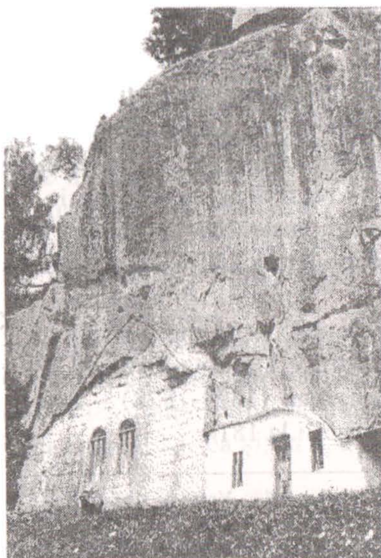
Pe versantul abrupt se grupează 14 chilii din piatră şi bârne, în mijlocul cărora se înalţă stăreţia – construcţie remarcabilă prin stilul arhitectonic tradiţional muscelean.

În partea de răsărit şi miază-zi se găsesc câteva morminte ale unor maici şi al lui Dumitru Negulici, precum şi a mamei pictorului Ion D. Negulici. De asemenea, pe o stâncă din exterior sunt o serie de inscripţii atât cu litere chirilice, cât şi latine, din anii 1688, 1744, 1844, 1848, 1854 etc.

Dintre stareţe amintim pe: Sofia (1810), Natalia (1824), Neonila (până la 1835), Minodora (1835-1842), Elisabeta (1842-1865), Glafira Antonescu (1907) etc.

Biserica păstrează două icoane din secolul al XVIII-lea şi 40 icoane din secolul al XIX-lea. În patrimoniul său se mai găsesc: **Pravila** de la 1640, un **Minei** de la 1776 şi 30 de cărţi din secolul al XIX-lea.

În sfârşit, menţionăm că la 16 iunie 1797, Radu Golescu adresa domnitorului Alexandru Ipsilanti o petiţie pentru înfiinţarea la această mănăstire a unei şcoli. Şcoala a funcţionat un timp în una din casele mănăstirii. Predarea se făcea în limba română, iar manualele erau bucoavne (abecedare), texte religioase, cărţi de predici, cărţi populare, cronici tipărite sau în manuscris.

Dintre numeroasele reparaţii, amintim pe cea din 1916, când s-au realizat îmbunătăţiri serioase şi s-a sfinţit din nou. Între 1957-1968 s-au făcut lucrări de consolidare, iar între 1968-1969 s-au amenajat aleile.

3. Biserica rupestră Corbii de Piatră (Jghiaburi), cu hramul „Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel", este cel de al treilea **monument istoric** de acest gen din Muscel.

Este situată la peste 1 km de centrul satului Corbi, în cătunul Jghiaburi, pe versantul stâng stâncos al văii Râului Doamnei, la 550 m altitudine. Acest schit rupestru, reprezintă, se pare, cea mai

veche sihăstrie de călugăriţe din Episcopia Argeşului şi Muscelului[9].

Săpat în stâncă (la baza unui abrupt vertical de natură gresoasă, de peste 20 m înălţime), la finele secolului al XV-lea, de Magdalena Monahia, în mirenie Muşa, stăpâna ereditară a satului Corbi, fostă soţie a lui Cârjău şi apoi a cunoscutului boier Hamza din Obislav, metoc al Mănăstirii Argeş, apoi al Episcopiei, schitul, la început destinat maicilor, e închinat în 1512 lui Neagoe Basarab, iar în 1515 devine mănăstire de călugări; în 1809, Iosif, episcopul de Argeş, îl transformă în biserică de mir şi-i adaugă tinda[10]. Schitul se compune dintr-un naos dreptunghiular, boltit în arc frânt şi dintr-un altar ce prezintă două abside în formă de potcoavă[11]. Trecerea din naos în altar se făcea prin două arcade despărţite printr-un pilastru care în secolul al XIX-lea a fost retezat. Accesul în biserică se face acum prin pridvorul săpat în 1814 la sud de naos[12]. În secolul al XIX-lea i se adaugă un nartex în partea de sud, o clopotniţă de lemn cu aspect de bisericuţă în dreapta intrării, se modifică altarul şi se adaugă tâmpla de zid.

Clopotniţa de la Corbii de piatră.

Altarul reprezintă partea cea mai joasă a bisericii, având două ogive înspre răsărit, despărţite de un chenar cu trei brâie verticale. Pardoseala este realizată din lespezi de gresie fină. Din cauza umezelii, pictura este destul de deteriorată, cu excepţia celei de la catapeteasmă, care pare mai nouă. Faptul este regretabil, dacă avem în vedere importanţa foarte mare a ei, fiind cel mai vechi ansamblu de pictură din Ţara Românească – datând de la sfârşitul secolului al XIII-lea şi mijlocul secolului al XIV-lea[13].

Pomelnicul bisericii[14] cuprinde nume ca: Basarab Voievod, Neagoe Voievod, Radu de la Afumaţi, Ruxandra Doamna, (soţia lui Radu al VII-lea), Doamna Despina (soacra lui Radu), Iosif Arhiereul (1793-1820), Grigore Arhiereul (1823-1828) – ambii episcopi ai Argeşului şi Iosif, care i-a făcut reparaţii la 1814.

[9] Ioanochie Bălan, **Vetre de sihăstrie românească**, Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 250.
[10] Teodor Mavrodin, Ion S. Băcanu, Spiridon Cristocea, Grigore Constantinescu, **Argeş. Ghid turistic al judeţului**, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981.
[11] Idem.
[12] **Ibidem.**
[13] **Ibidem.**
[14] Ioan George Lahovari, **Dicţionarul geografic al României**, vol. II, Bucureşti, 1899.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

RELAŢIILE INTERETNICE ROMÂNO-GERMANE ÎN AREALUL DE CONSTITUIRE A ŢĂRII ROMÂNEŞTI

GRIGORE CONSTANTINESCU

Investigarea complexă a relaţiilor statornicite de-a lungul evului mediu – prin destinul hărăzit de istorie – între populaţia românească din arealul geografic al primelor cetăţi de scaun ale Ţării Româneşti şi populaţia de origine germană, evocarea succintă a variilor contacte de sorginte materială sau spirituală româno-germane implică o abordare sistematică, direcţionată pe coordonatele rigurozităţii ştiinţifice specifice culturilor ambelor popoare.

Repere istorice introductive

Determinarea temporală a relaţiilor interetnice româno-germane impune cu acuitate, *ab initio*, stabilirea unor repere istorice fundamentale.

Penetraţia populaţiei de origine germană în sud-estul Transilvaniei, în zonele limitrofe Ţării Româneşti – aflate în procesul incipient de cristalizare a statului feudal – a fost condiţionată de politica promovată de către regalitatea maghiară vizând : consolidarea dominaţiei ungare în zonă, extinderea acesteia în teritoriile sud-carpatice, stăvilirea atacurilor unor popoare „barbare“, care, seduse de bogăţia pământurilor româneşti, intenţionau să-i înlocuiască pe migratorii deveniţi sedentari, după cucerirea integrală a Transilvaniei la sfârşitul secolului al XI-lea.

Colonizarea, în acest scop, a saşilor – populaţia de neam germanic originară din Saxonia – (etnonimul **sas** provine, aşadar, din **Sachsen** = saxon) – a fost iniţiată de către regele maghiar Geza al II-lea, între anii 1141-1162, procesul intensificându-se în cursul domniilor lui Bela al III-lea şi, în special, Andrei al II-lea (1205-1235).

Privilegiile conferite saşilor asupra domeniilor coroanei maghiare în care se stabiliseră – stipulate în Diploma din anul 1224 emisă de cancelaria domnească a regelui Andrei al II-lea –, asigurarea autoapărării cetăţilor rezidenţiale, organizarea administrativă proprie au contribuit la dezvoltarea unei vieţi economice prospere şi, implicit, la promovarea unui comerţ intens cu

Orientul, prin pasurile intracarpatice, cu consecinţe favorabile dezvoltării relaţiilor comerciale dintre ţările române.

Un alt reper istoric definitoriu pentru retrospectarea relaţiilor interetnice româno-germane îl reprezintă stabilirea cavalerilor teutoni în Transilvania.

Ordin de călugări militari format, exclusiv, din germani, în perioada cruciadelor, Ordinul cavalerilor teutoni – sub conducerea marelui magistru Herman de Salza – se va instala în Ţara Bârsei în anul 1211, la propunerea regelui Ungariei, Andrei al II-lea.

Militari experimentaţi, excelenţi constructori de cetăţi din piatră edificate după moda feudală vest-europeană, teutonii au fost colonizaţi în Ţara Bârsei din aceleaşi raţiuni politice care determinaseră coroana maghiară să recurgă la colonizarea saşilor.

Cavalerii teutoni vor asigura apărarea pasurilor transcarpatice, prin construirea cetăţii Bran şi a unui avanpost fortificat al acesteia pe versantul opus al munţilor, fortificaţie a cărei localizare este încă disputată de către istorici...

Aceloraşi cavaleri germani li se atribuie – de către istoricul P.P. Panaitescu – edificarea cetăţii de la Poienari din Cheile Argeşului, renumită cetate a lui Vlad Ţepeş, *„zidită de ei şi reparată ulterior de domnii munteni"* – precum susţine istoricul menţionat –, deşi o cetate pandant în perimetrul transilvan nu se semnalează, exceptând, desigur Mănăstirea cisterciană fortificată de la Cârţa, întemeiată în anul 1202, căreia acelaşi Andrei al II-lea îi oferea, din considerentele enunţate, în 1223, „Terra Blachorum" – Ţara Vlahilor de la est de Sibiu, actuala Ţară a Făgăraşului.

Document probatoriu incontestabil atestând, prin menţiunea despre „locuitorii de acum", pe autohtoni, în ciuda unei formulări echivoce despre o Ţară a Bârsei „deşartă şi nelocuită" din cauza „năvalei păgânilor" (a cumanilor) – formulare tălmăcită şi răstălmăcită, ulterior, de adepţii aberantei teorii a unei „terra deserta" –, Diploma regală maghiară din anul 1222 acorda cavalerilor teutoni dreptul de *„a lua dijma acestui pământ de la locuitorii lui de acum şi cei viitori, de a ridica cetăţi şi oraşe de piatră pentru întărirea regatului împotriva cumanilor"*.

Delimitarea teritoriului în care erau îndrituiţi să acţioneze teutonii : „Ţara Bârsei şi cea de dincolo de Carpaţi", precum şi relatarea despre *„o cetate pe care ei o clădiseră dincolo de Munţii Carpaţi cu multă trudă şi cheltuială"* – redactare încărcată de ambiguitatea perpetuată în diploma de la 1225 a lui Andrei al II-lea – oferă cercetării istorice varii posibilităţi de interpretare în localizarea acestui bastion, unde cavalerii teutoni au dus – potrivit documentului menţionat – *„lupte nu fără mari pierderi de bunuri şi de oameni, împotriva păgânilor cumani ce tulburau adesea regatul Ungariei"*.

Cetăţi atribuite teutonilor în Valahia

Relevând importanţa strategică a fortificaţiei de la Cetăţeni pe vechea arteră de legătură dintre Ţara Românească şi Transilvania prin pasul Bran, Sergiu Columbeanu atribuia construirea *cetăţii de la Cetăţeni* cavalerilor teutoni, argumentându-şi opinia prin poziţia favorabilă a terenului – la poalele unui monticol situat într-o zonă în care defileul Dâmboviţei se îngustează –, dar, mai ales, prin investigaţiile arheologice efectuate de către Dinu V. Rosetti, în urma cărora s-au depistat *„numeroase vârfuri de săgeţi, resturi de arbaletă, suliţe, pinteni, fragmente de cămăşi din zale, potcoave – mărturii materiale ale unor lupte între formaţiuni militare de la nord şi de la sud de Carpaţi"*. Autorul cercetărilor nu este, însă, atât de tranşant, considerând doar că Cetatea Dâmboviţei de Sus este anterioară domniei lui Vlaicu Vodă, iar conflictul armat şi, evident, probele lui materiale datează din anul 1368, când pârcălabul cetăţii, Dragomir, învinge oastea voievodului Transilvaniei, Nicolae, care moare în luptă.

O posibilă localizare a *„cetăţii pe care cavalerii o clădiseră dincolo de Munţii Carpaţi, cu multă trudă şi cheltuieli"* – precum o atestă Diploma din 1220 – ar putea fi în perimetrul aşezării Podu Dâmboviţei, în apropierea vechiului drum roman care urcă sinuos panta abruptă a Oratiei, nu departe de Dealul Sasului – toponim cu evident substrat etnic.

Concepută – potrivit unor supoziţii nu lipsite de motivaţie – ca avanpost al Cetăţii Bran din Ţara Românească, *fortăreaţa de la Oratea* ar fi fost construită de către cavalerii teutoni în jurul anului 1220. De altfel, pentru această ipoteză, pledează denumirea anterioară, pe care tradiţia orală locală a menţinut-o: „Cetatea Neamţului".

Întrucât cavalerii teutoni nu respectaseră condiţiile colonizării lor – stipulate prin privilegiile acordate, în anul 1222, de către regele Andrei al II-lea lui Herman, maestrul Ordinului Teuton stabilit în Ţara Bârsei –, *„construind cetăţi de piatră şi depăşind limitele teritoriale acordate"*, coroana Ungariei intervine cu forţa armată şi alungă pe cavalerii teutoni în anul 1225.

În acest context politic, Cetatea Oratea va fi înregistrat o primă fază a decăderii rolului său strategic, pentru a intra, apoi, în conul de lumini şi umbre al istoriei.

Pentru controlul importantului drum de legătură dintre Câmpulung şi Ţara Bârsei, *Cetatea de la Rucăr* – refăcută în perioada domniei lui Mircea cel Bătrân – s-ar datora aceloraşi omniprezenţi cavaleri teutoni. Supoziţia este motivată prin toponimul Rucăr – care ar fi de origine germană, întrucât formele: Ruker, Rukel, Rukendorf – atestate în unele documente medievale – provin din germanul Rücken (cu sensul de „spinare", „dos"), numele topic Rucăr relevând, astfel, în interpretarea monografistului localităţii, profesorul

Gheorghe Pârnuţă, semnificaţia de „satul din spatele munţilor".

Considerată o fortăreaţă – pandant a unei fortificaţii din Transilvania, *Cetatea Poienari* – edificată pe o stâncă de pe muntele Cetăţuia, situat la circa 20 km nord de Curtea de Argeş, ar fi opera aceloraşi cavaleri teutoni, supoziţie determinată de existenţa donjonului prismatic, datând din prima jumătate a secolului al XIII-lea care prezintă similitudini cu „edificiile de acelaşi tip din Transilvania".

Ipotezele consemnate, „argumentând" masiva penetraţie teutonică în zona subcarpatică a Munteniei, au fost infirmate ulterior, fără echivoc, de însuşi P.P. Panaitescu care, în studiul său „Introducere în istoria culturii româneşti", afirmă că *„lanţul de mici cetăţi de refugiu şi de apărare a drumurilor din secolul XIII în Ţara Românească: Cetatea de la Poienari, Cetatea de la Rucăr, cea de la Podul Dâmboviţei... formează un sistem de apărare a ţării datorit voievozilor locali şi nu cavalerilor teutoni ... îndreptaţi spre nord, împotriva unei năvăliri ungureşti"*.

Ipotezele istorice, însă, sunt, deseori, formulate circumstanţial ...

Repere istorico-demografice

În procesul istoric al penetraţiei populaţiei de origine germană în zonă, oraşul Câmpulung Muscel reprezintă, sub raport demografic, un reper concludent.

Pe traiectul îndelung evolutiv spre etapa actuală a dezvoltării sale, Câmpulungul înregistrează, ca prim indiciu temporal al existenţei sale, anul 1300 – consemnat epigrafic pe lespedea funerară a Comitelui Laurenţiu de Longocampo.

Evident, însă, că atestarea menţionată nu reprezintă momentul constituirii localităţii, întrucât oraşul medieval s-a format anterior procesului de închegare a statului feudal Ţara Românească.

Analizând „Letopiseţul Ţării Româneşti (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim", Virgil Cândea releva că, în cronică, i se atribuie legendarului Negru Vodă *„zidirea unei măreţe biserici în anul 1292 în oraşul Câmpulung"* – element informativ probatoriu în stabilirea anteriorităţii aşezării care evoluase spre faza de comunitate orăşenească prin stadiile de sat şi de târg permanentizat.

Aşadar, ipoteza constituirii aşezării prin afluxul demografic transcarpatic, de către saşi, unguri sau teutoni – vehiculată în istoriografia noastră veche – nu are un suport ştiinţific, întrucât ponderea demografică a autohtonilor motivează stabilirea unor meşteşugari transilvăneni determinată, în special, de posibilitatea valorificării produselor lor artizanale prin comerţul local.

Anamneza procesului istoric al acestui aflux demografic este facilitată de textul Diplomei Andreiane din 1224, prin care se atestă că sașii aduși din Transilvania în zonele limitrofe așezărilor de pe versanții sudici ai Carpaților *„au aflat, în părțile Brașovului și Sibiului, o populație stabilă și o conducere proprie românească"*.

Întrucât afluxul de meșteșugari în Câmpulung se corelează cronologic cu perioada stabilirii sașilor în Transilvania, se presupune că o asemenea organizare autohtonă a existat anterior în oraș, dar că suportul demografic consistent înregistrat în secolul al XIII-lea îndreptățea coroana maghiară – potrivit considerațiilor istoricului Flaminiu Mârțu – să-și fixeze *„aici, centrul său de conducere pentru zona transalpină, temporar cotropită, în realizarea tendințelor sale de expansiune"*.

Comitele sas Laurențiu de Longocampo apare, deci, în Câmpulung, în postura de *„ultim reprezentant al autorității suzerane a regelui Ungariei, suzeranitate nominală, formală, față de libertățile largi de autoadministrare locală"*.

Pentru relevarea ponderii demografice a sașilor în orașul Câmpulung – care este menționat, în documentele germane, sub denumirile: Langrowe, Langnaw ori Langenau, consemnarea diplomatului piemontez Giovanni Botero din „La relazioni universali" (Veneția, 1591) prezintă o importanță incontestabilă.

Inventariind cu relativă aproximație, în anul 1591, construcțiile de locuit pe baza unor informații obținute din Țara Românească, Giovanni Botero înregistra, în Câmpulung, 900 de case, din care, 40 aparțineau sașilor; populația orașului se ridica – conform aceleiași surse – la cca 4.500 locuitori, 5% fiind sași catolici.

Deși se constata o continuă diminuare a elementului străin, episcopul catolic Pietro Deodate Baksić prezenta tendențios situația demografică din oraș, înregistrând, între anii 1640-1653, cca 500 de catolici – respectiv 25% – dintr-o populație totală estimată la 2.000 de locuitori. Exagerările prelatului catolic sunt infirmate de catagrafia oficială întocmită la începutul secolului al XIX-lea, prin care se constată existența a *„numai 20 de familii de catolici (cca 100 de locuitori) față de cei 2.625 de români cuprinși în 525 familii"*.

În magistratura supremă a orașului, dintre cei 119 județi, care au funcționat între anii 1521-1831, numai 3 au fost catolici : Andrea, Lațcu și Pătru Sasul, reprezentând 2,5% din totalul acestora.

Privilegiile temporare acordate preoților barați din Câmpulung: încasarea unor taxe pentru mărfurile din bâlciul anual și deținerea peceții orașului cu care autentificau actele în limba latină au fost suprimate de către județul Iorga în anul 1735.

Extinzând aria cercetărilor la cealaltă reședință de scaun domnesc –

Curtea de Argeş – se constată, potrivit tradiţiei istorice consemnate în „Letopiseţul Cantacuzinesc“, că îndelung controversata „descălecare“ a lui Negru Vodă – fixată temporal în anul 1290 (6798) – ar fi stat la originea extinderii considerabile a aşezării de pe Argeş: „*Negru Vodă* – afirmă cronicarul – *a făcut aici cu românii saşi-papistaşi curte de piatră şi case domneşti şi o biserică mare şi frumoasă*". Menţionarea „saşilor-papistaşi“ reprezintă un indiciu al prezenţei lor în reşedinţa domnească de la Argeş, încă de la sfârşitul secolului al XIII-lea.

În studiul - sinteză „Oraşele Câmpulung, Curtea de Argeş şi Piteşti văzute de călători străini la mijlocul secolului al XVII-lea“, Alexandru Ligor consideră că inexistenţa statisticilor şi recensămintelor din perioada menţionată poate fi compensată prin relatările furnizate de către călătorii străini, care, sub raport demografic, facilitează formularea următoarelor concluzii:

„*Numărul românilor era considerabil mai mare faţă de locuitorii catolici (saşi, la origine); Câmpulungul se afla, şi sub raportul numărului de locuitori, în fruntea oraşelor Curtea de Argeş şi Piteşti; procesul de asimilare a populaţiei de origine străină se intensifica*".

Detalierea unor aspecte de ordin social surprinse în însemnările peregrinilor: Silverio Pilotti, Petru Bogdan Baksić, Francesco Maria Spera, Bonaventura şi Angelo Petricca reflectă modul de viaţă al catolicilor, aparţinând, de regulă, etniei germane. Astfel, „*populaţia catolică din Câmpulung era supusă unor obligaţii împovărătoare*", datorită fiscalităţii excesive din perioada domniei lui Matei Basarab.

Exceptând birurile impuse de domnie, saşii din Câmpulung plăteau anual, parohiei catolice, 26 de baiochi – sumă percepută de la fiecare familie. Remarca unuia dintre călătorii străini este semnificativă pentru ilustrarea gradului avansat de pauperizare a populaţiei săseşti: „*chiar şi preotul catolic trăia în sărăcie printre săraci*" !

Imposibilitatea achitării la termen a acestor obligaţii a determinat – potrivit relatărilor pelerinilor – „*pe cei ce nu pot face faţă darurilor mari să fugă în altă parte, dar mai mult în Transilvania*".

În consecinţă, numărul etnicilor saşi se va diminua constant prin emigrare, dar şi datorită asimilării lor, prin căsătoriile contractate cu parteneri de alte etnii, în special, cu români.

În anul 1640, vicarul apostolic al Ţării Româneşti, Petru Bogdan Baksić, menţiona, printre altele, referindu-se la confesiunile religioase din Piteşti: „*Aici, nu sunt catolici!*" – confirmând, implicit, inexistenţa unor locuitori saşi în structura demografică a oraşului medieval. Constatarea prelatului catolic nu poate fi pusă la îndoială, de vreme ce el însuşi era interesat în determinarea exactă a sferei de influenţă a bisericii catolice în Ţara Românească.

Repere comerciale

Relaţiile economice stabilite în cursul evului mediu, între oraşele din arealul geografic al constituirii statului feudal Ţara Românească şi importantele centre urbane din Transilvania – efectuate pe căile de tranzit: Ţara Loviştei – cu Sibiul, şi Pasul Bran – cu Braşovul au fost stimulate prin privilegiile vamale acordate, în anul 1368, negustorilor braşoveni de către Vladislav I Vlaicu, precum şi prin emiterea primei monede româneşti de argint de către acelaşi ilustru voievod muntean.

Din ce în ce mai intense, schimburile comerciale au contribuit substanţial la dezvoltarea oraşelor româneşti implicate în tranzacţiile de mărfuri, facilitând, în acelaşi timp, promovarea şi amplificarea unor relaţii interetnice româno-germane.

„Încă din vremuri îndepărtate, saşii Sibiului – menţiona Nicolae Iorga – îşi trimeteau mărfurile prin Pasul Turnului Roşu, care ducea de-a dreptul la Râmnic, dar putea să hrănească, prin bogăţia adusă, şi un târguşor de drumul mare în calea spre Bucureşti, ca Piteştii".

Un suport informaţional confirmând apreciabilul schimb de mărfuri între „saşii Sibiului" şi piteşteni îl oferă numeroasele documente comerciale medievale. Astfel, la începutul secolului al XVI-lea, în acest comerţ, erau antrenaţi 22 de negustori piteşteni, care efectuaseră 34 de transporturi în cursul unui singur an, balanţa comercială fiind excedentară (exportul valora 23.260 de dinari, comparativ cu importul de numai 15.350 dinari).

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, în operaţiunile comerciale cu puternicul centru urban din Ţara Bârsei, participau – potrivit registrelor Braşovului – 326 de negustori piteşteni cu 914 transporturi de mărfuri, în valoare de 1.953.960 aspri.

Negustorii din oraşul Piteşti comercializau în Transilvania: unelte, metale, arme, vite, cereale, peşte, lână, piei, ceramică, sticlărie, ţesături, îmbrăcăminte, încălţăminte, podoabe, harnaşamente, vin ş.a. Mai ales, vinurile şi ţuica de Piteşti erau extrem de solicitate de către braşoveni şi sibieni.

Apreciind, în studiul său „Tentamen Historiae Walachiae", calitatea vinurilor de Piteşti, istoricul sas Johann Filstich (1684-1743), originar din Braşov, menţiona, în evidentă cunoştinţă de cauză: *„Piteştii sunt locuri de seamă, lăudate pentru vrednicia vinurilor".*

Amploarea comerţului câmpulungean în secolul al XVI-lea este relevată prin numărul negustorilor implicaţi în schimbul de mărfuri cu Braşovul, în comparaţie cu celelalte oraşe din ţară: câmpulungeni - 301, târgovişteni - 212, bucureşteni - 113, piteşteni - 42 etc.

Rolul oraşului în efectuarea tranzitului comercial rezultă din „dreptul de depozit" conferit Câmpulungului, negustorii străini având obligaţia de a depune

mărfurile în piaţa oraşului, pe care negustorii locali le cumpărau en gros pentru a le revinde în Ţara Românească.

Prin Câmpulung, se efectua un intens comerţ de tranzit spre Transilvania cu produse orientale - alimentare: cuişoare, scorţişoară, şofran, chimion, piper, orez, smochine, stafide, lămâi ş.a.; industriale: ţesături fine de in şi bumbac, damasc, brocart, purpură, camelot (stofă din păr de cămilă), tafta, caftane, covoare, buzdugane ş.a., gama produselor din Orient fiind extrem de variată.

Importul din Occident consta din: postavuri, catifele, încălţăminte, îmbrăcăminte, dar şi obiecte din metal. Produsele braşovene cele mai solicitate pe piaţa câmpulungeană erau: oţelul, fierul, arama, armele, coasele ş.a.

Produsele meşteşugăreşti locale sau cele din Ardeal constituiau obiect al tranzacţiilor comerciale: ceara de albine, mierea, lâna, pieile crude, brânza, cerealele etc., principalul destinatar al comerţului cu piei crude de: vită, oaie, cerb, jder, veveriţă – fiind Braşovul, în timp ce comerţul cu peşte era o sursă sigură de câştig pentru negustorii din Ţara Românească în oraşele: Sibiu şi Braşov.

Reiterarea rolului comerţului în dezvoltarea societăţii medievale româneşti de la nord şi de la sud de Carpaţi relevă contribuţia considerabilă a schimburilor de mărfuri la cunoaşterea reciprocă a populaţiei implicate în această activitate umană, indiferent de condiţia etnică.

Repere arhitecturale

Prezenţa şi permanenţa în spaţiul de constituire a Ţării Româneşti a populaţiei de origine germană se asociază, pe plan arhitectural, cu existenţa monumentelor ecleziastice edificate în perimetrul oraşului medieval Câmpulung Muscel: Cloşterul şi Bărăţia.

Important monument religios de rit catolic, evocator indubitabil al prezenţei şi permanenţei populaţiei săseşti în oraşul Câmpulung, *Bărăţia* este – potrivit arhitectului Ştefan Balş, restauratorul ansamblului – corelată temporal perioadei de constituire a oraşului medieval. Investigaţiile efectuate în cursul operaţiunilor de restaurare au confirmat ipoteza sugerată de prezenţa unor console sculptate în piatră, în stil gotic tardiv, atestând preexistenţa unei bolţi pe nervuri – că *„monumentul actual este, de fapt, corul unei biserici mai mari dispărute, prelungite spre vest cu o navă relevată prin fundaţiile interceptate arheologic"*.

Ipoteza era susţinută documentar prin consemnarea episcopului catolic Baksić care, în anul 1640, insista asupra stării accentuate de degradare a bisericii: *„este stricată, fiind veche şi adeseori cad pietre de sus, din boltă. De altfel, întreaga clădire ameninţă să se năruie şi bieţii oameni nu au cu ce o repara"*. Detaliile constructive consemnate de episcop: dimensiuni - lungime:

35 de paşi; lăţime - 9 paşi; existenţa a 3 altare; boltirea unei jumătăţi din biserică, jumătatea cealaltă având numai zidurile înalte şi acoperiş deasupra permit conturarea unei imagini relativ exacte vizând proporţiile monumentului, proporţii diminuate, însă, în anul 1760, în urma unei operaţii de refacere.

Depistarea, în interior, a fundaţiilor unui cor mai vechi ţesute cu cele ale navei relevă existenţa unei biserici anterioare corului gotic actual, care – asociat cronologic cu piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu de Longocampo – facilitează datarea bisericii iniţiale ante 1300.

Actualmente, ansamblul monumental se compune din: **Biserica „Sf. Iacob“** – redusă la dimensiunile sanctuarului –, din **turnul - clopotniţă** edificat în 1730, pe amplasamentul unui turn anterior – remarcabil prin elevaţie, amplu decorat ceramic şi pictural – şi *casa parohială* datând din secolul al XVII-lea, care cuprinde, în structura sa, un vast beci, la demisol, acoperit cu bolţi, iar, la etaj, camere cu bolţi gotice decorate şi foişor cu arcade susţinut pe coloane masive de cărămidă surmontând accesul în gârliciul pivniţei.

În faţada zidăriei bisericii, au fost încastrate fragmente de ancadramente sculptate în piatră, recuperate: o cheie de boltă şi stâlpul inscripţionat: „1646“ alături de numele parohului oficiant în anul menţionat.

Informaţiile referitoare la *Cloşter* sunt extrem de reduse pentru determinarea nu numai temporală, dar şi spaţială a ansamblului.

Relatarea aceluiaşi episcop despre Biserica „Sf. Elisabeta“ a Mănăstirii Cloşter reprezintă o sursă documentară de extremă importanţă. *„Odinioară* – precum menţionează Baksic – *această biserică – lungă de 40 de paşi şi lată de 12* (deci, mai mare decât Bărăţia!) – *era foarte frumoasă. I s-au prăbuşit acoperişul şi cupola cerului, dar zidurile au rămas întregi"*. Materiale provenite de la Cloşter fuseseră utilizate la refacerea turnului - clopotniţă de la Mănăstirea Negru Vodă, în perioada lui Matei Basarab.

Piatra de temelie a Cloşterului va fi fost pusă – dacă acordăm, fără rezerve, credit tradiţiei orale – de către Doamna Marghita, soţia legendarului Negru Vodă, deşi, potrivit pomelnicului Mănăstirii Negru Vodă, era, de fapt, soţia lui Basarab cel Mare.

Cercetând, din poruncă domnească, împreună cu pârgarii oraşului, plângerea Bisericii Baraţilor împotriva Mănăstirii Câmpulung pentru un loc numit „Cloşter“ judele oraşului, Gherghina, consemna, în cartea de judecată din mai 1646 că *„bătrânii oraşului au dovedit precum că această biserică care se cheamă Cloşter o au fost făcut Doamna Marghita, doamna Negrului Vodă, că acea doamnă fost-au catolică, care se cheamă papişte"*.

În temeiul adeveririi menţionate, voievodul Constantin Şerban întărea locurile disputate Bisericii Baraţilor, motivând că *„besearica le avea de milă de la răposata Doamnă Marghita, care au fost catolică a răposatului Negru Vodă"*.

Personaj istoric real, Negru Vodă este – precum se ştie – „încarnat“ de istorici, cu argumente mai mult sau mai puţin plauzibile, şi „încoronat“ voievod – ca un supranume conferit de popor – şirului domnitorilor ţării început de Basarab Întemeietorul şi terminat cu Radu cel Mare. Numai într-un imaginar tunel al timpului, s-ar putea fixa cu certitudine locul şi rolul istoric al legendarului personaj...

Să fi fost Marghita soţia unui voievod anterior lui Basarab I? Dacă da, atunci Cloşterul a fost, poate, durat în secolul al XIII-lea, în perioada penetraţiei masive a saşilor în zona de la sud de Carpaţi.

Marghita n-are parte de o moarte anostă, din contră, ea – potrivit tradiţiei – a căzut în lupta de pe Râul Doamnei, dusă de Basarab împotriva tătarilor... Când va fi avut loc această luptă, legenda trece sub tăcere, lăsând un câmp incert de cercetare istoricilor...

Uneori, folclorul – ca sursă informativă – oferă versiuni contradictorii. Consemnarea lor se cade a fi făcută, pentru că, în lipsa unor documente care să autentifice un eveniment istoric, astfel de informaţii pot constitui un punct de sprijin în elaborarea, cu evident spirit de discernământ, a unei ipoteze...

Aşadar, tradiţia atribuie aceleiaşi Marghita – alias Margareta – ctitorirea unui alt monument controversat, disputat de ortodocşi şi de catolici, în cealaltă cetate de scaun a Ţării Româneşti, Curtea de Argeş. În esenţă, legenda o prezintă pe catolica Margareta, în timp ce Negru Vodă se lupta cu tătarii, ridicând, chiar în faţa ctitoriei soţului ei, Biserica Sân Nicoară. Temându-se de această faptă, când Negru Vodă se întorcea de la luptă, Margareta a fugit spre Câmpulung. Vrând să treacă o apă, s-a înecat şi, de atunci, apa poartă numele de Râul Doamnei ...

Dar tot legendele – aceste memorii vii ale poporului – proiectează în prim planul evenimentelor din zorii întemeierii Ţării Româneşti figura Doamnei Clara, imortalizată de Alexandru Davila în capodopera sa „Vlaicu Vodă“...

Cât sânge nemţesc curgea în venele ei, cât unguresc sau cât românesc nu se ştie... Se ştie doar că era a doua soţie a lui Nicolae Alexandru Basarab, că descindea din familia banilor de Severin, conţi de Doboka, şi că, datorită bigotismului ei şi relaţiilor cu regele Ungariei şi cu Papa, devenise un instrument în acţiunea concertată de consolidare şi extindere a dominaţiei maghiare şi, implicit, a catolicismului la sud de Carpaţi.

Intenţionând să convertească *„pe soţ, pe fiu, pe boieri şi tot poporul la catolicism, făcu* – precum scrie C. Gane în romanţatele sale **Trecute vieţi de doamne şi domniţe** – *biserica papistaşă din Curtea de Argeş, acea biserică ale cărei pitoreşti ruine se mai văd şi astăzi pe un deal, în mijlocul grădinei publice din acel orăşel de provincie, fostă glorioasă capitală a Ţării Româneşti".*

Să fi fost Sân Nicoară locul de unde Doamna Clara, prin misionarii papistaşi, încercase cu disperare răspândirea catolicismului în Ţara Românească ?... Supoziţie greu de acceptat !...

Amplasat pe monticolul care domină centrul oraşului, intim legat de Curtea domnească de la Argeş, monumentul ecleziastic presupus a fi fost paraclisul primei curţi domneşti demonstrează caracteristicile arhitecturii din perioada de constituire a statului feudal Ţara Românească. Sub raport tipologic, Sân Nicoară este o construcţie mononavată, de plan dreptunghiular (6 x 14m), compartimentată în pronaos şi naos, prezentând o absidă poligonală în exterior şi semicirculară în interior, flancată de absidiolele diaconiconului şi proscomidiarului – elemente comune arhitecturii bizantino-balcanice. Sub raportul elevaţiei, paramentul din piatră de râu alternează cu cărămida şi emplectonul, iar compartimentele edificiului sunt acoperite cu bolţi semicilindrice, consolidate cu arce dublouri pe pilaştri, particularitatea sa constând din impunătorul turn-clopotniţă de cărămidă înălţat deasupra pronaosului, care servea şi ca post de observaţie, biserica fiind ea însăşi fortificată şi flancată, spre vest, de două masive contraforturi.

Existenţa acestui turn care individualizează biserica, sub raport arhitectural, în comparaţie cu celelalte edificii ecleziastice din zonă a determinat ipoteza susţinută de către unii istorici că Sân Nicoară ar fi de rit catolic.

Analiza planului, a materialelor utilizate şi a modului de dispunere a acestora în structura construcţiei relevă, însă, că Sân Nicoară este *„o biserică ortodoxă înălţată la sfârşitul secolului al XIII-lea, sub influenţa unor modele balcanice"*.

Totuşi, o biserică aparţinând cultului catolic a existat cu certitudine în Curtea de Argeş, de vreme ce în „Raportul către cardinalul Cinzio", călugărul franciscan Bernardino Quirini, episcop de Argeş, menţiona, în anul 1603, că *„biserica catolică din Argeş în Ţara Românească fusese distrusă din temelie"*... În ce loc a fost înălţată şi când, cardinalul nu precizează!... Dacă va fi fost Doamna Clara comanditara acestui lăcaş religios rămâne încă o enigmă a istoriei...

Ceea ce se ştie, însă, cu certitudine este faptul că, după încheierea păcii cu regele Ungariei din anul 1369, fiul ei vitreg, Vladislav I, a fost influenţat sau poate silit – precum se exprimă istoricul C. Gane – *„să cheme pe un episcop catolic din Transilvania în Ţara Românească pentru a sfinţi aici biserici şi altare, pentru a ierta păcate şi a judeca pricini"*.

Un asemenea demers demonstrează – potrivit aceluiaşi istoric – că *„numărul catolicilor din ţară era totuşi destul de mare"*. Reacţia Papei faţă de gestul voievodului muntean, interpretat ca un act de acceptare a catolicismului, a fost promptă. *„Papa fu cuprins de fiorii nădejdei"* – continuă Gane episodul.

El scrise lui Vladislav Voevod (1370) pentru a-i mulţumi de buna voinţă şi pentru a-l îndemna şi a-l ruga să treacă el însuşi la catolicism, încredinţându-l că, astfel, va deveni un atlet al lui Christ, care, în orice timp şi în orice împrejurare, va avea sprijinul scaunului papal. Drept răspuns la această epistolă, şi sfătuit fiind de sfântul Nicodim al Tismaniei, care până la moarte a luptat împotriva tendinţelor eretice ale Clarei, Vladislav înfiinţă la Severin, adică la chiar marginea ţărilor catolice o a doua mitropolie română ortodoxă. Papa – conchide Gane – *ar fi muşcat din buze, iar ce a făcut Doamna Clara, istoria nu ne spune!"...*

Istoria confirmă, însă, că, încă din faza incipientă a procesului intens de propagare a catolicismului, contrareacţia bisericii ortodoxe a fost extrem de eficientă, de vreme ce Papa Grigore al IX-lea se destăinuia principelui ungar Bela, în 1234, că – afişând o ostilitate făţişă împotriva catolicismului, *„episcopi schismatici converteau la ortodoxie pe ungurii şi pe saşii care locuiau cu ei".*

„Am aflat – scria Papa – *că 'există un popor numit valahi care dispreţuiesc biserica romană şi primesc toate slujbele bisericeşti de la oarecari falşi episcopi de rit grecesc (ortodox) şi că chiar unii din cei ce vin din regatul unguresc, unguri şi saşi, şi rămân acolo, trec la ei, făcându-se una cu valahii şi dispreţuindu-l pe acela* (episcopul catolic)!".

Convertirea la ortodoxism a catolicilor – printre care se aflau şi numeroşi saşi – demonstrează, pe lângă stadiul avansat de organizare a bisericii autohtone, asimilarea parţială a membrilor unei etnii care se integrase perfect în societatea românească de la sud de Carpaţi.

Repere culturale

Zonă de vastă interferenţă culturală, datorită statutului său politic privilegiat de reşedinţă a statului feudal independent Ţara Românească, Argeşul – integrat ariei culturale europene, dar, în acelaşi timp, influenţat considerabil, sub acest aspect, de Orient, prin cauze istorice conjuncturale, va fi fost puternic racordat cultural Occidentului.

„Cântecul Nibelungilor" – celebrul poem scris la începutul secolului al XIII-lea, care sublimează, într-un ciclu epic, numeroase legende cu largă circulaţie orală din mediul spiritual german, menţionează, în episodul dramatic al nunţii dintre regele hun Atila şi Krimhilde, printre participanţi, pe ducele Ramunc din Ţara Valahilor însoţit de o sută de oameni.

O asemenea prezenţă masivă valahă la un eveniment de rezonanţă istorică are semnificaţii profunde, ilustrând intensitatea relaţiilor stabilite între români şi populaţia de origine germanică, în perioada de maximă înflorire a feudalismului occidental.

Consemnarea documentară a prezenţei românilor la turnirurile organizate

în secolul al XIV-lea la curtea regală din Buda – evident, după moda occidentală – reprezintă încă un argument probatoriu al integrării în spaţiul de cultură şi de civilizaţie european.

Descoperirile arheologice din incinta Bisericii Domneşti de la Argeş aveau să confirme, prin amplul inventar al unor morminte profanate (inele de aur cu inscripţii latine sau slavone, aplice de aur, o egretă de argint ş.a.), dar, mai ales, prin imaginea cavalerului din mormântul nr.10 – veridicitatea aserţiunii bizantinologului francez Charles Diehl care considera că Ţara Românească se afla la punctul de încrucişare a marilor civilizaţii, a ortodoxismului cu catolicismul, a lumii greco-slave cu lumea occidentală.

Dincolo de controversele iscate între specialişti pentru atribuirea unei identităţi istorice prinţului îngropat: Negru Vodă, Basarab I, Vladislav I sau Radu I, mormântul nr.10 avea să constituie o revelaţie pentru arheologul Virgil Drăghiceanu, care era, literalmente, fascinat de splendoarea inventarului funerar din sarcofagul deschis de el la 31 iulie 1920: *„Prinţul din mormânt, îmbrăcat în veşminte de mătase, purta, pe lângă inele, o diademă de perle şi alte podoabe, o pafta din aur, mare şi somptuoasă de evidentă factură occidentală, specifică veacului al XIV-lea"*.

Magnifica pafta de aur reprezenta o cetate gotică cu turnuri poligonale la colţuri care delimitau un câmp central dominat de o lebădă cu cap de femeie şi un décor arhitectural „umanizat" prin prezenţa unui cavaler şi a unei aristocrate. Operă a unor meşteşugari saşi din Cluj, paftaua relevă amploarea relaţiilor pe plan artistic dintre Curtea domnească de la Argeş şi artizanii saşi din Transilvania.

Nu-i exclus, însă, ca, în atmosfera atât de elevată a Curţii domneşti de la Argeş, somptuoasa pafta – care ascunde, probabil, în structura sa conceptuală, o alegorie – să fi fost „gândită" de un comanditar familiarizat cu arta occidentală şi comandată atelierului specializat din Transilvania.

Într-un asemenea mod, va proceda, peste două secole, voievodul cărturar Neagoe Basarab (1512-1521), care, pentru a-şi înzestra măiastra ctitorie de la Argeş – biserica nepereche a neamului, aureolată de mitul creaţiei prin jertfă din nemuritoarea baladă a meşterului Manole – avea să comande, argintarilor saşi din Sibiu şi Braşov, obiecte de cult şi podoabe. Avizat cunoscător al operelor de artă din Transilvania, Neagoe Basarab sugeră unui meşter argintar din Sibiu utilizarea ca model, pentru un obiect de podoabă comandat, a imaginii unui turn faimos al cetăţii sibiene. Exigenţa sa în aprecierea operelor de artă a devenit antologică; ilustrul voievod va respinge unul dintre obiectele comandate, *„reproşându-i, cu iritare şi dispreţ, meşterului sas că l-a lucrat „ad modum ciganorum", adică ţigăneşte"*.

Într-un asemenea eseu vizând retrospectarea relaţiilor stabilite între populaţia românească din sudul Carpaţilor şi cea a ţinuturilor limitrofe din

Transilvania – cu referire specială la saşi – evocarea şi invocarea celui mai vechi text românesc păstrat – **Scrisoarea lui Neacşu**, diriguitorul administrativ al oraşului Câmpulung Muscel, adresată, la 29-30 iunie 1521, judelui sas al Braşovului, Johannes Benkner, constituie un element de necontestat în argumentarea intensităţii legăturilor dintre reprezentanţii şi, implicit, locuitorii acestor importante oraşe medievale româneşti.

Conţinutul scrisorii informa pe destinatar despre campania lui Soliman al II-lea contra Ungariei, despre dificultatea deplasării flotei otomane prin Porţile de Fier, dezvăluind intenţia sultanului de a cuceri Transilvania, trecând prin Valahia şi relatând despre incursiunile de jaf proiectate de către sangiacul Nicopolei, Mehmed-beg, în Ţara Românească, spre vădita îngrijorare a domnitorului Neagoe Basarab.

Autentică minicronică a evenimentelor corelate expansiunii otomane din 1521, Scrisoarea lui Neacşu relevă, în ultimă instanţă, preocuparea manifestată de un valah nu numai pentru destinul istoric al celor pe care îi conducea, ci şi pentru cei de dincolo de Carpaţi, de care se simţea legat, evident, nu doar pe tărâm comercial, recomandându-le textual: *„Să vă păziţi cum ştiţi mai bine!"*...

Interpretând, în maniera-i caracteristică, formula de deferenţă „domniei tale ca mai marele meu" – adresată judelui Braşovului de către omologul său câmpulungean –, istoricul Flaminiu Mârţu fixa, printr-o analiză atentă şi competentă, esenţa relaţiilor statornicite de-a lungul istoriei comune între fosta reşedinţă domnească a Ţării Româneşti şi importanta cetate medievală din Ţara Bârsei.

„*Sprijinul marii cetăţi săseşti* – observa istoricul – *era căutat în mod obişnuit la obţinerea şi păstrarea domniilor, la înlăturarea pretendenţilor domneşti refugiaţi frecvent aici, şi, de asemenea, în ocaziile de mediaţiuni între domnii munteni cu voievozii Transilvaniei sau cu regii Ungariei. În atare conjunctură, desigur că judeţii Câmpulungului acordau colegilor lor braşoveni, o întâietate de prestigiu, şi, dacă Neacşu n-ar fi avut şi o apropiere administrativ-politică cu Benkner, desigur nu i s-ar fi adresat cu „mai marele meu", ci ar fi încheiat cu o formulă de salutare tipică".*

Aşadar, exceptând caracterul oficial al celebrei scrisori din 1521, sunt relevante relaţiile interumane stabilite între locuitorii de pe ambii versanţi ai Carpaţilor, indiferent de originea lor etnică, solidari în acţiunea comună de contracarare a pericolului permanent pe care îl prezenta Imperiul otoman.

Deşi extrem de sumare în sublinierea relaţiilor din domeniul spiritual între români şi germani, consemnările călătorilor străini care au vizitat Ţara Românească facilitează enunţarea unor observaţii pertinente. Dincolo de imaginea stereotipă a unor provinciali „balcanizaţi", avizi şi avizaţi consumatori de vinuri – prin excelenţă, pe care palida memorialistică

aparţinând pelerinilor care au descris Piteştiul o acreditează tendenţios, cu referire la locuitorii oraşului, scrisoarea adresată, la 14 decembrie 1820, baronului von Miltiz de către consulul Prusiei în Ţara Românească, Ludovic de Kreuchely, evoca impresia extrem de favorabilă a acestui înalt demnitar despre ispravnicul judeţului Argeş, boierul Rasti: *„qui est un homme très agréable, parle très bien l'allemand et plusieurs langues européennes"*.

Ultrasensibil la frumuseţile feminine locale, baronul german remarca insinuant: *„De plus, il a le mérite d'avoir une femme charmant à tous egarde !"*

S-ar putea reproşa, însă, nu fără temei, că o asemenea autoritate administrativă ar fi fost o rara avis în peisajul urbei de pe Argeş, dacă un alt diplomat străin, Clausewitz, consilier al Legaţiei Danemarcii la Istanbul, n-ar fi consemnat, la rându-i, cum a fost primit la Piteşti, în ziua de 3 mai 1824, de şeful poştei, Steriopol, care *„vorbea curent germana şi italiana"*.

Este, aşadar, neîndoielnic că, în oraşul medieval Piteşti – aparent sufocat de aerul său provincial –, se puteau stabili relaţii interumane menite nu numai să prospecteze tranzacţiile comerciale, ci şi să abordeze domenii elevate ale spiritualităţii, relaţii semnificative pentru ilustrarea profunzimii şi diversităţii contactelor cu reprezentanţii unei mari culturi europene.

* * *

Sub bolta sacră de reverberaţie a spiritului naţional, în uimitoarea simfonie a destinului poporului român, se distinge cu evidentă claritate partitura sobră, viguroasă, dominată de accente vibrant-patriotice a etniei germane.

Acestei voci care n-a distonat niciodată în cursul îndelungatei convieţuiri cu populaţia autohtonă pe pământul românesc, retrospectarea succintelor repere istorice enunţate, sper să-i confirme valenţele consistenţei participative la efortul social comun şi vocaţia coexistenţei sub zodia benefică a toleranţei.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

*** **Ansamblul Bărăţiei din Câmpulung**, Bucureşti, 1968.
*** **Călători străini despre ţările române**, Bucureşti, 1968.
Chihaia, P. – **Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti**, Bucureşti, 1974.
Curinschi-Vorona, Gh. – **Istoria arhitecturii în România**, Bucureşti, 1981.
Drăguţ, V. – **Arta românească**, Bucureşti, 1982.
Drăguţ, V. – **Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească**, Bucureşti, 1976.
Giurescu, C., Giurescu, D. – **Istoria românilor din cele mai vechi timpuri**

până astăzi, Bucureşti, 1971.
Hurdubeţiu, I., Mârţu, Fl., Nicolaescu, N., Pârnuţă, Gh. – **Câmpulung Muscel - ieri şi azi**, Câmpulung, 1974.
Ionescu, Gr. – **Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor**, Bucureşti, 1982.
Ionescu, Gr. – **Curtea de Argeş. Istoria oraşului prin monumentele lui**, Bucureşti, 1940.
Manole, N. – **Curtea de Argeş**, Bucureşti, 1968.
Manolescu, R. – **Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea**, în „Analele Universităţii Bucureşti", nr. 5, Bucureşti, 1956.
Mavrodin, T., Băcanu, I., Cristocea, S., Constantinescu, Gr. – **Argeş. Ghid turistic al judeţului**, Bucureşti, 1978.
Panaitescu, P.P. – **Istoria Românilor**, Bucureşti, 1990.
Răuţescu, I. – **Câmpulung Muscel - monografie istorică**, Câmpulung Muscel, 1943.
Sacerdoţeanu, A. – **Argeş - cea mai veche reşedinţă a Ţării Româneşti**, în „Studii şi comunicări", I, Muzeul Piteşti, Piteşti, 1968.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

FILE DIN ISTORIA UNUI VECHI SAT ARGEȘEAN, PISCANI

TEODOR DINA

Satul Piscani este așezat în zona centrală a județului Argeș, la 13 km N/E de municipiul Pitești, într-o poziție pitorească unde dealurile Piemontului Getic, de proporții modeste, se întâlnesc cu câmpia cuprinsă între malul drept al Râului Târgului și malul stâng al Râului Doamnei. Partea estică a localității, așezată de-a lungul drumului județean Piscani-Nucșoara, la intersecția acestuia cu Drumul Național 73 (Pitești-Câmpulung- Brașov) este străjuită pe o bună parte din lungimea sa de terasele inferioare ale Dealului Iudei – pline de istorie și legendă – despre care tradiția locală și unele documente amintesc a fi locul unde s-a format, poate cu milenii în urmă, „nucleul" din care s-a dezvoltat mai târziu satul Piscani.

Până în zilele noastre s-a păstrat piscul de la care provine numele satului[1] precum și urmele unor așezări omenești din epoca medievală și, tot aici, pe terasele inferioare ale misteriosului deal care mai poartă încă numele biblicului vânzător al Domnului, și-a avut Curtea, conacul și biserica Vlaicu mare logofăt Piscanul[2].

Lipsa izvoarelor istorice nu ne permite să urmărim evoluția satului Piscani anterior epocii medievale ci doar să prezumăm că așezarea a fost permanent locuită din timpuri ancestrale datorită cadrului său natural deosebit de prielnic dezvoltării speciei umane. Între timp, populația așezării înmulțindu-se și fiind expusă invaziilor popoarelor migratoare, o parte însemnată din aceasta s-a retras spre fundul văilor Iudei la adăpostul pădurii seculare. Fenomenul demografic va fi consemnat în documente abia în secolul al XVIII-lea prin toponimicele; Piscanii de sus ai Iudei și Piscanii de jos ai luncii. Așezarea avea până la Regulamentul organic (1832) configurația unui sat dispersat în două fracțiuni despărțite de Valea Bobii.

În epoca medievală satul Piscani este atestat documentar „înainte de 6 iulie 1526" în timpul domniei lui Radu de la Afumați, într-un zapis prin care

---

[1] Constantin Alessandrescu, **Dicționar al Județului Muscel**, București, 1893, pag. 271.
[2] Arh. St. București, Mânăstirea Valea, XX / 4.

monahia Magdalina din Corbi-Argeş dăruieşte unui rumân un loc casă în satul Miceşti (Argeş)[3]. Printre martori „boieri din jurul nostru" este menţionat şi Alăman din Piscani ale cărui proprietăţi se învecinau probabil cu cele ale pioasei călugăriţe.

Evoluţia istorică a satului Piscani în perioada imediat următoare primei sale atestări documentare este marcată de un hrisov domnesc, din 29 decembrie 1532, prin care domnitorul Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535) întăreşte stăpânirea lui Vlaicu clucer (mai târziu mare logofăt) şi fraţilor săi, Mihnea stolnic şi Badea slujer, asupra mai multor sate şi moşii, printre care şi „... din Piscani, jumătate, iar din a doua parte (a satului, n.n.) a şasea parte..."[4] facilitând prin aceasta pătrunderea elementelor străine de obştea locală în moşia satului.

Intrată în stăpânirea lui Vlaicu clucer şi a fraţilor săi această jumătate a satului („şi din a doua parte, a şasea parte!") foştii moşneni locali vânzători vor fi fost cumpăraţi şi ei odată cu moşia, după obicei, de către puternicul boier, trecând în categoria rumânilor.

Fiecare familie de „rumân" va fi primit în folosinţă câte o bucată de pământ, mai mare sau mai mică, după puterea de muncă a fiecăruia, dar mai ales, după vrerea şi preferinţele noilor stăpâni ai moşiei.

Deşi stăpânea moşii întinse, sate şi părţi de sate în mai multe zone ale ţării, unele moştenite de la tatăl său Pătru Postelnic, altele cumpărate sau primite danie de la unii domnitori „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă!" Vlaicu clucer a acordat o atenţie deosebită moşiei de la Piscani unde şi-a construit (după 1532) conac, biserică şi dependinţe anexe pentru „Curtea seniorială", stabilindu-şi în acest sat reşedinţa rurală[5].

Cu toate că locuia cu familia la Târgovişte, în preajma domniei, fiind iniţial clucer iar mai târziu mare logofăt, Curtea de la Piscani prin natura aşezării sale într-o poziţie pitorească (şi strategică!) a stat permanent în atenţia lui Vlaicu. În incinta conacului său va fi primit influentul slujitor domnesc, în scurtul răgaz de care dispunea, oaspeţi de seamă (mai ales, de taină!) din rândul marilor dregători cu care era nemijlocit în contact. Nu excludem posibilitatea ca tot aici, la Piscani, se va fi pus „în scenă" atentatul împotriva domnitorului Vlad Vintilă iar mai târziu, scoaterea din domnie a lui Radu Paisie.

Cunoaştem cu certitudine că Vlaicu „Piscanul" se bucura de atenţia domnitorilor succesori ai lui Radu de la Afumaţi. Atât Vlad Înecatul (1530-1532) cât şi Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535) i-au încredinţat diverse misiuni diplomatice, unele chiar peste hotare, în cursul anilor 1532-1533,

---

[3] Documenta Romaniae Historica, B. vol. III, pag. 40, documentul nr. 22.
[4] Documente privind istoria României, B. sec. XVI, vol. II, pag. 115-118.
[5] Vitalie Stănică, Un domeniu feudal în secolul XVI, în Studii şi comunicări, V. Muzeul Piteşti, 1980, pag. 252-259.

ultima la regele Ungariei Ion Zapolya[6].

Asemenea, i s-a încredinţat lui Vlaicu clucer şi rezolvarea unui diferend de frontieră care a avut loc între locuitorii din Dragoslavele şi cei din Rîjnov în „afacerea“ unor oi confiscate de dragoslăveni, conflict care tindea să ia proporţii până la ruperea relaţiilor dintre Ardeal şi Ţara Românească, rîjnovenii solicitând intervenţia regelui Ungariei[7].

În ultimul an de domnie al lui Vlad Vintilă (1535), cu toată atenţia de care se bucura din partea domnitorului, care în 1534 îl ridicaseră în treapta de mare logofăt, Vlaicu din Piscani se alătură partidei ostilă acestuia, contribuind la scoaterea din domnie a voievodului.

„Vlad (Vintilă, n.n.) – scrie cronica ţării – s-au dus la primbare către Craiova, să vâneze în pădurile Jiului, iar pe lângă aceasta avea de gând să mai taie o seamă de boieri. Dar simţind boierii, s-au vorbit cu toţii, de taină, şi l-au tăiat ei pe domn ...“[8]

Martor la odioasa crimă (era şi el în suita domnitorului la Craiova în data de 10 iunie 1535, când s-a produs atentatul!) Vlaicu mare logofăt nu a fost străin de cele întâmplate pe malul Jiului. Documentele păstrate confirmă fără dubii că, împreună cu alţi boieri divaniţi, Vlaicu Piscanul a luat parte la „vânătoarea“ domnească.

Pentru complicitatea lui la uciderea domnitorului legitim pledează documentul din 13 iunie 1535, primul document emis de cancelaria noului domn al ţării (Radu Paisie) după moartea rivalului său, în care este menţionat şi Vlaicu, „preluat“ de acesta cu aceiaşi dregătorie de mare logofăt.

De asemenea, la numai o lună după luarea domniei, la 12 iunie 1535, Radu Paisie dăruieşte „credinciosului“ său Vlaicu mare logofăt şi lui Detco postelnic (alt complice!) şapte întinse proprietăţi funciare, „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă!“[9].

Chiar din primul an de domnie, ca urmare a încrederii de care se bucura, domnitorul Radu Paisie îi încredinţează lui Vlaicu Piscanul conducerea lucrărilor de restaurare a mănăstirii Valea (Ţiţeşti-Argeş), unde boierul din Piscani se va considera drept ctitor şi epitrop. Soţia sa Neaga şi fiul său adoptiv, Vlaicu logofăt (cel mic), îşi vor găsi odihna veşnică în incinta bisericii acestui aşezământ monahal[10].

În vara anului 1539, în timp ce Vlaicu Piscanul ajunsese în culmea

---

[6] Vezi, **Socotelile vicesimale ale Sibiului**, în „Quellen zul Gechelite der Sztadt“, Braşov, 1889, vol. II, pag. 674.

[7] Ion Bogdan, **Relaţiile Ţării Româneşti cu Ardealul şi Ungaria în sec. XV-XVI**, Bucureşti, 1902, pag. 313.

[8] Radu Popescu, **Istoriile domnilor Ţării Româneşti. Cronicari munteni**, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961, vol. I, pag. 282.

[9] Flaminiu Mîrţu, **Mănăstirea Valea (Ţiţeşti-Argeş) în lumina controverselor istoriografice şi a cercetărilor arheologice**, în Mitropolia Olteniei, nr. 7-9 (iulie-septembrie) 1978, pag. 630-640.

[10] **Ibidem.**

gloriei sale politice, domnia protectorului său Radu Vodă Paisie era ameninţată de un complot boieresc condus de Şerban Banul din Izvorani.

Silit iniţial să părăsească domnia Radu Paisie revine peste câteva luni în scaunul Ţării cu ajutor otoman, îşi reia stăpânirea şi se răzbună crunt pe boierii hicleni" cărora le confiscă averile[11].

Vlaicu Piscanul deşi nu a luat parte făţiş la complotul condus de Şerban banul Craiovei este bănuit ca partizan al acestuia şi, după 15 octombrie 1540, este eliminat din Sfatul Domnesc, marea logofeţie a Ţării fiind încredinţată lui Tatu, logofăt al doilea.

După eliminarea din Sfatul Domnesc, Vlaicu se retrage pentru scurt timp la Piscani pentru a-şi pune în ordine averile sale, dobândite din danii domneşti sau „cumpărate" în timpul ascensiunii sale, puse acum în dispută de noii dregători ai lui Radu Paisie. Domeniul ce şi-l formase în decursul anilor începe acum să se destrame fiind reclamat de către cei de la care îl acaparase. Nu după mult timp este silit să se refugieze în Ardeal. În 1543 se raliază cu Laiotă Basarab, pretendent la domnia Ţării Româneşti, şi cu alţi pribegi, ca şi el; Stroe Pribeagul din Floreşti, Stanciu, fiul lui Toma din Petroşani (Prahova), Manole, Mihalco şi alţii care doreau schimbarea din domnie a lui Radu Paisie[12].

„Iar aceştia, împreună cu Laiotă Basarab, care era acolo fecior de domn, însoţiţi de o trupă de mercenari au intrat în Ţara Românească. În prima luptă dintre (mercenarii lui) Laiotă vodă şi (trupele lui) Radu Paisie, a biruit Laiotă şi a luat domnia la Târgovişte ..."[13]

Radu vodă – completează cronica ţării – a fugit cu boierii la Nicopol şi a venit domn Laiotă Basarab (...) Iar peste două luni Radu vodă iarăşi a venit cu mulţime de turci şi a fost izbânda Radului vodă. În această luptă, Radu Paisie cu ajutor turcesc a învins pe Laiotă Basarab, care a căzut în luptă, şi tot atunci au fost tăiaţi de Radu Paisie toţi boierii prinşi în luptă alături de Laiotă vodă; Vlaicu logofăt din Piscani, Stroe Banul din Floreşti şi Stanciu vistrier"[14].

Aşadar, în urma luptei nefericite de la Fântâna Ţiganului[15] dintre cei doi competitori la tronul Basarabilor, s-a pus punct biografiei lui Vlaicu din Piscani care, fiind prins împreună cu învinşii, cu care complotase împotriva lui Radu Paisie, a fost decapitat la 1 octombrie 1544[16].

Deşi „ctitor" la mănăstirea Valea căreia îi făcuse unele danii din moşiile sale, Vlaicu a fost înmormântat la Piscani în biserica ctitorită de el[17].

[11] Stoica Nicolaescu, **Domnia lui Radu Paisie vv.**, Craiova, 1938, pag. 20.
[12] Ion C. Filitti, **Banatul Olteniei şi Craioveştii**, în Arhivele Olteniei, tom. XI, 61-62, pag. 170.
[13] Stoica Nicolaescu, **op. cit.**, pag. 21.
[14] **Ibidem.**
[15] Ion Nania, **Date noi cu privire la lupta de la Fântâna Ţiganului**, în Studii şi articole de istorie, nr. 7 / 1965, pag. 630
[16] Dumitru Bălaşa, **Radu Paisie, luptele cu Laiotă Basarab, în Mehedinţi, istorie şi cultură**, Drobeta Turnu Severin, 1981, pag. 66.
[17] Flaminiu Mîrţu, loc. cit., pag. 639.

Mormântul său, profanat de mai multe ori în decursul timpului, se păstrează încă în pronaosul bisericii actuale din acest sat. Din păcate, lespedea tombală a acestuia, pe care era scris datele morţii sale tragice, a fost intenţionat martelată (scrisul a fost distrus cu dalta!) pe la mijlocul secolului al XIX-lea, rămânând lizibil doar două cuvinte: MIRCIA VOIVODA, numele domnitorului Mircea Ciobanul aflat în scaunul Ţării când a fost executată şi pusă pe mormânt lespedea respectivă[18].

Soţia sa, „Neaga logofetiţa“ decedată ulterior tăierii sale în 1544, a fost înmormântată la mănăstirea Valea, unde îşi pregătise încă din timpul vieţii un loc de veci demn de soţia unui mare logofăt domnesc. Transcrierea exactă a textului slav de pe lespedea frumos împodobită care îi acopere mormântul este următoarea:

„A răposat roaba lui Dumnezeu Neaga logofetiţa, în zilele lui Io... voievod, în anul 7000...luna...ziua... Veşnica ei pomenire“[19].

Lespedea a fost deci executată încă din timpul vieţii titularei, moartă după 1544, după moartea tragică a soţului său Vlaicu şi a rămas necompletată. Fiul adoptiv, Vlaicu logofăt (cel mic) şi rudele nu au mai completat datele cu privire la decesul său.

Fraţii şi celelalte rude ale lui Vlaicu Piscanul, inclusiv fiul adoptiv Vlaicu (cel mic) au fost personaje mult mai puţin importante decât defunctul vel logofăt, de aceea este explicabilă relativa destrămare a domeniului Vlăiculesc imediat după dispariţia acestuia în 1544.

Mihnea Pârcălab, unul din fraţii marelui logofăt, părtaş la averile acestuia cumpărate sau moştenite, a ocupat câteva funcţii (dregătorii) în aparatul de stat fiind stolnic şi mai târziu pârcălab.

După moartea fratelui său Vlaicu şi după scoaterea din domnie a lui Radu Paisie (1545) Mihnea se alătură partidei boiereşti care l-a susţinut pe Mircea Ciobanul (1545-1559 cu întreruperi) iar acesta, recunoscător, i-a întărit stăpânirea asupra mai multor sate şi moşii, investindu-l şi cu dregătoria de pârcălab. În tot timpul vieţii sale Mihnea Pârcălab şi-a avut centrul seniorial la Piscani, stăpânind Curtea şi dependinţele rămase de la fratele său Vlaicu mare logofăt.

Ultima menţiune documentară despre el datează din 19 iulie 1568, din timpul domniei lui Alexandru Mircea (1568-1577) când acesta îi confirmă stăpânirea asupra unei părţi din moşia Bădeni[20]. Circumstanţele morţii lui nu ne sunt cunoscute iar informaţiile de care dispunem nu ne permit să stabilim cert data când a trecut în „lumea de dincolo“ şi în ce împrejurări, nici cu cine a fost căsătorit.

---

[18] Ibidem.
[19] Ibidem, pag. 640.
[20] Documente privind istoria României, B. sec. XVI, vol. IV, pag. 305.

Mihnea Pârcălab din Piscani a avut doi fii: pe Vlaicu (cel mic) adoptat de unchiul său Vlaicu mare logofăt, şi pe Mihnea postelnic, armaş şi vătaf. Vlaicu cel mic a fost căsătorit cu Moma, a fost logofăt de cancelarie şi, probabil, ispravnic al judeţului Muscel[21].

În timpul domniei lui Radu Paisie unchiul său Vlaicu mare logofăt l-a înfiat şi l-a făcut stăpân peste toate averile sale, „... iar Vlaicu, nepotul său, să-i facă lui pomeni după moarte ...“[22].

După moartea tatălui său adoptiv, moştenind întreaga avere a acestuia şi jumătate din cea a tatălui său Mihnea Pârcălab, Vlaicu cel mic şi-a atras duşmănia fratelui său Mihnea armaşul şi a verilor săi Radu şi Oancea, fiii lui Badea slujer, fratele tatălui şi al unchiului său, cu care a avut mai multe judecăţi.

Spre sfârşitul vieţii sale, în urma multor judecăţi cu fratele său Mihnea, cu unchiul său Badea Slujer şi cu fiii acestuia Radu şi Oancea pentru moştenirea averilor marelui logofăt Vlaicu Piscanul, neavând nici copii să-l moştenească, Vlaicu logofăt cel mic „închină“ toate averile lui mănăstirii Valea.

În 1577, cu câţiva ani înainte de moarte, în Sfatul Domnesc prezidat de domnitorul Alexandru Mircea, „Vlaicu logofăt, el aşa a întocmit cu limba lui, ca după moartea lui să se hrănească cu averile sale, jupaniţa lui Moma, însă numai cât va fi vie. Iar după moartea ei să fie toate averile lui sfintei mănăstiri Valea“[23].

Vlaicu logofăt cel mic a fost înmormântat la mănăstirea Valea. Mormântul său, atribuit uneori eronat unchiului său Vlaicu Piscanul, are înscrisă pe lespede următoarea inscripţie:

„A răposat robul lui Dumnezeu jupan Vlaicu logofăt, în zilele binecinstitorului de Dumnezeu domn Io Mihnea voievod în anul 7090 (1582) luna mai, ziua 29“.

Mihnea armaşul (fiul lui Mihnea pârcălab) a fost şi el efemer stăpân al unei părţi a domeniului Vlăiculesc din Piscani. După moartea fratelui său Vlaicu logofăt (cel mic) Mihnea a încercat „... să strice tocmeala făcută de fratele său cu călugării de la mănăstirea Valea, adică să ia el toate părţile de moşie rămase de la Vlaicu mare logofăt, unchiul său...“ dar în urma unor judecăţi este nevoit să se resemneze.

În 1593, sau puţin mai înainte, vinde mai multe părţi din moşie unui oarecare Bălbosea pentru 3000 de aspri. După această vânzare nu mai apare în documente. Neavând copii a lăsat „cu sufletul său“ întreaga avere de care mai dispunea la doi nepoţi ai săi: Hristodor diaconul şi fratele său Dumitru

[21] Gheorghe Săvulescu, **Comuna Colibaşi, jud. Argeş, file de istorie**, Piteşti, 1972, pag. 56.
[22] **Documente privind istoria României**, B. sec. XVII, vol. IV, pag. 311.
[23] **Documente privind istoria României**, B. sec. XVI, vol. III, pag. 305.

logofăt[24]. Circumstanţele morţii lui nu ne sunt cunoscute. Credem că a fost înmormântat la biserica din Piscani deoarece nu i s-a descoperit mormântul la nici una din moşiile sale.

Aşadar, această parte de moşie cumpărată de Vlaicu şi fraţii săi de la moşnenii piscăneni ca, de altfel, şi clădirile aferente acesteia, (conacul, dependinţele curţii seniroale, chiar şi biserica!) au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea.

Moşnenii piscăneni, din partea nevândută lui Vlaicu clucer în 1532, stăpâneau şi ei ceva mai puţin (din) de jumătate din moşia satului, însă numărul lor a scăzut treptat din cauza fiscalităţii excesive care i-au determinat să-şi vândă „ocinile“ şi pe ei odată cu ele, devenind rumâni.

Atât moşnenii, cât şi rumânii, care formau populaţia majoritară a satului, în pofida naturii deosebite a proprietăţilor de care dispuneau, aveau aproape acelaşi destin istoric; condiţii de muncă şi de viaţă aproape identice.

În zona centrală a localităţii Piscani, „într-un deluleţ“ cu altitudinea de 305 m faţă de nivelul mării, străjuieşte de 460 de ani biserica satului. Biserica veche (pe urmele căreia a fost restaurată cea actuală) a fost ctitorită între anii 1534-1536 de către Vlaicu clucer la puţină vreme după ce acesta a devenit stăpânul satului[25].

Cele mai vechi şi cele mai veridice ştiri despre existenţa vechiului lăcaş religios din Piscani le avem de la diacul Gavriil care, pe fila 200 a unui minei cumpărat de boierul ctitor a consemnat următoarele:

„A cumpărat această carte jupan Vlaicu mare logofăt şi a pus-o în biserica sa din satul Piscani (...). Şi dacă cineva ar îndrăzni şi ar scoate această carte din biserica de la Piscani să fie blestemat ...“[26]

După moartea ctitorului său Vlaicu, mare logofăt Piscanul, în condiţiile menţionate anterior, biserica împreună cu conacul boieresc şi cu dependinţele curţii acestuia au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea.

Tradiţia locală (foarte bogată în imaginaţie!) aminteşte că biserica veche ar fi fost construită din lemn, pe temelie din piatră, şi că după stabilirea administraţiei greco-călugăreşti la moşia mănăstirii Valea (1623) aceasta ar fi devenit schit de călugări, metoh al mănăstirii!

Un document din 1852 aminteşte şi el că biserica veche, deteriorată de timp (şi nepăsare?!) ar fi fost demolată, „lemnele construcţiei fiind vândute la nişte vlăsceni...“[27]. Cert este că vechea ctitorie „a Iudei“, adică a boierului din Piscani care l-a trădat pe Radu Paisie trecând în tabăra adversarului său pretendentul Laiotă Basarab, nu mai este menţionată în documente o lungă

---

[24] **Ibidem**, vol. VI, pag. 72.

[25] Petre P. Panaitescu, **Manuscrise slave în Biblioteca Academiei R.P.R.**, Bucureşti, 1959, vol. I, pag. 361-364.

[26] **Ibidem.**

[27] Arh. St. Bucureşti, **Mănăstirea Valea**, XX / 4 (28 noiembrie 1852).

perioadă de timp.

În 1700 apare pe harta stolnicului Constantin Cantacuzino,[28] iar în 1707 este menționată ca punct de hotar în Cartea de hotărnicie dată de domnitorul Constantin Brâncoveanu pentru „alegerea" hotarelor dintre moșia mănăstirii Valea și cea a moșnenilor piscăneni. Asemenea, mai este menționată, tot ca punct de hotar între cele două moșii în 1736 și în 1777[29].

Biserica actuală, construită sigur sau restaurată pe urmele celei vechi (dovadă mormântul lui Vlaicu, din pronaos) este ctitoria din 1777 a Epraxiei, stareța schitului de la Valea Mare (Pitești) care împreună cu frații săi, Ion și Constantin Potoceanu au lăsat posterității un valoros monument istoric. În lipsa pisaniei obișnuite data la care a fost construită biserica actuală din Piscani este cunoscută dintr-o însemnare de mână pe o Evanghelie (Ediția Rm. Vâlcea, 1746) aflată până de curând în colecția bisericii parohiale din satul Purcăreni (Micești-Argeș) din care cităm:

„Să se știe că această Sf. Evanghelie este cumpărată de D-lui Chiriac, robul lui Dumnezeu, 1773 septembrie 18 zile, în taleri 15. Și a dăruit-o bisericii pe care a făcut-o verișoara maica stareța Epraxia în Piscani"[30].

Date mai complete relativ la ctitorii bisericii aflăm dintr-o altă însemnare, tot pe o Evanghelie din 1775, din colecția bisericii Piscani:

„Această sf. Evanghelie am cumpărat-o eu, Filoftei ieromonahul, duhovnicul, poreclit Frățilescu. Și această biserică din temelie (!) am făcut-o eu și dumnealui jupan Constantin Pot(o)cian(u) i cu soru-sa Epraxia stațița cu ajutorul marelui ierarh Nicolae (patronul bisericii, n.ns.)

Și după vremi să se pomenească aceste nume: Constantin Pot(o)cian(u), Maria soția sa, Filoftei ieromonah, Epraxia monahia, Stoica, Maria, Șerban ierodiacon, Dumitrașcu, Stoicana diaconeasa, Dima, Despa, Stanca prezbitera, Frățilă, Magdalena monahia, Neagoe, Gheorghe, Maria și Constantin"[31].

Inițiatoarea acestei acțiuni de ctitorire a bisericii actuale pe locul celei vechi ajunse în ruină, a fost sigur Epraxia stareța care va fi susținut cu fonduri din venitul schitului pe care îl conducea lucrările de construcție. Să reținem că numai cu un deceniu în urmă, Epraxia ajutată de câțiva călugări și arhimandriți de la mănăstirea Vieroș, cu sprijinul material oferit de domnitorul Scarlat Ghica (1758-1761 și 1765-1766) a restaurat întregul ansamblu al schitului (de mijloc) Valea Mare, inclusiv biserica acestuia, păstrată până în zilele noastre în cimitirul satului Valea Mare (Pitești)[32].

Avându-se în vedere că actuala biserică a fost construită (sau numai

---

[28] Nicolae Leonăchescu, **Stroești-Argeș, documente și mărturii**, Craiova, 1981, vol. II, pag. 28.
[29] Arh. St. București, **Mănăstirea Valea**, VIII / 7.
[30] Radu Creațeanu, **Monumente religioase de pe valea râului Doamnei**, în Mitropolia Olteniei, nr. 1-2 / 1969, pag. 45.
[31] **Ibidem.**
[32] Teodor Dina, **Schitul de călugărițe de la Valea Mare-Pitești**, 1995, manuscris.

restaurată) pe urmele celei vechi, ajunsă între timp schit de călugări, nu excludem posibilitatea ca Epraxia stareţa să fi intenţionat să înfiinţeze aici la Piscani un schit de călugăriţe, aşa cum a rămas în tradiţia locală. Ipoteza pare destul de verosimilă dacă se ia în considerare o însemnare autografă a Epraxiei pe o Evanghelie a bisericii din Leiceşti-Argeş din care reţinem:

Această sfântă Evanghelie este dată de mine stariţa Epraxia de la sfânta mănăstire ot Piscani ..."[33]

Deşi nedatată, este cert că însemnarea datează din perioada de reconstrucţie a bisericii din Piscani (1770-1777) perioadă în care pioasa călugăriţă se preocupa de înfiinţarea schitului.

Din păcate, moartea prematură, în decembrie 1778, a împiedicat-o pe Epraxia să-şi vadă visul împlinit, biserica rămânând „de mir" până în zilele noastre. Nici un document din cele păstrate (şi sunt destule!) nu face vreo aluzie la schitul „întemeiat" de Epraxia în Piscani, controversele în materie fiind generate de „închinarea" bisericii cu toată moşia ei către schitul de la Valea Mare în 1796.

După moartea Epraxiei (1778) au rămas ctitori fratele ei Constantin Potoceanu şi soţia sa Maria. La moartea lor, (Maria Potoceanca a decedat în anul 1796) neavând copii, aceştia au lăsat moşia de care dispuneau în Piscani în seama bisericii, „pentru meremetisirea acesteia şi pentru hrana preoţilor ..." lăsând epitrop testamentar pe un fin al lor (rudă, probabil cu Maria Potoceanca) „Gheorghe Tabacu, biv treti logofăt" care fiind şicanat de moşnenii piscăneni, rude cu ctitorul Potoceanu, care doreau pentru ei moşia în cauză, „închină" la 29 iulie 1796, printr-un vechilet, atât biserica cât şi moşia acesteia schitului de la Valea Mare, unde stareţă era Ecaterina, o rudă a ctitorei Maria Potoceanca, „care mai înainte de această dată arătase milă faţă de sfânta biserică, învelind-o cu cheltuială de la dânsa ...."[34]

Devenită „metoh" al schitului Valea Mare prin închinarea făcută de Gheorghe epitropul Potocenilor, biserica din Piscani a rămas în stăpânirea acestuia timp de două decenii. De aici şi versiunea, neverosimilă de altfel, potrivit căreia biserica ar fi fost schit de călugăriţe[35].

La 1 decembrie 1801, stareţa Ecaterina de la schitul Valea Mare, „dând jalbă măriei sale Alexandru vv. Moruzi, a cerut hotarnic pentru alegerea hotarelor moşiei bisericii Piscani". „Alegerea hotarelor" moşiei în cauză s-a făcut de către inginerul Sterie postelnic care a constatat că biserica avea (de fapt) două moşii: una numită Potoceanca, a ctitorilor, şi alta din partea unui călugăr local, Macarie „sin Ilie Piscanul". A mai constatat că o parte din moşia lui Macarie era „călcată" de moşnenii locali Gheorghe Piscanul şi Ion

---

[33] Constantin Dejan, note şi însemnări în arhiva personală.

[34] Arh. St. Bucureşti, manuscrisul nr. 683, fila 65-68.

[35] Fraţii Tunusli, **Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti de la cea mai veche a sa întemeiere până la 1774**, Bucureşti, 1863, pag. 174.

Davidescu. Intervenția hotarnicului Sterie postelnic, precum și bunele intenții ale stareței Ecaterina au făcut litigiul între părți să înceteze, însă nu pentru multă vreme.

La 16 iulie 1816 protopopul Luca făcea cunoscut mitropolitului că „biserica ot Piscani se găsește într-o stare foarte proastă, deoarece venitul moșioarei lăsată danie de către ctitorii ei este mâncat de către Mihai Croitoru (ginerele lui Gheorghe Piscanul, n.n.)".

Pentru „a curma gâlcevirile" cu moșnenii locali, rude ale ctitorilor, la 6 februarie 1817, stareța Zosima de la schitul Valea Mare a hotărât să schimbe moșia bisericii din Piscani, care nu aducea venit schitului, cu o altă moșie, a marelui vistier Ștefan Belu care, facilitase unele scutiri schitului oferind asemenea (în schimbul moșiei bisericii din Piscani) o vie pe Valea Izvoranilor, un han cu brutărie și o ogradă cu 500 de pomi dați pe rod etc.[36]

Intrat în stăpânirea moșiei bisericii din Piscani, al cărui ctitor devine, Ștefan Belu încearcă să rezolve unele lipsuri ale bisericii ajunsă în stare de ruină, dar este întâmpinat cu ostilitate de către moșnenii locali care simțeau primejdia ce-i amenința, de a-i obliga să-și vândă moșiile către el.

Se repeta acum după secole tragedia prin care Vlaicu clucer și frații săi au pătruns abuziv în moșia Piscanilor. S-au făcut presiuni și mulți moșneni, de voie, de nevoie, și-au vândut proprietățile funciare atât în luncă, cât și în vatra satului care a devenit „Linia Belului".

Deși fusese un sat cu o pondere însemnată de moșneni, marea majoritate o formau acum clăcașii. În cadrul economiei naturale ocupațiile principale ale acestora erau: agricultura, pomicultura, viticultura, practicarea unor meserii și creșterea animalelor.

În 1838, când dispunem de prima catagrafie mai amplă a așezării, satul Piscani avea o populație de 540 de persoane de ambele sexe[37].

Aceste 107 familii locuiau în „... 60 de case din lați, 3 din blojdini, 50 din gard (nuiele lipite cu pământ, n.n.) și 7 bordeie"[38]. Mai erau în sat două hanuri, două cârciumi, o biserică din zid și un târg anual de Sf. Maria (15 august). Se cultivau 150 pogoane cu grâu și porumb din întreaga suprafață de 270 pogoane. O parte însemnată fiind destinată pentru fânețe.

Pomicultura ocupa, de asemenea, un loc important în economia locală. O practica, în exclusivitate fiecare familie în gospodăriile proprii, dar cei mai mulți locuitori luau în parte, sau în arendă loturi pe Dealul Iudei din moșia mănăstirii Valea. Numărul prunilor era în anul 1838 de 6.627 de exemplare.

Creșterea animalelor, căreia i s-a acordat o importanță deosebită în toate timpurile, atât pentru nevoile muncilor casnice și agricole, cât și pentru

---

36 Arh. St. București, manuscrisul nr. 683, fila 92-94.
37 Arh. St. București, Catagrafii, Muscel, nr. 55, fila 117-123.
38 Arh. St. București, M.A.I. 314, dos. 5 / 1839, fila 3,5 și 27.

trebuinţele alimentaţiei şi confecţionării îmbrăcămintei şi încălţămintei, înregistra în 1838 un număr de 19 cai, 117 boi, 96 vaci, 100 oi şi 96 porci[39]. Meşteşugurile locale erau legate nemijlocit de rezolvarea unor aspecte ale ocupaţiei precum şi a locuinţelor. Se găseau în sat zidari, dulgheri, fierari, morari, croitori etc. În funcţie de ocupaţii, de meşteşuguri şi mai ales de puterea economică a fiecăruia, localnicii îşi organizau gospodăriile, iniţial modeste, formate din casă şi anexe gospodăreşti.

În epoca modernă, satul Piscani cunoaşte prin evenimentele istorice care au avut loc pe plan zonal şi naţional o nouă dezvoltare.

Transformările, deşi lente, se evidenţiază în structura socială, în organizarea vieţii economice precum şi în mentalitatea unui număr tot mai mare de locuitori.

După 1831 este readusă „la linie" partea estică a satului, cunoscută din vechime sub denumirea de „Piscanii de sus, ai Iudei" formându-se principala zonă centrală „Linia Mănăstirii". Se construieşte peste Râul Târgului, pentru nevoile de transport „Podul Piscanilor" şi se modernizează drumul de legătură (actualul drum judeţean Piscani-Nucşoara) dintre Şoseaua Naţională şi localităţile de pe Valea râului Doamnei.

La începutul anului 1839 se înfiinţează şcoala satului.

Satul Piscani, ca şi alte localităţi din zonă şi din întreaga ţară, a cunoscut evenimentele prilejuite de Revoluţia de la 1848, precum şi pe cele din 1859 şi a beneficiat din plin de reformele înnoitoare din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. În 1864 au fost împroprietărite din cele patru moşii existente în zona localităţii un număr de 117 familii de foşti clăcaşi pe moşiile boiereşti.

Piscănenii au participat şi la susţinerea Războiului pentru independenţă (1877-1878). Ei au făcut eforturi pentru întreţinerea trupelor, prin donaţii de bunuri materiale, iar 11 dorobanţi din localitate au luat parte la cucerirea Rahovei, precum şi la luptele de la Vidin şi Lom Palanca, în cadrul Batalionului II dorobanţi – Muscel[40].

Nepieritoare sunt, de asemenea, faptele de vitejie de care au dat dovadă ostaşii piscăneni în primul război mondial. Încadraţi în marea lor majoritate în Regimentul 30 Muscel ei au făcut dovada unor calităţi deosebite în luptele de la Bratocea şi Predeluş, precum şi la Mărăşti, în acel august de foc 1917, unde 22 de fii ai acestui sat au căzut eroic pentru apărarea pământului străbun.

În timpul celui de-al doilea război mondial numărul ostaşilor eroi din Piscani, căzuţi pe câmpurile de luptă a fost mult mai mare. Atât în prima parte a războiului, pentru eliberarea provinciilor istorice căzute sub ocupaţie străină, cât şi în cea de a doua parte a războiului au căzut la datorie 40 de ostaşi. Jertfa lor nu a fost zadarnică.

---

[39] **Ibidem**, Catagrafii, nr. 55 (1838) fila 123.

[40] Barbu Pîrîianu, **Istoricul Regimentului Argeş nr. 4**, Bucureşti, 1927, pag. 20-25.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM VIII, 1999**

DOVEZI ARHEOLOGICE PRIVIND EXISTENŢA UNEI CURŢI DOMNEŞTI TEMPORARE LA PITEŞTI

TEODOR CIOFLAN
ROMEO MASCHIO

Aşezat pe malul drept al râului Argeş, în apropierea vechii capitale a Ţării Româneşti, Curtea de Argeş, la întretăierea unor vechi şi importante drumuri comerciale, oraşul Piteşti este atestat documentar încă din vremea lui Mircea cel Bătrân, în anul 1388 la 20 mai, iar, în cursul anilor, ca târg în continuă dezvoltare şi reşedinţă domnească. Acestea sunt cele două trăsături caracteristice ale trecutului oraşului[1].

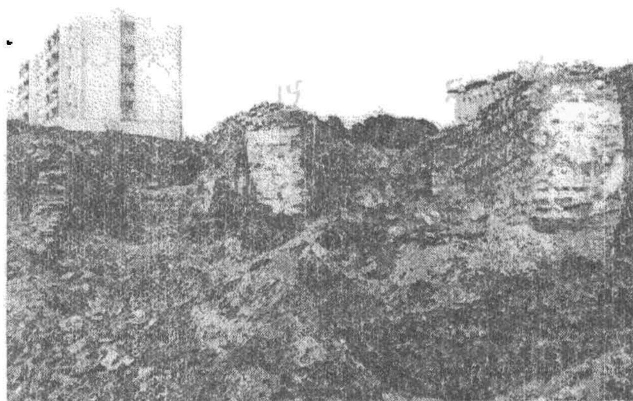
În izvoarele scrise din epoca medievală este menţionată în Piteşti reşedinţa domnească cu caracter temporar, a cărei existenţă a fost determinată de necesitatea creşterii puterii domneşti, contribuind, în acelaşi timp, la dezvoltarea social-economică a oraşului, casa voievodală fiind în aceea vreme cel mai reprezentativ monument al oraşului.

Prima menţiune documentară despre existenţa unei curţi domneşti cu caracter temporar la Piteşti, cu calitatea de loc al cancelariei domneşti, apare într-un hrisov al lui Basarab cel Tânăr-Ţepeluş, datat în 16 august 1481, care se încheie cu precizarea „Drăgoi a scris în Piteşti“[2]. Activitatea Sfatului domnesc este consemnată la Piteşti pe tot parcursul domniei lui Neagoe Basarab în cele 18 documente emise între anii 1516-1519. Funcţionarea la Piteşti a Sfatului domnesc este atestată cu intermitenţe până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în timpul domniilor lui Radu de la Afumaţi (un document din 1528), Vlad Înecatul (şase documente emise între anii 1532-1535), Vlad Vintilă (un document emis în anul 1533) şi Pătraşcu cel Bun (patru documente emise între anii 1555-1557). După anul 1557 nu mai există dovezi ale funcţionării cancelariei domneşti la Piteşti[3], ceea ce se explică prin concentrarea acestei activităţi la Târgovişte şi Bucureşti. Faptul că Sfatul domnesc a încetat să se

[1] Radu Creţeanu, **Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului**, în „Buletinul monumentelor istorice“, nr.3, 1970, p. 64.
[2] Eugenia Greceanu, **Ansamblul urban medieval Piteşti**, Muzeul naţional de istorie, Bucureşti, 1982, p. 28.
[3] Exceptând perioada lui Matei Basarab care dă două hrisoave la Piteşti.

întrunească la Piteşti nu a afectat existenţa Curţii Domneşti locale, care s-a menţinut până în secolul al XVII-lea, datorită intensei vieţi economice a oraşului.

Astfel, Mihai Viteazul ar fi stăpânit, pe lângă o moară lângă Argeş, şi case în oraş. Matei Basarab ar fi construit o nouă curte, în Târgul din Vale, pe locul ce păstrează numele de „Curtişoara“. Constantin Şerban, ctitorul bisericii Sfântu Gheorghe din centrul oraşului, ar fi ridicat în apropiere un palat cu dependinţe, curte şi grădină pe locul unde se intersectează străzile Teiuleanu şi Craiovei[4]. Constantin Brâncoveanu, vizitând mănăstirile din Oltenia, ajunge la Piteşti şi poposeşte două zile în „palatul domnesc“[5].

Ziduri cu „piatră în casetă“, sec. XVII

Alte ştiri existente pentru perioada secolelor XVIII şi XIX sunt vagi şi nu dau posibilitatea cunoaşterii în amănunt a reşedinţei domneşti. În acest sens, un rol însemnat i-a revenit arheologiei care a trebuit să aducă date noi privind geneza, evoluţia şi dezvoltarea oraşului Piteşti, cât şi principalele monumente din perimetrul lui.

Primele investigaţii arheologice întreprinse la Piteşti, în zona centrală a oraşului, în anii 1963 şi 1967, cu prilejul lucrărilor de restaurare a monumentului Sf. Gheorghe, s-au soldat cu informaţii bogate privind evoluţia ansamblului medieval. Cu acest prilej s-au descoperit mărturii de vieţuire omenească din veacurile XII-XVIII, produse ale olarilor din Curtea de Argeş şi ceramică provenind din centre dunărene[6]. Sondajele din exteriorul monumentului, restrânse, au stabilit prezenţa unor numeroase înhumări, care, având ca element de datare ceramica, nu coborau cronologic sub limita secolului al XVII-lea. În anul 1963, cu ocazia excavaţiilor ce se executau pe terenul unui fost han[7], săpăturile arheologice au scos la iveală numeroase fragmente ceramice, rămăşiţe de olărie, cărămizi, cahle, ţigle, olane de acoperiş

---

[4] Tatiana Bobancu, **Bisericile din oraşul Piteşti**, Piteşti, 1933, p. 19.

[5] Radu Greceanu, **Viaţa lui Constantin Brâncoveanu**, p. 65.

[6] Dinu V. Rosetti, **Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti**, în „Revista muzeelor şi monumentelor“, „Monumente istorice şi de artă“, nr. 1, 1977, p. 69.

[7] Han situat în strada Doamna Bălaşa, nr. 3, nu departe de latura de sud a monumentului Sf. Gheorghe.

datate între secolele XIII-XIX.

În anul 1967, s-au realizat în interiorul bisericii Sf. Gheorghe două sondaje; printre fragmentele de cărămidă, moloz, oseminte, cărbune s-a descoperit şi o parte dintr-un mic vas de sticlă folosit la ritualul funerar, în cursul secolelor XIV-XV, provenit din manufactura veneţiană de la Murano. S-a presupus că aici a existat, anterior monumentului, o necropolă mai veche, pendinte de alt lăcaş de cult, aflat undeva în apropiere.

Fundaţie de zid „Casa Domnească"

Noi cercetări arheologice au fost întreprinse în februarie 1988 cu ocazia excavaţiilor efectuate pentru construirea blocurilor de locuinţe pe terenul cuprins între străzile Maior Şonţu, Teiuleanu, Craiovei şi B-dul Republicii. Materialul arheologic descoperit dovedeşte o intensă locuire aparţinând perioadei medievale, începând din ultima parte a secolului al XV-lea până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pe baza observării orizontului stratigrafic şi a materialului ceramic. Profilul stratigrafic efectuat pe peretele de nord al săpăturii, spre Liceul economic, până la adâncimea de 2,60 m, a dat la iveală câteva fragmente de ceramică de culoare brun roşcat, datând din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Tot în profil, la adâncimea cuprinsă între 1,50 m şi 1,95 m, printre fragmentele de cărămidă şi piatră se observă stratul de cărbune rezultat în urma incendiului din anul 1848, care „a prefăcut în cenuşă, partea cea mai populată a Piteştilor"[8].

Trei locuinţe, descoperite în zona cuprinsă între Unitatea de cazare Argeş şi biserica Mavrodolu, străzile Maior Şonţu şi Teiuleanu, adâncite până la 0,40-0,70m de la partea superioară a unui strat subţire de pământ cenuşiu - gălbui cu urme de cărbune, suprapus humusului şi pământului viu, s-au dovedit a fi datate, una, în secolul al XVII-lea şi celelalte, în secolul al XVIII-lea.

Prima locuinţă din secolul al XVII-lea se află sub clădirile din secolul al XVIII-lea; se mai păstrează numai un fragment dintr-o fundaţie cu lungimea de

[8] **Anul 1848 în Principatele Române**, tom IV, Bucureşti, 1903, p. 738-739.

3 m, lățimea 1,60 m, grosimea 0,60 m, descoperită la adâncimea de 2,10 m. Nu s-au putut executa mai multe sondaje pe latura de est din cauza fundațiilor din beton turnate peste această clădire, în secolul al XX-lea. În această ordine de idei menționăm că fundația era alcătuită din piatră de râu, cărămidă, având ca mortar varul hidraulic.

Cele două locuințe din secolul al XVIII-lea erau așezate în partea de sud-est a ansamblului și aveau dimensiunile 13,50 / 5,80 m și 12,50 / 5,50 m. Grosimea zidurilor construite din cărămidă era de 0,50 m. Fundația era așezată direct pe stratul de pietriș de origine naturală, cu grosimea de 0,70 m, toate dimensiunile fiind precizate pe laturile de vest și nord.

Desigur, numai prin cercetări arheologice sistematice efectuate în interior ar fi fost lămurite problemele legate de precizarea exactă a suprafeței ocupate de aceste construcții, a compartimentării lor interioare și apartenenței. Se pare că ele făceau parte din ansamblul care înconjura ctitoria marelui căminar Ioan Mavrodolu, ridicate pe locul unor construcții mai vechi cu biserică de lemn ce fusese construită în anul 1752 de Ene Cupețul[9].

Canalul de scurgere

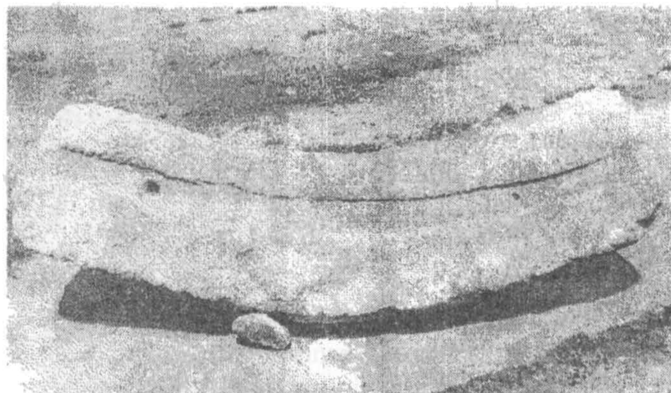
Date importante s-au obținut și cu prilejul degajării pământului în zona cuprinsă între străzile Teiuleanu, Craiovei și Bolintineanu. În partea vestică s-au descoperit alte urme de construcții care se încadrează cronologic în secolele XVII și XIX și care făceau parte din ansamblul arhitectonic al reședinței domnești temporare de la Pitești. Dezvelirea a două ziduri din secolul al XVII-lea, cu dimensiunile de 13,50 / 1,70 m și grosimea de 0,70 m, așezate paralel pe direcția nord-sud, la o distanță de 1,80 m, trădează construirea în tehnica „pietrei în casetă de cărămidă". Restul acestei clădiri a fost distrus de cei care au construit pe aceste locuri în secolele XVIII și XIX.

Din analiza atentă a zidurilor aparținând secolului al XVIII-lea reiese că acestea făceau parte din două clădiri așezate în lungul laturii vestice spre strada

[9] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, **Pitești, pagini de istorie**, în „Studii și comunicări", Muzeul județean Argeș, 1986, p. 95.

Craiovei (prima cu dimensiunile 18,50 m / 13,50 m şi a doua 15,50 / 15 m) şi altele necercetate încă arheologic de pe latura nordică, spre sediul politico-administrativ.

Rămâne de lămurit, de asemenea, care era rostul zidului adăugat, perpendicular pe latura estică spre strada Maior Şonţu şi paralel cu strada Brătianu. Lipsa posibilităţii obţinerii unei relaţii stratigrafice între zidul de incintă exterior estic şi corpul de clădiri lasă neclarificată datarea sa exactă la mijlocul secolului al XVIII-lea, ca şi restul incintei, sau la începutul secolului al XVIII-lea. La o depărtare de 1,60 m de cea de a doua clădire a apărut un bazin din cărămidă pentru colectarea reziduurilor (6,10 / 2,70 m), care avea şi un canal de scurgere tot din cărămidă (7,50 / 1,30 m), din a doua parte a secolului al XVIII-lea.

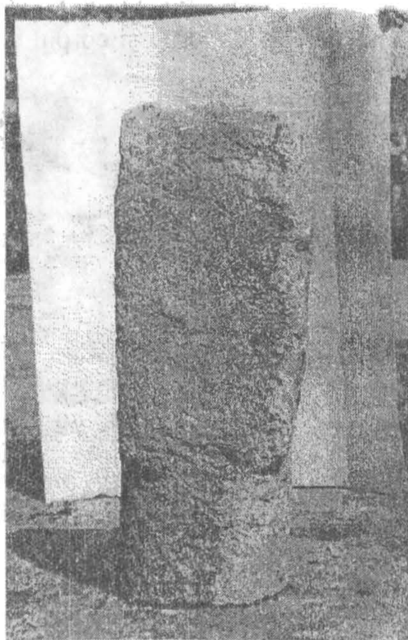

Arcadă de ancadrament

O valoare deosebită o reprezintă descoperirea unei importante construcţii care făcea parte din complexul de clădiri ce aparţinea reşedinţei domneşti, pe terenul cuprins între strada Craiovei şi Bulevardul Republicii, pe sub fundaţiile actualului bloc „Casa artelor". Edificiul dezvelit s-a dovedit a fi ceea ce se căuta: Casa Domnească. După demantelarea umpluturii masive de pământ, pietre, cărămizi, fragmente ceramice, la adâncimea de 2,15 m faţă de nivelul actual de călcare, s-au scos la iveală fundaţii de construcţie din piatră şi cărămidă cu mortar din var hidraulic cu o lăţime de 0,80 m. Investigaţiile efectuate ne-au dovedit că nivelul de săpare a fundaţiei acestei construcţii pornea de la un strat de pământ de culoare cenuşiu-gălbui, cu urme de fragmente de ceramică specifică primei jumătăţi a secolului al XV-lea. După înlăturarea pământului pe o mare suprafaţă de teren au fost dezvelite părţile subterane ale construcţiei de plan dreptunghiular cu laturile de 9,60 / 7,40 m. Zidurile, groase de 0,80 m, au fost lucrate din piatră de râu legate cu mortar alcătuit din var hidraulic şi nisip. În interiorul construcţiei au fost amplasaţi şase stâlpi (patru s-au putut distinge) de piatră, cu dimensiunile de 1,10 / 1,10 m dispuşi axial la interval de 3,60 m unul de altul şi care aveau maniera de a susţine bolta din cărămidă a beciului.

Cercetările arheologice au relevat faptul că ceea ce s-a păstrat din construcţie aparţine beciului. Pivniţa Casei Domneşti se compunea din două încăperi: 1. încăperea mare (dimensiuni 10,40 / 5,20 m) cu patru stâlpi în axul longitudinal; 2. încăperea mică (dimensiuni 5,20 / 2,50 m). La ridicarea acestor ziduri s-a folosit şi cărămidă pe marginea lor, probabil pentru susţinerea bolţii.

Cercetarea, pe latura de vest, la exterior, a ruinelor nu a putut duce la rezultate concludente din punctul de vedere al unor date de cronologie absolută, datorită gropilor săpate recent pentru definitivarea blocului „Casei artelor". Nivelul de construcţie al fundaţiei din piatră şi mortar, zidăria elevaţiei din bolovani şi cărămidă care s-a mai păstrat până la o înălţime de circa 0,25 m corespund, după datele stratigrafice, unei perioade care ar cuprinde a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Clădirea, orientată est-nord-vest spre est-sud-est, era la o distanţă de circa 35 m de biserica Sf. Gheorghe. Poziţia în care a fost amplasat acest edificiu, forma şi dimensiunile lui, adâncimea fundaţiilor conduc la ipoteza că aici se afla Casa Domnească.

Fragment de coloană.

Cercetările din anii 1963 şi 1967, coroborate cu cele din anul 1988, au dus la concluzia că această clădire a fost ridicată de Neagoe Basarab, contribuind la refacerea şi definitivarea ei Matei Basarab şi Constantin Şerban; din cadrul ansamblului de clădiri ce forma reşedinţa domnească făcea parte şi biserica Sf. Gheorghe.

Precizări importante s-au adus şi în legătură cu distrugerea construcţiei. S-a observat că pe podeaua pivniţei există un nivel puternic de arsură care dovedeşte că aici a avut loc un incendiu, despre care s-a vorbit mai înainte.

Forma, mărimea, compartimentarea Casei Domneşti şi datele stratigrafice luate comparativ duc la constatarea că aceasta se aseamănă cu Casa Domnească din Bucureşti[10], din Târgovişte[11] şi Bacău[12].

[10] Panait I. Panait, **Cercetări arheologice la Palatul domnesc de la Curtea nouă din Bucureşti.**

[11] Gheorghe I. Cantacuzino, Petre Diaconescu, Gabriel Mihăescu, **Cercetări arheologice în zona centrală a oraşului Târgovişte**, în „Materiale şi cercetări arheologice", Bucureşti, 1983, p. 508 şi 537.

Despre dispoziţia încăperilor de la parterul Casei Domneşti ştim puţine lucruri certe, datorită distrugerilor provocate de săpăturile de excavare. Foarte probabil, pe latura de sud se găsea sala de recepţie a divanului, comunicând cu intrarea principală printr-o anticameră; din această sală se trecea în spătărie, apoi în cancelaria particulară a domnului, după care în apartamentele private. Este o simplă ipoteză. Un zid interior separa curtea de onoare a reşedinţei domneşti în care sunt cuprinse Casa Domnească şi biserica de serviciu, unde sunt locuinţele slujitorilor, ale oştenilor, curtenilor şi un pavilion izolat denumit „foişor" şi baia[13].

Întreaga zonă, ca de altfel întreaga suprafaţă a reşedinţei, a fost răscolită de vechile amenajări făcute pentru construirea spaţiilor comerciale din secolele XIX şi XX de pe străzile Teiuleanu şi Craiovei. Din această cauză nivelele de locuire au fost complet deranjate, făcând deosebit de dificilă o periodizare a lor. În această situaţie am fost nevoiţi ca din straturile amestecate să ne rezumăm numai la recuperarea materialului arheologic; singurele observaţii stratigrafice, destul de sumare, au fost realizate acolo unde depunerile erau mai puţin deranjate, iar mai sigure numai asupra zidurilor descoperite.

Cercetările întreprinse s-au soldat cu scoaterea la iveală a unui material arheologic format din ceramică de uz casnic smălţuită şi nesmălţuită de tipul: oale, căni, străchini, castroane, pahare, ulcioare. Între obiectele ceramice smălţuite menţionăm o strachină din pastă fină ce are la exterior ornamente cu smalţ galben. De asemenea, s-au descoperit mai multe fragmente provenite de la o strachină cu fundul inelar, cu faţa exterioară smălţuită cu smalţ verde pe fond galben.

În afara ceramicii de uz casnic s-au descoperit: olane de la acoperiş, tuburi de conductă, un fragment de cuţit cu lama dreaptă, o arcadă din piatră de Albeşti provenind de la un ancadrament, două fragmente de coloană; piese folosite la construcţii ca: piroane, cuie, balamale, scoabe, închizători de uşi.

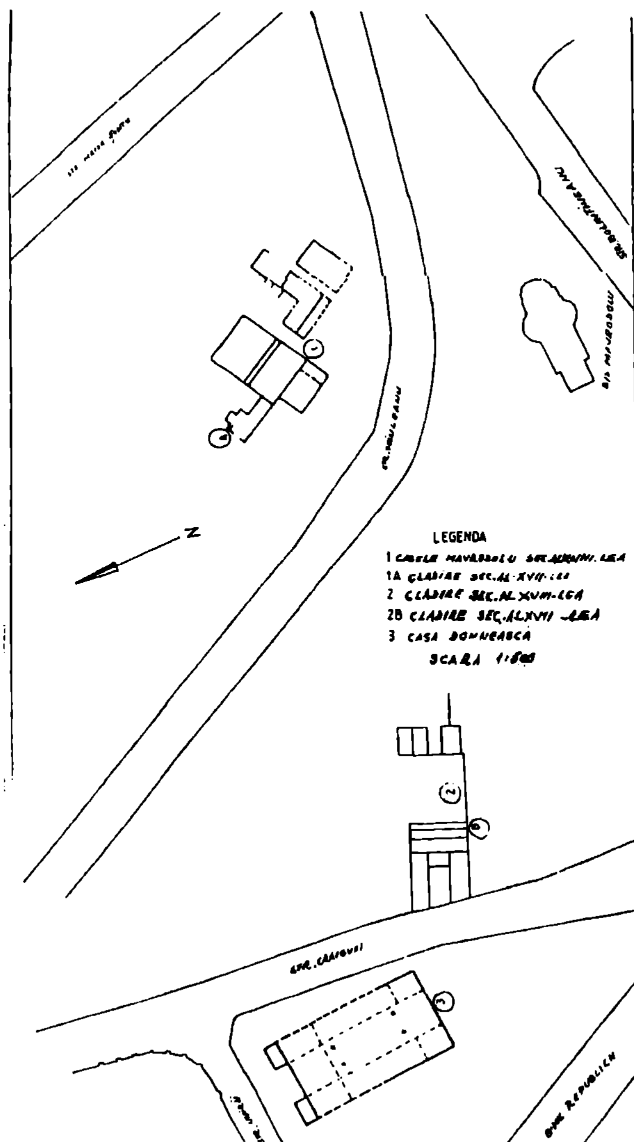
Rezultatele oferite de cercetările arheologice, deşi bogate în conţinut, nu clarifică încă multe aspecte privind întregul ansamblu al complexului de clădiri al reşedinţei domneşti temporare de la Piteşti. De aceea cercetările arheologice viitoare vor trebui să urmărească scoaterea la lumină a tuturor construcţiilor ce făceau parte din complexul de clădiri al reşedinţei domneşti şi, pe această bază, cunoaşterea şi fixarea rolului şi funcţiilor ce le reprezentau, în contextul epocii. Spunem acest lucru, întrucât mai sunt suprafeţe de teren necercetate, din motive obiective (zona fostului magazin „Modern"), şi care făceau parte din perimetrul reşedinţei domneşti.

În stadiul actual al cercetărilor, relevăm faptul că descoperirile în zona

[12] Alexandru Artimon, **Date istorice şi arheologice la Curtea Domnească din Bacău**, în „Revista muzeelor şi monumentelor" – Monumente istorice şi de artă, nr. 2, 1987, p. 3.

[13] Corina Nicolescu, **Case, conace şi palate vechi româneşti**, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 12 ş. urm.

centrală a oraşului, prilejuite de lucrările de excavare care, din păcate, au distrus în cea mai mare parte clădirile complexului feudal, au contribuit la clarificarea unor date importante privind data construirii Curţii Domneşti de la Piteşti, perioada funcţionării ei până în momentul dispariţiei.

Problema localizării reşedinţei domneşti din Piteşti a suscitat şi suscită multe controverse. Nu vom intra în această dispută, întrucât considerăm că fiecare cercetător şi-a adus contribuţia la completarea istoriei oraşului nostru.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

DIN NOU DESPRE SIGILIILE LUI MAREŞ BĂJESCU*

SPIRIDON CRISTOCEA

Fiu al unor orăşeni înstăriţi din Câmpulung[1], Gheorghe şi Stanca, Mareş a reuşit să intre în rândul boierimii, formându-şi un domeniu apreciabil repartizat în judeţele Argeş, Dâmbovița, Ilfov, Muscel, Teleorman şi Vâlcea. Starea materială i-a permis construirea în 1666 a bisericii de la Băjeşti şi, tot în acelaşi an, ctitorirea schitului Cornet (Vâlcea).

Cariera politică a lui Mareş Băjescu, începută în jurul anului 1643 ca logofăt în cancelaria lui Matei Basarab, s-a desfăşurat pe o perioadă de aproape 30 de ani din care 11 ani a deţinut mari dregătorii. După ce, în timpul domniilor lui Grigore Ghica şi Radu Leon, a deţinut dregătoriile de mare vistier (1661 ianuarie 28 – 1663 mai 3, 1664 noiembrie 27 – 1665 decembrie 2) şi mare vornic (1666 ianuarie 7 – 1669 februarie 24), în vremea domniei lui Antonie Vodă din Popeşti a ocupat cea mai mare dregătorie a ţării – mare ban al Craiovei (1669 aprilie 22 – 1672 ianuarie 5)[2]. Ca membru şi ca fruntaş al partidei Cantacuzinilor, el a luat parte la luptele dintre grupările boiereşti din Ţara Românească care, în al treilea sfert al secolului al XVII-lea, au îmbrăcat forme dramatice.

Mare dregător al ţării, Mareş a adoptat costumul specific boierimii muntene şi şi-a confecţionat un însemn propriu menit să-l individualizeze, să-i sporească autoritatea şi în acelaşi timp să-şi afirme categoric drepturile sale. Pentru Mareş, participant activ la viaţa social-economică, politică şi culturală,

---

* Vezi şi: **Sigiliile lui Mareş Băjescu**, în „Studii şi materiale de istorie medie", Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", vol. XIV, Editura Academiei Române, 1996, p. 127-132.

[1] Originea câmpulungeană a lui Mareş reiese din documentele vremii. La 1 martie 1647 Drăghici şi soţia sa Neacşa adeveresc că au vândut un rumân lui **Mareş oroşanul den Câmpulung** (Arh. Naţionale ale României Doc. ist., MDLVIII / 5). Documentele din 24 februarie 1653 şi din 19 iulie 1653 au fost scrise de **Mareş logofăt Ghiorghiuvici din Dlăgopol** (Arh. Naţionale ale României, M-rea Câmpulung, LIII / 16) şi respectiv **Mareş logofăt Ghiorghiuviciu Dlăgopoliu** (Arh. Naţionale ale României, M-rea Câmpulung, LXII / 22).

[2] Nicolae Stoicescu, **Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII**, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1971, pag. 110.

existenţa unui sigiliu propriu a fost o necesitate, chiar dacă, fiind un bun cunoscător de carte, îşi întărea actele şi cu semnătura proprie. Ca logofăt în cancelaria domnească şi apoi ca mare dregător, Mareş a înţeles rolul juridic de necontestat pe care sigiliul îl avea în diplomatica românească, că prezenţa acestuia pe un act îi conferă documentului respectiv autoritate. De aceea, el şi-a confecţionat un sigiliu propriu cu care a validat actele emise.

Activând mulţi ani în cancelaria domnească, Mareş a cunoscut sigiliile unor feudali laici şi ecleziastici servindu-i fără îndoială ca sursă de inspiraţie pentru cel propriu. Fiind primul boier din neamul său, el şi-a confecţionat sigiliile fără a prelua ceva de la înaintaşii săi care n-au avut un asemenea însemn. Cercetarea documentelor ne-a permis identificarea a cinci sigilii folosite de Mareş de-a lungul carierei sale politice, sigilii pe care le prezentăm în continuare.

1. Primul sigiliu (Fig. 1), pe care-l cunoaştem, a fost imprimat pe un act scris, în ianuarie 1654, chiar de Mareş logofăt[3]. Prin acest act şase boieri[4], printre care şi Mareş logofăt, au fost luaţi pe răvaşele domnitorului Matei Basarab de către Darie al lui Neguţu din Suslăneşti şi de către Oprea, fiul vătafului Oprea, pentru a alege nişte delniţe din Suslăneşti, judeţul Muşcel.

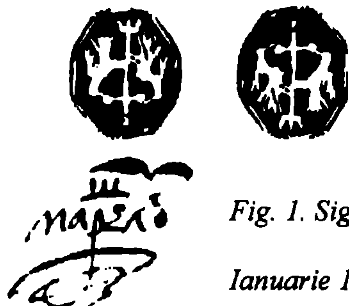

Fig. 1. Sigiliul nr. 1 al lui Mareş Băjescu.
Mareş log(ofăt)
Ianuarie 1654. Doc. ist., CCCVII/92

Cinci dintre boieri au întărit actul cu sigiliile şi semnăturile lor, sigiliul lui Mareş fiind aplicat invers. Probabil, că şi cel de al şaselea boier, cel din Jugur, şi-a aplicat sigiliul şi semnătura, însă actul fiind deteriorat lipseşte o parte din el.

Descriere: Sigiliu inelar, octogonal (15 mm x 8 mm), imprimat în tuş negru. În câmp două păsări afrontate se sprijină pe o cruce, cu ghearele pe braţul vertical, iar cu ciocurile pe cel orizontal, cozile şi aripile fiind puţin desfăcute.

2. Cel de al doilea sigiliu (Fig. 2) este imprimat pe un zapis din aprilie 1665, când era mare vistier, prin care dă mânăstirii Cotmeana moşie în Groşani, judeţul Argeş, primind în schimb jumătate din Mogoşeşti, pe apa

[3] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CCCVII/92. Fiind deteriorat, actul a fost restaurat, însă o parte din conţinutul său lipseşte.

[4] Tudoran postelnic Lerescu, Voinia şi Mareş logofăt din Câmpulung, Voicilă cel Bătrân din Dăneşti şi Badea Toacă. Actul fiind rupt, nu cunoaştem localitatea de unde era Badea Toacă şi nici numele celui de al şaselea boier care era din Jugur.

Fig. 2. Sigiliul nr. 2 al lui Mareş Băjescu.
Az, Mareş vist(iar) Băjăscul, iscălit-am cu mâna mia.
Aprilie 1665. M-rea Cotmeana, III/3

Argeşelului, judeţul Muşcel[5].

Descriere: Sigiliu inelar, de formă octogonală (12 mm x 12 mm), imprimat în tuş negru, în câmp un scut cu talpa rotunjită. Scutul, în inima căruia se află iniţialele chirilice „$\overset{\Gamma}{M}$“, este timbrat de o coroană deschisă, cu trei fleuroane, din care ies pene de struţ, flancate de câte o stea cu opt raze. Flancurile scutului sunt îmbrăcate de lambrechini.

Iniţiala „M“ din câmpul scutului este prescurtarea prenumelui Mareş, iar „Γ“ a tatălui său, Gheorghe. Sub sigiliu se află semnătura autografă „*Az, Mareş vist(iernic) Băjăscul, iscălit-am cu mâna mia*“, importantă prin faptul că menţionează dregătoria pe care o deţinea şi prin numele Băjăscul, ce provenea de la satul unde-şi avea conacul şi biserica.

Acelaşi sigiliu (Fig. 3), însă mai bine imprimat, apare pe zapisul din 1 aprilie 1667, când era mare vornic, prin care Mareş Băjescu dă mănăstririi Tutana moşie în Esciori,

Fig. 3. Sigiliul nr. 2 al lui Mareş Băjescu.
Az, Mareş vel dvor(nic) Băjăscul, am iscălit cu mâna mia.
1 aprilie 1667. M-rea Radu Vodă, XIX ter/16

primind în schimb jumătate din Mogoşeşti, judeţul Muşcel. Pe lângă sigiliu, zapisul este întărit şi cu semnătura „*Az, Mareş vel dvor(nic) Băjăscul, am iscălit cu mâna mia*“[6].

Întrucât nu conţine nici un element de datare, nu ştim când a fost confecţionat sigiliul. Imprimat pe zapisul din aprilie 1665, sigiliul putea fi confecţionat şi înainte de 1661, pe când era logofăt în cancelaria domnească.

---

[5] Arh. Naţionale Bucureşti, M-rea Cotmeana, III/3.
[6] Idem, M-rea Radu Vodă, XIX ter/16.

Chiar dacă nu se compară cu sigiliile de mare vornic (nr. 3) şi mare ban (nr. 4) care sunt creaţii artistice deosebite, acest sigiliu este din acest punct de vedere o realizare destul de reuşită.

Prezenţa în stemă a unor elemente cum sunt scutul, coroana, lambrechinii ş.a. dovedesc că această compoziţie se încadrează normelor heraldice.

3. Al treilea sigiliu (Fig. 4) al lui Mareş, aplicat pe cărţile din 13[7] şi 26 mai 1668[8], a fost confecţionat, potrivit legendei, în 1666, cu ocazia ocupării dregătoriei de mare vornic.

Fig. 4. Sigiliul nr. 3 al lui Mareş Băjescu.
Mareş vel dvor(nic)
13 mai 1668, M-rea Tismana, XI/14

Redăm în continuare descrierea sigiliului de pe cartea marelui vornic Mareş Băjescu, din 13 mai 1668, prin care întăreşte mănăstirii Tismana stăpânirea moşiei de la Erghevița, după Emil Vârtosu[9].

Descriere: Sigiliu rotund, diametrul 3,5 cm, timbrat direct pe hârtia actului, prevăzută dedesupt cu ceară verde. În câmp, un personaj boieresc, marele vornic, în picioare, privind din faţă, cu caftan pe umeri şi cuşmă pe cap; ţine în mâna dreaptă un toiag, iar mâna stângă se sprijină în faţă, la cingătoare. Pe margine, un cerc liniar, în exterior, două cercuri liniare, în interior, între ele legenda „Мареш Бж вел вѡ зрод" [+ Mareş Băjăscu vel vornic 7174 (1666)].

Sigiliul lui Mareş ca mare vornic, însă complet deteriorat, mai apare pe cartea din 26 mai 1668, către şase megieşi jurători pentru pricina dintre popa Banu şi Stroe din Dragoslavele, care nu mai este întărită şi prin semnătură[10].

Deci, între anii 1666 şi 1667 Mareş valida actele cu două sigilii: pe cele personale cu cel ce avea iniţialele „M" (nr. 1), iar cărţile de mare vornic cu cel confecţionat în 1666, cu ocazia ocupării acestei dregătorii (nr. 2).

[7] Idem, M-rea Tismana, XI/14.
[8] Idem, M-rea Cozia, LX/50.
[9] Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei şi Ţării Româneşti*, în D. I. R., Introducere, vol. II, Editura Academiei R. P. R., 1956, p. 518 - 519. Cf şi *Idem*, în Studii şi cercetări de istorie medie, I (1950), nr. 1, p. 163 - 164.
[10] Arh. Naţionale Bucureşti, M-rea Câmpulung, LX/50.

4. Ocuparea începând cu data de 22 aprilie 1669 a dregătoriei de mare ban a fost urmată, printre altele, de confecţionarea unui nou sigiliu cu care a validat un număr mai mare de documente (Fig. 5). Primul document validat cu acest sigiliu este o carte a marelui ban Mareş Băjescu, din 21 iulie 1669, dată în *„scaunul Craiovei"* prin care întăreşte mănăstirii Govora stăpânirea unei părţi (a patra) din Cerneţi[11].

Ca şi cel de mare vornic, acest sigiliu a fost descris tot de Emil Vârtosu[12].

Fig. 5. Sigiliul nr. 4 al lui Mareş Băjescu.
Mareş vel ban.
21 iulie 1669, M-rea Govora, XIII/14.

Descriere: Sigiliu rotund, diametrul 3,8 cm, timbrat direct pe hârtia actului, prevăzută dedesupt cu ceară verde. În câmp un personaj boieresc, marele ban al Craiovei, în picioare, jumătate profil spre stânga, pe umeri caftan de brocart, stofă brodată în arabescuri şi flori, cu guler de blană, pe cap are cuşmă, în mâna stângă ţine un toiag cu trei noduri şi măciulie la capătul superior, pe când mâna dreaptă este adusă în faţă, în dreptul pieptului. Pe margine, între două cercuri liniare, legenda: „Мареш вел банъ Кралевскїи лѣт зроз" [Jupan Mareş marele ban al Craiovei, leat 7177 (1669)].

Pe act, sub sigiliu se află semnătura autografă *„Mareş vel ban"*.

Sigiliul lui Mareş mare ban a fost aplicat pe cărţile acestuia din: 23 iulie 1669[13] (deteriorat), 24 august 1669[14] (căzut, s-a păstrat întipărirea uleioasă), 29 august 1669[15] (căzut, s-a păstrat întipărirea uleioasă), 4 septembrie 1669[16] (căzut, s-a păstrat întipărirea uleioasă), 15 septembrie 1669[17] şi 1 martie 1670[18] (căzut, s-a păstrat întipărirea uleioasă).

---

[11] Idem, M-rea Govora, XIII/14.
[12] Emil Vârtosu, *Din sigilografia* ..., p. 512-513.
[13] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., XC/71.
[14] Idem, M-rea Dintrunlemn, XXIX/5.
[15] Idem, M-rea Bistriţa, LXI/11.
[16] Idem, M-rea Brâncoveni, XXII/41.
[17] Idem, Episcopia Râmnic, LXXXVII/8.
[18] Idem, Doc. ist., CLXXXV/65.

5. Cel de al cincilea sigiliu se află aplicat pe un zapis, din 26 iunie 1672, prin care face danie schitului Cornet, ctitoria sa, partea de moşie de la Titeşti (Fig. 6). În finalul zapisului, scris de Muşat logofăt, se consemnează: *„Pentru mai adeverită credinţă, pus-am peceatea şi am iscălit cu mâna mea, ca să să crează"*[19].

Fig. 6. Sigiliul nr. 5 al lui Mareş Băjescu.
Eu, Mareş biv ban, am iscălit cu mâna mia.
26 iunie 1672, Colecţia I. Ionaşcu I/103.

Descriere: Sigiliu inelar, octogonal (16 mm x 14 mm), imprimat în tuş negru, în câmp scut oval cu ornamente baroce, cu o fascie şi pe verticală o mobilă neclară. Scutul este timbrat de o pasăre conturnată (mierlă) asuprită de o mobilă neidentificată flancată de lambrechini miniaturali. Dedesuptul sigiliului se află semnătura: *„Eu,* Mareş *biv ban, am iscălit cu mâna mia".*

Ca şi primele două, nici acest sigiliu, prezentate acum pentru prima dată, nu conţine vreun element de datare. El putea fi confecţionat după înlăturarea lui Mareş din dregătoria de mare ban, dar şi înainte de acest eveniment

În afară de aceste cinci însemne ale lui Mareş Băjescu, unele documente au imprimate pe ele sigilii care au aparţinut unor membri ai familiei sale, pe care le prezentăm în continuare.

6. Pe lângă sigiliul lui Mareş Băjescu (nr. 5), zapisul din 26 iunie 1672 mai este întărit şi cu cel al fiului său mai mare care se şi semnează: *„Eu, Fiera snă Mareş ban, am iscălit cu mâna mia"* (Fig. 7).

Fig. 7. Sigiliul lui Fiera, fiul lui Mareş Băjescu.
Eu, Fiera snă Mareş ban, am iscălit cu mâna mia.
26 iunie 1672, Colecţia I. Ionaşcu I/103.

[19] Idem, Colecţia Ion Ionaşcu, I/103.

Descriere: Sigiliu inelar, octogonal (14 mm x 12 mm), imprimat în tuş negru, în câmp un scut rotund cu flancurile uşor scobite; în inima scutului o corabie cu trei catarge, cu pânzele desfăcute şi flamuri în vârf. Scutul timbrat de un coif cu coroană, cu cinci cercuri perlate, din care ies lambrechini care-i îmbracă flancurile.

Deasupra coroanei pluteşte o stea cu şase raze flancată de iniţialele chirilice „ФБ“ (Fiera Băjescu).

Comparând acest sigiliu cu cele cinci ale tatălui său putem constata că Fiera n-a preluat de la Mareş elemente care să ne demonstreze apartenenţa la aceeaşi familie, el fiind destul de original, mai ales prin prezenţa corabiei în inima scutului.

7. Zapisul din 8 octombrie 1697[20], prin care doi din fiii lui Mareş vând domnitorului Constantin Brâncoveanu un loc în Dealul Piteştilor, a fost întărit cu sigiliul şi iscălit numai de unul dintre ei: *„Gheorghe vel căp(itan) za dăr(ă)ban(i)“* (Fig. 8).

Descriere: Sigiliu inelar, pătrat (10 mm x 10 mm), imprimat în tuş negru, în câmp un scut rotund, în câmpul sigilar un leu rampant, cu coada bifurcată. Scutul timbrat de un coif flancat de monograma chirilică „МГ“ şi asuprit de două rozete, aşezate în fascie. Din coif ies lambrechini bogaţi, care îmbracă flancurile scutului.

Fig. 8. Sigiliul lui Gheorghe, fiul lui Mareş Băjescu.
Gheorghe vel căp(itan) za dăr(ă)ban(i)
8 octombrie 1697, Mitropolia Ţării Româneşti, XCIX/75.

Comparând acest sigiliu cu cel al lui Mareş (nr. 2) de pe documentele din aprilie 1665 şi 1 aprilie 1667 constatăm că ambele au în câmpul sigilar iniţialele chirilice „M“ (Mareş) şi „Г“ (Gheorghe). Aşezate în compoziţia „$\overset{Г}{M}$“, iniţialele din sigiliul nr. 2 ne indică că este vorba de Mareş, fiul lui Gheorghe, iar cele din sigiliul nr. 7, dispuse în ordinea „МГ“, trebuie citite Gheorghe, fiul lui Mareş. Este greu de crezut că sigiliul nr. 7 a aparţinut tot lui Mareş, fiind folosit şi de fiul său, Gheorghe.

[20] Idem, Mitropolia Ţării Româneşti, XCIX/75.

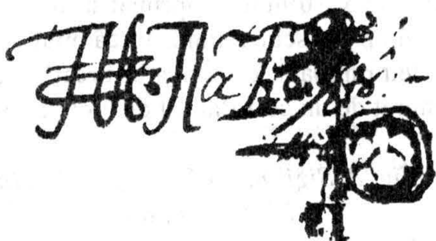
Zapisul din 22 decembrie 1713[21], prin care Sanda căpităneasa împreună cu cei patru fii ai ei vând partea lor de moşie de le Ciolăneşti, este întărit pe lângă semnăturile lor şi cu două sigilii. Unul din sigilii (nr. 8) aparţine soţiei lui Gheorghe vel căpitan, Sanda (Fig. 9), iar celălat (nr. 9), fiului ei, Pană paharnic, nepotul lui Mareş (Fig. 10).

Fig. 9. Sigiliul Sandei, soţia lui Gheorghe Băjescu, vel căpitan.
Sanda căp(ităneasa).
22 decembrie 1713, Mitropolia Ţării Româneşti, CXXIX/45.

8. **Descriere**: Sigiliu inelar, rotund (10 mm), imprimat în tuş negru cu un arbore (?) timbrat de un coif (?), cu lambrechini bogaţi, cimier o pasăre în profil spre dreapta. Literele chirilice „САНД" aşezate în patru colţuri, pe margine un cerc liniar.

Fig. 10. Sigiliul lui Pană paharnic, fiul lui Gheorghe vel căpitan.
Pană pah(arnic) Băjăscul
22 decembrie 1713, Mitropolia Ţării Româneşti, CXXIX/45.

Deasupra sigiliului se află iscălitura *„Sanda căp(ităneasa)"*, iar cele patru litere din câmpul sigiliului reprezintă prescurtarea numelui Sanda.

9. **Descriere**: Sigiliu inelar, octogonal (14 mm x 13 mm), imprimat în tuş negru, având în câmp o compoziţie heraldică din care se pot desluşi: scutul rotund scobit în părţi, lambrechini bogaţi şi un coif (?).

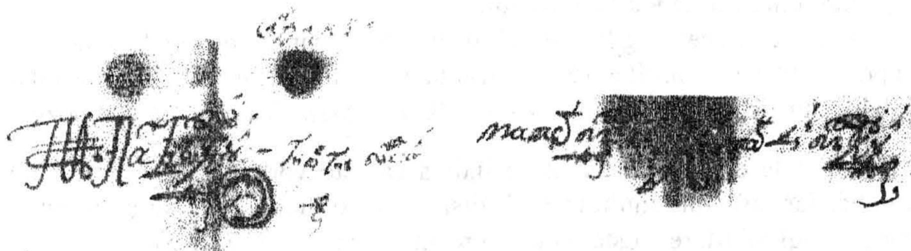

Fig. 11. Sigiliile Sandei căpităneasa şi al fiului ei, Pană paharnic.

[21] Ibidem, CXXIX/45.

Sanda căp(ităneasa), Pană pah(arnic) Băjăscul, Ghiorghie Băjăscul, Matei Băj(ăscul), Constandin Băjăscul.

22 decembrie 1713, Mitropolia Ţării Româneşti, CXXIX/45.

Deasupra sigiliului se află semnătura *„Pană pah(arnic) Băjăscul"*. Zapisul mai este întărit şi cu iscăliturile celorlalţi fii ai Sandei: *„Ghiorghie Băjăscul"*, *„Matei Băj(ăscul)"* şi *„Costandin Băjăscul"* (Fig. 11).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

CONACUL LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU DIN VIILE DE LA PITEŞTI

TEREZA SINIGALIA

Însemnările zilnice ale lui Constantin Brâncoveanu[1] ca şi Cronica oficială a domniei lui intitulată „Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu"[2] întocmită de Radu Greceanu relatează aproape anualele treceri prin Piteşti ale domnitorului, mare amator de a petrece aici culesul viilor, atunci când, întorcându-se de la Târgoviştea cu temperaturi mai suportabile, unde petrecea vara cu întreaga familie şi cu alaiul de boieri şi slujitori, se îndrepta spre Bucureşti pe drumul totdeauna urmat al Potlogilor şi Mogoşoaiei, într-un fel de periplu solemn, pelerinaj laic în locuri îndrăgite, pe care le marcase cu zidiri proprii, ca nişte staţiuni obligatorii ale unui itinerar neabătut.

În „Condica de venituri şi cheltuieli a Visteriei de la leatul 7202-7212" se menţionează că, în iulie 1695, aga Radu Golescu primea 45 de taleri pentru „nişte şindrilă şi cuie" necesare „la foişorul de la viile de la Piteşti"[3], deci pentru o lucrare aflată în execuţie şi ajunsă în faza realizării acoperişului. Consemnarea din august 1698 din aceeaşi „Condică" – „S-au cheltuit la lucrul pimniţii de la Piteşti şi la 60.000 şindrilă 146 taleri"[4] – nu are ca obiect o altă construcţie din oraşul Piteşti, cum s-ar putea crede, ci se referă tot la acest conac de la viile din Dealul Piteştilor. În lunile august - septembrie din acelaşi an Visteria plătea „la meşterii ce au lucrat... şi la cărămidă, la şindrilă, la cuie şi la alte mărunte, afară de ce au datu de la cămară, tl. 65, încă 123 tl" pentru „casele domneşti de la viile de la Piteşti"[5]. În oraşe nu se construiau pivniţe independente pentru care să fie nevoie de un număr atât de mare de şindrile şi nici care să fie atât de scumpe.

---

[1] Alexandru Odobescu, **Foletul novel**, în **Opere**, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 96-100.
[2] **Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu** *de Radu logofăt Greceanu*, în **Cronicari munteni**, vol. III, ed. Minerva, Bucureşti, 1984, p. 62, 71, 82, 90, 95, 166.
[3] Ion Radu Mircea, **Date din „Condica Visteriei" privind construcţiile din Ţara Românească între 1694-1704**, în vol. **Sesiunea ştiinţifică a DMI, ianuarie 1963**, Bucureşti, 1963, p. 141. **Condica** a fost publicată prima dată de Constantin Aricescu în **Arhiva istorică a României**, vol. I, 1878.
[4] **Ibidem**. Menţiunea din **Arhiva**, p. 426.
[5] **Ibidem**. Menţiunea din **Arhiva**, p. 335.

Din analiza edificiului păstrat la Valea Mare, în comuna Ştefăneşti[6], coroborată cu aceste informaţii, rezultă că textele din „Condică" se referă la acesta şi nu la o pivniţă de vinuri independentă, cum înclină să creadă primul comentator al sursei[7].

Relativ recente cercetări au demonstrat că „viile de la Piteşti", amintite în notele Domnului sau în „Cronica" lui Radu Greceanu, făceau parte, împreună cu localităţile învecinate – Valea Mare, Izvorani, Târgu Dealului – din „ocolul oraşului Piteşti"[8], deci că aici se afla „Foişorul de la viile de la Piteşti", menţionat mai sus[9].

Fig. 1. Valea Mare-Piteşti. Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu.

Vizitele domneşti precedaseră ridicarea acestei vremelnice locuinţe dintre vii, căci arată „Cronica", „au venit măriia-sa la Piteşti şi tâbărându acolo, câteva zile au zăbovit"[10] (subl. T.S.), deci au locuit în celebrele corturi luxoase ale epocii, menţionate de unii oaspeţi ai domnitorului, ca lordul Paget[11].

Construcţia a rămas în proprietatea descendenţilor familiei Brâncoveanu, fiind administrată după începutul secolului al XIX-lea de Aşezămintele Brâncoveneşti, până când, în veacul nostru, impropriu folosită, a început să se ruineze. Nestudiată şi nepublicată ca atare, ea a fost considerată pierdută de

[6] Construcţia este practic necunoscută. Am prezentat-o într-o comunicare cu titlul **Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu**, la Sesiunea anuală a Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din Goleşti, 1987, rămasă în manuscris.
[7] Ion Radu Mircea, **op. cit.**, p. 141.
[8] Eugenia Greceanu, **Ansamblul urban medieval Piteşti**, Bucureşti, 1982, p. 46, nota 53.
[9] Vezi supra, nota 3.
[10] Radu Greceanu, **op. cit.**, p. 71.
[11] În **Călători străini**, vol. VIII, p. 220 – conacul de la Olteniţa: „Aici au fost întinse corturile domneşti sub care a petrecut solul noaptea" şi p. 221: „am poposit sub corturile domnului în satul Creţuleşti".

unii cercetători, care sugerau chiar iniţierea unor cercetări arheologice pentru a-i descoperi urmele[12].

„Foişorul de la vii“ sau „conacul de la Valea Mare“, cum este mai cunoscut, există încă în picioare, dar ruinat[13], fiind astăzi un unicat al epocii brâncoveneşti (Fig.1). Este posibil ca el să fi făcut parte dintr-un ansamblu mai mare, care să fi cuprins şi alte edificii necesare adăpostirii suitei numeroase a Domnului, ca şi anexe gospodăreşti.

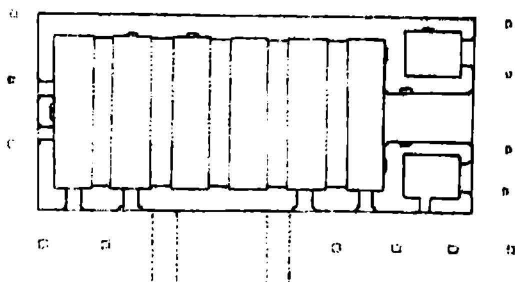
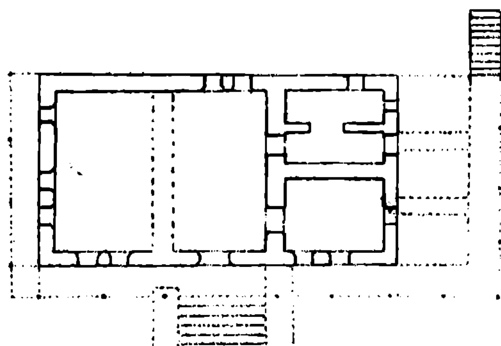

Fig. 2-3. Valea Mare - Piteşti. Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu, planurile pivniţei şi ale parterului.

Construcţia păstrată are un plan dreptunghiular alungit (16,25 x 7,35 m la interior), dezvoltat pe două niveluri (Fig.2,3). Accesul se făcea pe latura scurtă dinspre nord, printr-un gârlici în pantă, a cărui boltă s-a prăbuşit. Liber inţial, el a fost înglobat ulterior într-un volum rectangular, fiind flancat de două încăperi laterale, situaţie lesne observabilă pe faţada estică, unde zidul originar – cu o structură net diferită de rest – nu se ţese de cel aflat în dreptul gârliciului. Din gârlici se intră în pivniţa amplă căreia îi este rezervat în totalitate primul nivel. Aceasta este mononavată şi acoperită cu boltă în segment de cilindru, întărită de 5 dublouri late care coboară până aproape de nivelul de călcare (Fig.4,5), tip ce reia mai vechile modele munteneşti din vremea lui Matei Basarab, atât de bine adaptate păstrării vinurilor[14] cu largi ferestre de aerisire prevăzute la origine cu grătare de piatră traforate. Zidurile, inclusiv lunetele bolţilor sunt realizate din asize alternante de piatră şi cărămidă, în sistem de casete, bolţile şi dublourile fiind construite

[12] Eugenia Greceanu, op. cit., p. 37.

[13] În 1978, când am cercetat-o, era părăsită şi servea ca loc de depozitare a gunoiului pentru casele din jur.

[14] La palatul postelnicului Constantin Cantacuzino de la Filipeştii de Târg, la mănăstirea Brâncoveni – faza Matei Basarab, la casa lui Udrişte şi Cazan Năsturel de la Hereşti, la casa lui Mareş Băjescu de la Băjeşti etc. (vezi, Tereza Sinigalia, **Arhitectura civilă din Ţara Românească în secolele XIV-XVIII**, teză de doctorat).

numai din cărămidă. O serie de nişe semicirculare cu arhivoltă intrândă ritmează pereţii.

Mai interesant este cel de-al doilea nivel. Cea mai mare suprafaţă era rezervată încăperii principale a casei (Fig.6), căreia îi corespund patru din traveile pivniţei, practic o sală amplă prevăzută cu ferestre mari pe toate laturile libere, întregul îmbrăcând aspectul unui adevărat pavilion. Se pare că la origine existau două căi de acces: una principală, pe latura de est, unde se mai observă amprentele pornirilor zidurilor unui foişor şi uşa de intrare principală, şi una secundară, legată de gârliciul pivniţei. Spre nord, această sală comunica şi direct, dar şi prin intermediul unui culoar îngust, cu o cameră mare, din acelaşi culoar ajungându-se şi într-o încăpere mai mică, foarte îngustă. Aceste două spaţii erau fără îndoială rezervate odihnei Domnului şi respectiv Doamnei, căci nu ne putem imagina că „veniind măriia-sa la Piteşti împreună cu doamna mării-sale şi cu toată casa mării-sale şi cu toţi boierii“[15], în momentul în care se construia o sală de ospeţe atât de spaţioasă şi de aerisită, să nu le fi fost rezervate luminatelor feţe şi încăperi adecvate de odihnă. Sala era acoperită cu un plafon cu bârne aparente, cele lungi, de cca 7 m, sprijinindu-se pe un zid diafragmă, care împărţea la partea superioară spaţiul în două, situat spre stânga intrării din foişor. Planşeul inferior, de deasupra bolţii pivniţei, era realizat din bârne lungi, cu secţiunea pătrată, ale căror lăcaşuri se observă străbătând spre exterior, zidurile de sud şi

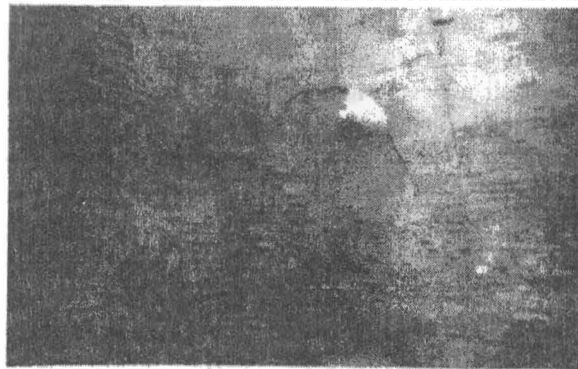

Fig. 4. Valea Mare - Piteşti. Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu. Pivniţa.

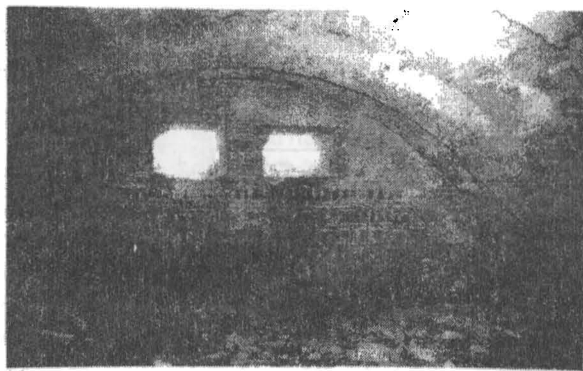

Fig. 4. Valea Mare - Piteşti. Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu. Pivniţa (detaliu).

[15] Radu Greceanu, op. cit., p. 82.

de est, permiţând presupunerea că, cel puţin pe aceste laturi, nivelul „nobil" era înconjurat de o prispă lată, cu acces din foişor, folosită ca loc „de priveală". Aceste bârne sunt plasate însă imediat sub torul lat de zidărie care marchează la exterior delimitarea dintre niveluri şi pun sub semnul întrebării contemporaneitatea lor, cu atât mai mult cu cât, sub tor se înşiră romburi în relief realizate din tencuială corespunzând unei mode decorative mult mai târzii.

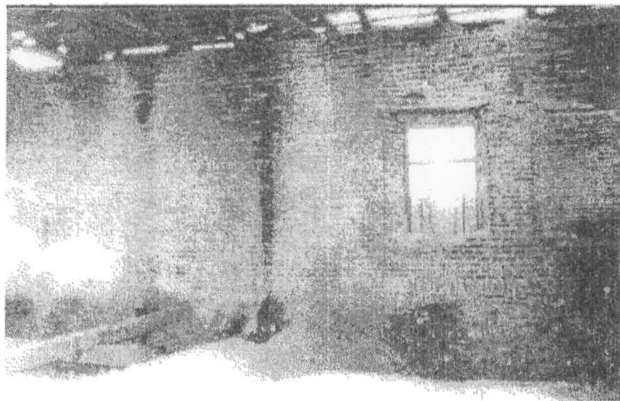

Fig. 6. Valea Mare - Piteşti. Conacul de la vie al lui Constantin Brâncoveanu. Sala de ospeţe.

Din decoraţia interioară nu s-a păstrat nimic, dar cu siguranţă că, după gustul vremii, pereţii nu vor fi fost doar văruiţi, ci poate, ca la Târgovişte, în foişorul din grădină,
să fi fost măcar parţial acoperiţi cu reliefuri fine în stuc[16].

Decorul exterior era destul de simplu. Un profil de tipul unui tor lat înconjura toată clădirea la nivelul pardoselii de bârne a parterului înalt. Aceste bârne străpung însă torul lat de zidărie care marchează la exterior delimitarea dintre niveluri şi pun sub semnul întrebării contemporaneitatea lor, cu atât mai mult cu cât, deasupra torului se înşiră romburi în relief realizate din tencuială corespunzând unei mode decorative mult mai târzii.

Acoperişul înalt de şindrilă pentru care se folosiseră cele 60.000 de bucăţi de lemn[17], încununa volumul orizontal ritmat de ferestrele înalte, contribuind la armonia unui edificiu destinat plăcerilor văzului şi gustului, căci „Apoi viind vremea culesului viilor, au mersu măriia-sa şi la Piteşti împreună cu doamna mării-sale şi cu toată casa şi cu toţi boierii, de au fostu la culesul viilor acolo şi iarăşi fără zăbavă, s-au învârtejit la Târgovişte"[18].

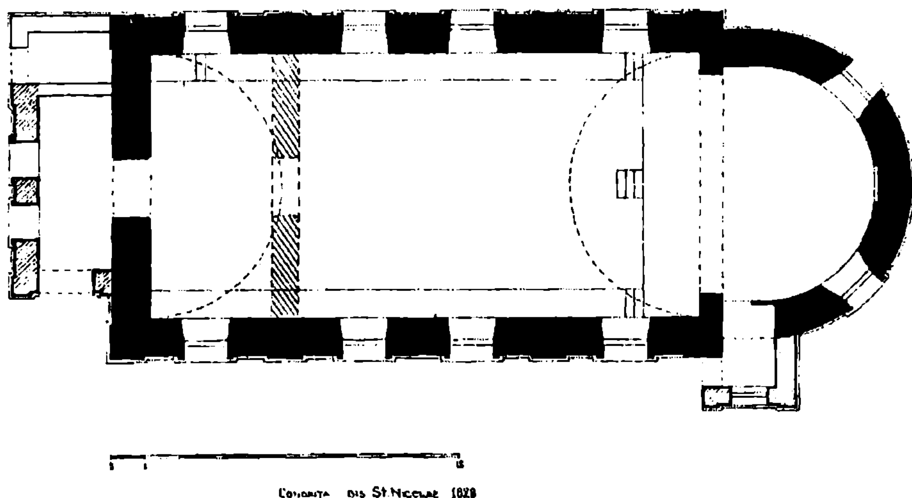
[16] R. Theodorescu şi Cr. Moisescu, **Urmele unui monument brâncovenesc în Curtea domnească din Târgovişte**, în SCIA. Serie A.P., 1964, nr.1, p.121-126.
[17] Cf. **Condica Visteriei**, p. 426. Vezi şi supra, nota 3.
[18] Radu Greceanu, op. cit., p. 82.

UN MONUMENT DE ARHITECTURĂ TRADIȚIONALĂ BISERICA VECHE A MĂNĂSTIRII CONDRIȚA

SERGIUS CIOCANU

Prin vechii codri ai Lăpușnei, între dealuri înalte, pe alocuri priporoase, curge domol un mic pârâu cu pitoreasca denumire de Catarha (Catarhu), care își varsă apele în Ișnovăț, afluentul de dreapta al râului Bâcu. Panta unuia din dealurile amintite servește drept adăpost mănăstirii Condrița.

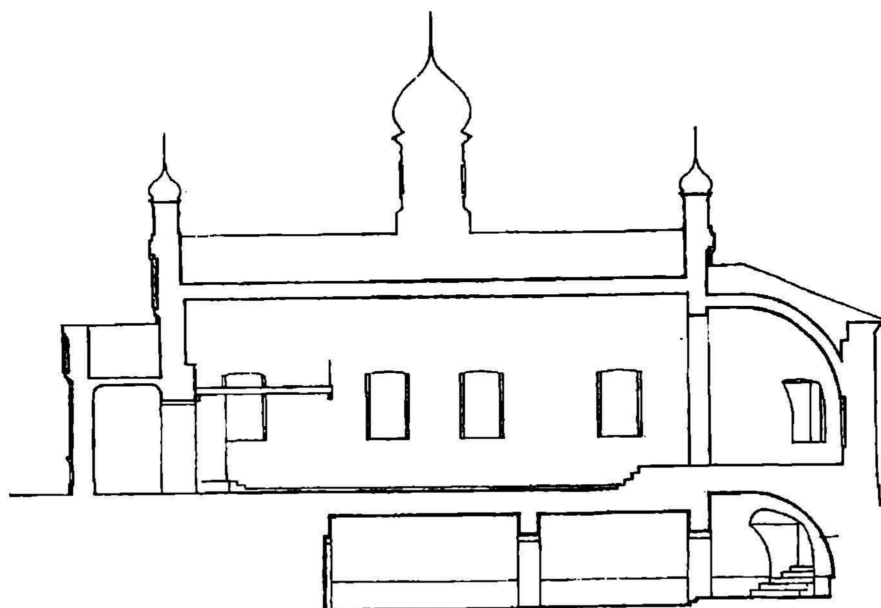
Despre începuturile mănăstirii, ca, de altfel, a majorității așezămintelor monastice din Basarabia, putem să ne formăm doar o vagă închipuire, la mijloc

Condrița. Planul bisericii Sf. Nicolae. Arhitect Sergius Ciocanu.

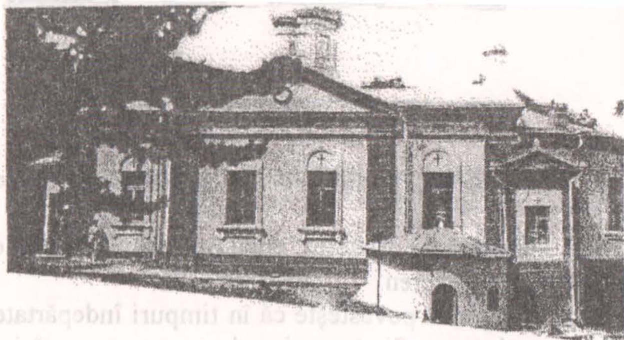
fiind atât sărăcia surselor documentare păstrate, cât și lipsa investigațiilor arheologice pe teren.

O legendă povestește că în timpuri îndepărtate un oarecare Condrea, hoț de drumul mare, fiind cuprins de grave remușcări ale conștiinței de pe urma crimelor comise, se retrage în peșterile de prin partea locului, fundând pe banii

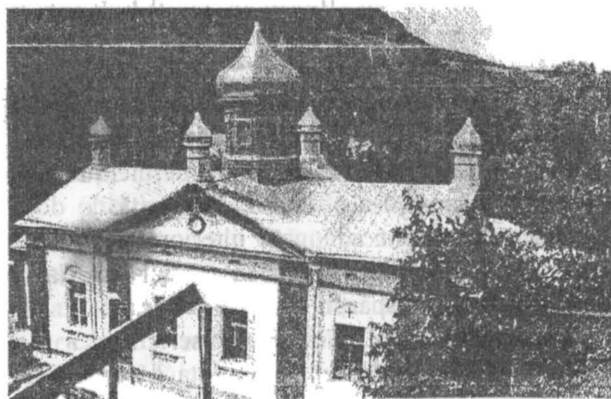
Biserica Sf. Nicolae din Condriţa, secţiune longitudinală.

furaţi o sihăstrie. Să fi fost totul aşa sau nu, nu se ştie, însă, cu o anumită doză de probabilitate, putem lega apariţia schitului de trecerea pământurilor de lângă Catarha în proprietatea mănăstirii Căpriana, situată numai la 7 km de aici. Întru confirmarea vechimii aşezământului monastic vin relatările arhimandritului Teofan Drăghici, înregistrate de părintele Micşunescu, care în anii treizeci ai secolului nostru vizitează mănăstirea. Arhimandritul atrăgea atenţia asupra existenţei în imediata apropiere de construcţiile mănăstireşti a „şapte locuri de biserică". Or, se ştie, că în secolele trecute, după demolarea unei biserici, se instala o piatră specială, care marca locul unde s-a aflat altarul acesteia. În perioada sovietică, odată cu transformarea mănăstirii în tabără de pionieri şi amenajarea

Biserica Sf. Nicolae de la Mănăstirea Condriţa (1820)

corespunzătoare a teritoriului ei, aceşti martori ai istoriei (ca şi cimitirul de aici) au fost nimiciţi[1]. Ţinând seama de spusele arhimandritului Drăghici şi de anumite surse documentare, întemeierea schitului s-ar plasa în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Prin tradiţia, consemnată de mai toţi cei care s-au referit la istoria Condriţei, întemeierea sa se pune pe seama ieromonahului Iosif, călugăr de la mănăstirea Căpriana, care înalţă aici în 1783 o biserică de lemn închinată Sfântului Nicolae. Însă nimeni nu a putut confirma această informaţie prin vreun document. Nu este exclus ca în anul menţionat să fi avut loc o transformare serioasă a schitului, acesta fiind unul din multele cazuri, când cei care refăceau ctitorii mai vechi, „uitau“ să-i indice adevărata vechime, plasându-se pe ei înşişi la origini. Primul document care atestă existenţa aşezământului monastic Condriţa este un hrisov al domnitorului Alexandru Callimachi datat cu 5 iulie 1795, în care el este amintit ca schit aparţinând mănăstirii Căpriana. Această dependenţă s-a menţinut până în anul 1918, când Condriţa capătă statut de mănăstire de sine stătătoare. Până în acest an schitul a fost administrat de economi trimişi de la Căpriana.

Biserica Sf. Nicolae de la Mănăstirea Condriţa (1820)

Între construcţiile mănăstireşti se evidenţiază două biserici de zid,[2] vechea casă a stăreţiei cu chilii (toate construite în secolul al XIX-lea) şi o serie de beciuri spaţioase dezvoltate în lungime, dintre care unul are o ramificaţie secretă, care trece pe sub incinta mănăstirii, ieşind în plin codru[3].

În continuare ne vom referi la biserica Sfântul Nicolae, care fiind şi cea mai veche, prezintă interes din punct de vedere al arhitecturii tradiţionale româneşti. Edificiul dat a fost zidit în anul 1820 pe timpul economului Rafael. Ofiţerul statului major rus Alexandr Zaščuk, vorbind despre acest eveniment în

---

[1] S-a păstrat, ca printr-o minune, doar una din cele şapte pietre (identificată ca atare de autor), care indicau locuri de altar, databilă, judecând după caracterele inscripţiei, cu începutul secolului al XIX-lea. Pe ea se citesc clar cuvintele „ ... piatră este S. prestol ... ".

[2] În perioada funcţionării aici a taberei de pionieri, o biserică a fost transformată în sală de cinema, a doua în sală de festivităţi.

[3] O subterană similară există şi la Căpriana, astfel fiind posibile contacte ferite de ochii celor curioşi între aceste două aşezăminte monastice şi implicit cu lumea exterioară

[illegible] consacrată regiunii Basarabia, foloseşte cuvântul „перестроена"
[illegible] sau refacerea unei biserici de zid deja existente, fapt puţin
[illegible] înălţarea unei biserici de zid în locul uneia mai vechi de lemn.
[illegible] bisericii Sfântul Nicolae poate fi pusă în legătură directă cu lucrările de refacere în anii 1819-1821 a bisericii ctitorite de Petru Rareş de la Căpriana, mănăstirea-patron a Condriţei, lucrări iniţiate de către mitropolitul Chişinăului şi Hotinului Gabriel Bănulescu-Bodoni.

Acesta este un edificiu mononavat segmentat în altar, naos şi pronaos. Naosul dreptunghiular este boltit în semicilindru şi este luminat de câte patru ferestre mari respectiv dinspre nord şi sud. Dinspre est, prin intermediul unui arc triumfal lui i se ataşează absida decroşată a altarului, iluminată de două ferestre. Actualele pronaos şi diaconicon sunt adăugate ulterior construcţiei lăcaşului sfânt la una din reparaţiile edificiului. Pronaosul iniţial se afla în nemijlocita prelungire a naosului, fiind despărţit de acesta printr-un zid străpuns de o uşă. Ulterior, la lărgirea spaţiului interior al bisericii, el a fost suprimat. Biserica este construită pe o pantă de deal, diferenţa de cote între pronaos şi altar atingând 2,7 m. Faptul a necesitat executarea unei baze solide, care a permis amenajarea unei cripte spaţioase[4], boltite ca şi naosul în semicilindru. Extremitatea de vest a criptei coincide cu poziţia peretelui suprimat dintre naos şi fostul pronaos. Un mic sondaj efectuat de autor în interiorul bisericii a dus la depistarea temeliei acestui perete. Întru confirmarea existenţei unei compartimentări mai vechi a bisericii vine şi faptul, ca boltă este executată din zidărie doar deasupra naosului iniţial, deasupra fostului pronaos ea fiind din paiantă. De asemenea se poate înainta ipoteza existenţei unei încăperi-ascunzătoare deasupra pronaosului, faptul fiind sugerat de treapta din peretele de vest al bisericii (vezi secţiunea), care împreună cu o treaptă similară din peretele dispărut dintre naos şi pronaos a putut servi pentru susţinerea unui prezumptiv planşeu.

Decorul exterior era constituit din o serie de pilaştri, ce divizează şi astăzi faţadele naosului şi dintr-o cornişă şi ancadramente de ferestre puţin mai simple decât cele actuale. Edificiul trebuia să fi fost acoperit de o învelitoare înaltă de şindrilă, posibil, cu o mică treaptă deasupra altarului, care armoniza perfect biserica cu codrii seculari ce o înconjurau.

În anii 1894-1895, în timpul economului Teofan Ursu, la sud-est de biserica Sfântul Nicolae se construieşte cea de-a doua biserică a mănăstirii consacrată Naşterii Maicii Domnului, un edificiu impunător realizat într-un stil de origine rusească. Naosul acestuia este dominat de o turlă mare, înconjurată de câteva mai mici de esenţă decorativă. Deasupra intrării se înalţă un turn-clopotniţă cu învelitoare piramidală. În aceşti ani, pe lângă construirea noului lăcaş de cult, sunt efectuate o serie de lucrări de reparare şi amenajare pe întreg

[4] Nu se ştie dacă a fost folosită vreodată conform destinaţiei.

teritoriul schitului. Suferă câteva intervenții și biserica Sfântul Nicolae, urmărindu-se scopul de apropiere a exteriorului său cu al bisericii noi. Astfel, cele patru laturi ale naosului sunt încununate de câte un fronton de piatră, având fiecare câte un turnuleț de lemn în vârf. În consecință acoperișul capătă în plan forma unei cruci, la intersecția brațelor căreia se ridică o turlă falsă din paiantă (nu demult aceasta a fost înlocuită cu una similară din tablă). Frontoane de același fel încununează pronaosul și diaconiconul, care nu este exclus să fi fost și ele ridicate în acest timp. Totodată au fost modificate ancadramentele ferestrelor. Elementele la care ne-am referit mai sus sunt evident inspirate de cele de pe fațadele bisericii Nașterii Maicii Domnului.

Tipul de edificiu eclesiastic, format dintr-o navă dreptunghiulară boltită semicilindric cu sau fără clopotniță pe una din laturi era destul de răspândit în arhitectura Moldovei. Dintre bisericile de acest fel păstrate pe teritoriul Basarabiei se evidențiază biserica Sfântul Nicolae din Chilia Nouă (ante 1634), biserica Adormirii Maicii Domnului din Căușani (ante 1765), biserica Adormirii Maicii Domnului de la mănăstirea Hârbovăț (1816) etc. Biserica Sfântul Nicolae de la mănăstirea Condrița construită de meșteri crescuți în spiritul arhitecturii tradiționale românești, se înscrie perfect în șirul tipologic de mai sus. Realizarea unor modificări cum ar fi restabilirea formei vechiului acoperiș și suprimarea diformei anexe de la nord de pronaosul actual ar exprima mai fidel structura interioară a bisericii în exterior și i-ar sublinia și mai mult originalitatea.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

SIMBOLURI PRECREŞTINE ÎN SURSE EPIGRAFICE

SIMONA STOICA

În perioada secolelor III-IV pe plan religios se petrece o evoluţie extrem de importantă. Creştinismul capătă adepţi tot mai numeroşi, persecuţiile tetrarhilor au efecte şi în acest mediu pentru ca, de la Constantin cel Mare ca în întreg Imperiu de altfel, libertatea acordată noii religii să ducă la o generalizare a ei şi totodată la o bună organizare a bisericii.

Pornind de la acest cadru şi de la documentaţia existentă – cea epigrafică îndeosebi – propunem o analiză a primelor veacuri creştine urmărind linia simbolisticii. Simbolurile creştine care au fost identificate pe diferite obiecte sunt în strânsă legătură cu evoluţia cronologică a procesului de evanghelizare. Astfel, putem semnala următoarele semne simbolice, enumerate în ordinea importanţei şi a duratei lor.

Bunul păstor (ό ποςυήν ό καλός),[1] prezent şi în Sfânta Scriptură, nu putea să nu influenţeze primele reprezentări creştine. Aşa avem spre exemplificare o inscripţie descoperită în ruinele Potaissei (Turda, jud. Cluj), dispărută în prezent (IGLR, 435),[2] care înfăţişează pe o gemă de onyx imaginea „Bunului păstor", îmbrăcat în „exomis" care poartă un miel pe umeri, iar la picioare are un altul. Imaginea parcă ar întregi spusele profetului: „El îşi va paşte turma ca un Păstor, va lua mieii în braţe, îi va duce la sânul Lui şi va călăuzi blând oile care alăptează" (Isaia, 40, II).

O altă reprezentare a „Bunului păstor" o întâlnim pe un relief din fildeş de la Romula ce datează din secolul al III-lea. În general, reprezentările lui apar la sfârşitul secolului al II-lea, se impun la jumătatea secolului al III-lea şi încep să dispară la jumătatea secolului al IV-lea[3].

„Bunul păstor" este simbolul prin care îl recunoaştem pe Iisus Hristos, iar lumea este o imensă turmă: „voi sunteţi turma Mea, turma păşunii Mele, şi

---

[1] J.A. Martigny, **Dictionnaire des antiquites chretiennes** (DAC), Paris, 1883, p. 305.
[2] E. Popescu, **Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII descoperite în România**, (IGLR), Bucureşti, 1976.
[3] A. Provoost, **Il significato delle scene pastorali del terzo secolo d.Chr., în Akten des VII Archölogie Tür, Roma, 1965, unde analizează un număr de 57 de geme cu reprezentări ale „Bunului păstor".**

Eu sunt Dumnezeul vostru..." (Ezechiel, 34, 31). Sfântul Clement din Alexandria (**Hymn. Christi Salvatoris**, I, 3) îl numeşte pe Iisus „păstor de oi împărăteşti", iar Sfântul Ieronim vede în „Bunul păstor" un simbol al învierii viitoare.

Iona,[4] profetul evreu, care a fost înghiţit de chit (de o balenă) din pântecele căruia a ieşit teafăr după trei zile (Iona, I, 17), se întâlneşte pe aceeaşi inscripţie de la Potaissa (IGLR, 435). Reprezentările lui apar la începutul secolului al III-lea şi vor dura puţin timp. Este considerat un simbol al învierii.

Copacul vieţii,[5] Hieronymus în „Comentarii la Evanghelia după Matei" îl numeşte **arbor evanghelica** şi îl consideră un atribut al împărăţiei cereşti. Apare la începutul secolului al III-lea şi începe să dispară pe la începutul secolului al IV-lea. Îl întâlnim pe un vas de la Porolissum şi pe o gemă de la Potaissa (IGLR, 435), simbolizând veşnicia credinţei şi conştiinţa binelui şi a răului.

Cel mai vechi şi totodată cel mai răspândit simbol al creştinilor este **PEŞTELE**[6] (ΙΧΘΥΣ), denumirea grecească reprezentând abrevierea expresiei Ἰησοὺς Χρωróς Θεοῦ Yἱos Σωτήe. Semnul peştelui începe să circule la sfârşitul secolului al II-lea şi se impune pe la jumătatea secolului al III-lea[7].

În secolul al II-lea, creştinii încep să-şi spună peşti şi să se recunoască între ei prin acest semn. Tertullian (**De baptism.** I, 9) se adresează creştinilor cu atributul de **pisculi,** iar Clement din Alexandria îi atribuie lui Hristos numele de „pescuitor de oameni"[8]. Totodată peştele este şi un simbol euharistic: Iisus Hristos, după Înviere, ar fi mâncat peşte, după spusele evanghelistului (Luca, 24, 42).

Un alt simbol creştin este **ANCORA**[9] des întâlnit pe inscripţii de la Tomis (IGLR, 41, 43, 48). Reprezentările ei apar pe la jumătatea secolului al II-lea, putând fi regăsite până spre sfârşitul secolului al IV-lea. După Clement din Alexandria (**Paedagogus**, I, 106) ancora este un simbol creştin care a fost folosit atât în inscripţii, cât şi în decoraţia bijuteriilor, insistând asupra sensului religios: **anchoram sacram solvere.** O frumoasă explicaţie o dă şi Rufinus din Aquileia (**In psalmodia,** CL, 5): „navigatorul, când simte că se apropie furtuna, îşi aruncă ancora. La fel şi noi, dacă avem ancora speranţei fixată în credinţa lui Dumnezeu, ne vom putea întoarce din orice furtună a acestei lumi". Ancora, deci, se înscrie în simbolistica creştină ca un atribut al credinţei şi al salvării divine.

---

[4] F. Cabrol, H. Leclerq, **Dictionnaire d'archeologie chretienne et de litourgie,** (DACL), Paris, 1938, XIII, 2, col. 2003.
[5] F. Cabrol, H. Leclerq, DACL, I, 2, 1924, col. 2691-2710.
[6] Idem, col. 1154-1158.
[7] S. Reinbach, **Cultes, mythes et religion,** III, Paris, 1923, p. 45-48.
[8] J.A. Martigny, DAC, p. 627.
[9] Idem, p. 246.

Un simbol preluat din decorul monumentelor funerare păgâne este **Viţa de vie**[10]. Sunt semnalate însă şi inscripţii paleocreştine care prezintă pe margini un chenar împodobit cu un lujer de viţă de vie (IGLR, 188, 305). Acelaşi simbol se regăseşte pe o cruce de marmură de la Lazu (jud. Constanţa, IGLR 52), din secolul al VI-lea, unde pe braţul de sus al crucii apare un strugure stilizat, ce creşte dintr-o frunză rombică, sub el observându-se resturi dintr-un alt strugure. Sub acest simbol regăsim şi de această dată imaginea lui Iisus Hristos: „Eu sunt adevărata viţă şi Tatăl Meu este viticultorul" (Ioan, 15, 1) sau „Eu sunt viţa (**vitis**) voi mlădiţele (**palmites**) (Ioan, 15, 5). „Viţa de vie" mai poate fi interpretată ca un simbol euharistic, iar Hieronymus (**In Amastridi**, IX, 3) o consideră simbolul martirilor.

Cel mai important simbol al creştinilor din toate timpurile rămâne însă **CRUCEA.** Primii creştini nu credeau în învierea trupului, ci, pur şi simplu, în supravieţuirea sufletului şi în reîntoarcerea lui în cer, după distrugerea corpului, considerat a fi temniţa lui. Crucea mistică exista cu mult timp înaintea creştinismului şi a fost confundată cu instrumentul de supliciu al romanilor. În fapt, anticii distingeau trei forme de cruce:

a) **decussata** în formă de „X", cunoscută sub numele de „Crucea Sfântului Andrei", pentru că tradiţia relatează că pe o astfel de cruce a fost crucificat;
b) **comissa** sau **patibulata** de forma literei „T" (gr. „tau") – după o tradiţie foarte acreditată, crucea Mântuitorului era de forma aceasta (Paulinus, **Epistulae,** XXIV, 23);
c) **immissa,** forma cea mai cunoscută a crucii, descrisă de Fericitul Augustin astfel: *erat latitudo, in qua porrectae sunt manus; longitudo a terra surgens, in qua erat corpus infixum; altitudo ab illo divexo ligno sursum quod eminet.* Alte surse literare ţin să precizeze că Iisus Hristos a murit *in ligno quadrilatero.*

La începutul erei noastre crucea era cu siguranţă un simbol, deoarece evangheliştii îi atribuie lui Iisus cuvintele: „Dacă voieşte cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea în fiecare zi şi să Mă urmeze".

Apariţia semnului Sfintei cruci pe monumente, în special pe cele funerare, a fost fixată în primele decenii ale veacului al IV-lea, când, potrivit tradiţiei literare, împăratului Constantin cel Mare i-a apărut în chip supranatural o cruce luminoasă pe cerul Galiei: „în acest semn vei învinge" (*in hoc signo vinces,* Lactantius – **De mortibus persecutorum** 48, 5) avea să audă împăratul. Exista la acea vreme credinţa că adevăratul lemn al Crucii Mântuitorului învie morţii şi astfel Elena, mama împăratului Constantin, pune slujitorii să-l caute. Acest lemn al Crucii se pare că ar proveni din chiar Pomul Vieţii care fusese sădit în Paradis[11]. Nu întâmplător poate, în iconografia creştină de mai târziu

[10] Idem, p. 601.
[11] Legendele despre „Arborele vieţii" au fost adunate de August Wunsche, **Die Sagen von Lebensbaum und Lebenswasser Altorientalische Müthen**, Leipzig, 1905 (Crucea – p. 292).

găsim reprezentări ale Crucii sub forma „Arborelui Vieţii". O altă viziune apare la Firmicus Maternus (27, 1), acesta considerând-o drept reazem al lumii: „deoarece lemnul crucii susţine edificiul cerului consolidează temelia pământului, îi aduce la viaţă pe oamenii crucificaţi".

Înainte de toate Crucea a devenit „semnul Fiului Omului" – **signum Filii hominis** (Matei, 24, 30). Totodată, crucea simbolizează şi nădejdea mântuirii: „El a purtat păcatele noastre în trupul Său, pe lemn, pentru ca noi, murind faţă de păcate, să viem dreptăţii" (Petru, 2, 24).

După spusele lui Tertullian (**De corona militaris,** XIII, 9) creştinii făceau semnul crucii în toate împrejurările din viaţă, chiar şi în cele mai puţin importante. Astfel, nu trebuie să ne surprindă faptul că semnul Crucii este foarte des întâlnit şi în inscripţii. Frecvente sunt reprezentările crucii pe fragmente de amforă sau pe alte obiecte de ceramică.

Pe mânerele capacelor şi pe fundurile de vase predomină crucea cu braţe egale (**crux quadrata**), în rare cazuri întâlnindu-se şi crucea în formă de „X" (**crux decussata**). Pe o gemă de carnalină descoperită la Tomis (IGLR 53) şi care în prezent se află la British Museum, întâlnim scena răstignirii lui Iisus pe o cruce în forma literei „tau" („T" – **crux commissa**), în partea superioară fiind inscripţia, scrisă invers, ceea ce ar sugera că gema a servit ca sigiliu.

Crucea simplă este înlocuită frecvent în inscripţii de **MONOGRAM**[12]. Monogramul sau chrisma simbolizează triumful Mântuitorului asupra morţii[13] şi este realizat din combinaţia literelor greceşti „iota - chi" sau „chi - rho". Monogramul a fost adoptat de Constantin cel Mare ca emblemă în anul 331, aşezându-l pe un steag (**labarum**), după această dată începe să fie tot mai întâlnit. În inscripţii îl întâlnim frecvent (IGLR 10, 24, 30, 31, 36, 64).

Fără a avea pretenţia că am epuizat toate semnele simbolice ce apar în sursele epigrafice trebuie să mai semnalăm şi alte reprezentări: „frunzele de palmier" – simbolizând victoria asupra morţii, „păunul" şi, fireşte „porumbelul" – simbolul Sfântului Duh (**Spiritus Sanctus**) care sfinţeşte în vederea euharistiei creştine.

[12] J.A. Martigny, DAC, p. 476-483.

[13] I. Barnea, **Arta creştină în România,** Bucureşti, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii ortodoxe române, I, 1979, p. 19.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

LUPTELE DINTRE AUSTRIECI, ROMÂNI ŞI TURCI LA 1789 ÎN ZONA ARGEŞULUI

DUMITRU V. GEORGESCU

După cum reiese din Istoria războiului – Anonimul austriac, tomul IV apărut la Viena în anul 1791[1] – aceste lupte sau confruntări consemnate de pe câmpul de luptă de ofiţerii austrieci au avut loc în zona Argeşului pe itinerarul urmat de armata austriacă la 1789 prin Pasul Turnu Roşu peste Loviştea în Valea Topologului la Şuici în ziua de 17 iulie 1789; la Cepari 23 august 1789 şi la Curtea de Argeş la 24 august 1789.

Lupta principală, propriu-zisă şi decisivă însă a avut loc la Cepari în ziua de 23 august 1789. Despre întăritura de pământ de aici, ca o cetate de apărare făcută de români şi turci se consemnează de către învăţătorul Florea Rudeanu în răspunsul la chestionarul istoric şi arheologic din 1871 precizând: „La întrebarea întâia s-a adeverit că în războiul ce a avut Turcia cu Austria a fost una cetate închisă cu şanţuri însă acuma nu se mai cunoaşte. La întrebarea a doua, că cetatea citată mai sus, s-au aflatu unde astăzi se află şcoala comunei şi straja, însă cetatea în interior se află cultivată cu bucate. La întrebarea a treia, că acest loc se află în centrul comunei aproape de râul Topolog. La întrebarea patra, acea cetate a fost pătrată cuprinzându înăuntru două pogoane, iar pământul a fost aruncat în partea din afară şanţului; se povesteşte de la bătrâni. Altceva nu s-au găsit decât urme de nişte cuptoare care se află tot înăuntrul acelei cetăţi". Învăţător Florea Rudeanu 1871 iunie 13[2].

Aici în Cepari unde s-a dat şi lupta principală, la biserica Înălţarea Domnului făcută la 1533, de Dragomir Cepariul fratele lui Şuica Vornicul şi refăcută de căpitanul Ştefan Balotă la 1752 o pisanie din 1889 consemnând reparaţiile făcute arată că lupta s-a dat şi „în interiorul şi în jurul acestei biserici".

---

[1] **Ausfürliche Geschichte des Kriges zurschem Russland, Oesterreich und der Türky**. Vol. IV, pag. 7, Viena 1791.

[2] Biblioteca Academiei, Mss. rom. 223, f. 229.

Deşi Anonimul nu menţionează şi stricăciunile făcute în confruntările avute, ele sunt confirmate de alte surse fiind şi evidente şi inerente acelor evenimente.

Astfel la Şuici, în ziua de 17 iulie 1789, când a avut loc lupta, patrula austriacă văzând că santinela de pază s-a refugiat în biserică veche cu hramul Sf. Nicolae unde a fost urmărită şi omorâtă, a produs stricăciuni acestei biserici vechi, de piatră a Şuicenilor de la începutul sec. XVI, fiind nevoie de facerea alteia noi lângă temelia celei vechi de către Ene Brătianu în anul 1792.

La Curtea de Argeş în ziua de 24 august 1789, în confruntarea ce a avut loc s-a distrus biserica de lemn a Drujeştilor făcându-se apoi alta de zid la 1793 tot de Drujeşti şi pictată de Hagi Tudorache din Bucureşti. De asemenea de atunci a rămas în ruină şi biserica Sin Nicoară cu turnul descoperit, fără acoperiş. La Biserica Domnească cum scrie pe clopotul cel mare că „i s-au sfărâmat urechile de ostaşi" a fost stricată şi statuia lui Negru Vodă Basarab cum se menţionează în istoriile vremii. La fel şi la Mănăstirea Argeş au avut loc stricăciuni după cum rezultă din scrisoarea episcopului Iosif I (1793-1820) către Hagi Pop din Sibiu la 23. IV. 1799,[3] cerând materiale pentru repararea acoperişului bisericii. Redăm în continuare în traducere cu copii xeroxate fragmente din istoria războiului Anonimul austriac, după anexele publicate şi în Istoria românilor de V.A. Urechia în 1892,[4] numai cele legate de localităţile amintite, unde au avut loc lupte.

ANEXE LA PAG. 271 (fragmente).

(pag. 565)

În 16 iulie Domnul Comandant al Avangardei conducea spre Turnu Roşu pe maiorul conte Wlelhorshy de Toscana Husari împreună cu domnul comandant al corpului de voluntari maiorul von Klein o patrulă, în teritoriul duşman în aşa umita Pripora. Când se apropiau de acest ţinut au primit vestea de la un cercetaş că duşmanul se află la Şuici. Imediat s-a hotărât să atace duşmanul, au mărşăluit toată noaptea şi au ajuns în zorii zilei acolo. La biserica satului era un post de pază duşman de care a dat infanteria noastră prima dată. Paza a vrut să se salveze prin fugă în biserică dar şi acolo au fost urmărit de ai noştri şi împuşcaţi. Prin aceasta a fost alarmată ceata de duşmanii din sat care numărau peste 200 de oameni. Curajoşi au atacat ai noştri duşmanul şi l-au obligat după o scurtă rezistenţă s-o ia pripit la fugă. Cavaleria a urmărit fugarii din care câţi au fost ajunşi, o parte au fost măcelăriţi şi o parte capturaţi. Peste 50 au rămas pe loc şi 21 au căzut în mâinile alor noştri. Au căzut pradă şi două

[3] N. Iorga, **Contribuţiuni la Istoria literaturii române vechi în veacul al XVIII şi al XIX**, în Analele Academiei Române, S. lit. SII, XXVII (1905-1906) pag. 220.
[4] V.A. Urechia – **Istoria românilor** seria 1786-1800, tom III, Buc. 1892 anexe la pag. 271.

steaguri duşmane. Pierderea noastră a constat din trupe regulate 3 morţi şi 3 răniţi şi din voluntari un dispărut un mort şi un cal rănit. Trupa noastră a făcut o pradă considerabilă din care în afară de arme diferite peste 40 cai şi şei şi bagaje şi 4 boi. Maiorul conte Wielhorski a slăvit curajul şi hotărârea întregii trupe prezente, în special însă a căpitanului de cavalerie Simon, pe locotenentul Schelzinger şi Botrazky cu Husaren de Toscana, locotenentul Vyenodt von Spleni şi căpitanul Stoian şi Laskari şi ofiţerul Ştefan şi Ioniţă de la voluntari ... **(pag. 568)** Ca urmare a organizării luate de general maior Prugglach trupele destinate pentru o operaţie la Cepari (Czapar) la 22 august au trecut peste Olt în două coloane. Una din două divizii de infanterie din Oros şi Spling, un escadron de husari de Toscana, voluntari valahi călări şi 150 pedestri şi un tun şi le conducea numitul conte Wilhorsky cu husarii de Toscana, s-a aşezat la Racoviţa peste râu. Altă coloană care era compusă dintr-o divizie din Oros şi Spleny şi o jumătate escadron de husari de Toscana sub ordinele maiorului Klein din corpul voluntarilor valahi a trecut râul la Câineni.

Ambele coloane s-au întâlnit pe înălţimea din Titeşti unde au rămas împreună peste noapte.

În 23, întreaga trupă s-a mişcat în valea Topologului. Aici s-a dispus ca trupa să se odihnească până la miezul nopţii după care s-a continuat marşul până în câmpia din Şuici (Suitz) unde iar s-a făcut popas şi s-a aşteptat revărsatul zorilor. Când s-a crăpat de ziuă întreaga trupă s-a mişcat în cea mai mare linişte către Cepari, însă o aripă de husari şi voluntari călări trec în dreapta peste Topolog aşa cum husarii călări erau trimişi în partea stângă, spre munte pentru ca să atace în flancare duşmanul în acelaşi timp, dacă ataca trupa principală şi să-i îngreuneze retragerea acesteia, pe cât posibil.

Cavaleria trimisă în dreapta s-a lovit întâi de o Fouragierer duşmană (bază de aprovizionare) care au fugit şi alarmat trupa aflată în Cepari.

Aceasta consta din 2000 de oameni călări sub comanda lui Osina, seraskierul Bin-Bascha şi Bostan, Ulu, BinBuscha cu alţi 300 poteraşi pedeştri sub comanda lui Dumitru Lamesiu Armaş (Lamciu).

Neluând în seamă că duşmanul începuse să bată cu tunurile trupa noastră aceasta şi-a îndreptat hotarul şi cu cea mai mare ordine până în apropierea lagărului duşman. Aci maiorul Wilhorshy a lăsat trupele să se desfăşoare în marş şi să atace deopotrivă duşmanul pe ambele flancuri, el însuşi fiindcă observa că deja unele trupe cădeau şi căuta să deţină avantaj pentru fugă fărăă pierdere de timp a trecut în frunte cu cavaleria.

După o scurtă rezistenţă duşmanul era în înregime învins, a părăsit în grabă întăritura şi a năvălit spre pădure la Curtea de Argeş. Cavaleria noastră a urmărit pe fugari peste trei sferturi de oră, până către trecătoare care duce în pădure.

(pag. 569) Aici maiorul Wilhorsky a încetat urmărirea, a repus în ordine trupa şi apoi a trimis un comando către pădure să spioneze duşmanul. Acesta, între timp se refăcuse şi se pregătea cu peste 1000 de oameni să atace cavaleria noastră. Deoarece maiorul în urmărirea duşmanului se distanţase de infanterie iar caii deasemenea erau destul de istoviţi fără să se ia în seamă superioritatea duşmanului se retrage în cea mai perfectă ordine către infanteria care între timp se aşezase într-un patrulater luminos. Maiorul s-a aşezat cu cavaleria în flancul drept al careului şi pentru acoperirea aripei sale drepte a lăsat voluntarii din Oros şi Spleny să se aşeze deasemenea în careu.

Duşmanul reocupase întăritura sa cea părăsită şi a început să tragă foc.

Fără să lase mult timp pentru aceasta au reluat ai noştri atacul, în timp ce ambele patrulatere şi cavaleria în mijloc cu fanfara în frunte şi comandă susţinută înaintau către întăritura duşmană.

Duşmanul – prin curajos atac al trupelor noastre – a fost descumpănit, a părăsit pe dată şi în grabă întăritura şi domnul maior a urmărit pe fugari cu cavaleria iarăşi peste trecătoarea amintită în pădure lăsând pentru a fi acoperit, pe voluntarii din infanterie să-i urmărească din apropiere.

Duşmanii s-au scurs acum în întregime în pădurea deasă. Deoarece nici un om nu se mai vedea, şi-a adunat maiorul cavaleria şi s-a retras iarăşi în careu. Pentru odihnirea trupei obosite şi deopotrivă pentru aşteptarea pe mai departe a duşmanului, au rămas ai noştri încă 2 ore la Cepari.

În acest timp din întăritura duşmană au fost aduse tunurile cucerite şi un car cu pulbere (praf de tun). Pe lângă acest tun şi carul cu pulbere a mai pierdut, duşmanul, 6 steaguri, întregul depozit cu toate bagajele, 96 bucăţi vite de tăiat şi mai mult de 100 cai care au căzut în mâinile noastre, împreună cu o considerabilă captură de arme, obiecte de îmbrăcăminte şi bani rămase de la turci.

S-a găsit o provizie de pâine, orz, porumb şi alte alimente care din lipsă de care n-au putut fi luate şi au fost date trupei drept premiu.

La morţi, a lăsat duşmanul pe loc până la 200 şi probabil a avut încă mai mulţi răniţi pe care salvarea lor i-a găsit în mărăcinişuri şi în pădure.

Ca prizonieri au luat 19 oameni. De partea noastră pierderea în morţi a fost de 2 oameni din husarii de Toscana, 1 din infanteria Oros şi 1 voluntar valah şi la răniţi 9 oameni din care maiorul Maurer de Toscana husar care a primit o mare strivire la braţ, un cal dispărut.

Întreaga infanterie s-a distins în aceste evenimente printr-o vădită bnăvoinţă în greul şi lungul marş, precum şi prin aceea că în permanenţă s-a aflat în apropierea bagajului bogat părăsit de duşman adus în cea mai bună ordine şi nici un om de rând şi membru n-a ieşit să cadă captură având o bună urmare.

Cavaleria în ambele cazuri a atacat cu cea mai glorioasă hotărâre şi cu o aşa forţă că duşmanul său neegal, superior, deşi avea o întăritură pentru acoperirea sa n-a putut opune decât o slabă rezistenţă şi a trebuit să caute mântuirea cu fuga.

Aceste diferite înfrângeri ale duşmanului au făcut ca să treacă mult timp de la atacurile lor şi luna septembrie a trecut fără să mai fi auzit ceva despre confruntări războinice de oarecare însemnătate în aceste ţinuturi.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

TUDOR VLADIMIRESCU ÎN CONŞTIINŢA ARGEŞENILOR. MOMENTE ŞI SEMNIFICAŢII

OCTAVIAN UNGUREANU

Revoluţia de la 1821, pornită din Padeşul Cloşanilor de Mehedinţi, la 23 ianuarie, când Adunarea Norodului, în frunte cu slugerul Tudor din Vladimirii Gorjului (1780-1821) o apucase spre Capitală ca să instaureze o nouă ordine, pe baze de libertate naţională şi dreptate socială, s-a impus în istoria Românilor ca cea mai mare ridicare populară de la început de epocă modernă. Ea a propulsat, cu toate neîmplinirile ei, România în înţelesul de acum, în concertul lumii occidentale.

Adunarea Norodului, în forma de organizare şi prin ţelurile sale programatice, a fost o mişcare democratică, şi fiind înarmată, o democraţie militară. Comanda oastei de panduri şi conducerea treburilor ţării i-au conferit Adunării Norodului statutul de putere guvernamentală. Sistemul politic impus de Poarta Otomană, prin regimul fanariot, distrusese economia Principatelor şi amestecul brutal al vecinilor râvnitori şi puternici spoliaseră satele şi târgurile de la noi. Redobândirea drepturilor istorice ale Românilor nu se obţineau însă decât prin abolirea domniilor fanariote şi revenirea exerciţiului liber în viaţa de stat, prin reîntronarea domniilor pământene, care urmau să dobândească de la Puterea Suzerană o mai largă autonomie pentru Principate. Deşi înfrântă, Revoluţia de la 1821 şi-a împlinit acest deziderat major, rămânând ca celelalte prevederi ale programei, enunţate de Tudor Vladimirescu în Proclamaţia de la Padeş, să se înfăptuiască mai târziu: 1848, Unirea de la 1859, Războiul Neatârnării de la 1877-1878 şi Unirea cea Mare, de la 1 Decembrie 1918. Aşadar, pe parcursul a 97 de ani, rosturile Principatelor în Europa Centrală şi nu în Răsăritul continentului, s-au afirmat mereu.

Redeşteptarea naţională înlătura urmele asupririi turco-fanariote, dădea avânt economiei şi restructurării vieţii sociale în Ţară. Patria, care se chema Norodul, devenea naţională.

Vestea pornirii Revoluţiei şi cuprinderea Olteniei, şi numele comandirului din fruntea Adunării Norodului, marşul spre Capitală şi sprijinul unor boieri şi notabili ai Craiovei şi Divanului de la Bucureşti, au însufleţit

toate celelalte provincii istorice româneşti. Pe Tudor îl aşteptau ardelenii şi moldovenii. Muntenii veneau în oastea de panduri, târgurile îl sprijineau cu mijloace de subzistenţă. Piteştiul devenise un loc însemnat de adăpostire, concentrare şi punct strategic al Adunării Norodului şi chiar al Eteriei lui Alexandru Ipsilanti, prin căpitanul Iordache Olimpiotul din fruntea arnăuţilor. Prin Piteşti, Tudor făcea legătura cu garnizoanele pandureşti din Oltenia: mănăstirile Ţânţăreni, Motru, Strehaia, Polovragi, Crasna şi Tismana. Ţăranii şi boiernaşii din Baia de Fier, de sub Parâng, de pe Olteţ şi râul Galbenul, aşteptau, la semnalul căpitanului Dumitru Gârbea, să intre în acţiunea de apărare, în cazul năvălirii turcilor.

Boierii Goleşti, cu obârşie în Bălceştii Gorjului, erau gata să-l sprijine pe Comandir, uzând de situaţia lor de mari dregători. Toma Brătianu din Tigveni era şi el de partea lui Tudor, iar episcopul Ilarion Gheorghiade, înscăunat la Argeş, doar cu un an înainte, se dovedise nu numai un amic sincer ci şi un sfătuitor de competenţă al Vladimirescului.

La numirea lui ca Vlădică de Argeş, Tudor i-a adus ca grămătic de cancelarie, în 1820, pe tânărul din Cerneţi - Mehedinţi, Nicolae Popescu (1801-1876), ştiutor de carte grecească şi românească, care să-i servească erarhului şi ca fecior în casă. Grămăticul, cu sprijinul fratelui său Pătru, şi-a ridicat casă mare, boierească, în Curtea de Argeş. Aici, după tradiţia orală, s-a întâlnit Tudor, în două rânduri, cu Ilarion, în drumurile Pandurului între Cerneţi şi Bucureşti. Vlădicăi i-a destăinuit planul revoluţiei şi a primit încurajările episcopului în acţiunea ce urma a fi declanşată. De subliniat că reşedinţa episcopală se afla la Piteşti, episcopul revoluţionar deplasându-se la Curtea de Argeş numai la marile sărbători, pentru slujba de la mănăstire. Pe urmă, Ilarion şi secretarul său Nicolae Popescu s-au aflat în Tabăra Adunării Norodului de la Cotroceni, servind la elaborarea actelor revoluţiei, scrierea şi traducerea corespondenţei Domnului Tudor.

Tudor Vladimirescu în drum spre Padeş. Acuarelă de Vasile Blendea.

Să revenim însă la Piteşti, spre a arăta că aici aflase Tudor de moartea domnitorului Alexandru Şuţu, la 19 ianuarie 1821, şi a grăbit cu cei vreo 30 de

călăreţi arnăuţi spre Râmnicul Vâlcea şi Gorj. La Curtea de Argeş a avut loc o nouă întrevedere a lui Tudor cu Ilarion. Alt popas: la 7 martie Simion Mehedinţi, trecea cu 100 de panduri prin Piteşti, spre Bucureşti.

Adeziunea piteştenilor şi argeşenilor faţă de panduri şi programul revoluţionar s-a relevat şi prin contribuţii la întreţinerea cu alimente, bani şi adăposturi, la îndemnul şi prin grija judelui Zamfir.

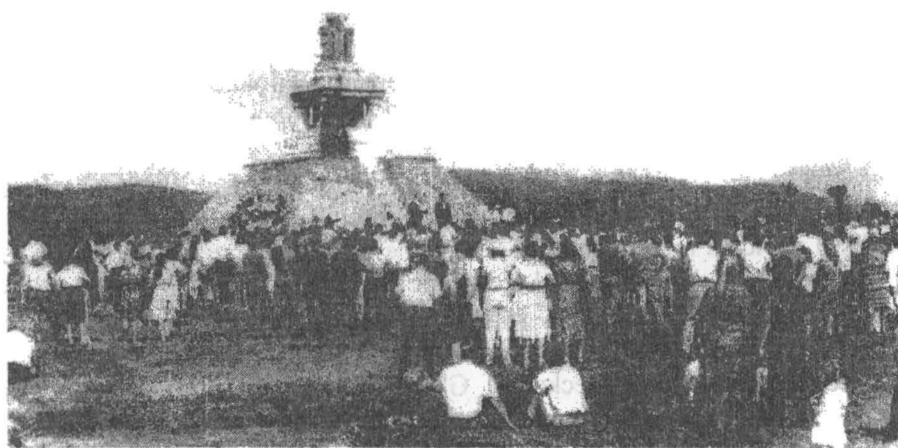
Ştim că timp de o lună şi jumătate, Domnul Tudor a condus oraşul Bucureşti şi cea mai mare parte a Ţării. La apropierea oştilor otomane de Capitală, Adunarea Norodului s-a retras la Piteşti. De aici, mai mulţi oameni cu stare s-au refugiat de teama turcilor la Sibiu, printre ei şi Iancu Mavrodolu, fost ispravnic de Argeş, Dincă Brătianu, Nicolae Rasti, Grigore Drăgoescu şi Constantin Golescu.

La Goleşti, Tudor şi-a desfăşurat tabăra în preajma conacului, iar el s-a instalat în foişorul de deasupra porţilor, unde a avut loc şi întâlnirea cu Iordache Olimpiotul, la stăruinţa acestuia; Olimpiotul ocupase deja Piteştiul, eteriştii şi arnăuţii fiind încartiruiţi în hanul şi curţile Bisericii Mavrodolu.

După discuţia aprinsă de la Goleşti, Tudor a fost arestat şi închis până seara, în tabăra eteriştilor. Era în 22 mai 1821. Se zice că un apropiat al Pandurului, l-ar fi întrebat pe Tudor, când îl urcau într-o căruţă:

– Pe noi cui ne laşi, boierule?

– Pe voi? câinilor şi corbilor, să vă mănânce, că nu m-aţi ascultat! Şi căruţa s-a pus în mişcare spre Câmpulung şi Târgovişte.

Monumentul Revoluţiei din 1821 de la Padeş.

La 27 mai, Pandurul este asasinat din ordinul lui Alexandru Ipsilanti.

În dezordine, oastea revoluţionară a părăsit Goleştiul, şi-n 22-25 mai a poposit în Piteşti, de unde rămăşiţele ei s-au îndreptat, prin Topana-Păduroiu-Făgeţelu-Câmpu Mare-Vultureşti, spre Drăgăşani, unde pandurii au participat la bătălia eteriştilor cu otomanii, la 7/19 iunie, sub comanda căpitanilor Ion Saloman, Oarcă şi Ion Ceganu.

Târziu de tot, piteştenii i-au ridicat lui Tudor Vladimirescu un bust din calcar, pe un soclu din marmură, în gura Trivăii; marmura a rămas de la Monumentul Independenţei, după demolare şi mutare într-alt loc din Piteşti. De subliniat şi faptul că Monumentul Independenţei a fost înălţat prin contribuţie publică, la 1906, din iniţiativa gorjanului din Pocruia - Tismana, Gheorghe Drăghescu, preşedintele Asociaţiei Veteranilor (grade inferioare) de la 1877-1878. O stradă din Piteşti poartă numele Eroului nostru naţional Tudor Vladimirescu.

Printre pandurii risipiţi care-ncotro, după bătălia de la Drăgăşani, alături de Legiunea sacră, înfiinţată la Focşani, din adolescenţi-liceeni şi alţi şcolari – vlăstarele comunităţii greceşti moldovene, în număr de 350, câţiva panduri mehedinţeni din Cerneţi – Grigore, Oprea şi Zamfir, fiii lui Toader – au apucat drumul Argeşului şi s-au adăpostit în Muşăteşti, pe Vâlsan, sub ocrotirea fostului grămătic Nicolae Popescu, care, la rându-i se stabilise aici, prin căsătorie, şi devenise boier, după întoarcerea de la Braşov, din drumul spre Leibach, ca secretar al lui Ilarion.

Mai târziu, Constantin Dobrescu - Argeş, descendent al lui Nicolae Popescu - pitarul (rang boieresc ce i s-a atribuit în 1836), declara la 24 septembrie 1899, la dezvelirea statuii lui Tudor Vladimirescu din Târgu-Jiu: „Programa noastră, a Partidei Ţărăneşti, este programa de la 1821 şi 1848. Noi am reluat politica inaugurată de ţăranul din Vladimir, cu armele veacului în care trăim, şi-n faţa statuii lui Tudor Vladimirescu strigăm: Vom lupta neîncetat ca, înfăptuind domnia poporului prin popor, să ajungem la o democraţie de drept şi de fapt ...".

După 1859, anul Unirii Principatelor, în publicistica şi istoriografia românească, scrierile despre Tudor Vladimirescu se înmulţesc, i se dedică versuri şi i se ridică monumente. La Padeş, pe câmpia din stânga Motrului, se înalţă impresionantul memorial al Revoluţiei de la 1821, la 100 de ani de la moartea Marelui Pandur. Atunci, în 1921, arhitectul State Baloşin aducea în echipa sa şi pe Costin Petrescu, celebrul pictor bucureştean, născut în Piteşti, alături de sculptorii Emil Becker şi Gheorghe Tudor. Toţi vor împodobi monumentul, în formă de piramidă, cu metope turnate în bronz şi arătând stemele Ţării Româneşti şi Olteniei, Proclamaţia din 23 ianuarie, chipul lui Tudor şi Adunarea Norodului.

Şi n-am încheia tema noastră fără să-l readucem în memoria celor de azi pe Constantin D. Aricescu, musceleanul care a dedicat Revoluţiei Române de la 1821, cea mai valoroasă monografie, pentru vremea aceea. Din Argeş, mărturiile orale şi scrise privind revoluţia şi personalitatea lui Tudor, fuseseră obţinute de Aricescu de la cel mai apropiat slujitor al lui Tudor, Nicolae Popescu – pitarul din Muşăteşti, mărturii completate de informaţiile directe, auzite de la foştii panduri, aflaţi pe la casele lor din satele gorjene şi mehedinţene, cutreerate de el. Iar într-o notă din Istoria Revoluţiunii de la 1821, istoricul consemnează şi spusele lui Nicolae Popescu, în accente de haz, când Tudor l-a invitat în Tabăra de la Cotroceni pe boierul Filipescu Vulpe:

– Mă cheamă să mă taie?

– Fii liniştit, boierule – îi răspunde Nicolae Popescu, că dacă era să te taie, te tăia din capu-locului.

Cum ştim, Tudor Vladimirescu n-a avut urmaşi direcţi, el nefiind căsătorit. Iar asupra descendenţilor dinspre Pavel (Papa) unii aflători în viaţă, prin Gorj şi Târgu-Jiu, nu stăruim. Dorim însă să-l pomenim pe un anume Dimitrie Ştirbulescu din Bucureşti (1870-1937) slujbaş la C.F.R., pictor şi lutier de talent. El se trăgea, în linie maternă, din Pavel, ca fiu al lui Gheorghe Ştirbulescu din Socu - Bărbăteşti, proprietar de moară pe Dâmboviţa bucureşteană. Irascibil din fire, dar cu nobleţe de suflet, i-a spart vioara soţiei, enervat de scârţâitul arcuşului şi corzilor. Căindu-se amar după fapta-i necugetată, se hotărăşte să înveţe lutieria. Se mută la Breaza şi dă la iveală, după ani ne necurmate silinţe, şi cu sprijinul profesorului Remus Macarie din Piteşti, câteva zeci de viori în formă amatizată, cu frumoase încrustări şi volute originale. A fost elogiat de ziarul „Rampa", iar George Enescu, care a cântat pe-o vioară a lui, scria: „(...) Ştirbulescu este un element foarte preţios pentru lutieria noastră naţională".

Grigoraş Dinicu, Ion Nona Otescu, Vlădescu şi alţi maeştri ai arcuşului, au cântat pe viorile lui Ştirbulescu. Şi, excentric cum era, la moarte a lăsat cu graiul de pe urmă să fie ars, iar Alexandra, soţia lui, cu părul despletit şi-naintea zorilor i-a suflat cenuşa în vânt, într-o alergare nebună pe malurile Argeşului în sus.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

CÂTEVA DOCUMENTE PRIVITOARE LA AVEREA RĂMASĂ DE LA TUDOR VLADIMIRESCU, CONDUCĂTORUL REVOLUŢIEI DE LA 1821

TEODOR MAVRODIN

Deşi despre Revoluţia de la 1821, despre viaţa şi personalitatea lui Tudor Vladimirescu s-a scris mult, tot mai apar unele documente care pun în lumină unele aspecte legate, direct sau indirect de conducătorul Revoluţiei de la 1821.

Unele dintre documente care vizează direct momentul 1821 sau pe conducătorul revoluţiei aduc şi informaţii de altă natură.

De curând am descoperit în tezaurul documentar al Filialei Argeş a Arhivelor Statului un dosar referitor la conducătorul pandurilor de la 1821. Mai precis, la averea care a rămas de pe urma sa şi la moştenitorul legal al său.

Aflarea amănuntelor despre averea sa, despre existenţa vreunui moştenitor legal (clironom, cum spun documentele), s-a datorat unui fapt fără legătură directă cu revoluţia. S-a datorat locuitorilor oraşului Cerneţi, capitala judeţului Mehedinţi, astăzi încorporat în municipiul Drobeta-Turnu-Severin care „au făcut cerere stăpânirii ca acele pomenite acareturi să li se dea supt a lor stăpânire ca să le întrebuinţeże pentru întocmirea şcoalei ce este a să aşeza şi într-acel oraş“[1].

Dar ce avere rămăsese de pe urma lui Tudor Vladimirescu? Răspunsul îl avem în documente care spun că aceasta era compusă din câteva locuri cu case pe ele, o pivniţă şi un vad de moară în oraşul Cerneţi“[2].

A avut Tudor Vladimirescu moştenitori? Pentru stabilirea moştenitorului legal s-a făcut o întreagă corespondenţă între Vornicia Mare din Lăuntru a Ţării Româneşti şi ocârmuirile judeţelor Gorj şi Dolj. Din această corepondenţă reiese că din „răspunsul Ocârmuirii Judeţului Gorj, nr. 361, şi a Judeţului Dolj, cu nr. 545, cum şi din înscrisul ce au dat la Ocârmuirea Judeţului Dolj trei feţe dintre boierii din Craiova se dovedeşte pravilnic <adică adevărat> moştenitor

[1] Arh. St. Argeş, fond Prefectura Judeţului Argeş, dosar 163 / 1832, f. 2.
[2] Arh. St. Gorj, fond Prefectura Judeţului Gorj, dosarele 83 / 1831-1832, f. 20, 27 / 1832, f. 5, 33 / 1832, f. 26.

un copil al răposatului vistier Papa Vladomirescu, frate cu slugerul Tudor, care copil nevârsnic fiind să află supt creşterea unui Dumitrache Golumbeanul, ce ţine de soţie pe muma numitului"[3].

Deci moştenitorul legal al averii lui Tudor Vladimirescu a fost nepotul acestuia, al cărui tată, Papa Vladimirescu, decedase, iar mama-văduvă se recăsătorise cu Dumitrache Golumbeanul.

Să vedem dacă nepotul comandantului de panduri a intrat în posesia averii unchiului său. Într-o corespondenţă dintre Marea Vornicie din Lăuntru şi Ocârmuirea Judeţului Argeş din 11 martie 1832 aflăm că Bălaşa – mama copilului – „să sfieşte a primi acea moştenire mai înainte până nu va lua ştiinţă şi de datoriile care poate să aibă mortul sluger"[4].

Ca urmare a acestui refuz şi a faptului invocat, Marea Vornicie din Lăuntru dă ordin tuturor ocârmuirilor Ţării Româneşti şi Agiei capitalei pentru a se cerceta şi a se afla eventualii creditori ai lui Tudor Vladimirescu. Acesta a fost şi scopul ordinului Marii Vornicii către Ocârmuirea Judeţului Argeş, mai sus menţionat, la care ocârmuitorul răspunde la data de 3 aprilie 1832 că „Dându-să poruncile ocârmuirii de publicaţie atât în judeţ, cât subocârmuiri, cât şi în oraş prin poliţie... s-au făcut cercetare cu scumpătate către toţi dă obşte şi nimeni nu s-a arătat că are o asemenea datorie la răposatul sluger"[5].

Conducătorul revoluţiei, care a făcut însemnate pregătiri anterioare ridicării la luptă pentru dreptate socială şi libertate naţională şi care au necesitat cheltuieli, nu a avut creditori în Argeş şi nici în alte judeţe, dar a avut în capitală.

Într-un ordin al Marii Vornicii către Ocârmuirea Judeţului Gorj aflăm că s-a primit „răspuns de la Agia aceştii poliţii cu alăturate pă lângă aceasta copii după jalba şi înscrisurile ce au înfăţişat la Agie porucicu Pavel Machidonschi, prin care dovedeşte că are a luoa taleri douăzeci şi una de mii nouă sute trei lei cu două zapise precum coprinderea lor să arată"[6].

Faptul că Tudor Vladimirescu era debitorul unei sume importante faţă de Pavel Machidonschi, determină Marea Vornicie ca la 2 Mai 1832 să-i ordone ocârmuitorului de Gorj să ia legătura cu tutorii copilului minor – Bălaşa şi Dumitrache Golumbeanul – să-i întrebe şi să le ia răspuns scris dacă mai doresc să fie moştenitori (clironom) ai răposatului Tudor Vladimirescu, plătind însă datoriile acestuia[7]. Aceştia au răspuns „într-o glăsuire... că nici clinorom ne putem face din partea copilului, nici putem plăti vre-o datorie de-ale slugerului Tudor şi datornicii ce vor fi să vor despăgubi din avuturile numitului Sluger"[8].

---

[3] Arh. St. Argeş, fond Prefectura Judeţului Argeş, dosar 163 / 1832, f. 15.
[4] **Ibidem.**
[5] **Ibidem.**, f. 27.
[6] Tudor Vladimirescu – **Omagiu** –, Târgu-Jiu, 1980, p. 81.
[7] **Ibidem.**
[8] **Ibidem.**, f. 82.

Aşadar, averea rămasă în oraşul Cerneţi de pe urma conducătorului Revoluţiei de la 1821 nu a putut fi dată spre folosire locuitorilor capitalei judeţului Mehedinţi „pentru întocmirea şcoalei", căci ea era grevată de datorii.

Oricum, orăşenii din Cerneţi trebuie să fi găsit altă soluţie pentru înfiinţarea Şcolii Naţionale, căci despre ea trebuie să fi fost vorba, când trebuia să se înfiinţeze în fiecare capitală de judeţ. Afirmăm aceasta şi pentru faptul că deja în anul 1780 exista în Cerneţi, ca în multe alte localităţi ale Ţării Româneşti, şcoală în limba română[9].

Casa-culă din Cerneţi care a aparţinut lui Tudor Vladimirescu se păstrează şi astăzi, devenind instituţie culturală de acelaşi profil cu cea în care ne aflăm astăzi, adică muzeu[10].

[9] **Istoria învăţământului din România**, vol. I, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983, p. 247.
[10] Cf. Mircea T. Radu, **Tudor Vladimirescu în Litua – Studii şi Cercetări –**, Târgu-Jiu, 1978, pag. 105.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

DRUMUL OII ŞI ALTE DRUMURI MOARTE PE MELEAGURILE ARGEŞENE ISTORIC ŞI TOPONIMIE

ION CRUCEANA

I
Cântec vechi[1]

Frunză verde flori mărunte
Pe potecile de munte
Vin ciobanii hăulind,
Turmele de oi mânând
Tot la vale, la suhat,
Unde-i câmp de păşunat.
Şi-altă frunză de cicoare
Unii vin pe Caia Mare[2]
Alții trec peste Carpați
Şi coboară l-ai lor frați,
Frați de-o mumă şi de-un tată
De când e lumea lăsată.

Istoria şi mai ales aliata sa – toponimia – vorbesc în principal de o singură arteră „Drumul oii", cum tot aşa vorbesc de: „Drumul mătăsii"; „drumul ceaiului"; „drumul fildeşului" sau localizate la țara noastră: „drumul Giurgiului"; „drumul sării" ori şi mai locale: „Drumul olarilor"; „drumul țuicarilor"; „drumul găzarilor"; „drumul găinarilor" sau „drumul furnicilor".

---

[1] Auzit de la preotul Ion Valescu de 102 ani (născut 19 iunie 1850) din comuna Sălătrucu, județul Argeş la 10 mai 1952.

[2] Drumului comercial medieval care pornea din Țara Românescă prin Piteşti, Valea Topologului, Sălătrucu, Perişani, Țiţeşti, Boişoara, Grebleşti, Câineni şi de aici, pe Valea Oltului, trecând prin vama Râul Vadului - Turnu Roşu, spre Sibiu, i se spunea popular, în zona Grebleşti - Țiţeşti „caia" în loc de „Calea Mare", prin înmuierea vocalei i.

În urma dezvoltării rapide şi comode a mijloacelor de transport mecanizate, aceste memorabile şi tradiţionale căi de circulaţie rudimentare, de şleau şi de pământ, nepietruite şi slab întreţinute, au fost părăsite, uitate şi numai sporadic circulate pe unele porţiuni accesibile. Au devenit după un termen nou de istorie socială **„drumuri moarte"** care nu mai trăiesc decât în toponimia folclorică locală. Reconstituirea lor pe teren, identificarea traseelor cu ajutorul toponimiei, duce la cunoaşterea unor forme ale vieţii sociale locale, la mişcarea schimbului de produse ale micii producţii de bunuri casnice şi meşteşugăreşti cu produse agroalimentare, dintr-o zonă în alta, din zona premontană în zona de câmpie, precum şi a schimbului acestora în natură, a ceea ce, în limbaj comercial se numeşte „troc".

Iată de ce, cercetarea şi reconstituirea acestor istorice căi de circulaţie interesează, deopotrivă, istoria şi în acelaşi timp istoria comercială şi lexicul limbii naţionale.

În general, în teren, mai toate aceste drumuri se resfiră în numeroase trasee paralele, sau mai puţin paralele, dar toate au acelaşi scop final: transportul la centrele de desfacere, în unele cazuri destul de îndepărtate, a mărfurilor, sau a produselor agroalimentare: mătase, ceai, fildeş, cereale, sare, oale, ţuică, petrol, păsări etc., ori pur şi simplu vinderea acestora pe parcursul transportului. Numai drumul oii a avut şi are altă destinaţie. El coboară din munte spre câmpia Dunării, spre suhaturi, spre locurile cu iarbă multă, bună şi hrănitoare. Pe el ciobanii, mocanii sau păstorii îşi purtau şi încă îşi mai poartă oile, toamna de la munte la şes, la câmpie şi vara invers, de la câmpie la munte.

Păstoritul a fost una din ocupaţiile de bază ale românilor, ale părinţilor, moşilor şi strămoşilor noştri.

Pe platformele înalte ale Carpaţilor Meridionali se întind renumitele păşuni alpine, cu ierburi dese, fragede şi mirositoare. Aceşti munţi spre deosebire de Carpaţii Orientali, au versantul dinspre nord, dinspre Ţara Făgăraşului abrupt şi cu prea puţine păşuni. În schimb spre sud, spre Oltenia şi Muntenia, ei coboară încet, încet, până se pierd în zona dealurilor premontane şi a câmpiei. Aici, pe aceste meleaguri s-a dezvoltat din vremuri străvechi o intensă viaţă păstorească. Pe multe din platourile acestora au loc şi azi renumite nedei[3] din care unele au căpătat tradiţie. Şi tot pe aceste culmi care se întind din Vrancea până la Severin s-au urzit în decursul anilor ca rezultat al unor conflicte iscate de păstori, a unor asupriri sociale sau a dorului de viaţă liberă şi independentă, mai toate legendele eroice, baladele ciobăneşti: „Mircea Ciobanul", „Miu Haiducul", „Cântecul ciobanului", precum şi multe hore şi jocuri populare celebre ca: brâul pe şase, brâul pe opt, ciobăneasca, Ciuleandra, învârtitele şi multe altele asemenea.

[3] Nedeie, oi, s. f. Petrecere câmpenească cu bâlci şi horă a mai multor sate la un loc, ocazionată de sărbătorile şi datinile de primăvară, vară şi toamnă, care are loc la munte.

Cu toată masivitatea şi înălţimea lor, Carpaţii Meridionali au cele mai joase trecători din ţară. Pe Valea Oltului, trecătoarea Râul Vadului – Turnu Roşu, care desparte culmea Făgăraşului de cea a Parângului, are numai 350 m altitudine faţă de nivelul mării. Prin vadul ei s-a făcut încă înainte de cucerirea Daciei de către împăratul Traian, legătura permanentă între Transilvania şi Ţara Românească, fie pe linie comercială, politică, sau culturală, fie pe linie tactică. Ea a unit din totdeauna aceste două ţări surori şi a înlesnit, atât vara cât şi iarna, permanenta pendulare a populaţiilor acestora, dovadă grăitoare stând istoria naţională, care consemnează cronologic, fuga, din calea cotropitorilor otomani şi a unor domnitori români vânduţi acestora peste munţi în Ardeal, a multor boieri, a slugilor lor, precum şi a ostaşilor care îi însoţeau. În acelaşi timp veneau din Ardeal în Ţara Românească din cauza asupririlor austro-ungare, mulţimea de cetăţeni români din care unii au rămas definitiv aici.

Trecătoarea Lainici de pe Valea Jiului are o altitudine de 513 m, iar Bran, cunoscută şi sub numele de „Trecătoarea de culme", se ridică la 1200 m altitudine şi leagă pe vechiul drum medieval şi important vad comercial, Braşovul, deci Ardealul cu Ţara Românească.

Pe aceste culoare de trecere, largi, joase şi deschise tot timpul s-a făcut „pendularea" sau „transhumanţa" oilor paralel cu caravanele comerciale, cu alaiurile domneşti sau cu rădvanele, diligenţele şi curierii trimişi cu depeşe urgente şi secrete dintr-o parte în alta a munţilor.

Locuitorii din sudul Ardealului, în special cei din Ţara Făgăraşului, cu precădere cei din Ţara Bârsei, Cisnădie, Răşinari şi altele din jurul acestora, dispuneau de un şeptel bogat în turme de oi „bârsane", sau „ţurcane", cu lână lungă, creaţă, deasă şi nu prea moale ca lâna ţigae, care la unii proprietari sau economi, numărau cu miile.

Dintr-o scrisoare de negoţ, datată 18 iunie 1821, Haţeg, aflăm că pentru marea casă comercială Hagi Constantin Pop din Sibiu, oamenii trimişi de el au „togmit" cu vr-o 5 români, ca la vr-o 3000 oca (circa 3750 kg) lână franco aici la Haţeg[4] şi caută să strângă (să cumpere) „ca la 10000 oca" (12500 kg).

Iată o dovadă sigură de ce putere economică şi ce număr mare de oi aveau aceşti economi, aceşti mocani proprietari de oi. Pentru hrana acestora trebuiau furaje multe şi era nevoie de suprafeţe mari de păşuni, care nu se găseau în mod suficient în zona respectivă şi nici în vest, spre munţii Apuseni. Păşuni întinse, bogate în ierburi nutritive şi apă rece pentru mioare se găseau din belşug în sudul Carpaţilor, pe platourile şi plaiurile acestora şi mai ales în câmpia Dunării.

Datorită legăturilor de neam, de obârşie, de rudenie, dar mai ales a originii comune, a limbii şi portului, a obiceiurilor şi îndeletnicirilor casnice, ajutaţi şi de darul naturii şi anume, de trecătorile pe care mergeau fără să se

[4] N. Iorga, **Istoria Românilor în chipuri şi icoane**, Ed. Ramuri S.A. Craiova, pag. 307.

simtă că urcă, sau coboară, mocanii, ţurcanii, sau ciobanii din aceste locuri (numiţi aşa după felul oilor pe care le îngrijeau) cu asentimentul sau aprobarea oficială a cârmuitorilor provinciilor surori, coborau în Ţara Românească, în Valahia, sau în Ţara de Jos, cum i se mai spunea şi de aici, chiar peste Dunăre, în Peninsula Balcanică.

Aşa a început din timpuri imemorabile penetraţia, pendularea, transhumanţa şi în parte chiar migrarea (sporadică) a turmelor de oi dinspre nord spre sud şi apoi invers. Sintactic aceşti termeni prezintă discuţii de interpretare. După „Dicţionarul limbii române moderne" cuvântul „transhumanţă", este egal cu „migraţiunea periodică a păstorilor şi turmelor de oi, vara de la şes la munte, iarna de la munte la şes", deci nu o stabilire definitivă a acestora pe locurile unde merg cu turmele aşa cum se desprinde din sensul verbului intranzitiv „migra, migrez" (aceeaşi sursă, pag. 499) care explică fenomenul acesta prin deplasare în masă, în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii sau în căutarea unor condiţii mai bune de trai[5]. După „Dicţionarul limbii româneşti" de August Scriban[6] transhumanţă înseamnă, „emigrarea temporară a turmelor de la şes la munte şi înapoi", pe câtă vreme migraţiune, tot acesta o defineşte (pag. 807) ca o „călătorie pe care mai ales păsările o fac în fiecare an la un timp anumit", iar Lazăr Şăineanu, în „Dicţionar universal al limbii române"[7] este net categoric cu sensul substantivului – migraţi (un) e – pe care o explică prin „părăsirea ţării în masă spre a se aşeza aiurea", deci plecarea definitivă. În urma acestor interpretări consider că termenul de „transhumanţă", completat cu „pendulare", este cel mai potrivit pentru specificul acestei mişcări anuale de oi din Ardeal spre Ţara Românească şi invers.

La capătul acestei călătorii informative şi explicative „Drumul oii", se profilează şi se suprapune cu „Drumul mare" de pe Valea Oltului care venea dinspre Sibiu, trecea prin Tâlmaciu, se oprea la vama de la Turnu Roşu – Râul Vadului pentru control şi plata taxelor respective, iar la Câineni se împărţea în două: unii ciobani treceau Oltul în Argeş, iar alţii coborau cu turmele prin Călimăneşti, Râmnicu Vâlcea, până la Cremenari şi Galicea. Aici părăseau vechiul traseu pe care au urcat armatele romane să cucerească Dacia şi călcau Oltul fie pe pod plutitor, fie cu bărcile, apoi fie drumuri comunale, printre hotare de sate sau moşii boiereşti, pe mirişti şi văi necultivate, traversau comunele Stoileşti, Trepteni, Bulimanu, Topana şi Alunişu, din fostul judeţ Olt, până ajungeau la Poboru, de unde ieşeau în şoseaua judeţeană Piteşti – Slatina. De aici ciobanii nu mai urmau un drum anume, ci se răspândeau cu turmele prin sate după iarbă până ajungeau la Dunăre[8].

---

[5] Ed. Academiei Republicii Populare România, 1958, pag. 873.
[6] Iaşi, Institutul de arte grafice „Presa bună", 1939, pag. 1338.
[7] Ed. Scrisul Românesc S.A. a cincea ediţiune, 1925, pag. 395.
[8] Informator Gheorghe P. Militaru, de 69 de ani, comuna Brebeni, judeţul Olt (25 martie 1968).

În ajutorul acestei informaţii vine şi o publicaţie din ziarul Oltul: „... de atunci datează şi denumirile celor două mari drumuri, azi devenite istorice: drumul oii, din direcţia Poboru – Boian – Mihăeşti, pe care scoborau turmele spre Balcani şi drumul Nicopolei din direcţia Slatina, Milcov, Dudu, Măgurele, Nicopole, unde se scurgeau cerealele“[9].

Revenind la traseul folosit de ciobani prin actualul sau fostele judeţe Argeş şi Muscel, trebuie să ne întoarcem la bifurcarea acestuia pe Valea Oltului, la vechea vamă, de la Râul Vadului. În apropiere de hotarul fostului judeţ Argeş, la Câineni vechiului şi bătătoritului drum al negustorilor localnici, printr-o deformaţie lexicală, îi spuneau „Vadul Căii mari“, sau „Caia Mare“, ceea ce înseamnă „Calea Mare“ „Drumul Vechi“. Aici, la punctul terminus al judeţului, la Câineni, turmele treceau Oltul în Argeş, fie pe bacuri, fie – mai aproape de zilele noastre – pe pod de lemn stătător, spre deosebire de podurile umblătoare (bacurile) care şi ele erau tot de lemn. Urcau încet dealul Grebleştilor, pe cel al Boişoarei şi tot mai sus pe cel al Tiţeştilor, din vârful căruia se vedea ca într-o panoramă toată Ţara Loviştei. Domol, prin Perişani, Spinu şi Poiana, ajungeau la Clocotici, punct recunoscut prin nedeile ce se făceau aici, după care coborau în valea cea largă a Topologului, în Sălătrucul de Sus. La ieşirea din Sălătrucul de Jos, treceau râul prin vad şi făceau un popas lung şi odihnitor în punctul numit şi azi „Puntea oii“. Aici îşi odihneau ciobanii mioarele, îşi verificau târhatul, mâncau şi spre scăpătat de soare, porneau la vale prin Şuici şi Rudeni, unde drumul la punctul „Stejaru“ se bifurcă: unul, cel dinspre nord, urcă pe „plaiul oii“ la Verneşti, traversează Valea Danului şi coboară, trecând Argeşul prin vad la Curtea de Argeş, unde se uneşte cu cealaltă arteră de care s-a despărţit la Stejaru. Aceasta a urmat Valea Topologului până la Tigveni şi de aici, urcând dealul Momaia, a ajuns şi ea la Curtea de Argeş.

Mulţi ciobani refuzau această variantă şi de la Tigveni mergeau la Ciofrângeni, Poienari, de unde pe Valea Cotmenii se îndreptau spre Dunăre. Dar grosul turmelor treceau prin Curtea de Argeş. Gospodarii, stăpânii, sau „economii“, de oi, cum li se mai spunea în scrisorile comerciale, în notele de învoieli de păşunat, sau în contractele de arendare, nu aveau posibilitatea materială să transporte, odată cu deplasarea turmelor şi furajele necesare pentru hrana acestora. Cu învoirea proprietarilor de moşii, sau a organelor administrative locale, slugile sau ajutoarele acestora, dirijau turmele pe văi şi vâlcele, pe imaşuri şi izlazuri, în zig zag, ferindu-le să nu dăuneze culturilor, livezilor şi podgoriilor, dar oferindu-le posibilitatea să se hrănească din mers cu iarbă şi alte plante, scutind pe stăpâni de cheltuieli însemnate.

Când aceste reguli nu erau respectate aşa cum s-a întâmplat în luna mai 1835, nemulţumiţi, locuitorii satelor Mălureni, Stroieşti şi Vâlsăneşti din plasa

[9] I. I. Florescu, **Ceva despre Olt şi Slatina**, în ziarul „Oltul“ anul I, nr. 4, din 7 februarie 1928, pag.2.

Argeşu au reclamat „către măria-sa vodă“ că „mocanii ungureşti de sunt acum trei ani, totdeauna primăvara urcându-se cu oile la munte spre văratic, trec prin livezile lor pricinuindu-le mari pagube“. În urma acestei plângeri se ordonă ocârmuirii Argeş ca la „gura Budesii să înfiinţeze o strajă, constituită de dorobanţi şi săteni, careia să nu-i îngăduiască pă nişte asemenea mocani cu vitele lor prin livezile jeluitorilor, având să-i îndrepteze pe drumul după râul Doamnei din sud Muscel“[10].

Acest drum vorbeşte cu prisosinţă şi de variantele traseului „drumul oii“ şi de urcarea acestora la munte şi de comportarea stăpânilor şi a turmelor, precum şi de faptul că nodul de trecere obligatorie era confluenţa Argeşului cu râul Doamnei, lângă Piteşti şi în apropiere (6-8 km) de comuna Budeasa.

Alexandru Odobescu în jurnalul călătoriei de cercetări arheologice şi istorice, făcută în lunile iunie şi iulie 1860, prin judeţele Argeş şi Vâlcea, notează pentru ziua de 21 iunie: „Am urcat multă vreme şi coaste destul de repezi, până ne-am aflat sus pe – Plaiul oii – având dindărătul nostru valea îngustă şi stufoasă a Tutanei (şi) dinaintea ochilor, frumoasa vale a Luminilor, şerpuită de Topolog“, iar ceva mai jos: „Umblarăm câtăva vreme pe cresta Plaiului oii, până deterem în drumul Olacului şi apoi scoborâm pe drumul umblat până la poştia la Topolog“[11]. Iată deci că din data consemnată de istoric aflăm că – drumul oii – cobora de la Curtea de Argeş, pe muche de dealuri, la vest de comuna şi mănăstirea Tutana, aproape paralel cu actuala şosea modernă ce duce la Piteşti şi prin care trecea resfirându-se apoi pe văile Argeşului, Neajlovului, Dâmbovnicului, Glavaciocului, Teleormanului, Cotmenei şi Vedea, tot mai la vale până în Câmpia Dunării.

Din cele arătate reiese că nu aveau de a face cu o anumită cale, bine definită şi precis trasată în teren, ci cu o pluralitate de căi sau trasee orientate spre scopul final: câmpie sau munte. Drumul oii, după ce a ieşit din defileul Coziei, pe Valea Oltului, după ce a părăsit Ţara Loviştei, trecând culmea Clocoticiului şi a coborât în sudul munţilor Făgăraş s-a răspândit ca soldaţii pe câmpul de luptă în trăgători, urmând firul văilor. Ca o explicaţie a acestui fenomen trebuie să admitem ipoteza că drumul urmat de o turmă, nu a fost călcat imediat de alta şi aceasta dintr-o raţiune practică: prima turmă culegea în mers toată iarba bună de păscut, încât cea care ar fi urmat acelaşi traseu ar fi fost sortită foametei. În această situaţie, ciobanii isteţi îşi strecurau şi mânau pe cât puteau spre sud mioarele pe căi paralele, dovadă multele toponime legate de păstorit şi păstrate până azi.

Prin fostul judeţ Muscel, „drumul oii“, venea de la Braşov peste trecătoarea de culme Bran, lărgită şi îmbunătăţită în 1891; trecea prin punctul

[10] N. Leonăchescu-Năndraşu, **Stroeşti - Argeş, documente şi mărturii**, Ed. Scrisul Românesc, Craiova 1981, pag. 120, documentul 63.
[11] Alexandru Odobescu, **Opere II**, 1967, Ed. Academiei R.S.R., pag. 364.

de vamă Giuvala şi cobora în Dâmbovicioara, de unde, pe valea pârâului cu acelaşi nume, ieşea în albia largă a Dâmboviţei, pe malul căreia şerpuia drumul mare, care din Dragoslavele prin Stoeneşti, unde şi-a refăcut oastea Mihai Viteazul, după bătălia de la Călugăreni, ducea la scaunul domnesc, la Târgovişte.

O parte din ciobani, după ce treceau culmea Mateiaşului, coborau în Valea Argeşelului, treceau în cea a Cârcinovului pe care mergeau până la Topoloveni şi de aici, pe marea arteră de circulaţie spre Bucureşti, Giurgiu, Turnu Măgurele, Olteniţa, Călăraşi etc. Ni s-au păstrat pe acest traseu, mai multe toponime specifice oieritului ca: „înţărcătoarea" şi, „Oboarele mari", în perimetrul comunei Stoeneşti, satul Bădeni, „Văcarea", sat aparţinând de comuna Mihăeşti şi „Moara Mocanului", sat care face parte din comuna Leordeni. Tot în această zonă pe culmea dealurilor ce despart apele râului Argeşel de cele ale pârâului Cârcinov, a fost mai demult „drumul mocanilor" ce-i zic al Negreştilor[12] şi care venea dinspre Câmpulung şi intra la Topoloveni, în drumul cel mare; Ceşmeua (Cişmeaua) ciobanului, în comuna Racoviţa[13]; Dealul Mocanului, la vest de Gorganu şi „drumul mocanului" care trecea prin Vrăneşti, ambele sate aparţinând acum de comuna Călineşti, sunt atestate ca toponime, existente în cea de a doua parte a secolului trecut[14].

Şi pe teritoriul fostului judeţ Argeş s-au păstrat câteva toponime ce amintesc de o intensă viaţă păstorească. „Odăieni", sat dependent de comuna Suseni, aminteşte de odăile (adăposturile) unde se păstrau nutreţurile pentru animale, iar iarna erau folosite ca locuinţe. „Văraticu" şi „Văraticele", sate ale comunelor Racoviţa, plaiul Loviştei şi Runcu, plasa Topologu, unde ciobanii duceau oile la odihnă vara[15]. Cât despre „drumul oii", el este cunoscut şi atestat chiar şi azi pe teritoriile satelor şi comunelor din jos de Piteşti: Oarja, Ţuţuleşti, Rociu, Bârlogu, Negraşi, Mozăceni, Slobozia, Ştefan cel Mare, şi în jos în Teleorman.

Ovid Deusuşianu spunea că „drumul oii merge din munte, până în Dunăre, prin centru judeţului Argeş", completând că „este un drum de cea mai depărtată vechime, pe care păstorii duceau oile din munte la câmp, în timpul de toamnă, şi de la câmp la munţi, în timpul de vară"[16].

Definiţia dată de savantul român, care a fost Ovid Deusuşianu, acestei căi de mare circulaţie a păstorilor „drumului oii", completează şi defineşte teza de faţă, demonstrând pe deplin că în sudul Carpaţilor Meridionali, în toată Ţara

---

[12] C. Rădulescu - Codin, **Muscelul nostru**, Câmpulung, 1922, Tipografia Gheorghe N. Vlădescu, pag. 51, subsol nr. 3.
[13] C. Alessandrescu, **Dicţionar geografic al judeţului Muscel**, Bucureşti, Sococ, 1893, pag. 87.
[14] Idem, pag. 162 şi 212.
[15] George Ioan Lahovari, **Dicţionar geografic al judeţului Argeş**, Bucureşti, 1888, pag. 163.
[16] Ovid Deusuşianu, **Viaţa păstorească**, Casa Şcoalelor, 1943, pag. 212 şi 213.

Românească, cel mai bătătorit drum a fost cel care trece „prin centrul judeţului Argeş".

II

Posibilităţile pe care ni le oferă toponimia de a reconstitui firul istoriei, acolo unde documentele materiale tac, sau nu există, sunt mutiple. Deşi ramură a lingvisticii – toponimia – (de la fr. toponymie) este un auxiliar preţios al istoriei[17].

În zona de sud a judeţului Argeş toponimia încă mai reţine denumirea unor „drumuri comerciale", „drumuri moarte", de „pământ", pe care se transportau produse manufacturiere sau agroalimentare, dinspre Orient spre Occident, precum şi invers. Mirodeniile, şalurile şi covoarele din Asia Mică erau trecute prin vama Giurgiului, de unde luau drumul spre Bucureşti. De aici, urcau spre Sibiu, bineînţeles trecând prin nodul rutier al Piteştiului. O bună parte din aceste produse erau vândute în ţară, la mănăstirile argeşene şi oltene, sau la negustorii „toptangii", din oraşele Ţării Româneşti.

Din produsele autohtone se transportau la schela Giurgiului: cereale, sarea de la Ocnele Mari, produse de olărie din centrele cu vechi tradiţii (Curtea de Argeş, Coşeşti – Poeniţa de pe râul Doamnei, Stroieşti şi chiar Oboga, Horezu şi Vlădeşti), produse de lemnărie, produse animaliere, produse petroliere, vin, ţuică, fructe, etc.

Istoria drumurilor din Ţara Românească nu se ocupă de ruta pe care se făceau transporturile cu produsele de mai sus, decât numai atunci când acestea urmau firul căilor de mare circulaţie, a drumurilor comerciale de interes naţional.

Produsele cerealiere provenite de la marile proprietăţi domneşti, boiereşti, sau mănăstireşti, erau transportate la cea mai apropiată schelă, în cazul de faţă la Giurgiu, de unde erau încărcate în corăbii cu destinaţia Constantinopol, sau în susul Dunării spre Viena.

Înainte vreme drumuri pietruite erau puţine, sau deloc. Circulaţia se făcea greoi şi era nevoie de multe mijloace de transport – care, boi, cai şi bivoli.

Se căutau cu precădere drumurile de pământ, scursurile, hotarele dintre moşii, chiar văile şi se ocoleau pădurile din cauza hoţilor, iar unde nu se putea altfel drumul îşi făcea loc de-a dreptul prin şleau[18].

Drumurile cele mai potrivite pentru mersul îndelungat erau cele de pământ. Pe acestea, animalele nu se vătămau la picioare aşa cum se întâmpla pe drumurile pietruite şi nu era nevoie să li se schimbe potcoavele prea des.

---

[17] Ion Cruceană, **Drumuri comerciale de pământ şi toponimele lor în zona de sud a judeţului Argeş**, în Studii şi comunicări 1972, Muzeul Piteşti, pag. 309.
[18] **Istoria României**, vol. III, Ed. Academiei R.S.R. 1964, pag. 978.

Cărăuşii cunoşteau necazurile la care erau supuşi pe astfel de drumuri, dar aveau mulţumirea că puteau găsi hrană din destul pentru animale (iarbă) şi lemn de reparat căruţele când se stricau, sau să facă focul ca să se încălzească şi să-şi pregătească hrana.

În general transporturile de la nord spre sud se făceau toamna, după strângerea recoltelor sau chiar iarna cu săniile. Şi într-un caz şi în altul nu pornea la drum o căruţă sau două, ci o adevărată caravană. În fiecare căruţă se găseau uneltele de prim ajutor: o secure, un cleşte, ghioaga sau ciomagul din lemn de corn, drept armă de apărare sau de atac, precum şi căldarea cu crăcane şi mălaiul pentru mămăligă. Drumul era lung şi dura zile şi săptămâni în şir.

Pe un astfel de drum „drumul Giurgiului" se transportau până la darea în folosinţă a căii ferate Bucureşti-Giurgiu, la 31 octombrie 1869, mai ales cerealele şi peştele. Cu toată comasarea terenurilor realizată în urma cooperativizării agriculturii în 1962, toponimia înregistrează încă din anul 1701[19] traseul pe care-l urma în sudul judeţului „Drumul Giurgiului". El îşi configura existenţa în zona oraşului Piteşti şi cobora în jos prin Pârvu Roşu (în acest punct dacă nu izbucnea primul război mondial s-ar fi făcut joncţiunea cu linia ferată Giurgiu-Videle, căci traseul şi măsurătorile se şi executaseră) spre Cerşani-Suseni, ca de aici tăind câmpia pe la est de hotarele satelor Cornăţel-Tomşanca, Deagurile, Recea, Izvoru, pe de o parte şi pe la vest de Gliganu, Bârlogu, Negraşi, Mozăceni şi Slobozia pe de altă parte să se continue prin Videle la Giurgiu[20].

În acelaşi timp, transportul sării de la Ocnele Mari, judeţul Vâlcea, a dat şi el naştere toponimului „Drumul sării".

Sursă de venituri domneşti sarea era transportată cu luntrea, de la Ocnele Mari pe Olt în sus, spre Sibiu şi tot cu luntrea, pe Olt, în jos, până la satul „Creminari" sau „Creminari monăstireşti", unde era „trecătoare peste Olt cu poduri umblătoare"[21] sau direct cu căruţele la Craiova.

De la Cremenari, încărcată în căruţe de clăcaşii obligaţi la corvezi sarea lua drumul spre Giurgiu, de unde era trecută la Nicopole. Cărăuşii ocoleau Dealul Negru. Pe căile umblate altădată de Mircea cel Bătrân şi boierii săi, când treceau de la Curtea de Argeş prin Cotmeana în sus, la Cozia, ei coborau bolovanii de sare până la Piteşti, de unde urmau aproape acelaşi drum cu al cerealelor – drumul Giurgiului.

[19] În carte de hotărnicie a comunei Mozăceni scrisă întocmai după aceea originală din 7209 (1701) noim. 28 lucrată de sluger Sandu Depărăţeanu în leatul 1838, aprilie 30 se vorbeşte de a treia trăsură (măsurătoare) (n.n.) la capătul moşiei dinspre apus puind lanţul din dreptul unui troian şi pe drumul Giurgiului şi prin gura văii oii...

[20] Informatori: Nicolae Corbescu, n. la 5 mai 1907, în com. Recea; Ilie I. Enache, n. la 7 IX 1929 în satul Ţuţuleşti com. Suseni; Ioan C. Boeru născut la 26.IX.1912 în com. Lunca Corbului; Ion St. Nicolae-Cruceană, născut la 11.XI.1911 în com. Mozăceni.

[21] George Ioan Lahovari, **Dicţionar geografic al judeţului Argeş**, Bucureşti, Socecu, 1888, pag. 83.

La hotarul de vest al comunelor Negraşi, Mozăceni, Slobozia, Ştefan cel Mare se afla, până la colectivizarea agriculturii, un drum de pământ – numit drumul sării[22].

Toponimul este cunoscut şi în comuna Negraşi-Bârlogu[23] şi chiar în Bucureşti. Aici „au fost şi două drumuri ale sării, pe unde se aducea sarea de la ocnă: unul în partea de sus a oraşului, altul în partea de răsărit; ambele continuau spre Dunăre şi bălţile ei, spre locurile de pescuit de la Greaca, Spanţov, Cornăţel, Gălăţui etc."[24].

Şi azi o stradă din cartierul Drumul Taberei – cod 76317-76324 – poartă numele de „Drumul sării"[25]. Aceasta presupune că o parte din sarea transportată era destinată alimentării capitalei, iar restul se ducea la Giurgiu de unde, încărcată în corăbii lua calea spre Adrianopol.

Este de remarcat faptul că strada Drumul sării, se află în vecinătatea autostrăzii Bucureşti - Piteşti, în partea de sus a Bucureştilor, ceea ce întăreşte şi mai mult ipoteza că, drumul sării cobora de la Ocnele Mari la Piteşti-Giurgiu, aproape paralel şi de multe ori suprapus cu drumul Giurgiului şi pe traseul cărora cu aproximaţie, s-a deschis acum moderna arteră de circulaţie, autostrada Bucureşti-Piteşti.

Pe lângă aceste două drumuri comerciale de pământ folosite în principal pentru transportarea cerealelor de pe moşiile domneşti, boiereşti şi mănăstireşti şi a sării în scopul comercializării lor peste graniţă, drumuri azi şterse de pe hărţi şi păstrate doar în amintirea populaţiei au mai fost şi altele. Acestea aveau o folosinţă mai restrânsă şi pe ele se scurgeau produsele agroalimentare sau produsele ţărăneşti realizate de meşteşugari ca: produse de olărie, produse de lemnărie, ţesături de artă populară, băuturi, fructe.

Produsele de olărie erau transportate din cunoscute vetre de olari; Curtea de Argeş, Stroieştii de pe Vâlsan şi Coşeşti-Poeniţa de pe râul Doamnei, încărcate în căruţe pătulite şi acoperite cu coviltire, în jos, spre câmpie. Unii producători, mergeau spre Căteasca, Teiu-Leşile, Mozacu şi de aici pe „drumul olarilor" care se împletea cu Valea Mozacului, intrau dinspre răsărit în comunele şi satele: Rociu, Gliganu, Bârlogu, Negraşi, Mozăceni, Slobozia, Ştefan cel Mare, sau treceau în Recea, Izvoru şi de aici în Vlaşca.

Cam acelaşi traseu urmau şi producătorii de şiţă, pătule pentru porumb, hambare, putini şi butoaie, ulucă şi alte derivate de lemnărie, precum şi produsele agroalimentare, în special merele, perele şi ţuica. Şi aici toponimia

[22] Ion Cruceană, **Un sat vechi cu împliniri noi**, în Secera şi Ciocanul, nr. 5170 din 30 decembrie 1970.

[23] Ion Nania, idem.

[24] Constantin G. Giurescu, **Istoria Bucureştilor**, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, pag. 375.

[25] **Ghidul străzilor municipiului Bucureşti**, de Al. Ionescu şi Dan Emanoil, Editura Consiliului naţional pentru educaţie fizică şi sport, 1969, planşa 75 e.

reţine nume ca: „drumul guşaţilor" sau al merelor, precum şi „drumul bâtiei" de la butie, al ţuicarilor[26].

Produsele petroliere, în special petrolul lampant, gazul şi păcura, se aduceau de găzari pe drumul găzarilor, care venea dinspre răsărit, perpendicular pe direcţia drumurilor descrise mai sus. El refăcea un vechi şi circulat drum comercial, cel al Slatinei. Acesta făcea legătura între Târgovişte, fosta capitală a Ţării Româneşti, prin Slatina sau Craiova, Turnu-Severin. Drumul trecea prin Găeşti, mănăstirea Glavacioc, şi de-a curmezişul prin câmpia Burdea şi Boian ajungea mai jos de Slatina, la Ipoteşti, unde era vad şi pod umblător peste Olt.

În amintirea locuitorilor rezidă şi un drum al „găinarilor", al negustorilor ambulanţi care cumărau, de prin sate, păsări vii pe care le duceau, în căruţe făcute cuşti, la Bucureşti.

Este deasemenea cunoscut „drumul băjeniei", situat tot în hotarul comunei Mozăceni, acolo unde cu veacuri în urmă se întindea pintenul de nord al faimoasei păduri a Vlăsiei.

Tradiţia spune că pe acest drum se „băjeneau", locuitorii satelor din jur în „căruţe de lemn cu două proţapuri", aşa de deasă era pădurea că nici loc de întors căruţa nu era. Altă variantă spune că din cauza grabei de a se ascunde populaţia din calea năvălitorilor atelajele de înhămat caii sau de înjugat boii se puneau în partea în care se putea fugi mai repede.

Dinspre Turnu Măgurele, Roşiori de Vede urca spre Piteşti „drumul ăl mare" sau „drumul Piteştilor", care trecea şi prin Siliştea Gumeşti, satul natal al regretatului prozator Marin Preda. Din poştă în poştă, din 20 în 20 de km, erau pe acest drum locuri de popas, dejugători.

Paralel şi uneori suprapus cu valul lui Traian, cu lines transalutanus, noua linie romană de fortificaţii, lungă de 235 km, şi care pornea de la Flămânda pe Dunăre şi trecea pe la Roşiorii de Vede, Piteşti, Câmpulung, ajungând până la Rucăr[27] era „Traianul" drumul lui Traian.

În satul Ţuţuleşti se vorbeşte de „drumul omorului" tradiţia situând în mijlocul satului marea luptă de la Rovine, unde măcelul vrăşmaşilor a fost aşa de mare că, în amintirea poporului a rămas bine întipărit acest măcel.

Cazuri asemănătoare sunt în toate colţurile judeţului, dar studiul da faţă a urmărit să evidenţieze cu precădere numai pe acelea, a căror destinaţie, a fost legată de o muncă productivă (meşteşuguri ţărăneşti); de desfacerea unor produse agroalimentare, sau de o convieţuire paşnică (oieritul); de tradiţii (omor) sau (băjenii); de transport (schimb de mărfuri) sau caravane comerciale şi altele, al căror scop a slujit populaţiei.

---

[26] **Ion Cruceană**, idem.

[27] **Istoria României**, vol. I, Editura Academiei R.S.R., pag. 528.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, **1999**

PREOCUPĂRI DE EPIGRAFIE ALE LUI C.D. ARICESCU LA CÂMPULUNG ŞI ÎN ÎMPREJURIMILE ORAŞULUI, LA 1854

CONSTANTIN BĂLAN

Figură marcantă a intelectualilor din spaţiul muscelean, C.D. Aricescu s-a distins între contemporanii săi, încă din anii de învăţământ la Şcoala de la Sf. Sava din Bucureşti, numele său fiind cunoscut în cercurile oamenilor de carte, ale militanţilor politici, mai ales din vremea Revoluţiei Române de la 1848 şi din deceniile următoare[1].

În rândul numeroaselor sale scrieri pe tărâmul literaturii, dar şi al istoriografiei se situează, cum se cunoaşte, şi *Istoria Câmpulungului*[2], cel mai vechi studiu monografic editat până atunci din Ţara Românească. Aşa cum se desprinde şi din *Memoriile*[3] lui, C.D. Aricescu era preocupat de întocmirea acestei lucrări la 1854, anul în care neobositul cercetător avea să-şi îndrepte atenţia nu numai asupra surselor documentare, ci şi a *inscripţiilor de la monumente*, lucru dealtfel mai puţin cunoscut şi care-l situează între participanţii la anchete epigrafice, încă înainte de 1860, vremea unor laborioase investigaţii desfăşurate cu sprijinul statului[4], în urma demersurilor făcute de D. Papazoglu pe lângă domnitorul Al. I. Cuza, în 1859.

Avem în vedere materialele documentare încorporate într-un manuscris sub titlul *Inscripţiile bisericilor din Câmpulung culese de C.D. A<ricescu>, 1854*[5]. În acest adevărat „memorial“, în afară de consideraţii cu privire la

[1] Pentru el să se vadă mai ales vol. C.D. Aricescu, **Scrieri alese**, ed. de Dan Simonescu şi Petre Costinescu, cu prefaţă de Şt. Cazimir, Bucureşti, 1982.
[2] C.D. Aricescu, **Istoria Câmpulungului prima residenţă a României**, I-II, Bucureşti, 1855 - 1856. Extrase şi în vol. cit., **Scrieri alese**.
[3] Cf. **Memoriile mele**, în vol. cit., **Scrieri alese**.
[4] Cf. Al. Elian, Introducere, la vol. **Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti**, I, 1395 - 1800, Bucureşti, 1965, p.28-30; cf. şi C. Bălan, **Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV - 1848)**, Bucureşti, 1994, p. 22-24.
[5] La Arhivele Naţionale, Bucureşti, Achiziţii Noi, MMCMXX / 21, manuscris cuprinzând 22 file, dintre ele 18 sunt scrise. (= Aricescu, **Inscripţiile**).

istoricul a 21 de lăcaşuri din oraş şi din împrejurimi[6] şi a altor două chinovii muscelene[7] au fost transcrise şi 23 texte epigrafice[8].

Din datele înserate în legătură cu trecutul Bisericii Sf. Dumitru, din Malu de Sus, Aricescu relevă că în călătoria din iulie 1854 fusese însoţit de „junele Fotino“[9] – un amic al său, şi că a beneficiat, în ce priveşte traducerea mai multor inscripţii slavone, de ajutorul părintelui Haralambie[10], călugăr de la mănăstirea „Negru Vodă“.

Faptul că informaţia epigrafică de la ctitoriile câmpulungene a văzut, în parte, lumina tiparului[11], că prin cercetările sistematic efectuate de nòi în deceniile trecute au fost detectate şi pregătite spre publicare inscripţiile din judeţul istoric Muscel (sec. XIV - 1848)[12], ne determină să ne referim aici numai la acelea care nu se mai păstrează[13] sau au fost refăcute ca urmare a restaurării edificiilor ce le-au adăpostit.

Din investigaţiile noastre rezultă – fără îndoială – că C.D. Aricescu s-a oprit cu deosebire asupra textelor lapidare aflate într-o mai bună stare de conservare, în special la pisaniile lăcaşurilor, ceea ce i-a înlesnit efectuarea lecturii cu destulă certitudine.

În însemnările sale de la **Biserica Domnească** este relevată şi prezenţa unui *„mic monument funebru“*, aşezat în tindă, ce avea în zona superioară două orificii, iar în câmpul inferior două *„figuri de copii sculptate“*, unde, în spaţiul dintre ele, Aricescu a putut citi: „Sub piatra aceasta zac şi odihnesc oasele răposatului robului lui Dumnezeu, Neagul sin Fierea pos<telnic>, nepotul lui Mareş vel ban; avgust 28, leat 7204 (1696). Şi s-a pristăvit în zilele lui Io Costandin Ba<sa>rab v<oie>v<od> Brâncoveanu[14]“. Este, prin urmare, vorba de nevârstnicul copil al lui Fiera, fiul lui Mareş Băjescu, ne amintit în

---

[6] Lăcaşurile numerotate cu cifre romane şi informaţia aferentă sunt cuprinse pe filele 1v-15v, astfel I Muceniţa Marina; II Biserica Schei; III Biserica Valea; IV Sf. Gheorghe <Olari>; V Biserica Fundeni; VI Şubeşti; VII Biserica Bradu; VIII Sf. Nicolae din Târg; IX Biserica Domnească; X Sf. Ilie; XI Sf. Troiţă; XII Mănăstirea (f. 6v - 10); XIII Bărăţia; XIV Sf. Nicolae de la Bradu <Nicuţ>; XV Bolniţa; XVI Sf. Vineri; XVII Flămânda; XVIII Biserica Malu de Jos; XIX Biserica Malu de Sus; XX Biserica Bughea Ocheşti; XXI Biserica Humele (spaţiu nescris); XXII Biserica Vişoiu (spaţiu nescris); XXIII Biserica Apa Sărată.

[7] Şi anume, N.5. Monastirea Aninoasa (f.17 v); N.6. Schitul Ciocanul (f.18).

[8] Şi anume 20, provenind de la nouă biserici, iar alte trei de pe cruci votive şi de pe baniţa etalon de 44 ocale – din acestea două redate de Aricescu şi în **Istoria Câmpulungului**, p.37 şi 183-185.

[9] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f. 13 v şi f. 14.

[10] **Ibidem**, f.15 v, unde Aricescu precizează că *„ne-a explicat multe inscripţii slavone“*.

[11] Datorită mai ales strădaniilor pr. I. Răuţescu, dar şi ale lui N. Iorga ş.a. cercetători (cf. Bibliografia în vol. **Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Muscel (sec. XIV-1848)** în ms., la Institutul de Istorie „N. Iorga“ (= **Inscripţii - Muscel**); cf. şi N. Stoicescu, **Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România**, I - Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea), vol.1: A-L, Bucureşti, 1970, p.159-168 (= Stoicescu, **Bibliografia**, I).

[12] Cf. **Inscripţii - Muscel.**

[13] Este vorba de şase texte epigrafice asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

[14] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f. 6.

genealogiile familiei acestuia[15].

La vechea ctitorie **Sfânta Troiță**, existentă odinioară, *„d-asupra ușei din tindă"* se afla o pisanie cuprinzând *„explicația celei din afară, sârbească"*[16], cum se arată în manuscrisul supus atenției noastre și anume: *Această sfântă și dumnezeească biserică ziditu-s-au întru slava și cinstea Sf<intei> Troițe, în zilele prealuminatului domn, Io Matei v<oie>v<od>, de robii lui Dumnezeu, jupan Vasilake i jupanița ego, Mitrana. Iar în zilele preluminatului domn, Nicolae Alecsandru v<oie>v<od> s-a milostivit d<umneal>ui, Stancu logofătu de a zugrăvit și înfrumusețat, precum să vede, ca să fie dumnealor vecinică pomenire, fiind epitrop părintele Ioanichie arh<imandritul> de la Stavropoleos*[17]*, fiind preoți popa Sima, popa Costandin, fiind cursul anilor de la Adam, 7238 (1730)*[18].

Urmărind în continuare notele pasionatului cercetător câmpulungean desprindem interesul său și pentru trecutul **Bisericii Bărăția**, a comunității catolice, edificiu care, la vremea anchetei lui se știa că *„s-a prenoit pe la 1760"*[19] de „P<ater> Antonie Ciubrin". Inscripția de *„d-asupra ușei, sus"* este redată astfel: „Quia belligerabat aquilla utraque atque luna ideo ruinata sum pro uti visa fui a nobis et ab his uibus innotui[20]. Aet restauratione P<ater> Antonius Csubrin atque decoravit reparans ruinas quas sors inflixit"[21]. În traducere, ultima parte a textului este: Și refacerea de către p<reotul> Antonius Csubrin, care a și înfrumusețat-o, refăcând-o din ruinele pe care soarta le-a lovit.

Memorialul aduce la lumină și ceea ce se putea citi *„d-asupra amvonului"*, și anume: „In hac sacra renovata aede predicavit in iul<ii> 10,

---

[15] Cf. spre pildă Șt. D. Greceanu, **Genealogiile documentate ale familiilor boierești**, I, București, 1916, p.81; să se vadă și Șt. Andreescu, **Trei veacuri de la întemeierea mănăstirii Cornet și a bisericii de la Băjești (1666-1966)**, în „Mitropolia Olteniei" XVIII (1966), nr.7-8, p. 674-677 și 697-705.

[16] Referire la vechea pisanie în limba slavonă, datând din 1632 august 2, aflată la Muzeul Național de Artă, din București (cf. **Inscripții - București**, p.480, nr.579).

[17] Să se vadă pentru el, P.V. Năsturel, **Biserica Stavropoleos din București după documentele din Arhivele Statului**, cu planuri și vederi fotografice, București, 1908; cf. și vol. **Inscripții - București**, p.409-411, 413, 426-427.

[18] Cf. Aricescu, **Inscripțiile**, f. 6 v.

[19] Apreciere inexactă deoarece părintele Antonie Csubrin - așa cum rezultă din lista gardienilor Câmpulungului - este atestat de la 1780-1799, cu unele întreruperi la 1786 și 1790-1791 (Cf. George Georgescu, **Cronica franciscanilor din 1764, prima istorie a orașului Câmpulung**, în „Verbum", V (1994), p.353; el funcționează încă și după 1800, până către 1819 (cf. N. Iorga, **Studii și documente cu privire la istoria românilor**, I-II, București, 1901, p.317-319). De aceea inscripțiile pe care le redăm în continuare nu au fost receptate în compilația lui Blasius Kleiner la 1764.

[20] Într-un mai liber înțeles ea ne amintește că „După cum, pe de o parte, te-ai lupta cu o acvilă (un însemn), iar pe de alta chiar și cu luna (cu timpul), tot astfel cele ce-și află ruina sunt ca să avem cunoștiință și despre cei pe care-i trecem cu vederea".

[21] Cf. Aricescu, **Inscripțiile**, f.10 v.

P<ater> honoratus Stierba, Provinciae Bulgariae ac Valachia“[22], adică: *„În această sfântă casă preânoită a predicat la 10 iulie onoratul părinte Stierba, al Provinciei Bulgariei şi Valahiei“*. Predicatorul ar putea fi acel „Sterba“ profesor, atestat pe la 1783 şi 1784 la Parohia catolică din Râmnicu Vâlcea[23].

C.D. Aricescu redă în însemnările sale şi pisania clopotniţei de la Bărăţia, de la 1730, distrusă în incendiul din 1885. Deşi a mai fost publicată după transcrierea din compilaţia lui Blasius Kleiner[24] din 1764, purtând – sub aspect lingvistic – pecetea copiei unui misionar de şcoală germană[25], o vom reda după manuscrisul din 1854. Ea se afla pe *„faţa despre curte“* a turnului şi avea următorul formular: *În numele Sf<intei> Troiţe şi în cinstea sf<ântului> şi preaslăvitului Apostol Iacov, fratele Domnului. S-a zidit această clopotniţă din temelia ei şi s-a înfrumuseţat cu cheltuiala d<umnea>lui Nicolae Volf pisarul, fiind mai înainte de lemn vechi şi putred. Aşijderea şi curtea bisericii de morminte, fiind mai-nainte încungiurată cu vârgii s-a împregiurat cu zid, precum se vede, în zilele prealuminatului şi preaînălţatului domn, Io Nicolae Alecsandru v<oie>v<od, a> II-a domnie, fiind ispravnic şi ostenitor Georgius Volf*[26]*, la anul de la Naşterea Domnului nostru I<isu>s H<risto>s, 1730*[27].

În continuare ne vom opri şi la **Biserica Sfântul Nicolae de la Bradu**, din târg, adică Sf. Nicolae – Nicuţ, unde *„inscripţia cea veche“* releva: *Această sfântă şi dumnezească biserică, unde se cinsteşte şi se prăsnueşte hramul Sf<ântul> Nicolae de Sus. Ziditu-s-a din temelie în zilele mării sale Costandin Basarab Brâncoveanu v<oie>v<od>, cu cheltuiala d<umnea>lui logofăt mare, Pană*[28]*. Şi răposând d<umnea>lui într-acea vreme la leatu 7216 (1708), şi rămâind nezugrăvită înlăuntru şi p-afară, cu ajutorul lui Dumnezeu nevoindu-se însuşi şi cheltuind o înfrumuseţă, după cum se vede înlăuntru şi p-afară de sfinţia sa chir popa George şi de preoteasa lui, Costandină, şi de alţi creştini, cu îndemnarea sf<inţiei> sale; iunie 8, 7258 (1750)*[29].

Primul ctitor al lăcaşului, Pană Negoescu, cumnatul voievodului Constantin Brâncoveanu, a deţinut dregătoria de mare logofăt, amintită în pisanie, din 1718-1719[30], ultimul an aici menţionat marcând sfârşitul vieţii

---

[22] **Ibidem**, f.11.
[23] Cf. N. Iorga, **vol. cit.**, p.325 şi 326.
[24] Să se vadă G. Georgescu, **Primele scrieri în româneşte cu litere latine la Câmpulung**, în „Studii şi comunicări“, Câmpulung, V (1989), p.214-215 (şi foto).
[25] Idem, **art. cit.**, în „Verbum“, V (1994), p.347.
[26] La Blasius Kleiner apare **„Georgie logofăt“** (cf. **ibidem**).
[27] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, loc. cit.
[28] La data menţionată în pisanie Pană Negoescu deţinea dregătoria de mare comis (1705, 1706-1710 - Cf. Theodora Rădulescu, **Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum**, în „Revista arhivelor“, XLIX (1972), nr.2, p. 320.
[29] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f.11.
[30] Cf. Th. Rădulescu, **art. cit.**, ibidem, nr.1, p.127.

boierului divanit. Neconcordanţa dintre data înscrisă în text şi funcţia ce a deţinut-o, deabia mai târziu, se datorează rescrierii ulterioare a inscripţiei.

Cât priveşte pisaniile de la: Biserica Sf. Vineri[31] (1757), de la Schitul Flămânda-Mărculeşti[32] (1765) sau piatra votivă de la Mănăstirea „Negru Vodă", pe care era săpat numele ispravnicului Mihail egumen Cozian, de la leatul 7220 (1712)[33], acestea au ajuns în Lapidarul Muzeului Naţional de Artă, din Bucureşti[34].

Parcurgerea memorialului şi a comentariilor făcute cu prilejul vizitării diferitelor lăcaşuri, spre pildă a Bisericii Domneşti, a celei de la Şubeşti sau de la Malu de Sus, ni-l înfăţişează pe C.D. Aricescu nu numai ca un iubitor al monumentelor istorice, doritor a le recepta mesajele, dar şi cu mari disponibilităţi sufleteşti faţă de acestea ca lăcaşuri de cult. În descrierile de la primele două biserici menţionate transpar şi duioase amintiri de familie, căci la Şubeşti erau ctitori şi *„unchii Ariceştilor, ai căror moşi Chiliaşii şi consângenii lor se înmormântează încă aici"*[35], în timp ce evocările de la Biserica Domnească[36] îl fac să exclame: „Ce dulci şi scumpe suvenire deştepţi tu în inima mea"!

Notele de la Biserica Malu de Sus stau însă mărturie cetăţeanului, omului politic intransigent, Aricescu lăsând să izbucnească sentimentele lui de preţuire pentru moşnenii locului, în special pentru acel *„tribun"* al lor, logofătul Dumitru Sandu, un adevărat om al munţilor, *„cu cap de roman pe umeri de dac"*[37], vestit prin *„agerimea minţii lui"*. Faptul nu este întâmplător subliniat, bardul câmpulungean având prilejul să-şi dezvăluie şi antipatiile lui politice. Ele sunt învederate atunci când se referă la succesul repurtat de *„tribunul muscelean"* – văzut ca *„un Demosten"*, în Divanul Apelativ, unde l-a înfruntat pe *„Slăniceanu"*, socotit drept „creatura lui Ştirbei"[38]. Aşa cum consemnează Aricescu, logofeţii de la Divan spuneau atunci despre Dumitru Sandu: „Al dracului ungurean! a făcut mort pe Slăniceanu"[39].

---

[31] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f.12.
[32] **Ibidem**, f. 12 v.
[33] **Ibidem**, f. 8.
[34] Cf. vol. **Inscripţii - Bucureşti**, p. 490, nr. 592; p. 491, nr. 594; p. 541, nr. 673.
[35] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f.3, nota 1.
[36] **Ibidem**, f.6. Aricescu relevă că aici *„fraţii Ariceşti au pronunţat întâea oară <Ruga Dominicală> - Tatăl Nostru - în auzul mamei lor, care trăi să-şi vază realizată dorinţa inimei sale, visul ei de aor, a auzi pe fii ei mulţumind lui Dumnezeu în Templul Divin"*.
[37] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f.13 v.; cf. şi a sa **Istoria Câmpulungului**, I, p.153.
[38] Pentru atitudinea lui C.D. Aricescu faţă de domnii regulamentari şi faţă de domnitorul Barbu Ştirbei, înscăunat de marile puteri după înăbuşirea Revoluţiei de la 1848, cf. a sa **România sub prinţul Bibescu 1842-1848**, Bucureşti, 1862; să se vadă şi cele relevate însă de N. Iorga, **Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei domn al Ţării Româneşti (1849-1856)**, Vălenii - de - Munte, 1910; de asemenea, Cornel I. Scafeş, Vladimir Zodian, **Barbu Ştirbei (1849-1856)**, Bucureşti, 1981.
[39] Cf. Aricescu, **Inscripţiile**, f.13 v.

Manuscrisul asupra căruia vom mai stărui şi pentru informaţiile extrase din textele epigrafice, probabil nu întotdeauna bine conservate şi mai lesne de investigat, cum vor fi fost şi acelea de la Biserica **Bughea - Ocheşti**. În inscripţia de deasupra uşii se vedea că *„e făcută de zid subt Caragea (1811), de părintele Ioan Şerbănoiu şi cu ajutorul enoriaşilor din mah<alaoua> Curelarii de Sus şi desemnată <!> la 1835 şi la 1847 iulie 15, tot de enoriaşi, în număr de 45, al căror nume umple piatra"*[40].

După observaţiile referitoare la ctitoriile câmpulungene, Aricescu s-a oprit şi la inscripţia de pe **Crucea lui Socol** din leatul 7144 (1636)[41], apoi la aceea ridicată de Leon vodă[42] şi la textul înscris pe baniţa de 44 ocale, la 1825, pusă ca etalon, de Grigore Ghica[43].

În cele ce urmează, însemnările din memorial redau sub titlul *„Despre stricarea mănăstirei şi a oraşului Câmpulung, 7245 (1737)"*, informaţii dintr-un pomelnic al vechii ctitorii voievodale, ce înfăţişează împrejurările dramatice şi distrugerile provocate urbei în timpul conflictelor dintre oştile austriece şi turci, cu deosebire în 1738 octombrie 20. Atunci – cum se cunoaşte – Constantin Mavrocordat a trimis cu *„poruncă împărătească"* dregători şi slujitori *„de au fărâmat toate zidurile mănăstirii"*[44]. De-abia la 1761 martie 15, arhimandritul Nicodim reuşea să încheie lucrările de refacere[45].

Ultimele file ale manuscrisului poartă scurte notiţe despre „Monastirea Aninoasa"[46], încheindu-se cu relaţii privitoare la „Schitul Ciocanu"[47].

Trebuie de asemenea relevat că distinsul intelectual şi om politic câmpulungean, dorind să cunoască cât mai multe date despre lăcaşurile muscelene, pe care nu avusese prilejul să le cerceteze, a solicitat – cu sprijinul Ocârmuirii – de la îngrijitorii unor monumente de interes istoric să i se comunice informaţiile trebuitoare. De aceea, în răspunsul de la 1856 septembrie 11, către *„Onor D.D. Constantin D. Aricescu - Muscel"*, adresat *„cu toată plecată închinăciune"*, din partea **Mănăstirii Valea**, se preciza că ctitoria fusese *„reclădită de Radu Paisie la leatul 7042*[48] *<1534>"*. Se făceau totodată referiri şi la *„Biserica din Argeşel"*, adică la **mănăstirea Vieroş**,

---

[40] **Ibidem**, f.15.
[41] **Ibidem**, f.15 v -16.
[42] **Ibidem**, f.16 v. Aici este înfăţişat şi desenul crucii cu elementele ei decorative şi cu iniţialele unor formule liturghice. Mai întâi, Aricescu a apreciat că monumentul lapidar aparţine vremii lui Radu Leon (1665-1669), datarea lui, rectificată apoi în anii 1630-1633!
[43] **Ibidem**, f.16 v, nr.3.
[44] **Ibidem**, f.17, nr.4.
[45] **Ibidem**.
[46] **Ibidem**, f.17 v, nr.5; aici se dă şi o listă a egumenilor lăcaşului.
[47] **Ibidem**, f.18, nr.6. Următoarele file 18 v - 22 v sunt nescrise.
[48] Răspunsul, la Arhivele Naţionale, Bucureşti A.N., MMCMMM / 26. El redă un extras din pisania de la 1547 - 1548 (inscripţia la M. Carataşu, P. Cernovodeanu, N. Stoicescu, **Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul**, în „Biserica ortodoxă română", XCVIII (1980), p.300).

edificată mai întâi la leatul 7081 <1572 - 1573>, de către *„Ivaşcu <Golescu> vel logofăt şi Albu cluceru Leurdeanu"*, apoi rezidită pe la 1832 - 1834, de Samuil Tărtăşescu arhimandritul[49].

La 13 octombrie 1856, preotul Costandin duhovnicul de la **Bughea de Sus**, *„unde sunt apele minerale"*, răspunzând la o poruncă primită în 12 septembrie, *„pentru ştiinţa sfintei biserici"*[50], arăta că lăcaşul fusese înălţat de *„Nicolae Rucăreanu"* cu ajutorul mahalagiilor, din leatu 1815 avgust 6"[51]. Patru zile mai târziu şi preotul Ioniţă Luca informa Ocârmuirea Câmpulungului – desigur la solicitarea acesteia – în legătură cu *„Biserica din mahalaua Vezii"*, adică lăcaşul de la **Vişoiu**, datând din *„leat 1773"* şi clădit *„de răposatul Gheorghe diaconu din oraşu Câmpulung"*[52].

Dispunem prin urmare de materialele doveditoare ale unei activităţi care evidenţiază strădaniile lui C.D. Aricescu în prospectarea izvoarelor epigrafice din arealul muscelean, dar şi ecoul ei în Ocârmuirea locală. Ancheta sa stă mărturie în acelaşi timp cadrului mai larg în care se desfăşoară viaţa societăţii româneşti în drumul ei marcat de trebuinţele lumii moderne. Căci adâncirea cunoştinţelor despre vechile aşezăminte eclesiastice şi strădaniile înaintaşilor în păstrarea legilor străbune a constituit un mijloc de înălţare spirituală, o adevărată punte între trecut, prezent şi viitor, ce a contribuit la dezvoltarea conştiinţei nu numai faţă de locurile de obârşie, dar şi de ţară.

---

[49] Cf. **Ibidem**, p.299, pentru pisania de la 1644-1645, în care se fac referiri la ctitorii din văleatul *7081*; pentru acest lăcaş să se vadă şi N. Stoicescu, Bibliografia, II, p.708-710.
[50] Răspunsul, la Arhivele Naţionale, Bucureşti, A.N., MMCMXX / 25.
[51] **Ibidem.**
[52] **Ibidem**, A.N., MMCMMM / 26. Pe altă filă a scrisorii N. Rucăreanu - de la Ocârmuire - a scris referitor la ctitor: *„ce-i zice şi Bogatu, tatăl logofătului Gheorghe al diaconului, din acest oraş"*. Pisania Bisericii Sf. Apostoli, din cartierul Vişoi, ridicată de Gheorghie ierodiacon cu soţia sa Ilinca şi fiii lor: Iorga, Costandin, Ioan, Gheorghe, pe locul popi Nicolae din Târg, în 1774, în *Inscripţii - Muscel*, (în ms.), la Institutul de Istorie „N. Iorga".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

DOUĂ ANAFORALE ALE LOGOFEŢIEI ŢĂRII DE SUS, DE LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA, PRIVITOARE LA SCUTIREA DE VAMA DOMNEASCĂ A ORAŞULUI CÂMPULUNG

ŞTEFAN TRÂMBACIU

Din cele mai vechi timpuri oraşul Câmpulung, fiind un oraş domnesc, s-a bucurat de privilegii deosebite. Multe din hrisoavele de scutire acordate orăşenilor, de către voievozii Ţării Româneşti, menţionează că aceste privilegii au o vechime mare, de la Radu Negru voievod, din anul 6800 (1291-1292) iar mănăstirea Câmpulung este menţionată ca fiind zidită în anul 6723 (1214-1215)[1].

Este cert că oraşul a existat ca târg mult înainte de întemeierea Ţării Româneşti. În Câmpulung se făcea un intens schimb de produse ţărăneşti din cele mai vechi timpuri. Oraşul era un loc de popas al cărăuşilor care veneau de la baltă cu carele de peşte şi al negustorilor care treceau de la vadurile Dunării spre Trasilvania sau de la Braşov spre Dunăre[2]. În hrisovul emis de Radu Mihnea voievod la 7123 (1615) sunt menţionate aceste privilegii, şi anume, orăşenii erau scutiţi de „slujba domnească, de găleată, de vama pârcălabilor din oraş pentru orice marfă ar vinde sau ar cumpăra"[3].

Aceste privilegii, şi altele, erau acordate orăşenilor pentru că, fiind un oraş aşezat între munţi, cu locuri pietroase şi mai puţin roditoare, Câmpulungul întâmpina greutăţi în aprovizionarea cu hrană a locuitorilor săi.

Documentele menţionează printre privilegii scutirea de vama domnească pentru mai multe produse, printre care şi rachiul, vitele şi vinul pe care orăşenii îl aduceau de la viile lor din dealul Vălenilor, de pe moşia mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti sau din dealul Topolovenilor şi al Ciocăneştilor sau de pe moşia mănăstirii Nucet în tot timpul anului dar şi la „zborul" de la Sf. Ilie care se organiza anual în Câmpulung. Aşa cum rezulta din aceste documente,

---

[1] Ştefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuţă, **Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung 1215-1747**, Piteşti, Editura Cultura, 1997, pag. 14 şi 16.
[2] Constantin C. Giurescu, **Probleme Controversate**, pag. 81.
[3] Arhivele Naţionale Bucureşti, Sulul nr. 6, doc. nr. 3.

vameşii domneşti nu au intrat niciodată în oraş pentru a le vămui produsele până în anul 1814 când privilegiile au fost încălcate. În urma plângerilor făcute de orăşeni şi de mănăstirea Câmpulung în anul 1818, Logofeţia Ţării de Sus a hotărât să dea dreptate acestora poruncind ca pe viitor nici un vameş domnesc să nu mai meargă la Câmpulung şi să vămuiască mărfurile orăşenilor. Logofeţia îi obliga pe vameşi să dea scris că nu se vor mai amesteca în vămuirea mărfurilor orăşenilor câmpulungeni, urmând ca ei să acţioneze numai în restul judeţului.

Prezentăm cele două anaforale din anii 1818 şi 1819 emise de Logofeţia Ţării de Sus.

1818 decembrie 28

Către dumnealor cinstiţi boieri caimacami.

După buiurdizma ce mi se dă la această jalbă a năstavnicului mănăstirii Câmpulung, sfinţiia sa arhiereul Apamia, făcând cercetare, am văzut din condica mănăstirii multe hrisoave i cărţi domneşti de la cei răposaţi domni prin care să face dovada că această mănăstire şi cu oraşului Câmpuluilungului este cel dintâiu scaun al Ţării Rumăneşti şi au avut şi mili care s-au păzit, între carea cea dintâiu este rădicarea vămii şi numai mănăstirea are înpărtăşire de vămi de la streini, încă şi aceia cu uşirinţă mare, fiind oraşul între munţi, cu anevoe a să hrăni. Şi aşa, din Descălicătoarea Ţării, au fost ştiut şi obicinuit că vamă nu este în Câmpulung, mai vîrtos la lucrurile de hrană, cu care pricină să află acel oraş şi lăcuitorii părţii locului îndestulaţi cu eftinătate la lucrurile hranii şi niciodată vameş acolo n-au fost, neintrănd în vănzare la vămi şi Cămpulungu ca alte vămi. Ce vameşi au fost numai la Dragoslavele pentru cele ce ea şi intră în ţară. Au intrat la vamă de la o vreme încoace alăturătură lângă Piteşti şi judeţul Muşcelului pentru cele ce să ridică de neguţători a să duce în alte părţi, iar cele ce mergea la Cămpulung nu s-au supărat, fiind acel priveleghiu al oraşului şi al mănăstirii Câmpului / lung / a pururea s-au întărit de toţi luminaţii domni, între care priveleghiuri / pe / lăngă altele, văzuiu din sineturile mănăstirii ca să dea şi vama zborului de la zioa sfântului Iliie ce să face la mănăstire ca să fie pă seama mănăstirii.

Văzuiu şi în toate hrisoavele luminaţilor domni din urmă, de rănd, pănă acum, că să coprinde pentru vama aceasta să fie tot a mănăstirii, iar la leat 809, făcăndu-să prostichiu la vite şi la unile din tărguri ale ţării unde au fost şi mili mănăstireşti, vameşii domneşti s-au amestecat cu acel prostichiu, iar la Cămpulungu, nefiind vameş domnesc, nu s-a amestecat nici mai nainte nici după ce s-au făcut pace, făr de numai de patru ani încoace vameşii de la Piteşti, cu pricină că au şi Muşcelul numit la ei, s-au îndrăznit de au intrat şi în oraşul Cămpului/lung/, atât la zborul sfântului Iliie cerănd prostichiu i la rachiurile ce venea şi să cheltuia într-acel oraş, cerănd vamă i de la oroşani la alişverişul lor

îi supăra de vamă de care au venit şi înştiinţare de la dumnealor ispravnicii judeţului de urmările cele înpotrivitoare ale vameşilor.

Deci, pricina fiind într-acest chip, arăt dumneavoastră ca de să va găsi şi de dumneavoastră cu cale, să să dea poruncă a nu merge vameş domnesc în oraşul Cămpulung nici de cum, precum şi lucrurile ce merg la acel oraş să nu să supere de vamă, păzindu-să priveleghiul mănăstirii şi al oroşanilor, precum din vechime s-au urmat atât pănă la leat 809 cănd s-au început prostichiurile, căt şi în urmă pănă de sănt acum patru ani, după hrisoavele şi priveleghiurile ce are, sau precum să va hotără să daţi poruncă de urmare.

1818 dechemvrie 28

Vel logofăt.

Arhivele Naţionale Bucureşti, Logofeţia Ţării de Sus, ms 1073, f. 189v.

1819 aprilie 19

Io Alecsandru Nicolae Suţu voevod i gospodar
Zemble Vlahiscoie

De vreme ce atât mănăstirea Cîmpuluilungu, cît şi oroşanii de acolo au priveleghiurile de mai jos arătate prin hrisoavele celor naintea noastră fraţi luminaţi domni, precum şi oraşul Cămpuluilung nu este intrat în vînzarea vămilor prin domneştile noastre ponturi (care aceasta şi chiar însuşi vameşul judeţului Argeşului i Muşcelul dintr-acest următor an cunoscându-o au dat alăturatul engrafon supt iscălitura sa că s-au tras dintr-această dava) după pliroforia ce mi să dă pentru toate acestea de către dumnealui vel logofăt de Tara - de - Sus, precum mai jos să arată, de aceia dar, cu cale şi cuviincioasă fiind această anafora a dumnisale, o întărim domniia mea şi hotărăm să să facă urmare întru toate întocmai.

1819 aprilie 19
(pecetea gospod) Vel logofăt.

Prea înălţate doamne,

După luminată porunca înălţimii tale ce mi s-au dat la jalba vameşilor din sud Argeş şi Muşcel ce dau pentru sfinţiia sa arhiereu Apamia, năstavnicul sfintei mănăstiri Cămpulung din sud Muşcel, s-au înfăţişat amăndooă părţile înaintea mea şi făcând cercetare ziseră vameşii că pentru vama de la rachiurile i

alte mărfuri şi prostichiu de la vitele ce mergu în oraşul Câmpulung cum şi de la cei ce vînd şi cumpără în oraş i la zborul sfântului Ilie ce să face în oraş, lângă mănăstire, sănt zăticniţi despre o parte de către mănăstire cu hrisoavele ce are şi despre altă parte de către oroşani iarăşi cu priveleghiurile ce au. Şi oroşanii câmpulungeni, nefiind aici am făcut cercetare numai cu pricina mănăstirii. Şi din condica mănăstirii am văzut multe hrisoave i cărţi domneşti de la răposaţii domni cei vechi, care s-au întărit şi de luminaţi domni din urmă, prin care se face dovadă că această mănăstire şi cu oraşul Câmpulungului este cel dintâiu scaun al Ţării Rumăneşti, care oraş fiind între munţi cu locuri pietroase, neroditoare de bucate, cu anevoie a să hrăni oamenii, s-au ţinut totdeauna şi să ţine în stare bună cu mili şi cu priveleghiuri domneşti. Şi aşa din Descălicătoarea Ţării, au fost ştiut şi obicinuit că vamă în Câmpulung nu este, mai vărtos la lucrurile de hrană cu care pricină să află acel oraş şi lăcuitorii părţii locului îndestulaţi cu eftinătate la lucrurile hranii şi niciodată vameşii acolo n-au fost, neîntrând în vânzare la vămi şi Câmpulungu ca alte vămi, ci vameşi au fost numai la Dragoslave pentru cele ce esu şi întră în ţară.

Au întrat la vamă, de la o vreme încoace, alăturătură lângă Piteşti şi judeţul Muşcelului pentru cele ce să rădică de neguţători a să duce într-alte părţi, iar cele ce merge la Câmpulung nu s-au supărat, fiindcă acest priveleghiu al oraşului şi al mănăstirii Câmpulungului apururea s-au întărit de toţi luminaţii domni, dându-să osebite hrisoave mănăstirii şi osebite hrisoave oroşanilor. Între care priveleghiuri ce are mănăstirea scrie să aibă a lua vamă den târgul de acolo, Câmpulung, după obiceiu, din orice bucate şi marfă ar aduce alţi oameni streini şi du prin alte sate a le vinde în oraş, afară din oroşani, fiindcă ei dintru-nceput vamă n-au dat şi afară den boerii care îşi vor vinde bucatele lor acolo. Iar de vor face neguţătorie să dea vamă după obiceiu cum şi căminăritul din oricîte buţi vor vinde acolo întârgu, atât alţi oameni, cât şi oroşanii să dea mănăstirii de bute o vadră de vin, care să o plătească cu bani după cum să va vinde în cârciumă. Şi de carul cu peşte, atât de la streini, cât şi de la oroşani să ia câte cinci oca peşte şi nooă bani, precum şi vama zborului ce să face la sfântul Ilie să orândueşte ce să ia mănăstirea, însă de la lucrurile de hrană cum este zahareaoa, care să aduce de streini acolo de vânzare, nici mănăstirea n-au luat nici nu ia nimic. Iar cu pricina prostichiului ce s-au făcut în judeţe din răzmiriţă încoace, de trei-patru ani, căutând a intra vameşii la zborul sfântului Ilie, care este vama mănăstirii, au întrat în oraş şi au început a cere vamă şi de la rachiurile i vinurile ce vin în Câmpulung, luînd şi porunci, după arătările lor. Apoi, când au întrat în judecată faţă cu amândooă părţile, văzându-să priveleghiurile mănăstirii şi ale oraşului, s-au apărat precum şi acum, fiind davagiu Hristea medelnicer, cumpărătorul vămii Piteştilor şi al judeţului Muşcelu, căruia arătându-i-să de rând toate hrisoavele care are mănăstirea cu tari legături şi blestemuri a nu să amesteca vameşii domneşti şi singur

cunoscănd dreptatea mănăstirii şi a oraşului, s-au tras din dava, dănd şi înscris că nu să va mai amesteca în oraşul Cămpulungului.

Deci, după cum arăt mai sus, cu acest oraş n-au avut vameşii aface nefiind amestecat nici în vănzarea vămilor, ci după priveleghiurile vechi şi-au avut apărarea de către vameşi, luînd mănăstirea vamă numai de la streini, iar de la zaherea nici de la streini nici n-au luat vamă, găsesc cu cale ca vameşii în oraşul Cămpulungul să nu aibă voie a merge, dar nici să vămuiască lucrurile ce să aduc de neguţători în Cămpulung i rachiurile ce să rădică din judeţ i vitele şi orice felurimi de zaherele care vor merge în Cămpulung spre vănzare, atât în ceilaltă vreme peste an, cât şi la vremea zborului sfântului Ilie ce să face în oraş, ci vameşii să-şi caute numai alişverişul ce să face în judeţ şi cele ce să rădică din judeţ şi merg în alte părţi ca să-şi ia vama după catalog, nefăcând supărare nici mănăstirii nici oroşanilor cămpulungeni la alişverişurile lor după priveleghiurile ce au, întărite prin hrisoave domneşti, ca să să păzească şi la obiceiul vechiu al oraşului.

Iar hotărărea cea desăvărşită rămăne a să face de către măriia ta.

1819 fevruarie 25

Gheorgache Filipescu vel logofăt.

Arhivele Naţionale Bucureşti, ms.92, f. 20-20v.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

160 ANI DE ÎNVĂŢĂMÂNT LA GĂVANA - PITEŞTI

ILIE ORBIŞOR

Comuna Găvana – fostă comună suburbană plasa Piteşti (judeţul Argeş) – era situată la limita de Nord a oraşului Piteşti pe şoseaua spre Curtea de Argeş. Având un relief în general deluros, comuna, străbătută de pârâul Valea Rea şi delimitată la est de Valea Argeşului, era formată din satele: Găvana, Valea Rea şi Meculeşti.

Începuturile comunei Găvana sunt destul de greu de stabilit cu exactitate. La 13 octombrie 1617, Alexandru Iliaş (1616-1618)[1] a întărit mănăstirii Cotmeana ocina Stănceşti, lângă Piteşti şi cu metohul (ar putea fi un schit anterior schitului Trivale sau un schit la Găvana - V. Rea pe lângă biserica Sf. Dumitru, biserică construită la 1455 aşa cum reiese din pisania bisericii scrisă cu litere latineşti după renovarea recentă care a făcut-o să-şi piardă valoarea de monument istoric). Documentul aminteşte şi de cărţile anterioare date de mai mulţi domnitori începând cu Vlad Călugărul (1481, 1482-1495).

După tradiţia locală, doamna Stanca, soţia lui Mihai Viteazul, a stăpânit ocine în aceste locuri. În urma secularizării din 1863, moşia Stănceasca, ce se întindea şi în fosta comună suburbană Găvana, a trecut în proprietatea statului, iar în 1868 partea din această moşie situată pe raza fostei comune Găvana, azi cartierul Găvana, a fost cumpărată de primăria oraşului Piteşti[2].

Denumirea de Găvana apare la 1649 în vremea lui Matei Basarab (1632-1654), legată de hotărnicia a 12 boieri în Budeasa şi Găvana[3].

Denumirea de Găvana şi Valea Rea apar şi într-o hartă rusească de la 1835[4] ca şi în catagrafia de la 1838.

Din agricultori şi crescători de animale unii dintre locuitori au devenit şi lucrători în cele 10 ateliere mici, în cele 2 tăbăcării precum şi la Ţesătoria

[1] D.I.R., veacul XVII, B, Ţara Românească, vol. III (1616-1620), p. 170; P. Popa, P. Dicu, S. Voinescu, **Istoria Municipiului Piteşti**, Ed. Acad. 1988, p. 60.
[2] Arh. St. Piteşti, fond Primăria oraşului Piteşti, dosar 38 / 65 / 1863.
[3] Arh. St. Bucureşti, fond Metropolia Ţării Româneşti, copie XIX / 1, nr. 1.
[4] C.C. Giurescu, **Principatele române la începutul sec. XIX**, Bucureşti, 1957, pag. 89, 210, 212.

Textilă Găvana înfiinţată în 1914 iar mai târziu în atelierele şi fabricile oraşului Piteşti, într-o continuă dezvoltare şi extindere.

Cu toate că Regulamentul Organic a stipulat organizarea învăţământului în limba naţională, acesta s-a manifestat într-o primă etapă în înfiinţarea de şcoli în capitalele de judeţ şi abia din 1838 se poate vorbi şi de învăţământul primar de la sate. La 28.I.1838, Vornicia din Lăuntru cerea Eforiei Şcoalelor Naţionale să ia măsuri necesare pentru înfiinţarea şcolilor săteşti, care la rândul ei solicita profesorilor şcolilor normale din Piteşti (N. Simonide) şi Câmpulung (Dimitrie Jianu) să recruteze tineri pentru cariera didactică[5].

La 4 februarie 1838 Eforia Şcoalelor cerea lui N. Simonide să se îngrijească a găsi tineri ţărani, feciori ori popi sau alţii „care să primească a urma întraceea şcoală câtă vreme va deprinde învăţăturile începătoare şi apoi să fie datori să organizeze şcoli în satele lor“[6].

Prima şcoală în comuna Găvana, din plasa Piteştilor, jud. Argeş s-a înfiinţat în anul 1838.

Pe lista candidaţilor de învăţători, trimişi la învăţătură la Şcoala normală din Piteşti, listă cerută de Eforia Şcoalelor la 14 iulie 1838, figura şi Dumitru Gheorghe din Găvana[7].

Într-o chitanţă de mână, scrisă şi datată de acelaşi Dumitru Gheorghe, 19 august 1838, se preciza: „120, una sută douăzeci lei, am primit de la enoriaşii satului Găvana pe 1838 din leafa mea ce au fost ei datori a-mi da câte doi lei de familie, şi am dat acest înscris de primire prin aleşii satului, şi spre mai adevărată credinţă, am iscălit Gheorghe Dumitru“[8].

În acelaşi fond arhivistic o „listă arătătoare“ cu sumele date candidaţilor de învăţători din plasa Piteşti, de către satele plăşii în care aceştia înfiinţaseră şcoli, figurează şi satul Găvana cu suma de 220 lei[9].

Referitor la începuturile şcolii din Găvana şi primul învăţător al acesteia mai există şi informaţia rămasă de la preotul Ion Răuţescu din Dragoslavele care ar fi descoperit în arhivele fostei protopopii a plasei Râurilor - Muscel o cerere a locuitorilor din satul Mărăcineni, cătunul Gropeni, care solicitau protopopiei „să le numească preot pe Dimitrie Gheorghescu care a fost învăţător în satul Găvana, din ţinutul Argeşului, plasa Piteşti, fiind în această slujbă de la leat 1838 până acum în leatul curgător 1848, învăţat la citirea slobodă pe orice carte, la elementuri de aritmetică, la catehismu legii creştineşti, istoria sfântă, gramatică şi geografie, şi la cânturile bisericeşti, îndeletnicit fiind la rânduială cum slujeşte popii“[10].

---

[5] V.A. Urechia, **Şcoalele săteşti în România, istoricul lor de la 1830-1867**, Buc., 1868, p. 48.
[6] **Ibidem**, p. 49.
[7] Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăintru, 5390 IA / 1838, f. 61-62.
[8] Arh. St. Piteşti, fond Prefectura Jud. Argeş, 48 / 1838/1840, f. 342.
[9] **Ibidem**, f. 340.
[10] Informaţia a fost găsită într-o scurtă prezentare monografică (2 pagini) în arhiva Şc. nr. 6 Piteşti.

Candidatul de învăţător Gheorghe Dumitru, a înfiinţat şcoala către sfârşitul anului 1838, deoarece există date certe că la 9 martie 1839 avea sub îndrumarea sa, pentru învăţătură, un număr de 30 copii din Găvana şi V. Rea, „şcoala fiind construită din împletituri de nuiele „gărdele“ având lipsă la data respectivă mobilierul necesar, 2 sobe, 12 geamuri, fiind şi nespoită“[11].

Între timp candidatul de învăţător Gheorghe Dumitru, şi-a terminat studiile la şcoala normală din Piteşti, astfel că la data de 5 noiembrie 1845 el apare în evidenţele oficiale cu titlul de învăţător şi cu numele schimbat în Dumitru Gheorghescu, 24 ani, birnic, neînsurat, originar din comuna Găvana, jud. Argeş[12].

Şcoala a funcţionat până la 1848 când, din cauza revoluţiei în întreaga ţară şcolile au fost închise până în 1857 când prin ofisul 12 / 11.01.1857, caimacanul Alexandru Ghica a hotărât redeschiderea lor.

Distrugerea arhivei şcolii Găvana în timpul primului război mondial a făcut dificilă stabilirea dascălilor ce au urmat lui Dimitrie Gheorghescu la Şcoala Găvana. Dintre ei pot fi amintiţi: 1862 – Radu Bărbulescu; 1882-1891 – Iordache Marinescu din Bradu, Radu Marinescu din Prundu; 1891-1896 – preot Ion Sălcescu din Piteşti; 1900-1909 – Enache Georgescu din Poiana Lacului; 1910-1913 – Ion Pârvulescu din Valea Mărului; 1914 – Alexandru Dumitru.

Primele localuri de şcoală au fost improprii, din împletituri de nuiele „gărdele“ şi amplasate conform tradiţiei lângă „pătulele împărăteşti“ aproape de biserică.

Locul propriu de şcoală, din zid cu două săli de clasă şi o cancelarie s-a construit abia în anul 1894.

În anul 1910 s-a ridicat un nou local de şcoală din cărămidă, pe temelie de piatră, cu trei săli de clasă, un coridor şi o cancelarie, în localul mai vechi mutându-se primăria comunei. Noi săli de clasă s-au mai construit în 1925, 1940 şi 1942 când şcoala avea 6 săli de clasă, o cancelarie, o bucătărie şi o sală de atelier şi o cantină „foarte bine întreţinute şi curate“[13].

Pe lângă activitatea zilnică de la clasă, elevii şcolii desfăşurau activităţi practice atât pe lotul şcolar (în suprafaţă de 15,216 mp) cât şi în cele două ateliere proprii: de cusături şi împletituri pentru fete şi cel de tâmplărie pentru băieţi. Un aport deosebit în această direcţie şi l-au adus învăţătorul Balmuş Ilie şi maestra Eliza Papaiane.

O activitate îndelungată, cu bune rezultate, în această şcoală a avut-o învăţătorul Gh. N. Protopopescu, între 1915-1945, fiind mulţi ani director al acestei şcoli şi subrevizor şcolar.

[11] Arh. St. Bucureşti, fond Vornicia din Lăuntru, 5190 IB / 1838, f. 103-105.
[12] Arh. St. Bucureşti, fond M.C.I.P., 1705 / 1845, f. 93-94.
[13] Arh. St. Piteşti, fond Şc. primară Găvana, 42 / 1925-1946, f. 71.

Sub îndrumarea unor dascăli pricepuţi şi inimoşi ca: Vasile Olteanu, Eugenia Olteanu, Zamfira Zaidel, Marin I. Dumitrescu, Filofteia Georgescu, Gh. Georgescu elevii şcolii Găvana au obţinut an de an rezultate bune, comparativ cu alte şcoli din comunele învecinate, şcoala fiind cotată printre primele şcoli primare ale judeţului[14].

Învăţătorii de la Găvana au slujit cu abnegaţie şcoala şi ţara. Mobilizaţi între 1939-1941 unii dintre ei şi-au dat jertfa supremă. Este vorba de învăţătorul sublocotenent Vasile Olteanu căzut la Vigoda în Transnistria la 24 august 1941.

Şcoala a avut şi bibliotecă proprie, creată în 1925 prin donarea de către Cercul Studenţesc Argeşean a 132 volume, al căror număr a crescut apoi de la un an la altul.

Începând cu 1935 în cadrul şcolii a funcţionat mulţi ani şi o cantină şcolară întreţinută din ofrandele strânse de învăţători de la locuitorii mai înstăriţi ai satului ca şi din produsele obţinute pe lotul şcolar, aceasta pentru a veni în ajutorul elevilor săraci cât şi a celor ce veneau de la distanţe mai mari.

După desfiinţarea comunei Găvana, ca urmare a extinderii oraşului Piteşti, şcoala a primit în 1957 denumirea de Şcoala de 7 ani nr. 6 Găvana, iar din 1961 Şcoala de 8 ani nr. 6 Piteşti. Deci Şcoala nr. 6 Piteşti este în fapt continuarea şcolii primare din Găvana, astăzi funcţionând într-un local nou construit în 1965, fiind urmată apoi de şcolile nr. 15 şi 19 ce s-au construit ulterior ca urmare a extinderii cartierului Găvana, respectiv: Găvana II şi Găvana III.

[14] Ibidem, f. 45, 70.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

ACTIVITATEA EXTRAȘCOLARĂ A ÎNVĂȚĂTORILOR MUSCELENI

DANIEL DIACONESCU

La sfârșitul secolului trecut a debutat într-o formă organizată activitatea extrașcolară, văzută ca o posibilitate eficientă de ridicare morală și materială a țărănimii. Până atunci, școala primară rurală avusese un rol aproape strict instructiv, urmărind să-i deprindă pe copii cu o serie de cunoștințe din diferite domenii ale științei și în primul rând cu scrisul și cititul. Evoluția economico-socială pe care o cunoaște România la sfârșitul secolului al XIX-lea – sub guvernările liberale mai cu seamă – a pus în fața învățământului primar, pe de o parte, necesitatea creșterii nivelului de instruire al populației, iar pe de altă parte, întărirea caracterului practic, aplicativ al acestuia.

Ca ministru al învățământului, în trei rânduri (1897-1899; 1901-1904 și 1907-1910), Spiru Haret a acordat atenția cuvenită ambelor probleme. Valorificând legislația anterioară, el a insistat pentru creșterea eficienței lucrului manual și a învățământului agricol, acolo unde aceste activități se puteau practica cel mai bine, adică în mediul sătesc. A urmărit de asemenea să creeze condiții mai bune fiilor de țărani, prin încurajarea înființării de cantine școlare (pentru a reduce absenteismul de la cursuri) și a înțeles că acțiunea educativă a școlii urmează și în afara ei, susținând organizarea unor activități în prelungirea orelor de curs, cum au fost spre exemplu, amenajarea muzeelor școlare, corurile și serbările.

Pe cealaltă direcție, Haret – afectat de suferințele materiale și nedreptățile cauzate țărănimii de cei care ar fi trebuit s-o ocrotească (prefecți, subprefecți, primari, notari, ș.a.) – i-a îndemnat pe învățători să se implice în rezolvarea problemelor satului românesc și în primul rând în educația economică, morală și patriotică a sătenilor. El declara în acest sens, la 1900, că „principala mea preocupare ..., va fi mai cu seamă pentru clasa țărănească ..., cea mai numeroasă și cea mai puțin cultă“ deoarece „a fost mai puțin atinsă de mișcarea noastră de regenerare națională“ pentru că asupra ei „nu s-au

repartizat binefacerile societății moderne"[1]. În acest cadru, învățătorii sătești trebuiau să fie luminătorii poporului, ca unii ce se ridicaseră din rândurile acestuia și erau considerați „cei mai vrednici exponenți ai păturii țărănești"[2]. Haret era convins – analizând situația grea a țărănimii – că rezolvarea problemei agrare din România mergea mână în mână cu ridicarea culturală a poporului, în condițiile în care, analfabetismul se situa la 78% în 1899[3] – media pe țară – iar la sate procentul era și mai ridicat.

Toate acestea au făcut ca în timpul ultimelor două ministeriate, Haret – încurajat și sprijinit de învățătorii care au răspuns cu entuziasm chemării sale – să oficializeze și apoi să generalizeze activități extrașcolare multiple cum au fost: școli de adulți, conferințe populare, cercuri culturale, biblioteci populare, șezători, bănci populare, și case de economie, jurii de împăciuire, cantine școlare, reviste culturale, ș.a.

La 1898 – răspunzând chemării lui Haret pentru îmbunătățirea frecvenței școlare – învățătorii musceleni formează un comitet de inițiativă ce-și propunea să strângă bani prin organizare de serbări școlare, în vederea înființării cantinelor. În Muscel vor funcționa în anul școlar 1901-1902, 14 cantine (în comunele Bădeni-Pământeni, Corbi, Mățău, Micloșani, Rucăr, Boteni, Dărmănești, Țițești, Valea Popii, Leicești, Retevoiești, Budișteni, Dobrești și Priboieni), dintre care 7 aveau și dormitor iar media de elevi pe cantină era de 28[4].

Unii învățători manifestă preocupare pentru amenajarea de muzee școlare (Vișoi, Valea Stânii, Priboieni și Stoenești),[5] în vreme ce alții (în localitățile Ciulnița, Leordeni, Lerești, Topoloveni, Budișteni, Dobrești, Bughea Malu, Dragoslavele, Bădeni-Pământeni, Corbi, Mioveni, Golești, Valea Popii, Boteni, Rădești și Domnești), înființează coruri școlare,[6] cu care cântă la biserică, duminica și de sărbători.

Cercurile culturale încep să apară în 1886. La 1902 Muscelul avea 14[7]. Fiecare cerc cuprindea între 5 și 9 școli, apropiate teritorial, deoarece activitatea avea un caracter ambulant, desfășurându-se paralel cu cea școlară, pe durata întregului an, în una din duminicile fiecărei luni, pe rând, în toate școlile. La început, cercurile urmăreau perfecționarea membrilor corpului didactic rural (se mai numeau și ședințe intime), prin lărgirea sferei lor de

---

[1] S. Haret, **Opere (Polemice și politice)**, vol. VII, București, 1905, p. 323.
[2] M.I. Nicolescu, **Spiru Haret pedagog național**, București, 1933, p. 115.
[3] **Statistica știutorilor de carte din România**, București, 1912, tabelele X-XII; vezi și M. Itu, **Forme instituționalizate de educație populară în România 1859-1918**, Editura științifică și pedagogică, București, 1981, p. 187.
[4] Arhivele Statului București, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare prescurtat Arh. St. Buc., fond M.C.I.P.), dosar 98 / 1902, f. 437-441; 463-466.
[5] **Ibidem**, dos. 1078 / 1914, f. 3; dos. 22 / 1915, f. 213-215.
[6] **Ibidem**, dos. 86 / 1900, f. 364.
[7] **Ibidem**, dos. 103 II / 1902, f. 32-33; vezi și M. Itu, **Op. cit.**, p. 222.

cunoştinţe. Se discutau chestiuni didactice privind programa analitică, se făceau expuneri ştiinţifice şi literare ce aveau legătură cu obiectele predate în şcoala primară şi expuneri asupra cărţilor şi articolelor pedagogice citite de învăţători. Unele şedinţe semănau cu cele de azi: un învăţător ţinea o lecţie cu clasa, în faţa colegilor iar după plecarea elevilor, se făcea critica lecţiei, în mod prietenesc. În februarie 1902, Haret lărgea atribuţiile cercurilor culturale, hotărând ca după şedinţa intimă să se desfăşoare şi una publică, prin care să se acţioneze pentru „ridicarea stării morale a sătenilor" şi „îmbogăţirea minţii lor cu cunoştinţe practice"[8]. Şedinţele publice trebuiau să combată relele din popor (alcoolismul, concubinajul, furtul, minciuna, „necurăţenia corpului", jocurile de noroc, ş.a.m.d.) şi să îi îndemne pe săteni la îngrijirea raţională a vitelor, păsărilor, albinelor, pomilor, legumelor, „gândacilor de mătase", să-i familiarizeze cu spiritul de asociaţie şi economie, cu juriile săteşti şi să dezvolte la ţărani iubirea faţă de şcoală şi patrie, concomitent cu respectarea autorităţilor[9]. Între temele prezentate enumerăm: „Cultura albinelor", „Industria casnică", „Urmările beţiei", „Mâncări grele în timpul verii", „Despre friguri şi alte boli molipsitoare", „Necesitatea meseriilor la săteni iarna", „Îngrijirea vitelor de muncă", „Foloasele tovărăşiilor", „Foloasele învăţăturii şi ale casei de asigurări contra secetei", „Drepturile şi datoriile cetăţeneşti", „Traiul românilor vechi", „Sărbătorile păgâneşti", etc.[10] Pentru a ridica prestigiul cercurilor culturale în ochii sătenilor, Haret decide ca inspectori conferenţiari ai Casei Şcoalelor să participe la unele şedinţe publice[11].

Organizarea şcolilor de adulţi fusese introdusă în proiecte de legi în vremea ministeriatelor V. Conta - 1880 şi D.A. Sturdza - 1886 dar, neavând acceptul parlamentului, prevederile lor nu s-au aplicat. Introdusă de Haret după 1898, urmărea să reducă proporţiile analfabetismului. Învăţătorii trebuiau să-i convingă şi apoi să-i aducă pe săteni la şcoală. Obiectul activităţii îl constituiau materiile cursului primar, cursanţii fiind obligaţi „să se prezinte înaintea unei comisiuni, pentru a trece un examen general şi a obţine certificat de absolvent"[12]. În Muscel documentele atestă existenţa a 3 şcoli de adulţi în anul 1905[13].

Alt gen de activitate extraşcolară a vizat constituirea şezătorilor săteşti. Haret a intuit rolul lor educativ şi le-a atras din 1901, în sfera de acţiune socială a şcolii, generalizându-le în 1902. În condiţiile unei petreceri colective – în care femeile şi fetele torceau, ţeseau, împleteau sau coseau, flăcăii le ajutau iar

[8] N. Adăniloaie, **Învăţământul primar sucevean în epoca modernă**, Editura Litera, Bucureşti, 1988, p. 195.
[9] Din motive lesne de înţeles, problema pământului nu era luată în discuţie (M. Itu, **Op. cit.**, p. 231).
[10] Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 28 / 1912, f. 85-112; dos. 334 / 1906, f. 11, 12 şi 87.
[11] S. Haret, **Raport adresat M.S. Regelui asupra activităţii Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor**, Bucureşti, 1903, anexe, p. 114-115.
[12] M. Itu, **Op. cit.**, p. 187.
[13] S. Haret, **Op. cit.**, anexe, p. 113; Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 98 / 1904, f. 1.

bătrânii depănau povestiri, basme, ghicitori, anecdote, păcăleli şi alte născociri, cu scopul ca timpul să treacă în mod plăcut iar munca să fie rodnică – învăţătorii prezentau teme pe înţelesul sătenilor care se refereau la igienă, creşterea şi îngrijirea copiilor, rolul şcolii în viaţa satului, combaterea superstiţiilor, descântecelor, beţiei, întărirea spiritului de chibzuinţă şi cumpătare, urmărindu-se formarea unor deprinderi practice sănătoase, deschiderea gustului pentru scris şi lectură[14]. Muscelul avea în 1904 un număr de 8 şezători[15].

Bibliotecile săteşti au existat sporadic şi înainte de 1898 – când apare **Regulamentul pentru funcţionarea bibliotecilor populare** – ca la Leordeni şi Boteni, 1895 respectiv 1897[16]. Învăţătorii întemeiază biblioteci în comunele Bădeni-Pământeni, Domneşti, Dragoslavele, Măţău, Rucăr, Schitu Goleşti, Priboieni, Valea Mare, Davideşti, Bălileşti sau Jugur, în total 20 biblioteci la 1903[17]. Cărţile proveneau de la stat, judeţ sau comună cât şi din donaţii particulare[18]. În privinţa numărului de cărţi, în frunte se afla comuna Boteni cu 870 volume urmată la mare distanţă de Măţău - 269, Priboieni - 209, Leordeni - 200 şi cele mai puţine la Domneşti - 81[19].

Pentru a scăpa satele de întinsa plagă a cămătăriei, învăţătorii din întreaga ţară – susţinuţi de Haret – trec la înfiinţarea şi organizarea băncilor populare. Judeţul Muscel avea în 1902 - 16 bănci; 1905 - 49 iar la 1914 - 80[20]. Cam un sfert din împrumuturi au fost folosite pentru cumpărare de pământ, 15% pentru cumpărare de hrană şi nutreţ şi 17% pentru vite şi unelte agricole[21]. Deşi învăţătorii reprezentau în masa membrilor băncilor doar câteva procente – erau 99 la număr din 3712[22] ei formau de fapt motorul acestei activităţi. Unii au fost casieri ca I.N. Rodos la Ciulniţa sau L. Paul la Domneşti, alţii au ajuns secretari contabili şi apoi controlori ai băncilor. Ion Mihalache de pildă, a îndeplinit funcţia de controlor al tuturor băncilor populare săteşti din judeţ până la 1 ianuarie 1910[23].

Muscelului i se cuvine cinstea de a fi fost primul judeţ pe ţară în care învăţătorii constituie jurii de împăciuire. O recunoaşte chiar ministerul prin adresa nr. 15.520 / 1902, trimisă revizorului judeţean, în care se spun următoarele: „Am luat cunoştinţă dintr-un ziar local, că învăţătorii din cercul

[14] M. Itu, **Op. cit.**, p. 239.
[15] S. Haret, **Op. cit., anexe**, p. 117.
[16] Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 98 / 1902, f. 437-441 .
[17] **Ibidem**, dos. 1214 / 1913, f. 46; dos. 716 / 1914, f. 15 şi 37.
[18] În 1903, I. Kalinderu – administratorul Domeniilor Coroanei – a donat pentru şcoala din Leordeni 19 broşuri. (Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 100 II / 1903, f. 171).
[19] **Ibidem**, dos. 98 / 1902, f. 463 şi următoarele.
[20] **Ibidem**, f. 437-466; **Anuarul Băncilor Populare din România pe anul 1904**, Ploieşti, 1905, p. 1548; **Anuarul statistic al României 1915-1916**, Bucureşti, 1919, p. 80, 88 şi 89.
[21] **Ibidem**.
[22] **Anuarul Băncilor Populare din România pe anul 1904**, p. 1001.
[23] Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 597 / 1910, f. 51.

cultural «Râul Doamnei» au avut ideea de a înfiinţa prin sate jurii de împăciuire cu scopul de a aplana prin buna învoială, neînţelegerile ce se pot ivi între săteni. Găsesc că iniţiativa aceasta este foarte bună şi de aceea vă rog să mulţumiţi..., învăţătorilor..., în special d-lor I. Grigorescu şi L. Paul, care se pare că s-au pus în capul acestei mişcări"[24]. Jurii de împăciuire apar şi în alte comune muscelene începând cu 1903 ca la Coteşti unde, după ce ascultă sfaturile date de învăţători, locuitorii aprobă înfiinţarea lor, pentru a se stinge „prin pace, judecăţile şi orice neînţelegeri dintre noi", adăugând că de importanţa şi necesitatea lor „n-au mai rămas un minut îndoiţi"[25].

Folclorul românesc, a prilejuit Muscelului să se afirme în mod strălucit la nivelul ţării. Unul dintre reprezentanţii săi cei mai de seamă a fost învăţătorul şcolii din Priboieni, Constantin Rădulescu Codin. Activitatea lui culturală şi publicistică a fost impresionantă pentru un învăţător sătesc. Între anii 1896-1913, culege folclor din satele muscelene (cântece bătrâneşti, de dragoste, istorice, haiduceşti, de jale, de cătănie, obiceiuri de nuntă, colinde, urături, pluguşoare, descântece, balade, legende, ghicitori, snoave, păcăleli şi alte producţii populare specifice satului românesc) pe care-l publică în 25 culegeri de folclor[26]. Lucrările lui au stârnit admiraţie din partea lui S. Haret, Al. Vlahuţă, D. Onciul, N. Iorga sau M. Sadoveanu[27]. Despre volumul „Cuvântări pentru popor", poetul G. Coşbuc – pe atunci inspector al Casei Şcoalelor – scria în martie 1908 următoarele: „Cuvântările d-lui Codin sunt bine rostite, clar şi ţărăneşte ... Negreşit nu e rău să se spuie şi iarăşi să se spuie lucrurile folositoare şi acei ce le spun trebuie încurajaţi"[28].

Cel care va constitui întotdeauna mândria învăţătorimii muscelene este învăţătorul Ion Mihalache (1882-1963). Născut în satul Goleştii Badii (Topoloveni), se va distinge ca elev la Şcoala normală „Carol I" din Câmpulung Muscel, terminând studiile în 1901 ca şef de promoţie pe ţară. În 1907 este acuzat „de instigaţie la răscoală", arestat de poliţia oraşului Câmpulung şi anchetat de parchetele de Muscel şi apoi de Ilfov. Învăţător cu titlu definitiv din 1905, participă în 1910 la examenul de înaintare pe loc, clasându-se al II-lea pe ţară cu media 9,45[29]. Din aprilie 1911, deţine funcţia de preşedinte al Asociaţiei corpului didactic primar din judeţul Muscel[30] iar în 1914, pentru merite deosebite ca dascăl şi în activitatea obştească va fi ales preşedinte al Asociaţiei Generale a Învăţătorilor din România, funcţie deţinută

---

[24] **Ibidem**, dos. 17 / 1902, f. 101-102; dos. 96 / 1903, f. 3; vezi şi S. Haret, **Op. cit.**, p. 88.
[25] Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 96 / 1903, f. 3.
[26] N. Adăniloaie, **Constantin Rădulescu Codin, revizor şcolar de Muscel**, în Studii şi articole de istorie, LIX, Bucureşti, 1992, p. 133.
[27] Trei dintre lucrările sale vor fi premiate de Academia Română. (N. Adăniloaie, **Op. cit.**, p. 133).
[28] Arh. St. Buc., fond Casa Şcoalelor, dos. 5 / 1908, f. 98.
[29] **Ibidem**, fond M.C.I.P., dos. 272 / 1910, f. 2-4.
[30] **Ibidem**, dos. 624 / 1911, f. 69-70.

până în anul 1916[31]. În războiul pentru reîntregirea neamului românesc „a servit cu distincţiune tot timpul numai pe front“[32], fiind decorat cu ordinele „Mihai Viteazul“, „Legiunea de onoare“, „Sf. Stanislav“, „Coroana României“, „Steaua României“ precum şi cu „Bărbăţie şi credinţă“ clasa I, precizându-se: „ ... pentru vrednicia şi curajul care le-a avut în luptele de la Pravăţ“ şi „pentru purtarea sa distinsă sub toate raporturile“[33]. Ca învăţător s-a străduit să facă din Topoloveni (în perioada 1903-1924) o comună model. Din inţiativa lui, s-au construit prăvălii, hale de carne şi peşte, han cu restaurant şi hotel, librărie, muzeu, parc public, dispensar şi baie populară. Târgul a fost canalizat şi pavat, începându-se lucrări pentru dotarea localităţii cu iluminat electric. Mica sa proprietate a donat-o, pentru a se înfiinţa un local de şcoală primară de fete, în care funcţionează astăzi liceul ce-i poartă numele[34]. Ion G. Marinescu, profesor şi director la Şcoala Normală din Câmpulung, îl caracteriza astfel: „Activitatea D-lui Mihalache ca învăţător, în modesta şcoală din Topoloveni, a fost dintre cele mai frumoase şi admirabile, preţuită de toţi cei care au văzut-o. Activitatea ..., pe tărâm social, ca reprezentant al ţărănimii şi ca ministru este cunoscută de toată ţara şi dacă de unii n-a fost preţuită îndeajuns, vremea o va aşeza la locul de cinste pe care o merită. Ceea ce va rămâne însă nepieritor, nesupus nici unei critici, este strădania sa permanentă de a face din Topoloveni un sat model..., Mulţi au vizitat acest sat şi au avut fericitul prilej, de a vedea la faţa locului, ce poate să înfăptuiască un om bine secundat, ale cărui puteri sufleteşti s-au dăruit din plin binelui păturii ţărăneşti... Dacă toţi ar înţelege şi şi-ar face datoria ca Ion Mihalache, faţa satelor noastre s-ar schimba în scurtă vreme“[35].

Activitatea extraşcolară a învăţătorilor şi încercările lor de a pune bazele unui partid politic, care să apere interesele ţărănimii, sunt acţiuni care au pornit prima dată din judeţele Argeş şi Muscel. Toate aceste activităţi au avut un caracter profund patriotic, urmărind printr-o gamă variată de mijloace ridicarea economică, morală şi spirituală a satului românesc.

---

[31] **Ibidem**, dos. 743 / 1914, f. 1-3.
[32] **Ibidem**, dos. 168 / 1918, f. 289.
[33] **Ibidem**.
[34] I.M. Dinu, **Figuri de dascăli argeşeni**, Complexul muzeal Goleşti, 1991, p. 133.
[35] I.G. Marinescu, **Şcoala normală „Carol I“ din Câmpulung Muscel. Trei pătrimi de veac de activitate**, Bucureşti, 1943, p. 383.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

LICHIDAREA „TREIMII PROPRIETĂŢII" DIN STROEŞTI - ARGEŞ

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

Nemulţumirea locuitorilor din Stroeşti, jud. Argeş, pentru modul cum se aplicase în satul lor Legea Rurală din 1864 era puternică. Ei aveau dreptul, conform acestei legi, la 908 pogoane în ţarină şi 48.954 stânjeni patraţi pentru vatra satului[1], dar în 1868 ei primesc numai 559 pogoane 8 prăjini pentru 123 locuitori[2]. Se rezervase 279 pogoane 16 prăjini pământ cultivabil pe seama statului, suprafaţă ce reprezenta „treimea proprietăţii". Cu acest prilej se creează un imens izlaz de jur - împrejurul satului şi în Şoptana, izlaz pe care se vor strădui să-l acapareze satele vecine.

Pentru a se rezolva criza de pământ cultivabil din Stroeşti, locuitorii acestui sat au declanşat acţiunea de „demolare" a treimii proprietăţii. Până în 1884, din această rezervă funciară fuseseră luate de stroeşteni pe diverse căi (împroprietărirea însurăţeilor, rezerva bisericii, pământ vândut definitiv unor locuitori etc.) 134 pogoane[3], adică 48%.

Prilejul de a lichida complet „treimea proprietăţii" se iveşte cu ocazia promulgării, la 8 aprilie 1881, a Legii pentru vânzarea unor părţi din bunurile Statului[4]. Legea prevedea ca la licitaţie să fie preferat săteanul, nu arendaşul, iar plata pământului cumpărat să se facă prin rate anuale în termen de 24 ani.

Stroeştenii se decid să răscumpere în bani dreptul lor asupra pământului ce le fusese uzurpat prin vitregiile istoriei. La 14 iulie 1881 ei adresează o cerere Administraţiei Domeniilor şi Pădurilor Statului în care solicită punerea în vânzare a „proprietăţii statului" aflate în Stroeşti. Ei declară solemn „unanimitatea locuitorilor comunii pătrunşi de spiritul legii, răspunzând solidariceşte unul pentru altu, gata în tot momentul de a cumpăra sub orice

[1] N. Leonăchescu – Nândraşu: Stroeşti – Argeş. **Documente şi mărturii**. Vol. I. Editura Litera, Bucureşti, 1971 (în continuare: S.A.D. - I), p. 274.
[2] N. Leonăchescu – Nândraşu: Stroeşti – Argeş. **Documente şi mărturii**. Vol. II. Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981 (în continuare: S.A.D. - II), p. 171-174.
[3] Arhivele Statului Bucureşti. Ministerul Agriculturii. **Reforma agrară din 1864**, mapa 20 (în continuare: A.S.B., M.A. Reforma), f. 102-104; S.A.D. - I, p. 324 şi 337.
[4] Monitorul Oficial nr. 11 din 12 aprilie 1881.

condiţiuni din lege toată suma pogoanilor de hrană ale proprietăţii"[5]. Cei 128 stroeşteni, care semnează petiţia, cer în total 656 ha, fiecare înscriindu-se cu 4 până la 8 hectare. La urma tuturor se înscrie şi moşierul Nae Gheorghiu cu 8 ha, care probabil a fost rugat să sprijine acţiunea.

Solicitanţii aduc drept argument înmulţirea populaţiei şi „lipsa de pământ", menţionând cu obidă că „chiar la delimitarea rurală n-am fost satisfăcuţi nici în calitate nici în cantitate de pământu pretins de lege".

În lista solicitanţilor nu apare arendaşul Nicolae Vasilescu şi nici copiii săi. La 7 august 1881, George N. Vasilescu, fiul arendaşului, cere şi el separat să cumpere 100 pogoane[6]. Printr-o altă cerere, fratele său Ioan N. Vasilescu solicită şi el 56 pogoane[7]. În felul acesta, arendaşul N. Vasilescu dorea să cumpere 156 pogoane prin cei doi copii ai săi.

Biroul Vânzărilor din Administraţia Domeniilor constată, la 23 iulie 1881, situaţia moşiei, arendată cu 2387,60 lei pe perioada 23 aprilie 1878 - 23 aprilie 1883.

Pentru soluţionarea cererii stroeştenilor era însă nevoie de actele şi planurile moşiei Stroeşti, care la 23 noiembrie 1883 sunt cerute de la Arhivele Statului. Această onorabilă instituţie răspunde la 28 noiembrie 1883 că actele au fost trimese Administraţiei Domeniilor încă din 25 mai 1882!

Problema hotărniciei moşiei Stroeşti se soluţionase în 1841. Inginerul Grigore Pleşoianu ridicase în acel an planul moşiei şi la 28 noiembrie 1841 întocmise şi hotărnicia ei[8], operaţii în care fuseseră antrenate atât autorităţile centrale şi locale, precum şi stroeştenii şi vecinii lor. Cunoscutul inginer a fost găzduit în casa logofătului Nicolae Matei Năndraşu (1783 - 12 octombrie 1846) şi a primit din partea acestuia un ajutor deosebit.

Hotărnicia moşiei Stroeşti era cuprinsă într-un dosar cu 28 file care, împreună cu planul respectiv, au fost înaintate spre confirmare juridică la Judecătoria de Argeş. În această hotărnicie se constatase încălcarea hotarelor moşiei Stroeşti de către vecinii lor Mălureni, care cotropiseră mult pământ în Lacul Mare, Dealul Viilor şi Şoptana şi de către Marghioala Rasti, proprietara moşiei Vîlsăneşti. Aceasta ocupase samavolnic Valea Pivniţei.

La 26 septembrie 1844, pitarul Nicolae Popescu, ce stăpânea cu embatic nişte pământ în lunca Costeştilor spre Vîlsăneşti, scotea o copie după această hotărnicie, copie aflată astăzi în posesia octogenarului Gheorghe Popescu - Drăgoi.

Problema hotărniciei moşiei Stroeşti este pusă pe rol şi amânată de nenumărate ori. La 30 iulie 1843, în prezenţa lui Grigore Pleşoianu şi a unui

---

[5] Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul Agriculturii, Serviciul bunuri, 2/1881 (în continuare: A.S.B., M.A. Bunuri), f. 2 - 4.

[6] **Idem**, f. 1.

[7] **Idem**, f. 5.

[8] S.A.D. - I, p. 226-236.

judecător, căminăreasa Marghioala Rasti recunoscuse încălcarea hotarelor în Valea Pivniţii[9]. Judecătoria trimete la faţa locului nenumăraţi factori, dar fie Marghioala Rasti, fie locuitorii din Mălureni nu vin. Se decide să se facă şi hotărnicia moşiei Mălureni, lăsându-se în suspensie confirmarea juridică a hotărniciei moşiei Stroeşti.

La 28 martie 1851, egumenul mănăstirii Bistriţa raporta Departamentului Credinţei că moşnenii din Mălureni, singurii care nu vroise să declare mulţumire pe hotărnicia moşiei Stroeşti, au făcut şi ei hotărnicia moşiei lor şi au depus-o la acelaşi tribunal spre confirmare[10].

Trec însă anii, proprietăţile funciare trec de la un stăpân la altul, se schimbă procedura juridică şi, în plus, mor unele persoane implicate în hotărnicie. Inginerul Grigore Pleşoianu moare în 1856 şi este înlocuit cu Costache N. Rîmniceanu[11]. Marghioala Rasti moare şi ea în 1858. Evenimentele politice ca: Revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, Legea secularizării averilor mănăstireşti etc. produc şi ele schimbări în structurile administrative care duc la amânarea „formăluirii" hotărniciei moşiei Stroeşti. Documentele acestei moşii trec de la mănăstirea Bistriţa la Arhivele Statului din Bucureşti.

Aplicarea Legii Rurale din 1864 în Stroeşti impunea fie ridicarea altui plan al moşiei, fie folosirea celui existent în arhiva Judecătoriei de Argeş. Se pare că locotenentul Nicolae Condeescu, inginerul topograf al jud. Argeş, delegat a delimita în 1865 pământul pe care se vor împroprietări stroeştenii, a luat la 26 august 1865 planul moşiei Stroeşti din dosarul hotărniciei depus spre confirmare[12].

În 1872 problema se repune pe rol şi toţi factorii implicaţi caută planul. Maiorul N. Condeescu murise în 1873 şi nu a mai putut fi întrebat asupra faptului dacă a folosit sau nu planul respectiv în 1865[13]. Din analiza faptelor şi a factorilor implicaţi, rezultă că planul şi hotărnicia au dispărut pur şi simplu din arhiva Judecătoriei de Argeş, luate de cei interesaţi. Aceştia erau moşnenii din Mălureni şi Marghioala Rasti. Din 1852, se pare că planul respectiv nu a mai fost văzut şi prin dispariţia hotărniciei moşiei Stroeşti, cei care stăpâneau abuziv terenuri din Stroeşti rămâneau în posesia lor în continuare, prin forţă.

De aceea, încercările avocaţilor: Fotache Radovici în 1872[14] şi Bădulescu în 1882 - 1885[15]; ale directorilor arhivelor: C.D. Aricescu în 1872[16]

[9] S.A.D. - I, p. 238; S.A.D. - II, p. 129 şi 153.
[10] A.S.B., Mănăstirea Bistriţa - Vâlcea, dosar 2 p. 2 supliment, 1837 (în continuare: Bistriţa), f. 174.
[11] **Idem**, f. 176.
[12] **Idem**, f. 486.
[13] **Idem**, f. 205.
[14] **Idem**.
[15] S.A.D. - I, p. 329-334 şi 339-340.
[16] Bistriţa, f. 209.

şi Bogdan Petriceicu Haşdeu din 1894[17]; a procurorului Tribunalului Argeş din Piteşti[18] etc. nu duc la descoperirea planului.

Foarte interesant este faptul că despre planul făcut la 7 martie 1868 de ing. Pericle Zeuceanu[19], prin care s-a delimitat în mod definitiv perimetrul pe care au fost împroprietăriţi stroeştenii, nu vorbeşte nimeni şi nici un for nu-l cere. Nu cumva, P. Zeuceanu a copiat planul lui Grigore Pleşoianu, şi-a pus numele său pe această copie şi a ascuns originalul ?

La 24 martie 1884, Ministerul Justiţiei anunţa Ministerul Agriculturii că „acele acte sunt pierdute mai de mult timp şi nu se poate dovedi din dosarul relativ la această hotărnicie nici chiar funcţionarul care le-a pierdut sau care le-ar fi sustras din arhivă“[20].

La 17 decembrie 1884, Tribunalul Argeş a amânat confirmarea hotărniciei moşiei Stroeşti până la 13 aprilie 1885 „până când statul se obligă a face un nou plan şi hotărnicie“[21].

Autorul furtului nu se cunoştea „şi chiar dacă s-ar şti, delictu este prescris“ prin trecerea vremii.

La 2 / 14 ianuarie 1885 se pune o rezoluţie edificatoare pe raportul avocatului Bădulescu din 31 decembrie 1884: „Deoarece această proprietate este din cele mici şi care sunt destinate a se vinde, opinia subsemnatului este că nu merită facerea de cheltuieli pentru hotărnicie. Prezenta dară, la dosar. B. Pancoviceanu“.

Secretarul general al Ministerului Agriculturii decide, la 16 ianuarie 1885: „Se vor face lucrări pentru scoaterea în vânzare“[22].

Cadrul juridic pentru vânzarea unor bunuri ale statului se completează cu legea din 14 aprilie 1884 şi regulamentul publicat în Monitorul Oficial nr. 220 din 10 ianuarie 1885[23].

Această situaţie îi stimulează pe stroeşteni care, la 15 februarie 1885, cer din nou Ministerului Agriculturii să le vândă în loturi moşia[24]. De această dată, petiţia este semnată numai de 68 săteni şi aceştia atrag atenţia că nu li s-a răspuns la cererea din 14 iulie 1881.

Mecanismul administrativ se pusese însă în mişcare. La 13 martie 1885, inginerul Atanasie Woicieski este trimes la moşia Stroeşti să facă „cuvenitele constatări pentru vânzarea ei în corp întreg“ dându-i-se în acest scop „planul şi actul delimitării din 1864“[25].

---

17 S.A.D. - II, p. 180.
18 Bistriţa, f. 288.
19 A.S.B., M.A. Reforma, f. 105.
20 Bistriţa, f. 288.
21 S.A.D. - I, p. 340.
22 Idem.
23 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 51, 52 şi 64.
24 Idem, f. 10.
25 Idem, f. 9.

În urma deplasării la Stroeşti şi a constatărilor făcute, At. Woicieski încheie, la 20 iunie 1885, un proces-verbal. Arendaşul Nicolae Vasilescu n-a vrut să iscălească acest document; l-au semnat primarul Constantin Georgescu şi „confinistu moşiei", Neculae Ciolan.

Terenul, aflat încă în arendare, se situa pe dreapta râului Vîlsan, spre Costeşti, numit „Lunca" („În Furnici") şi de la Valea Brazilor până la hotarul Vîlsăneştilor şi se numea „Suhat". Pe acesta se aflau cca 3.000 copaci care trebuiau preţuiţi. Acest teren se da „în parte" la locuitori: „în dijmă se dă una şi una la porumb, eţt.; iar fâneţea, trei arendaşului şi 2 închiriatoru; mai se face şi dări dă pui de găină de fiecare casă. Islazu, se dă pentru posesiunea vitelor mari câte 3,30 iar de vita măruntă câte 1 leu pe an şi cinci zile de lucru de casă. Pogonul de cultură, cu 16 lei"[26]. Se menţionează de asemenea situaţia „ecaretelor" statului din vatra comunei: „casele de trei odăi, cuhnie, un grajd, un fel de două pătule, toate mai sus – arătate în decadenţă completă; un magasin de madriere singur bun ... moara cu două pietre".

În raportul său din 22 iunie 1885 către Ministerul Agriculturii, ing. At. Woicieski menţionează terenul pe care-l găseşte propice a fi vândut[27]. Stroeştenii au insistat şi de această dată să se pună în vânzare şi poienile din pădure, inclusiv Şoptana, dar inginerul nu a fost de acord „fiindcă ele sunt destinate a fi repopulate artificial" adică reîmpădurite. Planul întocmit este trimes, la 26 iunie 1885, la Inspectoratul silvic al jud. Argeş pentru a se face estimarea cuvenită a pădurii existente pe terenul propus spre vânzare[28].

Cu prilejul constatărilor făcute de ing. At. Woicieski la Stroeşti reisbucneşte violent conflictul dintre arendaş şi săteni. Aflăm de el din plângerea arendaşului N. Vasilescu din 4 iulie 1885 către Ministerul Agriculturii[29]. El arată că inginerul a redus „gura Văii Frumoasa în lărgime de patruzeci stânjeni la unul, după îndemnul a doi săteni interesaţi neţinând nicidecum seamă de desluşirile ce am voit a-i da. Şi ca să pună culme acestei condamnabile nepăsări, vădeşte chiar o ostilitate faţă de interesele ce dator era a apăra, ţinând cont numai de pretenţiunile sulevate de cei doi săteni, îndemnând ceva mai mult, cu autoritatea d-sale a îndrepta scursura văii în chiar vadul morii".

Cei doi săteni interesaţi erau fraţii Gheorghe Petrescu şi Constantin P. Costescu - Hogioiu. Acesta din urmă cumpărase fosta vatră a morii şi cerea îndreptarea Văii Frumoase, propunere pe care inginerul o acceptase.

Reclamaţia arendaşului este trimisă la 6 iunie 1885 subinspectorului silvic spre constatare şi raportare. La faţa locului vine guardul general Apostol

---

[26] **Idem**, f. 23 şi 39.
[27] **Idem**, f. 11.
[28] **Idem**, f. 12.
[29] **Idem**, f. 13.

Demetrescu care întocmeşte un plan de situaţie[30] a zonei în litigiu şi un raport detaliat[31]. Din acesta aflăm că din totalul de 7 pogoane ce trebuia să aibă în vatra satului „proprietatea“ adică statul şi deci, arendaşul, la data anchetei stroeştenii luaseră prin cumpărare şi pentru şcoală 5 pogoane 20 prăjini 49 stânjeni patraţi. Moara rămăsese practic fără teren şi arendaşul închisese în faţa ei o porţiune din Valea Frumoasă, la vărsarea ei în râu. Peste vale, C. Costescu cumpărase fosta vatră a morii şi cerea îndreptarea văii şi până la urmă o obţine.

Iată că, de fiecare dată când pot, stroeştenii acţionează şi în sensul organizării şi sistematizării teritoriului şi satului, în sensul îmbunătăţirilor funciare.

Lupta împotriva arendaşului o duceau acum oameni instruiţi. Constantin P. Costescu - Hogioiu (1856 - 3 noiembrie 1929) absolvise în 1877 Seminarul din Curtea de Argeş[32]. El va lucra ca învăţător la Bădiceni (22 februarie 1884-septembrie 1899) şi la Stroeşti (septembrie 1899-1 octombrie 1902). Demisionează din învăţământ şi se va ocupa de arendarea bunurilor mici (moara), a pădurilor şi poienilor din pădurile Stroeştilor. Va fi multă vreme primarul comunei Stroeşti. El a avut aceeaşi evoluţie ca şi tatăl său, Petre Ioan Hogioiu: învăţător şi apoi primar în Stroeşti. Iată cu ce oameni instruiţi trebuia să lupte arendaşul Nicolae Vasilescu!

La 9 septembrie 1885, subinspectorul silvic G.G. Vlădescu raporta Ministerului Agriculturii, în urma expertizei făcute la Stroeşti, că „terenul după proprietatea Stroeşti, în mare parte, este de calitate mediocră şi se poate vinde de veci cu 160-170 lei pogonul“[33]. El propune ca terenul ce se va vinde să se delimiteze de pădurea dinspre răsărit a statului prin linii drepte, propunere care se aprobă la 12 septembrie 1885. La 16 septembrie 1885 i se dă dezlegare lui G.G. Vlădescu din Piteşti să delimiteze pădurea în acest sens[34], iar la 17 octombrie şi 4 noiembrie 1885 i se cer noile constatări şi delimitări ale pădurii din zona Stroiasca supusă vânzării[35].

Preţul pădurii din zona vizată a fost estimat de guardul general Apostol Demetrescu. El întocmeşte o situaţie provizorie la 9 septembrie 1885 şi un act estimativ la 13 noiembrie 1885[36] din care rezultă că în „Suhat“ erau 3.736 goruni, 118 fagi, 76 plopi, 4 mesteceni, 13 tei, 7 carpeni şi 2 cireşi iar în „Lunca“ Vîlsanului erau zăvoaie de anini, aluni şi mesteceni, totul fiind evaluat la 6.326,10 lei.

La 14 decembrie 1885, Comisia Permanentă a Ministerului Agriculturii

---

[30] Idem, f. 22.
[31] Idem, f. 21.
[32] Gheorghe C. Marinescu: Seminarul din Curtea de Argeş. 1836-1936. Tipografia ziarului Universul. Bucureşti, 1936, p. 65-82.
[33] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 16 şi 40.
[34] Idem, f. 18 şi 19.
[35] Idem, f. 20.
[36] Idem, f. 17 şi 25.

analizează rapoartele ing. At. Woicieski şi ale guardului G.G. Vlădescu şi propune ca cele două trupuri de moşie, în întindere totală de cca 177 ha să se pună „în vânzare în corp întreg şi în total espusa moşie, reservându-se pe seama statului pădurile cu terenul lor şi zonele necesare conservării... precum şi drumurile de comunicaţie şi esploatare"[37]. Această propunere este aprobată de ministru la 28 decembrie 1885.

Încurajaţi, stroeştenii fac o nouă cerere[38], la 28 martie 1886, către Ministerul Agriculturii prin care cer punerea în vânzare a proprietăţii din Stroeşti a statului „pe care noi, obştea satului, ne-am hotărât s-o cumpărăm în loturi mici... căci dispunem acum, din sudorile noastre, de mijloace materiale ca să o putem procura prin cumpărătoare". Cererea este semnată de 113 stroeşteni în frunte cu preotul Constantin Teodorescu (5 mai 1845-27 martie 1896) şi în ea se referă şi la condiţiile avantajoase din noua lege.

Într-adevăr, la 5 aprilie 1886, se promulgase o nouă lege a vânzării unor bunuri ale statului în care se admiteau şi loturile mici, iar condiţiile de plată erau mai avantajoase. Legea va fi publicată în Monitorul Oficial nr. 14 din 18 aprilie 1886.

Arendaşul pierde teren. Are şi neşansă. La 25 martie 1886 moare subit locuitorul Grigore Stoica, în timp ce mânca la masa arendaşului. George Petre Hogioiu îl denunţă pe arendaş că „moartea i-a provenit din multă băutură ce i s-a dat de numitul arendaş"[39]. Evenimentul este anunţat în presa locală şi centrală şi au loc cercetări. După autopsia cadavrului, se stabileşte cauza decesului: „apoplexie la creieri", dar cauza imediată a apoplexiei a rămas necunoscută. Arendaşul a trebuit însă să piardă timp cu acest caz, fiind blocat în sat, timp în care stroeştenii acţionau, speculând toate greşelile arendaşului.

Scoaterea la licitaţie a moşiei se stabileşte pentru ziua de 19 mai 1886.

Delegaţii obştii din Stroeşti: Gheorghe Ceauşescu, Ion Popa Tudor şi Gligore Toteanu cer la 1 aprilie 1886 ca vânzarea să se facă după noua lege. Inadvertenţele de datare trebuie puse pe seama folosirii stilului vechi de către stroeşteni în raport cu folosirea stilului nou de către autorităţi. Legea din 5 aprilie 1886 (stil nou) era cunoscută de stroeşteni la 28 martie şi 1 aprilie 1886 (stil vechi), date care în stil nou erau 9 respectiv 13 aprilie 1886.

Delegaţii aleşi de sat aveau cunoscuţi în Capitală. Gligore Toteanu îl avea pe fiul său Costică Gr. Toteanu, antreprenor de lucrări de instalaţii şi pe fiica sa Elisabeta, intimă prietenă cu Radu Rosetti; Leonache N. Nândraşu îl avea pe fratele său Toma, lucrător la Serviciul de iluminare cu gaz al Bucureştilor etc. În plus, fotograful Ioan Nicolescu originar din Vîlsăneşti, numit „prietenul colibei", avea acces la ziarul **Telegraful** şi în unele cercuri

[37] **Idem**, f. 26.
[38] **Idem**, f. 30 şi 38.
[39] **Dorinţa Argeşului** nr. 8/3 aprilie 1886; **Monitorul judeţului Argeş** nr. 2/5 aprilie 1886; **Telegraful** din 9 aprilie 1886, p. 2.

aristocratice. De aceea după cum vom vedea, ziarul **Telegraful** apără interesele stroeştenilor, care au utilizat toată gama disponibilă de intervenţii, presiuni, ameninţări etc. pentru a cumpăra pământul şi a scăpa de arendaş.

Cererea lor din 1 aprilie 1886 se înregistrează într-un tabel centralizator spre a fi supusă Consiliului de Miniştri. La 16 aprilie 1886 se ştia că „moşia Stroeşti este scoasă în vânzare în corp întreg pentru ziua de 19 mai 1886“[40]. Ca să fie siguri că nu vor fi neglijaţi, la 2 aprilie 1886 stroeştenii, 110 la număr, cer direct Preşedintelui Consiliului de Miniştri ca moşia să se vândă în loturi mici, scop în care ei au „adus banii, a-i depune la Casa de Depunere şi Consemnaţiune în Bucureşti“[41]. Ei se tem să nu întâmpine „obstacolu pe care l-a întâmpinat în rândul trecut locuitorii Costeşti, din cătunul vecin care, deşi strânseseră banii pentru a concura la cumpărătoarea acelei moşii, au fost însă înpiedicaţi de către cei amatori şi influenţi în localitate şi opriţi tocmai în ziua când voiau să pornească la Bucureşti; aşa că moşia pe care putea să se înproprietărească sute de familii de săteni a fost licitată şi cumpărată de un singur capitalist“.

Acest moşier era Niţă Folescu din Slătioarele jud. Argeş care, la supralicitaţia din 18 octombrie 1885, a cumpărat 278 ha din moşia Costeşti (Muscelul Costeştilor) cu 91.000 lei, lăsând locuitorii fără pământ. El va primi titlul definitiv de proprietate la 11 iunie 1901, după achitarea întregii sume.

Deoarece licitaţia se fixase la 19 mai 1886, toate părţile se pregătesc. Valoarea minimă de licitare se stabileşte, orientativ, astfel[42]:

Arenda pe perioada 1883-1888	2.090,00 lei
Arenda pe perioada 1878-1883	2.387,60 lei
Arenda pe perioada 1873-1878	3.590,30 lei
Total	8.067,90 lei

Media arenzii pe o perioadă de 5 ani a fost de:

8.067,90 lei: 3 = 2.689,30 lei

care este înmulţită cu 15:

2.689,30 lei x 15 = 40.339,50 lei

La această sumă se adaugă preţul pădurii, rezultând

40.339,50 + 6.326,10 = 46.665,60 lei

Preţul reprezenta deci arenda pe 75 ani.

La 12 mai 1886, cei 112 stroeşteni semnează o procură prin care îl autorizează pe Ioan Popa Tudor să liciteze în numele lor „până la cifra de bani ce va crede dânsul că trebuie dată“[43].

Licitaţia se ţine într-adevăr în ziua de 19 mai 1886. În Foaia de licitaţie[44]

---

40 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 29.
41 S.A.D. - II, p. 175-177.
42 S.A.D. - II, p. 177.
43 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 43 şi 67.
44 **Idem**, f. 41.

se menționează că se vând două corpuri de moșie (Lunca și Suhatul) în întindere de cca 177 ha, din care 25 pogoane zăvoi. Garanția provizorie pentru înscrierea la licitație a fost de 4.180 lei (cca 10%), plătită de delegatul stroeștenilor în termenul cerut. Mersul licitației a fost mult mai simplu decât se prevestea. Un oarecare, C. Negulescu, licitează cu suma de 38.000 lei și apoi „Ioan Popa Tudor cu locuitorii, 39.550 lei". Licitația s-a oprit aici, stroeștenii adjudecându-și terenul la un preț avantajos pentru ei. Este mai mult decât evident că licitatorul C. Negulescu era un prieten al stroeștenilor care a licitat de formă!

În această fază intervine și arendașul care „face toate încercările putincioase ca să ne desbine sau să ne îngreueze, ca acea pătrime, pentru a nu o putea să o cumpărăm noi", după cum declară stroeștenii la 12/24 mai 1886[45]. La această dată, stroeștenii ceruseră primului ministru ca să plătească „în loc de a patra parte înainte, numai a zecea parte, singurul mijloc de a plăti în termen prima rată". Ei nu mai vedeau „scăparea din mâinile unui speculator ce ne-a speriat prin stoarcerile ce de 34 de ani ne-au făcut, sărăcind o parte din noi, decât cumpărându-ne moșia". Acest „cumpărându-ne" arată că stroeștenii considerau moșia a lor.

Plata înainte a unui sfert din prețul moșiei era o prevedere a legii vechi. Grupul de stroešteni care semnează cererea este format din 15 persoane printre care: Constantin Costescu, Toma Ionescu, Ioan Popa Tudor, Constantin Georgescu, Ion G. Toteanu, Ion I. Micuț, Niculae Căvescu, Nică Din Baciu etc.

La 20 mai 1886, delegații: Grigore Toteanu și Ioan Popa Tudor se adresează din nou primului ministru cu rugămintea de a aproba licitația „pe seama obștii satului Stroești"[46]. În această cerere răzbate o neliniște: prin stăruința arendașului s-a trecut în partea statului ambele prunduri ale Vîlsanului „în tot lungul comunei precum și zăvoaiele cu întreaga albie, topilele pe unde topim cânepa ... vadurile unde adăpăm vitele și chiar drumurile". În eventualitatea că acestea se vor arenda din nou de către Nicolae Vasilescu, stroeștenii se vedeau baricadați în sat, fără drept la râu.

„Noi, 200 familii, care am contribuit cu sângele fiilor noștri la recîștigarea independenței statului" declară ei solemn, o „să devenim robi ai unui singur capitalist".

Precedente existau. Ca să spele la râu, stroeștenii trebuia să-i dea arendașului plată; ca să topească la râu cânepa, trebuia să se învoiască cu el; pentru adăparea vitelor în râu, plăteau etc. Când nu exista învoială prealabilă cu arendașul, acesta confisca „după cum s-a întâmplat la mai mulți săteni dintre care sunt: Grigore Toteanu, G. Popa Tudor, Leonache Niculae și alții cărora nici până astăzi nu li s-au napoiat cânepa".

---

[45] Idem, f. 44.
[46] Idem, f. 45.

Teama stroeştenilor nu este împărtăşită de autorităţi care, la 26 mai 1886, pun cererea „la dosar; moşia fiind adjudecată asupra locuitorilor".

Se pare că arendaşul n-a ştiut data fixată pentru licitaţie sau a fost indus în eroare. Către sfârşitul lunii mai 1886, el acţionează puternic în Bucureşti spre a se anula licitaţia. Alarmaţi, cei 111 stroeşteni cer din nou primului ministru, la 2 iunie 1886, să aprobe licitaţia[47]. Ei aflaseră „din svon public că cei ce ne voesc răul a scos vorbe că din nou se va pune în licitaţiune". Cu trei luni înainte se aflase de licitaţie şi o reeditare a ei ar fi fost „o nenorocire şi ruină" pentru stroeşteni.

Ei erau decişi să plătească şi a patra parte înainte, dacă nu li se aproba cererea din 12/24 mai 1886 de a plăti numai 10%. „Speriaţi de cele ce am suferit, vom da tot ce avem numai pentru a ne desrobi odată din robie, trăind material".

Petiţia stroeştenilor din 2 iunie 1886 este impresionantă şi prin faptul că ei încearcă să prevină în scris svonurile care circulau şi care aveau un substrat real. „Orice insinuaţiuni s-ar mai face, pentru a forma părerea că s-ar putea dobândi o sumă mai mare, nu sunt decât simple şicane". Ei au declarat atunci că „noi găsindu-ne bine organizaţi, putem face faţă lucrurilor".

Şi totuşi! Preţul moşiei se estimase la 46.665,60 lei iar stroeştenii dăduseră la licitaţie numai 39.550 lei. Ori lucrurile nu puteau rămâne aşa. Acest lucru este adus la cunoştinţa stroeşteanului Ioan Popa Tudor. În baza procurei ce avea, acesta oferă, la 5 iunie 1886, Ministrului Agriculturii suma de 47.000 lei „pentru vânzarea moşiei Stroeşti adjudecată asupra noastră"[48] şi cere confirmarea vânzării. Licitaţia ţinută era un argument, nu însă decisiv!

La 7 iunie 1886 arendaşul Nicolae Vasilescu oferă suma de 50.000 lei[49] şi se grăbeşte să depună 2.500 lei la Casa de Depuneri, cerând confirmarea vânzării asupra lui sau o nouă licitaţie !

Consiliul de Miniştri analizează situaţia în şedinţa din 13 iunie 1886 şi a decis ca cele 177 ha „să se vândă în loturi mici la locuitori"[50]. Victoria stroeştenilor era ca şi asigurată. Se iau măsuri pentru parcelare, scop în care la 23 iunie 1886 Ministerul Agriculturii îl angajează prin contract pe ing. Spiridon Demetrescu[51]. Parcelarea urma a se face în loturi de 5 ha, plata lucrărilor prestate de inginer fiind de 2 lei/ha.

Spiridon Demetrescu, absolvent din 2 martie 1855 al **secţiei forestieri** a **Şcolii de Poduri şi Şosele** din Bucureşti, se deplasează imediat la Stroeşti şi începe lucrările de întocmire a planului de situaţie şi a parcelărilor luând cu el planurile prealabile întocmite de ing. At. Woicieski în 1885. Locuitorii îl ajută,

---

[47] **Idem**, f. 46 şi 66
[48] **Idem**, f. 47
[49] **Idem**, f. 48 şi 49
[50] **Idem**, f. 53.
[51] **Idem**, f. 51, 52 şi 64.

dar acum încep să se răzbune şi să greşească. Intră în livezile şi fâneţele arendaşului cu ocazia măsurătorilor şi-i produc pagube.

Arendaşul, înspăimântat, se plânge prefectului şi, acesta, printr-o telegramă anunţă Ministerul Agriculturii la 11 iulie 1886 cerând „amânarea măsurătoarei până după coasa fânului"[52]. Nicolae Vasilescu anunţă şi direct Ministerul Agriculturii, la 14 iulie 1886, arătând că fâneţele „sunt supuse unui adevărat vandalism" şi cere amânarea măsurătorilor până după coasa fânului, cerere care i se aprobă[53].

Greşeala stroeştenilor i-a costat iar amânarea măsurătorilor, pe care ei au interpretat-o ca oprire a lor, i-a făcut să intre în panică. Dintre ei s-au prezentat câţiva la redacţia ziarului **Telegraful** şi au cerut sprijin. Aşa se face că la 23 iulie 1886 **Telegraful** adresa ministrului Domeniilor o notă prin care cere explicaţii asupra „ordinului de revocare a măsurătorii moşiei". Ziarul atrage atenţia „să nu se împiedice această vânzare" şi menţionează că deţine „informaţiuni desluşite în această privinţă" pe care, la nevoie, le va publica. Era un fel de şantaj public !

Măsurătorile se reiau şi, în septembrie 1886, ing. Spiridon Demetrescu depune memoriul de delimitare[54] şi „Planul topografic al parcelărei moşiei Stroeşti din judeţul Argeşi. Ridicat şi desemnat de ingineru hotarnic Spiridon Demetrescu. Anul 1886"[55]. Planul este desenat la scara 1: 5000.

Terenul vândut este parcelat în 34 loturi de câte 5 ha. În afara acestor loturi, statul mai poseda în Stroeşti: cinci zăvoaie, conacul moşiei, moara şi pădurea. Şeful Circumscripţiei a VI-a Silvică, A.T. Ţînţăreanu, face o nouă evaluare a preţului arborilor existenţi pe fiecare lot în parte, evaluare pe care o depune la 11 decembrie 1886 la Ministerul Agriculturii[56]. Materialul lemnos de pe loturi costă de la 4 lei (lotul nr.1) la 789,50 lei (lotul nr.34). La 8 ianuarie 1887 se stabileşte preţul de vânzare definitiv luându-se drept bază arenda de 2.090 lei din perioada 1883-1888 şi ştiind că se vindeau 172 ha. Calculul s-a făcut astfel:

2.090 lei: 172 ha = 12,15 lei/ha

Preţul unui lot se calcula înmulţind acest preţ unitar cu 20 şi cu suprafaţa lotului şi rezultatul se aduna cu preţul materialului lemnos. Se pare deci că prin vânzare se recupera arenda pe timp de 100 ani.

Vânzarea în loturi se anunţă în Monitorul Oficial nr. 251 din 14 februarie 1887 şi primăria comunei Stroeşti o aduce la cunoştinţa celor interesaţi. La 7 martie 1887 se încheie un proces-verbal în care stroeştenii, 89 la număr, semnează că au luat cunoştinţă de condiţiile vânzării şi de preţurile loturilor

[52] **Idem**, f. 58.
[53] **Idem**, f. 59.
[54] **Idem**, f. 86 şi 91.
[55] Arhiva Primăriei com. Stroeşti.
[56] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 85 şi 87.

„destinate a se vinde de veci locuitorilor români cultivatori de pământ, învăţători şi servitori bisericeşti care n-au pământ sau care, deşi au, însă mai puţin de cinci hectare, singurii în drept a cumpăra asemenea loturi“[57].

Încă de la 24 februarie 1887 stroeştenii înaintaseră la prefectura judeţului cereri în care specificau ce lot doresc să cumpere. Primul care semnează procesul verbal este Lionache Neculăescu (Leonache N. Năndraşu), urmat de Constantin Costescu, preotul C. Teodorescu, Grigore S. Toteanu (1838-5 decembrie 1913) etc. În acelaş timp, în Bucureşti se rezolvau o serie de probleme legate de această vânzare. La 31 martie şi la 12 mai 1887, Ioan Popa Tudor cere restituirea celor 4.180 lei depuşi drept garanţie la licitaţie, precum şi procura[58].

Ministerul Agriculturii îl deleagă pe inspectorul silvic C. Al. Orăscu în comisia de vânzare a loturilor[59], semn că procedurile erau avansate.

Arendaşul însă mai spera să cumpere şi el pământ în ţarina stroeştenilor! Pentru a-l desfiinţa moral şi a-l reduce la tăcere, stroeştenii organizează publicarea unui material demascator în **Telegraful**.

Sub titlul: „Scrisori din ţară. Corespondenţă particulară a ziarului **Telegraful**. Stroeşti, 25 mai“ şi sub semnătura unui corespondent neidentificat „X“, ziarul **Telegraful**[60] publică un necruţător rechizitoriu al comportamentului arendaşului din Stroeşti. Articolul, de mare întindere, analizează caracterul, înfăţişarea, comportamentul social, familia etc. prezentând imaginea unui arendaş hidos în tot ceea ce-l priveşte. „Dacă planul topografic îl împiedică în întinderea curselor la săteni şi în speculaţiuni, să pune de-l fură şi de 20 de ani ţine în stăpânirea sa pământul sătenilor cu râul şi prundul de răsărit“.

Descrierea este cumplită: „Lacom până la desgust; cumplit de avar cu ai săi; despot în familie ... coliba sa e model de necurăţenie, neglijenţă şi de sălbatec gust“.

Articolul din **Telegraful** nu-l împiedică pe arendaş să-şi facă jocul şi să-şi urmărească interesele ! La 11 iulie 1887, Nicolae Vasilescu se adresează Ministerului Agriculturii argumentând, din punctul lui de vedere, că parcelarea nu este cea mai bună soluţie, prevestind că se va distruge pădurea şi „coastele se vor preface în râpi“. El se vrea apărătorul generaţiilor viitoare: „Dacă aceste pământuri se sfărâmă şi se împart de acum, apoi ce e de făcut şi ce va împărţi viitorimea, căci pentru locuitori dacă au pământ peste trebuinţă să nu credeţi că le-ar fi de folos, ci din contra“[61].

La rândul lor, 69 de stroeşteni cer la 29 august 1887 Ministrului

[57] **Idem**, f. 96 şi 113.
[58] **Idem**, f. 97 şi 106.
[59] **Idem**, f. 104.
[60] **Telegraful**, Anul XVIII, nr. 4474 din 27 mai 1887, p. 2 şi 3.
[61] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 107.

Agriculturii să trimită Comisiunea de vânzare cât mai urgent[62].

Comisia formată din: C. Al. Orăscu, inspector silvic şi I. N. Radileanu, membru al Comitetului Permanent, se deplasează la Stroeşti unde rămâne 5 zile (15-19 septembrie 1887). Li se pune la dispoziţie de către prefectul G. Micescu şi tabelul centralizator, întocmit în august 1887, cu numele a 84 locuitori din Stroeşti care optează pentru unul sau două loturi, menţionând şi numărul lotului respectiv din planul lui Spiridon Demetrescu [63]. În rândul solicitanţilor este înscris şi preotul Ion Stroescu (popa Onu Olărescu) din Zărneşti care dorea să cumpere loturile nr. 11 şi 12.

Din procesul verbal[64] încheiat la 17 septembrie 1887 de către Comisia de vânzare se deduce modul cum s-a desfăşurat operaţia. La 15 septembrie s-a procedat la verificarea titlurilor locuitorilor şi în ziua de 16 septembrie 1887 s-a „procedat la vânzarea celor 34 loturi ale moşiei prin tragere la sorţ, în prezenţa cumpărătorilor, fiind mai mulţi amatori pentru fiecare lot". După precizarea celor 34 titulari, li s-a dat termen 3 zile ca să plătească „zecimea valorii loturilor, taxele de timbru şi de înregistrare" şi să prezinte dovezile, operaţie pe care stroeştenii au făcut-o imediat.

Întors în Bucureşti, simultan cu depunerea lucrării complete referitoare la vânzare, C. Al. Orăscu cere la 22 septembrie 1887 să i se achite 160 lei, diurna pe 5 zile şi cheltuielile de transport[65]. Lui I.N. Radileanu i se dă 100 lei, diurna pe cele 5 zile cât timp a fost la Stroeşti.

Ziua de 16 septembrie 1887 a fost o zi memorabilă în istoria Stroeştilor. Din 84 solicitanţi, sorţii au ales 34 capi de lot. Din rândul acestor fericiţi, lipsesc: Ioan Popa Tudor, Leonache N. Nândraşu, Grigore Toteanu, popa Onu Olărescu - Stroescu etc., care fuseseră în primele rânduri ale creatorilor acestei frumoase pagini de istorie.

Obştea satului a găsit o soluţie şi pentru cei care nu au ieşit la sorţi. S-au asociat pe un lot de 5 ha câte 2-5 stroeşteni, pe criterii de rudenie. Actele se făceau pe capul de lot, dar plăteau toţi ratele. Această soluţie a dat satisfacţie multor nemulţumiţi.

Loturile erau de 5 ha, cu excepţia ultimului lot nr. 34 care avea 6 ha 7280 m^2. Preţul lor varia între 1.219 lei (lotul nr.1) şi 2.424 lei (lotul nr. 34)[66]. Cele 171 ha 9366 m^2 s-au vândut cu 49587,98 lei plătibili în rate timp de 24 ani.

La 21 septembrie 1887 arendaşul Nicolae Vasilescu face şi el o cerere la Ministerul Agriculturii prin care cere să i se vândă douăsprezece loturi (nr.1-12) sau să i se vândă toată moşia cu 60.000 lei pe care-i poate achita pe

[62] Idem, f. 109, 111 şi 112.
[63] Idem, f. 124 şi 136.
[64] Idem, f. 122.
[65] Idem, f. 114 şi 115.
[66] S.A.D. - I, p. 350 şi 351.

loc[67]. De la el aflăm un lucru ce face senzaţie: stroeştenii „nedispunând de nici o avere, au fost constrânşi a împrumuta, **cu ipotecă închipuită**, chiar garanţia de la Creditul Agricol". Iată o lovitură magistrală! Au ipotecat ceea ce vor avea şi au luat de la Creditul Agricol banii pentru garanţie! Cererea arendaşului rămâne fără urmări.

La 14 noiembrie 1887, şeful Biroului vânzărilor raportează Ministrului Agriculturii rezultatul vânzării şi solicitarea arendaşului. Secretarul general, G. Manolescu, „confirmă vânzarea asupra locuitorilor conform cu încheierea comisiunii".

Cumpărătorii sunt obligaţi să mai plătească 3 lei/ha în timp de 3 ani, reprezentând taxe pentru acoperirea cheltuielilor făcute cu măsurătoarea, parcelarea, vânzarea etc.

Punerea în posesie se fixează pentru luna martie 1888 când urma a fi chemat şi ing. Spiridon Demetrescu[68].

Vânzarea este comunicată la 27 noiembrie 1887 de către Biroul vânzări atât Serviciului Hotărnicii, cât şi Serviciului Arendări pentru a se urmări lichidarea la 23 aprilie 1888 a socotelilor cu arendaşul N. Vasilescu, a se pune locuitorii în posesie şi a se vinde ca bunuri mici: cele 5 zăvoaie cu locul lor, casele proprietăţii şi moara[69].

Arendaşul încă mai spera! La 8 decembrie 1887 el cere Ministerului Agriculturii să-i vândă loturile nr.1 şi 2[70]. Îşi mobilizează şi familia: o cerere similară face Ioan N. Vasilescu pentru cumpărarea loturilor nr. 3 şi 4, Constantin N. Vasilescu pentru loturile nr. 5 şi 6 şi Gheorghe N. Vasilescu pentru loturile nr. 7 şi 8. Toate cererile sunt înaintate în aceeaşi zi[71] şi rămân fără rezultat.

Punerea în posesie s-a făcut în primăvara anului 1888. La 1 aprilie 1888 primăria comunei Stroeşti informa subprefectura că ing. Spiridon Demetrescu a făcut în noiembrie 1887 materializarea pe teren a hotarelor ce delimitau loturile de 5 ha[72]. Transportul şi lucrarea făcută de inginer au fost plătite de locuitori direct acestuia, ceea ce reprezenta un abuz.

Loturile astfel delimitate de Sp. Demetrescu au fost remăsurate de noii proprietari şi au început să apară proteste şi reclamaţii la adresa inginerului. Chemat din nou la faţa locului spre a termina lucrarea conform legii, el a scris locuitorilor să contribuie a-i plăti cheltuielile de transport şi de altă natură.

La 9 aprilie 1888, primarul Constantin Georgescu cerea printr-o telegramă adresată Ministerului Agriculturii „trimiterea de urgenţă a

[67] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 120.
[68] Idem, f. 126, 128 şi 133.
[69] S.A.D. - I, p. 348 şi 349.
[70] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 129.
[71] Idem, f. 130-132.
[72] Idem, f. 164.

inginerului Dumitrescu a ne pune în posesie, căci rămânem fără arătură“[73].

Autoritățile de la nivelul Prefecturii Argeș, Ministerului Agriculturii etc. îi cer lui Sp. Demetrescu la 11, 14, 27, 30 aprilie și 7 mai 1888 să se prezinte la Stroești să-și termine lucrarea[74]. El este amenințat cu rezilierea contractului „atrăgându-i-se totodată luarea aminte că nu e drept a cere nici o plată deosebită de la locuitori pentru acea lucrare“.

Subprefectul S. Nanoescu anunța neliniștit prefectura la 27 aprilie 1888 că „s-au ivit neînțelegeri între locuitori, care poate degenera în scandaluri“[75]. Și într-adevăr, conflictul dintre locuitori a luat mari proporții.

Conflictul a avut la bază incorectitudinea inginerului Spiridon Demetrescu care „înșeală pe țărani și cine-i da și lui câte 2 sau 3 napoleoni îi da pământul cel mai bun și mai mult“[76]. Conflictul este alimentat și de lăcomia preotului Constantin Teodorescu și a rudelor sale. Ziarul „**Lupta**“ apreciază conflictul drept o autentică răscoală, ale cărei detalii au fost analizate în literatura științifică de specialitate[77].

Văzând că ing. Sp. Demetrescu nu vine la Stroești și pentru că lucrările agricole de primăvară trebuiau începute, stroeștenii au ieșit la câmp. Ei nu s-au înțeles pe hotare care erau marcate prin movile aflate la distanțe mari, pe teren accidentat și chiar împădurit. Problemele cele mai grele au fost în Luncă unde rudele preotului C. Teodorescu s-au dovedit lacome dar „țăranii în frunte cu șeful de garnizoană Badea, care e finul popii, se răscoală și pune să are pe unde știa că li se cuvine“.

La solicitarea autorităților este chemată la Stroești armata și prin tactul ofițerului Ion Pârvulescu s-a aplanat conflictul fără vărsare de sânge.

Unul dintre nemulțumiți, Niculae Ciolan, capul lotului nr. 18, înaintează Ministerului Agriculturii o plângere la 16 mai 1888 din care aflăm și alte detalii ale conflictului[78].

În ziua de duminică 8 mai 1888 ing. Spiridon Demetrescu a venit la Stroești și a reînceput măsurătoarea loturilor pe teren, de la lotul nr. 1, dând fiecăruia câte 5 ha. La lotul nr. 18, aflat la capătul dinspre Costești al „Luncii“, a rămas un teren pieziș, slab productiv, ca de 4,5 ha, împins spre locurile Costeștilor. El se plânge că acest loc „nu face nici jumătate de preț“.

Niculae Ciolan este și ironic: „De dreptate nu mai vorbesc, că pe aici nu s-a arătat de nu se ține minte“. Aceasta, pentru că în Stroești „sunt oameni care au pământ după Legea Rurală, au mai luat ca însurăței încă 7 pogoane, acuma

---

[73] **Idem**, f. 167.
[74] **Idem**, f. 160, 162, 164 și 165.
[75] **Idem**, f. 161.
[76] **Lupta** din 22, 23, 27-28 aprilie 1888; S.A.D. - I, p. 352-354.
[77] Gheorghe Deaconu – **Răscoala de la 1888 a stroeștenilor**. Studii și Comunicări. Muzeul orășenesc Curtea de Argeș, 1980, p. 55-60; Deaconu, Gh.I. – **Răscoala locuitorilor din Stroești din aprilie 1888.** Comunicare la a 2-a sesiune științifică de vară „Stroești-Argeș“, 28-29 iulie 1973.
[78] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 159.

ca cumpărători li s-a mai cuvenit iar 10 pogoane.

Bietul om! Visa tot timpul la lotul său nr. 18 „dar vis a rămas, căci săracul nici în ziua de praznic n-are parte. Toate jalbele locuitorilor din Stroeşti şi toată cearta dintre ei s-a stins acuma; pricina era se vede nenorocitul lot 18, ca şi plapoma lui Nastratin. Acum s-au împăcat".

Inginerul reuşeşte însă să-i împace, inclusiv pe Niculae Ciolan. La 27 mai 1888 el a încheiat un proces-verbal în care menţionează că „am aplicat pe facia pământului planul de parcelare al loturilor ... am predat fiecăruia cumpărător de lot, după cum se vede din registru format în parte pentru acesta, titlurile provizorii ... şi câte un mic plan făcut aparte pentru fiecare lot"[79]. Cu excepţia unui singur lotaş, Gheorghe Baciu, capul lotului nr. 29, toţi ceilalţi capi de lot, inclusiv Niculae G. Ciolan, au semnat atât tabelul cât şi procesul verbal, menţionând şi în scris „sunt mulţumit". Decesul lui Gheorghe Baciu a făcut ca toate problemele legate de lotul nr. 29 să le preia fiul său, Nicolae Gh. Baciu.

Cu acest prilej s-au făcut muşuroaie din 50 în 50 m, dar nu s-au putut trage brazde de delimitare cu plugul din cauza terenului accidentat, a copacilor şi a buturilor.

Subprefectul menţiona la 1 aprilie 1888 că inginerul „ceea ce au lucrat, au primit plata de la locuitorii cumpărători".

Locuitorii cer permisiunea, încă din iarna 1887-1888 să taie lemne de foc de pe loturile cumpărate, dar nu li se dă voie până nu plătesc în întregime toată partea lemnoasă. O asemenea cerere este formulată şi la 5 ianuarie 1888[80].

Cu toată interdicţia autorităţilor, stroeştenii au început să taie pădurea de pe loturile lor, aşa după cum se menţionează în raportul din 22 februarie 1889 al şefului Ocolului 42 Silvic, Antonescu, către Ministerul Agriculturii[81]. El primeşte ordinul de a opri tăierea deoarece cumpărătorii „nu pot dispune de materialul lemnos aflat pe loturi decât după ce mai întâi vor achita valoarea acelui material". Pădurarii au oprit tăierea, iar din pădurea statului arendaşul nu le permitea stroeştenilor să taie lemne fără a se înţelege mai întâi cu el. Stroeştenii au rezolvat problema prin forţă şi punând factorii în faţa faptului împlinit.

Într-o discuţie purtată cu un stroeştean, acesta a relatat un eveniment semnificativ, pe care şi lui i-l relatase tatăl său[82]. Nicolae C. Teodorescu, împreună cu alţi doi săteni, fraţi, Ghică şi Nae al lui Niţă al Popii, făcuseră lemne în Şoptana şi se întorceau cu carele încărcate în sat, fără să se fi învoit în prealabil cu arendaşul. Acesta a venit cu slugile să-i oprească şi să le confişte

[79] Idem, f. 143 şi 144.
[80] Idem, f. 145, 146, 169 şi 170.
[81] Idem, f. 185 şi 186.
[82] Informator: Costică al lui Petre - al lui Tudor, născut la 3 august 1903. Dialog purtat cu autorul la 2 octombrie 1983.

lemnele. S-a încins o bătaie pe această temă din care arendaşul a ieşit învins. Consiliul comunal întrunit la reclamaţia arendaşului a analizat situaţia şi apoi l-a chemat pe arendaş punându-i în vedere să plece din Stroeşti şi să se stabilească în altă parte.

Uciderea prin trădare a haiducului Niţă Toteanu de către arendaş şi cei cinci copii ai săi a ascuţit conflictul. Arendaşul a plecat din sat şi s-a mutat la Mălureni de abia după ce stroeştenii i-au dat foc la toate clăile de fân şi stogurile de coceni, lăsându-i vitele fără nutreţ în plină iarnă. „Focul din Şoptana" intrat în legendă a făcut şi obiectul unei nuvele a scriitorului Mihail Lungianu[83].

Haiducul Niţă Toteanu (5 octombrie 1859-3 ianuarie 1888), fiul lui Constantin sin Stan şi al Radei (Dumitra) sin Diaconu Sandu, a fost înjunghiat cu cuţitele în noaptea Anului Nou şi a „încetat din viaţă la trei corent în Spitalu Curtea de Argeş pe la orele doăsprezece din răniri violente".[84]

Focul din Şoptana (poate în octombrie 1888)[85] nu a fost identificat documentar încă şi de aceea datarea exactă nu s-a putut face ...

Să consemnăm deci, că în 1888 a fost lichidată „treimea proprietăţii" statului reţinută în Stroeşti pe baza Legii Rurale. Stroeştenii au intrat în posesia pământului lucrativ din Valea Vîlsanului şi schimbarea de proprietar nu a decurs liniştit, ci cu multe frământări. Casele în care a stat N. Vasilescu şi moara au fost arendate pe timp de 3 ani, cu începere de la 23 aprilie 1888, lui Sterie Gheorghiu la suma de 700 lei[86].

Stăpânirea asupra noilor pământuri a generat în continuare probleme. La 9 decembrie 1888, părtaşii lotului nr. 34: Nae Ionescu, Leonache Nicolae Năndraşu şi Ion I. Cojocaru reclamă la Ministerul Agriculturii că ing. Spiridon Demetrescu „sub cuvânt că a făcut greşeală la prima măsurătoare, a schimbat semnele vechii măsurători a loturilor". În felul acesta, numărul copacilor de pe loturi s-a modificat şi părtaşii lotului nr. 34 au rămas în pierdere[87]. Ei cer reevaluarea pădurii conform noii delimitări şi la faţa locului, spre constatare, este trimes guardul general. Acesta arată la 11 iunie 1889 că evaluarea veche a pădurii nu mai coincide cu realitatea la toate loturile şi-l cere pe ing. Sp. Demetrescu să facă o nouă aplicare a planului, înainte de a se face o nouă evaluare a materialului lemnos[88].

În cadrul Ministerului Agriculturii se face observaţia că „toate parcelările a câţiva din inginerii contractanţi şi în special ale d-lui Spiridon Demetrescu fiind cu totul eronate", urmează a fi somat acesta să refacă parcelarea şi dacă

[83] Mihail Lungianu: **Sfârşituri**. Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1922, p. 77-82.
[84] A.S. Piteşti, Starea Civilă com. Stroeşti, Decese, nr. 1 / 1888; A.S.B., Ministerul de Interne ...
[85] **Idem**, 1840/1895, f. 178.
[86] S.A.D. - I, p. 356 şi 357.
[87] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 190.
[88] **Idem**, f. 189.

„nu va vrea, se va chema în judecată pentru ca să dea banii îndărăt".

La 2 septembrie 1889 i se trimete o nouă somaţie[89] fără rezultat. La 19 mai 1890, fiul inginerului Spiridon Demetrescu anunţa ministerul că tatăl său a murit. Problema a rămas încurcată.

Problema cea mai grea a fost însă statutul părtaşilor. La 7 mai 1889, un grup de 79 stroeşteni arăta Ministerului Domeniilor Statului că „vedem acuma, după un an de posesiune şi după ce am făcut plata zecimii, plata întreagă către inginer şi ratele acestui an, că unii din aceia cari poseda titlu de proprietar provisoriu, pe numele căruia s-a vândut lotu, nu voesc să mai ţină compt de asocierea ce am făcut, precugetând să ne dea afară din posesiunea pământului ce am cumpărat"[90]. Ei cer legalizarea actului de învoială ce au între dânşii. Cererea lor este tratată cu „explicaţii verbale".

După relatarea lui Petre L. Leonăchescu, lotaşii l-au angajat pe Constantin Dobrescu - Argeş să le facă acte la fiecare dar acesta, după ce a încasat banii pretinşi pentru întreaga operaţie, nu şi-a onorat obligaţiile, păcălindu-i.

Oamenii continuă să-şi plătească ratele făcând eforturi economice substanţiale. La 27 şi 28 mai 1892, în pretoriul primăriei Stroeşti se ţinea o licitaţie pentru: „40 boi de jug, 30 vaci sterpe şi 30 porci, avere a obştei locuitorilor arendaşi ai locurilor arabile şi fâneţelor din pădurea satului Stroeşti, pentru câştiul de la 1 aprilie 1892, lei 1500"[91].

Evident, sunt şi lotaşi care nu-şi pot plăti ratele. Constantin Ion Cojocaru nu-şi putea „plăti ratele la lotu nr. 32" şi a cerut Ministerului Agriculturii la 29 noiembrie 1903[92] să aprobe ca sarcinile fiscale să le preia Neculae Badea Ciolan căruia să i se transfere titlul de proprietar. Acesta era mai înstărit şi chiar decât lăutarul Gheorghe Oprea, şeful lotului nr. 32. Această cerere nu este aprobată „loturile mici fiind declarate inalienabile". Totuşi, asemenea tranzacţii între lotaşi s-au făcut, ele fiind legalizate în timp.

Lotaşii: Nicolae Baciu, Hristache Cristea, Şerban Constantiniţă şi Chiriac Ghiţă Olărescu încearcă deposedarea arbitrară chiar a unor capi ai loturilor nr. 12, 17 şi 19 (Ion M. Talpazan, Ion I. Peleş, Tache Ghiţă Trufăşilă) pe motiv că n-au plătit bani pentru parcelare. Cei trei capi de lot se adresează Ministerului Agriculturii la 4 februarie, 6 martie, 13 martie şi 19 aprilie 1897[93]. La 13 martie 1897 prefectul judeţului, după anchetarea cazului, propunea „ca perceptorii fiscali pe viitor să urmărească pe fiecare asociat în parte pentru plata ratilor şi să-i libereze recipisa"[94].

[89] Idem, f. 191 şi 194.
[90] Idem, f. 188, 204-206.
[91] Monitorul Oficial din 10 mai 1892, p. 929 şi din 12 mai 1892, p. 964.
[92] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 231.
[93] Idem, f. 201, 223, 226 şi 228.
[94] Idem, f. 225.

Toate aceste sesizări şi propuneri, Ministerul Agriculturii le tratează cu rezoluţia „La dosar" şi nimic mai mult.

Pentru recunoaşterea drepturilor unor părtaşi la loturile cumpărate s-au purtat procese ruinătoare între aceştia şi şefii de lot care nu vroiau să le mai recunoască drepturile. Astfel, Mihai Ionescu s-a judecat cu fratele său Toma Ionescu, şeful lotului nr. 4; Gheorghe Păun Brătianu (Păunoiu) şi Ion T. Ghinea au avut procese cu Ghică Ceauşescu (Rafirescu) cap de lot; Ion Radu, ginerele lui Toma Lemnaru, s-a judecat cu Ion G. Ciureanu, şeful lotului nr. 5; Nicolae Diaconu (Nanu), Zamfir Beldie şi Leonache N. Nândraşu (15 februarie 1845-19 februarie 1913) au purtat procese îndelungate cu Nae Ionescu, şeful lotului nr. 34; Toma Iordache s-a judecat cu Ion I. Micuţ, şeful lotului nr. 8[95] etc. În marea lor majoritate, aceste procese s-au soldat cu deposedarea părtaşilor de pământul pentru care plătiseră ratele curente. Gheorghe Chiriac Ceauşescu (lotul nr. 27) pierde totuşi în favoarea lotaşului Toma Ghinea[96], ca şi Nae Ionescu în favoarea lui Leonache N. Nândraşu, cumnatul său.

O altă categorie de probleme a fost cea legată de evoluţia domeniului funciar. Nae Ionescu reclamă la 30 iunie 1894 că, prin construcţia unui dig, locuitorii satului Costeşti au abătut râul Vîlsan pe lotul nr. 34[97]. La 16 martie 1895, capii loturilor nr. 7-9, 13-15, 17 şi 19 reclamă că râul Vîlsan are albia prin mijlocul acestor loturi şi fiecare viitură a râului le pricinuieşte mari pagube[98]. La 6 martie 1898, Nicolae Gh. Ciolan, Tache Gh. Trufăşilă şi N.C. Teodorescu cer a li se recalcula ratele deoarece pe loturile lor s-au construit două şosele: una spre Vîlsăneşti şi alta spre Costeşti şi, în plus, Vîlsanul le provoacă mari daune prin revărsarea sa[99]. O cerere similară[100] înaintează la 10 martie 1898 alţi şase lotaşi, proprietari ai loturilor nr. 4, 5, 14-16.

Conflicte deosebit de puternice declanşează acţiunile lui Constantin Costescu a cărui avere creştea continuu. Deoarece târgul anual de la 14 octombrie se făcea pe terenul statului, noul arendaş, C. Costescu înţelege să-i încaseze taxele dar locuitorii cer ca venitul târgului să se dea şcolii şi bisericii în părţi egale. Consiliul comunal se întruneşte la 8 octombrie 1903 şi decide să aprobe cererea locuitorilor şi să facă demersurile necesare la prefectură[101]. Constantin Costescu se adresează la 16 decembrie 1903 Ministerului Agriculturii arătând că n-a putut să mai încaseze taxa târgului, cerând a fi repus

[95] Arhivele Statului Piteşti, Judecătoria Ocolului Rural Stroeşti jud. Argeş, dosar 345/1911. S-au folosit şi mărturii contemporane şi hotărârea judecătorească din 29 aprilie 1911 aflată la Toma Iordache; N. Leonăchescu şi P. Leonăchescu: Stroeşti-Argeş. File de cronică. Revista Arhivelor nr. 4/1971, p. 539-556.
[96] A.S.B., M.A. Bunuri, f. 232.
[97] Idem, f. 211.
[98] Idem, f. 215.
[99] Idem, f. 229 şi 240.
[100] Idem, f. 230 şi 239.
[101] S.A.D. - I, p. 360.

în drepturi. Juridic, i se dă dreptate[102] şi primarul primeşte ordin „ca pe viitor să dea concurs arendaşului spre a încasa veniturile bâlciului". Consiliul comunal, în frunte cu primarul C. Georgescu, îşi menţine însă decizia. Autorităţile sunt obligate să se deplaseze la Stroeşti şi, în urma cercetării, să satisfacă cererea stroeştenilor[103]. La 25 noiembrie 1904 noul primar, Nicolae N. Diaconu, ia în primire târgul, care intră astfel în posesia comunei sub argumentul că se află în vatra satului, nu pe terenul arendat.

Tot C. Costescu intră în conflict cu Ion Grigore Trufăşilă, Ion I. Micuţ, şefii loturilor 7 şi 8 şi cu Ilinca N. Gr. Trufăşilă, soţia răposatului Nicolae Grigore Trufăşilă, capul lotului nr. 9. La 5 decembrie 1905 îi reclamă că au ocupat o porţiune de pământ din zăvoiul statului la punctul numit „În Furnici"[104].

Într-adevăr, loturile acestea fiind vecine la răsărit cu râul Vîlsan ele au fost substanţial reduse de viiturile acestuia, cea mai mare fiind în ziua de 20 mai 1893. Vîlsanul îşi avea matca pe locurile lor şi ei s-au simţit îndreptăţiţi să îngrădească pe celălalt mal terenul care în 1888 l-au luat în stăpânire. Cercetarea la faţa locului o face ing. Ponol Maxim Lenş, un prieten al lui C. Costescu. Acest inginer încheie un proces-verbal de constatare la 26 ianuarie 1906[105].

Din reclamaţia lui Ion Grigore Trufăşilă din 11 februarie 1906 adresată Ministerului Agriculturii, aflăm că arendaşul C. Costescu începuse să facă un iaz de moară pe malul stâng al Vîlsanului, acolo unde se întinsese lotaşii, luând în compensaţie pământ[106].

Măsurătoarea lui P.M. Lenş fusese părtinitoare, după cum constată la 21 august 1906 primarul Nicolae N. Diaconu, lui Ion Gr. Trufăşilă lipsindu-i un pogon, după semnele de hotar puse de inginer[107]. Procesele judecate la Judecătoria Argeş obligă la o nouă expertiză pe care o face ing. P. Suciu în 1907.

La 2 mai 1909, acţiunea intentată împotriva Ilincăi N. Gr. Trufăşilă este retrasă, constatându-se că aceasta stăpânea cât i se cuvenea[108].

Procesul intentat lui Ion I. Micuţ se termină la 17 septembrie 1907 în defavoarea acestuia şi la 19 februarie 1908 se face execuţia judecătorească[109].

La 15 octombrie 1909 s-a admis acţiunea şi împotriva lui Ion Gr. Trufăşilă, statul fiind pus în posesie la 1 mai 1912[110], iar păgubaşii obligaţi la

---

102 S.A.D. - I, p. 361 şi 362.
103 S.A.D. - I, p. 363 şi 364.
104 S.A.D. - I, p. 365.
105 S.A.D. - I, p. 366 şi 367.
106 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 235.
107 Idem, f. 236.
108 A.S.B., Mănăstirea Bistriţa, dosar 1 II, p. 38.
109 Idem, f. 8.
110 Idem, f. 78.

plata unor cheltuieli de judecată.

Diferențierea socială în Stroești s-a accelerat imediat după lichidarea „treimii proprietății" și C. Costescu s-a dovedit a fi un exponent tipic la sate al capitalismului[111].

Experiența câștigată de stroeșteni în lupta lor pentru pământ, precum și lipsa de pământ din zonă au încurajat acțiunile pe această temă. La 7 mai 1889, un număr de 71 stroeșteni se adresează Ministerului Agriculturii cerând să li se vândă Șoptana în loturi[112], cerere rămasă fără rezultat. Văzând că nu li se admite cererea, în 1893 moșnenii din Stroești reprezentați prin Constantin Georgescu și Ion Toma Hogioiu cheamă statul în judecată ca să le restituie „moșia noastră moșnenească Stroiasca" pe motiv că „statul n-a putut dobândi până acum ... proprietatea mai sus-numitului imobil"[113]. Acțiunea s-a suspendat la 11 septembrie 1895 pentru ca stroeștenii să aducă actele doveditoare. Ei sperau să-și afle dreptatea în actele păstrate la mănăstirea Bistrița (sau la Arhivele Statului) obligată cu acest prilej să le prezinte la proces.

La 3 octombrie 1894, Bogdan Petriceicu Hașdeu, directorul Arhivelor Statului, trimete actele ce le avea în depozit despre Stroești, acte care consemnau donația către mănăstirea Bistrița a moșiei Stroești[114]. La 9 noiembrie 1907 acțiunea este declarată perimată și stroeștenii sunt obligați la plata a 50 de lei cheltuieli de judecată[115]. Cei doi petenți, C. Georgescu și Ion T. Hogioiu, au strigat prin sat să contribuie toți la plata acestor cheltuieli, dar oamenii n-au vrut să mai plătească, reproșându-le: „Cine v-a pus să faceți proces dacă n-ați avut documente?"[116].

În ianuarie 1894 prefectura jud. Argeș întocmea un tabel cu 129 săteni, dintre care 79 din Stroești și 41 din Mălureni, care voiau să cumpere loturi de 5 ha în Șoptana[117], ca ecou târziu al cererii lor făcute la 7 mai 1889[118]. Printre stroeșteni se afla și un „soldat sub drapel" și 9 rezerviști. Folosind exemplul și experiența stroeștenilor, 82 de locuitori ai satului Costești cer și ei la 4 februarie 1895 să li se vândă pământ[119].

Separat, fac cerere pentru a li se vinde pământ la Valea Iașului și alți locuitori din com. Stroești, printre care: Gheorghescu Ion care avea 7 copii, veteran (Reg. 4 Infanterie); Costandinescu Vasile, 6 copii, veteran (Reg. 4 Infanterie); Păun Tudosie, 7 copii, veteran (Batalionul 4 Vânători); Gligorescu

---

111 Leonăchescu, N.P., Iscru, G.D.: Obștea satului Stroești-Argeș. File de monografie. Revista Arhivelor, nr. 3/1982, p. 234-241.
112 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 187 și 207.
113 S.A.D. - I, p. 360.
114 S.A.D. - II, p. 180.
115 S.A.D. - II, p. 186; G.D. Iscru: Introducere în studiul istoriei moderne a României. Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 57, 72-79, 100, 104, 108, 112, 113 și 121.
116 Mărturia lui Petre L. Leonăchescu-Nândrașu.
117 A.S.B., M.A. Bunuri, f. 197, 198 și 203.
118 **Idem**, f. 187 și 207.
119 **Idem**, f. 214 și 242.

Niculae, 1 copil, veteran (Escadronul de tren). În Stroeşti cere a i se vinde pământ şi Petrescu Constantin (= Constantin Pătru Tudoraiche) din Mălureni, un veteran de război (Reg. 1 Artilerie)[120]. Cererile lor nu sunt satisfăcute şi experienţa din 1888 a stroeştenilor a rămas singulară în zonă.

Pe baza acestei experienţe, tot stroeştenii vor elimina din Costeşti şi pe moşierul Niţă Folescu. Experienţa lor în domeniul lotizării va fi reeditată în 1912, prilej cu care se cumpără de la N. Folescu din Costeşti 321 pogoane. Stroeştenii, în frunte cu N.C. Teodorescu, înfiinţează Obştea „Izbânda ţăranilor" cu un statut de organizare demn de toată atenţia[121]. Ei împart moşia în 35 de loturi şi o cumpără, eliminând din zonă pe marele proprietar. Din acest teren, Constantin Costescu a cumpărat o parte substanţială, inclusiv conacul. Preşedintele Obştii „Izbânda ţăranilor" a fost talentatul învăţător Nicolae C. Teodorescu-Nekera (29 decembrie 1871-22 februarie 1926), prietenul intim al ministrului Spiru Haret. La această obşte au aderat locuitori şi din satele vecine.

Lotaşii şi-au plătit cum au putut ratele şi, la 7 noiembrie 1912, Gheorghe C. Ceauşescu primeşte titlul definitiv de proprietate[122]. La 12 decembrie 1912 primesc acest titlu încă 3 capi de lot; la 18 decembrie 1912 încă doi şi la 19 decembrie 1912 alţi 12 titulari. Ioan I. Din şi Nae Ionescu primesc acelaş titlu la 12 ianuarie 1913. Cu cei patru capi de lot care primesc titlul la 1 martie 1913 şi alţi trei (preotul C. Teodorescu, C. Costescu şi C. Georgescu) care-l primesc la 23 martie 1913[123] operaţia încetează. La această dată, 27 capi de lot primiseră titlul de proprietate. Ceilalţi 7 capi de lot: Nicolae Gr. Trufăşilă, Gheorghe Gh. Popescu, Constantin D. Peleş, Gheorghe Gh. Ceauşescu, Gheorghe C. Zăvoianu, Gheorghe Oprea şi Nicolae Gh. Zafiu nu apar în listele din 1912 şi 1913 cu titluri de proprietate, dovadă că se aflau în litigiu sau părtaşii nu achitaseră ratele cuvenite.

Lichidarea „treimii proprietăţii" a dat un impuls deosebit dezvoltării satului Stroeşti. Această afirmaţie este argumentată de bogatul program edilitar onorat de stroeşteni în perioada imediat următoare: în 1893 îşi fac un nou local de şcoală din donaţii[124] („Cel mai frumos local de şcoală")[125]; între anii 1881-1888 ei construiesc o nouă şi modernă biserică; în 1888 se declanşează construcţia drumului de pe Stroiasca spre Vîlsăneşti şi ramificaţia spre Costeşti, care în 1898 era terminată; în 1908 s-a construit complexul de clădiri al Dispensarului uman; în 1910 se face localul în care se instalează poşta, primăria şi banca populară; în 1908-1910 se construieşte localul Judecătoriei

[120] Idem, f. 233 şi 234.
[121] S.A.D. - I, p. 374-387.
[122] A.S.B., M.A. Titluri de proprietate, vol. V, poziţiile: 90, 95-111, 114 şi 115.
[123] Idem, vol. X, poziţiile: 7-10 şi 13-15.
[124] S.A.D. - I, p. 357; S.A.D. - II, p. 179.
[125] Raport asupra stării generale financiare, economice şi administrative a jud. Argeş pe 1893. Expunerea situaţiei judeţului Argeş.

Ocolului Rural Stroeşti etc. Satul Stroeşti datorează mult prieteniei dintre Constantin Costescu şi primul ministru Ion I.C. Brătianu, acesta venind de multe ori în sat pentru odihnă şi recreere.

Activitatea culturală a stroeştenilor la începutul secolului al 20-lea a fost deosebit de bogată iar învăţământul local s-a dezvoltat continuu.

Toate acestea demonstrează că atunci când oamenii îşi iau în propriile lor mâini destinele, progresul obştii este rapid.

Stroeşti-Argeş
2 septembrie 1983

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

UN GENERAL FRANCEZ LA BUCUREŞTI (SEPTEMBRIE 1939)

VALERIU FLORIN DOBRINESCU
GHEORGHE NICOLESCU

Septembrie 1939. Generalul francez de aviaţie Armengaud sosea, venind din Polonia, la Bucureşti. Care era scopul misiunii sale? Vom încerca să aflăm în cele ce urmează. Să reţinem că, până în momentul de faţă, numele său nu apare menţionat în nici o lucrare consacrată raporturilor internaţionale ale României, îndeosebi a celor româno-poloneze[1] şi nici în memoriile unor personalităţi cu care ofiţerul francez a venit atunci în contact (Armand Călinescu, primul ministru şi ad-interim la departamentul Apărării Naţionale, Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine). Generalul Armengaud s-a mai întâlnit, în cursul vizitei de la Bucureşti, şi cu generalul de corp de armată Florea Ţenescu, şeful Marelui Stat Major, precum şi cu generalul Paul Teodorescu, ministrul Aerului şi al Marinei din guvernul condus de Armand Călinescu.

Misiunea generalului Armengaud la Bucureşti a fost prezentată detaliat de ofiţerul superior francez într-una din cărţile sale cele mai cunoscute: **Batailles politiques et militaires sur l'Europe. Témoignages (1932-1940)**, Paris, Editions du Myrte, 1948, p.133-154; Armengaud a mai scris şi alte lucrări: **Enseignements des Campagnes du Riff**, Berger-Levrault, 1928; **La pacification de l'Afrique encore insoumise**, Berger-Levrault, 1931 etc.

Generalul Armengaud a deţinut funcţii importante în ierarhia aviaţiei franceze fiind adjunct al Statului Major al Aerului (1932), director al Centrului de Studii Aeriene (1931-1932) şi Inspector General al Forţei Aerului (1936). A fost trecut în disponibilitate în anul 1936, după această dată devenind un activ publicist. Aşadar, misiunea sa de la Bucureşti din septembrie 1939 s-a produs

[1] Milică Moldoveanu, **Unele aspecte ale relaţiilor româno-polone la începutul celui de al doilea război mondial** în volumul „Contribuţii la studierea istoriei contemporane a României", II, Bucureşti, Editura Politică, 1986, p.166-186; N. Dascălu, **Relaţii româno-polone în perioada interbelică**, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, p.79 şi următoarele.

într-un moment în care nu mai era ofiţer superior activ.

Lectura atentă a paginilor scrise de generalul Armengaud ne-a permis conturarea următoarelor concluzii:

1) Misiunea Armengaud în România a durat opt zile şi s-a produs în a doua decadă a lunii septembrie 1939 – vizita a început probabil la 13 sau 14 septembrie 1939; pe 16 şi 17 septembrie 1939, Armengaud a adresat scrisori generalului Gamelin, iar la 20 septembrie a întocmit o minută a discuţiei cu Armand Călinescu, unde era prezentă şi o sinteză a „stării de spirit la guvernele şi cercurile oficiale din statele balcanice“[2]. Venirea generalului francez la Bucureşti a avut două obiective: a) de a negocia, ca delegat al generalului Gamelin şi în numele guvernului polonez, **trecerea trupelor poloneze prin România** (s.ns.); b) de a informa Guvernul şi Înaltul Comandament Român asupra războiului din Polonia şi de a le determina să profite de aceasta în cazul în care armata germană ar fi continuat să înainteze pe pământul românesc[3]. Înainte de a sosi la Bucureşti, generalul Armengaud s-a sfătuit cu ambasadorul Franţei la Varşovia, Léon Noël, aflat atunci pe lângă guvernul polonez cu reşedinţa la est de Lvov, lângă frontiera Rusiei. Noël a obţinut aprobarea misiunii şi de către Guvernul şi Înaltul Comandament Polonez.

2) În ceea ce priveşte primul obiectiv, generalul Armengaud a constatat „dorinţa sinceră“ a guvernului de la Bucureşti „de a-şi arăta prietenia faţă de nefericita Polonie“[4]; în pofida protestelor Germaniei, care solicita o „neutralitate strictă“ a României, ajutorarea s-a putut realiza. Armengaud a sesizat o schimbare în atitudinea României, – care nu a afectat însă ajutorarea Poloniei – mai ales după 17 septembrie 1939, când trupele ruse au ocupat părţile orientale ale fostului stat polonez. Sunt cunoscute, de altfel, protestele diplomatice sovietice şi germane adresate Bucureştilor[5] faţă de ajutorarea Poloniei. „Românii – scria Armengaud – dădeau, astfel, cu curaj, dovada făţişă a simpatiei lor pentru cauza Aliaţilor şi o mărturie a intenţiei de a lupta, dacă ar fi fost liberi să o facă, pentru această cauză“[6].

3) Generalul Armengaud s-a văzut, aşa cum am mai menţionat, cu preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru ad-interim la Apărarea Naţională, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, generalul de corp de armată Florea Ţenescu, şeful Marelui Stat Major şi generalul Paul Teodorescu, ministrul Aviaţiei şi Marinei. Armand Călinescu i-a prezentat regelui Carol al II-lea un „raport verbal“ asupra întrevederii avute cu Armengaud, în urma căruia suveranul a decis să-l „convoace confidenţial la

---

[2] General Armengaud, **Batailles** ..., p.154.
[3] **Ibidem**, p.141.
[4] **Ibidem**, p.142.
[5] Arh. M.A.E., fond 71, România, 1939, vol. 7, f. 204.
[6] General Armengaud, **Batailles** ..., p. 143.

Palat"[7]. Din păcate, regele Carol al II-lea nu l-a primit la Cotroceni sau Scroviştea – însemnările suveranului român pentru această perioadă nu confirmă audienţa[8]. Toate întâlnirile generalului Armengaud au avut loc la domiciliile personalităţilor române şi în mare secret. Germania şi-a arătat deschis „nemulţumirea" faţă de vizita generalului şi intervenţia ei a făcut imposibilă o reîntoarcere dorită a lui Armengaud în Polonia. Oricum, Armand Călinescu a fixat, după înţelegerea cu Armengaud, o şedinţă a guvernului „pentru a examina situaţia politică şi militară creată prin înfrângerea Poloniei"[9]. Generalii Florea Ţenescu şi Paul Teodorescu au studiat, la întâlnirea cu Armengaud, „aplicarea, în România, în domeniile apărării terestre şi aeriene, a învăţămintelor reieşite din războiul Poloniei"[10]. Regele Carol al II-lea a convocat, la rându-i, la 18 septembrie 1939, o conferinţă militară la care au participat Armand Călinescu şi generalii Dimitrie Motaş, Gheorghe Florescu, Constantin Ilasievici, Paul Teodorescu, Gheorghe Mihail, Nicolae Ciupercă, Ionescu Ştefan, Florea Ţenescu, Iosif Iacobici şi Ioan Ilcuş. Cu excepţia lui Călinescu, care „a expus foarte frumos şi clar situaţia strategică", Carol al II-lea a observat la capii oştirii „o mare lipsă de vedere de ansamblu"[11], a situaţiei militare a momentului, cu deosebire a poziţiei României.

4) Armand Călinescu este personalitatea care l-a impresionat cel mai mult pe Armengaud în timpul vizitei sale la Bucureşti. Portretul făcut premierului, după întâlnirea avută la domiciliul acestuia, la 19 septembrie 1939, este unul din cele mai reuşite din istoriografia universală. *„Dl. Călinescu* – scria, cu dreptate, Armengaud – *mi-a făcut o impresie deosebită; am observat la el, în aceste câteva ore, calităţi remarcabile de om de stat: inteligenţă, realism, fineţe psihologică, simpatie pentru puterile occidentale, încredere puţină în ajutorul lor efectiv; teama justificată faţă de ambiţiile germane şi ruse în privinţa ţării sale; conştiinţa gravităţii extreme a conjuncturii şi a dificultăţii poziţiei politice şi militare a României; hotărâre calmă, curaj civic"*[12]. (s.ns.). Întâlnirea lui Armand Călinescu cu Armengaud a avut loc cu numai două zile înaintea asasinării premierului român, – al doilea fiind conştient de pericolul la care acesta se expusese acceptând să se întâlnească cu el. „Pericolul – nota Armengaud – nu era imaginar. Peste două zile plătea cu viaţa pentru tendinţa către independenţă şi mândria de român"[13].

---

[7] **Ibidem**, p. 150.
[8] Din „Însemnările zilnice" ale suveranului român lipsesc notele din ziua de 17 septembrie 1939.
[9] General Armengaud, **Batailles** ..., p. 151.
[10] **Ibidem.**
[11] Carol al II-lea, **Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice**, vol.2, Ediţia Marcel Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, „Şansa", 1996, p.1.
[12] General Armengaud, **Batailles** ..., p. 144.
[13] **Ibidem.**

Armand Călinescu era conştient că politica de neutralitate a României din acel moment trebuia menţinută, existând şanse reale ca ţara sa să nu fie antrenată în război decât după un anumit timp[14].

Discuţiile Călinescu – Armengaud conţin şi alte informaţii de o mare importanţă pentru înţelegerea statutului internaţional al României din prima fază a celui de al doilea război mondial.

5) O altă chestiune care ne-a reţinut atenţia este aceea a modului cum Armengaud vedea evoluţia stării de spirit a românilor, care, în majoritate, opina generalul francez, erau „pro aliaţi"[15]. Armengaud observa, cu temei, că, după asasinarea lui Armand Călinescu, „încrederea în Aliaţi a scăzut şi divizarea oamenilor s-a accentuat"[16].

Victoriile germane, credea generalul francez, i-au atras pe cei care, din „oportunism, calcul, egoism", opinau că este bine „să fi de partea celui mai puternic" – această credinţă era împărtăşită de mediile financiare, industriale şi comerciale din România. Ceilalţi erau pro-aliaţi, „încrezători în victoria lor finală şi chiar în sprijinul lor direct" – opinia era caracteristică înaltei societăţi şi cercurilor militare. Ambele tendinţe erau convinse că România, „datorită depărtării şi pregătirii de război incomplete a Franţei şi Angliei", va deveni „victima neputincioasă a presiunii germane şi ruse"[17], ceea ce, în realitate, s-a şi realizat.

6) În cursul vizitei la Bucureşti, generalul Armengaud a conlucrat eficient cu ambasadorul Franţei în România, A. Thierry, şi cu ministrul de externe Grigore Gafencu, ceea ce nu s-a realizat în vizita ulterioară din capitala Iugoslaviei, Belgrad.

În finalul consideraţiilor sale, extrem de interesante, Armengaud observa „un aparent indiciu al neputinţei Franţei" în România, ceea ce contrasta puternic cu ceea ce această mare putere realizase în anii Marelui Război şi îşi punea justificat întrebarea: politica Parisului faţă de România nu era oare o eclipsă a inteligenţei şi a hotărârii franceze, o abandonare a misiunii sale privind libertatea în Europa ? Revine cu o nouă apreciere asupra asasinatului din 21 septembrie 1939 notând că „istoria va uita numele lui Călinescu, deşi el a murit din cauza devotamentului eroic pentru menţinerea independenţei României şi a tendinţelor sale pro-aliate"[18].

---

[14] Ibidem, p. 145.
[15] Ibidem, p. 152-153.
[16] Ibidem, p. 153.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem.

ANEXĂ

MISIUNEA DIN ROMÂNIA ŞI IUGOSLAVIA

1) ÎN ROMÂNIA

Cele două obiective ale misiunii

M-am bucurat de cea mai bună primire şi de o audienţă atentă din partea Guvernului Român. Ambasadorul nostru la Bucureşti, dl. Thierry, m-a secondat cu devotament şi abilitate.

Misiunea mea avea două obiective:

– de a negocia, ca delegat al generalului Gamelin şi în numele Guvernului Polonez, trecerea trupelor poloneze prin România;

– de a informa Guvernul şi Înaltul Comandament Român asupra războiului din Polonia şi de a le determina să profite de acesta, în cazul în care armata germană ar fi continuat să înainteze pe pământul românesc.

TRECEREA TRUPELOR POLONEZE PRIN ROMÂNIA

De la sosirea mea la Bucureşti, prezentat şi susţinut de dl. Thierry, mi-am început demersurile pe lângă ministrul Afacerilor Străine, dl. Gafencu. Apoi, ministrul Poloniei şi-a unit eforturile cu ale noastre pentru a obţine ca forţele poloneze ajunse în România să poată traversa ţara fără a fi neutralizate sau luate prizoniere.

Guvernul român manifesta dorinţa sinceră de a-şi arăta prietenia faţă de nefericita Polonie.

Putea să arate aceasta cu greu fără a ieşi dintr-o neutralitate strictă şi fără a-i nemulţumi pe germani.

Guvernul român s-a arătat hotărât să ţină seama, în cât mai mică măsură, de protestele germanilor. A acceptat ca avioanele militare franceze şi engleze să survoleze, la nevoie, România pentru a ajunge în Polonia.

S-a convenit ca ofiţerii şi soldaţii polonezi, care treceau prin România, să primească un paşaport antedatat, care ar permite să fie consideraţi civili rezidenţi în România.

În acest mod ar fi salvaţi de lagărele de concentrare, ar traversa liberi România şi ar ajunge în Orient, în Franţa sau Anglia.

Avioanele civile şi militare ar fi dezarmate, şi-ar face alimentarea cu benzină şi ar zbura către Orient sau Grecia. Nu am fi putut dori mai multă bunăvoinţă.

Aceste intenţii atât de favorabile nu s-au putut materializa. Misiunea germană numeroasă, activă, vigilentă ne urmărea peste tot, se informa asupra demersurilor făcute şi a rezultatelor obţinute. Ea presa Guvernul cu solicitările

ei, cerând, conform neutralităţii stricte, confiscarea avioanelor şi a altor materiale şi internarea în lagăre a personalului militar polonez.

Pe măsură ce armatele germane se apropiau de frontiera românească, mai ales din momentul în care armata sovietică a invadat Polonia, Guvernul Român a devenit mai rezervat; a fost momentan obligat să nu-şi mai respecte toate promisiunile, situaţie faţă de care şi-a exprimat regretul profund.

Militarii şi civilii polonezi au fost încartiruiţi în locuri prestabilite şi puşi sub supraveghere; avioanele au fost capturate şi neutralizate. În realitate, ofiţerii din misiunea franceză, cooperând cu serviciile Afacerilor Externe şi ale poliţiei, au eliberat paşapoarte polonezilor; totul s-a petrecut aşa cum se convenise iniţial; evacuarea polonezilor s-a extins pe mai multe luni în loc să se realizeze în câteva săptămâni. Ofiţerii, soldaţii şi civilii au ajuns în Franţa şi Anglia, unde s-au înrolat din nou. Acesta a fost, mai ales, cazul trupelor de aviaţie care s-au repliat, metodic, începând de la 2 septembrie şi au trecut primii frontiera; au fost recuperate şi câteva avioane.

Românii dădeau astfel, cu curaj, dovada făţişă a simpatiei lor pentru cauza Aliaţilor şi o mărturie a intenţiei de a lupta, pentru această cauză, dacă ar fi fost liberi s-o facă.

INFORMAREA GUVERNULUI ŞI A ÎNALTULUI COMANDAMENT ROMÂN

I-am explicat domnului Thierry motivele pentru care era de datoria mea de a mă pune, în mod discret, la dispoziţia Guvernului Român, pentru a-l informa despre ceea ce văzusem în Polonia şi a-i furniza toate informaţiile tehnice pe care mi le-ar cere sau pe care le-ar accepta.

Mi se părea că aceasta se impunea implicit prin însăşi misiunea mea; trebuie să recunosc că această misiune fusese extinsă şi asupra României numai prin câteva cuvinte, destul de vagi, ale generalului Gamelin şi că situaţia politică şi militară din estul Europei nu fusese prevăzută şi luată în consideraţie de către Statul nostru Major General aşa cum era în prezent; dar, eram conştient după experienţa din Polonia, că concepţia asupra războiului în statele majore generale din toate ţările, cu excepţia Reich-ului, ar trebui revizuită. Consideram că aveam dreptul şi datoria de a susţine aceasta, dovedind-o prin rezumarea faptelor elocvente şi de a mă consacra, cu întreaga mea forţă de convingere, acţiunii de înfrângere a rezistenţei pe care urma s-o întâlnesc la mulţi oameni, fideli ideilor dobândite sau neputincioşi în a învinge legea inerţiei.

A explica concepţia germană asupra războiului, a arăta mijloacele de a o contracara – iată ceea ce voiam să fac la Bucureşti. Dl. Thierry a înţeles, aşa

cum înţelesese, înaintea lui, dl. Noël în Polonia.

Dl. Thierry a încurajat hotărârea mea şi m-a asigurat că mă va ajuta necondiţionat să o duc la îndeplinire pe lângă Guvernul şi Înaltul Comandament Român.

Fără întârziere, el i-a făcut o vizită domnului Gafencu, ministrul de externe.

Pentru a nu atrage atenţia Misiunii Germane am fost invitat, împreună cu dl. Thierry, să iau ceaiul la dl. Gafencu, la domiciliul său.

După ce a fost discutată şi reglementată problema trecerii polonezilor refugiaţi prin România, a fost abordată cea a războiului. Intenţia pe care o aveam de a o expune însuşi Preşedintelui Consiliului reieşea din spusele mele.

Ministrul a fost de acord cu aceasta; a apreciat că o întrevedere cu dl. Călinescu, Preşedintele Consiliului, era necesară în cel mai scurt timp.

ÎNTREVEDEREA CU DOMNUL CĂLINESCU, PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI

În aceeaşi seară, la orele 22, o maşină m-a luat şi m-a dus la domiciliul Preşedintelui, unde am avut o întrevedere particulară cu acesta până la o oră târzie. Dl. Călinescu mi-a făcut o impresie deosebită; am observat la el, în aceste câteva ore, calităţi remarcabile de om de stat: inteligenţă, realism, fineţe psihologică, simpatie pentru puterile occidentale, încredere puţină în ajutorul lor efectiv; teamă justificată faţă de ambiţiile germane şi ruse în privinţa ţării sale; conştiinţa gravităţii extreme a conjuncturii şi a dificultăţii poziţiei politice şi militare a României; hotărâre calmă, curaj civic.

Dovada acestor ultime calităţi a dat-o prin acceptarea întâlnirii cu mine. Cunoştea pericolul la care se expunea rezistând presiunii exercitate asupra lui de către Reich.

Pericolul nu era imaginar. Peste două zile plătea cu viaţa tendinţa către independenţă şi mândria de român.

Am făcut, în mare, istoricul luptei din Polonia, i-am conturat modalitatea, am subliniat metodele nou apărute în ducerea unui război aşa cum erau concepute de guvernele şi statele majore participante la războiul din 1918.

„Doresc, mi-a spus Preşedintele român, să-mi arătaţi în ce mod informaţiile sau învăţămintele furnizate de acest prim act al războiului sunt de interes pentru ţara mea, în mod obiectiv; în ce măsură şi în ce fel se pot aplica la situaţia politică şi militară a României.

După ce am ascultat rezumatul şi concluziile dvs., vă voi expune părerea mea asupra politicii poloneze, asupra erorilor militare pe care le-a comis şi învăţămintele pe care le-am reţinut, folositoare României.

– Polonia nu trebuia să conteze pe pactul de prietenie cu Germania. Acesta a fost denunţat în ziua în care planul de cucerire german prevedea mutilarea sau dispariţia Poloniei. Trebuia să-şi pregătească puterea militară ca şi cum ameninţarea Germaniei ar fi existat deja în momentul declaraţiilor de prietenie.

– Polonia nu trebuia să conteze, în 1939, pe ajutorul imediat al ţărilor occidentale, aşa cum nici eu nu contez. Obligată, de bunăvoie sau cu forţa, în ziua agresiunii, să-şi părăsească zona de frontieră şi în consecinţă „culoarul", ea ar fi trebuit să cedeze pretenţiilor germane asupra acestui culoar, în scopul de a câştiga ea însăşi şi de a permite ţărilor occidentale să câştige timp.

– Eroarea politică a Poloniei, ca şi a Angliei, căci Polonia ar fi cedat fără brusca încăpăţânare a Angliei.

– Polonia a făcut şi o greşeală militară; ea trebuia să-şi mobilizeze trupele în acelaşi timp cu germanii; să-şi concentreze forţele, în acelaşi timp, dar în spatele frontierei, pe cursul mijlociu al Vistulei. Sacrificiu greu, dar singurul mijloc, sunt de acord cu asta, de a salva restul; de a supravieţui şi de a obţine ajutorul nostru. Ar fi trebuit să-şi organizeze un segment de apărare între **Stryj** şi **Dacester** şi frontiera românească pentru a salva ceea ce i-a rămas din armată şi apoi să organizeze trecerea în România a celui mai mare număr posibil de combatanţi şi a armamentului, salvaţi de la capitulare.

– Dacă lucrurile s-ar fi petrecut astfel, în acest moment situaţia politică şi militară din România ar fi mai bună decât este, căci este evident că situaţia noastră este proastă.

– Îmi dau seama de ceea ce România ar trebui imediat să facă pentru a nu comite aceleaşi greşeli, dacă ar fi într-adevăr ameninţată.

– România este ameninţată ?

– Aceasta este opinia mea. Vă voi cere-o, apoi, şi pe a dvs.

CURSUL VIITOR AL RĂZBOIULUI ŞI ROMÂNIA DUPĂ OPINIA LUI CĂLINESCU

Războiul, a spus dl. Călinescu, este între Anglia şi Franţa, pe de o parte şi Germania, de partea cealaltă. Noi nu avem motive să intrăm în luptă şi avem mari şanse să nu fim antrenaţi decât după un anumit timp.

Germania fie se va mulţumi pentru moment cu cuceririle şi în scopul de a le organiza, de a le digera, fie, dacă se consideră forţată să continue lupta, se va reîntoarce către Vest, mai degrabă decât să înainteze către Sud-Est. Dacă ar hotărî să o continue către Sud-Est pentru a ajunge la Mediterana şi la Marea Neagră şi şi-ar fixa ca obiectiv final Suez-ul, evenimentele din Polonia m-ar face să mă tem că ar cuceri întreaga Peninsulă Balcanică în câteva săptămâni.

Nu cred, a continuat el, în această eventualitate; obiectivul Germaniei este, fără îndoială, Franţa sau mai degrabă, prin Franţa Anglia. Hitler îşi propune obiectivele cele mai dificile; va viza, fără îndoială, înfrângerea Angliei prin cucerirea Insulelor Britanice, nu pe calea indirectă a Suez-ului.

În privinţa românilor, germanii au nevoie mai ales de resursele lor economice pentru ducerea războiului.

Dacă îi refuzăm, îi incităm să le ia cu forţa. Nu vor acţiona dacă punem aceste resurse la dispoziţia lor.

Le dăm tot ce doresc de la noi, ca fiind pentru ei de strictă necesitate şi vom evita războiul, sub rezerva că ei ne vor respecta independenţa.

Fără îndoială, atitudinea noastră ar avea puţină importanţă, dacă Germania ar avea nevoie să treacă peste România pentru a ajunge la Mediterana Orientală şi astfel, indirect, în Anglia. Sunt de acord cu aceasta, dar nu cred încă în această posibilitate.

Totuşi, trebuie să fim pregătiţi pentru orice. Recunosc că trebuie să ne pregătim serios pentru război, orice ne-ar spune Germania despre intenţiile ei în ceea ce ne priveşte. În această eventualitate ne interesează ce materiale de război ne vor da Franţa şi Anglia şi în cât timp vom fi susţinuţi direct sau indirect de forţele militare ale Occidentului.

V-am expus punctele noastre de vedere. Doresc să cunosc părerea dvs. pe care o aştept sincer şi fără falsă modestie, oricare ar fi importanţa politică a subiectului abordat.

ROMÂNIA SE AFLĂ ÎN AJUNUL UNEI INVAZII ?

Am subliniat, mai întâi, câteva motive pentru care Germania nu ar fi în măsură să atace către vest înainte de primăvara lui 1940. Germania nu era deocamdată capabilă să lupte împotriva armatei franceze. Era şi mai puţin pregătită să se angajeze într-o luptă decisivă înaintea iernii; de-abia în noiembrie, prea târziu, ar fi putut să-şi întoarcă maşina de război de la est către vest. Dimpotrivă, putea să-şi continue mişcarea imediat şi neîntrerupt către sud-est.

Admiţând că avea certitudinea înfrângerii definitive a Franţei înainte de începutul iernii, în nici un caz nu iarna ar intenţiona să traverseze Canalul Mânecii şi să cucerească Anglia. De altfel, nu dispunea de mijloacee tehnice necesare pentru a reuşi o debarcare în Anglia.

Invadarea Franţei l-ar duce pe Hitler într-un impas; dimotrivă, aşa cum credea şi interlocutorul meu, putea spera că va ajunge curând la Suez şi va determina intrarea Italiei în război.

Preşedintele ne-a întrerupt, mărturisindu-mi că era impresionat de acest

argument, care îi amintea de opinia asemănătoare a generalului Weygand.

Totuşi, am continuat, problema nu poate fi discutată sub toate aspectele fără a ne întreba care ar fi reacţia U.R.S.S.-ului în cazul unei înaintări germane către sud-est şi dacă cele două state nu sunt deja înţelese asupra acestui subiect. (La acea dată, U.R.S.S.-ul nu forţase încă frontiera polono-rusă). Preşedintele Călinescu era mult mai în măsură decât mine să aibă o opinie în această problemă.

Bine informat sau bun ghicitor, Preşedintele Călinescu şi-a manifestat temerile privind împărţirea iminentă a Poloniei. Se temea, de asemenea, de divizarea României, dacă li se lăsa ruşilor libertatea de a ocupa Bucovina şi Basarabia; germanilor – libertatea de a ajunge la Mediterana prin Transilvania şi Iugoslavia, Bulgaria şi Grecia. România ar fi astfel ameninţată din faţă de U.R.S.S. şi lateral de Reich. Soarta ei, între germani şi ruşi, ar fi asemănătoare celei a Poloniei. Ce părere aveţi despre asta ? m-a întrebat Călinescu.

Amintind lunga istorie a rivalităţii dintre ruşi şi austrieci în Balcani, am argumentat că este puţin credibilă stabilirea unui acord între ruşi şi germani pentru împărţirea ţărilor balcanice.

U.R.S.S.-ul nu era în măsură, pentru moment, să se opună ambiţiilor germane; tocmai demonstrase că nu asta era politica ei. Pe de altă parte, era în firea lui Hitler, încurajat de imensul succes obţinut în Polonia, să profite de forţa sa pentru a merge direct către ţel, pentru a-şi realiza simultan planul de expansiune în Europa Centrală, Ucraina şi Balcani şi planul de război pentru a înfrânge Anglia, prin Suez, înainte ca Stalin să ajungă în situaţia politică şi militară de a i le zădărnici.

Şi totuşi, va veni ziua când pretenţiile lui Hitler asupra Balcanilor şi a Mediteranei Orientale îi vor aduce pe ruşi în tabăra aliaţilor.

Stalin a complotat cu Hitler pentru împărţirea Poloniei, fără a-şi compromite politica ulterioară. Nu ar fi la fel pentru Balcani.

Hitler avea nevoie de sprijinul lui Stalin pentru a câştiga lupta în Polonia. Acum consideră că se poate lipsi de ajutorul lui Stalin şi că nu are motive să se teamă de el.

În concluzie, germanii erau deci primii duşmani ai independenţei României. Ei erau cei care, în aceste momente, o ameninţau cu invazia, în timpul unui marş îndrăzneţ către Suez, care, probabil, exista în planul lor[1].

Preşedintele Călinescu a fost de acord cu aceasta. Este posibil, a spus el, ca germanii să-şi continue marşul în direcţia Dodecanez-ului şi a Suez-ului, fie imediat, fie la primăvară. Este suficient că această posibilitate există. Trebuie să ne pregătim s-o înfruntăm cu hotărâre.

---

[1] De fapt, nu a fost aşa. Previziunea lui Călinescu a fost cea care s-a realizat în '39-'40.

PLANUL DE APĂRARE A ROMÂNIEI ADAPTAT LA NOUA SITUAŢIE

Cum am putea s-o facem ? După experienţa poloneză pe care tocmai aţi trăit-o. Părerea dvs. mă interesează în mod deosebit.

Şi Călinescu a întins pe masă o hartă mare a Europei de sud-est.

Nu cunosc bine situaţia dvs. militară, am mărturisit, dar ştiu că, exceptând convocarea unor ofiţeri şi specialişti, nu aţi mobilizat armata. Totuşi, în câteva zile, germanii, dacă vor să forţeze frontiera românească ar face-o. În această privinţă sunteţi în situaţia Poloniei, la sfârşitul lui august 1939.

Nu vă cunosc planul de concentrare şi al primelor operaţiuni, dar sunt convins că prevede apărarea pământului românesc pe frontieră. Măsuraţi întinderea acesteia, luând în considerare şi frontiera româno-ungară şi pe cea româno-polonă; raportaţi la această întindere numărul de divizii pe care le aveţi pregătite de luptă.

Desigur că terenul este mai accidentat decât pe câmpiile poloneze, dar nu sunt informat că aţi organizat un sistem puternic de apărare pe toată frontiera ameninţată şi nici o reţea de legături. Calea ferată şi mijloacele voastre de transport auto nu v-ar permite o grupare rapidă a mijloacelor de luptă pentru o confruntare armată pe frontieră.

Este deci, din mai multe puncte de vedere, situaţia Poloniei de la 1 septembrie, anul trecut.

Acceptând realitatea, forţele româneşti ar fi nimicite de forţele aeriene şi coloanele blindate germane înainte de a se putea grupa undeva pentru o apărare organizată.

Călinescu nu s-a arătat deosebit de impresionat de aceste previziuni sumbre, admiţând deja, în mintea sa, că germanii ar putea ajunge la Mediterana în câteva săptămâni. Totuşi, când a început să analizeze critic politica şi planul de război ale Poloniei, a descoperit brusc, că aceeaşi analiză critică este valabilă şi pentru politica şi planurile militare ale României; în acel moment a lăsat să se întrevadă o nelinişte vie.

L-am atenţionat că toate statele majore aliate ar trebui, fără întârziere, să-şi anuleze vechile planuri de război şi să conceapă altele, cât mai repede, la ordinul guvernelor lor.

Cea mai mare parte a guvernelor refuzau să o facă din inerţie sau din lipsă de realism şi din lipsă de timp şi de hotărâre.

Desigur că nu putea fi vorba de a modifica în câteva zile sau în câteva săptămâni planurile de mobilizare, de concentrare şi ale primelor operaţiuni. Ar trebui, totuşi, ca guvernele să-şi propună adaptarea planurilor de acţiune la datele reale şi posibile; în caz contrar, eşecul acestora ar fi de condamnat.

Preşedintele Călinescu şi-a exprimat ezitarea de a abandona o parte atât de importantă a teritoriului românesc, mai ales a zonelor în care mulţi locuitori erau de alte origini etnice. Dar reprimându-şi acest gând, mi-a cerut să precizez care ar trebui să fie, în mare, planul de apărare a României.

I-am precizat că:

O acoperire pe frontieră deja exista.

O linie de rezistenţă prezentând unele avantaje, pe care i le-am subliniat preşedintelui:

Dunărea de Jos, zona dintre cotul Dunării la Galaţi şi munţi şi linia est-vest a Alpilor (Carpaţilor) transilvani. Cu excepţia centrului său, în deschizătura dintre Dunăre şi Alpi (Carpaţi), această linie de rezistenţă ar fi puternică, ar împiedica acţiunile diviziilor blindate. În centru, spaţiul liber de apoximativ 100 km ar trebui imediat fortificat.

În sfârşit, o zonă de fortificaţie la est de Porţile de Fier, sprijinită la stânga de Alpii (Carpaţii) transilvani, orientată spre nord-est, ar permite adăpostirea armatei şi ar determina retragerea, nu către Bulgaria, aliata germanilor, ci către Iugoslavia, Grecia, Albania, adică în direcţia în care ar găsi, foarte repede, sprijinul aliaţilor occidentali.

Mobilizarea tuturor mijloacelor de luptă la nord de poziţia fortificată, gruparea lor la sudul acestei poziţii ar trebui organizate pentru a fi efectuate înainte de agresiune sau în cel mai scurt timp.

Tot ceea ce, în planul existent, ar fi contrar măsurilor generale din planul discutat aici, ar trebui modificat în mod progresiv. Acest plan va fi completat cu organizarea bazelor aeriene la sud-est de poziţia de rezistenţă, pregătite să primească avioanele de vânătoare şi de bombardament care vor fi cerute de la puterile occidentale.

Se va lua legătura cu Guvernul şi Comandamentul din Iugoslavia pentru a obţine prelungirea liniei de fortificaţie a Alpilor (Carpaţilor) transilvani dincolo de Porţile de Fier; această prelungire va fi uşor obţinută, pentru că şi Guvernul iugoslav se confruntă cu aceeaşi problemă şi i se impune o soluţie construită pe aceleaşi baze.

Îmi propusesem să plec la Belgrad pentru a informa Guvernul şi Comandamentul de acolo şi a le sugera hotărâri analoge.

Călinescu s-a arătat interesat de intenţia mea şi a încurajat-o. La sfârşit mi-a cerut să amân, cu câteva zile, întoarcerea mea în Polonia şi să rămân la dispoziţia sa. Aş fi fost invitat, prin intermediul ambasadorului nostru, să-i întâlnesc pe miniştrii de război şi al aviaţiei şi pe şefii de stat major, bineînţeles, cu cea mai mare discreţie; nu trebuia să uit că misiunea germană mă supraveghea şi că urmărea vigilent relaţiile Guvernului român cu ambasadorii aliaţi.

URMAREA ÎNTREVEDERII

A doua zi, domnul Gafencu l-a informat pe ambasador că Preşedintele îi prezentase regelui un raport verbal al întrevederii noastre; că regele hotărâse să mă convoace confidenţial la Palat; că, pe de altă parte, Preşedintele stabilise o şedinţă a Consiliului de Miniştri pentru a examina situaţia politică şi militară creată prin înfrângerea Poloniei şi apropierea armatei germane şi pentru a stabili măsurile care se impuneau.

Am fost invitat să mă întâlnesc cu şeful Marelui Stat Major, cu ministrul de război şi cel al aviaţiei, la domiciliul lor. În cursul acestor întrevederi am studiat aplicarea în România a învăţămintelor reieşite din războiul Poloniei, în domeniile apărării terestre şi aeriene.

În privinţa forţelor aeriene, am fost rugat să stabilesc, în cadrul planului de mobilizare, de concentrare şi de operaţiuni pe care îl sugerasem, dispozitivul şi planul de acţiune al forţelor aeriene române şi aliate, care vor fi, eventual, trimise ca întărire. Am redactat precizările şi le-am înmânat, la o a doua vizită, şefilor ministerelor de război şi al aviaţiei.

Misiunea germană ne supraveghea din ce în ce mai mult. În sfârşit, a avut loc o dramă care, indubitabil, făcea parte din planul german de obstrucţie.

ASASINAREA PREŞEDINTELUI CĂLINESCU

Preşedintele Călinescu, după plecarea de la minister, când se întorcea acasă cu maşina, la orele 13, a fost asasinat, fără ca asasinii să fie arestaţi.

Vestea atentatului a consternat Capitala; toţi românii erau conştienţi de marea peierdere pe care o suferiseră, ca şi de motivele şi scopul asasinatului.

Toată lumea l-a atribuit misiunii germane. Explicaţia generală era politica pro-aliată a lui Călinescu şi intenţia germană de a obliga România, prin teroare, la a se conforma docil cererilor, sugestiilor şi presiunilor Reich-ului, transmise prin ambasada şi misiunea lor.

În zilele următoare nu au fost schimbări în atitudinea guvernului în privinţa ambasadelor Franţei şi Angliei. Dar după constituirea unui nou guvern, atitudinea s-a modificat progresiv, în sensul unei rezerve accentuate şi al unei prudenţe mai mari, menţinându-se totuşi relaţii cordiale, chiar prieteneşti.

ŞTIREA INTRĂRII ARMATEI SOVIETICE ÎN POLONIA

România afla, în acelaşi timp, o altă dramă. Armata sovietică trecuse frontiera polonă. Aşa cum prevăzuse Călinescu, Hitler şi Stalin îşi împărţeau

Polonia. În ultima clipă, U.R.S.S. dădea lovitura de graţie vitejilor luptători polonezi.

Elemente ale forţelor poloneze ajunse destul de aproape de graniţă au trecut în România. Guvernul, Marele Stat Major şi ambasadele aliate din Polonia au venit la Bucureşti.

Se simţea o incertitudine îngrijorătoare privind acţiunile următoare ale germanilor şi ruşilor. Incertitudinea a persistat câteva zile, dar se pare că germanii hotărâseră să facă o pauză; deliberau dacă trebuie să-şi asimileze cucerirea obţinută atât de repede şi să propună pacea, să atace către vest sau să-şi continue înaintarea către Mediterana Orientală.

Trebuia să mă decid, în privinţa misiunii pe care o conduceam şi a activităţii mele personale.

Misiunea trebuia să ajungă la Beirut şi să se pună la dispoziţia generalului Weygand. Deocamdată, această posibilitate nici nu intra în discuţie; ofiţerii mei lucrau intens pentru a-i elibera pe ofiţerii şi soldaţii polonezi ajunşi în România şi a le înapoia acestora armamentul confiscat.

Cât despre mine, aş fi fost mai folositor de acum înainte la Bucureşti sau la Beirut.

Din momentul în care Hitler îşi va întoarce armele împotriva Franţei sau a Iugoslaviei pe direcţia Greciei sau către Triest, pentru a determina Italia să intre în război, consideram că aveam datoria să plec la Belgrad şi la Paris pentru a duce acolo informaţiile pe care le deţineam.

Telegrama trimisă în acest scop la Paris a rămas fără răspuns. Domnii Noël şi Thierry au fost de acord cu hotărârea mea de a pleca.

STAREA DE SPIRIT ÎN MOMENTUL PLECĂRII MELE DIN ROMÂNIA

• În timpul celor opt zile petrecute la Bucureşti am avut posibilitatea să-mi fac o impresie despre starea de spirit a populaţiei şi evoluţia acesteia.

La început, oamenii erau divizaţi, dar majoritatea era încă pro-aliaţi.

De la o zi la alta, sub influenţa victoriei prestigioase a armatei germane, a unei intense propagande şi a ameninţării, al cărei semn spectaculos a fost asasinarea lui Călinescu, încrederea în aliaţi a scăzut şi divizarea oamenilor s-a accentuat.

Unii, foarte impresionaţi de victorie, erau atraşi de Hitler din oportunism, calcul, egoism. Înainte de toate, trebuie să trăieşti. Cel mai bine este să fi de partea celui mai puternic. Forţa militară franco-engleză era cunoscută, dar era departe de România, pe când trupele germane erau aproape.

Aceasta era părerea generalizată în mediile finanţelor, industriei şi

comerţului.

Ceilalţi, simpatizând cu Franţa şi Anglia, încrezători în victoria lor finală şi chiar în sprijinul lor direct, îşi păstrau sentimentele pro-aliate, sperând că germanii nu vor invada Balcanii. Aceasta era părerea generală în înalta societate şi în mediile militare.

Şi unii şi alţii se temeau, totuşi, că vor fi victimele neputincioase ale presiunii germane şi ruse datorită depărtării şi pregătirii de război incomplete a Franţei şi Angliei.

Ceea ce s-a şi întâmplat. România a trebuit să suporte curând cedarea Basarabiei în profitul U.R.S.S.

Continuând opinia lui Călinescu, împinsă însă mult mai departe, România s-a apropiat de Reich.

UN APARENT INDICIU AL NEPUTINŢEI FRANŢEI

Am povestit amănunţit despre rezultatele misiunii mele la Bucureşti pentru că sunt semnificative din mai multe puncte de vedere.

Am trăit aici zile critice deoarece România se poate teme, într-un scurt interval de timp, că va avea o soartă identică Poloniei.

Aceste zile nu vor rămâne în istorie şi istoria va uita numele lui Călinescu, deşi el a murit din cauza devotamentului eroic pentru menţinerea independenţei României şi a tendinţelor sale pro-aliate.

Se poate observa, din rezumatul precedent, uşurinţa cu care un general al armatei franceze, este adevărat că având experienţa unui război pe care tocmai îl trăise, a găsit audienţă la Guvernul şi Înaltul Comandament din România.

Cititorul va avea sentimentul că eu risc încă o dată. Cum se face că Franţa, care a fost consilierul militar al tuturor aliaţilor între 1914-1918 şi chiar după 1918, a rămas practic mută în România? Nu era o eclipsă a inteligenţei şi hotărârii franceze, o abandonare a misiunii sale privind libertatea în Europa? A existat, în mod accidental, misiunea mea. A existat, dimpotrivă, o misiune germană foarte activă la Bucureşti.

Am raportat periodic la Paris despre toată activitatea mea şi despre comportarea Guvernului român. Am expediat la Paris, prin poşta aeriană, la 16 şi 17 septembrie, scrisori personale generalului Gamelin; la 20 septembrie – un fel de proces-verbal al întrevederii mele cu Călinescu; acest document dădea o idee despre starea de spirit a guvernelor şi mediilor oficiale din statele balcanice.

MISIUNEA ÎN IUGOSLAVIA
PRIMIREA LA MINISTRU ŞI SPRIJINUL SĂU

Eram aşteptat la aeroportul din Belgrad de ataşaţii militari şi cu al aviaţiei. De asemenea, agenţi germani au asistat la coborârea mea din avion; misiunea germană din România nu uitase s-o prevină pe cea din Iugoslavia asupra plecării şi destinaţiei mele, căci dacă la Belgrad, ca şi la Bucureşti, nu exista misiune franceză, exista în schimb o importantă misiune germană.

Am plecat imediat, însoţit de ataşatul militar, să-l întâlnesc pe ambasadorul Franţei, dl. Brugère. La început am fost primit foarte rece. Ambasadorul a subliniat că nu aveam nici un ordin de misiune la Belgrad; că nici o telegramă de la Quai d'Orsay nu-l anunţase şi nu mă acreditase pe lângă el.

Asta era uşor de explicat, deoarece eu însumi luasem iniţiativa acestei misiuni, i-am menţionat fără succes.

Ambasadorul m-a prevenit „că trebuia să-mi continui fără întrerupere călătoria la Paris. Nu trebuia nici măcar să mă opresc; îl puneam într-o situaţie jenantă. Sosirea mea la Belgrad ve crea neplăceri Guvernului iugoslav. Legaţia germană va protesta pe lângă el contra şederii, în capitala unei ţări neutre, a unui general francez care luase parte la războiul din Polonia împotriva Germaniei.

Guvernul de la Belgrad va fi obligat să dea satisfacţie protestului german; eu voi fi, astfel, cauza unui incident".

Am fost foarte puţin afectat de această admonestare; evocarea unui asemenea incident diplomatic îl lăsa indiferent pe soldatul care trăise drama poloneză. Ambasadorul, deja destul de mirat, a rămas stupefiat când m-a auzit spunând, cu un strop de umor şi cu fermitate, că intenţionam, cu acordul obţinut datorită lui de la Guvernul Iugoslaviei, să rămân câteva zile la Belgrad, să mă întâlnesc cu ofiţerii din Statul Major al Aviaţiei, cu şeful Marelui Stat Major şi să fiu primit de Preşedintele Consiliului.

Ambasadorul a considerat aceste intenţii excesive şi fără legătură cu împrejurările; mi-a dat un exemplu. În ajun trecuse prin Belgrad, venind din Beirut şi îndreptându-se spre Paris, un general de divizie, adjunct al generalului Weygand, însărcinat cu zona militară din Sud-Est. Acest general îşi exprimase dorinţa, din partea generalului Weygand, de a se întâlni cu şeful Marelui Stat Major. Cererea sa, prezentată de ambasador, nu a fost acceptată şi generalul a fost rugat să-şi continue drumul către Paris.

I-am amintit d-lui Brugère că tocmai participasem la război, un război total diferit de ceea ce-şi imaginau la Belgrad şi la Paris.

I-am povestit de concursul care mi s-a dat în Polonia de către dl. Léon

Noël, despre ceea ce făcusem la Bucureşti, cu ajutorul d-lui Thierry, despre rezultatele obţinute în capitala României cu toată opoziţia germanilor. I-am arătat care urma să fie programul meu la Belgrad, dacă aş fi fost susţinut de ambasadorul nostru.

Dl. Brugère şi-a schimbat cu totul poziţia. L-a însărcinat pe adjunctul său să organizeze un dejun pentru a doua zi, la care erau invitaţi şeful Marelui Stat Major, şeful aviaţiei şi două înalte personalităţi politice şi să cheme imediat la telefon Cabinetul Preşedintelui Consiliului, pentru a solicita o audienţă.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

CONSTRUIREA SATULUI MODEL „ANTONEŞTI", DIN COMUNA CORBENI, JUDEŢUL ARGEŞ, 1941-1944

DAN PINTILIE

În ziua de 10 iulie 1941, o ploaie torenţială a cuprins Ţara Loviştei şi judeţele Argeş şi Vâlcea. Cum ploaia a durat, fără încetare, trei zile şi trei nopţi, apele râurilor Topolog, Argeş şi Vâlsan, s-au umflat transformându-se în torenţi.

Din cauza ploilor abundente, o parte din lemnele exploatării CAPS ce pluteau pe apa Argeşului s-au strâns într-un zăgaz natural în aval de comuna Aref. Acest zăgaz a stăvilit, în parte, apele râului formând în acel loc, un mare lac de acumulare ce s-a revărsat după 48 de ore de presiune. Apele scăpate din zăgaz au năvălit furtunos în cantităţi uriaşe, în plină zi, la orele 14,00 ştergând de pe suprafaţa pământului parte din satul Căpăţâneni, aşezat la nivelul albiei Argeşului.

O telefonistă, sesizând pericolul, a comunicat de îndată situaţia comunelor din aval. Fără această alarmă dezastrul ar fi fost o catastrofă pentru comunele din aval, unde potopul a produs numai grele pierderi materiale, oamenii şi în parte vitele lor de muncă având timp să se refugieze pe dealuri.

În comuna Căpăţâneni, în afară de 32 de locuinţe au fost distruse şi toate aşezările gospodăreşti iar în aval toate podurile din comunele Corbeni, Oeşti, Albeştii de Argeş şi mai departe până la Piteşti, unde podul C.F.R. de la Bănănăi a fost grav avariat la încheieturi. Distrugeri similare de proporţii mai mici s-au produs şi pe văile Topologului şi Vâlsanului, pe ale căror albii podurile au fost măturate, iar parte din şosele, avariate grav, au făcut circulaţia impracticabilă.

Colonelul Gallin, directorul cabinetului militar, a înştiinţat imediat pe vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu. Acesta l-a însărcinat pe Constantin C. Popescu, care se afla mobilizat la cabinetul militar, să se deplaseze la locul sinistrului. După două săptămâni de muncă, rezultatul constatărilor a fost: distrugeri materiale enorme; calea ferată îngustă CAPS distrusă pe o porţiune de 22 km de la Oeşti până la Cumpăna; multe poduri desfiinţate sau grav avariate; şoseaua judeţeană Corbeni-Oeşti-Curtea de Argeş,

distrusă pe o porţiune însemnată; liniile telefonice deteriorate grav pe întregul traseu. Numai pe Valea Argeşului pagubele s-au ridicat la peste 120 milioane de lei, ele însumând pe întreg teritoriul judeţului Argeş, 510 milioane lei. Pe valea râului Vâlsan apele au distrus toate podurile pe traseul Brădet-Piteşti.

La 5 august 1941, o decizie apărută în Monitorul Oficial, numea pe Constantin C. Popescu „delegat al Preşedinţiei pentru refacerea regiunilor inundate din judeţul Argeş".

Vicepreşedintele Mihai Antonescu, însoţit de ministrul de interne, au venit la Corbeni şi Sălătruc împărţind ajutoare în bani şi promiţând oamenilor îndureraţi refacerea căminelor distruse.

Cu ajutorul unui pluton de pionieri de la Craiova, condus de sublocotenentul inginer Popovici, lucrând ziua şi seara, în două schimburi, s-a restabilit circulaţia cu piciorul sau călare între Corbeni şi Oeşti, construindu-se punţi provizorii sau poteci noi.

S-a format pe lângă Preşedinţie, o comisie ad-hoc care să studieze situaţia şi să ia decizii. Din comisie făceau parte inginerul Fedorovici Constantin, şeful Centrului de exploatare CAPS, profesorul Gheorghe Focşa, inspector la Fundaţia Regelui Mihai şi arhitectul Bordenache, membru în Consiliul Tehnic Superior. Comisia a hotărât să prezinte Preşedinţiei următoarele propuneri:

I. Refacerea liniei de exploatare CAPS pe traseul Oeşti-Cumpăna în lungime de 22 km;

II. Refacerea şoselei şi podurilor de pe traseul judeţean Curtea de Argeş - Câineni, Curtea de Argeş - Corbeni şi Brădet - Piteşti;

III. Refacerea căminelor distruse de ape, pe islazul „La Pluta" din comuna Corbeni, teren indicat de organele administrative locale şi verificate de comisie, ca cel mai indicat, fiind la înălţimea de circa 20 metri faţă de albia râului;

IV. Intervenţii la Ministerul de Interne şi Ministerul Apărării Naţionale pentru fonduri materiale şi unelte.

Mihai Antonescu a aprobat propunerile comisiei şi s-au făcut, în consecinţă, forme pentru executarea punctelor 1,2 şi 4.

Ministerul de Interne a aprobat ulterior, un fond de 2 milioane şi 500 lei, care, întregit cu alt fond de 2.500.000 lei, economisit din primele ajutoare în natură, constituiau un mic fond iniţial pentru refacerea căminelor.

Armata a aprobat 15 vagoane de ciment, 3 vagoane de fier, 1 vagon de cuie, o mie cazmale şi sape, 2 betoniere şi mai multe roabe şi forje.

Pentru a se cunoaşte mai bine realitatea, comisia a vizitat tot ce se construise în acest gen în ţară la Dioşti-Romanaţi, Vânjuleţ-Mehedinţi, Topoloveni-Muscel şi Tigveni-Argeş.

Problema ridicării satelor se dezbătuse pe larg în presă. Multe iniţiative locale şi în special acea bine cunoscută a profesorului Gusti, aduceau contribuţii teoretice şi practice importante pentru rezolvarea problemelor de teren. În urma discuţiilor din cadrul comisiei, s-a stabilit să se proiecteze pentru viitoarele cămine rurale, trei tipuri de case: mici, mijlocii şi mari, după nevoile familiilor mai mici sau mai mari. Aceste case urmau să se construiască într-un sat model şi să se repete de zece ori, construindu-se un număr de 32 de clădiri pentru familiile celor sinistraţi. Zece din aceste construcţii aveau prevăzute pentru gospodărie, grajduri de vite mari şi mici, coteţe pentru oi, păsări şi porci.

Terenul viitoarei construcţii era în cornişe şi avea o suprafaţă de 17 hectare. În mijlocul satului, într-un centru civic, se proiectau instituţiile publice, necesare satului nou şi vechi şi anume: a) Un grup administrativ cu toate instituţiile necesare, primărie, percepţie, jandarmerie, cooperativă, bancă populară, etc. prevăzut cu un turn decorativ cu o cameră de inspecţie şi o culă. b) Un grup de sănătate, format dintr-un mare centru de ocrotire a sănătăţii cu subsol, parter şi etaj. El cuprindea: băi populare cu duşuri, căzi şi camere de deparazitare, o cantină şcolară cu o sală de mese, oficiu şi bucătărie şi o grădiniţă de copii, deoarece vechea aşezare comunală dispunea de o şcoală cuprinzătoare pentru toată populaţia. La parter: farmacie, cabinet dentar, creşe cu anexele respective, iar la etaj: spital pentru bărbaţi şi femei cu săli de operaţie şi rezerve pentru bolnavi. c) Un grup cultural, compus dintr-un cămin cultural monumental prevăzut la parter cu sală de şedinţe şi reprezentaţii, scenă, foyer pentru public, muzeu local şi librărie; la etaj: sală de joc acoperită, cu terasă şi perspectivă spre munte. d) Un grup economic compus dintr-un han turistic cu subsol, parter şi două etaje. La parter se construia: un restaurant cu toate dotările necesare, iar la subsol garaje pentru maşini şi pivniţă specială.

La etajul I se proiectase 16 camere confortabile prevăzute cu băi şi instalaţii sanitare. La etajul II se construia o mare sală cu paturi pentru circa 100 turişti, camere pentru personalul de serviciu, duşuri, instalaţii sanitare.

Sectorului economic îi erau destinate: prăvălii pentru comerţul local, brutărie, băcănie, măcelărie cu frigorifere, o sală de vânzări în aer liber, ateliere de rotărie, fierărie, tâmplărie şi o fabrică de brânzeturi.

Toate aceste clădiri se construiau în spatele palatului administrativ. De asemenea, urma să se construiască în marginea satului, înspre viaduct, o şcoală de horticultură cu instalaţie pentru industrializarea fructelor, iar în vecinătate un stadion sportiv şi un ştrand.

Ansamblul arhitectonic general se întregea prin clădirea, în vârful dealului, a unei biserici şi a unui post de pompieri.

Accesul la sat pentru pietoni se făcea printr-o scară monumantală care urca în centrul civic al satului. În faţa acestei scări se proiectase o gară de călători ce urmau să sosească de la Curtea de Argeş pe linia îngustă de

exploatare CAPS cu eventualele electromotoare pentru linii înguste, asigurate în principiu de Societatea „Reşiţa".

Construcţia tuturor clădirilor se făcea din ziduri masive de cărămidă cu socluri din piatră rostuită. Casele erau prevăzute cu planşee de beton armat, pivniţe, instalaţii sanitare şi de apă.

Cu aceste indicaţii, arhitectul Bordenache a cerut să i se pună la dispoziţie încă trei arhitecţi, propuşi de el şi s-a trecut la proiectarea clădirilor publice şi a celor particulare.

Ca să se poată sistematiza terenul de construit s-a intervenit la armată să se facă pentru comuna Corbeni aerofotogrametrii şi s-a reuşit să se detaşeze tot la Corbeni inginerul Marincea, care a ridicat terenul.

Întocmirea planurilor de sistematizare şi a tuturor lucrărilor pregătitoare a durat mai bine de trei luni, timp în care specialiştii s-au întrecut în a realiza lucrări calitative ce au întâmpinat uşor cenzura comisiilor de sistematizare, consiliului tehnic inclusiv Preşedinţia.

Arhitectul Bordenache a întocmit un proiect frumos de sistematizare al islazului pe care urma să se construiască satul, împărţindu-l în loturi cu deschiderea la stradă de 20 metri, şi cu adâncimea de 100 metri.

Viitorul sat, pe lângă centrul civic, cuprindea trei străzi A,B,C, pe care erau amplasate casele. În centrul civic se grupau toate clădirile publice, iar în jurul lor, pe străzi, casele gospodăreşti cu toate anexele lor. S-a întocmit paralel şi planuri de canalizare cu instalaţii de lumină electrică şi apă potabilă la toate clădirile satului. Pentru o mai bună circulaţie, terenul de construcţie fiind în pantă şi despărţit de comuna matcă prin albia râului Argeş, s-a hotărât legarea satului nou de şoseaua judeţeană ce străbate vechiul sat Corbeni, printr-un viaduct peste râul Argeş. O şosea în serpentină, străbătând parcul nou creat, lega comunicaţia veche de artera principală.

Ieşirea şoselei se făcea pe sub turnul palatului administrativ de unde cobora în pantă, peste un alt pod, în vechea aşezare. Se mai prevedea realizarea unor diguri masive de beton pentru apărarea malurilor în eventualitatea unei alte inundaţii.

Nimic, însă nu se atribuia gratuit. Viitorii beneficiari urmau să aibă mari reduceri şi înlesniri de plată dacă:

• 1) Aduceau în gospodărie vaci, oi, porci şi păsări de rasă a căror procurare urma să se facă după indicaţiile şi cu sprijinul unei administraţii ce urma să dirijeze comuna;

2) Mobilau casele cu mobilă rustică după modelele puse la dispoziţie de administraţie;

3) Cultivau terenul de gospodărie cu legume şi pomi selecţionaţi după planurile întocmite de şcoala de horticultură locală.

Dacă acest plan minimal se realiza în curs de trei ani locul se atribuia definitiv viitorului proprietar.

După calculele provizorii, ansamblul tuturor lucrărilor la viitorul sat se ridica la 312 milioane lei în 1941. Era o sumă enormă în comparaţie cu bugetul judeţului Argeş care era atunci de 32 milioane lei.

Datorită greutăţilor războiului, a obţine această sumă de la autorităţile centrale era imposibilă. Arhitectul Bordenache a arătat că 20-30% beneficiul antreprenorului şi 40% mâna de lucru se putea realiza dacă se găsea această mână.

La 26 septembrie 1941 la Bucureşti, la o conferinţă ministerială, prezidată de Mihai Antonescu, s-au prezentat planurile pentru construirea satului model. S-a cerut numai aprobarea planurilor căci se socotea că după obţinerea aprobării se puteau obţine mai uşor fonduri. După conferinţă, s-a discutat şi problema folosirii ca mână de lucru pe lângă meşteri, muncitori cu ziua, căruţaşi, adunaţi din localităţile învecinate şantierului şi prizonieri de război.

S-a intervenit în consecinţă să se pună la dispoziţie şi prizonieri de război şi să se organizeze în comunele Sălătruc, Oeşti, Corbeni şi Căpăţâneni lagăre pentru cazarea lor.

La 15 octombrie 1941 s-a aşezat piatra fundamentală pentru lucrările de construcţie a viitorului sat. Slujba religioasă a fost făcută de Episcopul Antal, nou venit în regiune. La 15 noiembrie 1941, Constantin C. Popescu era numit prefect al judeţului Argeş din ordinul Mareşalului Ion Antonescu dar îşi păstra şi funcţia de „Delegat al Preşedinţiei".

La fabricarea cărămizilor erau întrebuinţaţi 200 de oameni, 100 la săpături, pentru fundaţii şi patul străzilor, iar 200 meşteri şi lucrători calificaţi. Transporturile se făceau cu căruţele pentru nisip şi bolovani de soclu, cu autocamioanele şi trenul pentru materialele grele, ciment, var, fier, lemne, cuie. Căruţele din comunele Arefu, Albeşti, Oeşti şi Valea Danului deserveau şantierul prin rotaţie, plata lor efectuându-se în porumb, un mare stimulent pentru acele timpuri de lipsă. S-a achiziţionat cu două sute mii lei o presă, de la Sibiu, pentru confecţionat cărămidă şi s-au mai adus de la Tigveni, două sute de mii de cărămizi, proprietatea judeţului pentru începerea construcţiilor. S-au mai achiziţionat: 300 t var, 500 t ciment, 10 mii mp geamuri, clanţe, broaşte, guri de sobă şi carburanţi pentru maşini.

Cu aceste organizări, activitatea şantierului a început din plin în 20 mai 1942. La 20 iulie 1942 când a fost inspectat şantierul de către mareşalul Ion Antonescu şi Mihai Antonescu se construise în întregime o casă şi se terminaseră fundaţiile la alte şase, având turnate plăcile de beton armat. Reexaminate de mareşal, planurile de construcţie au fost din nou aprobate. După o amănunţită inspecţie pe şantier, mareşalul a declarat că „este frumos"

dar se merge cam încet cu luc-area. A fost a:ordat un nou credit de 12 milioane lei din partea Ministrului Fin.nţelor. Prin ·nunca tuturor s-au realizat până la sfârşitul lunii octombrie 1942, şaisprezece din cele 37 clădiri proiectate. Ele erau ridicate în roşu şi acoperite cu şiţă.

S-au mai realizat: fundaţii centrului administrativ, construirea parterului din piatră şi ridicarea zidurilor de roşu; definitivarea şi săparea fundaţiei casei de ocrotire şi sănătate şi construcţia patului străzilor. Lucrările executate reprezentau circa 30% din totalul lucrărilor proiectate. De asemenea s-au plantat 6.000 pomi selecţionaţi procuraţi gratuit de la Camera Agricolă. Totalul lucrărilor excutate s-a cifrat, după devize, la 66 milioane lei.

În anul 1943, şantieru a obţinut suma de 70 milioane lei pentru construcţii, la 15 martie 1943 lucrările reluându-se masiv.

Paralel cu lucrările de construcţii s-au făcut plantaţiile de brazi şi salcâmi pentru consolidarea malului platoului de construcţie, cu faţa spre râu. Pictorul Mazilescu, specialist în pictura bisericească, a realizat împreună cu soţia sa, tot pictoriţă, o serie de fresce pe unele frontoane. Pe turnul de la Palatul administrativ a realizat vechea stemă a Argeşului şi pe partea dinspre drumul principal, pe „Sfântul Gheorghe“, reprezentând biruinţa asupra necazurilor. Au fost pictaţi şi pereţii unor clădiri alese de el şi de arhitectul Bordenache.

Festivitatea de inaugurare a construcţiilor a fost stabilită de Mihai Antonescu pentru 15 octombrie 1943. Cu toate că i s-au adus argumente că lucrările nu pot fi terminate până atunci, acesta a stăruit ferm căci tot atunci se inaugurau şi lucrările executate pentru refacerea regiunii inundate: calea ferată Oeşti-Cumpăna, podurile metalice şi şoselele care funcţionau pe trasee noi. Deoarece ziua de 15 octombrie cădea într-o zi de vineri, festivităţile s-au amânat pentru 17 octombrie când alături de Mihai Antonescu erau prezenţi un important grup de miniştri, personalităţi din Bucureşti şi Maria Antonescu, preşedinta Ligii Operelor Sociale.

Maşinile cu oaspeţi au trecut podul ce lega platoul de construcţii peste râu, în piaţa palatului administrativ unde se organizase festivitatea şi unde erau adunaţi sătenii şi localnici din împrejurimi. Oaspeţii au fost întâmpinaţi de episcopul Antal care a efectuat serviciul religios.

S-a arătat oaspeţilor că tot ce s-a construit s-a făcut cu numai 62 milioane lei şi nu cu 312 conform devizelor din 1941, că ele s-au respectat întocmai şi s-a făcut o economie de 250 milioane lei. Au fost ţinute cuvântări de către Mihai Antonescu şi alţi invitaţi, la urmă acordându-se ordine şi medalii pentru cei ce-şi făcuseră datoria până atunci.

Inaugurarea grupului de lucrări şi a satului model a fost larg popularizată în presă şi cinema.

Pe data de 18.XI.1943, Constantin C. Popescu este avansat în gradul cel mai înalt din ierarhia administrativă a Legii din 1938, inspector general administrativ.

După plecarea fostului prefect, lucrările au încetat, iar şantierul părăsit şi dezorganizat. În anul 1944, acesta însă reuşeşte să reorganizeze şantierul iar lucrările încep din nou.

Până la 1 august 1944 s-au executat încă 10% din lucrările rămase neexecutate, punându-se accentul pe căminul cultural, hanul turistic şi scara monumentală.

La 5 august 1944, Mihai Antonescu, aflat la Olăneşti, îi cere lui Constantin C. Popescu, chemat de la Sibiu, să consimtă la atribuirea palatului administrativ şi a unui număr însemnat din clădirile satului model în scopul funcţionării Fundaţiei „Argeşul" înfiinţată în iulie 1944.

La 12 august 1944 a apărut legea care „a dărâmat unitatea satului şi a pus lespedea pe viitorul său" afirma fostul prefect care nu fusese de acord cu trecerea satului model în administrarea Fundaţiei Argeşului.

Lucrările au încetat căci frontul apropiindu-se de ţară nu se mai putea conta pe fonduri şi mână de lucru.

După anul 1944 inginerul Buşilă, fost ministru şi capacitate tehnică, întâlnindu-l pe Constantin C. Popescu, în Bucureşti, pe Calea Victoriei i-a spus acestuia din urmă: „Ascultă prefectule ! Dacă n-ai făcut nimic în viaţă decât satul acela, poţi să te mândreşti toată viaţa dumitale".

Constantin C. Popescu a fost preocupat de a găsi soluţia cea mai potrivită pentru starea juridică a construcţiilor din viitorul sat.

Se gândea la instabilitatea guvernelor. Era convins că dacă lucrarea nu s-ar fi terminat în timpul regimului Antonescu era îndoielnic că se mai putea continua în viitor. Era incertă şi soarta ţării în ipoteza sfârşitului războiului.

Era bine ca lucrările să fie continuate în viitor de către conducerea judeţului. Dacă s-ar fi exploatat inteligent locul construcţiei, aşezat în unul din cele mai pitoreşti puncte ale judeţului, se putea pune bazele unui **centru climatic** viitor.

O permiteau altitudinea de 620 m, climatul local şi aerul admirabil, ozonat permanent de marea vegetaţie şi bogăţie de ape.

Apropierea de Brădet, Cumpăna şi Curtea de Argeş, puncte balneoclimaterice, dealurile înconjurătoare fiind admirabile terenuri pentru sportul alb.

Noua aşezare s-ar fi dezvoltat repede şi dacă s-ar fi executat tot ce s-a conceput, satul ar fi fost deosebit de interesant prin concepţia sa unitară arhitectonică.

Valea Argeşului era dominată de farmecul naturii în care nu au pătruns încă efectele nocive ale civilizaţiei. Există un drum de 8 km neamenajat care

putea face transportul călătorilor cu autobuzul, în ambele sensuri. O parte din amatorii de drumeţii puteau fi atraşi aici mai mult ca pe Valea Prahovei, prea circulată şi modernizată. Înfiinţarea unei şcoli pentru învăţarea schiului putea atrage un mare număr de sportivi.

S-au făcut formele juridice corespunzătoare pentru trecerea în patrimoniul prefecturii. S-au înscris în buget, toate sumele disponibile şi s-au înregistrat toate materialele.

S-a asigurat astfel, proprietatea prefecturii, pentru toate construcţiile prezente şi viitoare. Prin planul de extindere se crea – din vânzarea caselor – un fond, astfel că sumele necesare pentru cheltuielile viitoare erau asugurate din aceste vânzări şi din exploatarea clădirilor cu caracter economic.

S-au întocmit 7000 de pagini de calcul şi devize pentru dezvoltarea satului model în viitor.

Satul model Antoneşti s-a construit în scopul refacerii gospodăriilor sinistraţilor din inundaţiile din anul 1941 – edificându-se şi o serie de construcţii de interes general, ce urmau să completeze viaţa socială a comunei Corbeni, urmărindu-se crearea unui centru model care urma, în timp, să întregească sistematizarea întregii comune, prin micşorarea perimetrului, sistematizarea construcţiilor şi a vetrei de sat; s-a urmărit, în construcţia clădirilor, respectul arheologic pentru formele trecutului arhitectonic regional, ridicarea standardului de viaţă al ţăranilor sub aspectul organizării colective administrative, astfel încât noua aşezare sătească să fie o creaţie urbanistică legată în modul cel mai firesc de vechiul Corbeni.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

ROMÂNIA ÎN FRONTUL SOVIETIC DISCURSUL DESPRE PACE ÎN ANII 1945-1964

ANDREI ALEXANDRESCU

De îndată ce Partidul Comunist Român a preluat puterea, el a înscris ţara noastră în siajul politicii sovietice. Noua „republică populară" a devenit un aliat total al lui Stalin iar liderii de la Bucureşti au căutat să reproducă cât mai fidel gesturile dictatorului sovietic. Politica internă şi cea externă ale României au fost mulate pe cele de tip sovietic şi comunist. Pe plan intern au fost aspru reprimaţi adversarii politici, a fost colectivizată agricultura şi au fost alocate însemnate mijloace dezvoltării industriei grele. În politica externă România a fost alături de Uniunea Sovietică în conflictul ideologic cu Occidentul dar şi în polemici mai restrânse ca aceea cu Iugoslavia lui Tito. În acest cadru era necesar şi firesc ca ţara noastră să acompanieze Uniunea Sovietică şi în propaganda sa pentru pace.

Aceasta are o incontestabilă origine ideologică ceea ce nu înseamnă că raţiunile de ordin practic au fost uitate. În anii postbelici înverşunarea în a dovedi dorinţa de pace a noului sistem socialist mondial a fost foarte puternică. Propaganda sovietică a profitat din plin de faptul că U.R.S.S. fusese atacată în 1941 de Germania hitleristă prin surprindere, exemplu ilustru pentru a arăta caracterul agresiv al imperialismului faţă de comunism. Puncte de vedere recente au arătat că purtarea U.R.S.S. în anii 1939-1941 era departe de a fi fost ireproşabilă,[1] totuşi atacul german este un fapt istoric.

În prima perioadă rolul României comuniste a fost doar acela de a se ralia punctelor de vedere sovietice. Destul de repede asupra românilor a fost lansat întregul arsenal de lozinci şi teze aflate la modă în spaţiul controlat de Stalin: lupta pentru pace, imperialismul agresiv, blocurile binelui şi răului, Occidentul fascist. Se arăta în primul rând că imperialismul este agresiv şi barbar, că martirizează Coreea, că este pe cale să treacă la ultimul stadiu definit de Stalin, fascismul. Minţile lucide puteau însă înţelege că de fapt U.R.S.S. prefera un război mondial decât să renunţe la ceva din cuceririle sale. Că acesta

[1] Suvorov, Vl. – **Spărgătorul de gheaţă**, Ed. Polirom, Iaşi, 1995

era descris ca unul de apărare ca şi în 1941 vine abia pe urmă ca importanţă. Subtilităţile comunismului sunt într-un anume sens infinite.

La 8 decembrie 1949, în faţa „activului de partid", Gh. Gheorghiu Dej expune proiectele de politică externă ce trebuie însuşite de Partidul Muncitoresc Român. Aşa cum era obiceiul pe vremea aceea, ele nu aparţineau conducerii partidului ci Dej le adusese cu sine de la Consfătuirea Biroului Informativ ce avusese loc la Budapesta în noiembrie 1949[2]. Aceasta avusese pe ordinea de zi „lupta pentru pace, lupta pentru unitatea clasei muncitoare şi lupta împotriva bandei de spioni şi asasini a lui Tito". Dar, ca lucrurile să fie clare „lupta pentru unitatea clasei muncitoare şi lupta împotriva bandei Tito-Rankovič sunt legate în mod direct de lupta pentru pace"[3]. Pe româneşte spus, din nou anihilarea unor duşmani ai U.R.S.S. şi ai lui Stalin care acum sunt social-democraţia şi regimul lui Tito sunt indispensabile păcii mondiale.

A fost prezentată poziţia sovietică, însuşită de întreg blocul comunist, privitoare la divizarea lumii într-un bloc al Binelui şi unul al Răului, condamnat însă inevitabil la pieire. Primul dintre acestea este, în mod obiectiv, sprijinitorul păcii pe când cel de al doilea, presat de istorie, pregăteşte permanent războiul: „S-au lămurit şi mai mult, printr-o analiză profundă cele două linii în politica internaţională: linia lagărului democraţiei şi socialismului lagărul păcii în frunte cu Uniunea Sovietică, şi linia lagărului imperialiştilor – lagărul aţâţătorilor la un război – în fruntea căruia se află Statele Unite ale Americii"[4].

De altfel, în acea epocă ponegrirea Occidentului era generală în România Socialistă. SUA mai ales erau vinovate de toate relele lumii iar plănuirea războiului mondial era doar un aspect al acestora. Însă victoriile socialismului, care asigură pacea, sunt ireversibile. Întărirea URSS şi proclamarea Germaniei Democrate şi a Chinei Populare, achiziţionarea energiei atomice care întăreşte lupta aniimperialistă, precum şi mişcările de eliberare naţională ce se desfăşoară arată degringolada capitalismului. El se vede lipsit de mijlocul său cel mai eficace şi cel mai definitoriu: războiul. „Mişcarea partizanilor păcii a luat o mare dezvoltare. A apărut pentru prima oară un puternic front al păcii condus de Uniunea Sovietică"[5]. Aflate în această situaţie fără ieşire puterile imperialiste, şi în primul rând SUA şi Anglia „desfăşoară pregătiri febrile în vederea provocării unui nou război". Toate acestea sunt foarte fireşti deoarece „pe măsură ce se ascute criza economică, pe măsură ce sfera de influenţă a imperialismului se îngustează, politica imperialiştilor devine tot mai aventuroasă şi nebunia războinică îi cuprinde din ce în ce mai mult". Aceasta înseamnă că „numai cea mai mare vigilenţă şi hotărâre a popoarelor va duce la

---

[2] Gheorghiu Dej, Gheorghe – **Lupta pentru pace, sarcina centrală a partidului nostru**, Ed. Politică, 1949.
[3] Idem, p. 3-4.
[4] Idem, p. 4.
[5] Idem, p. 5-6.

prăbuşirea planurilor criminale ale aţâţătorilor la un nou război"[6]. În condiţiile în care consolidarea frontului păcii este ţelul suprem al socialismului, el are dreptul de a pretinde orice efort şi de a tezauriza orice resursă: „Realizările noastre pe tărâm politic, economic şi cultural constituie cel mai de preţ aport la întărirea frontului păcii condus de Uniunea Sovietică"[7].

Occidentului îi erau atribuite cele mai josnice iniţiative şi planuri. În acest cadru se înscrie descrierea permanentă făcută celor din vest ca uneltitori permanenţi pentru un nou război mondial. Această propagandă specula cu abilitate faptul că pe scena politică din aceste state exista un puternic curent anti-comunist care pleda pentru o politică fermă faţă de subversiunea mondială practicată de URSS. Legăturile dintre politică şi industria de apărare mai ales din SUA, exacerbate la maxim, au permis descrierea puterilor democratice ca ţări dominate de o clasă războinică, exploatatoare şi profitoare. Pentru Gheorghiu-Dej „Statele Unite ale Americii au devenit un stat poliţist, o ţară în care legi fasciste ca legea Taft-Hartley sau Smith înăbuşe orice activitate obştească, o ţară a teroarei gestapoviste şi a linşajului"[8]. Este aici ilustrată teza potrivit căreia imperialismul degenerează inevitabil în fascism: „Transformarea Statelor Unite într-un stat poliţist, încălcarea brutală a celor mai elementare drepturi democratice, ofensiva împotriva nivelului de trai al maselor, intensificarea represiunilor sângeroase antipopulare, încurajarea rasismului şi a formelor sale bestiale de manifestare de felul linşajului, înfiinţarea lagărelor de concentrare pentru elementele progresiste, sentinţele mârşave de condamnare şi înscenările împotriva comuniştilor şi altor luptători pentru pace şi democraţie, marchează procesul de degenerare a democraţiei burgheze"[9]. Astfel arăta adversarul. Ce fel de pace ar putea oare exista cu fascismul de acest tip? Dacă imperialismul ar putea fi constrâns prin coexistenţă paşnică să renunţe la agresiune, el se va dizolva singur lovit de neputinţă: „lagărul imperialismului slăbeşte tot mai mult"[10]. Când pacea se instaurează, lupta de clasă se ascute. Ea poate lua forme infinite, stabilite după necesităţi de P.C.U.S. În esenţă, pacea comunistă înseamnă ca cei din Vest să contemple pasiv infiltrările sovietice. Neacceptând aşa ceva ei cedează tentaţiei războinice.

Un element nelipsit din discursul antirăzboinic este scoaterea în evidenţă a caracterului inuman al conducătorilor americani. Aceştia îşi dispreţuiesc poporul propriu şi se pregătesc permanent să subjuge noi popoare. Revista comunistă „În apărarea păcii" propune imaginea unui univers concentraţionar:

[6] Idem, p. 6.
[7] Idem, p. 10.
[8] Gheorghiu Dej, Gheorghe – **Raport asupra proiectului de Constituţie a Republicii Populare Române**, Ed. P.R.M., 1952, p. 21.
[9] Idem, p. 41.
[10] Gheorghiu Dej, Gheorghe – **Lupta pentru pace, sarcină centrală a partidului nostru**, Ed. Politică, 1949, p. 4.

„Înşelat de vorbăria despre democraţie cetăţeanul din Statele Unite – ca şi locuitorii altor ţări – cu greu îşi dă seama că, în prezent, americanii nu dispun de nici un fel de mijloace normale pentru a-şi face cunoscută unii altora starea lor de spirit politică şi pentru a-i informa de acest lucru pe conducătorii lor“[11]. Asupra tuturor veghează temuta poliţie politică numită FBI: „programul guvernamental de reprimare a opoziţiei continuă să fie tradus în viaţă. Şeful poliţiei secrete J. Edgar Hoover (...) continuă să aresteze cetăţenii pentru activitatea lor politică. Societăţile pacifiste sunt declarate de guvern „subversive“. “[12]

În acelaşi cadru se înscrie prezentarea făcută de comunişti războiului din Coreea. Avem imaginea unor crime monstruoase împotriva populaţiei paşnice. Conducătorii americani sunt cu nimic deosebiţi de Hitler.

Ulterior lucrurile au luat însă o altă direcţie. Dispariţia lui Stalin dar mai ales creşterea puterii armamentului nuclear au contribuit la consolidarea ideii de coexistenţă paşnică care „a devenit o necesitate vitală pentru întreaga omenire“[13]. Aceasta înseamnă că politica de forţă a Americii a dat faliment. Mai mult „dacă aţâţătorii la război s-ar lansa într-o aventură militară, popoarele ar pune capăt pentru totdeauna sistemului capitalist generator de război şi suferinţă pentru întreaga omenire“[14].

Din momentul în care nu mai poate recurge la război şi prădăciune capitalismul este în impas deoarece o concurenţă deschisă, liberă cu socialismul îl va reduce cu necesitate la neputinţă. Scopul socialismului este tocmai acesta: să-l lipsească de instrumentul vital al supravieţuirii sale, războiul: „Noi suntem convinşi de superioritatea socialismului în toate domeniile. Terenul de întrecere nu este însă războiul nuclear ci producţia de bunuri materiale, ştiinţa şi arta“[15]. De aici înainte orice domeniu de întrecere ar propune capitalismul, el este înfrânt dinainte: „Socialismul nu are nevoie să fie impus pe calea armelor, prin război. El va triumfa prin forţa exemplului viu, prin ajungerea şi depăşirea din punct de vedere economic a celor mai avansate ţări capitaliste“[16]. Vedem enunţată aici esenţa coexistenţei paşnice. Acum sunt în sfârşit create condiţiile pentru o adevărată dezarmare. Câtă vreme imperialismul a mai avut speranţa într-un război salvator, el şi-a putut spori arsenalele militare dar acum lupta popoarelor aproape l-a răpus. Acum această politică este în mod fatal anacronică şi mai devreme sau mai târziu acest lucru va apărea cu claritate. Lupta neabătută a popoarelor aduce acest moment tot

[11] **Statele Unite între război şi pace** în „În apărarea păcii“, nr. 29-30, oct.-nov. 1953, p. 51.
[12] **Ibidem**, p. 59.
[13] Gheorghiu Dej, Gheorghe – **Situaţia internaţională şi politică externă a P.R.M.**, Ed. Politică, Bucureşti, 1960, p. 9.
[14] Idem, p. 9.
[15] Idem, p. 9.
[16] Idem, p. 10.

mai aproape: „necesitatea dezarmării a devenit atât de evidentă, cerința popoarelor de a o înfăptui atât de viguroasă, încât nici o țară, nici un guvern nu poate nega urgența și însemnătatea problemei“[17]. Dușmanii înțelegerii între oameni încă mai pot face opoziție față de dezarmare. „Generozitatea“ sovietică nu a fost răsplătită de occidentali care au adus negocierile în impas. Secretarul general al PMR avertizează: „Adversarii dezarmării se vor strădui și de aici înainte să bage bețe în roate tratativelor de dezarmare“[18]. Gheorghiu-Dej spune ceva ce orice comunist are datoria să știe: deși își pot contempla înfrângerea de pe patul de moarte, capitaliștii sunt incorijibili.

Cu toate acestea stocurile de arme au continuat să crească. Acum armele sunt suficient de puternice pentru a curma firul vieții pe Glob. De aceea scopul dezarmării se „lărgește“, nu mai este vorba de a preîntâmpina războiul ci de a garanta dreptul popoarelor la viață. Conflictul între sistemele politice și sociale este depășit devenind un simplu caz particular. Acesta avea să fie sensul măsurilor de dezarmare propuse de România lui Ceaușescu.

[17] Idem, p. 13.
[18] Idem, p. 13.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

CÂTEVA ASPECTE DIN TIMPUL „FOAMETEI CELEI MARI" (1946-1947)

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU

Și asupra meleagurilor românești s-a abătut în numeroase rânduri foametea ce a provocat mari suferințe locuitorilor sărmani. La războaiele purtate de puterile vecine se adăugau calamitățile naturale și efectele se cumulau. Seceta a determinat de multe ori recolte proaste și în 1584 moldovenii mâncau mohor, iar praful era adunat de vânt în troiene. Fiul lui Vasile Lupu, Ștefăniță, a primit porecla de Papură Vodă de la oamenii care mâncau „papură uscată în loc de pâine, măcinând-o uscată"[1]. La 1828 oastea rusă aflată la asediul cetății Giurgiu își hrănea caii cu pâine în timp de țăranul român consuma „ciorbă" din coaja de copac măcinată peste care se presăra un pumn de mălai. Se trăia atât de rău încât consulul Franței, Hugot, putea să considere că nici un țăran nu ar rămâne dacă hotarele nu ar fi fost bine păzite de ruși[2]. Situația se va repeta peste 118 ani și documentele extrase din fondul „Inspectoratul General al Jandarmeriei" aflat la ANIC permit surprinderea tuturor greutăților în care s-au zbătut românii abia scăpați din grozăviile celui de-al doilea război mondial.

Mai 1945 adusese sfârșitul războiului și se părea că totul merge spre bine. Situația României nu era deloc fericită. Orașele erau transformate în ruine de aviația anglo-americană, iar hoardele sovietice au trecut la jefuirea sistematică a teritoriului românesc. Păsările de curte, mai greu de prins, erau secerate cu rafale de arme automate. În timp de pace însă, agricultura se reface rapid și primăvara lui 1946 anunță un rod bogat, dar, în vară, soarele „s-a topit și a curs pe pământ". Timp de 122 de zile la Calafat n-a căzut un strop de ploaie și puținii nori nimiceau cu grindina lor firavele recolte. Situația nu părea încă îngrijorătoare în august, țăranul așteptând să rodească porumbul despre care se spune că are nouă vieți. Când s-a constatat că nici această plantă nu

[1] Miron Costin, **Letopisețul Țării Moldovei**, ed. E. Boldan, București, 1956, p. 267.
[2] Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. 13, editate de Nerva Hodoș, București, 1913, p. 85.

poate rodi, ţăranii au început să se teamă de iarna apropiată. Guvernul, preocupat de câştigarea „alegerilor libere“, s-a dezinteresat de aprovizionarea populaţiei, amăgită doar pentru obţinerea de voturi cu masive transporturi de cereale. Cantităţile distribuite erau derizorii cum s-a întâmplat în judeţul Buzău unde s-au dat doar trei kg porumb în luna august şi apoi nimic[3]. Locuitorii înfometaţi au ales singura cale de supravieţuire: plecarea după cereale în zonele excedentare.

După alegeri, orice încredere în guvern a dispărut şi ţăranii au început să acţioneze pe cont propriu. La început au fost grupuri mici, dar, la sfârşitul lui noiembrie 1946, a debutat o mare afluire spre sudul şi vestul României. După un reflux de două săptămâni a pornit un al doilea val, urmat de un altul la cumpăna dintre ani. Din judeţul Vaslui, de exemplu, plecau zilnic grupuri de câte 150-200 de persoane şi care nu ţineau cont de autorităţi. Pe 13 decembrie un astfel de grup a reuşit să se îmbarce în tren cu toată opoziţia subprefectului şi a jandarmilor[4]. Mulţi ţărani căutau să obţină cereale şi furaje pe căi legale. Buzoienii au plătit mari sume de bani la Camera Agricolă pentru a achiziţiona frunzare, dar, cum guvernul interzisese acordarea de certificate de călătorie pe CFR, sătenii au fost siliţi să sacrifice animalele ce constituiau forţa motrice a plugurilor[5].

În situaţia dificilă prin care trecea ţara, guvernul comunist a ştiut să ia măsuri represive cu scopul de a ţintui populaţia înfometată în satele îngheţate unde să piară lent în aşteptarea ajutoarelor. Cei care se opuneau erau priviţi ca nişte sabotori ce încearcă să saboteze „planul de ajutorare organizat de guvern“. Apare aici cunoscuta tactică a aruncării responsabilităţii pentru eşecurile regimului chiar asupra victimelor inocente. Pentru a zăgăzui valurile umane, guvernul a mobilizat întreaga jandarmerie, unităţi militare din punctele obligate de trecere şi s-au desfiinţat numeroase trenuri de persoane ce veneau dinspre Moldova, măsură ocolită prin folosirea mărfarelor. S-a declanşat o adevărată vânătoare împotriva celor care au ajuns în zonele excedentare şi, de multe ori, situaţia s-a tensionat. Inspectoratul de Jandarmi Timişoara a evacuat 250 de moldoveni, dar aceştia „manifestă o vie nemulţumire şi în evacuarea lor se întâmpină greutăţi“[6]. Uneori se ajungea la ciocniri destul de violente cu forţele de ordine. Astfel, un tren cu 500 de înfometaţi a fost oprit de un detaşament format din 43 de jandarmi pentru control. Disperaţi, oamenii au ripostat cu o ploaie de pietre şi doar focurile de avertisment au asigurat retragerea forţelor de ordine. Cu o nouă locomotivă instalată în gara Suseni (Argeş), trenul a ajuns la Piteşti unde a fost supus unei minuţioase percheziţii, dar nu s-au confiscat decât

[3] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 96 / 1946, f. 179.
[4] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 97 / 1946, f. 252.
[5] Ibidem., f. 209.
[6] Ibidem., f. 456. Şi celelalte inspectorate au efectuat razii (V. Ibidem., dosar 96 şi 97 / 1946).

doi saci cu porumb şi trei cu bumbac[7]. Alteori se reuşea potolirea spiritelor prin asigurări ferme că în regiunile de baştină „s-au trimis transporturi masive de cereale"[8].

Populaţia era total nemulţumită de activitatea guvernului şi de lipsa planului de ajutorare. Comandantul Legiunii de Jandarmi Buzău, N. Constantinescu, remarca că populaţia „este din zi în zi mai îngrijorată şi manifestă nemulţumiri datorită faptului că nici până-n prezent nu s-au luat măsuri şi nu se văd luate vreun fel de măsuri pentru a se aduce cereale"[9]. Acelaşi ofiţer observa că locuitorii nu mai văd altă soluţie decât „să se unească şi să ia cu forţa de unde vor afla şi găsi, neţinând socoteală de legi şi autorităţi"[10]. Dar cea mai samavolnică măsură era aceea a confiscării cerealelor sub acuzaţia de speculă. O femeie văduvă din comuna Fierbinţi (Ilfov) şi-a vândut vaca, dar grâul i-a fost confiscat de jandarmi chiar în gara satului. Disperată, lipsită de unica sursă de venit, a vrut să-şi ducă copiii la prefectura nemiloasă[11]. Consăteanul Constantin Pericle s-a chinuit cu sacii tocmai din Vlaşca, dar a fost deposedat de întreaga încărcătură şi, în ianuarie 1947, a decedat de inaniţie[12]. Câteva zile mai târziu l-a urmat Alecu Stancu[13].

Cei rămaşi în sate o duceau foarte greu, trupurile sleite de foame trebuind să facă faţă şi gerului năprasnic. Ajutoarele primite de la guvern erau derizorii. Se distribuiau rar câte 1000 kg de cereale la o comună cu peste 1000-1500 de familii când necesarul ar fi fost de cel puţin 10 tone. Singura soluţie practică era găsirea de înlocuitori pentru alimente, dar aceştia doar amăgeau foamea. În localitatea Băsceni (Buzău) o familie a trecut la consumarea unor bulgări de pământ amestecaţi cu sare. Se serveau când căpătau tăria pâinii şi apoi se umplea stomacul cu multă apă, dar sănătatea era grav afectată[14]. În acelaşi judeţ dar în Calvini se prepara mămăligă din coajă de fag[15]. Borhotul de prune constituia o adevărată delicatesă şi doar cei avuţi au putut dispune de cantităţi mai mari pentru a rezista până spre primăvară[16]. Sosirea primăverii a îmbogăţit meniul cu urzici, planta posturilor şi a asediilor, preparate sub formă de salată, dar fără ulei, şi consumate fără pâine[17]. Casele şi curţile au fost golite

---

[7] **Ibidem.**, f. 607 şi 608.
[8] **Ibidem.**, f. 11.
[9] **Ibidem.**, dosar 96 / 1946, f. 26.
[10] **Ibidem.**, f. 26.
[11] **Ibidem.**, f. 132.
[12] **Ibidem.**, f. 132.
[13] **Ibidem.**, f. 132. Creşterea preţului la cereale a determinat vinderea pământului şi a caselor doar pentru a asigura supravieţuirea. Cum accesul la calea ferată era blocat, nici cei cu bani nu se puteau descurca, căile ilegale având tot un deznodământ nefericit (**Ibidem.**, f. 180). Rezultatele secetei, îndeosebi slăbirea potenţialului economic al ţăranilor, au favorizat colectivizarea.
[14] **Ibidem.**, f. 207.
[15] **Ibidem.**, f. 208.
[16] **Ibidem.**, f. 208. Borhotul era folosit în alimentaţie doar în timpul posturilor religioase, dar împreună cu alte alimente.
[17] **Ibidem.**, dosar 37 / 1947, f. 324.

de tot ceea ce se putea vinde şi lungi convoaie de căruţe încărcate treceau spre Oltenia[18]. Ţăranii n-au putut înţelege politica guvernului comunist şi îşi exprimau făţiş nemulţumirea: „am vândut pentru un sac sau doi de porumb ultimele ţoale sau zdrenţe din casă pentru a salva familia de foame şi după ce cu mare chin şi mizerie am ajuns aproape de casă ni se confiscă fără a se ţine cont de suferinţele şi greutăţile întâmpinate până am ajuns aici cu acest porumb“[19]. Guvernul însă demonstra capacitatea sa represivă, specifică regimurilor totalitare, şi deplina lipsă de umanitate încercând să facă din stat şi din partid singurii protectori capabili să hrănească întreg poporul.

Din cauza foamei, familii întregi s-au debilitat şi, treptat, au intrat în agonie. Numai în comuna Gura Teghii (Buzău) se aflau pe patul de moarte şase familii cu 33 de membri, iar la Păltineni alţi şase se aflau în aceeaşi situaţie. Aici muriseră deja trei oameni în ianuarie 1947[20]. După o statistică întocmită de jandarmi, doar în Buzău până la 8 ianuarie 1947 au murit 400 de persoane şi se estimau creşteri datorate gerului[21]. Cum în Moldova, de exemplu, peste 87% din locuitori sufereau de foame[22], numărul deceselor a sporit. O cifră exactă nu poate fi avansată deoarece pe certificate au fost trecute alte cauze, muşamalizându-se astfel neputinţa guvernului. Bolile au profitat de pe urma slăbirii organismului şi au completat efectele foametei. În comunele Salcia şi Sângeru (Prahova) au apărut numeroase cazuri de febră tifoidă datorate consumului de borhot de prune[23]. În zona montană a judeţului Cluj, în unele sate, 80% din populaţie suferea de râie şi, datorită lipsei săpunului, păduchii s-au înmulţit favorizând apariţia tifosului exantematic[24].

Nici în armată situaţia nu era mai bună. Echipamentul era învechit şi rupt, hainele groase lipseau şi paraziţii profitau de mizeria ce domnea în cazărmi. Alimentele erau puţine şi ostaşii veniţi în permisie povesteau că s-au înregistrat numeroase decese, mulţi s-au îmbolnăvit de tuberculoză sau au devenit adevărate schelete ambulante, incapabile să îndeplinească misiunea de a apăra ţara[25]. Numai în Compania C.F.R. Feteşti au murit câţiva soldaţi[26]. Se trimiteau scrisori disperate către părinţi, dar aceştia nu puteau decât să plângă cu lacrimi fierbinţi în satele unde îi ţintuia regimul comunist. Mulţi soldaţi preferau să dezerteze şi se întorceau după câteva luni, în cel mai fericit caz[27]. Practic regimul dorea ca populaţia să piardă încrederea în armata regală şi să

[18] Ibidem., dosar 96 / 1946, f. 179.
[19] Ibidem., f. 209.
[20] Ibidem., f. 263.
[21] Ibidem., nota informativă nr. 441 din 26 ianuarie 1947.
[22] A.N.I.C., fond Direcţia Administraţiei de Stat, dosar 92 / 1947, f. 207.
[23] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 96 / 1946, f. 75.
[24] Ibidem., dosar 38 / 1947, nota informativă nr. 456 din 23 aprilie 1947.
[25] Ibidem., dosar 37 / 1947, f. 206.
[26] Ibidem., dosar 96 / 1946, f. 187.
[27] Îndrumător în Arhivele Statului Argeş, Bucureşti, 1984, p. 117.

admire unităţile de „panduri", bine hrănite şi echipate.

Populaţia oraşelor o ducea mai bine în comparaţie cu lumea satului, regimul comunist dorind să submineze pătura ţărănească care se opusese cu îndârjire colectivizării în Rusia. Muncitorii primeau zilnic 300g (din decembrie 1946 doar 250g) la care se adăuga un supliment de 375g[28]. Funcţionarii şi membrii familiilor de muncitori primeau doar 250g pâine. Lipsa produselor de pe piaţă a provocat un puternic val inflaţionist ceea ce silea pe salariaţi să se mulţumească cu raţiile infime. Maiorul Mircea Dumitrescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Năsăud, a consemnat preţurile din aprilie-mai 1947 de pe piaţa din Bistriţa cu menţiunea că cei săraci nu mănâncă câte două-trei zile. Astfel, 1 kg de mălai costă 200.000 lei, o găină „doar" 500.000, oul se ridica la 20.000, litrul de lapte la 40.000 şi brânza la 300.000. Leafa unui funcţionar pe o jumătate de an permitea cumpărarea unei litre (16-18 kg) de grâu care costa două milioane şi se consuma într-o săptămână. Pensia unei văduve de război era echivalentă cu două ouă şi jumătate[29]. În multe întreprinderi, din cauza hranei insuficiente, lucrătorii „nu pot munci fiind slăbiţi de puteri"[30].

Autorităţile au primit ordin de la Bucureşti să liniştească populaţia deoarece guvernul depune toate eforturile pentru „a îmbunătăţi situaţia tuturor cetăţenilor din regiunile unde se simte lipsa de cereale[31]. Planul comunist era anacronic şi consta din colectări forţate de cereale din regiunile ocolite de secetă. Rechiziţiile s-au făcut astfel încât populaţia din aceste regiuni a ajuns muritoare de foame, situaţie care a provocat revolte locale. În ziua de 17 aprilie 1947, locuitorii sărmani din comuna Iedu (Mureş) au mers la primărie şi au cerut cerealele colectate, autorităţile fiind silite să cedeze[32]. Şi pe raza judeţului Cluj au fost semnalate mişcări împotriva colectărilor deoarece „populaţia săracă locală nu-şi are asigurată cota de cereale necesară până la noua recoltă"[33]. Jandarmii interveneau, în multe cazuri, cu brutalitate împotriva celor care încălcau hotărârile guvernului. Secretarul P.C.R. Pop Ioan şi Rusu Samoilă, preşedinte al organizaţiei Frontului Plugarilor, în fruntea sătenilor din Frata (Cluj) au împiedicat trei camioane să încarce grâu. Adunarea a fost împrăştiată cu forţa şi mai mulţi săteni au fost arestaţi sub acuzaţia de coalizare

[28] A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 96 / 1946, f. 20 / 21.
[29] **Ibidem.**, dosar 37 / 1947, f. 334 şi dosar 38 / 1947, f. 119 şi 138 şi 14.
[30] **Ibidem.**, dosar 38 / 1947, f. 11.
[31] **Ibidem.**, dosar 37 / 1947, f. 23. Centralizarea excesivă, specifică regimurilor totalitare, a dus la stricarea a mari cantităţi de cereale uitate prin gări (A.N.I.C., fond **Direcţia Administraţiei de Stat**, dosar 103 / 1947, f. 145).
[32] A.N.I.C., fond **Inspectoratul General al Jandarmeriei**, dosar 37 / 1947, f. 324.
[33] **Ibidem.**, f. 8. În februarie 1947, 60% din populaţia judeţului Ilfov era muritoare de foame, dar prin forţă se mai obţineau cereale, doar în comuna Cioflinceni s-au colectat 714 kg grâu şi 682 kg porumb (A.N.I.C., fond **Direcţia Administraţiei de Stat**, dosar 103 / 1947, f. 83).

cu reacţionarii[34]. Cu ajutorul jandarmilor s-au luat şi seminţele necesare pentru lucrările de primăvară[35].

Populaţia era nemulţumită şi de atitudinea Rusiei sovietice faţă de situaţia disperată în care se zbătea poporul român. Chiar muncitorii, consideraţi aliaţi ai comuniştilor, spuneau că „numai Prutul ne desparte de U.R.S.S. şi văd cum mor zilnic moldoveni şi tot nu ne trimit alimente, acestea trebuiesc să sosească de peste ţări şi mări, deşi cu ei (americanii) nu suntem în raporturi bune politice"[36]. Cei care gândeau astfel aveau o soartă tristă, putrezind în închisori sau lagăre sub acuzaţia de colaborare cu reacţionarii.

Materialul de faţă şi-a propus să prezinte doar câteva aspecte din timpul foametei. Pe măsura lărgirii bazei documentare se vor desprinde noi concluzii ce vor fi prezentate într-o viitoare lucrare.

[34] A.N.I.C., fond **Inspectoratul General al Jandarmeriei**, dosar 37 / 1947, f. 8. În unele gări, mase de oameni reuşeau să forţeze barajele forţelor de ordine şi să captureze pâinea cea de toate zilele (A.N.I.C., fond **Direcţia Administraţiei de Stat**, dosar 103 / 1947, f. 74 / 75).

[35] A.N.I.C., fond **Inspectoratul General al Jandarmeriei**, dosar 37 / 1947, f. 113.

[36] **Ibidem.**, f. 197.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

MAREŞALUL ION ANTONESCU – 50 DE ANI DE LA MOARTE

CĂPITANUL IOAN ANTONESCU – TATĂL MAREŞALULUI IOAN I. ANTONESCU

VASILE NOVAC

În lucrările publicate sub semnătura generalului ori mareşalului Antonescu, ca şi în cărţile, studiile şi articolele majorităţii istoricilor antonescieni, prenumele acestuia nu corespunde certificatului de naştere şi ultimei sale scrisori către soţie.

La naşterea copilului, în vara anului 1882 (2 iunie, ora 14), locotenenetul Ioan Antonescu i-a dat fiului său acelaşi nume cu al său – Ioan.

La zenitul vieţii, mai precis, în scrisoarea din 17 mai 1946, către soţia sa, Rica, mareşalul semna, în conformitate cu certificatul de naştere, simplu, dar şi regeşte: „Ioan"[1].

Fie c-a dorit sau nu, o parte din virtuţile militare şi din trăsăturile de caracter şi comportament ale căpitanului Ioan Antonescu le-a moştenit şi mareşalul. Tânărul Ioan I. Antonescu a avut aceeaşi meserie ca şi tatăl său – ofiţer activ – şi a servit în aceeaşi armă – cavaleria.

Cunoaşterea activităţii militare a căpitanului Ioan Antonescu, cu calităţile, oscilaţiile, inconsecvenţele şi defectele sale, consemnate de şefii săi ierarhici, poate ajuta la o mai bună înţelegere a evoluţiei, progreselor şi lipsurilor fiului.

Căpitanul Ioan Antonescu s-a născut, la Bucureşti, pe data de 29 iunie 1853, ca fiu al lui Anton Vasiliu şi al Sultanei, domiciliaţi în Bucureşti, Delea Nouă, districtul Ilfov. S-a căsătorit, la 27 ianuarie 1879, cu d-ra Chiriachiţa Dobrian, domiciliată, atunci, la Piteşti[2].

La 6 iulie 1870, Antonescu Ioan este însumat soldat, la Regim. 1 Artilerie, unde devine brigader – la 8 aprilie 1871, sergent – la 1 ianuarie 1872 şi sergent major la 15 august 1873. La 1 octombrie 1874, devenise sublocotenent, la Regim. 1 Roşiori, de unde este transferat, la Regim. 2

[1] Teodor Mavrodin, **Eroul martir. Textul original al scrisorii către Maria Antonescu**, în **Cultura. Ecologie, Umanism, Spiritualitate**, Publicaţie a Societăţii ecologice-Umaniste „Omul şi natura", Piteşti, nr. 2, 1991, pp.1 şi 4.

[2] **Arhiva Ministerului Apărării Naţionale. Memorii bătrâni. Căpitanul de rezervă Antonescu Ioan, f. 2.**

Călăraşi, pe data de 16 iunie 1879. Este avansat locotenent la acelaşi regiment, pe 8 aprilie 1881, iar la 15 octombrie 1884, este mutat la Regim. 10 Călăraşi. Din 16 septembrie 1886, funcţionează la Brigada Călăraşi Constanţa, unde este şi avansat căpitan, la 16 aprilie 1889. De la 1 aprilie 1883, revine la Regim. 1 Roşiori, de unde este transferat la Regim. 6 Roşiori, pe 1 aprilie 1896. La 1 octombrie 1899, este mutat în Miliţie, la Corpul 3, iar de la 30 martie 1900, este trecut în rezervă, la Regim. 6 Roşiori, pentru ca, de la 1 iulie 1900, să apară în evidenţa Diviziei a 5-a[3].

A participat la Campania din anii 1877 / 1878 şi a fost recompensat cu Medalia „Apărătorii Independenţei", „Crucea Trecerii Dunării", „Medalia Comemorativă Rusă" şi Ordinul „Stanislav" clasa a III-a"[4].

Între anii 1875-1878, îi sunt consemnate patru pedepse:

1. La 25 ianuarie 1875 – 2 ore arest simplu, date de căpitanul Lupu, pentru lipsă nemotivată de la instituţie;
2. La 17 mai 1875 – 48 ore arest simplu, date de căpitanul Roşianu, pentru lipsă de la instrucţie;
3. La 29 iulie 1875 – 30 zile arest date de către Divizie şi
4. La 3 iulie 1879 – 5 zile arest simplu, date de colonelul Cernovodeanu pentru scandal, trăgând o palmă unui comisar, în loc public[5].

Locotenent-colonelul Alecsandrescu, în prima notare ce-i face, la 1 ianuarie 1875, susţine că, „la Şcoala Cavaleriei, ca elev, a avut o conduită foarte bună; asemenea a arătat mult zel şi activitate pentru servici"[6]. Comandantul Şcolii, locotenent-colonelul Solomon, îl notează astfel: „Conduită – binişor, Ţinută – îngrijită ... Cunoaşte ... franţuzeşte. Cum serveşte – binişor. Aptitudini pentru echitaţie – are stăruinţă. Observaţiile şefului: „Acest ofiţer are un caracter aspru, puţin vorbitor. Conduita sa privată lasă de dorit. Printr-o severă disciplină, din partea superiorilor săi, va merge spre progres"[7].

La examenul de absolvire al Şcolii, s-a clasat al nouălea din 13, obţinând nota 13 la cursuri şi 9 la conduită, după cum atestă colonelul Creţeanu, comandant al Şcolii[8]. Locotenent-colonelul Alecsandrescu, la 1 ianuarie 1876, considera că Ioan Antonescu se achită de îndatoririle sale „foarte bine", iar, la 1 ianuarie 1878, adaugă: „în timpul Campaniei, ca ofiţer comptabil la partea activă ... a adus servicii remarcabile"[9].

[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem.
[6] Ibidem.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem.
[9] Ibidem.

La 1 ianuarie 1879, este notat de locotenent-colonelul Solomon, care menţine „notele de mai sus, cu deosebire că, la ducerea sa din Regiment, au arătat multă rea voinţă şi neglijenţă în serviciu“[10]. Locotenent-colonelul Rasty îl notează, în general, bine, la 1 octombrie 1879, ianuarie şi aprilie 1880: „Conduita militară şi privată este bună; asupra instrucţiei sale nu mă pot pronunţa, neavând ocazie a-l cunoaşte; ţinuta bună; cărţi nu joacă... cunoştinţele sale teoretice şi practice sunt satisfăcătoare“[11].

Între 1 iulie 1880 şi 1 iulie 1881, este notat elogios de trei ori, de maiorul Călinescu: „este serios, activ, inteligent, serveşte cu plăcere, încalecă bine, cunoaşte regulamentele, în teorie şi practică; conduita militară şi privată bună ...“[12].

La 21 octombrie 1881, locotenent-colonelul Filitti menţine aprecierile maiorului Călinescu, completând: „pe cât a comandat Escadronul 2, în lipsa căpitanului, a avut destulă aptitudine pentru comandă şi administraţie“[13]. Şi colonelul Dunca, inspectorul general al Cavaleriei, în toamna anului 1881, îl caracterizează ca: „ofiţer serios, bun de trupă“, considerând, însă, că „instrucţia rămâne a şi-o completa“[14].

Colonelul Filitis îi menţine notele anterioare, la 4 noiembrie 1882, iar, la 1 ianuarie 1883, constată, „cu plăcere, că notele ce i-am dat înainte, le merită“[15].

În anii 1883-1884, a fost pedepsit de trei ori, după cum urmează: a) la 14 decembrie 1883 – cu opt zile arest – pentru lipsuri repetate din cazarmă; b) la 15 februarie 1884 – cu alte 10 zile arest – pentru „neglijenţă şi rea conducere a plutonului“ şi c) la 30 aprilie 1884, cu patru zile închisoare, „pentru nedescărcare, la primirea furajului, cu un cântar prost“[16].

Generalul Vlădescu, în toamna anului 1883, îl nota, în linii mari, bine: „Ofiţer inteligent, cunoaşte regulamentul armei sale; înapoiat asupra Regulamentului asupra tirului; încalecă bine şi se prezintă bine înaintea trupei“[17].

Peste câteva luni, la 1 ianuarie 1884, colonelul Arion are numai reproşuri la adresa lui Ioan Antonescu: „acest ofiţer, fiind ca ofiţer cu îmbrăcămintea, i s-a ridicat sarcina acestui serviciu, din neîncredere şi rea conducere a serviciului. Nu i se poate încredinţa nimic, din cauză că găseşte mijloace de abuz. În toate privinţele lasă mult de dorit; lipsindu-i formele, nu s-a supus judecăţii în afacerea unui orz, ca unul ce a mai fost dat în judecată şi achitat.

---

[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem, f.f. 2-3.
[14] Ibidem, f. 3.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem.
[17] Ibidem.

Pe lângă celelalte rele obiceiuri, este şi bârfitor... l-am recomandat comandantului de divizie a-l avea în deaproape supraveghere"[18]. La 10 noiembrie acelaşi an, colonelul Arion arată că locotenentul Antonescu Ioan a fost mutat în Regim. 10 Călăraşi, a fost oprit a trece inspecţia şi, „în urma poveţilor, a promis că-şi va îndrepta purtarea"[19].

Într-adevăr, anul 1885 este benefic pentru Ioan Antonescu. Este doar lăudat şi nu primeşte nici o pedeapsă. La 10 aprilie, colonelul Filitti are numai cuvinte de laudă: „În aceste cinci luni ... mi-a dovedit că este un ofiţer serios, cu bună purtare, bun camarad; cunoaşte bine regulamentele în teorie şi practică; administrează prea bine serviciul cu îmbrăcămintea, ce i-a fost încredinţat"[20]. În octombrie, Filitti, menţinând aceste note, îl consideră „un bun ofiţer de cavalerie, apt pentru front, cât şi ca administrator",[21] iar generalul Creţeanu menţine aprecierile şefului de regiment[22].

Cu toate că, la 27 martie 1886, a fost pedepsit cu 15 zile închisoare de către ministrul de război „pentru că a bătut pe un domn Varduca, în septembrie 1886, colonelul Filitti menţine notele bune anterioare, adăugând că a fost mulţumit de el şi la Manevrele de la Buzău, atât în calitate de „comptabil" cât şi pentru că „eşea şi în front, călare, în toate zilele"[23].

Locotenentul Ioan Antonescu a fost pedepsit şi la 23 iulie 1887, de către generalul Dunca, „pentru lovirea inferiorului"[24]. În ciuda acestei pedepse, căpitanul Zisside îl notează elogios şi propune să fie „avansat la alegere": „Ofiţer devotat serviciului. Se ocupă cu instrucţia trupei conştiincios. A produs foloase, formând, prin instrucţia sa, buni soldaţi. Cunoaşte regulamentele tactice, precum (şi) compatibilitatea şi administraţia.

Venituri şi datorii băneşti nu are. Conduita militară şi privată prea bună.

În rezumat, bun ofiţer trupier şi poate fi bun comandant de escadron"[25]. La inspecţia generală din 1887, generalul Creţeanu menţine unele aprecieri, dar are şi rezerve: „Bun ofiţer. Cunoaşte îndestul de bine regulamentele tactice. Cam violent. Instrucţie generală, slabă"[26].

Pentru anul 1890, generalul Dunca apreciază că ştie să conducă şi să administreze bine escadronul, dar socoteşte că, „instrucţia generală lasă de dorit"[27].

---

[18] **Ibidem.**
[19] **Ibidem**, f. 4.
[20] **Ibidem**, f. 5.
[21] **Ibidem.**
[22] **Ibidem.**
[23] **Ibidem**, f. 6.
[24] **Ibidem**, f. 7.
[25] **Ibidem.**
[26] **Ibidem.**
[27] **Ibidem**, f. 8.

La 15 august 1891, generalul Dunca, Comandantul Diviziei active nu mai are obiecţii, ci constată lapidar, doar: „Continuă a fi un bun comandant de escadron"[28].

La inspecţia generală din 1891-1892, generalul Ipătescu, menţine toate notele favorabile anterioare şi constată că escadronul său este ţinut „în bună stare"[29]. În vara anului 1892, generalul Cantili, inspectorul cavaleriei, îl pedepseşte cu 15 zile închisoare civică, „pentru că a oprit câte 50 bani din solda a câtorva soldaţi pentru a le lega livretele" iar, la 16 octombrie, îi mai dă cinci zile închisoare „pentru deplorabila stare în care s-a găsit escadronul la inspecţie"[30].

În toamna anului 1892, şeful Statului Major al Diviziei Active, locotenent colonelul Geessy împarte laudele cu unele rezerve: „Este bun ofiţer de cavalerie, ar fi fost bun comandant de escadron, făcând corp aparte, când, pentru aceasta, mijloace ireglementare, precum a fost aceea de la inspecţie, asupra instrucţiei şi, pentru care, dl. inspector general l-a pedepsit"[31].

Generalul Cantili, la 17 octombrie 1892, are numai lucruri rele de spus: „Ofiţer incorigibil de a conduce un escadron singur. Abuzează de dreptul ce are de a da note ofiţerilor, spre a satisface ranchiune personale. Starea deplorabilă în care am găsit escadronul dovedeşte şi mai mult incapacitatea sa. Foarte slab în reglemente. Este neapărat a fi mutat în subordine"[32].

Necazurile, pedepsele, procesele şi notările proaste abundă în anul 1893. La 11 februarie, căpitanul Ioan Antonescu primeşte 20 de zile de închisoare, fiindcă „a jucat cărţi în cazarmă", iar la 19 noiembrie, generalul Cantili a mai ordonat să i se mai administreze alte cinci zile, „pentru incorectitudine în vânzarea şi cumpărarea unui al 2-lea cal"[33]. În notarea pentru 1893, generalul Ipătescu se referă doar la evoluţia procesului care i-a fost intentat. „A fost pus în urmărire pentru faptele de furt, mituire şi bătaia inferiorului".

Pentru cele două dintâi fapte, furt şi mituire, deşi faptele erau comise ... pentru mita primită, prevenitul nu a făcut nici un act privitor la poziţia în favoarea mituitorului, a fost scos din urmărire, iar pentru al 3-lea fapt de acuzaţie – bătaia inferiorului, a fost trimis înaintea Consiliului de Război al Diviziei Active Dobrogea, „în anul 1893, şi achitat, cu 3 voturi contra 2"[34]. Generalul Cantili, inspector general al Cavaleriei, şi-n toamna anului 1893, continuă să aibă opinii proaste despre căpitanul Ioan Antonescu: „Ofiţer foarte mediocru din toate punctele de vedere. Mă refer la notele mele din anul trecut.

---

[28] **Ibidem**, f. 9.
[29] **Ibidem.**
[30] **Ibidem**, f. 10.
[31] **Ibidem.**
[32] **Ibidem.**
[33] **Ibidem**, f. 11.
[34] **Ibidem.**

Reglementele nu le cunoaşte"[35]. În schimb colonelul Manu, la 19 septembrie 1893, este mulţumit de activitatea satisfăcătoare pe care o desfăşura în calitate de casier, pentru ca, la 28 iunie 1894, tot el, ca şef al Regim. 1 Roşiori, să-l laude: „Sunt foarte mulţumit de acest ofiţer, care-şi îndeplineşte serviciul de casier cu multă cunoştinţă, conduită şi ţinută prea bună"[36].

Locotenent-colonelul Danielopol, la 12 septembrie 1894, are şi el numai cuvinte de apreciere: „căpitanul Antonescu şi-a făcut serviciul cu activitate şi pricepere; deşi îndeplineşte funcţia de casier în corp totuşi, urmându-mi voia a comanda un escadron la instrucţie, l-a condus foarte bine la Şcoala de Regiment. În celelalte menţin notele d-lui colonel Manu"[37]. Noul inspector general al Cavaleriei, generalul Băicaianu menţine noile note bune[38].

Pentru anul 1895, căpitanul Antonescu beneficiază de elogii din partea maiorului Mustaţă, comandantul Regim. 1 Roşiori, a comandantului Brigadei, generalul Sollnescu, şi a inspectorului general al Cavaleriei generalul Băicoianu. Exemplificăm doar prin nota şefului direct: „Trebuie să constat cu plăcere, că ... a dat dovezi de inteligenţă şi bună conduită în serviciul său. Cunoaşte bine regulamentele. Conduita exemplară, caracterul serios, reuşind la examenul de maior, va fi bun ofiţer superior"[39].

În anul următor, a fost mutat la Regim. 6 Roşiori, unde comandantul, colonelul Corlătescu, susţine că nu l-a „putut aprecia îndestul, pentru a-l nota", dar îi arată dorinţa de a se prezenta la examenul de maior. Generalul Candiano Popescu, comandantul Brigăzii 2 Roşiori, scrie că e cunoscător al regulamentelor şi că e bun contabil, dar generalul Băicoianu, inspectorul general al cavaleriei are unele rezerve: „A mai uitat regulamentele, precum asemenea şi tactica. Pentru rest, menţin notele din trecut"[40].

Şefii săi îl notează bine, în anul 1897, exprimându-şi regretul că, fiindu-i refuzată prezentarea la examenul de maior, s-a descurajat şi se va retrage, după împlinirea a 30 de ani de serviciu în Armată.

Colonelul Corlătescu, comandantul Regim. 6 Roşiori, consemna, între altele, la 15 mai: „Ofiţer serios, prea bun comptabil, cunoaşte bine regulamentele, şi teorie şi practică, de-o corectitudine exemplară. Posedă cunoştinţe suficiente pentru a deveni ofiţer superior. Activ şi zelos. Sunt convins că ar face un excelent ajutor de şef de regiment... Se poate prezenta la examenul de maior şi ar trebui primit"[41].

[35] **Ibidem.**
[36] **Ibidem,** f.f. 11-12.
[37] **Ibidem,** f. 12.
[38] **Ibidem.**
[39] **Ibidem,** f.f. 13-14.
[40] **Ibidem,** f.f. 15-16.
[41] **Ibidem,** f.f. 16-17.

La 1 octombrie 1898, colonelul Corlătescu iarăşi îl laudă şi regretă eventuala plecare din Armată a căpitanului Ioan Antonescu: „A continuat a-şi îndeplini serviciul cu multă exactitate şi corectitudine. Este de regretat că acest ofiţer nu mai vroeşte să servească, căci este un perfect comptabil şi prea bun ofiţer“[42]. Generalul susţine, la rându-i, că este un bun contabil, că-şi îndeplineşte foarte bine munca adăugând: „Corect în aprecieri. Conduita militară şi privată bună“, iar generalul Băicoianu menţine aceste aprecieri[43].

Maiorul Schinski, din partea comandantului Regim. 2 Călăraşi, îl laudă, dar în zadar, pentru cariera lui: „Caracter serios, însă puţin violent. Modest, căutând a se aduna bine. Trăieşte bine cu camarazii săi. Îşi îngrijeşte de interesele familiei. Educaţia ce are – Oarecum îngrijită. Pune multă silinţă a-şi complecta studiile. Mai are 4.000 lei venit din proprietăţi. Este bun soţ, bun fiu şi religios. Acest ofiţer este inteligent, activ; călăreşte bine, cunoaşte bine reglementele, atât în teorie, cât şi în practică. Cunoaşte puţin limba franceză. A trecut trei clase gimnaziale“[44].

Se mai consemnează, între altele: „Este zelos. Sincer... Foarte apt (serviciu). Cam aspru. Administrează bine, însă susträgându-i-se un mandat de 300 lei, ca casier al Regim. 6 Călăraşi, a fost dat în judecată şi achitat.

6. Inteligenţa ... Satisfăcătoare. Pricepe bine, discută cu sânge rece, estimează bine...

8. La ce serviciu este bun: ca ofiţer şi contabil“[45].

La rubrica **Modul cum a făcut Campania** (1877-1878), se arată că a fost folosit în calitatea de contabil al Regim. 1 Roşiori, timp de un an, trei luni şi, şase zile şi, din această pricină, „n-a putut lua parte la nici o luptă“[46].

Din cele relatate mai sus, reese că Antonescu Ioan, după ce a făcut armata la artilerie, a absolvit Şcoala de Cavalerie, devenind ofiţer la această armă. Neavând decât trei clase gimnaziale, dotat cu calităţi de bun ostaş şi de bun gospodar, cu ambiţia de a promova pe scara ierarhiei militare, căpitanul Antonescu Ioan n-a putut deveni ofiţer superior, interzicându-i-se accesul la examenul de maior.

Din caracterizările şefilor săi, rezultă caracterul contradictoriu al comportării sale: când pedepsit pentru absenţe la serviciu, când lăudat pentru conştiinciozitate şi zel în muncă. Acuzaţiile de furt şi luare de mită alternează cu aprecierile de „corectitudine exemplară“.

Asprimea şi violenţa în comportament sunt, însă, constante ale caracterului său.

---

[42] **Ibidem**, f. 19.
[43] **Ibidem**, f. 20.
[44] **Ibidem.**
[45] **Ibidem.**
[46] **Ibidem**, f. 22.

Fără îndoială, că o bună parte din calităţile şi defectele sale le-a moştenit mareşalul de la tatăl său. Poate că, ajutat şi de calităţile moştenite de la mama sa, de mai multe şcoli civile şi militare absolvite, mareşalul Antonescu a reuşit să parcurgă cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare, să ajungă un excelent ofiţer de stat major, nu un simplu contabil şi ofiţer de trupă inferior.

Mareşalul, însă, a beneficiat de mai multe studii civile şi militare, care se puteau urma în România. În război, a avut norocul să fie numit la Biroul Operaţiilor unor armate sau la Marele Cartier General, având ca subalterni ofiţeri de talia viitorului general Bârzotescu Emanoil din Miceşti, şi şefi de talia generalilor Cristescu şi Prezan, în timp ce tatăl său a fost folosit ca simplu contabil de regiment.

Anexa 1

„No 133 iunie 3 Ioan Locotinent I. Antonescu

din anul unamieoptsuteoptzecişidoi, luna iunie, ziua trei, orele una după amiază.

Act de naştere a lui Ioan, de secs bărbătesc; născut eri, la orele două ziua, în oraşu Piteşti, la locuinţa părinţilor săi, cu n-o 138, din strada Zmeuri, Coloaria Neagră, fiu d-lui locotinent Ioan Antonescu, de ani douăzecişinouă, de religiune ortodocsă, român; de profesiune militar, domiciliat în acest oraş, şi al soţii acestuia, Chiriaţica, de ani douăzecişiunu; după declararea făcută de tatăl, care ne-a înfăţişat copilul.

I. Martore – Locotenent G. Chicoş, de ani 29, militar.

Al II-lea martor Ghiţă Dobrian, de ani 49, proprietar, domiciliaţi în Piteşti, care au subscris acest act, după ce li s-a citit împreună cu noi şi cu declarantele. Constatat, după lege, la casa părinţilor, de noi, Anton Oncescu, adjutore de primar, delegat cu actele civile din Piteşti.

Declarante, Locotinent I. Antonescu.

Martori – Lt. Gh. Chicoş.

– G. Dobrian

Oficieru, A. Oncescu“

Arhivele Statului Argeş, Colecţie Starea Civilă, dos. 1880-1882, f.f. 67-68 / 1882.

17 Mai 1946

Scumpa mea Rica

Am stat cu fruntea sus și fără teamă în fața Justiției și după cum stau și în fața Justiției supreme.

Așa să stai și tu.

Nimeni în această țară n-a servit poporul de jos, cu atâta dragoste pasiune și dezinteresare cum am făcut eu.

Am dat de la muncă până la banul nostru, de la suflet până la viața noastră, fără a-i cere nimic. Nu-i cerem nici azi. Judecata lor pătimașă de azi, nu ne impresionează și nici nu ne atinge. Judecata lui de mâine va fi

cu căldură și te îmbrățișez,
cu dragoste. —

Nici o lacrimă

Ioan

10.II.1982. —

Prin corespondența mea, uitată prin sertare, am dat peste această scrisoare originală, dată mie de mâna semnatarului, iar mama o avea din mâna soției sale (Maria – Rică): dacă Marin Preda ar fi avut această scrisoare în mână, poate că ar fi scris mai cu curaj, în cartea sa „Delirul" despre semnatarul acestei scrisori originale.
Au trecut 36 de ani de-atunci. —

Preot Marin S.
Diaconescu

Ultima scrisoare a Mareșalului Ion Antonescu, din 17 mai 1946, către soția sa.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM VIII, 1999**

PATRU ANI DIN ACTIVITATEA MAREŞALULUI ION ANTONESCU (1927-1929; 1931-1933)

Contribuţii biografice. Amintirile contemporanilor.

AUREL PENTELESCU

Se ştiu astăzi importante detalii asupra vieţii şi activităţii mareşalului Ion Antonescu. Se cunoaşte însă puţin sau deloc despre perioada – deosebit de rodnică din viaţa sa – când a fost comandantul celei mai înalte instituţii de învăţământ superior militar românesc – Şcoala Superioară de Război din Bucureşti, înfiinţată prin Înaltul Decret Regal nr. 2073 din 8 august 1889. (Din 1948, Academia Militară, iar din aprilie 1991, Academia de Înalte Studii Militare).

Şcoala Superioară de Război din Bucureşti era la data înfiinţării ei printre puţinele instituţii de acest gen din Europa şi din lume. În cei aproape 60 de ani de existenţă (1889-1948) a creat elita cadrelor de comandă şi de stat major din armata română; calităţile profesionale şi patriotice deosebite ale acestora au fost probate în acţiunile militare din cele două mari războaie mondiale ale veacului nostru, la care România a luat parte, apărându-şi interesele naţionale, însăşi fiinţa neamului românesc.

Mareşalul Ion Antonescu a fost ofiţer-elev (student) al acestei prestigioase instituţii de învăţământ superior militar în anii 1909-1911, promoţia 21, în gradul de locotenent, arma cavalerie, coleg de promoţie cu viitorii generali Alexandru Gorschi (şef de clasă prin vechime în grad), Florea Ţenescu (cu acesta fusese şi coleg de promoţie la liceul militar din Craiova), Nicolae Bolintineanu, Petre Cănciulescu, C. Cepleanu, Emil Gabrielescu, Mihail Hristescu, Constantin Ilasievici, Ioan Sichitiu, Anton Iovanovici ş.a.[1]

De remarcat că promoţia 21 a Şcolii Superioare de Război, din care a făcut parte şi viitorul mareşal al României, Ion Antonescu, a fost cea dintâi cu un număr mai mare de ofiţeri admişi, 34, în loc de 20, cât era tradiţia (şi

[1] **Istoricul Şcoalei Superioare de Războiu, 1889-1939**, Bucureşti, 1939, p. 396-397. Vezi şi **De la Şcoala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanţi. Profesori. Absolvenţi, 1889-1995**, ediţie de General-locotenent Mircea Agapie, Maior Constantin Hlihor, Maior Ion Emil, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1995, p. 56-58, 179.

posibilităţile materiale de şcolarizare). „Comisiunea – îşi aminteşte în 1939 generalul de brigadă Mihail Hristescu – oricât a dorit să nu treacă peste cifra predestinată şi impusă de o tradiţie aşa de puternică, n-a putut să o scadă sub 34; au trebuit să fie 34 admişi"[2]. În epocă, promoţia 21 a fost supranumită „de aur", date fiind calităţile intelectuale ale absolvenţilor şi sentimentului datoriei acestora, probate la comanda unităţilor în războiul de reîntregire a neamului (1916-1919), cât şi ulterior.

Mareşalul Ion Antonescu a fost numit comandant al Şcolii Superioare de Război la 15 iulie 1927. A funcţionat în această calitate timp de doi ani, până la 10 iulie 1929, cu o întrerupere de circa 40 de zile, de la 1 octombrie la 10 noiembrie 1928, când a fost numit secretar general în Ministerul de Război, funcţie din care şi-a cerut demisia, fără să fi fost aprobată[3]. Atunci, în iulie 1927, când a fost numit comandant al Şcolii Superioare de Război abia împlinise vârsta de 45 ani, avea gradul de colonel şi poseda o experienţă deosebit de bogată în activitatea de stat major şi la comanda unor unităţi militare, inclusiv pe front, în anii 1916-1919. Purta aura binemeritată a celor care au contribuit, ca ofiţeri ai armatei române, la făurirea României Mari în anul 1918. Energic, cu o putere de muncă aproape ieşită din comun, specifică generaţiei sale, a trecut la reorganizarea pe baze moderne a întregului proces de învăţământ din Şcoala Superioară de Război. Studiază şi se informează asupra celor mai bune metode de învăţământ din ţară şi de peste hotare; elaborează directivele de învăţământ pentru anii 1927-1928 şi 1928-1929; prezidează conferinţele periodice cu profesorii şcolii; conduce comisiile de examen la admitere; predă lecţii de tactică şi strategie ofiţerilor-elevi; tipăreşte cursul „Focul şi mişcarea", adevărat compendiu în materie, la dispoziţia ofiţerilor-elevi, bazat pe experienţa sa în anii războiului şi ulterior ş.a. În Directiva pentru anul de învăţământ 1927-1928 precizează: „Astăzi, mai mult ca oricând, artist în materie de conducere a războiului nu poate deveni decât acela care are: o vastă cultură militară, economică, socială, psihologică şi tehnică; o putere de muncă, de analiză şi de reflexiune deosebită, un caracter de elită"[4]. Se poate remarca lesne, prospeţimea şi actualitatea acestor idei, chiar dacă au trecut aproape 70 de ani de atunci.

Despre spiritul nou întronat în Şcoala Superioară de Război de către comandantul acestei instituţii, colonelul Ion Antonescu, în anii 1927-1929,

---

[2] **Şcoala Superioară de Război. Cartea amintirilor absolvenţilor, 1889-1939**, Bucureşti, 1939, album unicat, Muzeul Militar Naţional, f. 104. Vezi şi **Cartea amintirilor absolvenţilor. O sută de promoţii, 1889-1995. Texte selectate**. Ediţie îngrijită, note, repere cronologice, indice de persoane şi addenda de General-maior Mircea Agapie, Colonel Aurel Pentelescu, Maior Ion Emil, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1994, p. 46.

[3] Mareşal Ion Antonescu, **Cariera militară (Scrisori inedite)**. Ediţie îngrijită de General-maior Mircea Agapie, Comandor dr. Jipa Rotaru, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p. 11.

[4] **Arhivele Istorice Centrale** (în continuare A.I.C.), fondul Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinetul Militar (în continuare P.C.M.C.M.), dosarul 453 / 1941, f. 15.

vorbesc cu admiraţie şi emoţie absolvenţii promoţiilor din perioada respectivă (promoţia 35 / 1927-1929 şi promoţia 36 / 1928-1930).

Maiorul Alexandru Marin din promoţia 35, infanterist, în gradul de locotenent în anii 1927-1929, notează: „Nu cunosc exact ce a fost Şcoala Superioară de Război până la acea dată, dar ceea ce ştiu precis este că odată cu noua direcţiune au apărut directive noi, cu principii îndrăzneţe, cu programe şi metode noi, care trebuiau a rupe cu trecutul. Era o reînoire generală de care se resimţeau şi cei vechi. O percepeam prin toate simţurile noastre, elev şi profesor, cu o egală intensitate: un om nou, o şcoală nouă. Ideea soluţiilor multiple (la cursurile de tactică - n.n.), pe axa dezvoltării personalităţii a fost – după mine – cea mai mare şi cea mai îndrăzneaţă cucerire pedagogică a Şcolii“[5].

„Promoţia 36 găseşte învăţământul Şcoalei în plină evoluţie – notează locotenent-colonelul State Ionescu. Se părăsiseră multe din principiile care făceau doctrina Şcoalei de Război de odinioară; se transformaseră criteriile de selecţionare, adoptându-se în locul lor altele, care să fie în spiritul vremurilor şi la înălţimea progresului tehnicii, ştiinţei şi doctrinei de război actuale (...). Cu promoţia 36, Şcoala de Război inaugurează sistemul aplicaţiunilor cu dublă partidă“[6].

Ca un corolar al acestei prime perioade, când mareşalul Ion Antonescu a fost comandant (director) al Şcolii Superioare de Război din Bucureşti, sunt însemnările din anul 1939 ale unui alt absolvent, locotenent-colonelul Romulus Aldea, din promoţia 36, genist, în gradul de căpitan la absolvire: „Dacă îmi este permis să calific într-un chip promoţia noastră, a 36-a, cred că nimic nu i s-ar putea aplica mai caracteristic decât: „Muncă şi disciplină“. Gândind în urmă cu atâţia ani, ecoul frământărilor noastre sufleteşti de atunci, păstrează aceeaşi rezonanţă: muncă până la epuizare, în disciplină până la renunţare. Nu era aceasta o lozincă, ci un profund şi real fundament sufletesc; nimeni nu vorbea despre asta, toţi o făceau cu eforturi mereu înoite, cu o ambiţie continuu tinerească, fără gândul recompenselor, pentru că toţi eram conştienţi că rezultatele străduinţei de atunci nu constituiau decât antrenamentul şi dreptul la muncă în viitor“[7].

Efectul benefic al înnoirilor promovate de comandantul Şcolii Superioare de Război, colonelul Ion Antonescu în anii 1927-1929 se va regăsi şi în etapa următoare. Căpitanul Octavian Adam din promoţia 37 (1929-1931), cavalerist, în gradul de locotenent la absolvire, relata în anul 1939: „Atmosfera care domnea în Şcoală era predominată de spiritul muncii serioase, având ca ţel atingerea unor rezultate cât mai rodnice. Între catedră şi bancă, la majoritatea

[5] Cartea amintirilor..., ed. 1939, f. 228; ed. 1994, p. 114.
[6] Ibidem, ed. 1939, f. 239; ed. 1994, p. 118, 119.
[7] Ibidem, ed. 1939, f. 238; ed. 1994, p. 117-118 (parţial).

cursurilor, nu exista decât diferența de atitudine, izvorâtă din temeinica pregătire a profesorilor şi care pentru fiecare dintre elevi constituia un imbold de progres pe făgaşul culturii şi experienţei militare"[8].

Cea de a doua şi ultima perioadă la comanda Şcolii Superioare de Război din Bucureşti a mareşalului Ion Antonescu a fost între 1 octombrie 1931 şi 10 octombrie 1933. Este o perioadă dintre cele mai rodnice din activitatea sa, încărcată cu experienţa unor mari realizări. Trecuse în anul 50 al vieţii sale, fusese avansat general de brigadă la 10 mai 1931 şi dispunea în continuare de o putere de muncă impresionantă. Era ferm hotărât – şi va reuşi, mai cu seamă în planul dezvoltărilor conceptuale, proiective, decât în cel al realizărilor concret-materiale (din cauza condiţiilor grele de criză economică) – să facă din instituţia de învăţământ superior în fruntea căreia se afla – şi rămasă cea mai dragă din toate câte a comandat până atunci, după cum o mărturiseşte el însuşi – o autentică „universitate militară" şi un „laborator" pentru cristalizarea doctrinei militare proprii, atât de necesară într-un viitor război pentru realizarea unităţii de concepţie şi de execuţie a tuturor componentelor organismului militar naţional la acea dată[9].

O cercetare, fie şi sumară, a activităţii Şcolii Superioare de Război din anii 1931-1933 este relevantă pentru dinamismul imprimat procesului de învăţământ de către generalul Ion Antonescu. În plină activitate, stimaţi şi apreciaţi de către ofiţerii-elevi, se aflau mari profesori militari, precum colonelul Florea Ţenescu, la cursul de strategie, colonelul Ilie Şteflea la cursul de tactica infanteriei (ambii vor deţine ulterior, în etape diferite, funcţia de şef al Marelui Stat Major al Armatei Române), iar între profesorii civili se aflau savanţii Nicolae Iorga la cursul de istorie naţională şi universală, Simion Mehedinţi la cursul de geografie generală ş.a.

Conferinţele periodice cu profesorii, conduse de generalul Ion Antonescu, au avut darul să stimuleze spiritul creativ al acestora, materializat atât în promovarea unor metode noi, active, în procesul de învăţământ, cât mai cu seamă în elaborarea unor lucrări, cursuri, instrucţiuni şi regulamente. Din această perioadă, generalul Ion Antonescu cristalizează ideile sale din amplul memoriu de mai târziu, când va deţine funcţia de şef al Marelui Stat Major al Armatei, intitulat „Armata, starea ei actuală", cu date statistice din anii 1920-1933, şi din care vor rezulta „Directivele privind organizarea armatei, criterii de avut în vedere la noua organizare a armatei". Armata – preciza generalul Ion Antonescu în memoriul amintit – „nu are la bază o doctrină de război şi nu este adaptată nici condiţiunilor noastre geografice, politice şi economice (...). De foarte multe ori, în chestiunile de organizări, de creări, de modificări şi de înaintări, interesele particulare au dominat pe acelea generale,

[8] Ibidem, ed. 1939, f. 248; ed. 1994, p. 120.
[9] A.I.C., fondul P.C.M.C.M., dosarul 464 / 1941, f. 275.

au agravat răul provocat de reducerile bugetare şi de lipsa unui criteriu conducător. Pentru aceasta practica reticenţelor trebuie abandonată. Ea ne-a adus unde suntem. Mai ales când este vorba de apărarea Neamului, adevărul trebuie să fie pus în faţa tuturora. A-l ascunde, înseamnă a pregăti conştient ruina şi împărtăşi răspunderea"[10].

„Sinteza mişcării" şi „Directivele pentru războiul de mişcare" – documente elaborate de generalul Ion Antonescu în anii 1931-1933, la Şcoala Superioară de Război – constituie poate cea mai importantă contribuţie (teoretică) a viitorului mareşal al României, Ion Antonescu la fundamentarea doctrinei proprii de război a armatei române. În „Sinteza mişcării" preciza: „Vom fi, mai mult ca sigur, încolţiţi, mai curând sau mai târziu, din trei direcţii deosebite (...). Văd salvarea neamului nostru, nu numai în luptă, dar şi în mişcare (...). Va trebui să multiplicăm, prin mişcare şi viteză, mijloacele noastre"[11].

Mărturiile absolvenţilor promoţiilor din anii 1931-1933 (promoţia 38 / 1930-1932, promoţia 39 / 1931-1933, promoţia 40 / 1932-1934) sunt relevante în ceea ce priveşte spiritul care domnea în Şcoală. Energia propulsată în anii 1927-1929 se regăsea în această perioadă amplificată de noile orientări ale procesului de învăţământ. Mai adăugăm că acum, în anii 1931-1933, sub îndrumarea generalului Ion Antonescu se pun bazele organizatorice, comparabile cu cele existente pe plan mondial, ale Şcolii Superioare de Război, şi care vor fi finalizate în anii 1936-1938 de către viitorii comandanţi ai Şcolii, generalii Paul Teodorescu şi Ilie Şteflea[12].

Căpitanul Ioan Caracaş, promoţia 38, în gradul de locotenent la absolvire, consemna: „Timpul petrecut ca elev al Şcoalei Superioare de Război a fost cel mai frumos din cariera mea, deoarece am obţinut cele mai mari satisfacţii morale şi intelectuale"[13]. La rubrica „Evenimente mai importante ce au avut loc în anii 1930-1932", maiorul Sorin D. Niculescu notează nu un moment anume, ci o stare de fapt esenţială: „Anii 1930-1932 fac parte din perioada de eforturi fericite ale Şcoalei, de a imprima spiritul nou, creator şi doctrina dinamică şi constructivă prin excelenţă, a distrugerii adversarului, – care dăinuieşte în prezent în Şcoală"[14].

Este semnificativă relatarea căpitanului Dan Grigore din promoţia 40 / 1932-1934: „Ca unul ce am avut onoarea şi fericirea de a fi trimis şi peste hotare pentru a continua cursurile Şcoalei Superioare de Război din Franţa, nu

---

[10] **Ibidem**, f. 276.

[11] **Ibidem**, f. 16. Vezi integral documentul „Sinteza mişcării" în Mareşal Ion Antonescu, **Istoria mă va judeca. Scrieri inedite.** Documente selectate şi pregătite pentru tipar de Maior Constantin Hlihor, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p. 47-70.

[12] Arhivele Ministerului Apărării Naţionale (în continuare Arh. M. Ap. N.), fondul Şcoala Superioară de Război (în continuare S.S.R.), dosarul 824, f. 410-420; dosarul 932, f. 524-532 ş.a.

[13] **Cartea amintirilor...**, ed. 1939, f. 254; ed. 1994, p. 127.

[14] **Ibidem**, ed. 1939, f. 254.

mă pot reţine de a nu releva următoarele: am avut norocul de a avea în ţară profesori, cari prin spiritul lor larg şi occidental, prin metodele lor didactice şi prin vasta lor cultură generală şi profesională m-au făcut adeseori să regret că nu am putut continua şi anul II, a-i asculta şi urmări pas cu pas, idee cu idee, în dezvoltarea, aplicarea şi soluţionarea diferitelor probleme“[15].

În amintirile absolvenţilor din anii 1931-1933 personalitatea generalului Ion Antonescu, avansat în această perioadă la gradul de general de divizie, este intens elogiată. Să notăm că aceste elogii erau consemnate în anul 1939, cu aproape zece-douăsprezece luni înaintea săvârşirii evenimentelor tragice din vara anului 1940, soldate cu mari rupturi teritoriale şi dezmembrarea României Mari, în urma cărora persoana autorizată să conducă statul s-a întrupat în generalul Ion Antonescu. „Ceea ce m-a impresionat mai mult, a fost personalitatea puternică a domnului general Ion Antonescu, directorul Şcoalei Superioare de Război – notează căpitanul Alexandru Simionescu din promoţia 39 (...). Toţi ofiţerii-elevi l-am simţit în fiecare clipă prezent în spiritul şi în inima noastră“[16]. Deosebită este şi relatarea maiorului Alexiu Gheorghe, artilerist, promoţia 38: „Şi acum mi-a rămas ecoul cuvintelor de mulţumire şi îndrumare spuse de directorul Şcoalei, domnul general Antonescu, la plecarea noastră, amintitoare a aceleia înflăcărată pe iluziile primei trese (de sublocotenent – n.n.): «De învăţat nimeni nu poate spune că a terminat vreodată. Timpul în Şcoală este foarte scurt pentru atâta cât ar trebui să se primească noi cunoştinţe şi să se lămurească cele nelămurite în masa ofiţerilor armatei. Şcoala nu este decât numai un îndreptar. Aşa cum apicultorul aşează în stup cadrul în care harnicele albine, zi de zi, vor zidi fagurele, tot aşa şi Şcoala dă cadrul pe care foştii ei elevi, ca şi albinele, vor şti să adauge singuri, tot ce vor culege bun în restul carierei lor». Sunt sigur că astăzi – notează în continuare maiorul Alexiu Gheorghe –, îndemânaticul apicultor (Directorul nostru de atunci) care ne-a dat un cadru minunat, ar avea mulţumirea sufletească de a constata că albinele lui l-au înţeles şi au fost şi sunt harnice aşa cum i-a fost întotdeauna dorinţa lui de harnic român“[17].

Orice comentariu alăturat acestor amintiri prisoseşte, iar cea mai vibrantă dovadă a respectului şi iubirii faţă de mareşalul Ion Antonescu din partea absolvenţilor Şcolii Superioare de Război a fost fermitatea cu care aceştia, şi nu numai ei, întreaga armată română, au răspuns, la 22 iunie 1941, ordinului dezrobitor de glie şi de neam: „Ostaşi, vă ordon treceţi Prutul!“.Cei patru ani în care mareşalul Ion Antonescu a fost comandantul Şcolii Superioare de Război din Bucureşti (1927-1929; 1931-1933) sunt o pagină, pe care istoria vieţii şi activităţii acestui brav ostaş al armatei române nu o poate vreodată omite.

[15] Ibidem, ed. 1939, f. 270; ed. 1994, p. 137.
[16] Ibidem, ed. 1939, f. 266; ed. 1994, p. 135-136.
[17] Ibidem, ed. 1939, f. 253; ed. 1994, p. 126.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

ION ANTONESCU
COMANDANT AL DIVIZIEI 3 INFANTERIE DIN PITEŞTI

CORNEL CARP

Numirea generalului de brigadă Ion Antonescu, director al Şcolii Superioare de Război, la 1 iulie 1933 în funcţia de comandant al Diviziei 3 Infanterie din Piteşti s-a făcut în scopul realizării stagiului la comandă necesar avansării la gradul de general de divizie.

La puţin timp (1 decembrie 1933), ca urmare a demersurilor făcute de I.G. Duca, noul prim-ministru şi a întrevederilor avute de Antonescu cu ministrul apărării naţionale, generalul Nicolae Uică şi cu regele Carol al II-lea, a fost numit în funcţia de subşef al Marelui Stat Major cu însărcinarea de a ţine locul şefului Marelui Stat Major. Îndeplineşte, în paralel, ambele funcţii timp de aproape un an, după care demisionează din funcţia de subşef al Marelui Stat Major, venind la Piteşti.

Aici, timp de trei ani, a avut prilejul de a pune în practică, la o scară redusă, desigur, planurile sale ambiţioase cu privire la modernizarea structurilor armatei, urmărind în mod deosebit perfecţionarea sistemului de instruire a trupei şi dotarea corespunzătoare cu armament.

Un loc aparte în cadrul acestor preocupări l-a avut şcoala ofiţerilor, formă de bază a pregătirii diverselor categorii de ofiţeri. Generalul Antonescu a îndrumat personal activitatea de întocmire a programelor de pregătire insistând pentru creşterea ponderii temelor de tactică militară, atât teoretice cât şi practice. Se desfăşurau, de asemenea, trageri cu armamentul din dotare, şedinţe de scrimă şi echitaţie.

Şcoala a funcţionat în localul Cercului Militar, săptămânal, joia şi vinerea, între orele 15^{00} - 19^{00}.

Generalul Antonescu avea acum prilejul deosebit de a pune în practică obiectivele Planului de pregătire şi instruire a cadrelor militare întocmit atunci când îndeplinea funcţia de subşef al Marelui Stat Major. La temele cu caracter general a adăugat unele specifice, la nivel tactic şi operativ, caracteristice regiunii Argeş şi întregii zone de responsabilitate a Diviziei 3 Infanterie.

În perioada 10 noiembrie 1934-15 mai 1935, şcoala ofiţerilor a funcţionat la ordinul generalului Antonescu, cu următoarea structură:

1. Şcoala ofiţerilor combatanţi, din care făceau parte toţi ofiţerii, generalii, ofiţerii superiori şi inferiori.
2. Şcoala ofiţerilor sanitari.
3. Şcoala ofiţerilor de intendenţă.
4. Şcoala de pregătire a ofiţerilor candidaţi la examenul de admitere la Şcoala Superioară de Război şi a căpitanilor ce urmau să se prezinte la examenul de maior.
5. Şcoala de pregătire a ofiţerilor de rezervă. Aceasta îşi desfăşura activitatea anevoios. La intervenţia energică a generalului, în anul 1936 s-au prezentat la cursuri 60 de ofiţeri, adică 15% din total.

Comandantul Diviziei a stabilit temele ce urmau a se executa, probând experienţa şi excepţionala sa cultură militară:

– în două şedinţe s-a analizat pregătirea, organizarea şi desfăşurarea aplicaţiilor tactice ale Diviziei în perioada martie-octombrie 1935;

– în nouă şedinţe s-a pregătit şi executat aplicaţia tactică „Divizia - detaşament de acoperire înaintat";

– în cinci şedinţe aplicaţia „Divizia - detaşament de acoperire a unui flanc defensiv";

– în trei şedinţe „Manevra în retragere";

– în două şedinţe „Apărarea pe un front larg".

Activităţile de bilanţ, conduse nemijlocit de către generalul Antonescu se transformau în adevărate lecţii de tactică şi artă operativă militară. Spirit progresist, inventiv şi dinamic, comandantul îşi îndruma subordonaţii: „Recomand să se evite şabloanele, mărginiţi-vă la principiile şi procedeele înscrise numai în regulamente şi căutaţi numai soluţia dumneavoastră; nu mai alergaţi după soluţiuni date de camarazii şi profesorii dumneavoastră căci acestea sunt în strânsă legătură cu personalitatea fiecăruia". Referitor la deciziile luate pe câmpul de luptă, spunea: „Nu adoptaţi la cazuri speciale clasicismul, trăiţi situaţia, evitaţi şabloanele şi ordonaţi subalternilor ce trebuie să facă, iar nu ceea ce nu este necesar, căci veţi pierde timpul în zadar şi timpul la război este egal: sânge şi suflete omeneşti".

Analizând relaţiile dintre ofiţerii din comandamentul diviziei pe timpul aplicaţiilor tactice, generalul Antonescu concluziona: „La război, când concepţia şi execuţia sunt bune, rezultatele ce se obţin sunt maxime. Când concepţia este slabă, însă este urmată de o execuţie energică şi perfectă, rezultatele pot fi bune. Când concepţia este foarte bună, însă va fi însoţită de o execuţie slabă, rezultatele pot fi detestabile. Puţini sunt cei ce concep la război, dar foarte mulţi cei ce execută, de aici rezultă legătura dintre cele două noţiuni şi rolul important al execuţiei faţă de concepţie".

Într-o intervenţie făcută la 7 noiembrie 1935 preciza: „Nu căutaţi niciodată soluţia şefului, după cum au căutat-o şi o caută unii. Abandonaţi acest procedeu, căci este dezastruos. O soluţie copiată, fie ea de tip napoleonian este absolut fără nici o valoare, căci prin aceasta nu vă dezvoltaţi personalitatea ci, dimpotrivă, o micşoraţi. Nu ajungeţi la acest deziderat decât prin muncă proprie, muncă intensivă de zi şi noapte, părăsind şabloanele şi soluţiile tip".

Unor ofiţeri, preocupaţi excesiv de partea teoretică a unei aplicaţii tactice, le recomanda: „Nu mai faceţi teorie în cadrul unei soluţii tactice, adaptaţi-vă la cazul concret, trăiţi situaţia. Faţă de mijloace, de teren, de inamic şi de misiunile pe care le-aţi primit, faceţi apel la principiile şi procedeele înscrise în regulamente. Nu mai faceţi scriptologie, această „doctrină a dosarelor" care se mai practică de la cel mai mic până la cel mai mare, poate să ne aducă înfrângerea".

Generalul Ion Antonescu, care deţinea şi funcţia de comandant al garnizoanei militare Piteşti, a colaborat fructuos cu reprezentanţii Prefecturii judeţului Argeş şi cu cei ai primăriei oraşului Piteşti. Născut în Piteşti, s-a simţit legat mai mult decât sentimental de oraşul său natal. În orice prilej cooperant, s-a oferit în nenumărate rânduri să sprijine eforturile edililor locali făcute pentru înfrumuseţarea şi modernizarea oraşului. Într-o propunere de colaborare cu organele administraţiei de stat locale generalul – comandant făcea următoarea constatare: „Prin frumuseţile lui naturale, prin împrejurimile lui atât de pitoreşti, prin posibilităţile turistice de care dispune şi prin aşezarea lui la confluenţa a două râuri, oraşul Piteşti ar putea deveni una dintre localităţile cele mai atrăgătoare şi mai frumoase din ţară. Fără pretenţia de a mă amesteca în atribuţiile altora, am onoarea de a vă propune concursul armatei".

În ce consta această propunere: prin adresa nr. 14113 din 10 martie 1936 către Primăria oraşului Piteşti se propunea „amenajarea unui teren care să dea posibilitatea, atât tineretului cât şi populaţiei de toate vârstele să practice higiena şi sporturile în aer liber". Răspunsul autorităţilor a fost extrem de prompt şi pozitiv, atât prefectul de Argeş, Ion Ghinescu, cât şi primarul oraşului Piteşti, Romulus Teodorescu declarându-se interesaţi de propunerea făcută. Cu privire la locul cel mai potrivit pentru amenajarea unui ştrand pentru populaţia săracă şi a unui parc pentru repaus, după ce s-au făcut mai multe recunoaşteri, s-a stabilit să se amenajeze terenul situat la sud-est de podul de peste râul Argeş, la ieşirea din oraş spre Cmpulung - Muscel şi Ştefăneşti. Acest teren, cu o suprafaţă de 24 hectare aparţinea Primăriei, se numea „zăvoi", fiind acoperit cu sălcii şi arini, era uşor de amenajat şi cu acces la râul Argeş. Avantajele acestei alegeri se datorau şi faptului că se afla foarte aproape de centrul oraşului, cu posibilităţi de a se lega cu strada Negru Vodă, printr-o alee de promenadă.

Armata a pus la dispoziţie mâna de lucru, meseriaşi şi cadre militare pentru conducerea lucrărilor. S-au prestat 5.172 zile de lucru de către 55 militari, 8 meseriaşi, 2 subofiţeri şi 2 ofiţeri de la Regimentul 1 Vânători „Principele moştenitor Ferdinand". Valoarea totală a lucrărilor executate de unitatea militară s-a ridicat la suma de 334.622 lei din care, Primăria a contribuit cu suma de 54.000 lei. S-au executat, în principal, următoarele lucrări:

– curăţarea zăvoiului;

– amenajarea unui dig pentru promenadă de-a lungul Argeşului, pe o distanţă de 350 metri;

– curăţarea şi amenajarea terenului de sport pe o suprafaţă de 2.500 m^2;

– amenajarea bazinului de înot, cu acces la dig;

– construirea unui bufet şi a 30 cabine şi patinaj (pe timp de iarnă).

Festivităţile care au marcat inaugurarea acestui viitor complex de agrement s-au desfăşurat la 30 mai 1935. Au participat reprezentanţi ai tuturor instituţiilor care s-au implicat în această lucrare: armata, prefectura şi primăria, elevi ai şcolilor din oraş. În vara anului respectiv, veniturile realizate din administraţia ştrandului au fost de 36.000 lei. Ulterior, lucrările s-au extins, depăşind suma de 100.000 lei, constând în construirea stadionului Negru Vodă, după un plan aprobat de Consiliul Naţional de Educaţie Fizică, a unui poligon de tir şi s-au continuat amenajările lacului. Stadionul a fost inaugurat la data de 16 septembrie 1935, organizându-se cu acest prilej un concurs de fotbal între unităţile Diviziei 3 Infanterie.

Lucrările de modernizare şi extindere au continuat şi în anul următor, constând în:

– amenajarea unei plaje cu nisip la ştrand;

– montarea unor aparate pentru gimnastică;

– construirea unei popicării;

– montarea unor bănci pentru odihnă pe alei;

– amenajarea unor locuri de joacă pentru copii;

– construirea unei case pentru îngrijitor.

Colaborarea cu organele locale ale administraţiei de stat a cunoscut şi alte forme. Cunoscută fiind pasiunea sa pentru sport, el însuşi un practicant al sporturilor hipice, generalul Antonescu s-a preocupat pentru dinamizarea activităţilor din acest domeniu. O reuşită o reprezintă concursurile desfăşurate la 9 octombrie 1935 cu sprijinul nemijlocit al Primăriei oraşului Piteşti şi al Prefecturii judeţului Argeş. Jocurile sportive, desfăşurate în localitatea Costeşti au avut caracter demonstrativ, fiind dotate cu Cupa Prefecturii Argeş la fotbal (transmisibilă) şi Cupa Primăriei oraşului Piteşti la volei. De asemenea, Casa de Agricultură a judeţului a oferit un cal de călărie echipei învingătoare la fotbal. Sponsorii principali ai acestor jocuri sportive au fost desigur, Prefectura

de Argeş cu 3.000 lei şi Primăria Piteşti cu 2.000 lei. S-au acordat medalii de argint şi de bronz la scrimă, viteză - 100 metri, demifond, săritura în lungime, săritura în înălţime, săritura cu prăjina, aruncarea cu suliţa, aruncarea cu grenada şi la concursul de patrule. Cupa Prefecturii a fost câştigată de Regimentul 6 Artilerie. Se organizau de asemenea anual, concursurile sportive de iarnă în împrejurimile oraşului Câmpulung - Muscel, cu concursul Regimentului 30 Dorobanţi Muscel şi al Primăriei din localitate.

Pe alt plan, ce pune în evidenţă grija viitorului conducător al statului pentru păstrarea şi cinstirea cum se cuvine a patrimoniului naţional, se situează sprijinul nemijlocit dat societăţii "Cultul eroilor". La iniţiativa generalului Antonescu au demarat lucrările pentru reamenajarea cimitirului eroilor din localitate într-o nouă concepţie, concordantă cu spiritualitatea şi tradiţia românească. Şi de această dată, lucrările au fost executate de armată, însemnând:

– redispunerea parcelelor cu morminte;
– reînhumarea osemintelor eroilor;
– drenajul cimitirului;
– realizarea aleilor cu borduri;
– refacerea Corpului de gardă;
– construirea unui monument;
– construirea unei capele.

Cu prilejul reînhumării osemintelor s-au organizat ceremoniile religioase şi militare cuvenite în memoria eroilor. Valoarea lucrărilor a depăşit suma de 200.000 lei.

Generalul de brigadă Ion Antonescu, întotdeauna într-o ţinută militară impecabilă, cerută cu străşnicie şi subordonaţilor, era nelipsit la toate evenimentele importante ale urbei, îndeosebi la cele prilejuite de sărbătorile naţionale. În acele zile, se organizau cu mare fast ceremonii de către Garnizoana militară Piteşti, la care participau un număr mare de cadre militare şi ostaşi: defilări, retrageri cu torţe, Te-Deumuri, concerte susţinute de fanfara militară.

În luna ianuarie 1937, Ion Antonescu înaintează la Ministerul Apărării Naţionale documentaţia prin care se propune înfiinţarea în oraşul Piteşti a unei şcoli de pilotaj. S-au desfăşurat şi alte activităţi ca: baluri de binefacere, aniversări, vizite reciproce între reprezentanţii armatei şi ai celorlalte instituţii civile din oraş. Pe ansamblu, toate acestea pun în evidenţă pe generalul Antonescu – om al cetăţii, activ şi dinamic, dornic să lase cât mai multe semne ale trecerii sale prin urbea natală. Ele se văd şi astăzi.

Ca militar, cei trei ani i-au oferit prilejul excelent de a proiecta bogata sa experienţă de comandă formată pe câmpurile de luptă ale Războiului pentru reîntregirea neamului românesc din anii 1916-1919, la comanda unei mari

unităţi militare. Modul exemplar cum a acţionat Divizia 3 Infanterie câţiva ani mai târziu, pentru lichidarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 a însemnat răspunsul trupei la chemarea fostului său comandant.

La 1 noiembrie 1937 a fost numit în fruntea Comandamentului 4 Teritorial, la 25 decembrie a fost avansat la gradul de general de divizie, 3 zile mai târziu fiind numit ministru al apărării naţionale.

Perioada „piteşteană" a carierei viitorului mareşal al României reprezintă o etapă importantă, de meditaţii şi clarificări asemeni liniştii dinaintea furtunii ce va dezlănţui curând energii ce vor trece dincolo de sfera militară, purtând un excepţional militar pe nisipurile mişcătoare ale politicii.

NOTE

1. Arhivele Ministerului Apărării Naţionale, fond Divizia 3 Infanterie, vol. I, 3, 8, 10, 15; vol. II, 1A, 1B, 1/5, 1/6, 2/3, 5/1, 130.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

CONSIDERAȚII PRIVIND GUVERNAREA MAREŞALULUI ION ANTONESCU (6 sept. 1940 - 23 aug. 1944)

CONSTANTIN HLIHOR

Perioada în care mareşalul Ion Antonescu s-a aflat la guvernarea şi conducerea statului a fost una dintre cele mai complexe şi dramatice, totodată, din istoria contemporană a românilor. Interesul istoricilor, oamenilor politici şi de cultură de a cunoaşte şi înțelege fundamentele şi coordonatele pe care a evoluat regimul politic în anii 1940-1944 a fost şi continuă să fie extrem de ridicat. A apărut, în mod firesc, în ultimii 50 de ani, o bogată, contradictorie şi diversificată literatură istoriografică, memorialistică[1].

Regimul politic şi guvernarea mareşalului Ion Antonescu au fost apreciate şi caracterizate în majoritatea acestor scrieri şi lucrări din perspectiva interesului politic, ideologic şi chiar propagandistic al celor care s-au aflat la putere în România în ultima jumătate de secol. Din acest motiv, o serie de întrebări îşi aşteaptă încă răspunsul obiectiv dat fără patimă şi prejudecăți.

A fost Ion Antonescu prototipul clasic al dictatorului sau a fost un „actor de conjunctură" în evoluția dramatică a societății româneşti şi europene de la mijlocul veacului nostru? A schimbat esența regimului politic în momentul preluării puterii în stat? Înlăturarea mareşalului de la conducerea statului român a însemnat instaurarea, pe deplin, a unui regim democratic? Prin actele şi acțiunile sale de politică internă şi externă întreprinse pe timpul guvernării şi conducerii țării s-a plasat în galeria marilor oameni de stat ai României sau a marilor criminali?

[1] A se vedea pe larg, **Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941**, Ediție îngrijită prof. univ. dr. Ioan Scurtu, vol. I-II, Bucureşti, 1992; mareşal Ion Antonescu. **Trei ani de guvernare 6 septembrie 1940 - 6 sptembrie 1943**, Bucureşti, 1943; Idem, **Istoria mă va judeca. Scrieri inedite**, documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hlihor, Bucureşti, 1993; Mihai Antonescu, **Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 - 6 septembrie 1942**, Bucureşti, 1942; Gheorghe Barbul, **Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei**, ediție V. F. Dobrinescu, Iaşi, 1992; George Magherescu, **Adevărul despre Mareşalul Antonescu**, vol. I-III, Bucureşti, 1991; Constantin Sănătescu **Jurnal**, Bucureşti, 1993; Mihai Fătu, **Contribuții la studierea regimului politic din România**, Bucureşti, 1984; Aurică Simion, **Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941**, Cluj-Napoca, 1976; Idem, **Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944**, Cluj-Napoca, 1979; **Mareşalul Antonescu**, Supliment al revistei „Lumea", 1996, etc.

Aducerea generalului Ion Antonescu la conducerea statului român în condiţiile în care România se afla pe marginea haosului politic şi social[2] n-a însemnat întreruperea unui regim democratic şi instaurarea dictaturii. Carol al II-lea, într-un moment de criză politică a rupt pactul fundamental existent între naţiune şi monarhie făcut de Carol I, la 1 iulie 1866, şi a instaurat un regim de autoritate în primăvara anului 1938[3]. Printr-o serie de acte de forţă[4] a impus statului român o nouă arhitectură politică în care separaţia puterilor în stat era desfiinţată. Carol al II-lea exercita, potrivit art. 31 din propria Constituţie, puterea legislativă prin reprezentanţa naţională, dar şi pe cea executivă prin guvernul său (art.32). În materie judecătorească a fost anulată inamovabilitatea judecătorilor.

În aceste condiţii puterea politică nu s-a mai generat de jos în sus, prin mandatarea reprezentanţilor naţiunii de către aceasta, ci a fost impusă de sus în jos prin obligarea cetăţenilor la obiedienţă. Regimul de autoritate a Regelui Carol al II-lea n-a putut să facă faţă presiunilor interne dar mai ales a celor externe şi a falimentat în toamna anului 1940. Criza a dus la anarhie, la stabilirea autorităţii politico-statale şi la o revoltă generală împotriva „politicii de realizări“ a regelui Carol al II-lea[5].

Întreg spectrul politic românesc a văzut soluţia ieşirii din criză prin aducerea la putere a generalului Ion Antonescu[6]. Nimeni n-a perceput, la acea dată, preluarea guvernării ca o uzurpare a puterii în scopul reformării, schimbării sau întemeierii de instituţii noi, de impunere a unor modele străine spiritului românesc. Mocsony Stîrcea, fost înalt funcţionar al Casei Regale referindu-se la momentul instalării lui Ion Antonescu în fruntea guvernului, scria: „La ora aceea Antonescu era candidatul cel mai agreat de toate partidele de opoziţie, iar fracţiunea crucială a germanofililor, anticarliştilor şi nemulţumiţilor de tot felul din armată şi aparatul de stat îl considerau persoana cea mai acceptabilă spre a forma guvernul de uniune naţională, ce-l reclama

---

[2] Constantin Hlihor, **Evoluţia raportului de putere şi politica alianţelor României în timpul celui de-al doilea război mondial**, în vol. „România în situaţii limită“, Bucureşti, 1995, p. 140 şi urm.

[3] A se vedea pe larg, Paul al României, **Carol al II-lea. Rege al României**, Bucureşti, 1991; N. Penescu, **La Roumanie. De la democraţie au totalitarisme 1938-1948**, Paris, 1981; Al. Gh. Savu, **Dictatura regală (1938-1940)**, Bucureşti, 1970; Ioan Scurtu, **Contribuţii privind viaţa politică din România. Evoluţia formei de guvernământ în istoria modernă şi contemporană**, Bucureşti, 1988; Idem, **Monarhia în România**, Bucureşti, 1991.

[4] Decretul-lege nr.89 din 18 ianuarie 1938 prin care a fost dizolvat Parlamentul (M.O. nr. 314 bis din 18 ianuarie 1938); Decretul-lege nr.856 din 11 februarie 1938 prin care s-a introdus starea de asediu (M.O., nr. 34 din 11 februarie 1938); Decretul-lege nr. 901 din 20 februarie 1938 prin care se instituia un plebiscit pentru a se impune o nouă Constituţie (M.O., nr. 42 din 20 februarie 1938); Decretul-lege nr. 1422 prin care au fost suprimate partidele politice (M.O., nr. 75 din 31 martie 1938), etc.

[5] Aurel David, **Soluţia „Antonescu“ în guvernarea României în situaţia limită specifică perioadei 1940-1944**, în vol. „România în situaţii limită“, Bucureşti, 1995, p.123 şi urm.; Constantin Hlihor, **op. cit.**, **în loc. cit.**, p.142.

[6] Larry L. Watts, **O Casandră a României. Ion Antonescu**, Bucureşti, 1994, p.262-263; Ioan Dan, **„Procesul“ Mareşalului Ion Antonescu**, Bucureşti, 1993, p. 95-96.

situaţia acelui moment"[7]. „În acel moment, singura soluţie posibilă pentru România, ca şi pentru Germania, recunosc acest lucru, – afirma Dan Amedeu Lăzărescu, martor ocular al evenimentelor – era ca în fruntea ţării noastre să fie generalul Ion Antonescu (...). El a salvat-o în acel moment, a repretentat marea şansă a României, la 6 septembrie 1940 – Nimeni n-ar fi putut să-şi asume această răspundere"[8].

Antonescu a considerat că în acel moment se impunea un guvern de „uniune naţională" şi a contactat liderii principalelor forţe politice ale ţării. Discuţiile au fost extrem de dificile. Liderii partidelor istorice, I. Maniu şi Dinu Brătianu, condiţionau o eventuală colaborare de abdicarea regelui Carol al II-lea, iar capii Mişcării Legionare doreau cele mai importante ministere în viitorul guvern[9]. În aceste condiţii generalul Ion Antonescu şi-a depus mandatul.

Conştient de izolarea în care se afla şi de pericolele ce planau asupra României, Carol al II-lea i-a reînnoit generalului Ion Antonescu mandatul şi i-a cerut, să formeze un guvern pur militar, cu generali cu care să se poată înţelege[10]. Antonescu i-a replicat şefului statului că „Pentru soluţia asta e prea târziu ori e încă prea devreme"[11].

Pe fondul prelungirii crizei politice liderii legionari au încercat o lovitură de stat. În cursul zilei de 5 septembrie tensiunea socială a crescut brusc[12]. Manifestaţiile în Capitală şi principalele oraşe ale ţării au căpătat accente violente. În faţa Palatului se trăgeau focuri de armă. La Timişoara, Braşov şi Ploieşti legionarii au luat cu asalt primăriile şi prefecturile[13].

La graniţa de est şi vest inamicii declaraţi ai României şi-au concentrat noi trupe de intervenţie la momentul oportun. Plana şi pericolul transformării statului român în protectorat german. Cel de-al treilea Reich îşi afirmase, cu mult timp înainte, voinţa de „a asigura securitatea resurselor petrolifere din Valea Prahovei"[14]. În acest scop Berlinul a trimis la Bucureşti doi emisari speciali care au rămas „până la soluţionarea problemei româneşti"[15].

În aceeaşi zi regele Carol al II-lea prin Decretul-lege nr. 3052 a suspendat Constituţia din februarie 1938 şi-a dezvoltat Parlamentul iar prin Decretul-lege 3053 l-a investit pe generalul Ion Antonescu cu puteri depline în conducerea statului. Această manevră a regelui n-a reuşit să oprească starea

[7] Arh. S.R.I., fond „D", dosar 40010, vol. 136, f. 2.
[8] Amedeu Lăzărescu, Salvatorul neamului românesc în **Mareşalul Antonescu. După 50 de ani, puncte de vedere**. Supliment „Lumea magazin", martie 1996, p.25.
[9] Arh. S.R.I., fond „D", vol. 44, f. 125-126.
[10] **Ibidem**, vol. 136, f. 6.
[11] **Ibidem**.
[12] **Ibidem**, f. 7.
[13] Constantin Hlihor, **op. cit.**, în loc. cit., p. 141.
[14] Arh. S.R.I., fond „D", dosar 40010, vol. 44, f. 124-125.
[15] Documente S.S., Gestapo, A.A., O.K.W., N.S.D.A.P. privitoare la România, Documentar B.C.A., 1980, p. 9.

explozivă din ţară.

Evenimentele se succedau cu repeziciune şi imprevizibil. În acest context Carol al II-lea dispunea de un scurt răgaz pentru a decide pentru: 1. Păstrarea tronului. În acest caz trebuiau reprimate cu ajutorul armatei manifestaţiile de stradă şi instalat un guvern condus de generalul Gheorghe Mihail. 2. Abdicarea în favoarea fiului său Mihai şi evitarea unui război civil[16].

Fără sprijin politic în ţară şi izolat total în planul relaţiilor internaţionale[17] regele Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihail care, prin forţa împrejurărilor, devenea pentru a doua oară rege al României. Ulterior acesta va afirma că a fost detronat de „trădătorul Ion Antonescu şi politicienii de ultimă spiţă ca Valer Pop“[18].

În împrejurări interne, dar mai ales externe, extrem de nefavorabile, societatea românească a găsit resursele necesare pentru a depăşi o SITUAŢIE LIMITĂ. Soluţia s-a numit generalul Ion Antonescu. În răsunsul pe care mareşalul Ion Antonescu îl dădea la memoriul Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu pe care i l-au adresat, la 12 august 1943, referitor la împrejurările în care a preluat conducerea statului român nota: „Când am luat conducerea statului, la 6 septembrie 1940, graniţele erau prăbuşite şi armata era mai mult decât în descompunere. Dădea semne de indisciplină de la general până la soldat. Economia naţională era total dezorganizată. Finanţele prăbuşite. Capitala şi regiunile aglomerate şi industriale lipsite de materii prime, de pâine şi de lemne. Căile ferate dezorganizate, devastate şi asaltate de mii de refugiaţi care alergau îndureraţi după pâine, după locuinţă, după haine, după plasament. Administraţia publică în haos, iar tineretul, înnebunit de furie, se înnarma şi se pregătea să înnece în sânge, fără a alege vinovaţi şi nevinovaţi. Cu un cuvânt vulcanul celei mai odioase şi sângeroase revoluţii, era aprins de la un capăt la altul al ţării“[19].

Ion Antonescu şi-a început opera de guvernare a ţării prin aducerea la îndeplinire a prevederilor Dictatului de la Viena şi finalizarea negocierilor cu Bulgaria. În plan intern a încercat o reconciliere naţională pentru a reconstitui bazele statului român, cu convingerea că „trebuie să-i ştergem rănile, să-i adunăm puterile, să-i ridicăm onoarea şi să-i asigurăm viitorul“[20].

După ce primele sarcini de politică externă au fost îndeplinite, Antonescu s-a văzut nevoit să formeze un nou guvern. Noul guvern a fost alcătuit cu destulă dificultate datorită pretenţiilor legionare. La 14 septembrie

[16] Arh. S.R.I., fond „D“, dosar 40010, vol. 136, f. 5.
[17] Aurel David, op. cit., în loc. cit., p. 127-128.
[18] Carol al II-lea, În zodia Satanei, Bucureşti, 1994, p. 135.
[19] Biblioteca Academiei Române, Arh. Ist. fond documentar, dosar 1326, f. 335.
[20] Proclamaţia Generalului Ion Antonescu către Ţară, 6 septembrie 1940, în Ion Antonescu, **Un A.B.C. al anticomunismului românesc**, I, texte selectate şi comentarii, studii şi note de Gh. Buzatu, Iaşi, 1992, p. 70, 80-81.

1940 s-a ajuns la o înţelegere între conducătorul statului şi Mişcarea legionară. În noul guvern, Horia Sima era vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, iar legionarii deţineau majoritatea posturilor ministeriale[21].

Declararea Statului Naţional Legionar, la 14 septembrie 1940, a determinat pe liderii partidelor istorice să-şi schimbe radical poziţia; aceştia au refuzat orice participare la guvern dar au permis unor specialişti şi tehnicieni să-l sprijine pe general, ocupând posturi cheie[22]. Iuliu Maniu sesiza corect, în epocă, faptul că regimul generalului Ion Antonescu „a fost impus de evenimentele externe" şi că între „acest regim şi Partidul Naţional Ţărănesc nu pot exista afinităţi nici în privinţa ordinei interne, nici a celei externe", dar înţelegea că nu trebuie „să facă dificultăţi noului guvern"[23].

Prima acţiune notabilă de politică externă a generalului Ion Antonescu după numirea ca preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost să reînnoiască Berlinului cererea făcută de Carol al II-lea de a trimite o misiune militară în România[24]. A procedat astfel, considerând că prezenţa trupelor germane în România va descuraja o posibilă ofensivă sovietică în România[25], intuită, în epocă, de generalul Ion Antonescu, şi ulterior de documentele din arhivele româneşti şi străine[26].

Integrarea României în sistemul politic, economic şi militar al Axei a fost una de conjunctură şi impusă de situaţia Limită în care s-a găsit România în vara anului 1940 ca urmare a răsturnărilor spectaculoase în raportul de putere şi alianţă de pe continentul european.

Mareşalul Ion Antonescu a motivat orientarea sa în politica externă atât public[27] cât şi în corespondenţa avută cu membrii marcanţi ai opoziţiei[28]. La procesul intentat, în mai 1946, acuzat de a se fi aliat cu Germania lui Hitler, el declara: „M-am înţeles cu domnul Maniu şi cu domnul Gh. Brătianu ca eu să fac politica aceasta, că Ţara Românească nu avea altă politică să facă în acele momente; în acel timp Germania era victorioasă şi temută de toată lumea, distrusese toată Europa, nu mai aveai cu cine să stai de vorbă. România nu putea să trăiască singură, izolată, a trebuit să se sprijine pe ce a găsit, ca un înecat, găseşte un pai şi se sprijină de el, găseşte un pom, se sprijină de el. Asta a găsit România în 1940. N-a putut să se sprijine pe altcineva. România şi-a sprijint politica ei şi graniţele pe Franţa. Franţa se prăbuşise. S-a sprijint pe

[21] Andreas Hillgruber, **op. cit.**, p. 97; Gh. Buzatu, **op. cit.**, p. 18-19.
[22] Arh. S.R.I., fond „D", dosar 40010, vol. 44, f. 97; Andreas Hillgruber, **op. cit.**, p. 97.
[23] Iuliu Maniu - Ion Antonescu, p. 129.
[24] Dr. Jurgen Forster, **Căile intrării României sub dependenţa Germaniei**, în „Militargeschichtlich Mitteilungan", nr. 11 / 1979, traducere, O.F.I. a M. Ap. N., Biblioteca C.A., 1980, p. 21.
[25] Arh. S.R.I., fond „D", dosar 40010, vol. 44, f. 125.
[26] A se vedea pe larg, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, **Complot împotriva României**, Bucureşti, 1944, p. 32-40; Ion Sişcanu, **Ruptul Basarabiei**, Chişinău, 1993, p. 127 şi urm.
[27] Mareşal Ion Antonescu, **Istoria mă va judeca**, p. 163-174.
[28] Vezi pe larg, Ion Antonescu, **Un A.B.C. al anticomunismului românesc**, p. 185, şi urm.; Iuliu Maniu - Ion Antonescu, p. 25 şi urm.

Mica Înțelegere al cărui factor determinant era Cehoslovacia. Cehoslovacia nu mai era. S-a sprijinit pe Înțelegerea Balcanică, aceasta trădase România deoarece încheiase peste capul României alianța perpetuă cu Ungaria. (?) S-a sprijinit pe Polonia, Polonia era distrusă. Prin urmare România nu mai avea nici un sprijin internațional. Singura țară în măsură să garanteze frontierele a fost Germania. Nu se poate schimba politica internațională a unui stat de la o zi la alta"[29].

Dacă pe plan extern au putut fi înlăturate unele din pericolele ce-și aveau geneza în situația Limită în care se găsea statul român, nu același lucru se poate spune despre evoluția internă. Aceasta a evoluat continuu către o stare de criză foarte periculoasă aproape de „marginea prăpastiei". Mișcarea legionară n-a încetat practica acțiunilor diversioniste, teroriste și zgomotos naționalist-șovine și n-a intrat în legalitate așa cum cerea generalul Ion Antonescu. Samavolniciile și abuzurile, însușirea ilegală a bunurilor, dar mai ales crimele comise de legionari au determinat pe conducătorul statului să se disocieze, treptat, de mișcarea legionară, eliminând-o în cele din urmă total de la putere.

După reprimarea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, prin Înaltul decret regal nr.314 din 14 februarie 1941, Statul Național Legionar a fost desființat, la numai cinci luni de la înființare. A fost instituit un regim de autoritate caracteristic stării excepționale[30]. Din ianuarie 1941 și până în august 1941 generalul Ion Antonescu a renunțat la colaborări de nuanță politică și a condus, în fapt, un cabinet militar. Economia și alte domenii ale vieții sociale, în ciuda greutăților de război, au cunoscut perioade de creștere în raport cu perioadele anterioare, mai ales cu situația din primul război mondial[31]. Un exemplu edificator îl constituie activitatea de comerț exterior. Volumul exportului a fost, pentru anii 1940-1942, echivalentul a 28.500 kg aur, față de 69.000 kg aur pentru întreaga perioadă interbelică[32].

Prelungirea războiului, bombardamentele masive efectuate de Coaliția Națiunilor Unite, începând cu vara anului 1944, au creat mari dificultăți economiei naționale cu repercursiuni în plan social. De evidențiat că, și în condițiile acestea, România era, în prima parte a anului 1944, o țară cu disponibilități în resurse alimentare. Mihai Antonescu a negociat în acest timp cu reprezentantul Crucii Roșii Internaționale crearea în România a unor depozite de subzistențe, cu grâne și porumb, cu care să se intervină în ajutorarea țărilor europene care duceau mare lipsă de hrană[33].

Evoluția evenimentelor politico-militare, din prima parte a celui de-al

[29] Fragment din filmul documentar „Istoria mă va judeca", realizat de studioul „Film-Video" al I.S.M., 1995.
[30] O analiză, pe larg, a regimului vezi la Eleonor Focșeneanu, op. cit., p. 82 și urm.; Gh. Buzatu, op. cit., p. 17 și urm.
[31] **23 august 1944. Documente.** vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 421-445.
[32] **Ibidem.**, p. 432.
[33] Arh. St. București, fond P.C.M. Stenograme, dosar 1 / 1944, f. 77.

doilea război mondial, în favoarea coaliţiei Axei a creat pentru România condiţii pentru a răspunde agresiunii sovietice din vara anului 1940 şi a recupera teritoriile pierdute în est. „Indiferent de aliatul ales şi de ceasul desemnat, – afirmă un distins istoric român, Gh. Buzatu – războiul României a început într-un moment în care entuziasmul poporului a fost general, cu nimic mai prejos decât cel manifestat în mai 1877 (la proclamarea independenţei naţionale) ori în august 1916 (la intrarea ţării în acţiunea pentru eliberarea Transilvaniei)“[34].

S-a repetat situaţia dramatică din timpul primului război mondial când, România trebuia să decidă de partea căruia dintre beligeranţi să intre în război, în condiţiile în care, în ambele tabere, existau teritorii româneşti sub ocupaţie străină. În 1916, sub imperativul realizării unităţii naţionale, guvernul condus de Ion I.C. Brătianu a părăsit alianţa cu Puterile Centrale şi a intrat în război alături de Antantă pentru a elibera şi aduce la Patria Mamă teritoriile aflate în stăpânirea Austro-Ungariei. În 1940-1941, datorită evoluţiei raportului de puteri în Europa, a schimbării alianţelor şi mai ales din cauza situaţiei noastre geopolitice – conform afirmaţiilor generalului Ion Antonescu în scrisoarea de răspuns adresată lui Iuliu Maniu la 22 iunie 1941 – „am fost nevoit să răsturnăm alianţele pentru a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei“[35]. În fapt, am purtat un război paralel cu războiul germano-sovietic, cu obiective dar mai ales motivaţii diferite[36].

Din momentul în care raportul de putere în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial s-a schimbat în favoarea Coaliţiei Naţiunilor Unite, România a început să se îndrepte din nou spre o situaţie Limită. Aceasta va cunoaşte vârful de intensitate în ultima decadă a lunii august 1944. Societatea românească trebuie să găsească o soluţie. Soluţia a fost demiterea şi arestarea mareşalului Ion Antonescu. Consecinţele au fost greu de anticipat în acel moment pentru autorii înlăturării mareşalului Ion Antonescu, însă extrem de grave pentru evoluţia ulterioară a societăţii româneşti.

---

[34] Gh. Buzatu, **România şi războiul mondial din 1939-1945**, Iaşi, 1995, p. 20.
[35] Arh. S.R.I., fond „D“, dosar 40010, vol. 34, f. 47.
[36] Dr. Jurgen Forster, **op. cit.**, în **loc. cit.**, p. 31-32.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

IDEEA LUPTEI PENTRU UNITATE NAŢIONALĂ LA ROMÂNI ÎN CONCEPŢIA MAREŞALULUI ION ANTONESCU

AURELIAN TEODORESCU

A urmări destinul în posteritate al Mareşalului Ion Antonescu şi a contribui la definirea locului şi rolului său în spaţiul gândirii social-politice şi militare româneşti constituie, desigur, o temă de cercetare dificilă, dar, în acelaşi timp şi extrem de generoasă. Mulţi, foarte mulţi au încercat să scrie despre el, dar puţini, foarte puţini au izbutit să dea contur personalităţii sale de dimensiuni cu adevărat istorice[1]. Conştienţi, aşadar, de dificultăţile pe care aveam să le întâmpinăm, în cele ce urmează ne-am propus să-l surprindem pe Mareşalul Ion Antonescu în ipostaza de cunoscător şi iubitor al istoriei poporului român, al luptei sale necurmate pentru împlinirea idealului de unitate naţională.

Născut pe meleagurile de legendă ale Argeşului şi educat în spiritul celor mai bune tradiţii ale şcolii militare româneşti, el a înţeles de timpuriu că istoria nu este numai un mijloc de cunoaştere a trecutului, ci şi un stimulator de energie şi încredere în lupta cu vicisitudinile vremii. O asemenea profundă înţelegere a istoriei i-a călăuzit întreaga viaţă, ajutându-l în strădania de a-şi fundamenta deciziile politice şi militare în concordanţă cu interesele fundamentale ale poporului român.

În incursiunea istorică pe care o realiza, fie în lucrarea: „Românii – originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor", lucrare ce a fost tipărită în mai multe ediţii de-a lungul vremii[2], fie în chemările, apelurile, proclamaţiile sau articolele apărute în presa timpului, dar mai cu seamă în cuvântările rostite cu diferite prilejuri în anii 1940-1944 în calitate de Conducător al Statului, Mareşalul Ion Antonescu pornea de la premisa justă potrivit căreia împlinirea în 1918 a idealului de unitate naţională era „o consecinţă a drepturilor noastre

---

[1] Despre viaţa şi activitatea Mareşalului Ion Antonescu s-a scris de-a lungul vremii o întreagă literatură. Vezi, pe larg, Gh.Buzatu, **România în războiul mondial din 1939-1945**. Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p.p. 282-286.

[2] Gh. Buzatu, **Op.cit.**, p. 282.

istorice“[3]. Aceste drepturi se originau, după părerea lui, în faptul că „Poporul român se afla, din timpuri foarte îndepărtate, aşezat în mase compacte în tot ţinutul cuprins între Tisa, Nistru, Dunăre şi Mare şi în blocuri, destul de considerabile, de-a lungul malului drept al Dunării şi dincolo de Nistru până la Don“[4]. Numeroase mărturii arheologice şi izvoare scrise ale antichităţii dovedesc pe deplin temeinicia unei asemenea afirmaţii. Alături de vechimea în spaţiul carpato-danubiano-pontic, Mareşalul Ion Antonescu aşeza autohtonia, originea, permanenţa şi dorinţa nestăvilită de libertate a poporului român. „... Vechimea originii noastre – scria el –, încăpăţânarea cu care ne-am ţinut, timp de 2000 de ani, agăţaţi de locurile în care ne-am născut, cu toată urgia năprasnică a năvălitorilor şi perseverenţa sălbatică a cotropitorilor, suferinţele îndurate, luptee duse şi vitalitatea noastră, constituie drepturi suficiente, în baza cărora putem, pe drept cuvânt, pretinde să se reconstituie Dacia Traiana în limitele trasate cu sabia şi lăsate nouă moştenire de strămoşii noştri“[5].

Oprindu-se asupra procesului de organizare statală, proces ale cărui începuturi le plasa încă de timpuriu, el atrăgea atenţia asupra semnificaţiei domniei marelui rege Burebista în timpul căruia, în jurul anilor 70 î.e.n., se constituia un stat mare şi puternic cu capitala la Sarmisegetusa. După o serie de războaie sângeroase în care Decebal, ultimul rege dac, murea „moarte de erou pe ruinile patriei sale“[6], cea mai mare parte a fostului stat al dacilor era transformată în provincie romană. În perioada ce a urmat, această provincie va fi supusă unui intens proces de romanizare, la capătul căruia se va afla „poporul românesc de astăzi“[7]. Şi pentru a fi şi mai convingător, el adăuga: „Tipul, obiceiurile, tradiţiile rămase de la popoarele de origine tracă care au locuit în Dacia, înaintea stăpânirii romane, fac dovada indubitabilă că originea noastră este rezultatul contopirii celor două elemente“[8]. În vreme ce multe popoare îşi pierduseră identitatea în urma năvălirii populaţiilor migratoare – aprecia el –, „singur elementul românesc, ieşit din fuziunea daco-romană, face excepţie de la această regulă, aproape generală. Atât de mare era valoarea etnică a acestui element şi atât de puternică forţa lui de rezistenţă încât cu toate că era de recentă apariţie, totuşi, a reuşit după zece secole de nesfârşite invaziuni, să păstreze totdeauna intacte conştiinţa originii sale romane, obiceiurile, limba, tradiţiile şi chiar foarte multe din numirile geografice“[9].

Expansiunea spre răsărit a coroanei maghiare începând cu secolul al X-lea, pe de o parte, şi apariţia pericolului turcesc la Dunăre, pe de altă parte,

[3] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond P.C.M. Cabinetul Militar, dos. 460/1941, f. 50.
[4] **Ibidem**, f. 11.
[5] **Ibidem**, f. 22.
[6] **Ibidem**, f. 12.
[7] **Ibidem**.
[8] **Ibidem**.
[9] **Ibidem**, f. 14.

au făcut cu neputinţă – îşi fixa el concluzia – „continuarea închegării într-un singur trup a marilor grupări româneşti care apăruseră, şi în parte se consolidaseră, în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea"[10].

În lupta poporului român pentru apărarea gliei strămoşeşti împotriva pericolului otoman, care în marşul său prin Peninsula Balcanică transformase rând pe rând toate statele de la sudul Dunării în raiale şi paşalâcuri, două mari şi impunătoare personalităţi, după părerea lui, s-au detaşat: „Una este aceea a lui Ştefan cel Mare (1457-1504) care, prin acţiunea sa de interes general, ocupa un loc de frunte în istoria universală; iar a doua este aceea a lui Mihai Viteazul (1593-1601), care a reuşit, pentru scurtă vreme, să unească sub un singur sceptru Muntenia, Moldova şi Transilvania"[11]. Unirea de o clipă de la 1600 înfăptuită de marele voievod – ţinea să sublinieze Mareşalul Ion Antonescu – „a călăuzit în decursul timpurilor toate minţile luminate ale românilor de pretutindeni şi toate generaţiile care s-au succedat de la revoluţia din 1848 şi până la acelea care au făcut războiul din 1916-1918"[12].

Spre sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul veacului următor, puterea militară a Imperiului Otoman va intra în declin. Odată cu aceasta, Transilvania şi Banatul vor fi încorporate în Imperiul Habsburgic. Aşa cum bine observa el, „o mare parte din români trec, nu pentru ultima oară, dintr-o sclavie într-alta"[13]. În veacul al XVIII-lea, prin dispariţia Poloniei, la hotarul de răsărit al Moldovei va căpăta tot mai mult contur pericolul ţarist. Descifrând în articulaţiile sale cele mai intime adevăratele scopuri ale politicii externe a ţarismului, Mareşalul Ion Antonescu scria: „Sub aparenţa de a ocroti pe creştinii din Orientul Europei, Rusia începe o serie de războaie în contra turcilor, cu scopul nemărturisit, dar evident, de a transforma Marea Neagră într-un lac rusesc şi a ajunge astfel, acolo unde Petru cel Mare hotărâse, la Constantinopol, atât peste Balcani, cât şi prin Asia Mică"[14]. La rândul său, sub masca desrobirii creştinătăţii, Imperiul Habsburgic, urmărea preluarea moştenirii Imperiului Otoman. Cele dintâi victime ale acestei politici vor fi ţările române, din care au fost desprinse prin forţă şi trădare Bucovina la 1775 şi Basarabia la 1812. Aflate în calea tendinţelor expansioniste ale celor două mari imperii, după expresia Mareşalului Ion Antonescu, asupra ţărilor române plana pericolul de a fi „înghiţite în întregime"[15]. Că este aşa, preciza el mai departe, o dovedeşte „faptul că, după terminarea luptelor, care mai întotdeauna se desfăşurau pe teritoriul nostru, oştirile duşmane victorioase, căutau a rămâne sub diferite pretexte în Principate. Astfel, în cursul secolului al XVIII-lea, ţările

---

[10] **Ibidem**, f. 16.
[11] **Ibidem**, f. 18.
[12] **Ibidem**.
[13] **Ibidem**.
[14] **Ibidem**, f. 19.
[15] **Ibidem**.

româneşti au fost, rând pe rând, ocupate şi de ruşi şi de austrieci, timp de vreo 50 de ani“[16]. Şi atunci când totul părea pierdut, aprecia Mareşalul Ion Antonescu, pe neaşteptate a început „să se facă lumină. Pe de o parte, împrejurări externe favorabile – slăbirea Turciei, antagonismul dintre cele două puteri rivale – Rusia şi Austria – în ce priveşte moştenirea turcească, conştiinţa dreptăţii etnice şi istorice, principiul naţionalităţilor sprijinit de ţările din Apus – Franţa şi Anglia –, iar pe de altă parte, dezvoltarea mereu crescândă a conştiinţei naţionale a poporului român în ce priveşte originea, valoarea, forţa şi drepturile lui istorice, ne-a salvat“[17]. Mareşalului Ion Antonescu îi apărea, totodată, ca necesar să precizeze că tocmai ca rezultat al dezvoltării conştiinţei naţionale „s-a ajuns la un program politic, care ducea la realizarea programului pe care Mihai l-a lăsat odată cu capul lui moştenire sfântă întregului popor“[18]. Acest program, pe care el îl înţelegea în termeni de acţiune, „urmărea înfăptuirea următoarelor trei mari idei: a) Mai întâi unirea celor două Principate. Fapt împlinit în 1859 când Moldova şi Muntenia s-au contopit şi au constituit ţara de atunci cunoscută în lume sub numele de România; b) Independenţa ţării. Scop atins la 1878 când, după patru secole de dureroase înjosiri şi suferinţe, Principatele, astfel unite, îşi iau în deplină libertate sborul spre progres şi îşi îndreaptă privirea către Carpaţi; în sfârşit, c) Gruparea tuturor românilor în Dacia Traiana într-un stat unitar, liber şi puternic“[19]. Aşa cum se ştie, după doi ani de neutralitate, în conformitate cu obligaţiile asumate prin convenţia de alianţă încheiată la 4/16 august 1916 de România cu Rusia, Anglia, Franţa şi Italia, trupele române trec prin defileurile Carpaţilor şi vor înainta concentric spre inima Transilvaniei. „Pentru prima oară de la Mihai Viteazul – scria Mareşalul Ion Antonescu, învederând prin aceasta justeţea participării României la primul război mondial – stindardele româneşti învelesc şi luminează câmpiile scăldate, o eternitate, numai în lacrimi şi sânge. Pe urma lor, în genunchi şi plângând, copiii şi femeile cernite, strigau „Doamne! Ajută-le!“. Astfel începem, într-o zi de sărbătoare, războiul cel mai măreţ din istoria noastră ca glorie, suferinţe, sacrificii, umilinţă şi rezultate“[20].

Şi pentru Mareşalul Ion Antonescu Marea Unire din 1918 a reprezentat unul dintre cele mai înălţătoare momente din istoria românilor. Numai că aceasta îi apare mai degrabă ca un produs al războiului din 1916-1918, decât al marilor adunări plebiscitare de la 27 martie, 28 noiembrie şi 1 decembrie 1918, de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia care, se ştie, că au validat prin votul lor voinţa de unitate naţională a românilor.

[16] **Ibidem.**
[17] **Ibidem,** f. 20-21.
[18] **Ibidem,** f. 21.
[19] **Ibidem,** f. 21-22.
[20] **Ibidem,** f. 23-24.

Dar dreptul de a ne uni într-un singur stat în fruntariile vechii Dacii nu se sprijinea numai pe argumente de natură istorică. Din această perspectivă, la fel de importante erau pentru el şi argumentele de ordin etnografic. „N-am fost niciodată cu toţii cu adevărat uniţi politiceşte – scria Mareşalul Ion Antonescu –, dar am fost întotdeauna uniţi sufleteşte. Graiul, portul şi credinţa noastră au fost în toate timpurile aceleaşi. Călcaţi ţara în lung şi în lat; mergeţi de la Nistru până la Tisa şi din Maramureş până la Mare şi veţi constata pretutindeni acelaşi chip, aceiaşi privire, aproape acelaşi port şi absolut acelaşi grai şi aceiaşi dorinţă"[21]. Ce s-ar mai putea adăuga în plus ? Nimic.

Nu avea însă să treacă multă vreme de la Marea Unire din 1918 şi neamul românesc avea să fie lovit din nou mişeleşte pe la spate. La 23 august 1939, prin pactul Ribbentrop-Molotov, Hitler şi Stalin hotărau soarta Poloniei şi României. Sub ameninţarea războiului, în urma ultimatumului din 26 iunie 1940, România era silită să cedeze Uniunii Sovietice Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa. Peste trei milioane şi jumătate de români şi un teritoriu de 51.000 km erau smulşi din trupul ţării. O lună mai târziu, la 30 august 1940, sub presiunea Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste, prin dictatul de la Viena, ţara era din nou amputată, pierzând în favoarea Ungariei horthyste un teritoriu de 43.500 km, cu o populaţie de 2.800.000 de locuitori, în marea lor majoritate români. În sfârşit, în septembrie acelaşi an, un teritoriu de 7.000 km, cu o populaţie de 400.000 locuitori va fi cedat Bulgariei. Acestei politici de forţă şi dictat promovată de marile puteri revizioniste şi aliaţii lor, Mareşalul Ion Antonescu îi opunea omenia şi vocaţia de pace a poporului român. „Legile care au cârmuit viaţa neamului românesc – scria el – au fost legile omeniei şi de dreptate. Noi n-am împilat niciodată pe nimeni, noi n-am cotropit pământurile care nu erau ale noastre şi n-am pândit ceasurile de întuneric ale vecinului pentru ca să înfigem pumnalul în spatele lui îndurerat; Noi am îmbrăţişat cu generozitate creştină a sufletului românesc pe toţi cei care au venit în leagănul naşterii noastre, chiar când fapta noastră n-a fost înţeleasă şi urmată. Noi n-am răzbunat nedreptăţile şi n-am întors încercărilor soartei sfatul aspru al urii"[22].

I-a fost dat Mareşalului Ion Antonescu să preia conducerea ţării într-unul dintre cele mai grele momente din istoria ei: „A vrut Dumnezeu ca eu, care am luptat în tinereţe pentru graniţele neamului şi m-am străduit pentru onoarea şi puterea armatei, să am la bătrâneţe dureroasa soartă de a aduna pe risipiţii graniţelor sfărâmate"[23]. Deşi a fost nevoit să se încline în faţa unui fapt împlinit, el îi avertiza pe toţi aceia care, într-un fel sau altul, contribuiseră la sfârtecarea ţării: „Nu va fi linişte în acest colţ al Europei şi nu va fi dreptate

[21] **Ibidem**, f. 51-52.
[22] **Ibidem**, dos. 149/1940, f. 15.
[23] **Ibidem**, f. 6.

adevărată în lume cât timp nu se va face sau nu-şi va face dreptate poporul românesc. Şi se va face. Acest lucru îl afirma, prin mine şi odată cu mine, toţi aceia care au vieţi de jertfit"[24]. Răzbate de aici nu numai credinţa lui nestrămutată în justeţea cauzei româneşti, ci şi necesitatea luptei până la jertfa supremă, dacă era nevoie, pentru înlăturarea unei asemenea nedreptăţi. De pe această poziţie profund patriotică, în cuvântarea rostită la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1940, Mareşalul Ion Antonescu da glas durerii unui întreg popor: „1 Decembrie nu este anul acesta ziua bucuriei naţionale. 1 Decembrie este astăzi pentru noi ziua martirilor care au suferit şi au murit, s-au jertfit şi au căzut odată cu graniţele noastre sfinte"[25]. Dar această măreaţă zi din istoria ţării era, în acelaşi timp, pentru el şi „ziua judecăţii trecutului", a „mustrării şi pocăinţelor". Şi aceasta pentru că, în loc să pună cu toţii umărul la consolidarea statului naţional unitar român, oamenii politici ai vremii şi-au risipit forţele „în dezbinări stupide, în bârfeli odioase, în vrajbe dureroase şi în apucături neomenoase", ceea ce a făcut ca ţara să fie „surprinsă de furtună total slăbită înăuntru şi fără nici un sprijin în afară"[26]. Exigent cu alţii, dar şi cu sine, el cerea ca toţi cei vinovaţi de greaua situaţie în care se găsea ţara să fie judecaţi şi condamnaţi. „... Toţi miniştrii de război, de la unul până la toţi şi de la toţi până la unul – îi scria regelui Carol al II-lea la 29 iunie 1940 – sunt vinovaţi. Toţi Şefii de Stat Major de la război şi până astăzi, toţi, fără nici o excepţie, în cap cu mine, trebuie daţi în judecată"[27].

Pe deplin încrezător în capacitatea poporului român de a relua cu şi mai multă energie lupta pentru refacerea unităţii ştirbite a ţării, la aceeaşi adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1940, Mareşalul Ion Antonescu spunea: „Fraţi ardeleni! Voi care v-aţi sfâşiat sufletul şi trupul; voi care v-aţi părăsit încă odată vetrele vieţii şi crucile mormintelor; voi care aţi adăugat dureri noi la hrisovul suferinţelor de veacuri. Nu deznădăjduiţi. Pe umerii voştri stă apărarea sfântă a datoriilor strămoşeşti. În această clipă de îngenunchere, îngenunchiaţi ca să auziţi trosnetul de trupuri ale lui Horia şi Cloşca pe roată; simţiţi în sânge clocotul de viaţă ardelenească a lui Avram Iancu şi ritmul de redeşteptare naţională a lui Mureşan. Plecaţi urechea la brazda strămoşească şi purtaţi în cuget icoana gândurilor lui Lazăr, Şincai şi Saguna şi cutremuraţi-vă de biruinţa măreaţă şi veşnică a lui Mihai Viteazul"[28].

Nu peste multă vreme, în zorii zilei de 22 iunie 1941, armata română primea ordin să treacă la eliberarea pământului sfânt al Basarabiei şi Bucovinei de Nord. „V-am făgăduit din prima zi... a luptei mele naţionale – ţinea el să precizeze în acest ordin – să vă duc la biruinţă. Să şterg pata de dezonoare din

[24] Ibidem, f. 10-11.
[25] Ibidem, fond P.C.M., dos. 325/1940, f. 39.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem, fond P.C.M. Cabinetul Militar, f. 141.
[28] Ibidem, fond P.C.M., dos. 325/1940, f. 40.

cartea neamului şi umbra de umilire de pe fruntea şi epoleţii voştri. Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoşeşti şi a bisericii, lupta pentru vetrele şi altarele româneşti de totdeauna. Ostaşi. Vă ordon: Treceţi Prutul... Reîmpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre"[29].

Despre participarea României, alături de Germania hitleristă, la războiul antisovietic s-au purtat şi, cu siguranţă, se vor mai purta încă multe discuţii. În ce ne priveşte, considerăm că, într-o anumită măsură şi până la un anumit punct, participarea ţării noastre la acest război întruneşte toate caracteristicile unui război naţional de eliberare. De altfel, într-o cuvântare rostită la Şcoala Superioară de Război în februarie 1944, însuşi Mareşalul Ion Antonescu sublinia răspicat: „Lupta noastră împotriva Rusiei nu este o luptă pe care o ducem dintr-o necesitate de moment, ci este o luptă dictată de istoria noastră"[30]. De aceea, a judeca lucrurile în afara acestui profund adevăr, este pentru noi orice, în afară de abordarea realităţii cu mijloacele ştiinţei.

Luptând pentru eliberarea provinciilor de peste Prut, Mareşalul Ion Antonescu nu uita nici pământul vremelnic cedat al Transilvaniei de Nord, care gemea sub cisma Ungariei horthyste. La 20 iunie 1943, cu prilejul înălţării în grad a unei noi promoţii de ofiţeri, el spunea cu hotărâre: „Aici, în faţa Şelimbărului, sub poalele Turdei, în care cel dintâi Mihai al istoriei noastre şi-a zidit trupul lui în pământul neamului risipind cu putere de fulger pe pământul tuturor românilor strigătul unităţii româneşti, al celei dintâi şi celei mai sfinte uniri, îţi cer şi îţi poruncesc promoţie Mihai Viteazul să ştii să fii vrednică de numele pe care îl porţi de azi înainte ... Îţi poruncesc, îţi porunceşte neamul, îţi porunceşte istoria, să nu ai linişte, să nu-ţi socoteşti datoria împlinită până când dreptatea românească înrădăcinată prin sângele jertfei în pământul Turzii nu va fi împlinită"[31].

Dar sorţii războiului nu i-au fost, aşa cum se ştie, favorabili. Dorinţa lui arzătoare de a vedea din nou realizată unitatea statală a tuturor românilor a rămas în sarcina generaţiilor viitoare. Cu acest gând în suflet, în ultimul său cuvânt rostit în faţa „tribunalului" ce-l condamna la moarte, el nu uita să-şi exprime mândria de a fi fiul unei naţii „cu dubla ascendenţă romană şi dacă, a cărei istorie a fost luminată de strălucitoarea figură a lui Traian şi de jertfa marelui Decebal! Am luptat în două războaie mondiale pentru gloria ta! Sunt fericit să cobor cu câteva clipe mai devreme lângă martirii tăi. Las Ţării tot ce a fost bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă![32]. Să luăm aminte la aceste cuvinte greu de digerat de acei fără rădăcini şi conştiinţă de neam, şi să acţionăm cu toţii, indiferent de treapta pe care ne

[29] **Ibidem**, dos. 316/1940, f. 65-66.
[30] **Ibidem**, dos. 205/1944, f. 29.
[31] **Ibidem**, dos. 149/1940, f. 17.
[32] Cf. Gh. Buzatu, **Op. cit.**, p.p. 31-32.

aflăm în ierarhia vieţii social-politice a ţării. În caz contrar, istoria ne va judeca fără cruţare.

În scrierile Mareşalului Ion Antonescu cu privire la lupta poporului român pentru împlinirea idealului de unitate naţională întâlnim, desigur, şi unele formulări, aprecieri sau observaţii, care nu mai pot fi acceptate de către noi astăzi. Dincolo de aceste inadvertenţe, aşa cum am încercat să relevăm, aceste scrieri se înscriu în eforturile marilor noştri înaintaşi de a ţine mereu trează conştiinţa poporului că unirea tuturor românilor în vatra Daciei străbune este un drept sacru şi imprescriptibil.

În decursul frământatei sale vieţi, Mareşalul Ion Antonescu uneori a greşit. Raportate la ansamblul operei sale, aceste alunecări de la realitate sunt şi vor rămâne totdeauna periferice. Pentru tot ce a făcut durabil spre binele acestei ţări, şi a făcut multe, el a intrat în conştiinţa poporului ca unul dintre cei mai de seamă oameni pe care i-a dat neamul românesc.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

PROCESUL ŞI EXECUŢIA MAREŞALULUI ION ANTONESCU ÎN PERCEPŢIA OPINIEI PUBLICE ROMÂNEŞTI ŞI A ARMATEI ROMÂNE

FLORIN ŞPERLEA

La 6 mai 1946 în localul Judecătoriei Ocolului VIII din strada Ştirbei Vodă, Bucureşti, a început procesul intentat mareşalului Ion Antonescu şi unora dintre colaboratorii săi, proces care avea să fie cunoscut în epocă drept „procesul marii trădări naţionale"[1]. Acuzaţiile aduse mareşalului Ion Antonescu – „crimă de dezastrul ţării", ş.a. – cu greu mai pot fi astăzi acceptate, iar istoriografia română din ultimii ani a făcut importante demersuri în acest sens.

Sentinţa s-a pronunţat la 17 mai 1946, fiind condamnaţi la moarte: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C.Z. Vasiliu, Gheorghe Alexianu, Eugen Cristescu, Constantin Pantazi şi Radu Lecca, ultimilor trei, în urma cererilor de graţiere fiindu-le comutată pedeapsa cu moartea în muncă silnică pe viaţă, sfârşind în temniţele comuniste.

Execuţia celorlalţi patru se regăseşte relatată în diverse volume de documente apărute după 1989[2], precum şi în imaginile filmate în iunie 1946.

Legislaţia adoptată după instaurarea prin forţă la 6 martie 1945 a guvernului Petru Groza viza în mod deosebit purificarea administraţiei publice şi sancţionarea celor vinovaţi de crime de război, probleme dezbătute încă din 24 ianuarie 1945, într-o şedinţă a Consiliului Frontului Naţional Democrat (F.N.D.)[3], prilejuită de întoarcerea de la Moscova a lui Gh. Gheorghiu-Dej. Programul de guvernare al F.N.D. publicat în „Scânteia" din 29 ianuarie 1945 sublinia la pct. 10 că „Guvernul F.N.D. va aresta şi judeca pe criminalii de război, va lichida complet legionarismul şi toate rămăşiţele hitleristo-fasciste. Va curăţi aparatul de stat de toate elementele fasciste şi profasciste". Nu mai

---

[1] **Procesul marii trădări naţionale**, Bucureşti, 1946.

[2] **Mareşalul Antonescu în faţa istoriei**, vol. 2, Iaşi, 1990, realizat de Gh.Buzatu; **Procesul Mareşalului Antonescu. Documente**, vol. 2, Bucureşti, 1995, sub îngrijirea lui Marcel Dumitru-Ciucă; de asemenea, c-dor A. Pentelescu, lt. F. Şperlea, **Un document inedit despre execuţia Mareşalului Antonescu**, „Revista de Istorie Militară", nr. 2 / 1996.

[3] **România. Viaţa politică în documente. 1945**, Arhivele Statului, Bucureşti, 1994, p. 81.

surprinde rapiditatea cu care după 6 martie 1945 au fost elaborate legea 217 privind purificarea administraţiilor publice (30 martie 1945) şi legea 312 privind urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării sau de crime de război (21 aprilie 1945). Aceasta din urmă înlocuia legile 50 şi 51 din 21 ianuarie 1945 şi instituia 15 categorii de „vinovaţi de dezastrul ţării prin săvârşirea de crime de război". „Crima de război" a devenit o formulare de maximă generalitate incluzând fapte care mergeau de la declararea sau continuarea războiului până la realizarea de averi în mod ilicit, cuprinzând ansamblul problemelor politice, militare sau administrative. Acuzatorii publici obţineau drepturi discreţionare, toate autorităţile publice fiind obligate să fie la dispoziţia acestora, iar puterea judecătorească cunoştea o neobişnuită transferare spre executiv[4]. Într-un raport înaintat la 23 aprilie Departamentului de Stat, Burton Berry, reprezentantul politic al SUA în România, arăta că în discuţia pe care a avut-o cu regele Mihai I la 10 aprilie, suveranul român „a spus că a semnat (legea 312, n.n.) numai după ce s-a luptat trei săptămâni cu guvernul şi a reuşit în cele din urmă să elimine din textul legii cele mai supărătoare articole"[5]. El obţinuse permisiunea de a se face recurs la un tribunal obişnuit, eliminarea articolului care împuternicea tribunalele poporului să judece persoanele acuzate de tulburarea actualei ordini politice (care ar fi permis fără nici o îngrădire eliminarea tuturor opozanţilor politici), precum şi stabilirea termenului de valabilitate a legii până la 1 septembrie 1945 (ceea ce nu s-a respectat).

„Glasul Armatei", organul central de presă al Ministerului de Război (apărut în iulie 1945), prin semnătura sublocotenentului Aurel Lambrino realiza pe parcursul anului 1945 interesante paralele. Astfel, la 29 iulie 1945 A. Lambrino scria: „Mareşalul Petain a trădat Franţa. El a trădat-o nu numai din 1940 începând, ci de atunci de când, plin de ură împotriva ţăranilor, muncitorilor şi intelectualilor francezi (sic!), s-a pus orbeşte în slujba negrelor organizaţii fasciste pentru care Franţa democrată a fost şi rămâne o primejdie nimicitoare. Poporul francez, renăscut, îl judecă şi îl osândeşte"[6]. La 6 septembrie 1945 referindu-se la arestarea mareşalilor von Brauchitsch şi von Manstein, A. Lambrino sublinia: „Ei sunt luaţi de guler şi aruncaţi acolo unde le este locul: la răcoare. Cine are urechi de auzit să audă. Avem şi noi Brauchitsch-ii şi Manstein-ii noştri!"[7].

Ne propunem să urmărim în continuare modul în care au fost privite atât procesul „marii trădări naţionale", cât şi sentinţa care i-a urmat, de către opinia publică şi armata română.

[4] Ibidem, p. 238-242.
[5] Ibidem, p. 245.
[6] „Glasul Armatei", nr. 3 / 29 iulie 1945, p.1.
[7] Idem, nr. 10 / 6 septembrie 1945, p. 1.

Ziaristul american Reuben Markham, trimis special al ziarului „Christian Science Monitor", care s-a aflat în Bucureşti pe timpul procesului nota: „Cu toate dezastrele pe care le-au cunoscut românii din cauza lui Antonescu, eu cred că mulţi s-au simţit alături de el când a fost executat. Conduita lui curajoasă în cursul procesului i-au atras numeroase simpatii; dar ceea ce a apropiat poporul de fostul lui şef a fost neîncrederea pe care a manifestat-o întotdeauna faţă de Rusia (...). Istoria morţii lui a făcut repede înconjurul ţării şi a fost deformată şi înfrumuseţată atât, încât Antonescu a ajuns să fie simbolul onoarei în România"[8]. R. Markham a fost silit să părăsească România datorită retragerii vizei de către Comisia Aliată de Control, generalul V.P. Vinogradov învinuindu-l pentru puternica atitudine antisovietică a articolelor sale. Protestele generalului C.V.R. Schyler, reprezentantul american în Comisia Aliată de Control, au fost inutile[9].

Într-un buletin contrainformativ întocmit de Secţia a II-a Informaţii a Marelui Stat Major la 11 mai 1946, după cinci zile de la începerea procesului, se consemnează că „în opinia publică, în general, judecarea lor este apreciată ca justă, dar se declară că indiferent de modul cum se vor desfăşura dezbaterile, sentinţa va fi dictată de la Moscova (...). O parte din opinia publică dezavuează moţiunile votate de muncitori prin care au cerut pedeapsa cu moartea pentru Antonescu"[10]. În ceea ce priveşte cercurile evreieşti, se arăta în acelaşi buletin contrainformativ că „atitudinea acestora este o consecinţă a tratamentului omenos şi binevoitor pe care l-au obţinut pe timpul guvernării sale, când au fost exceptaţi de la expulzare"[11]. Că sentinţa a fost dictată de la Moscova stau mărturie declaraţiile fostului ministru al justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu din iulie 1951 şi septembrie 1952 (acum el însuşi acuzat de trădare), în care relata că înaintea regelui, lista cu condamnările şi comutările fusese arătată „numai la doi oameni din Comisia Aliată de Control (unul fiind I. Susaikov, locţiitor al preşedintelui Comisiei, n.n.) unde au fost întâi, şi apoi la Partid unuia dintre conducători"[12].

Care a fost însă poziţia armatei române ?

La 18 mai 1946, a doua zi după pronunţarea sentinţei, Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă (aparatul politic constituit după model sovietic la 8 mai 1945, sub denumirea Direcţia Superioară pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă), prin ordinul 465 cerea

---

[8] Apud Platon Chirnoagă, **Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei sovietice**, Editura „Carpaţii", Madrid, 1965, p. 336.

[9] I. Chiper, F. Constantiniu, A. Pop, **Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane**, Editura Iconica, Bucureşti, 1993, p. 66.

[10] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fond 948, Secţia a II-a, dosar 1645, f. 63-64.

[11] **Ibidem.**

[12] Apud Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe, B. Marinescu, **Instaurarea totalitarismului comunist în România**, Editura Cavallioti, Bucureşti, 1995, p. 144.

organizarea unor mitinguri în unităţile militare prin care să se exprime adeziunea armatei la executarea criminalilor de război judecaţi.

La 20 mai Subsecretariatul de Stat pentru Marină (S.S.M.), care funcţiona în hotelul „Bulevard" din Bucureşti, prin ofiţerii aparatului politic, a trecut la îndeplinirea ordinului 465 / 18 mai 1946. S-a convocat astfel întregul personal în sala de marmură a amintitului hotel pentru ora 11, întâlnirea beneficiind şi de prezenţa amiralului Petre Bărbuneanu, ministrul Marinei. Căpitanul comandor (r.) Victor Bădescu, unul dintre participanţi, relatează momentele acelei dimineţi: „Amiralul Bărbuneanu ne-a făcut o comunicare destul de scurtă (...): «Tribunalul Poporului» l-a judecat pe fostul mareşal Antonescu şi urmează să se pronunţe sentinţa definitivă. În Comandamentul Marinei s-a făcut propunerea ca ofiţerii aparţinând acestui Comandament să voteze pentru condamnarea la moarte a fostului mareşal. Trebuie, deci, să procedăm la vot. Are cineva de spus sau de adăugat ceva ?"[13].

Cei care s-au ridicat pentru a-şi expune punctul de vedere au fost comandorul Florin Bujoreanu şi cel a cărui relatare am consemnat-o anterior. Victor Bădescu susţine că ar fi luat cuvântul şi căpitanul comandor Alexandru Bercea însă acesta, într-o declaraţie ce i-a fost luată la 22 mai 1946 şi descoperită de noi în arhivele militare, arăta: „Am cerut atunci cuvântul de la Dl. Ministru, cu intenţiunea de a explica că votul dat trebuie să fie interpretat ca îndreptat împotriva sistemului în sine şi nu împotriva fondului chestiunii, adică sentinţa Tribunalului Poporului. Dl. Ministru nu mi-a acordat cuvântul"[14]. În esenţă problemele pe care aceştia le-au ridicat au fost imposibilitatea în care sunt puse cadrele de a aprecia o sentinţă judecătorească, fiind o „chestiune de ordin politic care nu priveşte armata"[15] (comandor Florin Bujoreanu), iar dacă aceasta se va face, atunci să se realizeze prin vot secret. „Liniştea disciplinată din sală – continuă Victor Bădescu – s-a transformat într-un freamăt destul de pronunţat, ca un gest de aprobare a celor spuse de noi"[16].

Amiralul Bărbuneanu a cerut celor care sunt de acord cu sentinţa să treacă în spatele ofiţerilor din aparatul E.C.P. aflaţi în uşa principală a sălii. „În câteva secunde, masa votanţilor «contra» – povesteşte Victor Bădescu – s-a pus în marş pentru a parcurge cei 7-8 metri până la latura opusă (...). În uşă au rămas numai cei din aparatul politic"[17].

Cei care au îndrăznit să-şi expună opiniile au început a fi cercetaţi, iar colonelul magistrat S. Tărăneanu, prin referatul 98/1946 cerea ca „susnumiţii

---

[13] Căpitan-comandor (r) Victor Bădescu, **Onoarea ofiţerilor de marină**, „Magazin istoric", nr. 12 / 1993, p. 65; Răzvan Paul Bolintineanu, **Marina se împotriveşte condamnării Mareşalului**, „Revista de istorie Militară", nr. 1 / 1995, p. 54.

[14] Arh. M.Ap.N., fond microfilme, R. Pentru III. 594, c. 101-102.

[15] **Ibidem**, c. 99.

[16] V. Bădescu, **op. cit.**, p. 65.

[17] **Ibidem.**

(comandorii Florin Bujoreanu şi Gheorghe Roşescu – care nici nu participase la miting –, căpitan - comandor Alexandru Bercea şi locotenent - comandor Victor Bădescu, n.n.) să fie trimişi în stare de arest direct în judecata Curţii Marţiale a C[orpului] 2 A[rmată] pentru delictul de ofensă superiorului prevăzut şi penal de articolul 514 C.J.M."[18]. Ei vor fi pedepsiţi cu mai bine de 30 de zile de arest sever şi avuţi în vedere pentru cadrul disponibil, o formă camuflată de înlăturare a elementelor indezirabile regimului. Exemplul lor crease deja o anumită stare de spirit, căci „toţi ostaşii (de la Subsecretariatul de Stat al Marinei, n.n.) au refuzat să semneze moţiunea spunând că nu pot face decât ceea ce au făcut şi ofiţerii lor"[19].

Într-o sinteză a dărilor de seamă privind activitatea aparatului E.C.P. în centrele de instrucţie şi şcolile militare în luna mai 1946 se arăta că „procesul marilor criminali de război, a fost de asemenea urmărit cu viu interes de toate categoriile (ofiţeri, subofiţeri, trupă, n.n.); s-a constatat o deosebită rezervă în discuţiunile ofiţerilor şi o parte din elevi, în legătură cu sentinţa"[20], „interpretările diferite – se arăta într-o altă sinteză privind starea de spirit a armatei între 1.IV.-30.VI.1946 – au fost nivelate în cursul conferinţelor ţinute de organele aparatului E.C.P."[21]. se poate presupune, desigur, în ce sens.

Ordinul 465/18 mai 1946 al Inspectoratului General pentru E.C.P. stârnise destule confuzii, nedumeriri, dar şi comentarii. Colonelul D. Bălţătescu, şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major sublinia, într-un raport întocmit la 3 iunie 1946, la două zile de la executarea mareşalului, „primirea cu multă rezervă a acestui ordin în unele unităţi, iar în *majoritatea* unităţilor ofiţerii, subofiţerii şi trupa s-au abţinut total de a semna moţiuni pentru executarea sentinţei.

În general motivele invocate au fost:

– în această chestiune s-a pronunţat Tribunalul poporului şi nu mai este nevoie de adeziunea Armatei;

– condamnarea criminalilor de război este o chestiune politică, în care nu trebuie amestecată armata; totuşi, dacă se cere adeziunea armatei aceasta să se facă prin vot secret;

– executarea sentinţei să nu se facă înainte de pronunţarea Înaltei Curţi de Casaţie şi a M.S. Regelui;

– pedeapsa cu moartea să fie comutată în muncă silnică pe viaţă (cerere aproape unanimă);" (subl.n.)[22]

Colonelul Bălţătescu exemplifică în raportul său prin situaţia din

[18] Arh. M.Ap.N., fond microfilme, R. PII 1. 594, c. 116.
[19] Ibidem, c. 136.
[20] Arh. M.Ap.N., fond microfilme, R. PII 4. 2458, c. 668.
[21] Idem, R. PII 4. 2463, c. 413.
[22] Idem, R. PII 1. 594, c. 136; v. şi „Revista de Istorie Militară", nr. 5 / 1995.

diverse garnizoane[23]. Astfel, la Rm. Sărat s-a cerut vot secret şi „cu această ocazie s-a aplaudat şi s-a făcut multă gălăgie în front care s-a transformat în vacarm". La Regimentul de gardă „Mihai Viteazul" „trupa" a arătat că „nu înţelege să se amestece în această chestiune în care trebuie să se pronunţe justiţia" pentru că în garnizoana Buzău să fie consemnată o situaţie de-a dreptul ilară „moţiunea fiind semnată doar de comandantul garnizoanei".

Părerile, după cum se poate observa în urma acestui demers, au fost împărţite în ceea ce priveşte soarta mareşalului Ion Antonescu. O concluzie se impune însă cu certitudie: marea majoritate a opiniei publice şi a armatei române s-a pronunţat împotriva unei sentinţe dictată de la Moscova din raţiuni politice. Antonescu era adus şi judecat la Bucureşti, dar forma nu a fost în măsură să ascundă fondul problemei. Istoria demonstrează că toţi aceia care nu au avut parte de o judecată dreaptă din partea contemporanilor au beneficiat de veneraţia posterităţii.

[23] Ibidem, c. 136-138.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

REABILITAREA ORI DILEMELE MAREŞALULUI ION ANTONESCU ?

GHEORGHE BUZATU

La 50 de ani de la asasinarea sa, Mareşalul Ion Antonescu continuă să constituie ceea ce se numeşte un caz. Însuşi faptul că dv., stimate cititor, manifestaţi deja nedumerire la pronunţarea cuvântului asasinat ne oferă un argument în sprijinul afirmaţiei noastre. De ce nu execuţie? termen cu o conotaţie deosebită în ceea ce priveşte condiţiile în care a fost ucis Mareşalul, presupunând nu numaidecât un proces organizat în bună formă, ci şi o condamnare legală şi, mai ales, o aducere a ei la îndeplinire pe măsură, deşi numai de aşa ceva n-a fost vorba. Căci, în realitate, învingătorii de prin 1945-1946 – deopotrivă democraţii, occidentalii şi comuniştii de la Moscova, uneltele lor, români şi neromâni, de la Bucureşti ş.a. – numai legalitatea nu şi-au propus-o, ci doar să se achite de o problemă, chiar dacă printr-un spectacol, la care Mareşalul şi trei dintre foştii săi colaboratori eminenţi au „cooperat" din plin, căci, cu toţii, au dovedit că au ştiut să moară! Ceea ce jalnicii scenarişti ai cvadruplului asasinat nici măcar n-au bănuit, după cum nici faptul că pelicula înregistrată intra pe moment în posesia lor, dar era destinată Istoriei. De vreo doi ani se află în circulaţie liberă pelicula românească a scenei „execuţiei" de la Jilava din 1 iunie 1946, iar vizionarea ei provoacă involuntar admiraţia dar nu faţă de „justiţiarii" anului 1946, ci faţă de „călăii poporului" sau faţă de „criminalii de război", cum au fost supranumiţi condamnaţii, şi, dimpotrivă, oroarea se revarsă asupra asasinilor propriu-zişi, care, nefiind în stare să realizeze o execuţie, au făcut pur şi simplu un masacru … Pe deasupra, momentul ales nu era cel nimerit : cu sau fără ajutorul Occidentului (dar, în mod sigur, cu acordul său), Kremlinul se impusese la Bucureşti şi „Cortina de Fier" fusese prin 1946 deja trasată mult dincolo de graniţele apusene ale ţării, astfel că cei ucişi, al căror deznodământ fusese aşteptat în mod sincer de către unii, apăreau inevitabil – în ciuda erorilor şi limitelor lor – victime ale silniciei moscovite şi reprezentanţilor ei, întrutotul şi cu toţii huliţi de un întreg popor umilit. Sursele de care dispunem ne indică, de asemenea, cum mulţi dintre cei care se prezentaseră la „procesul" Mareşalului cu dosare inventate (holocaust

etc.) au resimţit pe deplin insatisfacţia sau au intuit posibilitatea „rejudecării postume“ a lui Antonescu. Cu observaţia că expresia respectivă nu reflectă nicidecum, mai ales pentru istorici, esenţa cazului Antonescu, vom menţiona că excelentul diplomat care era Grigore Gafencu, aflat în exil în Elveţia, a notat în seara de 1 iunie 1946 în voluminosul său Jurnal (rămas, în cea mai mare parte, inedit) :

„Radio Bucureşti anunţă că azi, la orele şase seara, Mareşalul Antonescu, Ică (Mihai) Antonescu şi alţi patru (doi) demnitari au fost <executaţi>. Graţia regală nu a putut, deci, interveni.

Ruşii au cerut moartea lor [....]. Păcatele Mareşalului au fost oarecum spălate prin abuzurile regimului de azi şi prin primejdia de moarte pe care sovieticii o ţin întinsă asupra ţării. Întâmplările care au urmat prăbuşirii sale au aşternut uitarea peste campania nenorocită ce el a purtat-o în Rusia, ca şi peste oarba înverşunare cu care s-a aruncat în braţele lui Hitler. Ieri încă vinovat, Mareşalul cade ca un martir al cauzei româneşti, pentru că România nu mai cunoaşte decât o singură ameninţare : Rusia. În jurul lui se va naşte o legendă care va îndulci judecata istoriei. Moartea ce i se trage din mânia imperiului vecin îl apropie de sufletul unui popor care se simte, în întregime, ameninţat de acea împărăţie“.

În ultimii ani s-a afirmat şi s-a scris până la saturaţie cum că începutul „reabilitării“ lui Antonescu ar trebui plasat în timpul epocii ceauşiste, iar desăvârşirea ar fi legată de interesele Puterii de după decembrie 1989. De asemenea, peste hotare, fenomenul a fost pus în seama lui I. C. Drăgan. Nimic mai neadevărat. Şi aceasta pentru că I. Antonescu – aşa după cum am mai arătat în atâtea rânduri –, arestat şi predat sovieticilor, „judecat“ la Bucureşti şi asasinat, devenind astfel una dintre cele dintâi victime marcante ale teroarei roşii (cf. Cicerone Ioniţoiu, *Cartea de aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului,* I, 1995, p. 16-17), a fost după moarte şi până în decembrie 1989 *un personaj istoric interzis în ţara sa,* asta prin voinţa autorităţilor comuniste de la Bucureşti, în deplin acord cu învingătorii din 1945, fie ei moscoviţi ori occidentali, nu are cum să fie „reabilitat“, ci, înainte de toate, trebuie să fie *descoperit* ori *redescoperit.* Realitatea crudă este că, în primul deceniu postbelic, în atare situaţie *adevăratul Antonescu a fost descoperit în exil,* în vreme ce, în România, el a fost hulit printr-o campanie politică-ştiinţifică şi cultural-poliţistă bine orchestrată. Reţinem sub acest aspect că, potrivit *Instrucţiunilor* dintre 1945 şi 1948 privind scoaterea din circulaţie a lucrărilor din perioada 1938-1944, Mareşalul Ion Antonescu deschidea lunga listă a personalităţilor ce se încadrau punctului 6 : „Orice lucrări datorite următorilor autori indiferent dacă sunt sau nu trecute în broşura de faţă sunt interzise din principiu“, în continuare fiind menţionaţi între alţii : Mihai Antonescu, A.C. Cuza, Nichifor Crainic, Armand Călinescu (?!), Octavian Goga (?!), Mihail

Manoilescu, Iuliu Maniu (?!), Ion Mihalache (?!), Stelian Popescu, Pamfil Şeicaru, Al. Vaida-Voevod (?!), Mircea Vulcănescu (?!) (cf. Ministerul Informaţiilor, *Publicaţiile interzise până la 1 mai 1948*, Bucureşti, 1948, p. 14; idem, *Publicaţiile scoase din circulaţie până la 1 iunie 1946*, ed. II, Alba Iulia, Fronde, 1994). În consecinţă, după mulţi ani şi foarte greu s-a ajuns la revenirea în atenţie a Mareşalului Antonescu, iar faptul a fost posibil nu pentru că vreo autoritate comunistă s-a preocupat ori a impus anume aceasta, ci totul a decurs natural, din legităţile intime ale dezvoltării istoriografiei române, concomitent cu aprofundarea studiilor consacrate epocii 1939-1945 şi punerea în circulaţie a unor noi şi importante fonduri politice, diplomatice şi militare în ţară ori graţie accesului cercetătorilor noştri în arhivele străine (cu prioritate în cele germane, franceze, americane şi britanice). Este un proces în continuă desfăşurare şi este indiscutabil că nimeni n-ar mai putea impune *vreun arbitru*, care să dicteze oprirea timpului şi, deci, stopând investigaţiile viitoare în cazurile lui Antonescu sau Hitler, Stalin sau Churchill, Roosevelt sau Regele Mihai I!

Este de la sine înţeles că nici Antonescu nu a fost şi nu putea să rămână *acela* pe care, în 1946, s-au străduit să-l prezinte românităţii şi străinătăţii „judecătorii" delegaţi de autorităţile comuniste de la Bucureşti şi de cele „aliate" de ocupaţie, iar aceasta în temeiul unor documente selectate pe sprânceană, truncheate ori pur şi simplu falsificate. Astăzi, de exemplu, cine mai poate afirma, după apariţia a numeroase monografii şi tomuri de documente, că Mareşalul Antonescu ar fi fost *fascist* ori că ar fi *„împins" România* (sic!) fără nici un motiv în *„războiul criminal"* contra URSS la 22 iunie 1941 (Mihail Roller). Deopotrivă, cine mai este luat în serios cu „argumente" precum că Antonescu s-ar fi aliat cu Hitler *din imbolduri/raţiuni rasiste* ori în scopul *extinderii Holocaustului* nazist şi pe teritoriul naţional?

Revenind la momentul declanşator al pretinsei *campanii de reabilitare* a Mareşalului, vom observa că, deşi pare straniu, dar el *coincide* cu însăşi înfăptuirea loviturii de stat din 23 august 1944. Specificăm că nu-i avem în vedere numaidecât pe unii dintre foştii colaboratori militari, diplomatici, economici etc. ai Mareşalului (generalii Ion Gheorghe şi Platon Chirnoagă, colonelul Ion V. Emilian sau diplomatul Gh. Barbul), neimplicaţi de fel în evenimente, ci chiar pe cei mai mulţi dintre făptuitorii *puciului* care, imediat după aceea, confruntaţi fiind cu „realităţile" crunte decurgând din *ocuparea* României de către URSS, deveniră ei înşişi „nostalgici" după vechiul regim: Grigore Niculescu-Buzeşti, se pare, cel dintâi ; Regele Mihai I, după el, iar Iuliu Maniu, mai apoi, într-o şedinţă de guvern din septembrie 1944, când a declarat că, dacă ar fi cunoscut condiţiile armistiţiului impus de Aliaţi României la Moscova în zilele precedente, nu l-ar mai fi încurajat pe Suveran să se decidă pentru acţiune, dictând arestarea Mareşalului şi a colaboratorilor

săi !. Tot Iuliu Maniu a fost acela care, la „procesul“ din mai 1946 înscenat lui Antonescu şi echipei sale ministeriale, după încheierea depoziţiei sale ca martor, s-a apropiat de boxa acuzaţilor şi a strâns mâna Mareşalului, în huiduielile publicului select adunat de comunişti pentru a reclama neîncetat „moartea trădătorilor“. În atmosfera creată, puţin a lipsit ca Iuliu Maniu să nu fie, el însuşi, cuprins în echipa antonesciană, judecat şi condamnat în consecinţă, dar faptul, *posibil pe atunci,* avea să fie îndeplinit în 1947. Ceea ce este interesant, din punctul nostru de vedere, este că obsedanta reabilitare a Mareşalului începuse deja, iar aceasta şi printr-un gest al lui Iuliu Maniu, care, desigur, nu ar fi acţionat necugetat în condiţiile existente în 1946, dacă el, liderul PNŢ, ar fi fost *convins* că avea în faţa sa un criminal şi un trădător de ţară, *iar nu un militar şi un fost şef de guvern,* pe care l-a tratat – după cum s-a şi exprimat – *drept un mare patriot, deşi, personal, îi era un adversar politic şi nu un duşman ce trebuia eliminat !*

Sub un alt aspect, cu ani şi ani *înaintea* lui I.C. Drăgan, istorici profesionişti români sau străini au stăruit asupra figurii Mareşalului, dar ei nu sunt şi n-au fost etichetaţi ca „reabilitatori“ ai lui Antonescu. Astfel, în plin „război rece“, Antonescu a fost „descoperit“, „remarcat“ pentru rolul său în cursul campaniei din Est din 1941-1944. Din câte ştim, vest-germanul Andreas Hillgruber a fost cel dintâi istoric care, încă din 1954, a evidenţiat cu obiectivitate calităţile şi defectele Mareşalului şi ale politicii sale în raporturile cu Berlinul. Ilustrul istoric a definit aspecte care şi în prezent, adică după peste patru decenii, se dovedesc necunoscute şi neclare atât unor specialişti improvizaţi, după cum şi unor politicieni închipuiţi. Precum, de pildă, aceste consideraţii privind *esenţa* raporturilor dintre 1940 şi 1944 între România şi Reichul nazist : „... Relaţiile personale de încredere şi stimă reciprocă care s-au stabilit între Hitler şi Antonescu nu au putut trece dincolo de limita unei obişnuite coaliţii în ducerea unui război [...] În fond, cele două ţări au dus un <război paralel>, asemănător celui dus de către Germania şi Finlanda. Mareşalului Antonescu nu i-au fost niciodată dezvăluite intenţiile politice reale şi planurile militare ale lui Hitler. Pe de altă parte, cercurile conducătoare ale economiei româneşti care voiau să salveze rezervele economice ale României pentru viitoarele timpuri de pace se opuneau unei total epuizări a forţelor economice ale ţării în războiul comun“ (Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române, 1938-1944,* traducere, Bucureşti, 1994, p. 275). Iar în legătură cu aşa-zisul Holocaust atribuit vehement lui Ion Antonescu, acelaşi istoric conchidea: „Politica guvernului român în problema evreiască, aşa cum reiese dintr-o privire retrospectivă, s-a întemeiat, în tot timpul războiului, numai pe considerente tactice şi comerciale. Ea nu a ţinut seama nici de obligaţii morale faţă de

cetăţenii români, nici nu s-a inspirat din doctrina antisemită. Ea a urmat, mai degrabă, liniile mari ale politicii externe a României (ibidem, p. 286).

Cam în aceeaşi vreme cu Hillgruber, Constantin I. Kiriţescu, reputatul autor al trilogiei închinate războiului unităţii naţionale a tuturor românilor din 1916-1919, trudea asupra manuscrisului lucrării *România în al doilea război mondial,* terminată în 1956, confiscată apoi, restituită familiei după 1990 şi publicată abia anul trecut.

Între timp au apărut numeroase „lucrări de serviciu", cele mai multe în spiritul „modelului" introdus din 1947 de ediţiile succesive ale manualului unic de *Istoria RPR,* coordonată de Mihail Roller şi potrivit căruia războiul lui Antonescu alături de Hitler împotriva URSS ar fi fost tot „criminal", „sângeros", „imperialist", „tâlhăresc" ş.a.m.d. Mareşalul însuşi ar fi fost *un criminal, un rasist, un fascist,* fiind ajutat nu numai de Germania şi aliaţii ei, ci şi de partidele lui Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu, de social-democraţi, de cercurile reacţionare politice şi militare de la Bucureşti, de trusturile anglo-americane în colaborare intimă cu fascismul german, de monarhie etc. (cf. *Istoria RPR,* ediţia 1952, p. 638 şi urm.). Prin astfel de descoperiri groteşti, *Istoria* citată a îndepărtat generaţiile postbelice din Adevăr, iar pentru numeroşi specialişti a fost impusă drept etalon, „modelul" rollerian nefiind abandonat integral nici până la 1989. Ceea ce nu înseamnă că nu au existat şi excepţii, care trebuie reţinute. Ne reîntoarcem, prin urmare, la Constantin I. Kiriţescu (cf. *România în al doilea război mondial,* I-II, Bucureşti, 1995) ori facem referinţă la Platon Chirnoagă, cu *Istoria politică şi militară a răsboiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944* (două ediţii, Madrid, 1966 şi 1986), dar în mod special îl menţionăm pe regretatul Aurică Simion, care, cu ale sale *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944* (Cluj-Napoca, 1979), a provocat o veritabilă furtună politică şi istoriografică la Bucureşti, încheiată, nici mai mult, nici mai puţin, cu retragerea cărţii de pe piaţă şi ... „topirea" în mare parte a tirajului. Monografia lui Aurică Simion însă a beneficiat de un ecou favorabil în rândurile cititorilor, iar postul „Europa Liberă" a elogiat-o în chip aparte. După ani şi ani de tăcere, Simion descoperise un *„alt Antonescu",* opus celui îngăduit de oficialităţile de la Bucureşti, care, cum am remarcat, nu au întârziat să-şi facă datoria, deşi, dacă am admite că în anii dictaturii lui N. Ceauşescu s-ar fi stabilit temeiurile „reabilitării" Mareşalului, *faptul n-ar fi fost posibil!* Teoria unei atare reabilitări nu reprezintă în fond decât o găselniţă postdecembristă lansată în ţară şi în străinătate de către „somităţi" care peste noapte şi-au descoperit vocaţia pentru problemele celui de-al doilea război mondial şi ale Holocaustului dar care, nefiind credibili, în lipsă de probe susţinute pe documente şi pe o bibliografie fundamentală minimă, n-au aflat altă ieşire decât atacând pe specialiştii în domeniu şi chiar discreditându-i, prin dezvăluirea

unor teribile „legături“ cu vârfurile fostului regim comunist. Astfel, în mod cu totul miraculos, adevărurile despre Antonescu şi epoca lui, care fuseseră dezbătute cu dificultăţi anterior anului 1989 şi ofereau chiar un certificat de virtute, dintr-o dată s-au răsturnat, devenind chiar un semn de compromitere, de... complicitate cu regimul doborât! Forţe care, satisfăcute până în 1989 că Antonescu fusese *ţinut la index,* contribuind decisiv la aceasta, s-au declanşat, consecvent, tot pe o platformă anti-antonesciană şi, ca să-şi asigure succesul, n-au aflat ceva mai bun de făcut decât să „descopere“ presupuse afinităţi Ceauşescu-Antonescu. Nimic mai hazliu, dar nimic mai puţin adevărat! În noile condiţii ale libertăţii de expresie şi de afirmare era evident că recuperarea lui Antonescu nu mai putea fi blocată, iar, în situaţia în care revenirea la cenzură era de-a dreptul compromiţătoare noilor campioni ai democraţiei, ce le rămânea celor în cauză decât propovăduirea unor frumoase legende şi recurgerea la propagandă. Deşi cu argumente, preluate – vai! – chiar din programul lui Goebbels, după care o minciună devine credibilă dacă este bine şi insistent vehiculată, fiind şi cât se poate de mare.

Ne reîntoarcem la epoca comunistă, consemnând drept inconsistentă afirmaţia potrivit căreia N. Ceauşescu ar fi preconizat exaltarea personalităţii Mareşalului Antonescu. Faptul poate fi probat cu numeroase exemple. În 1984, la împlinirea a 40 de ani de la actul din 23 august, Mihai Fătu a iniţiat una dintre cele mai vehemente ofensive *post-factum* împotriva regimului antonescian, pe care l-a calificat drept „o mostră de crimă de înaltă trădare faţă de poporul român“ (vezi *Contribuţii la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940 - august 1944,* Bucureşti, 1984, pp. 90, 347-348). Noi am subliniat atunci enormitatea unei astfel de „teze“ şi ne-am ales imediat cu o mustrare a conducerii de partid şi de stat (cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, Bucureşti, 1988, p. 329). Ulterior, chiar în anul 1989, în trilogia coordonată de generalul Ilie Ceauşescu şi intitulată *România în anii celui de-al doilea război mondial* (Bucureşti, Editura Militară), la care am avut onoarea să fim invitaţi să colaborăm dar nu şi mulţumirea de a ne vedea menţionată colaborarea, totuşi efectivă, în lucrarea respectivă, se aflau pagini întregi despre persoana şi regimul lui Antonescu dar care numai simpatie ori admiraţie faţă de Mareşal nu dovedeau (cf. *România în anii celui de-al doilea război mondial,* I, p. 307 şi urm. A se vedea şi Ilie Ceauşescu, ed., Istoria militară a poporului român, VI, Bucureşti, 1989, p. 351 şi urm.). Dimpotrivă, despre Mareşal aflăm că „a lichidat ultimele vestigii ale democraţiei burgheze“ (*România* ..., I, p. 320) ori că ar fi statornicit un regim politic având „un caracter totalitar“ (*ibidem,* p. 324), iar în anii 1940-1941, alături de legionari şi deopotrivă cu ei, a practicat „un antisemitism şi şovinism exacerbat“ (*ibidem,* p. 311).

În realitate, perioada postbelică în ansamblu a conferit o largă circulaţie numelui Mareşalului Antonescu atât prin literatura extrem de bogată apărută pe plan mondial cu referire la istoria conflagraţiei din 1939-1945 (după unele evaluări s-au publicat peste un milion titluri de carte sau studii!), cât şi, mai cu seamă, datorită persistenţei cu care toate faimoasele enciclopedii şi dicţionare din toată lumea au vehiculat „portretul robot" al fostului conducător al statului român din 1940-1944. Cu precizarea că nu întotdeauna datele oferite excelau prin precizie, nicidecum prin bunăvoinţă, vom exemplifica cu trimiteri la lucrări din categoria propusă atenţiei :

– *Chamber's Encyclopaedia,* 12, London, 1950, p. 54.

– *Bolşaia Sovetskaia Enţiklopediia,* 2, ed. a II-a, Moskva, 1950, p. 525 (*ibidem,* 2, ed. a III-a, Moskva, 1970, p. 93).

– *Enciclopedia Hoepli,* 1, Milano, 1955, p. 272-273.

– *Malaia Sovetskaia Enţiklopediia,* 1, ed. a III-a, Moskva, 1958, p. 447.

– *Encyclopaedia Britannica,* 2, Chicago – London – Toronto, 1958, p. 82.

– *Dizionario Enciclopedico Sansoni,* 1, Firenze, 1959, p. 181.

– *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes,* I, Paris, 1960, p. 470.

– *Bonniers Lexikon,* 1, Stockholm, 1961, p. 593.

– *Sovetskaia Istoriceskaia Enţiklopediia,* I, Moskva, 1961, p. 630.

– *Das Bertelsmann Lexikon,* 1, 1961, p. 162.

– *Dicţionar enciclopedic român,* 1, Bucureşti, 1962, p. 146.

– *Dictionnaire usuel Quillet - Flammarion,* Paris, 1963, p. 82.

– *Mala Enţiklopedija Prosveta,* Beograd, 1968, p. 61.

– *Nouveau Petit Larousse,* Paris, 1968, p. 1-125.

– *The Encyclopedia Americana,* 2, New York, 1969, p. 80.

– *Nouveau Larousse Universel,* 1, Paris, 1969, p. 85.

– *Meyer Enzyklopädisches Lexikon,* 2, Mannheim-Wien-Zürich, 1971, p. 354.

– *Encyclopaedia Judaica,* 3, Jerusalim, 1972, p. 162-163.

– *Leksykon PWN,* Warszawa, 1972, p. 44.

– *Webster's Biographical Dictionary,* Springsfield, 1974, p. 54.

– *Ukrainskaia Sovetskaia Enţiklopediia,* 1, Kiev, 1978, p. 210.

– *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II,* New York, 1978, p. 22.

– David Mason, *Who's Who in World War II,* London, 1978, p. 13.

– John Keegan, ed., *Who's Who in World War II,* New York, 1978, p. 30.

– *The New Encyclopaedia Britannica,* 1, Chicago-London-Toronto, 1979, p. 429.

– Alan Palmer, *The Penguin Dictionary of Twentieth Century History,* New York, 1979, p. 18.

– *Meyers Grosses Taschenlexicon in 24 Banden,* 2, Mannheim-Wien-Zurich, 1981, p. 81.

– Don McCombs, Fred L. Worth, *World War II Super Facts,* New York, 1983, p. 17-18.

– Marcel Baudot şi colaboratori, eds., *The Historical Encyclopedia of World War II,* New York, 1984, p. 20.

– *Grande Dizionario Enciclopedico Utet,* 2, Torino, 1985, p. 7.

– *Velikaia Otecestvennaia voina, 1941-1945. Enţiklopediia,* Moskva, 1985, p. 59.

– *Mic dicţionar enciclopedic,* ed. a II-a, Bucureşti, 1986, p. 74.

– *DTW - Brockhaus - Lexikon in 20 Bänden,* 1, Mannheim, 1989, p. 222.

– *Sovetskii Enţiklopediceskii Slovar,* Moskva, 1989, p. 63.

– Elizabeth-Anne Wheal şi colaboratori, *Encyclopedia of the Second World War,* London, 1989, p. 20.

– David M. Brownstone, Irene M. Franck, *Dictionary of 20th Century History,* New York - London, 1990, p. 17.

– *Sovetskaia voennaia Enţiclopediia,* 1, ed. a II-a, Moskva, 1990, p. 169.

– Peter Teed, *A Dictionary of Twentieth Century History, 1914-1990,* Oxford-New York, 1992, p. 18.

– Michel Mourre, *Dictionnaire Encyclopédique d'Histoire,* 1, Nouvelle édition, Paris, 1993, p. 273.

– *Dicţionar enciclopedic,* 1, Bucureşti, 1993, p. 85.

– *Hutchinson Pocket Dictionary of 20th Century World History,* London, 1993, p. 15.

– *The Hutchinson Dictionary of World History,* London, 1994, p. 28.

– *The Hutchinson Encyclopedia - 1995 Edition,* London, 1994, p. 48.

Suntem, neîndoios, departe de-a epuiza lista lucrărilor enciclopedice care, în ultimele decenii, au mediatizat „portretul" Mareşalului Antonescu. Pentru o informare corectă a cititorului ar fi utilă şi cunoaşterea referinţelor (vezi, în acest sens, Gh. Buzatu şi colaboratori, eds., *Mareşalul Antonescu în faţa Istoriei,* II, Iaşi, 1990, pp. 475-499). Nefiind posibil acest lucru, ne vom opri la materialele aflate în lucrările româneşti. Stăruim asupra textului din *Dicţionarul enciclopedic român* (1962), care a fost prelucrat aidoma după ediţia a II-a a *Marii Enciclopedii Sovietice* şi după manualul lui Roller, astfel, potrivit autorului (nesemnat) al articolului despre Ion Antonescu, acesta, „general, dictator militar fascist" şi participant activ la represiunea răscoalei din 1907, ar fi fost „adus la putere de cercurile cele mai reacţionare ale burgheziei şi moşierimii" ; mai mult, el a „aservit" ţara Germaniei hitleriste şi, „contra intereselor naţionale ale poporului român, a târât ţara în războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice" (p. 146). Exact la polul opus se află textul inserat în volumul întâi al *Dicţionarului enciclopedic* (1993) şi pe care, considerându-l

un model sub raportul conciziunii, al bogăţiei şi preciziunii faptelor consemnate, al obiectivităţii observate şi al nuanţărilor absolut necesare, îl prezentăm integral cititorului :

„ANTONESCU, Ion (1882-1946, n. Piteşti), mareşal şi om politic român. A parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent (1904) la general de brigadă (1931) şi mareşal (1941). În timpul primului război mondial a fost colaborator de bază al generalului Prezan, contribuind la elaborarea planurilor de operaţii militare. Comandant al şcolii de la Sibiu şi al Şcolii Superioare de Război (1927-1929, 1931-1933). Ataşat militar al României la Paris (1922), Londra şi Bruxelles (1923). Şef al Marelui Stat Major (1933-1934), ministru al Apărării Naţionale (1937-1938) şi ministru ad-interim al Aerului şi Marinei (februarie-martie 1938). A protestat energic împotriva acceptării notelor ultimative ale guvernului sovietic din 26-27 iunie 1940, cerând apărarea teritoriului naţional ; internat la mănăstirea Bistriţa din dispoziţia regelui Carol al II-lea. În urma Dictatului de la Viena, Antonescu a fost însărcinat, la 4 septembrie 1940, cu formarea guvernului, fiind investit cu depline puteri. Antonescu a impus regelui Carol al II-lea să abdice (6 septembrie 1940), succesiunea tronului revenind lui Mihai I. În ianuarie 1941, Antonescu a înăbuşit rebeliunea legionară. A condus ţara prin decrete-legi. A promovat o politică externă alături de Germania şi Italia. În iunie 1941 a decis intrarea României în război pentru recuperarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei şi a continuat operaţiunile militare şi dincolo de Nistru. După înfrângerea de la Stalingrad a permis şi a iniţiat tratative secrete privind scoaterea ţării din război. A fost înlăturat de la putere prin lovitura de stat de la 23 august 1944; preluat de Armata Roşie (septembrie 1944), a fost ţinut pe teritoriul sovietic până în aprilie 1946; adus în ţară, a fost judecat, în mai 1946, de „tribunalul poporului" din Bucureşti; a fost condamnat la moarte şi executat la închisoarea Jilava (1 iunie 1946)" (p. 85).

Anii 80' au fost marcaţi de apariţia în Vest a noi lucrări memorialistice, colecţii de documente etc. închinate lui Ion Antonescu ori acoperind perioada 1940-1944. S-au impus amintirile locotenent-colonelului George Magherescu (cf. *În serviciul Mareşalului. Mareşalul Ion Antonescu văzut de un ofiţer din Cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu Larry Watts,* I-II, Munchen, 1985), reeditate, într-o formă modificată, şi de I.C. Drăgan (cf. *Antonescu, Mareşalul României şi răsboaiele de reîntregire,* I, Veneţia, 1986; Iaşi, 1990 ; recent publicat în limba engleză – *Antonescu, Marshal and Ruler of Romania (1940-1944),* Bucureşti, 1995) şi volumele de documente apărute în Italia prin eforturile acestuia din urmă şi ale scriitorului Mihai Pelin (cf. *Antonescu, Mareşalul României şi răsboaiele de reîntregire,* II-IV, Milano, 1988-1990). În colecţia respectivă, Mihai Pelin şi-a introdus serialul *Săptămâna patimilor* (vezi *ibidem,* II, pp. 29-130; *ibidem,* III, pp. 525-638), în

care, apelând la mărturii şi documente inedite, a dezvăluit crimele comise de populaţia minoritară (în primul rând, evrei) din Basarabia şi nordul Bucovinei în vara anului 1940, în condiţiile evacuării celor două provincii în urma notelor ultimative ale URSS.

De reţinut că ulterior Mihai Pelin şi-a revizuit opiniile (cf. *Legendă şi adevăr*, Bucureşti, 1994). Ceea ce, se înţelege, n-a modificat nicicum datele problemei, crimele populaţiei minoritare împotriva românilor şi a trupelor în retragere fiind la vreme şi cu minuţie surprinse în primul rând în documentele militare şi în reportajele presei ori dezvăluite şi blamate de numeroase personalităţi (Regele Carol al II-lea, N. Iorga, Ion Antonescu, Iuliu Maniu ş.a.). Admitem că, în deruta retragerii din iunie-iulie 1940, au fost posibile erori, că unele nume ori situaţii au fost consemnate, mai cu seamă în documentele militare, în mare grabă şi fără avantajul de-a fi fost pe dată şi verificate, dar, pe de altă parte, se impune să reţinem că *a fost exclus ca în absolut toate cazurile să se fi înregistrat date false ori doar sub impulsul antisemit al unor „actori", dintre care îl excludem pe Carol al II-lea, căci este greu de admis ca amantul Elenei Lupescu să fie fost antisemit sau că ar fi fost sistematic „intoxicat" de toate serviciile sale !* De altfel, ştiri despre faptele intervenite se desprind chiar şi în documentele provenind din mediile comunităţii evreieşti, precum ne dovedeşte nr. 22 din 10 iulie 1940 al „Curierului israelit", în care citim:

„Şi, oricât se va spune şi oricât va fi să pătimim, aşa stăm şi acum, legaţi în adâncă durere de doliul care a lovit ţara în aceste vremi răsturnătoare de legi şi credinţe. Nu cunoaştem decât din zvonuri fapte urâte care s-ar fi petrecut cu prilejul evacuării Basarabiei şi a nordului Bucovinei, *fapte comise de unii locuitori din ţinuturile evacuate, printre care ar fi fost şi evrei* (subl. ns.). Nu ştim în ce măsură sunt adevărate zvonurile, nici în ce măsură au participat evreii basarabeni la faptele reprobabile care s-ar fi comis ..." (apud Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, I, New York, 1986, p. 421).

După cum se observă, „Curierul israelit" denumeşte cu claritate drept *zvonuri* ştirile parvenite despre acţiunile condamnabile în ţinuturile româneşti ocupate de URSS în 1940, dar trebuie să remarcăm, în acelaşi timp, că publicaţia *nu excludea* posibilitatea de-a fi survenit „fapte urâte" şi la care să fi participat unii evrei.

Pentru moment, propunem să marcăm că scenele surprinse în studiile colecţiei Drăgan-Pelin referitor la episodul abandonării Basarabiei şi Bucovinei de nord necunoscute generaţiilor de după război, opiniei publice în general, erau terifiante şi de neconceput, mai ales pentru momentul, locul şi împrejurările alese de făptuitori. Era, fără îndoială, şocant să se afle că poporul român, acuzat, până atunci şi în prezent, – chiar dacă, reductiv, adică prin Mareşalul Antonescu, prin organismele sale represive şi prin armată – se

participare la Holocaustul nazist, poporul român, deci, a fost el însuşi cel dintâi victima unui holocaust real, a Holocaustului roşu, declanşat şi coordonat de Kremlin în propria-i ţară ! Era prea mult şi istorici improvizaţi, dintre ei foşti filosofi şi sociologi, literaţi şi publicişti afirmaţi cum complicitate astăzi jenantă cu începere de prin anii „teribilului deceniu", mulţi dintre ei stabiliţi între timp în SUA şi Israel, au reacţionat vehement. Cum tema Holocaustului era şi a rămas la modă, Mareşalul Ion Antonescu a fost conexat problemei şi, atunci ca şi acum, judecat numai prin raportare şi aceasta falsă la ea. Recunoaştem că, sub raport strict ştiinţific, metoda este absurdă, de vreme ce propune judecarea unei epoci şi a unei personalităţi numai prin prisma problemei Holocaustului. În această privinţă, nu numai Antonescu, ci înşişi Stalin, Churchill şi Roosevelt, examinaţi prin raportare strictă la Holocaust, ar apărea într-o postură neconvenabilă vizavi de Mareşal, căci s-ar evidenţia în exclusivitate gravele erori ale liderilor Naţiunilor Unite în abordarea la scară planetară a problemelor evreimii în epoca războiului mondial din 1939-1945, fiind ignorat concomitent aportul lor la victoria din 1945 (cf. Lucy S. Dawidowicz, *The Holocaust and the Historians,* Cambridge / Mass. – London, 1981, *passim ;* Michael R. Marrus, *The Holocaust in History,* New York, 1987, *passim ;* Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu şi problema evreiască,* în „Revista de Istorie Militară", nr. 6 / 1994, pp. 22-27). O asemenea metodă reductibilă, care promovează studiul şi aprecierea întregului doar în temeiul unui segment, deci al unei probleme, este nu numai contraproductivă, dar reprezintă, în investigarea trecutului, mai mult decât o eroare ... În situaţia lui Antonescu, acesta, precum orice alt conducător de stat ori de guvern contemporan lui, a fost confruntat de numeroase şi decisive probleme legate de supravieţuirea României în război ori de programarea şi conducerea ostilităţilor în Răsărit, de promovarea politicii externe şi de organizarea generală a statului român confruntat cu un război total etc., iar nicidecum n-a avut în seamă doar rezolvarea problemelor evreimii. În plus, în societatea contemporană toate problemele se prezintă într-o totală interdependenţă guvernanţilor, iar Antonescu, prin politica generală urmărită a reuşit, în ciuda tuturor greşelilor de programare şi înfăptuire, a tuturor defectelor dar şi a calităţilor personale, a dezavantajelor rezultând din poziţia geopolitică a ţării şi din implicarea silită într-un război purtat alături de tabăra germană, să asigure condiţii pentru existenţa de sine a României, fapt cu repercursiuni deosebite şi pentru destinul populaţiei evreieşti care între 1940 şi 1944 n-a fost scutită de efectele grozave ale războiului, ale pogromului nazist de la Iaşi şi ale evacuării din Basarabia şi Bucovina în Transnistria etc., dar, fapt remarcabil, n-a cunoscut grozăviile Holocaustului nazist care a cuprins practic numai Europa cotropită de forţele Wehrmachtului. Or, din 1940 şi până la 1944, România n-a fost nici un moment, nici *de facto* şi nici *de jure,* o ţară ocupată de către Germania, iar

pierderile populaţiei evreieşti s-au cifrat la aproximativ 118.000 de victime (cf. Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II*, Iaşi, 1994, p. 56). A făcut excepţie partea de nord-vest a Transivaniei, ocupată de către Ungaria horthystă în august 1940 şi de către Germania hitleristă în martie 1944, iar, în consecinţă, acolo Holocaustul a bântuit din plin, cu pierderi cifrându-se între 90.000 (*ibidem)* şi peste 156.000 evrei (cf. Vasile T. Ciubăncan şi colaboratori, *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei. 5. IX. 1940 - 25.X.1944*, Cluj-Napoca, 1995, pp. 12-14). În ansamblu, situaţia a fost sintetizată în 1946 de către Wilhelm Filderman, cunoscutul lider, vreme de decenii, al Uniunii Comunităţilor Evreilor din România : „În nici o ţară dominată de nazişti, n-a supravieţuit *o aşa mare proporţie a populaţiei evreieşti* [ca în România]" (cf. Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman, *The Jewish Population ...*, p. 58).

De îndată după evenimentele din decembrie 1989 s-a purces la recuperarea ştiinţifică necesară nu numai a Mareşalului Ion Antonescu, ci a numeroşi lideri politici şi militari ţinuţi, cum s-a văzut, la index după 1945. A dispărut instantaneu cenzura, s-au deschis arhivele interne şi externe (îndeosebi cele ale Kremlinului), iar „actorii" scenei istorice din trecut au fost lăsaţi, în sfârşit, să vorbească. Noul val istoriografic a fost în mod diferit receptat, chiar contradictoriu, precumpănitor în funcţie de raţiuni politice. S-a denaturat în fond recâştigarea lui Antonescu, exagerându-se voit intervenţia Puterii, deşi ca fenomen istoriografic el apărea natural şi se afla – după cum sperăm că s-a dedus din rândurile anterioare – în curs în 1989, atât în ţară cât şi în străinătate. Cunoscând, presupunem, îndeaproape lucrurile, nu credem că trebuie exagerat rolul Puterii post-decembriste în aşa-zisa reabilitare a Mareşalului, ceea ce se desprinde lesne dintr-o analiză atentă a cazului şi în măsură să dovedească că Puterea a fost mai degrabă ezitantă, dogmatică şi ignorantă în materie, predispusă, de pildă, să ia act, din motive decelabile ori nu, de intervenţiile de tristă amintire ale rabinului dr. Mozes Rozen sau de presiunile comunităţilor evreieşti din ţară şi internaţionale. Cu toate acestea, Ion Antonescu şi perioada pe care a dominat-o au devenit subiectul de preferinţă al unor bibliografii, lucrări memorialistice, biografii, monografii, colecţii de documente etc. (vezi detalii în Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, 1995, pp. 69-110, 281-286), ceea ce nu a fost în măsură să tempereze teama de „reabilitare" a Mareşalului, lamentabil exprimată prin intervenţii de tip Eduard Mezincescu, Radu Florian, Radu Ioanid sau Zigu Ornea, care au supravegheat şi monitorizează şi alte teme în numele preîntâmpinării ... pericolului fascist sau antisemit în România : evoluţia Mişcării Legionare, confruntarea dintre Dreapta şi Stânga în epoca interbelică, rolul evreimii în procesul de comunizare a ţării după 1944 ş.a. Spre informarea cititorului, trimitem la unele dintre contribuţiile penibile ale acestora (Zigu Ornea, *Umilinţa unui calp*, în

redutabilul săptămânal „Dilema“, nr. 165 / martie 1996; Randolph L. Braham, ed., *The Tragedy of Romanian Jewry*, New York, 1994, cu colaborări în ton semnate de partizanii Holocaustului în România cifrat la sute şi sute de mii de victime – Radu Ioanid, Radu Florian, Victor Eskenasy şi Al. Florian; Eduard Mezincescu, *Mareşalul Antonescu şi catastrofa României*, Bucureşti, 1993).

Dintre contribuţiile marcante publicate în răstimp pe marginea personalităţii şi epocii lui I. Antonescu de istoricii români şi străini, le menţionăm pe cele datorate lui Florin Constantiniu şi Ioan Scurtu, M. Retegan şi Alesandru Duţu, Jipa Rotaru şi C. Botoran, Larry Watts şi I. Calafeteanu, Vasile Puşcaş şi M. D. Ciucă). Se impun, în acest cadru, numerele speciale ale prestigioasei „Reviste de Istorie Militare“ (editori – Ilie Manole şi Gh. Vartic), monumentalul album bilingv *Armata Română în al doilea război mondial / Romanian Army in World War II* (Bucureşti, 1995, editori – Jipa Rotaru, Alesandru Duţu şi Carol Konig), ediţia M. D. Ciucă a *Procesului Antonescu* (Bucureşti, 1995, 2 volume însoţite de casetă şi videocasetă), studiul monografic al generalului Ioan Dan (cf. *„Procesul“ Mareşalului Ion Antonescu,* Bucureşti, 1993) şi acela al lui Florin Constantiniu şi Ilie Schipor (cf. *Trecerea Nistrului 1941. O decizie controversată,* Bucureşti, 1995), monografia lui Larry Watts (cf. *O Casandră a României, Ion Antonescu şi lupta pentru reformă, 1916-1941,* Bucureşti, 1994, traducere după ediţia originală americană, 1993), ca şi volumele de documente: *Antonescu-Hitler,* I-II, Bucureşti, 1991 (editori Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache); *Emigrarea populaţiei evreieşti din România în anii 1940-1944,* Bucureşti, 1993 (editori I. Calafeteanu, N. Dinu şi Teodor Gheorghe); *Al doilea război mondial. Situaţia evreilor din România,* I / 1, *1939-1941,* Cluj-Napoca, 1994 (editori coordonatori Alesandru Duţu şi C. Botoran), căreia Editura Fundaţiei Culturale Române i-a asigurat numai imprimarea, dar nu şi difuzarea pe piaţa cărţii, unde străluceşte printr-o absenţă mult prea îndelungată ca să nu fie şi bănuitoare! În ultima vreme, bibliografia Antonescu s-a îmbogăţit cu importante studii, găzduite de publicaţia lunară „Lumea-Magazin“, căreia îi datorăm un minunat supliment *Mareşalul Antonescu,* realizat cu colaborarea d-lor Şerban Papacostea, Ion Raţiu, T. Wexler, Şerban Milcoveanu, Dan Amedeus Lăzărescu şi Daniel Mănoiu. Punctele de vedere fundamentate de aceştia sunt demne de toată atenţia, constituindu-se într-un bun câştigat atât în privinţa informaţiilor noi comunicate, cât şi sub aspectul pur metodologic în abordarea şi aprofundarea în continuare a dosarului Antonescu. Autorii propun pe mai departe investigarea arhivelor române şi străine, neinstrumentarea politică a rolului Mareşalului şi abandonarea festivistă a cazului. Dar preferăm, în loc de concluzii, să trimitem la observaţia categorică a d-lui Ion Raţiu, în sensul că *„Antonescu nu a fost un criminal de război, a fost un patriot* (subl. ns.)“, ori la precizările d-lui Dan Amedeus Lăzărescu, cum că: *„Mareşalul Antonescu*

rămâne [...] în istoria României un erou ale cărui realizări au fost salvatoare pentru poporul român cu mai multe prilejuri (subl. ns.)". Ambele aprecieri ne conduc la declaraţia binecunoscută a Regelui Mihai I, care, sesizând riscul unei reabilitări în formă şi în fond a Mareşalului, adică cu scopul de „a-l scoate basma curată" cu orice preţ, a concretizat:

„Antonescu aparţine Istoriei şi faptelor lui nu le poţi da interpretări care să-l disculpe ori, dimpotrivă, să-l acopere de vini. Istoria nu se ocupă de aşa ceva. Antonescu, aşa cum a fost, rămâne un mare personaj" (cf. *Cuvinte către Români,* ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, 1992, p. 40).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

UN OBIECTIV AL APĂRĂRII INTELECTUALE: REGIMUL ION ANTONESCU

EMILIAN MUNTEANU

Închin această comunicare memoriei prietenului, colegului și ultimului meu șef nemijlocit din armată, Comandor DAN - CONSTANTIN EFTA, specialist în prognoză militară ca modest elogiu adus competenței sale în științele militare.

28.04.1996

În lucrarea „Gândirea aforistică în cultura românească"[1], prezentându-l pe Lucian Blaga, Marin Voiculescu afirma: „I-a fost dat poporului român să aibă „stele necăzătoare" (sublinierea noastră) în multe ramuri de știință, cultură, reflecție".

În comunicarea de față îmi propun să arăt că Ion Antonescu face parte ca *stea necăzătoare* din constelația voievozilor făcători și păstrători de țară și lege căci, prin răspunderi și fapte el a fost un „voievod in actu"[2].

Efortul pentru înțelegerea personalității istorice a lui Ion Antonescu și a caracteristicilor regimului său reprezintă mai mult decât stabilirea adevărului istoric, este un act teleologic făcând parte din „apărarea Intelectuală"[3] a patrimoniului și statului României în fața agresiunii la care au fost și continuă să fie supuse.

După subtilitatea, sau dimpotrivă, brutalitatea și insistența cu care sunt introduse în circulație teorii denigratoare, fapte falsificate sau inventate cu privire la istoria noastră[4] sau sunt uitate contribuțiile esențiale ale României la

---

[1] Marin Voiculescu, **Gândirea aforistică în cultura românească**, Editura Academiei R.S.R., București, 1986, p. 31

[2] Varii culegeri de documente de la Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, Ministerul Afacerilor Externe

[3] Cdor. (r) Emilian Munteanu, **Conceptul de „apărare intelectuală"**. Comunicare la Școala interdisciplinară de vară „Civilizația românească; viața și inteligența artificială", Breaza, iulie 1995

[4] Cdor. (r) Emilian Munteanu, **O a doua chestiune de teoria istoriei - istoriografia contrafactuală** - Comunicare la Simpozionul „Dunărea și Marea în istoria poporului român". Muzeul Marinei Române, Constanța, ediția a IX-a, iunie 1991

patrimoniul universal şi sunt neglijate faptele noastre de sacrificiu în favoarea Europei şi a Naţiunilor Unite, viciind astfel sfera conceptuală generală a naţiunii conştientul şi inconştientul colectiv şi individual, identitatea naţiunii, inducându-i-se permanent starea de vinovăţie sau sentimentul inferiorităţii, trebuie să înţelegem că suntem supuşi unei agresiuni intelectuale intenţionate, continue şi continuitate[5] faţă de care ne putem proteja numai prin „apărare intelectuală".

Adevărul este atât de mutilat încât a încetat să mai fie vizibil iar ţara noastră suportă efecte aparent „acauzale"; oricât ne zbatem, oricâte sacrificii facem, de peste şapte decenii ne merge din rău în mai rău, fără să înţelegem de ce, fără să ştim ce avem de făcut sau ce ne mai aşteaptă.

Am propus conceptul de apărare intelectuală în urma observării faptului că s-au produs schimbări importante în natura violenţei, în mecanismele de utilizare a ei şi în natura efectelor obţinute prin agresiune, constatând şi o mutaţie importantă a vectorilor agresiunii din domeniul hylotechnicii[6] în domeniul psichotehnicii, o răsturnare de sens a raportului dintre cele două componente ale violenţei, răsturnare care duce la un salt calitativ, obligând agresatul să-şi adecveze apărarea în raport cu acest salt calitativ, să facă o schimbare de paradigmă, să-şi producă uneltele şi metodele intelectuale necesare apărării.

Limbajul militar şi gândirea militară au fost folosite în elaborarea acestui concept, în primul rând pentru că forma cea mai evidentă şi mai completă a agresiunii a fost până acum războiul (iar noile forme de agresiune se încadrează în bună parte în termenii şi conceptele caracteristice războiului) şi, în al doilea rând pentru că praxis-il militar, izvorât din cea mai îndelungată şi cea mai intensă experienţă socială, este cel mai condensat într-o gândire precisă, riguroasă în exprimare, bogat în nuanţe, calificat în organizarea concomitentă a cooperării negative şi pozitive[7], limbajul acesta fiind deja de mult răspândit şi în alte domenii decât cel militar, şi chiar în vorbirea comună prin termeni ca „strategie", „raport de forţe", „bătălie", „campanie", etc.

O definiţie aproximativă şi incompletă a apărării intelectuale, suficientă însă pentru expunerea de faţă, ar fi:

– un complex de concepte elaborate şi organizate în mod deliberat într-un sistem, cu scopul de a identifica direcţiile, obiectivele, mijloacele şi

---

[5] **Dicţionar juridic penal**. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 135, col. 2, s.v. „infracţiune - definiţii ce pot fi aplicate, mutatis mutandis, de la nivelul persoanei la nivelul poporului, naţiunii, statului, alianţelor, constatând că formele de agresiune contra României sunt fie continue (de exemplu sustragerea organizată de bunuri culturale şi cu valoare specială din patrimoniul naţional) fie continuate (de exemplu perpetuarea ocupării Basarabiei şi Bucovinei).

[6] Simion Mehedinţi, **Caracterizarea unui popor prin uneltele sale**. Discurs de recepţie la Academia Română.

[7] Tadeusz Kotarbinschi, **Tratat despre lucrul bine făcut**, Editura Politică, Bucureşti, 1976, cap. XII, p. 255, cap. XII, p. 300.

efectele (produse sau posibile) ale agresiunii duse cu mijloace preponderent intelectuale (dar şi materiale), împotriva patrimoniului şi identităţii intelectuale a unui individ, grup, stat, sau tip de societate;

– un ansamblu de măsuri privind organizarea unor forţe, crearea de mijloace şi instituţii, elaborarea de norme şi recomandări apte a combate efectele agresiunii intelectuale sau de a o interzice;

– desfăşurarea unor operaţii de apărare intelectuală după ce au fost identificate obiectivele ce trebuie apărate intelectual.

În fapt, în forme embrionare şi spontane, apărarea intelectuală s-a practicat încă din antichitate, şcolile filosofice şi religioase fiind o expresie a acestei activităţi şi se desfăşoară şi astăzi; de exemplu, crearea în Franţa a unui Minister al francofoniei, ca mijloc de apărare contra pătrunderii în limbă a anglicismelor, este o operaţie tipică de apărare intelectuală; ceea ce lipseşte deocamdată, (iar România este potrivită pentru aceasta prin elevatul său patrimoniu spiritual, şi obligată la aceasta prin starea precară la care a ajuns), este un sistem integrat şi deliberat de acţiune, care să fie predat în licee şi universităţi şi să fie mediatizat permanent, cel puţin în acelaş mod în care se procedează pentru apărarea militară, apărarea civilă şi ordinea publică. Este nevoie de o nouă ştiinţă, poate să o denumim „noopraxie", care să revitalizeze rolul intelectului asupra practicii; oricum, trebuie plecat de la premisa că agresorii noştri nu sunt nici mai inculţi, nici mai proşti, nici mai leneşi şi nici mai nesolidari decât noi. Poate că dimpotrivă.

Printre obiectivele generale ale apărării intelectuale s-ar afla:

– recâştigarea iniţiativei intelectuale prin restabilirea raportului natural între hylotehnică şi psihotehnică, însoţită de restabilirea locului intelectualului în societate; interzicerea accesului mediocrităţii în sfera de decizie, eliminarea sau reducerea imposturii intelectuale;

– reorientarea conţinutului revoluţiei ştiinţifico-tehnice din domeniul hylotehnic în cel psihotehnic;

– refacerea spiritului universalist al cunoaşterii prin vulgarizare calificată între specialişti şi pentru public;

– elaborarea unor reguli de noopraxie.

Printre obiectivele speciale ale apărării intelectuale s-ar situa:

– veridicitatea şi onestitatea istoriografiei României şi a românilor;

– patrimoniul spiritual şi cultural împreună cu expresiile lor materiale;

– galeria personalităţilor marcante ale istoriei noastre, etc.

În acest din urmă obiectiv special se situează corectă evaluare a personalităţii şi regimului Antonescu, întrucât, atât omul cât şi epoca au fost şi sunt ţinta unei agresiuni continue, de natură să prejudicieze prin efectele lor, întreg patrimoniul intelectual naţional şi status-ul României în acest secol.

Agresiunea intelectuală are nevoie de falsificarea naturii regimului

Antonescu pentru ca în economia generală a ostilității față de România să nu existe probatorii în apărarea României și, concomitent, să existe justificări pentru atitudinea de rea credință împotriva noastră și fructificarea necontenită și nestânjenită a rezultatelor ei.

Regimul lui Antonescu este falsificat în primul rând prin falsificarea personalității lui Antonescu, prin trecerea de la „argumentum ad rem" la „argumentum ad hominem", cu accent pe „argumentum ad invidiam" (Stârnirea urii). Se afirmă că Antonescu a avut sifilis, că era cazon, că și-a persecutat colegii, că era avid de putere, că era o nulitate politică. Sunt trecute cu vederea fapte ca liberul acces la dialog cu șeful statului a reprezentanților principalelor partide de opoziție și principalelor minorități, subvenționarea de către stat a primului teatru evreesc din lume și conservarea învățământului confesional evreesc, plata dividendelor din exploatările petroliere ale cetățenilor statelor cu care România se afla în război, interesul pentru tratative oneste cu Națiunile Unite, etc. Un om bine pregătit pentru autoapărarea intelectuală va ști să discearnă faptele descoperind viciile de logică; folosind un termen intens circulat astăzi, nu se va lăsa manipulat. În același timp, o datorie a istoricilor calificați, în cadrul misiunii lor de a contribui la apărarea intelectuală a țării este aceea de a produce o prosopografie corectă a proeminențelor românești, concomitent cu a poporului în general (vezi tratamentul aplicat sub regimul Antonescu prizonierilor de război americani)[8].

Cu privire la natura regimului Antonescu se observă o continuă modificare a discursului calificativ, în funcție de modificarea împrejurărilor în care s-a ținut acest discurs; de la conotațiile adjectivale abundente în Scânteia proletcultistă condusă de Saul Brukner (Silviu Brucan) "cruntă teroare", "adâncă teroare", "prigoană" – toate legionar-fasciste se recurge astăzi la o viclenie plină de subtilitate prin introducerea termenului de "regim totalitarist", cu intenția de a se crea o monstruoasă uniformitate a fascismului, hitlerismului, naționalismului, legionarismului, antonescianismului, stalinismului pe fondul cărora să se piardă cel mai grav perturbator al acestui secol, bolșevismul proletar internaționalist, responsabil de cele mai multe victime și de cele mai multe daune produse poporului român în întreaga sa istorie.

Mai mult decât atât, folosirea acestui termen lasă deschisă posibilitatea, sau chiar declanșează procesul glisării subconștiente de la "totalitarism" la "fascism" și de aici plasarea sub autoritatea lucrului judecat – doar a fost un proces la Nurenberg – nu numai greu de contestat, dar chiar și periculos de contestat. Aici sunt de făcut două observații:

– acceptarea utilizării acestei viclenii permite eternizarea vinovăției; și în

---

[8] Cdor. (r) Emilian Munteanu – **Tratamentul aviatorilor americani în România în timpul celui de al doilea război mondial. O posibilă explicație teoretică: etnocentroficitatea spațiului românesc.** Simpozion internațional, „Aprilie 1944. Țițeiul prahovean și logistica beligeranților", Ploiești, Aprilie 1994, pp. 46-52.

anul 1990, la aproape o jumătate de secol distanţă, s-a afirmat că mitingul din Piaţa Universităţii din Bucureşti este o lovitură fascisto-legionară; deşi adevărul era cu totul altul, marea majoritate a poporului român, condiţionată psihologic, dresată mai bine zis, nu a mai îndrăznit să deschidă ochii să vadă fenomenul, iar prin ciomăgeala aplicată de mineri intelectualilor a căpătat în subconştient confirmarea că în România, la cincizeci de ani de la terminarea războiului încă mai există fascism, deşi el nu a existat niciodată; iată un model excepţional de dezarmare intelectuală a unei naţiuni, care şi-a atins perfecţiunea prin lozinca: noi muncim, noi nu gândim!;

– a doua observaţie este că, dacă regimul antonescian este declarat fascist pentru că a deportat evrei, atunci şi regimul Roosevelt trebuie declarat fascist, pentru că a deportat japonezi de pe coasta Pacificului în interiorul S.U.A.; dacă regimul antonescian a fost declarat fascist pentru că a ţinut în lagăre de concentrare prizonierii de război, atunci regimul lui Stalin trebuie declarat de două ori fascist pentru că a şi executat prizonierii de război la Katyn, iar Naţiunile Unite au fost complice la fascism pentru că, luând cunoştinţă de evenimente chiar în timpul războiului, au continuat cooperarea cu Stalin încă trei ani; dacă regimul antonescian a fost declarat fascist pentru că a executat, în urma unor sentinţe legale pe cei câţiva care au pactizat cu inamicul, atunci Republica Franceză eliberată în 1944 ar trebui declarată de două ori fascistă pentru că, a executat, după o judecată sumară, sau fără judecată peste 40.000 de colaboraţionişti. Şirul acestor exemple şi contraexemple ar putea continua.

Care este deci caracteristica regimului Antonescu ?

Aplicând teoria generală a sistemelor la viaţa şi funcţionarea poliţiilor[9] vom vedea că în cadrul adecvării generale pe care un sistem trebuie să o aibă în raport cu mediul, atât starea internă cât şi legăturile externe vor fi variabile în raport cu variaţiile din mediu; dacă agresivitatea mediului creşte, intensitatea răspunsului la agresiune creşte şi România anului 1941 nu putea adopta decât un regim centralizat, autoritar şi militarizat.

Aceasta a fost şi natura regimului Antonescu, bazat pe respectarea în cât mai mare măsură posibilă a cadrului juridic creat pentru atingerea scopurilor de mai sus, iar Antonescu a fost primul care s-a conformat exemplar acestui regim. Când Liţa Antonescu a cerut Şefului Marelui Stat Major un kilogram de cafea, din rezervele armatei, pentru o reuniune a Consiliului de Patronaj, acesta, refuzând-o, i-a explicat fără echivoc: "dacă m-ar afla Mareşalul m-ar aştepta Curtea Marţială". Sigur că celor dedulciţi a jăpcui poporul român cu mia de tone, nu cu kilogramul, şi cu provincii întregi, nu cu o palmă de pământ nu le poate fi pe plac un asemenea regim.

Este ceea ce trebuie demonstrat în cadrul apărării intelectuale.

---

[9] René Pillaget – Al XIV-lea Colocviu Internaţional de Istorie Militară. Studiu asupra tipologiei conflictelor politice, transpolitice, Ottawa, 1992.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

ION ANTONESCU, CTITOR

VIRGILIU Z. TEODORESCU

„Numai cunoscându-ţi drepturile istorice îţi poţi implânta voinţa de neam în Istorie".
Mareşalul Ion Antonescu[1].

În perioada anilor dintre cele două războaie mondiale s-a înregistrat un amplu proces al prefacerilor şi metamorfozare a aşezărilor rurale. Acţiunea a fost determinată din multiple cauze. De la refacerea localităţilor care au fost total sau parţial distruse de acţiunile militare sau a efectului distructiv al unor calamităţi naturale la preocuparea de asigurare a creşterii standardului de viaţă, în directă relaţie cu potenţialul economic dar şi cultural, acţiunea s-a bucurat de atenţia unor instituţii şi chiar a unor persoane afirmate din localităţile pe care şi-au propus să le asigure o sistematizare şi o dotare exemplară. Începutul unei sistematizări o constatăm ca preocupare încă din 1878 când de la gând s-a trecut la fapte pentru a răsplăti pe luptătorii pentru Independenţa de Stat a României. Astfel au apărut satele de însurăţei. Parcelarea, realizarea căilor de acces şi rezervarea de spaţii s-au dovedit a fi de bun augur, asigurând în timp dotările care le-au conferit calitatea de etalon, demn de urmat de către cei din secolul XX. Putem exemplifica amintind situaţia comunei Curcani, astăzi judeţul Călăraşi şi a satului Sultana, azi component al comunei Mănăstirea din acelaşi judeţ. Experienţa dobândită s-a constituit călăuză pentru cei care au declanşat acţiuni de prefacere a localităţilor rurale. Suntem datori să ne amintim în acest context şi de iniţiativele unor oameni politici. Ne referim la situaţia localităţilor Tigveni din judeţul Argeş supus transformărilor prin preocuparea familiei Brătianu, Topoloveni din judeţul Argeş restructurat prin lucrările declanşate de către Ion Mihalache sau Arsura din judeţul Vaslui, loc de obârşie al doctorului Nicolae Lupu. Se pot cita şi alte exemple pentru a se

[1] General Ion Antonescu, **Către români ... Chemări, Cuvântări, Documente, La o răscruce a României**, Bucureşti, 1941, p.119.

înțelege că în preajma celui de-al doilea război mondial satul românesc se afla în diverse stadii de prefaceri ca urmare a unor asemenea inițiative, a studiilor întreprinse de Școala Românească de Sociologie și a altor instituții care s-au integrat în acest act dorit a fi național.

*

* *

Fenomenele naturale au fost adeseori distrugătoare a așezărilor umane. Viiturile de primăvară sau de toamnă au provocat pagube umane și materiale, implicând soluționări prompte pentru cei salvați dar rămași fără condițiile necesare vieții. O asemenea catastrofă a constituit-o inundația produsă de apele râului Argeș în anul 1941. Așezările în aval de zona cheilor munților au suferit distrugeri greu de imaginat. Edificator este situația tablierului metalic a podului din localitatea Căpățâneni smuls de pe picioarele de beton fiind dus de unda viiturii la vale. Constatarea pagubelor a impus o promptă intervenție. Nu s-a avut în vedere o soluție de provizorat ci s-a trecut la realizarea[2] unei noi localități care prin amplasament, mod de sistematizare, dotare, facilități să asigure locuitorilor toate cele necesare vieții în care atât activitățile tradiționale dar și altele noi să contribuie la prosperarea localității.

De la adoptarea măsurilor de prim ajutor la cele care au condus la proiectarea și edificarea noilor localități situația acesteia s-a constituit preocupare personală pentru Conducătorul Statului, Mareșalul Ion Antonescu. El a desemnat persoanele care au avut misiunea de a coordona operațiunile necesare fiecărei etape de lucru. Măsura s-a dovedit eficientă, timpul, prețul și calitatea lucrărilor demonstrând că în condițiile grele ale celui de-al doilea război mondial s-a putut realiza[3] o asemenea operă de anvergură.

La 17 octombrie 1943 au avut loc solemnitățile prilejuite de inaugurarea a mai multor obiective de amploare pe teritoriul județului Argeș. Ne referim la șoseaua Pitești-Arefu care a inclus realizări de poduri, rectificări ale traseului, realizări ale unor noi tronsoane, toate însumând valoarea de 170.730.000 lei. Acestei căi de comunicație i s-a alăturat calea ferată îngustă de pe Valea Argeșului însumând 40 km, realizați cu suma de 74.000.000 lei. Linia de cale ferată îngustă Căpățâneni-Cumpăna a fost realizată cu sprijinul guvernului, a Ministerului Lucrărilor Publice și al Casei Pădurilor Statului, ultima fiind beneficiara investiției. Ea a devenit încă din acel an operantă asigurând într-o primă campanie scoaterea din bazinul Argeșului Superior a 14.000 vagoane cu lemne.

Aceste două căi de comunicație erau menite a facilita transportul spre satul model Antonești, ctitoria Mareșalului Ion Antonescu. La solemnitatea

[2] „Almanahul Dacia Traiana", București, 1994 pagina dedicată evocării evenimentelor lunii octombrie 1943.
[3] „Universul", anul 60, nr. 287, 20 octombrie 1943, p. 1, 3.

inaugurării au participat Maria Antonescu, soţia Conducătorului Statului, Mihai Antonescu ministrul justiţiei, generalul Dumitru Popescu, ministru de interne, I.C. Petrescu, ministru subsecretar de Stat la Cultura Naţională, arhitectul Ion D. Enescu, ministrul Muncii, alte personalităţi din administraţia de stat şi cea locală, localnici. Solemnitatea a inclus o slujbă reigioasă oficiată de un sobor de preoţi având în frunte pe episcopul Argeşului, Emilian Antal Târgovişteanu. Au urmat cuvântările episcopului amintit, prefectului judeţului Argeş, Constantin Popescu. Desprindem câteva date despre cele înfăptuite pentru ca satul Antoneşti să devină realitate. La data inaugurării erau realizate 39 clădiri, locuinţe concepute astfel încât să fie purtătoare ale tradiţiilor funcţionale şi estetice ale edificiilor din zonă, integrând însă facilităţi ale unui confort corespunzător şi pentru viitor. Lor le erau realizate ca anexe primele 10 grajduri model menite a asigura condiţii pentru dezvoltarea zootehniei în zonă.

Impunătoare prin proporţii dar şi prin multiplele funcţionalităţi preconizate se situa Palatul Administrativ conceput a adăposti Primăria, Jandarmeria, Percepţia, Cooperativa satului şi Banca Populară.

Toate cele amintite mai sus la data inaugurării se aflau terminate la roşu.

Multifuncţională era şi clădirea definită ca fiind: Casa de Ocrotire şi Sănătate. Ea includea: Baia Populară, Camera de Deparazitare, Şcoala de Gospodărie, Cantina, Dispensarul, Creşa, Grădiniţa, Farmacia, Cabinetul dentar. Fondurile necesare edificării acestora au fost puse la dispoziţie de către Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale.

Proiectul de ansamblu prevedea ca într-o etapă ulterioară să fie construit şi un Cămin Cultural cu sală de joc şi cântec românesc. Erau preconizate viitoarele spaţii comerciale şi un han cu 20 de camere.

La data inaugurării satului Antoneşti era în construcţie şi Biserica localităţii care se ridica prin contribuţia financiară a lui Mihai Antonescu.

Considerăm semnificative două sume evocate de prefectul Constantin Popescu. Acesta s-a referit la faptul că lucrările solicitaseră până la acea dată suma de lei 34.855.464, dar valoarea reală a lucrărilor realizate se ridica la 294.217.692 lei. El explica această diminuare a cheltuielilor prin executarea lucrărilor în regie proprie, prin participarea unor unităţi militare şi a localnicilor la o serie de operaţiuni.

În cuvântarea ministrului Mihai Antonescu s-a făcut referinţă la modul de concepere şi realizarea a lucrărilor, experienţa dobândită determinându-l să pună bazele unei Fundaţii a satului model menită să cerceteze problemele satului românesc. Personal oferea pentru această nouă instituţie suma de 1.000.000 lei. Reţinem din cuvântarea sa următoarele aprecieri: „... Între cetatea lui Ţepeş zidită pe creştet de munte de Voievodul care a dăruit ţării exemplul de dreptate, de asprime şi de luptă şi între altarul voievodal al Mănăstirii Basarabilor, în care meşterul Manole şi-a plinit trup din trupul lui,

între cele două aşezări bătrâne, satul acesta va şti să respecte porunca de veacuri a Carpaţilor noştri – că pământul românesc nu se trădează niciodată – pilda neîndurată a Voievodului Ţepeş – că cinstea românească nu se pătează niciodat".

Solemnitatea s-a încheiat cu decernarea unor decoraţii celor care au contribuit la edificarea satului Antoneşti şi a căilor de comunicaţie[4]. Printre cei care s-au bucurat de prevederile Înaltului Decret Regal s-a aflat şi arhitectul Richard V. Bordenache realizatorul planului de amenajarea terenului pe care a fost amplasată noua localitate, o terasă care nu putea să fie afectată de eventualele viituri, precum şi edificiile care s-au constituit zestrea acestei localităţi.

Menţionăm că peste ani o parte din construcţiile inaugurate în anul 1943 au servit pentru adăpostirea comandamentului şantierului lucrărilor hidrotehnice care au permis amenajarea bazinului superior al Argeşului, desfăşurate în anii 1960-1996, care au metamorfozat zona de la poalele munţilor Făgăraş.

Amintind de ctitorul Ion Antonescu suntem datori să cităm încă un eveniment al anului 1943 petrecut la 29 iulie. La această dată a avut loc solemnitatea punerii pietrei fundamentale la Biserica de la Bariera Vergului din Bucureşti[5]. A fost expresia dorinţei, voinţei şi finanţării de către cel care în copilărie păşise pe calea învăţăturii la şcoala „Calist Arhierul" care se afla în imediata apropiere de locul ales pentru edificarea aşezământului religios. După absolvirea cursului primar, Ion Antonescu şi-a continuat învăţătura la Liceul „Matei Basarab". Locul ales pentru noul edificiu religios, în imediata apropiere a unei importante intersecţii rutiere, a fost pus la dispoziţie de către Primăria Municipiului Bucureşti. La solemnitatea începerii lucrărilor a participat Mareşalul Ion Antonescu cu soţia. A fost prilejul de a încredinţa coordonarea lucrărilor pentru a fi duse la bun sfârşit fostului coleg de şcoală şi de bancă Ioan Nocoiescu, membru în comitetul de iniţiativă pentru ridicarea şi prosperarea cartierului, om cu o bogată experienţă şi de mare onestitate. Evenimentele ulterioare au afectat însă bunul mers al lucrărilor, construcţia ajungând la etapa finală după câteva decenii.

Prezenta evocare o considerăm o verigă din alte multe care se cer a fi evocate pentru a cunoaşte omul şi faptele sale.

---

[4] Paul Constantinescu, **Dicţionar Universal al Arhitecţilor**, Bucureşti, 1986, p.51.; **Tabloul Arhitecţilor Diplomaţi**, Bucureşti, 1937, p.4.

[5] „Gazeta Municipală", anul XII, nr.581, 1 august 1943, p.4; în oferta Florin Bratu sunt 11 fotografii realizate în ziua de 28 iunie 1943 în momentul punerii pietrei de temelie a Biericii cu hramul „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena" de la Bariera Vergului Bucureşti. Au fost prezenţi Ion şi Maria Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Lupescu ş.a., vezi Anca-Anda Mihalcea, **Îmbogăţirea bazei documentare la Arhivele Naţionale ale României** în: „Arhiva Românească", anul CLVI (serie nouă), tom II, fasc. 1/1996, p. 224.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

PERSONALITĂŢI

DIN BIOGRAFIILE PROFESORILOR UNIVERSITARI EMANOIL N. ANTONESCU, EFTIMIE N. ANTONESCU, MIHAIL A. ANTONESCU ŞI ISTRATE N. MICESCU

PAUL I. DICU

În intervenţia noastră prezentăm date şi aspecte semnificative, unele inedite, altele mai puţin cunoscute, din genealogia şi filiaţia a două grupuri de vechi familii argeşene, din care fac parte personalităţile nominalizate în titlul articolului*.

Reprezentative pentru cele două entităţi (neamuri) sunt familia proprietarului **Nicolae Antonescu** din oraşul **Piteşti** şi familia pitarului **Istrate Micescu** din satul **Ciumeşti-Muscel, azi satul Argeşelul,** comuna suburbană **Mărăcineni,** judeţul Argeş.

Subliniem că puţine persoane au cunoscut şi cunosc temeinic relaţiile de rudenie dintre cele două familii, pe baza unor documente indubitabile, autentice. În plus, în unele manuscrise şi tipărituri există numeroase lacune, inadvertenţe şi alte erori mai grave.

Interferenţa genealogică dintre **Antoneşti** şi **Miceşti** s-a produs înainte de **anul 1860,** prin căsătoria lui **Nicolae Antonescu (c. 1813-1881)** cu **Zoe Istr. Micescu (c. 1836-1915),** fiica **pitarului Istrate Micescu (c. 1797-1867).**

Astfel, copiii proprietarului Nicolae Antonescu şi ai soţiei sale Zoe (n. pitar Istrate Micescu) au devenit veri primari cu nepoţii pitarului Istrate Micescu din Ciumeşti, respectiv cu fiii şi fiicele fraţilor şi surorilor lui Zoe. Prof. univ. **Emanoil** şi **Eftimie N. Antonescu** (fiii lui Nicolae Antonescu şi ai soţiei sale Zoe) erau **veri primari** cu prof. univ. **Istrate N. Micescu,** fiul prof.

---

* În articol sunt incluse elemente biografice cuprinse în lucrarea autorului intitulată **Personalităţi din zona Argeş-Muscel,** în curs de definitivare, pentru tipărire. Anumite date şi aspecte biografice au fost introduse de către autor, începând cu anul 1945, în diferite articole, studii, conferinţe, prelegeri, comunicări ştiinţifice, teze de licenţă etc. Alte informaţii au fost reţinute de la descendenţii preotului Ion Stănescu (n.c. 1842) din Groşi, ai căror înaintaşi se înrudeau cu ascendenţii lui Nicolae Antonescu. Dintre descendenţii preotului, amintim pe Iancu I. Stănescu (1885-1983) din Groşi, fiul preotului; Licsandra I. Stănescu (1875-1919), fiica preotului (prin căsătorie, N. Bărbulescu, din Dealul Bogdanului - Richiţelele de Jos, bunica autorului), Florica N. Bărbulescu (1896-1978), fiica Licsandrei (prin căsătorie, Florica I. Dicu, mama autorului); Dumitru N. Bărbulescu (n. 1898), fiul Licsandrei, învăţător în Băbana-Argeş (unchiul autorului) ş.a.

de liceu Nicolae Istr. Micescu, frate cu Zoe Antonescu. Prof. univ. **Mihail A. Antonescu** (fiu al silvicultorului **Aurelian N. Antonescu, frate** cu prof. univ. Emanoil şi Eftimie), a fost **nepot de văr primar** al prof. univ. Istrate Micescu (v. schema nr.1).

I. FAMILIA PROPRIETARULUI NICOLAE ANTONESCU DIN PITEŞTI

Nicolae Antonescu s-a născut în anul 1813 şi a decedat în oraşul Piteşti, la 18 februarie 1881 (anul naşterii a fost stabilit după etatea avută la data morţii.)[1]

În multe documente numele său este însoţit de termeni care indică poziţia socială şi profesia sa: proprietar, moşier, boier, arendaş, comerciant (comersant), liber profesionist etc. Nicolae Antonescu a făcut parte din notabilităţile oraşului Piteşti şi ale judeţului Argeş, fiind o persoană cu multiple relaţii, cu influenţă şi autoritate civică.

În privinţa genealogiei Antoneştilor, până la data actuală, nu au fost depistate surse suficiente şi sigure[*]. Informaţiile orale sunt contradictorii, confuze şi uneori derutante. Investigaţiile se desfăşoară în continuare, însă dificultăţile persistă, deoarece multe documente s-au pierdut şi distrus în timpul celor două războaie mondiale şi după anii 1945-1948.

Nicolae Antonescu a locuit în casele proprii din Piteşti, pe str. Târgului, ulterior str. Şerban Vodă, azi str. Victoriei, la N de biserica „Sf. Nicolae" (demolată).

Curtea veche şi conacul boierilor Antoneşti erau situate în satul Groşi, din actuala comună Băbana, judeţul Argeş. **Alexandru Odobescu,** în timpul călătoriei întreprinse pentru cercetarea monumentelor istorice din judeţul Argeş, la 23 iunie 1860, a trecut, pentru a doua oară, prin Groşi, relatând: „...la satul <Groşi>... am trecut pe la casa lui căpitan <Radu>... fost haiduc... Alături cu dânsul, are N. Antonescu curte şi casă..."[2].

Nicolae Antonescu stăpânea proprietăţi funciare în Piteşti, în jurul

[1] ASP, Reg. st. civ.. 1881, Piteşti, act de moarte nr. 45/1881 febr. 19.

[*] Precizăm că datele referitoare la naşterea, decesul, căsătoria membrilor familiilor din neamurile Antoneştilor şi Miceştilor au fost luate din documentele de stare civilă (condici, registre, extrase, certificate tip, buletine de identitate, matricole şcolare şi militare etc.). La unele persoane, data naşterii a fost stabilită după etatea avută la data decesului sau atunci când au avut rolul de declarant ori martor la înregistrări. S-a constatat o frecventă neconcordanţă între etatea notată la înregistrări şi realitate. Din lipsă de spaţiu tipografic nu s-au făcut trimiteri la sursele de stare civilă pentru fiecare persoană.

[2] Al. Odobescu, **Note de călătorie,** Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1981, p. 48. Nicolae Antonescu era un cunoscut apropiat al scriitorului. În cursul vieţii sale, Odobescu, a avut strânse legături profesionale şi familiale cu oraşul Piteşti (aici au locuit mult timp Saşa-Alexandrina, soţia sa, şi Ioana, fiica sa; tot în Piteşti au decedat (1922, 1942); Paul I. Dicu, **Al. Odobescu (1834-1895) şi oraşul Piteşti,** în „Concret", I, 28 iulie 1993; idem., II, 4 august 1993, p. 4.

oraşului (Dealurile Piteştilor), în alte localităţi din judeţul Argeş sau din alte judeţe, precum şi numeroase bunuri imobile[3].

Pe parcursul anilor, situaţia economică s-a deteriorat. În 1860 proprietatea de la Groşi şi casele din Piteşti au fost „ipotecate de către guvern". În 1868, tribunalul a hotărît încetarea acţiunii[4]. După decesul soţului (18 febr. 1881), Zoe Antonescu a fost nevoită să vândă casele cu dependinţele şi locul pe care erau clădite, situate pe str. Şerban Vodă din Piteşti, pentru plata unor datorii şi pentru „... a asigura posiţiunea minorilor mei copii ..."[5].

Nicolae Antonescu s-a căsătorit de două ori. Cu prima soţie a avut trei copii (o fată şi doi băieţi), iar cu a doua soţie – 10 copii (patru fete şi şase băieţi). (v. schema nr. 2). Familia a trăit momente tragice la decesul timpuriu al unor copii.

Prima soţie - Ecaterina (Catinca) (n. ? - 23 martie 1857, Piteşti), fiică a proprietarului **Eftimie Nicolau** din Piteşti şi a soţiei sale **Maria.** Eftimie Nicolau (n.c. 1796 - ?), moşier, comerciant, deputat de mahala (1836; avea 40 de ani), unionist, a făcut parte din delegaţia oraşului Piteşti care a întâmpinat pe domnitorul Cuza la sosirea în Bucureşti (febr. 1859), împreună cu Nicolae Coculescu[6]. A contribuit cu bani la întreţinerea şcolilor din Transilvania (100 florini)[7].

Proprietarul Eftimie Nicolau a avut şi un fiu: Emanoil Ef. Nicolau (c.1839, Piteşti-22 febr. 1885, Piteşti), proprietar, consilier ajutor (ajutor de primar), ofiţer al st. civ. (1878), căsătorit cu Mariţa (Maria), fiica protopopului Nicolae Constantinescu din Piteşti, militant binecunoscut pentru Unirea din 1859.

Copiii din prima căsătorie:1. **Elisaveta** (n. ante 1854 - ?), 2. **Nicolae** (I) (24 febr. 1854, Piteşti - 2 noiembrie 1857, Piteşti),3. **Eftimie** (I) (16 dec. 1855, Piteşti - 8 octombrie 1876, Piteşti). Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 1 Piteşti în 1868 (în clasa a IV-a, premiul II)[8]. A decedat înainte de a împlini 21 de ani, în timpul studenţiei.

A doua soţie - Zoe (c. 1836, Ciumeşti-Muscel – 20 dec. 1915, Piteşti), fiică a pitarului Istrate Micescu din Ciumeşti şi a soţiei sale Anastasia (c. 1812 - ?), născută Cănuţă (Ion ?) Brătianu. S-a căsătorit cu Nicolae Antonescu din Piteşti în intervalul dintre 1857 şi 1860 (când Zoe a născut primul copil). În familia soţilor Nicolae şi Zoe Antonescu s-au născut 10 copii (patru fete şi

---

[3] Informaţii din documente oficiale şi de la profesorii Ionel Gr. Rădulescu, Stelian Rădulescu (ambii, avocaţi; nu erau rude).

[4] Arhivele Statului Piteşti (ASP), fd. Tribunalul Argeş, d. 1/1868.

[5] ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 36/1881, f. 14.

[6] **Ibidem,** d. 11/1859, f. 4; Paul I. Dicu, **Cuza şi Unirea,** în „Tribuna Şcolii Argeşene", 2, Piteşti, 1970, p. 65-69.

[7] Vasile Netea, **Spre unitatea statală a poporului român ...**, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1979, p. 52.

[8] Pentru stabilirea situaţiei şcolare s-au cercetat matricolele din clasele primare şi secundare existente în depozitele ASP. Din lipsă de spaţiu, la documentele respective, nu se fac trimiteri pentru fiecare persoană.

şase băieţi).

Copiii din a doua căsătorie: 1. **Cleopatra** (n. 6 aprilie 1860, Piteşti - ?). 2-3. **Ioana şi Maria**, gemene (29 mai 1861, Piteşti - 30 mai 1861, Piteşti; au trăit o zi).
4. **Aurelian N. Antonescu** (7 iulie 1862, Piteşti - 1916/1919 ?). A fost singurul copil al familiei Nicolae Antonescu înregistrat la biserica schitului Buliga din Piteşti). Ceilalţi copii sunt trecuţi în condica bisericii „Sf. Nicolae" din centrul oraşului, de care depindea familia proprietarului piteştean.

Aurelian N. Antonescu **a fost tatăl** viitorului profesor universitar, ministru şi vicepremier **Mihail A. Antonescu.**

Aurelian N. Antonescu a absolvit Şcoala primară de băieţi. nr. 1 din Piteşti la finele anului şcolar 1873/1874. Premiant în unele clase; coleg cu viitorul general Ghenea Nicolae (ulterior Toma). În continuare a frecventat cursurile Gimnaziului din Piteşti în anii şcolari 1874/1875 - 1877/1878. În etapa gimnazială, pe lângă Ghenea Toma, a avut şi alţi colegi: Vasilescu Vasile (în cataloage - Bassilescu Basiliu, n. 1861, Stroeşti-Argeş), viitor profesor de istorie şi franceză la gimnaziu; Lerescu Titu, viitor ofiţer, tatăl compozitorului şi profesorului de muzică Emil Lerescu ş.a.

După absolvirea unei şcoli silvice a îndeplinit funcţia de silvicultor (subinginer) şi silvicultor-şef (inginer) la mai multe ocoale silvice: Leordeni-Topoloveni, cu sediul în comuna Goleştii Badii (integrată ulterior în oraşul Topoloveni), înainte şi după anul 1903; la Ocolul silvic Trivale-Piteşti, înainte şi după anul 1907 ş.a.[9]. Aurelian N. Antonescu era un tehnician competent, cu multă experienţă. A elaborat diferite studii şi planuri de amenajare, estimare şi punere în exploatare a unor păduri, zăvoaie etc. În aprilie 1907 a încheiat lucrările solicitate de forul administrativ al Piteştilor, referitoare la amenajarea şi estimarea zăvoiului din valea Argeşului, proprietate a oraşului (ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 56, 1906-1909, f. 14). În Piteşti a locuit într-o casă din str. Cazărmii (azi str. Dumbravei).

S-a căsătorit înainte de 1899 cu **Ana (Aneta) Ogrezeanu** (n.c. 1865-?), din Bucureşti, fiică a lui Radu Ogrezeanu. În familia soţilor Aurelian şi Aneta N. Antonescu s-au născut trei băieţi (v. schema nr. 1):

a) **Nicolae A. Antonescu** (22 ianuarie 1899, Goleştii Badii - ?)[10]. Copilul s-a născut în clădirea ocolului silvic, unde tatăl său era şef de ocol.

A absolvit cl. a IV-a la Şcoala primară de băieţi nr. 1 din Piteşti în anul 1910, ca elev pregătit particular. Între anii 1910-1916 a promovat şase clase (cl. I-a – a VI-a) la Liceul „I.C.Brătianu" din Piteşti, având o situaţie bună la învăţătură. A fost coleg cu viitorul medic Haralambie Angelescu, dr. în

---

[9] ASP, fd. Ocolul silvic Leordeni-Topoloveni, inv. nr. 1417, dosarele din anii 1886-1920.
[10] Primăria or. Topoloveni, Reg. St. civ. Născuţi, 1899, Goleştii Badii, nr. 2/1899 ian. 22, copie (xerox), trimisă autorului, la cerere. Mulţumim d-lui primar G. Boţârcă şi d-lui secretar jr. D. Ungureanu.

medicină, clinician reputat, autor a unor valoroase lucrări de specialitate.

După absolvirea cursurilor liceale, prin concurs a fost admis la Şcoala Militară de Artilerie şi Marină (12 noiembrie 1918-1920); **sublocotenent** Divizia de Mare (1 iulie 1920); Apărarea fluvială (1 apr. 1922); Apărarea maritimă (1 oct. 1922); **locotenent** (1 iulie 1924); M.St.M. (16 dec. 1924); Forţa Navală Maritimă (1 oct. 1926); Corpul echipament maritim (1 apr. 1927); Corp. dep. Maritim (1 apr. 1929); **căpitan** (1 oct. 1930); M.A. Dir. Maritimă (1 apr. 1931); Corp echipaj maritim (1 oct. 1931); Baza Navală Maritimă (4 martie 1932); M.St.M. (1 oct. 1935)[11]; Depozit de echip. maritim, comandant al monitorului „I.C.Brătianu“ (1 apr. 1937); **locotenent comandor** (13 oct. 1937); Depoz. maritim de echip. naval (1 apr. 1938); Comandamentul Marinei Regale (1 oct. 1938); M.A.N. - Secretariatul General (1 apr. 1939); Şcoala Superioară de Război (1 apr. 1941); **ataşat naval la Roma şi Berlin** (15 noiembrie 1941 - 23 august 1944); **căpitan comandor** (24 ian. 1942); trecut în poziţie de disponibilitate (23 ian. 1946); rechemat în activitate la Secretariatul de Stat al Marinei (1 martie 1946); detaşat la Depoz. SSM, trecut în rez. (1 martie 1946) cpt. comandor. Nu a urmat o şcoală specială de marină.

Decoraţii şi medalii: **Coroana României,** în gradul de cavaler; ord. **„Sf. Sava“,** cl. a IV-a (Iugoslavia); ord. grecesc **„Sf. Salvator“,** cl. a IV-a; medalia **Virtutea Militară,** cl. a III-a şi a II-a; medalia **Crucea Comemorativă** a războiului 1916-1918; medalia **Victoria 1916-1918.**

S-a căsătorit la 12 mai 1923 cu **Ioana (Ivona) Slăvitescu,** în comuna Prundeni, jud. Vâlcea. La 21 august 1925 s-a născut copilul lor **Mihai,** în Craiova[12].

b) **Dumitru A. Antonescu** (n. 27 oct. 1900, Goleştii Badii - ?). S-a născut în clădirile ocolului silvic[13].

A absolvit cursurile elementare la Şcoala primară mixtă din Goleştii Badii, localitate unde se afla sediul Ocolului silvic Leordeni-Topoloveni, tatăl său fiind şeful ocolului. În toate clasele i s-a acordat premiul I, având medii foarte mari.

După încheierea cursurilor liceale, a urmat Şcoala Militară de Cavalerie: elev (22 martie 1919); caporal (6 iulie 1919); sergent (15 octombrie 1919); şef

---

[11] Anuarul ofiţerilor activi ai Armatei Române pa anul 1936 - Marina, p. 708, nr. 3: tipărit eronat căpitan comandor la 1 oct. 1930; trebuia trecut numai gradul de căpitan, deoarece la gradul de cpt. comandor a fost înaintat la data de 24 ian. 1942; încadrat eronat la M.St.M. în 1936, corect la 1 oct. 1935.

[12] Arh. MApN, fd. 9042, Reg. of. activ. de marină, vol. I, f. 92, 92v; Consiliul Municipal Craiova, St. civ. act de naştere nr. 861 / 1925, august 24; a fost căsătorit cu: Sachelarie Ivonne - Maria (1948); Alexiu Ecaterina (1948-1953); Tsitsiniaş Olga (1953-1958); Iliescu Margareta - Laurenţia (1959-1963); Racoviţă Ioana - Anca (1964); generalul **Ion Gheorghe, Un dictator nefericit. Mareşalul Ion Antonescu...,** ed. şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Edit. Machiavelli, Bucureşti, 1996, p. 12.

[13] Primăria or. Topoloveni, Reg. st. civ., născuţi 1900, nr. 35/1900 oct. 27; în actul de căsătorie este trecut prenumele Ioana, nu Ivona (Ivonne) – extras nr. 1042 / 14.04.1999, Primăria comunei Prundeni, judeţul Vâlcea.

clasă (1 apr. 1920); **sublocotenent** (1 iulie 1920); Reg. 2 Roşiori (1 iulie-1 noiembrie 1920); Şcoala specială a cavaleriei (1 feb. - 1 iunie 1924); **locotenent** (1 iunie 1924); Reg. 4 Roşiori (1 oct. 1926); Divizionul 1 Tren (31 dec. 1926); Reg. 2 Roşiori (apr. 1928); Divizionul II Tren (1 oct. 1929); Reg. 5 Călăraşi (1 apr. 1931); **căpitan** (10 mai 1931); Depoz. Cislău (mai 1932); Reg. 14 Călăraşi (1 oct. 1934); Reg. 6 Călăraşi (1 apr. 1937); trecut în poziţiune de disponibilitate (28 iunie 1938); prelungit disponib. I oară - a VIII-a oară (25 dec. 1938-1 apr. 1940); trecut din disp. în poziţie de retragere pentru boală (tuberculoză pulmonară) dezvoltată în timpul şi din cauza serviciului militar ordonat; **căpitan în retragere** (30 apr. 1943).

Sublocotenentul de cavalerie **Dumitru A. Antonescu** s-a căsătorit cu **Maria-Olimpia Sasşebeşi** la 24 mai 1924, în Sibiu. A divorţat în 1928 şi s-a recăsătorit cu **Ivona-Ileana Tzintzu** la 10 ianuarie 1942, iar la 11.01.1975, cu **Marioara Răducu,** în Bucureşti (Municipiul Sibiu, act de căsătorie nr. 150 din 1924, mai 24). Prima soţie a născut un copii: **Doru-Aurel D. Antonescu,** la 10 decembrie 1924[14].

c) **Mihail A. Antonescu** (5 noiembrie 1904, satul Cazaci, comuna Nucet, jud. Dâmboviţa-1 iunie 1946, Jilava), viitor prof. univ. şi ministru (v. schiţa biografică).

Copiii proprietarului Nicolae Antonescu din Piteşti (c. 1813-1881)

5. **Eugenia** (1863, Piteşti - 2 aprilie 1866, Piteşti).
6. **Nicolae (II) N. Antonescu** (6 aprilie 1866, Piteşti-5 martie 1887, Piteşti).

Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 1 din Piteşti (1878) şi al Gimnaziului din Piteşti (1882). În toate clasele elementare şi gimnaziale a fost premiant I; în clasa a IV-a gimnazială a avut media generală 9,50. A devenit student, însă moare prematur, cu o lună înainte de a împlini 21 de ani (o situaţie asemănătoare cu aceea a fratelui său vitreg Eftimie I). În şcoala primară şi în gimnaziu a fost coleg de clasă cu viitorul general Constantin Cristescu, născut în Pădureţi-Argeş.

7. **Gheorghe N. Antonescu** (29 iulie 1867, Piteşti- ?).
8. **Emanoil** N. Antonescu (20 februarie 1870, Piteşti-13 aprilie 1949, Bucureşti), viitor prof. univ., deputat, publicist (v. schiţa biografică).
9. **Dimitrie** N. Antonescu (28 septembrie 1872, Piteşti- ?). A urmat cursurile elementare Şcoala prim. de b. nr. 1 din Piteşti, începând cu anul şcolar 1882-1883.
10. **Eftimie (II) N. Antonescu** (16 dec. 1876, Piteşti; nu 4, 15, 17 dec.- 11

[14] Arh. MApN, fd. 3042, Reg. cu evidenţa of. activi de cavalerie, vol. IV, f. 260; Primăria Municipiului Sibiu, act de naştere nr. 960 din 1924, decembrie 10.

noiembrie 1957, Bucureşti), viitor prof. univ., magistrat, deputat (v. schiţa biografică).

Este posibil ca soţii Nicolae şi Zoe Antonescu să fi avut şi alţi copii, deoarece unele condici şi registre de stare civilă nu s-au păstrat, iar din cele existente lipsesc anumite file. Unele file au scrierea deteriorată, ilizibilă.

RUDE APROPIATE ALE PROPRIETARULUI NICOLAE ANTONESCU DIN PITEŞTI

În documentele de stare civilă au fost identificate unele persoane înrudite cu Nicolae Antonescu (c. 1813-1881). Precizăm că în oraşul Piteşti patronimul Antonescu era foarte răspândit, situaţie care generează dificultăţi în timpul cercetărilor.

Într-un act de cununie din 7 februarie 1860, sunt menţionaţi ca naşi „**Nicolae Antonescu** cu **Elena** sora sa" (ASP, Condica pentru cununaţi, biserica „Sf. Nicolae" din Piteşti, d. 27, nr. 2/1860 febr. 7). Din document reiese clar că Elena era sora proprietarului N. Antonescu. În actul respectiv nu sunt trecute însă şi alte elemente biografice.

La 29 mai 1861/30 mai 1861, în actul de naştere al surorilor gemene **Ioana** şi **Maria,** care au trăit o zi, fiicele lui Nicolae şi ale Zoei Antonescu, în rubrica pentru naşi sunt trecute „**Elenca** şi **Chasandra Antonescile**" !? **Elenca** ar putea fi Elena, sora lui Nicolae Antonescu. Nu ştim dacă a doua persoană era **Chasandra,** soră cu Elena, respectiv Elenca (ASP, Condica pentru născuţi-botezaţi, d.28/1861).

În condica din 1864, nr. 4/22-25 martie 1864, de la aceeaşi biserică, la rubrica naşilor sunt menţionate „**Ecaterina Rucsandra Antonescu**". Nu s-a putut stabili dacă este vorba de două persoane sau de o singură persoană cu două prenume ori dacă s-a scris eronat prenumele Rucsandra, în loc de prenumele Chasandra ?

În actul de naştere al prof. univ. Eftimie N. Antonescu, din 17 dec. 1876, unul dintre martori a fost **Dimitrie A. Ştefănescu,** 28 ani, proprietar, **unchi al copilului.** Calitatea de unchi este evidentă, dar nu se cunosc alte detalii cu privire la legăturile de rudenie.

La scrierea actului de deces al prof. univ. Nicolae Antonescu, în ziua de 19 februarie 1881, au participat ca martori şi au semnat actul următorii: „**Iancu Paul,** comerciant, **ginere al decedatului,** şi **Iancu Mamueanu,** de profesie liber, **nepot al decedatului**". Şi în acest caz, fără documente certe, nu ne putem pronunţa asupra unor elemente biografice: cum se numea fiica lui Nicolae Antonescu care s-a căsătorit cu Iancu Paul; dacă nepotul decedatului era nepot de frate, de soră, de fiu, de fiică etc.

EMANOIL N. ANTONESCU(1870, Piteşti - 1949, Bucureşti). Prof. univ. dr., avocat, om politic, literat, publicist

S-a născut în Piteşti, la 20 februarie 1870 (st. v.), în casa părinţilor din str. Târgului (ulterior, str. Şerban Vodă, azi str. Victoriei); tatăl - Nicolae Antonescu, de ani 55 (corect: 57 ani), proprietar; mama - Zoe, născută pitar Istrate Micescu, de ani 30 (corect: 34 ani).

Studii. Absolvent al Şcolii prim. b. nr. 2, Piteşti (a fost iniţial înscris în clasa I la Şc. prim. b. nr. 1, Piteşti); clasa a IV-a, în anul şcolar 1881/1882. Absolvent al Gimnaziului din Piteşti (1882-1886; în unele clase a fost premiant). A continuat cursurile secundare la Liceul „Sf. Sava“ din Bucureşti. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti (1893). Doctor în drept al Universităţii din Berlin. Teza de doctorat a fost tipărită la Berlin, în 1898 („Beziehungen zwischen Rechtswissenschaften und moderner Rechts philosophie ...“).

Activitatea didactică, juridică, ştiinţifică. Profesor de drept civil la Universitatea din Iaşi (1901) şi Bucureşti (din 1904). În primul an de învăţământ prof. Emanoil N. Antonescu a continuat o parte din cursul prof. univ. Gheorghe Mârzescu (senior) titularul catedrei. Dintre primii săi studenţi amintim pe viitorii profesori şi alţi oameni de cultură: Ioan Petrovici, Vasile Pârvan, Florea Ştefănescu-Goangă din Curtea de Argeş, Dumitru Caracostea, C. Antoniadi, Al. Lăpădatu, Petre V. Haneş, poetul Panait Cerna, criticul şi istoricul literar Eugen Lovinescu, istoricul Oreste Tafrali ş.a. În amintirile sale universitare, acad. prof. Ioan Petrovici, fost ministru, despre noul profesor, afirma: „**... ajutorul (prof. Ghiţă Mârzescu - n.ns.) era d-l Em. Antonescu, pe atuncea proaspăt sosit din străinătate... era un tânăr instruit şi inteligent... carte ştia...**“[15].

A elaborat şi tipărit valoroase lucrări juridice: **Obiectul obligaţiunilor.** Partea I. **Introducere în studiul dreptului şi al obligaţiunilor,** Piteşti, 1892; **Scrieri juridice,** vol. I, 1900; vol. II, 1902/1903; **La Philosophie du Droit et les Sciences juridique,** Berlin, 1901; **Priviri asupra necesităţei şi chipului de reorganizare a facultăţii de drept,** Bucureşti, 1902; **Noţiunea obligaţiei în dreptul civil,** în vol. „**Omagiu lui C. Dimitrescu - Iaşi**“, 1904 (greşită iniţiala „A“, trebuia iniţiala „N“: Em. N. Antonescu, BRM, III, p. 676); **Teoria generală a obligaţiunilor în dreptul civil român...** Curs predat pentru candidaţii la doctoratul în drept, fasc. I-IV, 1908 şi urm. **Problema echităţei în contracte,** 1910; **Discursul d. Em. Antonescu rostit în Cameră în afacerea**

[15] Ioan Petrovici, **Amintiri universitare,** Edit. Alcalay, Bucureşti, p. 95-102.

tramvaielor, Piteşti, 1911[16].

A practicat cu succes avocatura în Bucureşti şi Piteşti, fiind considerat „printre avocaţii de valoare ai ţării". A colaborat cu mari personalităţi: **Titu Maiorescu, Take Ionescu, G. Mârzescu** (senior) ş.a. În Piteşti a redactat, la solicitarea **Mariei I. Dimitriu Teiuleanu,** (1839-1922), un testament prin care a donat Ministerului Instrucţiunii Publice averea soţului său (800 de pogoane teren la Teiu ş.a.), pentru construirea şi întreţinerea unei şcoli profesionale de fete în Piteşti. Prof. şi avocatul Emanoil N. Antonescu a fost numit împuternicit şi excutor testamentar[17].

Activitatea cultural-patriotică. Animat de un autentic şi profund sentiment patriotic, încă din perioada studenţiei a participat la numeroase acţiuni iniţiate de asociaţii, societăţi etc., îndeosebi de Liga Culturală, în perioada 1890-1918. A luat cuvântul la numeroase manifestaţii, întruniri ş.a. în Bucureşti, Ploieşti, Brăila, Piteşti, Craiova etc., împreună cu mari personalităţi (Nicolae Titulescu, Take Ionescu, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Vasile Lucaciu ş.a.). Unele cuvântări au fost tipărite („**Discursul ţinut de d. Em. Antonescu la întrunirea Ligei Culturale în sala Dacia, în ziua de 11 Martie a. cor.**", Bucureşti, 1914). A participat la expoziţia ASTRA, Sibiu, în 1905.

A militat în permanenţă pentru eliberarea teritoriilor româneşti aflate sub stăpânire străină, pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918 şi dezvoltarea României Mari[18]. A luat parte la constituirea **Comitetului Naţional Român,** în septembrie 1918, la Paris, şi a semnat moţiunea adoptată de către **Adunarea generală a românilor din Franţa**[19]. În oraşul Nice a tipărit broşura „**Les nationalités opprimées et l'Entente (La Question Roumaine)**, 1918. Atragem atenţia că profesorul Emanoil N. Antonescu nu este autorul broşurii, trecută în Enciclopedia „Cugetarea", intitulată „**Morţi de foame. Povestiri din captivitate. Lagărele Lamsdorf şi Mannheim**", elaborată de o altă persoană cu nume şi prenume identice: Emanoil Antonescu, Bucureşti, fără edit., 1920, 69 p. Autorul broşurii era un student, căzut prizonier la Predeal, în octombrie 1916, care şi-a reluat serviciul după eliberare, în Bucureşti.

---

[16] Lucian Predescu, **Enciclopedia „Cugetarea" ...** , Bucureşti, 1940, p. 39; **Bibliografia Românească Modernă** (BRM), I, Bucureşti, 1984, p. 127-128. Pentru amănunte la afacerea tramvaielor, v. I. Constantinescu şi I. Dragomirescu, în „Magazin istoric", nr. 12/1973, p. 38-45.

[17] ASP, fd. Liceul ind. de fete „Teiuleanu", Piteşti, d. 475/1938, f. 1-2 (donaţie, 1 noiembrie 1899, Piteşti).

[18] V. Netea, **Istoria memorandumului,** Bucureşti, 1947, p. 335-336; idem, **Spre unitatea statală ...**, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1979, p. 128, 459 (eronat, prenumele Emil; corect: Emanoil); Şt. Pascu, **Făurirea statului naţional unitar român,** I, Edit. Academiei, 1983, p. 355; Petre Dan, **Asociaţii ...**, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1983, p. 273; BRM, I, p. 775, nr. 13850: „**Congresul Românilor de peste hotare aflători în ţară. 15 Martie 1915, Bucureşti, 1915**" (cuprinde şi discursul lui Emanoil Antonescu); Paul I. Dicu, „**Visul nostru secular ... a devenit realitate**" [Societăţi culturale argeşene în favoarea Unirii din 1918], în rev. „Argeş", nr. 12/1988, Piteşti, p. 5-7 (partea I); nr. 2/1989, p. 5 (partea a II-a); idem, **Eminenţi militanţi argeşeni pentru Unire,** în ziarul „Argeşul Liber", I, nr. 249, Piteşti, 1 dec. 1990, p. 3.

[19] **1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918,** vol. VII, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1989, p. 30-33.

Activitatea politică. Deputat de Argeş în 1901 şi 1911. În 1926 este cooptat în comitetul de direcţie al PNŢ. Apoi a trecut la Partidul Poporului în 1927. Membru al Uniunii Agrare (1932), transformată în Partidul Agrar, condus de C. Argetoianu[20]. Iniţiator şi preşedinte al **„Ligii contra cametei"**. La Piteşti a fost propus candidat în alegerile pentru Cameră din partea acestei ligi[21]. În perioada interbelică a activat în mişcarea antirevizionistă. Membru fondator, în octombrie 1940, al Asociaţiei **„Pro Transilvania"**[22].

Activitatea literară. Emanoil N. Antonescu este autorul a două piese: **„În preajma tronului"**, reprezentată, în premieră, la deschiderea stagiunii 1894/1895 a Teatrului Naţional din Bucureşti, şi epopeea în trei acte **„Dochia"**, jucată în două stagiuni (prima stagiune, în 1927/1928)[23].

Emanoil N. Antonescu a fost membru al societăţii **Junimea,** condusă de Titu Maiorescu. A participat la şedinţele societăţii ţinute la Bucureşti. S-a numărat printre colaboratorii revistei **Convorbiri literare** şi ai gazetei **Epoca,** organul Clubului central junimist. La *Epoca* a publicat articole politice[24]. La şedinţele *Junimii* din Bucureşti se întâlnea deseori cu savantul geograf şi literatul **George Vâlsan,** fost elev al Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti.

Legăturile cu oraşul Piteşti. Prof. Emanoil N. Antonescu a menţinut relaţii permanente cu oraşul natal, ca şi fratele său Eftimie. În Piteşti a candidat şi a fost ales deputat de Argeş. De asemenea **Liga Contra Cametei** l-a propus candidat pentru mandatul de deputat. Aici a desfăşurat o parte din activitatea de avocat. În 1911 a fost membru al comisiei interimare a oraşului Piteşti[25]. La 18 mai 1912, a înfiinţat, împreună cu alte notabilităţi piteştene, Societatea Anonimă de Electricitate din Piteşti (S.A.E.P.), numărându-se printre principalii acţionari. Ca literat (autor dramatic) şi deputat a susţinut construirea localului destinat **Teatrului Naţional din Piteşti,** instituţie culturală publică înfiinţată în 1852. Nu a fost de acord cu proiectul construcţiei, cu execuţia tehnică, cu locul ales pentru înălţarea edificiului.

A iniţiat efectuarea unei expertize tehnico-arhitectonice, acţiunea fiind încredinţată cunoscutului arhitect **Cristofi Cerchez,** solicitând sistarea lucrărilor, alegerea unui alt teren cu largi perspective, întocmirea unei noi documentaţii tehnice corespunzătoare. S-a opus schimbării vechii denumiri –

---

[20] Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu, **România după Marea Unire**, vol. II. Partea I. 1918-1933, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1986, p. 475, 513, 527.
[21] Ziarul „Presa", nr. 62, Piteşti, 17 mai 1931.
[22] Petre Dan, op. cit., p. 386-387.
[23] I. Anestin, Scrieri **despre teatru**, Edit. Minerva, Bucureşti, 1989, p. 66, 92; Paul I. Dicu, **Contribuţii la istoria teatrului din Piteşti. Teatrul Naţional din Piteşti**, [VI], în „Argeş", nr. 8, Piteşti, 1988, p. 13. Epopeea „Dochia" a apărut în Editura „Cartea Românească", Bucureşti, [f.a.], 132 p. (BJA III 1791).
[24] Zigu Ornea, **Junimea şi Junimismul**, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1975, p. 106, nota nr. 1; p. 112, nota nr. 1.
[25] ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 3/1901, f. 65, 65v; **Ibidem**, d. 9/1911, f. 1; ASP, fd. Prefectura Argeş, d. 2/1911; ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 9/1911, f. 1.

Teatrul Naţional din Piteşti – cu noua denumire, **Teatrul Comunal din Piteşti**. Intervenţia profesorului nu a reuşit să schimbe hotărârea autorităţilor locale[26].

Lângă Piteşti, la est de râul Argeş pe o terasă din Dealul Piteştilor, în comuna Valea Mare - Podgorie, între plantaţiile cu vii, profesorul a construit o frumoasă vilă, într-un peisaj pitoresc, pentru odihnă în zilele de repaos, aşa cum procedaseră multe personalităţi din Bucureşti şi Piteşti. În această vilă au venit în vizită mari personalităţi culturale şi politice: Nicolae Titulescu, Virgil Madgearu (avea vilă şi vie tot în Valea Mare); Liviu Rebreanu (casă şi vie tot aici), Mihail Sorbul (cumnat al lui Liviu Rebreanu, avea casă de odihnă în satul Gălăşeşti, comuna Budeasa, lângă Piteşti), Ioan Petrovici, Victor Eftimiu, Ion Pillat, cunoscuţii artişti şi directori de teatre din Bucureşti (Lucia Sturdza şi Tony Bulandra, care aveau vilă aici, la Valea Mare), prof. univ. Gheorghe Brătianu; fratele lui Emanoil, Eftimie Antonescu şi nepotul său Mihail A. Antonescu; fostul coleg de gimnaziu Ioan Purcăreanu, avocat, deputat, senator, şeful organizaţiei PNL Argeş, militant pentru Marea Unire ş.a. De mai mulţi ani vila este folosită pentru organizarea taberelor de elevi.

Prof. univ. Emanoil N. Antonescu a decedat în Bucureşti, la 13 aprilie 1949, în etate de 79 de ani[27].

EFTIMIE N. ANTONESCU(1876, Piteşti - 1957, Bucureşti)Profesor univ. doctor, magistrat, publicist.

S-a născut în Piteşti, la 16 decembrie 1876, în casa părinţilor din strada Şerban Vodă . Tatăl - Nicolae Antonescu, de ani 55 (corect: 63 ani), proprietar; mama - Zoe, născută pitar Istrate Micescu, de ani 40. Eftimie era ultimul copil, al zecelea, frate cu Emanoil N. Antonescu şi văr primar cu prof. univ. Istrate N. Micescu.

Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 2 din Piteşti (clasa a IV-a, în anul şcolar 1888/1889) şi al Gimnaziului din Piteşti (clasa a IV-a, în anul şcolar 1892/1893, premiul I). Coleg cu viitorul ministru Fotin Enescu (n. Buneşti-Argeş, 1878-decedat în Chişinău, 1918). A urmat cursul superior liceal în Bucureşti. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti, cu teza: **Teoria condiţiunilor în obligaţiuni,** tipărită în Bucureşti, 1899. Doctor în drept al Universităţii din Iaşi. În 1896 a fost custode la Biblioteca Centrală din Bucureşti.

Înainte de primul război mondial s-a afirmat în magistratură: ajutor de judecător (1899); procuror pe lângă Tribunalul judeţului Covurlui (1900);

---

[26] Paul I. Dicu, Contribuţii ... Cum se construia un teatru, în *Argeş* nr. 7, Piteşti, 1988, p. 13.
[27] Primăria municipiului Bucureşti, Extras act de deces nr. 717/1949 aprilie 13, Serv. st. civ., cu nr. 31240/1998, aprilie 13.

supleant la acelaşi tribunal (1901); judecător de şedinţă la Tribunalul Putna; judecător de instrucţie la Tribunalul Covurlui (1904); procuror de şedinţă la Tribunalul Ilfov (1905); judecător sindic, judecător de şedinţă, prim-procuror, preşedinte al Tribunalului Ilfov (1909); consilier la Înalta Curte de Casaţie.

După război a funcţionat timp îndelungat în învăţământul universitar: conferenţiar (1920) şi profesor definitiv (1924) la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, catedra de drept internaţional public şi privat.

A participat la numeroase reuniuni internaţionale de profil. Secretar al delegaţiei române la conferinţele internaţionale de drept de la Viena, Roma şi Paris (1920-1928); delegat la alte conferinţe şi congrese.

A făcut parte din delegaţia română la **Conferinţa de Pace de la Paris** (1919-1920), condusă de Ionel I.C. Brătianu, în calitate de specialist în problemele juridice, împreună cu C. Antoniadi şi Mircea Djuvara[28]. În noiembrie 1925, delegaţia română alcătuită din **Nicolae Titulescu**, fost ministru de finanţe, ministrul României la Londra, delegat permanent al ţării noastre la Societatea Naţiunilor (Geneva) - preşedinte; **Eftimie N. Antonescu**, membru la Curtea de Casaţie - vicepreşedinte; prof. univ. **Victor Slăvescu**, director al Societăţii Naţionale de Credit Industrial (n. Rucăr-Muscel, viitor ministru şi academician, coleg cu Eftimie la Academia Comercială) - membru al delegaţiei şi alţii, a mers la Washington pentru „regularizarea datoriei noastre de război". Eftimie N. Antonescu a fost cooptat în secţiunile politică, juridică şi economică din cadrul **Biroului Păcii**, organism înfiinţat la 16 iunie 1942, de către prof. univ. Mihail A. Antonescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe (nepot de frate al prof. Eftimie şi Emanoil N. Antonescu), cu scopul de a pregăti documentaţia pentru viitoarea conferinţă de pace[29]. A îndeplinit în mod conştiincios misiunea de parlamentar - senator de Gorj. Până la primul război mondial a fost trecut în listele electorale ale oraşului Piteşti, ca şi fratele său Emanoil.

Pe parcursul anilor a elaborat şi tipărit (uneori litografiat) valoroase cărţi şi cursuri universitare, unele lucrări fiind opere de referinţă pentru specialiştii în ştiinţele juridice: **Codul comercial român adnotat** (mai multe volume şi ediţii), operă premiată de Academia Română; **Drept internaţional** (curs litografiat), 1934-1935, 623 p.; **Sacrificiile româneşti** (vol. I, Paris, 1919; vol. II, Bucureşti, 1924)(**Les sacrifices Roumains pendant la guerre. Les victimes civiles**, Paris, 1919); **Rostul, rolul şi menirea Academiei Comerciale. Treizeci de ani de activitate**, Bucureşti, 1944 şi altele. A publicat numeroase articole şi studii. A elaborat şi prezentat rapoarte,

---

[28] C. Botoran şi colab., **România şi Conferinţa de Pace de la Paris** (1918-1920), Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 315-316.

[29] „Magazin Istoric", nr. 6/1993, p. 16-20, 44.

comunicări şi alte materiale la diferite reuniuni interne şi externe.

La Academia Comercială, pe lângă acad. prof. Victor Slăvescu (24 mai 1891, Rucăr Muscel - 24 septembrie 1977, Bucureşti) a mai avut şi alţi colegi din zona argeşană: prof. univ. Ion N. Angelescu (n. 14 dec. 1884, Strâmbeni-Teleorman, azi comuna Căldăraru, judeţul Argeş, - decedat la 16 februarie 1930), fost ministru şi rector al Academiei Comerciale; prof. univ. dr. Ştefan Chicoş (n. Piteşti, 1881-1963, Bucureşti); prof. univ. dr. Mihail A. Antonescu, nepotul său, ş.a. - toţi foşti elevi ai Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti.

Prof. univ. Eftimie N. Antonescu a încetat din viaţă în Bucureşti, la 11 noiembrie 1957, în etate de 81 de ani[30].

MIHAIL A. ANTONESCU (1904-1946). Prof. univ. dr., avocat, om politic, publicist

Mihail A. Antonescu s-a născut în anul 1904, luna noiembrie, ziua 5 (st. v.), 18 (st. n.), în satul Cazaci, comuna Cazaci, judeţul Dâmboviţa, fiu al silvicultorului **Aurelian N. Antonescu** (n. Piteşti 1862-1916/1919?) şi al **Anetei Ogrezeanu** (c. 1865-?), din Bucureşti, născută Radu Ogrezeanu[31].

Mihail a fost al treilea şi ultimul copil al familiei Aurelian N. Antonescu. Primul frate - Nicolae A. Antonescu, ofiţer de marină militară, căpitan comandor, ataşat naval la Roma şi Berlin; al doilea frate - Dumitru A. Antonescu, căpitan de cavalerie. Mihail A. Antonescu, viitor prof. univ. şi ministru, după tatăl său Aurelian era nepot de frate al prof. univ. Emanoil şi Eftimie N. Antonescu şi, tot după tată, nepot de văr primar al prof. univ. Istrate N. Micescu*.

Studii elementare. A promovat cl. I la Şcoala primară din Goleştii Badii-Topoloveni. În anul şcolar 1911-1912 (premiul I, media 9,69); clasele a II-a, a III-a şi a IV-a, la Şc. primară b. nr. 1 Piteşti, între anii şcolari 1912/1913-1914/1915 (absolvent clasa a IV-a cu media 9,42; premiul I). În şcoala primară a fost coleg cu Nanu A. Alexandru, viitor profesor de istorie. În Piteşti a fost găzduit nu la rudele apropiate, ci la cunoscuţi ai tatălui său: dr. Dodun des Perrières str. I.C. Brătianu, nr. 59 (61), doi ani; dr. Nicolae T. Socolescu, cu studii în Franţa, str. Egalitatea, nr.51; un an. În cele două familii de medici a învăţat bine limba franceză. De aceea, în liceu a avut note şi medii mari la acest obiect.

---

[30] Primăria municipiului Bucureşti, extras act de deces nr. 1211/1957, noiembrie 11 (a decedat la 9.XI.1957), Serv. St. Civ., cu nr. 31240/13.04.1998.

[31] Primăria comunei Nucet, jud. Dâmboviţa, extras din actul de naştere nr. 121/1904 noiembrie 6 (n. 5.XI.1904), st. civ., cu nr. 2430/1997 dec. 8.

* În unele tipărituri prof. univ. Mihail A. Antonescu (1904, Nucet Dâmboviţa-1946, Bucureşti) a fost confundat cu un alt jurist, având acelaşi nume şi prenume. Este vorba de Antonescu Mihail (1855-1925), doctor în drept la Paris în 1885, consilier la Curtea de Apel şi Curtea de Casaţie, deputat, senator, ministru de Justiţie în 1921 (v. Al. Şerban, în Al. Vaida Voevod, Memorii, 1997, nota 160; ş.a.).

Studii secundare. A urmat clasele I - a IV-a, între anii şcolari 1915-1919, la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti. În anii şcolari următori nu a mai fost înregistrat în matricolele claselor a V-a - a VIII-a. A locuit în etapa liceală în casa părinţilor săi din str. Cazărmii (azi str. Dumbravei). În clasele liceale a fost coleg cu viitorul jurist, prof. univ. Nicolae Ghimpa de la ISE Bucureşti şi cu viitorul farmacist Nicolae N. Bobancu din Piteşti. **Studii superioare.** Licenţiat al Facultăţii de Drept şi doctor în drept al Universităţii din Bucureşti.

Activitatea didactică. Asistent; docent (18 dec. 1931); conferenţiar provizoriu (30 dec. 1931); conferenţiar definitiv (1936); profesor titular la catedra de drept internaţional la Universitatea din Bucureşti şi la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti.

A elaborat şi tipărit lucrările: **Regimul agrar român şi chestiunea optanţilor unguri** (prefaţă de prof. univ. G. Taşcă), Bucureşti, 1928; **Organizarea Păcii şi Societatea Naţiunilor** (vol. I-1929; vol. II-1932), Bucureşti; **Elemente de drept internaţional public,** Bucureşti, 1930; **La Roumanie** (în colab. cu G. Alexianu), Paris, 1933; cursul litografiat intitulat **Drept internaţional privat** (1935-1936) ş.a.[32] Publică numeroase articole, studii etc. în reviste, culegeri şi ziare.

Activitatea juridică (ex cathedra). S-a remarcat în diferite procese dificile, ca avocat unanim apreciat. A apărat în procesul de bigamie intentat Mariei Antonescu (n. Nicolescu), soţia generalului Ioan I. Antonescu, de fostul ei soţ Füller din Paris[33].

Activitatea cultural-patriotică. În perioada interbelică a participat la mişcarea antirevizionistă din România, declanşată după 1918 şi intensificată după 1930. A luat cuvântul la marile manifestaţii antirevizioniste organizate la Piteşti în zilele de 28 mai 1933 şi 1 decembrie 1936 (în 1936, împreună cu preşedintele Ligii Antirevizioniste din România, **Stelian Popescu,** ziarist, avocat, deputat, ministru, director al ziarului „Universul")[34].

Mihail A. Antonescu cunoscut orator, specialist în dreptul internaţional, analist competent al situaţiei politice interne şi internaţionale, de multe ori a fost solicitat să conferenţieze în diferite oraşe. La Piteşti, în noiembrie 1932, sub auspiciile secţiei argeşene a Ligii Culturale, în sala bibliotecii liceului în care a învăţat, a susţinut tema „Revizuirea tratatelor". Ideile cuprinse în conferinţă au fost temeinic argumentate şi exprimate cu claritate, folosindu-se exemple adecvate[35].

---

[32] Enciclopedia „Cugetarea", 1940, p. 39.

[33] „Magazin Istoric", nr. 6/1991, p. 77-78. Subliniem că generalul Ioan I. Antonescu (1882, Piteşti-1946, Jilava) cunoscuse în Piteşti şi Bucureşti pe prof. Mihail A. Antonescu cu mulţi ani înainte de proces (informaţii de la farmacistul Nicolae N. Bobancu, junior, din Piteşti, coleg de clasă şi prieten al profesorului; în familie, în şcoală i se spunea „Mihăiţă", „Mihăică", „Ică" - diminutiv care s-a generalizat).

[34] Ziarul „Presa", Piteşti, 31 mai 1933; 5 decembrie 1936.

[35] Ziarul „Presa", Piteşti, 16 noiembrie 1932, p. 4. Până în 1944, la Piteşti a susţinut şi alte teme interesante.

Activitatea politică*. Prof. Mihail A. Antonescu a aderat la gruparea liberală disidentă condusă de acad. prof. univ., istoricul Gheorghe I. Brătianu, fiul marelui om politic şi bărbat de stat Ionel I.C. Brătianu. Gruparea a fost exclusă din PNL la 9 iunie 1930, deoarece acceptase revenirea în ţară a prinţului Carol şi proclamarea lui ca rege al României, cu toate că renunţase definitiv la tron. Gruparea cuprindea numeroase personalităţi: prof. univ. Istrate N. Micescu, C.C. Giurescu, Radu Vulpe, Alecu Procopovici ş.a.; generalul Arthur Văitoianu, fost şef de guvern, foşti miniştri, deputaţi, senatori ş.a.[36].

Dintre responsabilităţile politice deţinute de prof. Mihail A. Antonescu în cadrul grupării disidente, amintim: preşedinte al organizaţiei „Tineretul Liberal" (pe ţară); vicepreşedinte al organizaţiei judeţene Argeş a PL (georgist), din 1932; până în 1938, preşedinte pe ţară şi, totodată, al organizaţiei argeşene a fost prof. Gheorghe Brătianu. La Piteşti s-au ţinut multe reuniuni ale conducerii partidului, la nivel naţional şi local. De asemenea, în diferite localităţi argeşene au fost programate întruniri, consfătuiri, conferinţe etc.[37]. La 10 ianuarie 1938, grupările liberale s-au reunit sub conducerea lui Dinu Brătianu şi Gheorghe Brătianu.

În anii 1937-1940, prof. Mihail Antonescu a mijlocit întâlniri şi convorbiri între unii şefi de partide politice. Pe baza înţelegerilor stabilite în 1937, înainte de alegerile din decembrie, s-a semnat „pactul de neagresiune electorală" (25 noiembrie 1937), între PNŢ, Garda de Fier şi PL (georgist)[38]. La 31 ianuarie 1938, pe lista de candidaţi ai PNL (unificat), în apropiatele alegeri parlamentare, pentru judeţul Argeş, erau înscrişi prof. G. Brătianu, prof. Mihail A. Antonescu ş.a.[39].

Mihail A. Antonescu a intervenit pentru eliberarea generalului Ioan I. Antonescu din domiciliul forţat de la mănăstirea Bistriţa (Oltenia). Pentru realizarea unui guvern de unitate naţională, propus de generalul Ioan I. Antonescu, la 4 septembrie 1940, prof. Mihail A. Antonescu a avut întrevederi cu Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Al. Vaida Voievod, Gh. Brătianu şi A.C. Cuza. Şefii politici au acceptat să facă numai recomandări pentru unii specialişti care să participe la guvernare (v. declaraţia lui Mihail Antonescu la procesul din mai 1946).

* Pentru perioada 1930-1947, v. tipăriturile incluse cu bibliografia istorică a României, vol. I (1944-1969), vol. IV-VII, 1969-1989, Edit. Academiei; alte bibliografii tipărite de Biblioteca Naţională a României; bibliografii publicate în reviste (Revista de istorie, „Magazin istoric" ş.a.); bibliografii menţionate în publicaţiile străine.

36 Mircea Muşat; Ion Ardeleanu, **România după Marea Unire**, vol. II. Partea a doua. Noiembrie 1933-septembrie 1940, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1988, p. 159.

37 Ziarul „Presa", Piteşti 17 mai 1931; 30 iunie 1932; 10 iulie 1932; 1 sept. 1932; 16 noiembrie 1932 (la această ultimă dată prof. Mihail A. Antonescu a fost ales în funcţia de vicepreşedinte PL (georgist) din jud. Argeş; Paul I. Dicu, **Din activitatea politică a prof. Gheorghe I. Brătianu la Piteşti**, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului Judeţean Argeş din Piteşti din 12-13 noiembrie 1992.

38 Supra, nota 37, p. 698.

39 „Magazin istoric", nr. 4/1991, p. 30.

În perioada 1940-1944, prof. Mihail Antonescu a exercitat următoarele funcţii guvernamentale: ministru de Justiţie, ministru Secretar de Stat, ministru al Propagandei Naţionale, ministru al Afacerilor Străine, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, însărcinat cu conducerea guvernului pe timpul absenţei din ţară a generalului, de la 22 august 1941, a mareşalului Antonescu[40]. În anii guvernării a menţinut legături strânse cu oraşul Piteşti, cu întregul judeţ Argeş. A luat măsuri pentru reconstruirea satului Căpăţâneni, distrus de inundaţiile din vara anului 1941. După refacere, satul a fost denumit „Antoneşti". Prof. Mihail A. Antonescu a aprobat aducerea în ţară a rămăşiţelor pământeşti ale lui Nicolae Titulescu şi înhumarea lor la Braşov, conform dorinţei testamentare a marelui om politic şi diplomat român („Magazin istoric", nr. 7/1991, p. 11). În primăvara anului 1941, Mihail A. Antonescu a participat la manifestările organizate la Florica-Ştefăneşti, lângă Piteşti, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea lui Ion C. Brătianu, împreună cu numeroase personalităţi, printre care: Iuliu Maniu, Mihail Fărcăşanu şi mulţi membri ai familiei Brătianu.

A denunţat Dictatul de la Viena din 30 august 1940 şi a condamnat public teroarea horthystă dezlănţuită împotriva populaţiei româneşti din partea de N, N-E şi NV a Transilvaniei. La 19 martie 1942, în aula Facultăţii de Drept din Bucureşti, prof. Mihail A. Antonescu a rostit o amplă cuvântare de protest[41]. Faţă de intenţiile forurilor italo-germane, referitoare la eventuale compensaţii teritoriale ce ar urma să fie acordate României în spaţiul iugoslav şi în cel sovietic (la est de Nistru), prof. Mihail A. Antonescu a adoptat o poziţie justă şi fermă, răspunzând cu un „nu" categoric. A subliniat încă o dată importanţa Transilvaniei pentru România şi necesitatea redobândirii teritoriilor pierdute în 1940. Vicepremierul român Mihail A. Antonescu a manifestat înţelegere atunci când a fost solicitat, direct sau prin intermediari, să intervină pentru salvarea evreilor din România şi a evreilor intraţi clandestin peste frontieră, care urmau să fie trimişi în lagărele germane de exterminare[42]. În 1944 a ordonat mutarea evreilor aflaţi în lagărele din Transnistria pe teritoriul Basarabiei, pentru a nu fi executaţi de armatele germane care se retrăgeau (în special de formaţiunile SS).

În anii 1941-1944 a desfăşurat o intensă şi riscantă activitate diplomatică, bineînţeles, cu acordul tacit al mareşalului, uneori şi cu înştiinţarea liderilor politici din opoziţie, pentru scoaterea României din război,

---

[40] Stelian Neagoe, **Istoria guvernelor României ...**, Edit. Machiavelli, Bucureşti, 1995, p. 137-147 (p. 147, o inadvertenţă: în loc de „Transilvania" se va citi „Transnistria"; prof. Gh. Alexianu a fost guvernator al Transnistriei).

[41] „Magazin istoric", nr. 11/1990, p. 44-45 (Raportul ministrului Elveţiei la Bucureşti din 21 martie 1942); I. Dumitriu-Snagov, **România în diplomaţia Vaticanului. 1939-1944**, Edit. Garamond, Bucureşti, 1991, p. 69 şi urm.

[42] „Magazin istoric", nr. 6/1988, p. 25-28, 30; nr. 7/1988, p. 24-27, 47; nr. 10/1989, p. 40-43; nr.10/1992, p. 27-30; v. şi alte articole, studii, volume, publicate, în România şi în alte ţări, cu privire la situaţia evreilor din ţara noastră în perioada 1940-1944.

încheierea armistiţiului şi a păcii cu Naţiunile Unite. În diferite articole şi volume publicate până acum cu privire la perioada 1940-1944 şi în cele referitoare la viaţa şi activitatea mareşalului Ioan Antonescu sunt menţionate acţiunile diplomatice secrete şi cele oficiale întreprinse de prof. Mihail A. Antonescu, inclusiv convorbirile avute cu diplomaţii americani din Bucureşti, cu cei elveţieni, italieni, turci, finlandezi, suedezi, portughezi, ai Vaticanului etc. Interesante referiri cu privire la politica externă se găsesc în grupajele de însemnări publicate sub titlul: Mihail Antonescu, **Convorbiri diplomatice (1940-1944)**, în „Magazin istoric" nr. 4 şi 5/1993, p. 41 şi Mihail Antonescu - **Pentru memorii,** în „Magazin istoric", nr. 2/1991, p. 46-48. Aceste acţiuni au declanşat suspiciuni în cercurile diplomatice şi militare din Germania. Adolf Hitler (1889-1945; numele la naştere - Adolf Schicklgruber), în timpul convorbirilor cu mareşalul Antonescu (12-13 aprilie 1943) a adus acuzaţii grave ministrului de Externe român. Führerul a cerut luarea unor măsuri severe împotriva oamenilor politici români şi îndepărtarea lui Mihail Antonescu din guvern. După 1940, diplomatul german C.Clodius, însărcinat cu probleme economice în România, se pronunţase pentru înlăturarea profesorului, acesta fiind considerat principalul său adversar din ţara noastră. În mai multe intervenţii, prof. Mihail A. Antonescu a subliniat că România fiind izolată de vechii aliaţi şi înconjurată de puteri inamice, nu avea altă cale de urmat decât încheierea unei alianţe temporare cu Germania, care a garantat frontierele existente după Dictatul de la Viena. În acest fel s-a putut menţine statul român*.

În martie 1943, într-o convorbire cu ministrul Elveţiei la Bucureşti, Mihail A. Antonescu a lăsat să se înţeleagă o anumită neîncredere în relaţiile României cu cel de-al III-lea Reich. Din argumentaţia profesorului, diplomatul elveţian, a reuşit să reţină următoarele: vicepremierul a fost de bună credinţă atunci când a crezut că salvarea ţării poate fi realizată prin alianţa cu Germania. Când şi-a dat seama că această credinţă putea fi dezamăgită, a făcut tot ce a putut pentru a apăra şi restaura libertatea de acţiune a României. „Nu am reuşit, afirma profesorul, decât parţial şi nu ignor că **va trebui să plătesc într-o zi pentru toate actele mele, pentru succese ca şi pentru eşecuri"** (previziune care s-a adeverit; „Magazin istoric" nr. 2/1991, p. 5).

Generalul Ioan S. Gheorghe (n. 1893, Piteşti - 1957, Germania), absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 3 din Piteşti şi al Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti, coleg de clasă cu viitorul premier Armand Călinescu[43], ataşat militar şi ambasador al României la Berlin (1940-1944), în volumul său intitulat **Un dictator nefericit. Mareşalul Antonescu ...**, tipărit la noi în 1996, a criticat anumite directive şi hotărâri luate de Hitler şi alţi conducători nazişti,

* V. „Magazin istoric", 1 / 1991, p. 48-52.

[43] Paul I. Dicu, **Generalul Ioan S. Gheorghe** (schiţă biografică), în **Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat"** din Piteşti. Partea a V-a, Edit. „Pământul", Piteşti, 1998, p. 220-223.

de mareşalul Antonescu şi de prof. Mihail A. Antonescu. Generalul Ioan S. Gheorghe, ofiţer de înaltă competenţă profesională şi ţinută etică, fost profesor de genistică la Şcoala Superioară de Război, analist avizat al situaţiei politice şi militare interne şi internaţionale, detesta comportamentul prof. Mihail (Ică) Antonescu, în unele împrejurări şi situaţii. În cartea sa explică pe larg poziţia oficialităţilor germane în problema tatonărilor diplomatice confidenţiale întreprinse de Mihail Antonescu, unele, pare-se, nefiind cunoscute de mareşal (?). Intervenţia categorică a lui Hitler l-a determinat pe mareşal să promită destituirea profesorului, care a fost aspru admonestat la înapoierea în ţară. S-a spus că salvarea profesorului a venit din anturajul mareşalului. Între altele, susţinătorii profesorului au declarat mareşalului că „... deoarece în familia lui Mihail Antonescu se produseseră deja câteva sinucideri, trebuie să se manifeste cu prudenţă ". Ică Antonescu, timorat, afirmase „ că nu-i rămâne altceva de făcut decât să se sinucidă ..."[44].

Cu toate insistenţele noastre, în cursul cercetărilor nu am reuşit până acum să aflăm care dintre membrii familiei profesorului s-a sinucis. Se pune întrebarea, dacă profesorul a fost căsătorit ? Unii istorici şi publicişti au susţinut că Ică Antonescu nu s-a căsătorit. Este adevărat că viaţa intimă a profesorului este aproape necunoscută. Cu toate acestea, o informaţie apărută în ziarul „Presa" din Piteşti, la 30 septembrie 1933, aduce clarificări interesante. După întrunirea din 26 septembrie 1933, ţinută la Piteşti, organizaţia judeţeană argeşeană a PL (georgist) a oferit un banchet la restaurantul din parcul Trivale „... **în onoarea Doamnei şi Domnului Mihail Antonescu** ...". Mihail Antonescu era, în septembrie 1933, vicepreşedintele organizaţiei judeţene. Până în prezent nu am găsit actul oficial de căsătorie. Este puţin probabil ca „**Doamna**" să nu fi fost soţia sa, deoarece situaţia familială a profesorului era bine cunoscută în Piteşti, în perioada respectivă.

După 1940, Mihail A. Antonescu a nutrit sentimente puternice pentru favorita sa, frumoasa şi ingenua doamnă Ileana Kerciu-Pociovălişteanu, fiica generalului Pociovălişteanu, fosta soţie a ziaristului Virgil Kerciu, director al ziarului „Ordinea", aviator în primul război mondial, decedat în 1940, într-un accident de avion[45].

La 16 iunie 1942, în prezenţa a peste o sută de personalităţi, a anunţat constituirea, pentru prima oară în România, a unui organism numit **Biroul Păcii**, care avea misiunea de a pregăti documantaţia necesară „prezentării

[44] Generalul Ion S. Gheorghe, **op. cit.**, p. 267-271. Istoricul german Andreas Hillgruber, autorul vol. **Hitler, Carol al II-lea şi mareşalul Antonescu**, Edit. Humanitas, 1994, a sesizat subiectivismul generalului Ioan S. Gheorghe în caracterizarea prof. Mihail A. Antonescu (p. 73 din lucrarea generalului I.S.G.).

[45] Ileana Kerciu a fost „marele şi ultimul amor al lui Ică Antonescu, care îi va construi o splendidă vilă în cartierul nordic al Bucureştiului ... Ileana Kerciu, cu puţin timp înainte de prăbuşirea regimului antonescian, a fost trimisă în Elveţia de Ică Antonescu, spre a o feri de consecinţele raporturilor lor şi de alte perspective sumbre ...". În vila metresei Ileana Kerciu, după 1944, a locuit mulţi ani dr. Petru Groza (v. „Magazin istoric", nr. 3/1991, p. 51).

corespunzătoare a României la viitoarea conferinţă a păcii. Pentru operativitate şi eficienţă s-au înfiinţat şapte comisii speciale. Prof. univ. Eftimie N. Antonescu, unchiul lui, a fost cooptat în trei secţiuni ale biroului[46]. Cu mult timp înainte de procesul din 1946, era considerat văr cu mareşalul Ioan I. Antonescu de către oficialităţi române şi străine (v. însemnările regelui Carol al II-lea din 4-5 sept. 1940 şi raportul ministrului Elveţiei la Bucureşti, André Rodolphe de Weck, din 28 iunie 1941)[47]. Eronat au crezut că Mihail Antonescu era văr cu Ioan I. Antonescu.

Într-o şedinţă a procesului din mai 1946, preşedintele Tribunalului Poporului l-a întrebat pe Mihail Antonescu: „... Aveţi legături de rudenie cu Ioan Antonescu?". Acuzatul a răspuns: „Legături de rudenie prin părinţii noştri - prin tatăl său şi al meu - nu; mama mareşalului Antonescu este vagă rudă cu tatăl meu"[48]. În ziarul „Scânteia", de joi, 9 mai 1946, p. 1, s-a publicat următorul dialog: „Acuzatorul Stoican: „Nu sunteţi rude ?". „Ică - Ăăă ... să vedeţi, din partea tatei nu suntem ... dar mama vitregă ..."[49]. Nu ştim dacă profesorul s-a referit la o altă soţie a tatălui său, Aurelian Antonescu. Pe parcursul investigaţiilor noastre nu am aflat cine a fost persoana considerată „mamă vitregă" şi nici care este gradul real de rudenie dintre profesor şi mareşal, pe baza unor documente sigure.

La 23 august 1944, profesorul a fost arestat în Palatul regal, În septembrie 1944 a fost „preluat de armata sovietică" şi dus în URSS. Acuzat de înaltă trădare, a fost condamnat la moarte de Tribunalul Poporului. La 1 iunie 1946 sentinţa a fost executată în perimetrul închisorii de la Jilava[50]. Nu împlinise 42 de ani.

---

[46] „Magazin istoric", nr. 6/1993, p. 16-20, 44. Pentru atitudinea profesorului faţă de problemele internaţionale, v. „Magazin istoric", nr. 2/1991, p. 46-48.

[47] „Magazin istoric", nr. 9/1990, p. 29, 37-38. Problema relaţiilor de rudenie dintre profesor şi mareşal nu este integral soluţionată. În Piteşti se ştia, în mod cu totul vag, despre unele raporturi de rudenie îndepărtată între familia proprietarului Gheorghe Dobrian (n.c. 1822), tatăl Chiriachiţei Dobrian (n. Piteşti, 1862 martie 18), mama mareşalului, şi familia proprietarului Nicolae Antonescu (c. 1813-1881). Tatăl viitorului mareşal Ioan I. Antonescu, născut în Piteşti la 2 iunie 1882, locotenentul de cavalerie Ioan A. Antonescu (născut la 1853 în Bucureşti, fiu al lui Anton şi al Sultanei), s-a căsătorit cu Chiriachiţa Dobrian, care mai târziu s-a recăsătorit cu locotenentului-colonel Savovici-Baranga; Paul I. Dicu, **Prof. Mihail A. Antonescu (1904-1946)**, în ziarul „Argeşul liber", Piteşti, 17 august 1991, p. 2; idem, **Aspecte din viaţa şi activitatea prof. Mihail Antonescu**, comunicare prezentată la sesiunea muzeului din Piteşti, 8 noiembrie 1991; idem, **Ioan I. Antonescu (Date biografice, I)**, în gazeta „Concret", nr. 80, Piteşti, 3-9 iulie 1992, p. 4 (se va citi: „nu se înrudea direct cu mareşalul").

[48] **Procesul marii trădări naţionale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra Guvernului Antonescu,** Edit. Eminescu, Bucureşti, 1946, p. 72.

[49] Ziarul „Scânteia", nr. 519, din 9 mai 1946, p. 1.

[50] Primăria comunei Jilava, jud. Ilfov, Consiliul local, Reg. st. civ. pt. morţi nr. 37/1947 iunie 3, extras din Registrul de decese nr. 36/29.01.1999; v. supra notele nr. 49 şi 50, precum şi materialele publicate în legătură cu procesul din 1946 în „Magazin istoric", nr. 6/1991, p. 49-56; nr. 2/1992, p. 28-32; nr. 3/1992, p. 33-36.

II. FAMILIA PITARULUI ISTRATE MICESCU DIN CIUMEŞTI – AZI SATUL ARGEŞELUL, COMUNA MĂRĂCINENI, JUDEŢUL ARGEŞ

Neamul Miceştilor. Familiile din neamul Miceştilor au locuit în satele Ciumeşti şi Miceşti din fostul judeţ Muscel. În epoca medie cele două sate se aflau în ocolul oraşului Piteşti. Documentar satul Miceşti are o vechime mai mare (1456) decât satul Ciumeşti (1567), azi satul Argeşelul, comuna suburbană Mărăcineni, judeţul Argeş (5 km NE de Piteşti)[51].

Până la data actuală nu au fost depistate suficiente documente sigure cu privire la ascendenţii familiilor Micescu, ai neamului Miceştilor. Într-o monografie se afirmă că biserica din satul Ciumeşti a fost construită, din lemn, în anul 1685 de **Nicolae Ciumescu** şi **jupan Radu Mircea** şi **pitar.** În 1785, **Gheorghe** şi **Safta Răducanu** i-au adăugat pridvorul şi turla[52]. În altă lucrare se precizează că biserica de zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din Ciumeşti, declarată monument istoric, a fost construită din zid în anul 1805, de către pitarul Istrate Micescu, tatăl profesorului de liceu Nicolae Is. Micescu şi bunic al prof. univ. Istrate N. Micescu[53]. Deocamdată nu se cunoaşte dacă ctitorii Nicolae Ciumescu, Radu Mircea pitar, Gheorghe şi Safta Răducanu descindeau sau nu din neamul Miceştilor, întrucât nu au fost identificate documentele corespunzătoare.

În catagrafia boierilor din anul 1829 este înregistrat „**Răducanu,** n. Miceşti, 50 ani, ceauş za aprozi, al lui **Pârvu Micescu,** şade în Miceşti, are casă în Miceşti i 150 stânjeni moşie i un han în Piteşti deavalma cu fraţii săi şi 2 pogoane de vie" [54].

Până acum nu s-a putut stabili gradul de rudenie dintre ceauşul **Răducanu** din Miceşti, fiul lui **Pârvu Micescu,** şi pitarul **Istrate Micescu** din Ciumeşti.

Familia pitarului Istrate Micescu

Pitarul Istrate Micescu, descendent reprezentativ al neamului Miceştilor, s-a născut în anul 1797 şi a decedat la 9 februarie 1867, la Ciumeşti.(v. anexa nr. 1). Soţia sa, **Anastasia (Nastasia)**, fiica lui **Cănuţă (Ion ?) Brătianu** (un descendent al Brătienilor argeşeni)* şi a „dumneaei **Stanca**", se născuse în anul 1812. La moartea pitarului Istrate Micescu avea 55 de ani.

---

[51] DRH, B, I, doc. 113, p. 196; DIR, B, v.16, vol. III, doc. 274, p. 237.

[52] **Eparhia Râmnicului şi Argeşului**, I, Rm. Vâlcea, 1976, p. 410.

[53] N. Stoicescu, **Bibliografia** ..., I, Ţ.R., vol. I, Edit. Mitr. Olteniei, 1970, p. 179.

[54] I. C. Filitti, **Catagrafie oficială de toţi boerii Ţării Româneşti la 1829**, Bucureşti, 1929, p. 33.

* Ion C. Brătianu şi Ionel I. C. Brătianu când se adresau prof. Nicolae Is. Micescu foloseau vocabula „vere", probabil, cu semnificaţia generală de rude, descendente din neamul Brătienilor originari din Brădet-Brătieni, judeţul Argeş.

În documentele de stare civilă au fost identificaţi 7 băieţi şi 4 fete (v. schema nr. 3). Semnalăm faptul că unele documente au fost distruse, iar altele sunt deteriorate, ilizibile. De aceea numărul copiilor ar putea fi mai mare. De multe ori datele trecute în diferite documente nu concordă. În catagrafia din anul 1838, Istrate Micescu este înregistrat cu titlul onorific de **postelnic,** în etate de 35 de ani; soţia **„Suina"** ?, de 25 ani; băieţii: **Dumitru** (4 ani); **Gheorghe** (3 ani); **Codin (Constandin** 1/2 ani); fetele: **Domnica** (6 ani); **Zinca** (1 an). De remarcat faptul că persoana care a completat catagrafia a tăiat anii din rubrica destinată vârstei persoanelor recenzate. Sunt diferenţe mari în privinţa vârstei pitarului Istrate Micescu şi vârsta soţiei sale.

Copiii pitarului Istrate Micescu (v. schema nr. 3).

1. **Domnica Is. Micescu.** (c. 1832 ?- ?). Este menţionată în Catagrafia din anul 1838, în etate de 6 ani.

2. **Dimitrie Is. Micescu.** (c. 1833, Ciumeşti - 8 octombrie 1909, Câmpulung-Muscel). La data morţii avea 76 de ani. Înainte de anul 1865 s-a căsătorit cu **Teodora (Tudoriţa),** fiica lui **Pandele Popescu.** Tudoriţa a născut în anii 1865-1866 trei copii:

a) **Gheorghe D. Micescu** (1 aprilie 1865, Piteşti- ?). La botez a primit prenumele unchiului său Gheorghe (fratele lui Dimitrie, naşul său). În armată a fost înaintat la gradul de sublocotenent de rezervă, în 1891 (Arh. M.Ap.N., fd. 3042, Memorii bătrâni, sublocotenenţi, d. 417). Absolvent al Facultăţii de Litere din Bucureşti. Profesor în Câmpulung-Muscel. În 1898 a tipărit lucrarea intitulată **Fragment din istoria românilor. Mihai Vodă Viteazul (1593-1601),** (BRM, III, p. 311, nr. 36449);

b) **Un copil născut mort** la 2 ianuarie 1866, nebotezat;

c) **Teodor D. Micescu** (24 noiembrie 1866, Piteşti - ?). În actul de naştere nr. 330/1866 nov. 30, Piteşti, s-a scris „născut din Dimitrie Micescu şi din răposata Tudoriţa Micescu ...". Reiese că mama a decedat în timpul naşterii.

Dimitrie Is. Micescu (tatăl) a îndeplinit cu autoritate şi competenţă funcţii importante: institutor la Şcoala primară de băieţi nr. 1 din Piteşti (1858-1872), în locul transilvăneanului **Basil Dragoşescu,** transferat la Ploieşti, unde a avut ca elev pe **I.L. Caragiale;** institutor şi director la Şcoala prim. b. nr. 2 din Piteşti (1872-1877); revizor şcolar (1877-1878); prefect de Muscel (1887-1888); deputat şi senator, primar al oraşului Câmpulung Muscel (1903). Distincţii: medalia „Carol I", ordinele „Steaua României", „Coroana României" etc.

3. **Zoe Is. Micescu** (c. 1836, Ciumeşti-20 decembrie 1915, Piteşti). În ziua decesului avea 79 de ani. În actul respectiv se consemnează următoarele: „... fiica decedaţilor Istrate Micescu şi Anastasia Micescu". În consecinţă cuvântul **Suina** din catagrafia efectuată în 1838 nu aparţine altei soţii, ci

Anastasiei. Zoe (Zoiţa, Zinca) s-a căsătorit cu proprietarul **Nicolae Antonescu** din Piteşti, înainte de anul 1860. Zoe a fost mama profesorilor universitari Emanoil şi Eftimie N. Antonescu şi, totodată, bunica prof. univ. Mihail A. Antonescu, fost ministru şi vicepremier.

4. **Constandin Is. Micescu** (6 februarie 1838, Ciumeşti-?). În catagrafia din 1838 este trecut cu diminutivul **Codin.** A absolvit Şcoala primară de băieţi nr. 1 din Piteşti (clasa a IV-a, în 1853). La şcoala piteşteană a venit, prin transfer, de la şcoala din Câmpulung Muscel. A funcţionat ca institutor.

5. **Gheorghe Is. Micescu** (c. 1839, Ciumeşti-?). În 1882 avea 43 de ani. S-a căsătorit de două ori. Prima soţie - **Ecaterina Slăvitescu** (c. 1855, Rm. Vâlcea-28 aprilie 1885, Piteşti), înmormântată la Ciumeşti. Au avut trei copii:

a) **Alexandrina** (c. 1876, Piteşti-30 mai 1878, Piteşti);b) **Constantin** (18 mai 1879, Piteşti-15 febr. 1880, Piteşti); c) **Ioan** (27 decembrie 1880, Piteşti-13 ianuarie 1881).

A doua soţie - **Eufrosina Zătreanu** (c. 1861, Tg. Jiu-1 decembrie 1921, Piteşti). Era fiica a lui Ion şi a Elenei Zătreanu din Tg. Jiu. Nu au fost identificaţi copii cu a doua soţie.

Gheorghe Is. Micescu (soţul) a îndeplinit timp îndelungat funcţia de subprefect, plasa Curtea de Argeş (1867) şi de director al Prefecturii Judeţului Argeş. În 1885 a fost numit, provizoriu, prefect al judeţului Argeş (6-16 febr. 1885).

6. **Ioan Is. Micescu** (c. 1842, Ciumeşti - ?). În anul 1879 avea 37 de ani. Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 1 din Piteşti (1857). S-a căsătorit cu **Filofteia (Tia) Rătescu** (c. 1851-?), fiica lui **Petre (Pavlică) Rătescu** din Piteşti. Au avut 6 copii:a)-b) **Alexandrina** şi **Maria** gemene (23 sept. 1878, Piteşti - născute moarte); c) **Elena** (17 ? oct. 1879, Piteşti - 19 ian. 1880, Ciumeşti); d) **Viorica** (27 dec. 1881, Ciumeşti - 18 ian. 1920, Ciumeşti); e) **Ecaterina** (25 nov. 1883, Ciumeşti - ?); f) **Constanţa** (29 august 1887, Ciumeşti - ?).

În anul 1881, s-a tipărit lucrarea **Religiunea în societăţile moderne,** după **M. Guizot,** de Ioan I. Micescu, Pitesci (Noua Tipographiă Niţă Rădulescu, 27 p.)(BRM, III, p. 311). În lipsă de informaţii sigure nu putem preciza dacă Ion Is. Micescu, n.c. 1842, la Ciumeşti este autorul lucrării amintite mai sus.

7. **Ana Is. Micescu** (n. ante 1844, Ciumeşti - ?).

8. **Nicolae Is. Micescu.** S-a născut în anul 1845, la Ciumeşti, şi a decedat tot la Ciumeşti în ziua de 23 iulie 1925). A absolvit Şcoala primară de băieţi. nr. 1 Piteşti în 1858, fiind premiant în toate clasele. A urmat cursurile secundare la Liceul „Sf. Sava“ din Bucureşti. Bacalaureatul în 1865. Absolvent al Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti. Profesor şi director la gimnaziul din Piteşti (1866-1867). Deoarece autorităţile locale n-au asigurat condiţiile

materiale, cursurile au fost suspendate în anul şcolar 1867-1868. În această situaţie, prof. Nicolae Is. Micescu a fost nevoit să se transfere la Gimnaziul din Ploieşti, devenit liceu după 1878. Aici a funcţionat la catedra de ştiinţe naturale (1868-1893) şi director (1870-1873). A predat şi la Şcoala Comercială. În anul 1893 a revenit la Gimnaziul din Piteşti, transformat în liceu în anul şcolar 1897/1898. S-a pensionat în anul 1897. Deputat şi senator de Prahova şi de Argeş. A elaborat şi tipărit manualul şcolar **Elemente de mineralogie,** 1888 (BRM, III, p. 311-312); **Istoricul inventării telegrafului electric** ş.a. Este tatăl prof. univ. Istrate N. Micescu, jurist, ministru, deputat şi senator. A fost decorat cu ordinul „Steaua României" şi cu medalia „Bene Merenti". Unele date biografice sunt trecute în registrul cu datele personale ale profesorilor de la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti, 1901 (ASP, fd. Lic. „I.C. Brătianu", d. 3/1903, f. 1v-2); pentru situaţia gimnaziului piteştean în anii 1867-1870, v. ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 5/1866, f. 17-21; d. 5 /1869-1870, f. 23 şi urm., precum şi alte dosare din anii respectivi.

Nicolae Is. Micescu s-a căsătorit cu **Maria N. Rădulescu** (12 august 1853, Bucureşti - 9 aprilie 1945, Ciumeşti). Era fiica lui Nicolae şi a Elenei Rădulescu. Cei doi soţi au avut cinci băieţi (v. schemele nr. 1, 3, 5):

a) **Nicolae N. Micescu** (26 febr. 1880, Ploieşti - 24 ian. 1953, Ciumeşti-Budeasa). A promovat clasele primare şi două clase de liceu în Ploieşti, unde tatăl său era profesor. Absolvent al Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti (1898); premiant în clasele a III-a – a VII-a. Coleg cu Ştefan G. Chicoş, viitor dr. în şt. sociale al Universităţii din Berlin, prof. univ., economist şi avocat; cu Honoriu Bănescu, viitor avocat, deputat şi prefect de Argeş. Absolvent al Politehnicii din Charlottenburg, de lângă Berlin. A fost şef de promoţie. Pentru capacitatea sa deosebită a fost numit inginer constructor la Primăria din Berlin, unde a alcătuit diferite proiecte de construcţii importante, inclusiv proiectul metroului din Berlin, în calitate de inginer-şef. A revenit în ţară în 1916. Un accident de călărie, i-a provocat incapacitatea de muncă pentru restul vieţii.

S-a căsătorit cu **Ana Branişte** (1905, Cincşor, Făgăraş - 24 ianuarie 1964, Bucureşti), descendentă din neamul cunoscutului militant pentru drepturile românilor din Transilvania şi pentru Marea Unire din 1918, **Valeriu Branişte** (n. Cincu, 1869-1928).

În familia inginerului Nicolae Is. Micescu s-au născut doi copii gemeni: **Istrate (Titi)** şi **Nicolae N. Micescu** (n. 8 dec. 1933, Ciumeşti) (vezi schema nr. 4).

Istrate N. Micescu (n. 8 dec. 1933, Ciumeşti), tehnician, în prezent pensionar în satul Aregeşelul (Ciumeşti) Mărăcineni. S-a căsătorit cu **Tanţa Stănică** (n. 11 august 1938, Bisoca, jud. Buzău), fiică a lui **Radu** şi a **Ilincăi Stănică.**

În familia Istrate şi Tanţa Micescu s-a născut **Nicolae-Petre Is. Micescu**

(2 martie 1959, Braşov), economist; absolvent al ISE Bucureşti, domiciliat în Piteşti.

Nicolae-Petre Is. Micescu s-a căsătorit cu **Livia Diaconu** (n. 18 dec. 1961, Bisoca-Buzău), fiica lui **Nicolae** şi a **Vioricăi Diaconu.** În familia lor s-au născut doi copii: **Octavian-Costin** (18 sept. 1984, Piteşti), elev; **Adrian Ionuţ** (n. 31 dec. 1985, Piteşti), elev.

Al doilea copil gemăn al inginerului Nicolae N. Micescu este **Nicolae N. Micescu** (n. 8 dec. 1933, Ciumeşti, tehnician, pensionar, Călăraşi. S-a căsătorit cu **Ostara Wandling** (n. 9 nov. 1926, Orşova-Mehedinţi). În familia lor s-a născut **Nicolae N. Micescu** (n. 9 nov. 1957, Orşova, Mehedinţi). Profesor de fizică la Liceul „Ştirbei Vodă" din Călăraşi.

Profesorul de fizică **Nicolae N. Micescu-Klauss** s-a căsătorit cu Vergilica Anghel (n. 23 oct. 1958, Dichiseni-Călăraşi). Profesoara de fizică şi informatică la Grupul Şcolar Economic din Călăraşi. În familia celor doi profesori de fizică s-au născut doi copii: **Istrate-Zenovie N. Micescu** (n. 9 dec. 1982, Orşova-Mehedinţi), elevi la Liceul „Ştirbei Vodă" din Călăraşi, clasa a X-a (anul şcolar 1998-1999) şi **Alexandru N. Micescu** (n. 18 oct. 1987, Călăraşi), elev, clasa a V-a, Liceul „Ştirbei Vodă" din Călăraşi (v. schema nr. 4).

Inginerul **Nicolae N. Micescu** a decedat în satul Ciumeşti, la 24 ianuarie 1953, sat care în anul respectiv aparţinea de comuna Budeasa, judeţul Argeş[55].

b) **Istrate N. Micescu** (22 mai 1881, Ploieşti-29 mai 1951, Aiud). Prof. univ., deputat, senator, ministru (v. schiţa biografică).

c) **Petre N. Micescu** (4 iulie 1884, Ciumeşti-decembrie 1916, zona localităţii Dumitreşti, jud. Rm. Sărat, erou pe front). Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 1 Piteşti (1894) şi al Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti (premiant în toate clasele). Elev la Şcoala militară de infanterie şi cavalerie (1 iulie 1902), coleg cu viitorul mareşal Ioan I. Antonescu; sublocotenent (1 iulie 1904); locotenent (1908); căpitan (1913); maior p.m. (Arh. M.Ap.N., fd. Of. cav. activi, d. 72/3, vol. II; Anuarul Armatei Române pe anii 1914, 1917). Distincţii: medaliile jubiliară „Carol I" şi „Avântul Ţării" (1913); ord. „Steaua României". Petre N. Micescu era considerat ofiţer de elită, şef de promoţie. S-a evidenţiat în timpul stagiului de specializare în Franţa. În 1910 a tipărit lucrarea **Contribuţiuni la instrucţia patrulării în trupele de cavalerie** (BRM, III, p. 312). S-a căsătorit cu **Elena Calciu,** la 16 august 1908, în oraşul Bârlad.

d) **Dumitru N. Micescu** (8 august 1887, Ciumeşti-?). Absolvent al Şcolii primare de băieţi nr. 1, Piteşti (1898) şi al Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti

---

[55] Mulţumim călduros următorilor descendenţi ai familiei ing. Nicolae N. Micescu, pentru informaţii oferite oral şi scris: d-lui **Istrate (Titi) N. Micescu** şi soţiei sale, d-nei **Tanţa Micescu** din Ciumeşti-Argeşelul; d-lui **Nicolae Petre Is. Micescu**, economist, Piteşti, fiul d-lui **Titi Micescu**; d-lui **Nicolae N. Micescu**, frate geamăn cu d-nul Titi, şi d-lui **prof. de fizică Nicolae N. Micescu-Klauss**, fiul d-nului N.N. Micescu, ambii din municipiul Călăraşi.

(1905). Premiant în toate clasele. Coleg de clasă cu Ion N. Angelescu (n. 1884, dec. 14, în Strâmbeni-Teleorman, -16 febr. 1930, Bucureşti), viitor prof. univ. dr. şi rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, avocat, economist, ministru. Dumitru N. Micescu a absolvit Facultatea de Drept şi Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Licenţiat al celor două facultăţi şi doctor în drept la Paris (1909-1911) cu teza: **Essai sur la technique juridique de Droit et de Jurisprudence,** Paris, 1911, 365 p. (BRM, III, p. 311). În anii 1913-1916 a urmat cursuri de specializare în dreptul roman în diferite centre universitare din Occident. A debutat, ca avocat, în 1918. Era considerat unul dintre cei mai pregătiţi avocaţi din România din punct de vedere teoretic şi practic, fiind foarte solicitat de către cetăţeni. Sublocotenent de rezervă la 1 septembrie 1914 (Arh. M.Ap.N., fd. 3042, Reg. control al of. rezerv. Inf., vol. IV, fila 142/1154; Anuarul Armatei Române pe anul 1915, p. 743, nr. 1641.

e) **Ion N. Micescu** (1 febr. 1890, Ploieşti, -?). Absolvent al şcolii primare şi al Liceului I.C. Brătianu, Piteşti (1908). Coleg cu viitorul prof. univ. dr., germanist şi traducător apreciat, Virgil Tempeanu; cu viitorul profesor şi director al liceului din Piteşti, Franz Cherestene. Student la medicină în Paris, unde a decedat prematur.

9. **Mihail Is. Micescu** (10 nov. 1850, Ciumeşti-29 mai 1920, Piteşti). Absolvent al Şcolii prim. b. nr. 1, Piteşti (1864). Coleg cu viitorii profesori de gimnaziu: Mihail Drugeanu şi Ion Trifonescu; de asemenea, cu viitorul profesor şi preot Gheorghe Popescu, dir. gimnaziului; cu viitorul avocat Alexandru Micescu, inspector administrativ. După obţinerea diplomei de institutor a funcţionat în diferite şcoli: Şc. nr. 2 Ploieşti (1877); Şc. nr. 1 Ploieşti (1877-1879); Şc. de b. din Mizil (1879-1882); Şc. b. din Curtea de Argeş (1882-1884); Şc. b. nr. 1 Piteşti (1884-1903/1904). În 1904 s-a pensionat.

10. **Cleopatra Is. Micescu** (n. ante 1856-?).

11. **Maria Is. Micescu** (n. ante 1863 - ?).

ISTRATE N. MICESCU(1881, Ploieşti - 1951, Aiud). Prof. univ. dr., avocat, om politic

S-a născut la 22 mai 1881 (st.v.) în Ploieşti şi a decedat la 29 mai 1951 în închisoarea de la Aiud, judeţul Alba. Fiu al prof. Nicolae Is. Micescu şi al Mariei Micescu, născută Rădulescu. Istrate, al doilea copil din familie, a avut patru fraţi[56].

[56] Doc. de st. civilă de la Arh. St. Piteşti şi Ploieşti; matricolele şcolare; **Enciclopedia „Cugetarea"**, p. 543; **BRM**, III, 1989, p. 311, nota nr. 37 şi p. 160; Ion Mamina şi Ioan Scurtu, **Guverne şi guvernanţi** (1916-1938), Edit. Silex, Bucureşti, 1996, p. 207-208 (datarea ca ministru de Justiţie este trecută [redacted] până la 11

Studii. Patru clase primare şi cl. I de liceu, în Ploieşti; clasa a II-a - a VII-a secundară, la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti (clasa a VII-a, ultima, în anul şc. 1898/1899, cu media generală 9,30; premiant în toate clasele). Coleg de clasă cu viitorul scriitor Ion Minulescu şi cu viitorul profesor de liceu Ion Baiulescu. S-a numărat printre membrii fondatori ai societăţii culturale a elevilor „Junimea" (1897) de la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti.

Licenţiat în (1903) şi doctor (1906) al Facultăţii de Drept a Universităţii din Paris. În 1907, la Paris, a tipărit lucrarea **„La Personnalité oral et l'Indivision comme construction juridique. Étude de technique juridique"** (BRM, III, p. 311).

Activitatea didactică şi juridică. Avocat în Piteşti (1905-1907) şi în Bucureşti (de la 21 ian. 1907).

Docent la Facultatea de Drept din Bucureşti; conferenţiar definitiv la catedra de Drept Civil (de la 20 sept. 1912); prof. suplinitor (până la 1 martie 1920).

Înainte de primul război mondial a satisfăcut stagiul militar; sublocotenent de rezervă la 1 iulie 1913; repartizat apoi la reg. artilerie grea (Arh. M.Ap.N., fond 3042, Memorii, bătrâni, sublocotenenţi, dosar 68; fd. 4655, RI, 661, JO, 765, f. 2. **Anuarul Armatei Române pe anul 1915,** p. 824, nr. 242). Participă la războiul de reîntregire. Este rănit în luptele de la Mărăşeşti, în 1917 (I. Mamina şi I. Scurtu, op. cit., p. 207). În 1918 avea gradul de locotenent de rezervă. După război a practicat, în continuare, avocatura. Decan al baroului de Ilfov (1923-1925; 1925-1928; 1936).

În 1925 a fost numit profesor la Facultatea de Drept de la Iaşi, însă a demisionat imediat. Profesor de drept civil comparat la Universitatea din Bucureşti (1 aug. 1930); titular (1 iulie 1932). Participă la diferite reuniuni internaţionale. În şedinţa inaugurală a conferinţei a XXVII-a a Uniunii Interparlamentare a rostit un discurs care s-a bucurat de apreciere. Prof. Istrate N. Micescu s-a afirmat în învăţământul universitar prin studiile sale de filozofie a dreptului, prin găsirea unor soluţii originale la problemele juridice dificile, pe care le-a aplicat în pledoarii. A evidenţiat, în diferite ocazii, valoarea tradiţiei culturii juridice româneşti (v. expunerea „Cultura clasică în spiritul juridic", prezentată la 18 aprilie 1940, în aula Facultăţii de Drept din Bucureşti, în cadrul Institutului de Ştiinţe Morale şi Politice; Magazin istoric nr. 4/1990, pag. 41). Era considerat „... om de o deosebită pregătire intelectuală ..." (v. nota nr. 37, p. 160) şi reputat orator, cunoscut în întreaga ţară şi peste hotare. Un editor, puţin maliţios, a scris despre Istrate Micescu următoarele: „... diabolicul

în alte tip.
mai 1940; [redacted] până la 29 noiembrie 1939); Paul I. Dicu, **Juristul Istrate Micescu (1881-1951)**, în ziarul „Argeşul Liber", nr. 373, Piteşti, 4 iunie 1991, p. 2.

retor şi prestidigitator al paragrafelor şi al procedurii ..."**

Activitatea politică. Membru al PNL. Deputat din anul 1919: de două ori la judeţul Romanaţi (1919-1920); o dată la judeţul Muscel (1927); deputat de Soroca (1931) etc.; vicepreşedinte al Camerii Deputaţilor. Din cauza unor neînţelegeri referitoare la politica economică promovată de conducerea partidului, Istrate Micescu a constituit un grup disident, însă a rămas formal tot în vechiul PNL. Editează ziarul „Răspunderea" (ianuarie 1925), cu scopul de a realiza regenerarea „morală" a partidului.

În iunie 1930 aderă la Partidul Liberal „georgist", o grupare disidentă condusă de prof. univ. Gheorghe Brătianu, care se considera partid independent faţă de vechiul PNL. În mai 1931 revine la vechiul partid liberal. La 1 decembrie 1937 s-a înscris în Partidul Naţional-Creştin. În guvernul Goga-A.C. Cuza (29 dec. 1937-10 februarie 1938), Istrate Micescu este numit ministru de Externe (din guvern făceau parte doi piteşteni: Armand Călinescu - ministru de Interne şi generalul Ioan I. Antonescu - ministrul Apărării Naţionale). În anul 1939, în guvernul condus de Gheorghe Tătărăscu, a îndeplinit funcţia de ministru al Justiţiei (24 noiembrie 1939 - 11 mai 1940). Data de 11 mai 1940 este sigură, fiind confirmată şi de acad. Victor Slăvescu, ministru al Înzestrării Armatei în guvernul respectiv, în însemnările sale zilnice, cu data de 11 mai 1940 („Magazin istoric" nr. 6 / 1989, p. 24). În alte tipărituri s-a afirmat în mod eronat că funcţia de ministru al Justiţiei a durat numai câteva zile (24-30 noiembrie 1939), când a demisionat. Este posibil să fi revenit asupra acestei hotărîri sau să nu i se fi primit demisia de către şeful guvernului.

În anii 1938-1940 a susţinut regimul de autoritate monarhică, fiind principalul autor al Constituţiei din 20-27 februarie 1938 („artizanul Constituţiei"). A fost ales în Consiliul Naţional al Frontului Renaşterii Naţionale (25 febr. 1939), iar la 5 iunie 1939, Carol al II-lea l-a numit senator de drept (1939-1940).

După instaurarea regimului totalitar au fost aplicate măsuri represive împotriva personalităţilor politice şi a altor intelectuali. Istrate N. Micescu a fost epurat din barou în 1945. Au urmat arestarea şi condamnarea la 20 de ani muncă silnică (1 iulie 1948), fiind acuzat că a iniţiat acţiuni de rezistenţă împotriva regimului. Se stinge din viaţă în închisoarea din Aiud, la 29 mai 1951. Mai târziu, rămăşiţele pământeşti au fost aduse la Ciumeşti şi înmormântate lângă biserică. Alături se află mormântul soţiei sale Lizette. Într-un spaţiu restrâns, împrejmuit, au fost fixate două cruci de piatră foarte mici, pe care sunt săpate numele şi prenumele decedaţilor. Imaginea locului funebru declanşează instantaneu, pentru vizitatori, reflecţii sumbre despre existenţa şi destinul fiinţei umane.

** Al. Şerban, op. cit., p. 240, nota nr. 233; alte consideraţii despre Istrate Micescu în „Magazin istoric" nr. 4 / 1989, p. 38 (acad. Victor Slăvescu) şi în nr. 7 / 1991, p. 46 (Stelian Popescu).

Descendenţii prof. Istrate N. Micescu (1881-1951) (v. schema nr. 5)

Prof. **Istrate Micescu** a avut trei copii (câte un copil, cu fiecare dintre doamnele): **Valentina Hönig, Elisabeta (Lizetta) Vălimărescu** şi **Ana Munteanu**[57].

1. **Roger Is. Micescu** (1904, Paris - 1969, Bucureşti), avocat; mama - **Valentina Hönig.**

Roger s-a căsătorit cu **Ioana Wagner**; fiica lor, **Anca-Constantina Micescu** (n. 1940, Bucureşti), licenţiată în ştiinţe juridice; căsătorită cu **Franklin Simionescu,** a născut o fiică - **Oana Simionescu** (n. 1972, Bucureşti). **Oana Simionescu** s-a căsătorit cu **Marius Rotaru** şi a născut pe fiica ei **Ana-Maria Rotaru** (n. 1997, Bucureşti).

2. **Marie-Ana Is. Micescu** (1911, Bucureşti - 1996, Bucureşti), licenţiată a Facultăţii de Litere din Paris (Sorbona); mama - **Elisabeta Vălimărescu.**

Marie-Ana Is. Micescu s-a căsătorit cu **Petre Viforeanu** (1906-1948), conferenţiar de drept civil la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti (v. „Magazin istoric", nr. 2/1989, p. 63; „Magazin istoric", nr. 12/1988, p. 36: în text s-a trecut „G" Viforeanu, iar în nota nr. 6 de la subsol s-a făcut menţiunea „Magistrat, procuror general la Înalta Curte de Casaţie"; însemnările din „Magazin istoric" nr. 12/1988, p. 36 sunt considerate erori de autorul „Precizărilor" din nr.2/1989, p. 63 (Radu Economu, Bucureşti).

Marie-Ana a născut o fiică: **Stanca-Margareta Viforeanu Micescu** (n. 1940, Bucureşti).

Stanca Margareta s-a căsătorit cu **J. Campos**; fiica lor - **Vanesa Campos Micescu** (n. 1978, Caracas - Venezuela), studentă la Facultatea de Drept din Caracas.

3. **Istrate Is. Micescu** (Istrătel) (n. 1927, Bucureşti), licenţiat al Facultăţii de Drept; mama - **Ana Munteanu.**

Istrate Is. Micescu s-a căsătorit cu **Graziella Copăceanu**; fiica lor, **Ioana-Daniela Is. Micescu** (n. 1953, Bucureşti), absolventă a IATC, secţia teatrologie, cadru universitar.

Ioana-Daniela este căsătorită cu **Ioan Cristea Micescu** şi au doi copii: **Ana Cristea Micescu** (n. 1976, Bucureşti), studentă la Facultatea de Teatru şi Cinematografie; **Ioan Cristea Micescu** (n. 1979, Bucureşti), bacalaureat.

FAMILII DIN NEAMUL MICEŞTILOR CU DOMICILIUL ÎN SATUL MICEŞTI

O ramură importantă a Miceştilor s-a dezvoltat în satul Miceşti, vecin cu satul Ciumeşti. În documentele de stare civilă şi în alte surse sunt menţionate

[57] Mulţumim călduros d-lui jurist **Istrate Is. Micescu (Istrătel)**, din Bucureşti, fiul prof. univ. Istrate N. Micescu pentru datele biografice, trimise, cu amabilitate şi promptitudine, autorului articolului.

mai multe familii şi persoane din neamul lor. În actele respective nu sunt trecute informaţii cu privire la gradul de rudenie dintre familiile Micescu din satul Ciumeşti şi familiile Micescu din satul Miceşti.

Notăm, mai jos, câteva familii şi persoane din neamul Miceştilor, cu domiciliul în satul Miceşti.

1. **Nicolae Micescu** din Miceşti. Proprietar în acest sat. Apare în documente de stare civilă împreună cu soţia sa Ana, în calitate de naş sau de nun. Frecvenţa Anei este mai mare: „Ana (Anica) soţia unui d. Nicolae Micescu ot Miceşti" (ASP, Condica bisericii din Miceşti, d. 32/1860, nr. 11/1860 oct. 15 etc.). Cei doi soţi au botezat şi cununat în satul Miceşti şi în satul vecin Ciumeşti.

Nicolae Micescu şi **Ana Micescu** au avut trei copii: **Elena** (?-?); **Licsandra** (?-1 sept. 1850, Miceşti); **Alexandru N. Micescu** (25 ian. 1851, Miceşti-23 martie 1921, Piteşti).

Alexandru N. Micescu a fost elev al Şc. prim. b. nr. 1 din Piteşti (cl. a IV-a, în anii şcolari 1863/1864, 1864/1865). Coleg cu **Mihail Is. Micescu** (1850-1920), fiul pitarului **Istrate Micescu** din Ciumeşti, viitor institutor la această şcoală. Alexandru a fost un avocat competent, secretar la Prefectura Muscel (1906); inspector administrativ de plasă etc. S-a căsătorit cu **Maria Răducanu Gogulescu** (1868-2 sept. 1922, Piteşti), fiica lui Răducanu şi a Elisabetei Gogulescu din Miceşti. Maria Al. Micescu a fost institutoare în Piteşti la Şc. prim. b. nr. 1 din Piteşti şi la alte şcoli. A locuit într-o casă din strada Unirii. În familia soţilor Alexandru şi Maria N. Micescu s-au născut doi copii gemeni:

a) **Nicolae-Romulus Al. Micescu** (12 ian. 1892, Livezeni-Muscel-?).

b) **Stelian-Remus Al. Micescu** (12 ian. 1892, Livezeni Muscel-?), viitor magistrat în Piteşti, fost elev la Liceul „I.C.Brătianu" din Piteşti (cl. a VIII-a în 1910/1911). Coleg cu Constantin I. Marinescu viitor prof. univ. dr. la Universitatea din Cluj, istoric medievist, membru coresp. al Academiei Române, savant de nivel european stabilit în Spania, unde a decedat; de asemenea, coleg cu viitorul profesor de istorie, avocat şi ajutor de primar Ionel Gr. Rădulescu; Ştefan I. Teodorescu, viitor magistrat, preşedinte de tribunal fratele ziaristului şi scriitorului Tudor Teodorescu-Branişte; Ion D. Ţicăloiu, viitor doctor în filologie prof. de română şi germană la liceele din Piteşti şi Câmpulung Muscel; Cornel Zamfirescu, viitor avocat, deputat, primar al Piteştilor.

2. **Grigore Micescu,** identificat, în calitate de naş, la un botez din noiembrie 1838 (ASP, Condica bisericii din Miceşti, d.11/1838, biserica din Miceşti).

3. **Voicu Micescu.** Apare o singură dată, la 8 sept. 1859 (ASP, Condica bisericii din Miceşti, d. 31/1859, nr.18, biserica din Miceşti).

4. **Apostol (Apostolache, Lache) Micescu,** cu soţia sa, **Safta Micescu.** Apostol este trecut şi în condica bisericii din Ciumeşti. Safta a botezat foarte

mulţi copii.

5. **Mihail (Măiţă) Micescu** şi soţia sa **Tiţa Micescu,** identificaţi în mai multe condici de stare civilă ale bisericii din Miceşti[58].

MIHAI A. ANTONESCU

Organizarea Păcii
şi
Societatea Naţiunilor.

SÉANCE D'OUVERTURE

DISCOURS

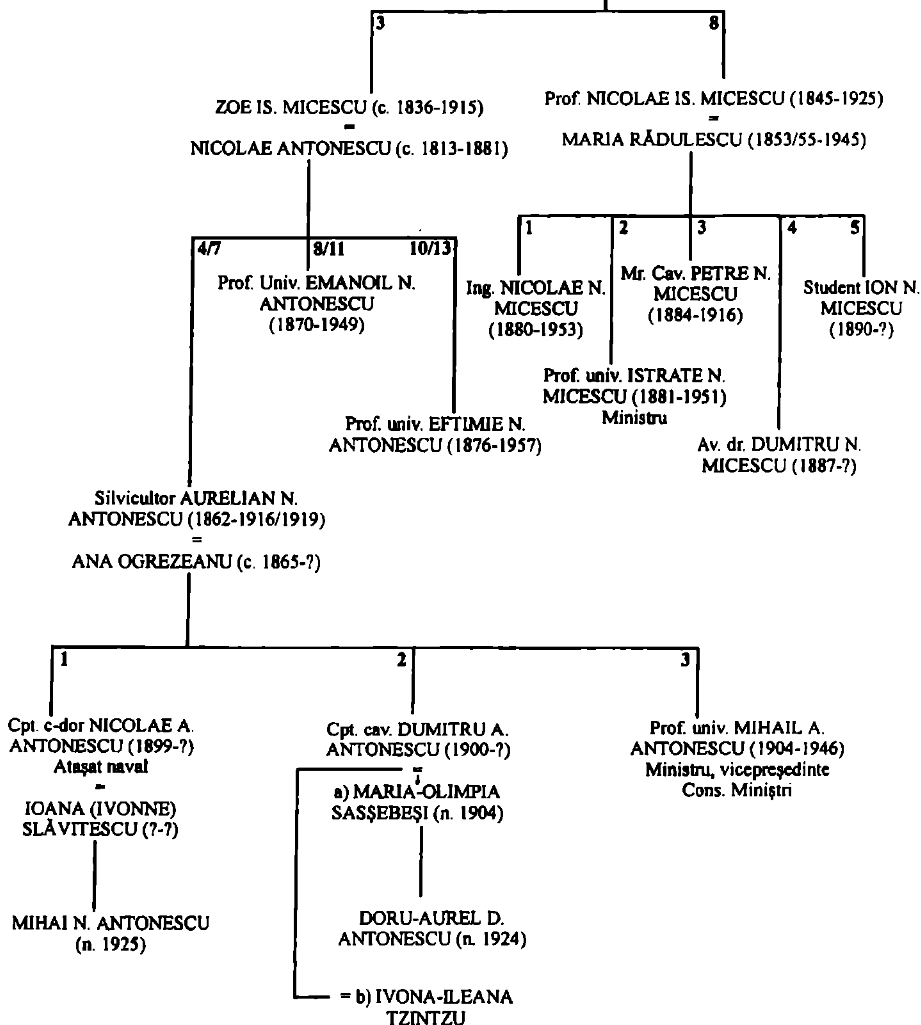
DE

ISTRATI MICESCO
Député
Professeur Universitaire
Ancien Bâtonnier de l'ordre des avocats
de Bucarest

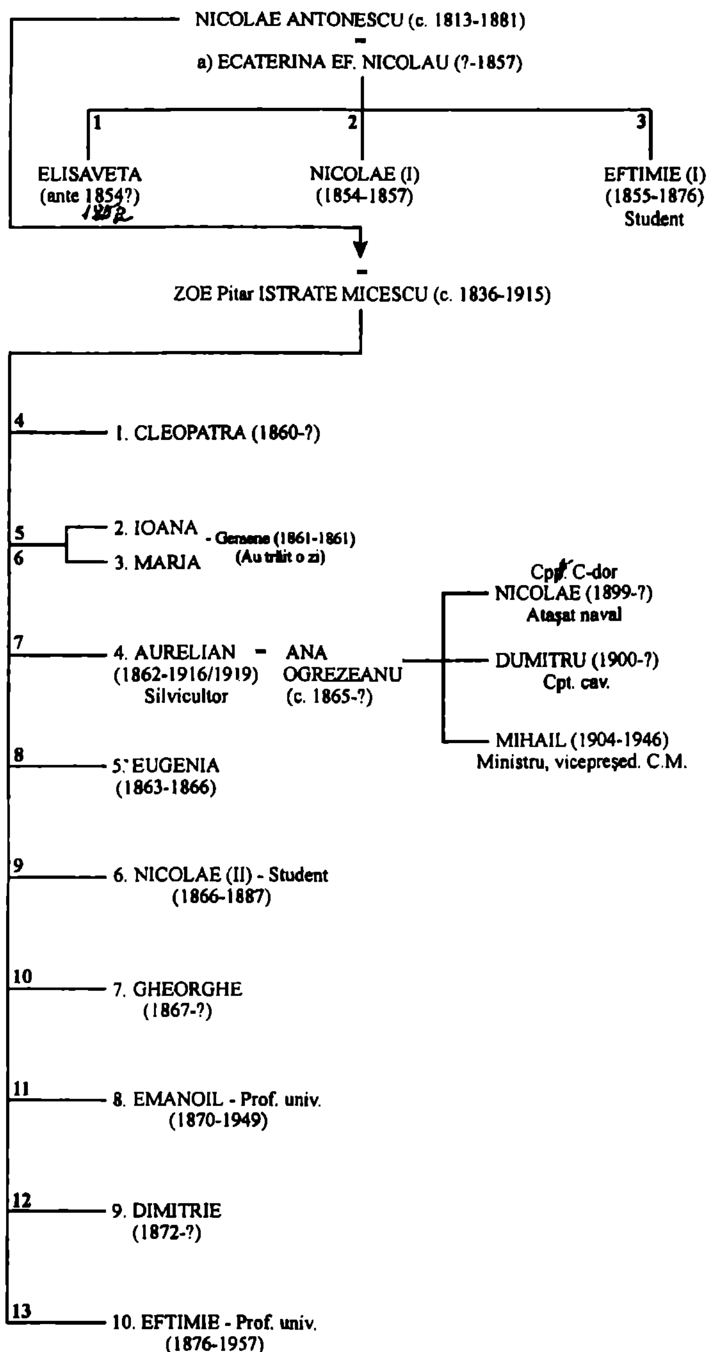
[58] Nu s-a putut stabili dacă acest Mihail Micescu este aceeaşi persoană cu prof. de geografie şi istorie M. Micescu, trecut în Monografia Liceului „N. Bălcescu" din Piteşti, în anii 1875-1876 (autori N. Vlad şi T. Popescu), Piteşti 1966, p. 100, nr. 17.

Schema nr. 1

INTERFERENȚA GENEALOGICĂ DINTRE FAMILIILE NICOLAE ANTONESCU ȘI PITAR ISTRATE MICESCU

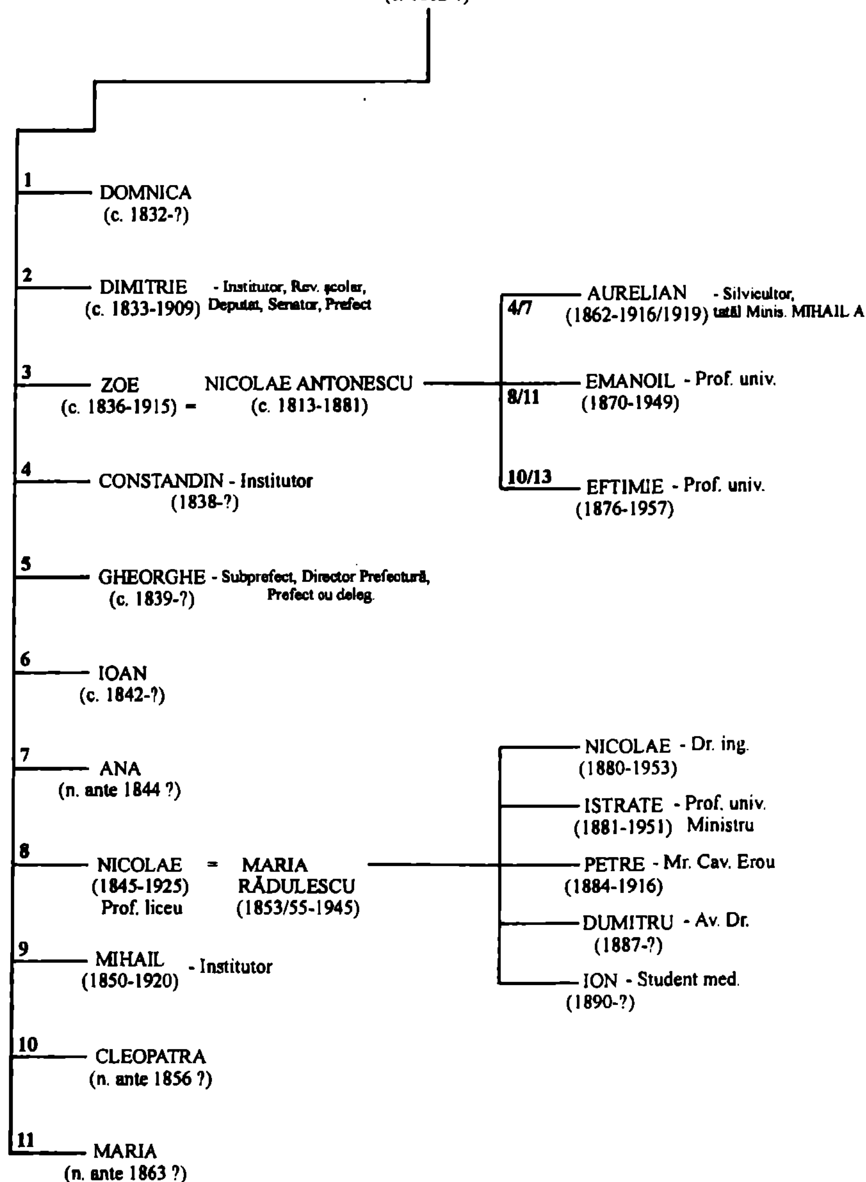

Schema nr. 2
FAMILIA PROPRIETARULUI NICOLAE ANTONESCU DIN PITEŞTI

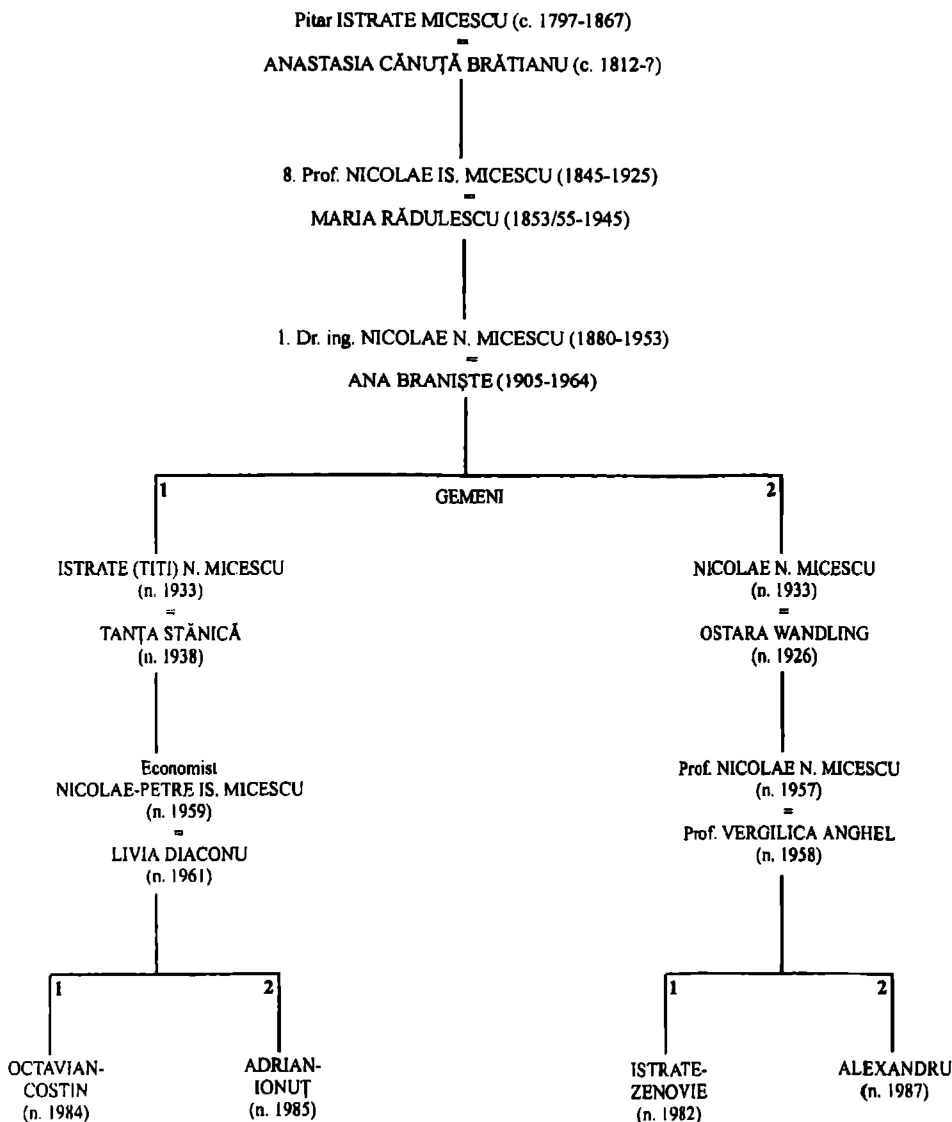
Schema nr. 3

FAMILIA

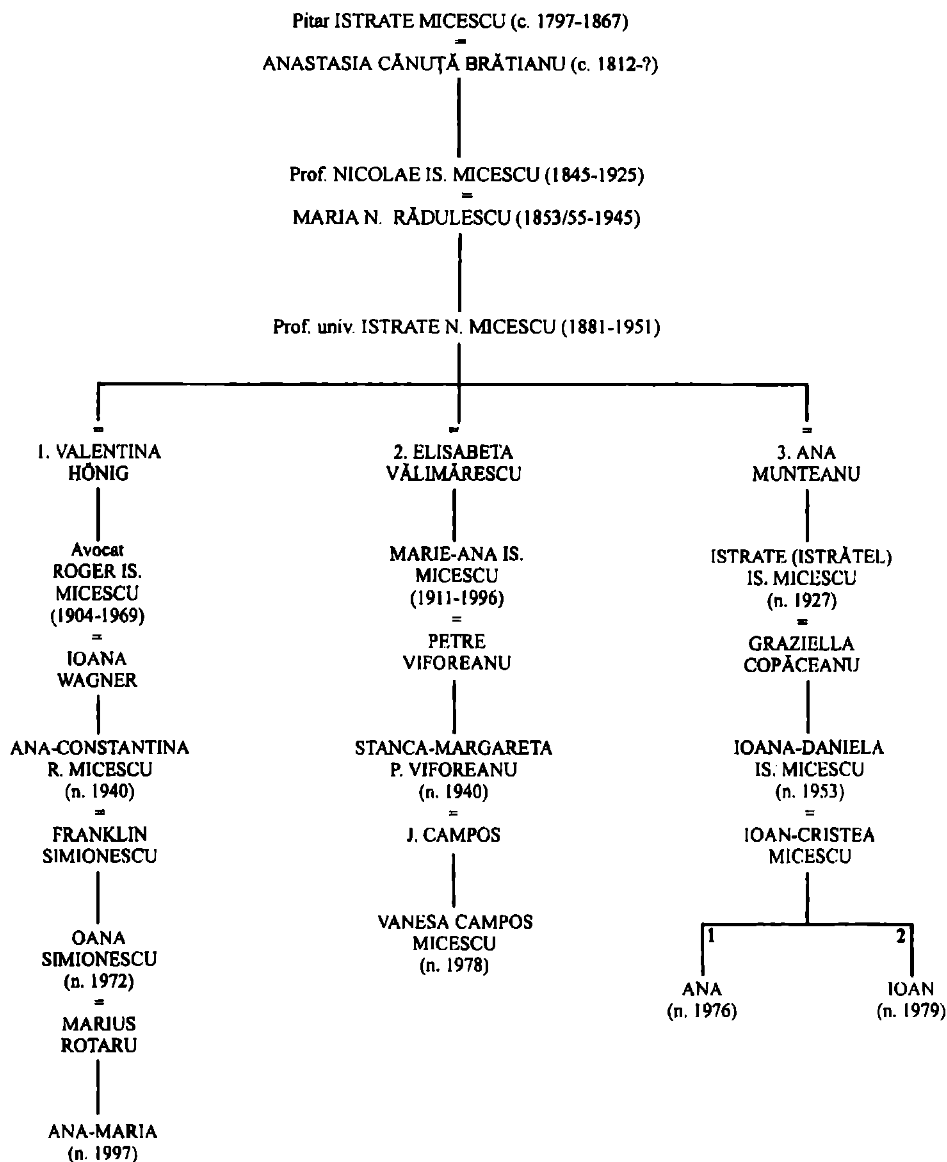
Schema nr. 4

FAMILIA ING. NICOLAE N. MICESCU CU ASCENDENŢI ŞI DESCENDENŢI

Schema nr. 5

FAMILIA PROF. UNIV. ISTRATE N. MICESCU CU ASCENDENŢI ŞI DESCENDENŢI

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

O PERSONALITATE MILITARĂ DE EXCEPŢIE A PLAIURILOR ARGEŞENE: GENERALUL NICOLAE - TRAIAN PANAITESCU

EUGEN ICHIM

La 24 octombrie 1894 se năştea într-o familie de ţărani înstăriţi, în Ciomăgeşti, judeţul Argeş, copilul Nicolae - Traian Panaitescu. Având o situaţie materială bună, părinţii îşi vor da fiul chiar de la clasa I-a primară la şcoală în reşedinţa de judeţ, Piteşti. După absolvirea studiilor primare tânărul Nicolae - Traian, dovedind râvnă şi dragoste de carte va urma cursurile renumitului liceu „Brătianu" tot din Piteşti.

La 15 octombrie 1914 este încorporat ca soldat în Batalionul de căi ferate dar după scurt timp, fiind absolvent de liceu, pe 25 octombrie este mutat la Şcoala Pregătitoare de Ofiţeri de Rezervă, în arma geniu pe care o absolvă cu rezultate foarte bune la 1 august 1915. La 7 august, în acelaşi an, prin Înaltul Decret 1944 este avansat sublocotenent, iar la 8 august concentrat ca ofiţer de rezervă în Batalionul 1 Pionieri. Rămâne în această unitate comandant de pluton până la 15 august 1916 când este înaintat locotenent şi mutat în Regimentul de Căi Ferate. Numit comandant de pluton în Compania 1 Căi Ferate, va participa cu subunitatea sa la primul război mondial remarcându-se în executarea lucrărilor de dublare a liniei Târgu Frumos, Cuza-Vodă, la pregătirea pentru distrugere a podului C.F. de peste râul Suceava

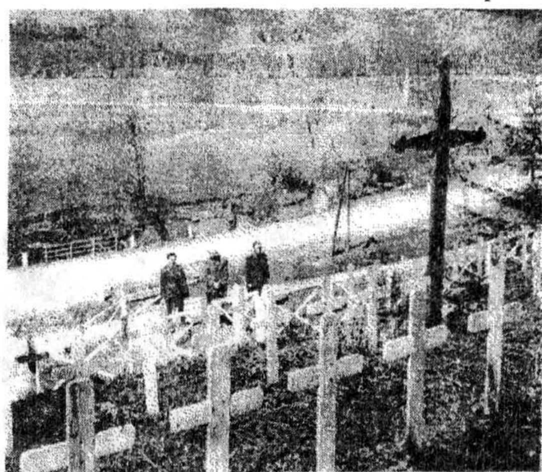
Generalul Nicolae-Traian Panaitescu

din apropierea stației Liteni, a sectorului Dolhasca, Fălticeni, a depourilor Ițcani și Frasin. Din iulie 1917 și până în octombrie 1918 va fi șef al Diviziei de Mișcare pe sectorul Iași, Bălți. Pentru munca și rezultatele sale deosebite, în ianuarie 1918 este decorat cu „Coroana României“ în grad de cavaler, iar în iunie 1918 este trecut în rândul cadrelor active.

În 1919, în primăvară, distruge podul C.F. peste Nistru de la Bender, iar în lunile mai-august, participă la campania din Ungaria și distruge podurile C.F. peste Tisa de la Szeghedin și Szenteș.

Comandantul Regimentului de Căi Ferate aprecia că locotenentul Panaitescu este un „ofițer priceput și capabil să i se încredințeze orice lucrare tehnică de căi ferate“.

În cadrul Comandamentului Trupelor din Transilvania acționează cu subunitatea sa la refacerea podului de la Szolnok. În adresa către Ministrul Apărării Naționale, șeful Direcțiunii Serviciului Podurilor, a Direcției Generale a C.F.R. se arată: „ ... domnul locotenent Panaitescu Traian s-a achitat în modul cel mai superior de însărcinările ce le-a avut pe șantier, fiind un element de o reală valoare și a putut înlocui din punct de vedere tehnic un inginer în toate atribuțiile sale. Energic, neobosit și priceput, a contribuit, prin aportul ce-a dat la executarea în bune condițiuni și repezi, a construcției podului“.

Cimitirul eroilor Diviziei 3 Infanterie Pitești din Dobra-Niva.

La 1 ianuarie 1920 este mutat în Regimentul 2 Căi Ferate proaspăt înființat, de care se va lega sufletește întreaga sa viață.

După absolvirea unui curs de cinci luni (1 septembrie 1921-31 ianuarie 1922) la Școala Specială de Geniu, pe care îl promovează strălucit clasificându-se al doilea din 25 de ofițeri cursanți, i se încredințează comanda Companiei a 3-a Exploatare în Regimentul 2 Căi Ferate și i se aprobă de către ministrul de război generalul George Mărdărescu să urmeze Școala Politehnică. La 15 octombrie 1922 este avansat căpitan.

În anul 1924 participă cu subunitatea sa la modernizarea și extinderea Gării de Nord. În 1928 se îmbolnăvește și este internat la Spitalul Militar din Brașov și întrerupe – din păcate definitiv – cursurile Școlii Politehnice.

Comandantul Regimentului 2 Căi Ferate, colonelul Teodor Constantinescu aprecia, în 1929, că Panaitescu Traian este „un ofiţer eminent care face cinste armei".

Între anii 1928 şi 1929 predă la Şcoala Militară de Geniu cursul de căi ferate, unde este caracterizat ca fiind „foarte inteligent, cu o cultură militară vastă, dornic a-şi apropia şi aprofunda orice chestiune tehnică care prezintă importanţă pentru armată şi a o face cunoscută camarazilor săi prin publicarea lor în revistele militare".

În 1930 urmează cursul pregătitor pentru ofiţerii superiori, dar va fi avansat la gradul de maior abia la 1 aprilie 1932.

Comandantul Şcolii Militare de Geniu consideră că „maiorul Panaitescu Traian posedă cunoştinţe solide şi întinse asupra armei, este un ofiţer desăvârşit care aduce reale servicii şcolii ca inspector de studii şi profesor, munceşte cu sârg, fără a face zgomot în jurul său".

În 1933 participă la manevrele regale ca şef al serviciului transmisiuni al Diviziei 3 Cavalerie iar în anul 1934 este numit comandant al Batalionului 2 Transmisiuni, funcţie în care va rămâne până în 1938 când va reveni în Regimentul 2 Căi Ferate ca ajutor tehnic şi comandant al Batalionului 1 Exploatare. La 1 iunie 1938 este avansat locotenent - colonel.

Conduce între anii 1938 şi 1939 Detaşamentul de Căi Ferate care execută calea ferată de la Tg. Jiu la Valea Sadului (spre pirotehnia M.Ap.N.).

În 1939 inspectorul general al geniului, generalul Ion Iarca aprecia că este „un eminent ofiţer superior, un specialist de elită în căi ferate" şi conchidea că va fi un „foarte bun comandant de regiment".

Gara din Piteşti, după bombardamentul anglo-american din 6 mai 1944.

Conduce în 1940 lucrările de execuţie a căii ferate de la Poligonul M.Ap.N. Sudiţi şi întocmeşte un studiu tehnic asupra liniilor de garaj de la Bretcu, Valea Miresei şi Sebeş.

Timp de peste trei luni, în perioada noiembrie 1939 - 10 februarie 1940 ţine loc la comanda Regimentului 2 Căi Ferate.

Începând cu luna

octombrie 1940 lucrează la Direcția Geniului și se va ocupa o perioadă – până la 20 februarie 1941 – de fabricarea minelor anticar ca președinte al comisiei de control și recepție executând numeroase și minuțioase probe în fabrică și poligon aducând acestora multiple îmbunătățiri.

A redactat instrucțiuni de folosire a minelor, a realizat multe accesorii pentru deplina siguranță în plantarea și deplantarea acestora.

La cererea Președenției Consiliului de Miniștri a întocmit un raport de expertiză necesar comisiei de anchetă în procesul de fraudă și sabotaj intentat directorului și Fabricii de Mine I.G.E.M.E.

Timp de peste o lună a cercetat în Elveția capacitatea de producție a unei fabrici de proiectoare, evitând o comandă oneroasă din care statul român ar fi ieșit păgubit.

La 17 mai 1941 este numit comandant al detașamentelor de lucru căi ferate (18), care aveau 210 ofițeri, peste 200 subofițeri și peste 25.000 trupă. Cu aceste detașamente va realiza în 1941 peste 2,3 milioane m.c. terasamente la liniile necesare armatei.

Pe 1 iunie 1942 este numit comandant al Regimentului 3 Căi Ferate cu reședința în garnizoana Sibiu.

Generalul Gheorghe Zaharescu, comandantul Geniului notează că „deși a întâmpinat și întâmpină foarte mari greutăți, din lipsa unei suficiente și bune cazări, a reușit să ia în primire regimentul său nou înființat".

În 1942 colonelul Panaitescu Traian (fusese avansat la acest grad la 18 iulie) execută cu subunitățile sale lucrări de exploatare a liniilor din Ardeal și centrul Transilvaniei. Din 1943, o parte din subunitățile regimentului execută lucrări pe linia București, Caracal, Craiova unde în luna august primește vizita mareșalului Ion Antonescu care apreciază munca sa. În 1944, colonelul Grigorovici, comandantul Brigăzii de Căi Ferate nota referindu-se la comandantul Regimentului 3: „Energic și hotărât, prin măsurile pe care le ia știe să învingă greutățile care i se pun în cale. Dotat cu o voință de fier, cu o putere de muncă deosebită, duce la bun sfârșit însărcinarea primită cu orice preț". La 10 octombrie, în același an, colonelul Panaitescu Traian este numit comandant al Grupului Operativ al Brigăzii de Căi Ferate care avea misiunea de a reface liniile din Transilvania, Banat și apoi din Ungaria, Cehoslovacia și Austria. Structura militară de sub comanda sa, era compusă din subunități de căi ferate care depășeau efectivele unui regiment.

Șeful Secției a 6-a Transporturi a M.St.M., generalul Lovinescu nota referindu-se la colonelul Panaitescu: „S-a distins prin pricepere și calități de comandant superior ... Secția 6 îi aduce mulțumirile sale pentru modul strălucit cum și-a îndeplinit misiunea. Va merita să i se încredințeze comandă la brigadă". La 14 decembrie 1946 este avansat la gradul de general de brigadă dar peste puțină vreme, în 1947, datorită opiniilor sale privind măsurile ce se

luau de „reorganizare" sovietică a armatei române este pensionat la doar 53 de ani.

A fost decorat cu numeroase ordine şi medalii româneşti şi străine, a făcut cinste armatei şi armei căi ferate. A fost un om ferm, hotărât, energic, curajos.

A scris numeroase studii, articole, a redactat regulamente de specialitate. Personal am identificat 39 de lucrări care îi aparţin.

Ordinea şi disciplina l-au caracterizat în tot ce a făcut.

Este autorul unui set de memorii intitulat „Amintiri de pe front" referitor la Campania din Vest, lăsat spre păstrare – şi o eventuală publicare – colonelului inginer Teodor Străchinariu, fost subordonat de-al său, profesor la Academia Militară (a fost publicat în anul 1995).

A realizat două fotoalbume cu sute de fotografii din al doilea război mondial intitulat sugestiv „Războiul meu" care se află în Muzeul Trupelor de Căi Ferate din fosta cazarmă a Regimentului 2 Căi Ferate (U.M. 01659 Chitila). Un bust al generalului, realizat de colonelul Zamfirescu Teodor, sculptor şi director al Studioului de Arte Plastice al Armatei, dezvelit la 16 noiembrie 1994 cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înfiinţarea Brigăzii de Căi Ferate, se găseşte tot în acest muzeu.

A fost căsătorit şi a avut doi fii, unul medic care a ajuns şef al Clinicii de Oncologie din Timişoara, fiind şi un pasionat şi renumit filatelist iar altul economist domiciliat în Sibiu. Ambii sunt oameni deosebiţi şi probabil mai sunt în viaţă având vârsta de peste 75 de ani.

Ultimii ani ai vieţii şi i-a petrecut la Dănicei, localitate care în prezent este în judeţul Vâlcea într-un anonimat aproape total, stingându-se din viaţă la 11 iulie 1973. Este înhumat în cimitirul din această localitate.

Prin viaţa şi activitatea sa generalul Nicolae - Traian Panaitescu se înscrie în rândul acelor bărbaţi aleşi care şi-au adus o contribuţie de seamă la dezvoltarea şi individualizarea armei de căi ferate, la fiinţarea sa în anii următori, ca specialitate distinctă în armata română iar în judeţul Argeş, al cărui fiu este, se poate mândri cu o asemenea personalitate.

---

* Datele din acest studiu au la bază documentele existente în „Dosarul memoriu personal" al generalului Nicolae - Traian Panaitescu, aflat în Arhivele Ministerului Apărării Naţionale precum şi alte surse.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

GENERALUL AVIATOR CONSTANTIN ARGEŞANU

VASILE TUDOR

Unul dintre fiii de seamă ai comunei Ştefăneşti-Argeş unde s-a născut la 1 septembrie 1892, precum şi al municipiului Piteşti unde mai târziu a locuit, a fost şi generalul aviator Constantin Argeşanu[1]. El a văzut umina zilei în casa lui Emanoil Popescu, magazioner în staţia CFR din Piteşti care a fost căsătorit cu Zefira Popescu.

Şcoala primară a început-o în satul natal, ca apoi s-o continue la Piteşti unde a urmat şi cursurile liceului „I.C. Brătianu". După acestea, la 1 octombrie 1911, îmbrăţişând cariera militară, a devenit elev al şcolii de ofiţeri pentru infanterie. Peste un an, în urma unui concurs, a fost trimis în armata germană, unde după o scurtă perioadă de acomodare a devenit junker în şcoala militară din Metz şi Potsdam pe care a terminat-o la 1 octombrie 1913. Şi, în sfârşit, după o practică de aproape un an în Batalionul 11 Pionieri din München a sosit în ţară, primind gradul de sublocotenent[2]. A fost repartizat Batalionului 5 Pionieri, cu care a luat parte la cea dintâi campanie a primului război mondial. Având comanda Secţiei I poduri uşoare, a fost însărcinat cu alcătuirea şi distrugerea mai multor poduri printre care şi cel de pe Argeş, fiind ultima unitate care s-a retras după bătălia de acolo.

În urma ordinului Grupului Apărării Dunării, a fost ataşat ca adjutant tehnic pe lângă maiorul Mercier din Misiunea militară franceză, împreună cu care a executat proiectul de apărare a portului şi localităţii Brăila, dovedind şi cu acea ocazie că este un ofiţer de nădejde[3]. Apoi, în anul 1917, tot cu o unitate de pionieri, a luptat până la încheierea armistiţiului cu Puterile Centrale. În urma acestuia, cpt. Argeşanu, care vorbea limba germană şi franceză, a fost ataşat Companiei de jandarmi Argeş, unde a adus servicii reale unităţii şi populaţiei. Cu multă energie şi bine educat, demn şi stăpânit de mândria ostăşească, în noua funcţie, a apărat interesele serviciului şi ale populaţiei în faţa autorităţilor străine. În mai toate împrejurările a fost primul care a protestat

---

[1] Arhiva M.Ap.N. fond „Memorii bătrâni", generali, litera A.
[2] Idem.
[3] Arhiva M.Ap.N. fond 23, dosar 383, p. 499.

împotriva nedreptăților săvârşite de diversele comandamente de ocupație. Deşi a fost o misiune grea, a încercat să se achite corespunzător, ajutând mai ales pe sătenii secătuiți de obligațiile impuse de cei care ne ocupaseră țara.

După cea de-a doua mobilizare, în calitate de comandant al Companiei I Pionieri a luat parte cu unitatea sa la ofensiva de pe Tisa. Odată cu terminarea războiului a fost detaşat să conducă organizarea serviciului poştal în zonele Cluj şi Oradea, achitându-se cu multă pricepere de noile însărcinări[4].

Cult, capabil şi inteligent, în anul 1920 era comandantul Companiei I Elevi a Şcolii militare de geniu, ca în anul 1922 să fie el însuşi elev al Şcolii speciale de geniu, unde s-a clasat al treilea între 21 căpitani. Înaintat la gradul de maior în mod excepțional, a fost numit comandantul Batalionului 1 Pionieri de Munte, funcție în care a dovedit frumoase cunoştințe şi pricepere. Trebuie menționat că de pe atunci au apărut şi primele lucrări literare pentru care avea să dovedească multă pasiune, ce s-a dezvoltat în paralel cu dorința de a deveni pilot militar.

În anul 1925, în urma unei şcoli speciale, a primit brevetul de observator aerian, legându-se pentru totdeauna de aviație, care i-a oferit funcția de director de studii la Centrul de Instrucție al Aeronauticii. Înalt şi bine făcut, posesor al unei vaste pregătiri militare, a avut o adevărată înclinație pentru literatură şi muzică. Deşi blând ca fire şi modest, a fost un foarte hotărât militar, iubit de şefi şi camarazi pe care a ştiut să-i respecte. Cu toate că a fost foarte ocupat pe linie profesională, a reuşit de fiecare dată să-şi mențină antrenamentul de zbor. Însă, captivat de noua sa specialitate, în anul 1927, după multe insistențe şi renunțând la o trimitere în Franța, i s-a aprobat să urmeze cursurile şcolii de pilotaj. Acolo a putut dovedi că pentru calitățile sale sufleteşti şi fizice, zborul era într-adevăr o adevărată plăcere. Chiar dacă a ajuns cu o lună mai târziu la cursuri, datorită pasiunii pentru zbor şi-a însuşit cu repeziciune tehnica pilotajului, fiind şeful uneia dintre cele mai numeroase promoții de piloți militari ai vechii noastre aeronautici[5].

Cum era normal, având brevetul de pilot, grad şi pregătire, din anul 1928, a fost numit comandant al Grupului 1 Aviație din Iaşi, una din cele mai de seamă unități ce le avea aeronautica română, funcție pe care a deținut-o până în 1937, ceea ce a fost un caz unic la noi. De remarcat că încă de pe atunci când era foarte ocupat cu pregătirea piloților au apărut şi primele sale scrieri despre aviație şi aviatori.

În anul 1937 a fost mutat la Comandamentul Forțelor Aeriene Militare unde, ca urmare a vastei experiențe s-a ocupat cu o seamă de studii militare, fiind apoi şeful infrastructurii şi domeniilor din Aeronautică. Constantin Argeşanu a fost cel care a creat o vastă rețea de aerodromuri şi terenuri de zbor

---

[4] Arhiva M.Ap.N. fond 1896, dosar 119, p. 203.
[5] „Monitorul Oastei", 1930, p. 865.

în România, iar ca zburător a luat parte la raidurile organizate în Turcia şi Iugoslavia[6].

Solicitat tot mai mult pentru diverse funcţii în Ministerul Aerului s-a achitat cu multă răspundere, iar la 1 august 1939, deci în preajma declanşării războiului al doilea mondial a fost trimis în Germania ca preşedinte al Comisiei de recepţie pentru avioanele şi materialele ce se achiziţionau de aviaţia militară[7]. Apoi, abia sosit din Germania, i s-a încredinţat Comanda Aero a litoralului Mării Negre, primind gradul de general de escadră la 6 iunie 1940. În situaţia tragică a evacuării Basarabiei şi Bucovinei de Nord, pe lângă o putere de muncă excepţională, a dovedit multă competenţă şi pricepere. Iubit de subalterni şi stimat de şefi s-a dovedit a fi fost un mare comandant.

„M-am legat aşa de mult sufleteşte de generalul Argeşanu, scria generalul Tătăranu, comandantul Grupului 1 Armată încât aş dori să conlucrez cu el în orice împrejurare, cât de grea ar fi. Merită a i se da orice însărcinare şi comandă de mare încredere“[8].

De la 1 iunie 1940 şi până la 15 februarie 1941 a îndeplinit delicata funcţie de şef al Secţiei de Legătură cu Misiunea Aeriană Germană în România, contribuind la organizarea primirii şi cazării trupelor germane, la organizarea lucrărilor de colaborare pentru instrucţia aviaţiei noastre după canoanele acestora, etc. De toate acestea s-a achitat în mod lăudabil, obţinând mulţumiri în scris din partea generalului comandant al Misiunii germane. Nu mult după aceasta, primind ordin să pregătească un studiu cu privire la capacitatea aviaţiei de informaţie, în care era specialist, a ajuns la concluzia că nu eram pregătiţi de război şi mai ales pentru unul în est, lipsindu-ne mijloacele necesare unui război de durată. Pentru aceasta, în 14 iunie 1941, deci cu şapte zile înainte de a se ordona trecerea peste Prut, în urma ID nr. 174 special, a fost îndepărtat din armată ca defetist.

Însă problemele prin care trecea România în perioada celui de-al doilea război mondial, nu puteau lăsa deoparte o asemenea capacitate. Începând cu anul 1942, generalul în rezervă Constantin Argeşanu a fost numit îndrumător militar la fabrica ICAR din Bucureşti, organizând activitatea de reparaţii a avioanelor necesare frontului. Însă contribuţia sa cea mai de seamă a fost fabricarea în acea mică unitate a avionului multifuncţional de tip „Fiesler“, realizat în peste 100 de exemplare. A fost într-adevăr enorm pentru economia noastră de atunci mai ales în timp de război[9].

La 11 octombrie 1944, a fost reintegrat în cadrele active, având misiunea de a reorganiza unităţile de aviaţie, a organizat reţeaua de transporturi aeriene în vederea ajutorării populaţiei lovite greu de război din Moldova, s-a ocupat

---

[6] „România Aeriană“, nr. 9 / 1937.
[7] Arhiva M.Ap.N. fond 1736, dosar 4033, p. 61.
[8] Arhiva M.Ap.N. fond „Memorii bătrâni“, generali, litera A.
[9] Arhiva M.Ap.N. fond 5436, dosar 445, f. 12.

de reglementarea activității pe aerodromurile noastre în condițiile când sovieticii se purtau ca niște adevărați ocupanți, etc. Apoi, până la terminarea războiului, a fost numit Inspector la Industriei aeronautice, unde, cu deosebit tact, a reușit să păstreze armonia, deteriorată de noul suflu revoluționar, în toate unitățile de producție, unde a ajuns să lucreze chiar și la încadrările personalului muncitor. A rezolvat multe dintre conflictele de muncă, fiind deseori solicitat de muncitori să-i sprijine în revendicările lor. Constantin Argeșanu este acela care a adus secția de reductoare de la IAR Brașov într-o mică fabricuță din Câmpulung-Muscel, fixându-i încă de pe atunci viitorul industrial – ARO de azi – și ar fi bine ca măcar aceștia s-o rețină. Fiind membru al Societății scriitorilor români, în 1945 i s-a încredințat direcția și conducerea revistei „Zburătorii României", organ de presă al Ministerului Aerului[10]. Dar, ofițerul caracterizat pe linie profesională, începând cu anul 1924 și până în anul 1940, numai cu „Foarte bine" a fost și unul din puținii scriitori din aviația românească. Dintre lucrările sale amintim: „Cântecele tavernei", versuri publicate în 1922, „Grădinile Gihenei", versuri publicate în 1924, „Ferdinand catolicul", dramă în versuri publicată în 1936, „Drumuri albastre", proză, publicată în 1937, „Țambalul lui Chiran", proză, publicată în 1948, „Pilot fără noroc" apărută în 1957 când, dacă nu ne înșelăm era chiar secretarul Uniunii Scriitorilor din România.

Când am afirmat puțin mai înainte că generalul Constantin Argeșanu este unul dintre puținii aviatori scriitori am făcut-o cu părere de rău. Aceasta pentru că oricât de curios ar fi, majoritatea aviatorilor sunt prin forța împrejurărilor poeți, dar despre aviație s-a scris destul de puțin la noi. Probabil, că acești visători își topesc romantismul poetic în inegalabilele plăceri ale zborului, iar muritorii de rând rămân să spere în continuare că vor afla, până la urmă, ceva din această substanță prețioasă, care se numește psihologia zborului. Deși schițele din culegerea „Pilot fără noroc" nu fac parte din literatura așa-zis psihologică, scria revista „Aripile Patriei" nr. 9 / 1957, ele reușesc totuși să transmită cititorului întreaga gamă de senzații și sentimente prin care trece un zburător și să facă înțeleasă atracția miraculoasă pe care o exercită asupra sufletelor tinere sirena aeriană.

Există în aceste schițe, pe lângă o fabulație propriu-zisă purtătoare de umor, o aureolă de poezie, care nu numai că sugerează atmosfera, dar depășește zona povestirii respective, căpătând o semnificație valabilă pentru toți aviatorii, pentru toate generațiile. Aproape toate schițele au scurte digresiuni meditative și nostalgice, precum și episoade de pastel aero-terestru care dezvăluie farmecul acestei lumi aproape neverosimile, în care își dau, senine, mâna, tinerețea cu moartea ..."

[10] „Zburătorii României", nr.1 / 1945.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

ELENISMUL ȘI LUMEA GETO-DACILOR

PETRE POPA

Motto : *„Il vivere e un correre alla morte"*
(„Viața este o cursă spre moarte")
Dante Alighieri
(„Purgatoriul", XXXIII, 54)

Cuvintele celebrului renascentist florentin, Dante Alighieri (1265-1321), se pliază cum nu se poate mai bine sensului lumii elenistice, personalităților istorice din acele vremuri, care și-au trăit viața într-o „splendidă cursă" pentru a realiza puntea de legătură între civilizația Orientului antic, spiritualitatea polisurilor grecești și a „Cetății eterne", murind apoi frumos, spre a intra în universalitate.

După cum se cunoaște, perioada elenistică este cuprinsă, temporal, între anii 336-30 î.Hr., respectiv, de la urcarea în tronul Macedoniei a tânărului împărat Alexandru cel Mare (336-323 î.H) și până la cucerirea Alexandriei de trupele romane sub conducerea lui Octavianus, Egiptul devenind astfel provincie a ultimei mari puteri a lumii vechi (30 î.Hr.).

În urma Războiului peloponeziac (431 - 404 î.Hr.), eveniment finalizat cu diminuarea drastică a puterii orașelor - state Atena și Sparta, altă dată celebre și impunătoare în toate componentele creației materiale sau spirituale antice, lumea elenă „obosită" de numeroase confruntări militare a permis exprimarea vertiginoasă, pe diverse planuri, a Macedoniei. Din punct de vedere istoriografic, prezentarea principalelelor coordonate care au favorizat o asemenea preluare, din mers, a suprematiei în zonele balcanice, mediteraneene și ale Asiei Mici, devine oportună.

La obținerea uluitoarelor succese macedonene, un rol important l-a avut regele Filip II (359-336 î.Hr.). Acesta a dat armatei și finanțelor vigoarea propriei marilor puteri. De asemenea, el a început în 351 î.Hr. cucerirea orașelor din Peninsula Chalicidică, înfruntând cu indiferență „filipicele" strălucitului orator atenian Demostene (384-322 î.Hr.), conducător al partidei antimacedonene, discursuri devenite cu timpul, prin conținut și realism,

elemente istoriografice. Ca urmare a victoriei lui Filip II la Cheroneea (august 338 î.Hr.) s-a instituit oficial hegemonia mecedoneană asupra Greciei. Prima măsură importantă a noului stăpân a fost înlocuirea formei de organizare statală a polisurilor cu aşa numitul Stat Teritorial, acţiune nu numai administrativă, ci şi politică, vizând mai ales distrugerea marelui spirit atenian, cu deosebire în domeniul istoriei.

Cunoscutul rege a instituit apoi, prin Congresul panelenic de la Corint (337 î.Hr.), generoasa „Pace generală“ în Grecia şi a declarat război Persiei. Nu a avut însă şansa să se confrunte direct cu această putere orientală, deoarece în 336 î.Hr. monarhul macedonean Filuip II a fost asasinat, tronul şi proiectele fiindu-i preluate de fiul său numit iniţial Alexandru III, în vârstă de numai 20 de ani. Acesta se născuse în 356 î.Hr. (precedând cu numai un an moartea lui Xenphon), în oraşul Krenides, devenit ulterior Philippoi, prima aşezare urbană din Grecia care a purtat numele unei personalităţi, respectiv al regilor macedoneni Filip.

Rezultatele militare ale tânărului Alexandru, discipol al lui Aristotel, au fost deosebit de rapide, surprinzând atât pe istoricii contemporani lui, cât mai ales pe cei din generaţiile următoare. El a constituit un imperiu imens, ce cuprindea teritorii de la Dunăre până în zonele meridionale egiptene şi de la marea Adriatică până în India de Nord. Istoria elenistică despre Alexandru cel Mare, numit uneori şi Makedon, este, în primul rând, o cronică a succesiunii bătăliilor sale încununate prin victoriile de la : Teba (octombrie 335 î.Hr.), Granicos (mai 334 î.Hr.), Issos (noiembrie 333 î.Hr.), Tyr (iulie 332 î.Hr.), Gurile Nilului (noiembrie 332 î.Hr.), Gaugamela (octombrie 331 î.Hr.), Bacteria (329 î.Hr.), Hydaspes din India (326 î.Hr.). Multe pagini ale acestei istorii sunt consacrate : prezentării „Falangei macedonene“, constituită din 9.000 de soldaţi care a format nucleul armatei imperiale, descrierii celor 18.000 km străbăturţi de oastea lui Alexandru cel Mare, punctării momentelor ce amintesc propunerea de pace a regelui persan Darius III (336-330 î.Hr.), respinsă categoric de cuceritor ca de altfel şi oferta de a se căsători cu fiica acestui renumit satrap al Orientului, ucis în iulie 330 î.Hr. De asemenea, istoricii etapei elenistice au consemnat „aventura“ armatei lui Alexandru cel Mare în traversarea Munţilor Hinducuş, necunoscuţi până atunci de greci sau mecedonieni, asediul de şapte luni al Tyrului, transbordarea peste Tigru şi Eufrat, atingerea râului Hyphasis, punctul cel mai estic al expediţiei (326 î.Hr.). Un loc important în aceste lucrări îl ocupă înemeierea a 70 de localităţi care îi poartă numele lui Alexandru Macedon, cea mai mare fiind Alexandria din Egipt (331 î.Hr.), căsătoria legendarului împărat cu mai puţin cunoscuta Roxana, fiica nobilului iranian Oxyartes din Sogdiana (328 î.Hr.), răzmeriţa soldaţilor săi ajunşi în Orientul îndepărtat (326 î.Hr.), constituirea a 10.000 de noi familii la Susa, prin stabilirea în această zonă persană a macedonenilor (324

î.Hr.) şi, cu totul deosebit, moartea fulgerătoare la 33 de ani în Babilon (13 iunie 323 î.Hr), a fondatorului celui mai întins stat al sfârşitului de mileniu. Din nefericire, majoritatea scrierilor din timpul vieţii lui Alexandru Macedon nu s-au păstrat în original deşi, lucru cunoscut, în campaniile sale a fost însoţit de mai mulţi învăţaţi.

Atât pe durata domniei lui Alexandru cel Mare, cât şi în vremea diadohilor, a existenţei regatelor Ptolemeilor (Egipt), Seleucizilor (Siria) şi Antigonizilor (Macedonia), istoria elenistică a fost dominată de autori greci, datorită mai ales faptului că limba oficială a rămas elina. Reamintim şi în asemenea context aspectul referitor la scăderea valorică a scrisului istoric imediat după Xenophon, până la Polybios. Cu toate acestea, elemente istoriografice se pot desprinde din naraţiunile diferiţilor autori, din lucrări literare sau filozofice.

Spre exemplu, între 404-336 î.Hr. când are loc tranziţia de la lumea elenă la cea elenistică, Filozofia a emis mai multe variante privind natura umană şi existenţa Statului Antic, teorii care pot interesa analiza istoriografică. Astfel, Socrate (469-399 î.Hr.), opozant al sofiştilor ce operau pe planul ideilor folosind (formal) raţionamente corecte, dar greşite în conţinut, a susţinut verbal (nu a lăsat nimic scris) „cunoaşterea de sine a omului", ceea ce, spunea filozoful, va aduce fericirea. Pe plan politic, Socrate a fost împotriva regimului democratic atenian. A apreciat spiritul geţilor privind viaţa lor viitoare, alături de zeul suprem Zalmoxis.

De asemenea, Platon (c. 427-347 î.Hr.) în lucrarea „Charmides" a susţinut, fiind adept al lui Socrate, regimul aristocratic, concepând statul ideal format din trei Caste : filozofii „conducători", gardienii „apărători", ambele privilegiate, agricultorii şi meseriaşii „producători", cu obligaţia întreţinerii grupurilor eletiste, fără a participa la adoptarea deciziilor. După Platon, sclavii nu făceau parte din stat. Relevăm faptul că în opera sa filozoful atenian aminteşte pe Zalmoxis ca fiind iniţial pământean, considerat „mare taumaturg" al geţilor, terapeut integralist, în sensul tămăduirii organismului uman prin tratarea părţilor componente, ceea ce „te face nemuritor".

Fără a pătrunde în „tainele" istoriei, marele filozof Aristotel (384-322 î.Hr.), numit şi Stagiritul, după oraşul natal Stagira, a elaborat idei şi lucrări apropiate ca sens analizei dezvoltării sociale din timpul său. Aşa de pildă, în „Politica" este adeptul statului sclavagist, în care puterea să o deţină „păturile mijlocii ale proprietarilor". Amintim, totodată, pentru verticalitatea sa de nuanţă istorică, pe Isocrate (436-338 î.Hr.), intelectual rafinat al Atenei, care a susţinut înlăturarea discordanţei dintre oraşele - state greceşti, ceea ce ar fi favorizat un alt curs al evenimentelor contemporane, mai ales în raport direct cu puterea persană. A intrat în istoria oratoriei prin discursurile consacrate polisului democrat, intitulate „Panegiric" şi „Panatenic".

Perioada de tranziţie spre Elenismul clasic nu excelează, aşadar, în lucrări istorice nuanţate, analitice. Ca ştiinţă, istoria este depăşită de celelalte muze, care îşi reflectă existenţa în creaţii ce oglindesc restructurarea social - politică, plasarea marilor proprietari în prim-planul vieţii economice, dispariţia spiritului elevat al polisurilor şi înlocuirea acestuia cu dorinţa de parvenire a „beneficiarilor ocazionali" de pe urma frământărilor în lumea greco-mecedoneană de la începutul secolului IV î.Hr. Treptat însă, istoria se va revigora, devenind un important factor al culturii elenistice.

Ca dovadă, autorul Theopompe, născut la Chios, a realizat în veacul dominat de faptele lui Alexandru cel Mare două opere importante pentru relansarea scrisului istoric : „Istoria elenică" şi „Istoria filipică". Prima dintre acestea încearcă să prezinte principalele momente din evoluţia Greciei clasice sclavagiste, fără a întruni însă valenţele unei lucrări de sinteză. Cea de a doua, aşa cum se arată şi în titlu, este consacrată perioadei ascensiunii macedonene pe timpul lui regelui Filip II, devenind mai mult o scriere biografică. Ambele conţin însă importante elemente istoriografice, care unite şi comparate cu alte surse documentare crează premisele unor concluzii asupra temelor aduse în discuţie. Monarhul amintit a cunoscut zone dunărene şi pontice, în încercarea sa de a ocupa coloniile greceşti şi pe autohtoni.

La rândul lui, Ephoros (408/405-334 î.Hr.), originar din Asia Mică, dar stabilit la Atena, a realizat „Istoria Universală", care se poate aşeza, tematic şi cronologic, în succesiunea operei lui Herodot. În paginile lucrării sale, Ephoros aminteşte şi faptul că „primii (locuitori) de lângă Istru sunt carpizii (Karpidai)", ceea ce presupune că autorul a vizitat aceste locuri sau a cules informaţii din alte surse.

Cu toate că în timpul domniei lui Alexandru cel Mare autorii au prezentat informaţii în care s-au referit prioritar la dinamica stăpânirii macedonene în Grecia şi în zonele Asiei, au existat uneori şi excepţii. Astfel, în anul 330 î.Hr., printr-o adevărată simbioză istorico-geografică, a apărut lucrarea „Despre ocean", prezentând însemnările în călătorie în Atlanticul de Nord scrise de Pytheas din Massalia. Explorând coastele occidentale spaniole şi arhipeleagul britanic, acest navigator a fost primul grec care a formulat exact teoria mareelor.

Datorită victoriilor sale răsunătoare, Alexandru Macedon a intrat foarte repede în istoria timpului, dar a devenit „epicentrul tematic" mai ales pentru lucrările scrise în secolele următoare. În asemenea context, este oportun să precizăm că marea cultură elenistică, inclusiv cea cu valoare istoriografică, s-a creat nu atât în vremea Imperiului Macedonean, ci după dispariţia acestuia, atunci când caracterul cosmopolit era manifestat plenar prin interferenţa elementelor specifice diferitelor popoare. Principalele centre au devenit acum

Alexandria, Syracuza, Pergam, Antiohia şi Rodhos. Locul Atenei, care a strălucit în secolul V î.Hr., este preluat de Alexandria, capitala Ptolemeilor.

De-alungul secolelor III-II î.Hr. Alexandria a devenit cel mai reprezentativ centru al culturii şi ştiinţei elenistice, dominat însă de învăţaţi greci. Aici au creat numeroşi poeţi, matematicieni, filozofi, astronomi, medici, geografi şi istorici, alături de cei ce trăiau încă la Atena. Amintim câteva nume înscrise ariei de exprimare a culturii elenistice : Menandru (342-292 î.Hr.) autor de comedii, Theokritos (c. 315-250 î.Hr.), poet grec originar din Sicilia, Aristarh din Samothrace (c. 215-143 î.Hr.), critic şi filolog alexandrin, analist al unor texte din Homer, Hesiod, Alceu şi Pindar, filozofii Diogene din Sinope (c. 412-323 î.Hr.), Epicur (341-270 î.Hr.) şi Zenon din Citium (c. 336-264 î.Hr.), întemeietor al stoicismului, termen derivat de la cuvântul Stoa (portic, galerie), matematicienii Arhimede din Syracuza (287-212 î.Hr.), Eukleides (Euclid) din Alexandria (sec.III î.Hr.) şi Eratosthenes din Cirene - Africa (c. 275-195 î.Hr.), la care putem adăuga mai mulţi arhitecţi, pictori sau sculptori, aşa cum este Lysip (c. 370-324 î.Hr.) cel ce îl va imortaliza în renumitele portrete (busturi) pe marele Alexandru Macedon.

O astfel de enumerare se înscrie în cadrul prezentării unor preocupări ce au vizat şi alte componente ale spiritului elenistic. Printre acestea amintim edificarea în Alexandria a celebrului Museion, cea mai mare instituţie de cultură, având şi o impresionantă bibliotecă, fondul său de manuscrise ridicându-se la peste 500.000 de exemplare. De asemenea, aici a fost tradusă din ebraică, în limba greacă, varianta primară a „Vechiului Testament". Toate sunt importante elemente istorice.

În secolul III î.Hr. s-a scris în Egiptul elenistic romanul popular „Alexăndria", autorul fiind necunoscut. Evocă, folosind deseori elemente miraculoase , fantastice, figura şi viaţa lui Alexandru cel Mare. Ulterior, textul grecesc a ajuns în toată Europa, la români fiind tradus târziu, prin filieră sârbească (1620), colecţia „Codex Neagoeanus". Variante ale ideilor din această lucrare au intrat în folclorul şi onomastica populară. Deşi naraţia nu excelează ca structură istoriografică, totuşi, în succesiune temporală „Alexăndria" rămâne printre primele opere ale secolului III î.Hr. păstrate până astăzi, referitoare la eroul evocat.

Cel mai imortant istoric al elenismului este Polybios (203-120 î.Hr.), de origine grec, născut la Megalopolis. A realizat „Istoria Universală", compusă din 40 de cărţi din care s-au păstrat integral primele cinci, iar fragmentar celelalte părţi ale acestei vaste opere. Deşi a atribuit soartei umane un rol important în derularea istoriei generale, totuşi, Polybios s-a lansat deseori în analiza cauzelor şi a urmărilor diferitelor evenimente, ceea ce îl apropie ca tematică de Herodot şi Ephoros, iar ca rigoare ştiinţifică de Thucydides. Opera

sa cuprinde etapa dintre cel de-al doilea război punic (218-201 î.Hr.)* şi transformarea Greciei în provincie romană (146 î.Hr.).

Viaţa şi activitatea marelui istoric se suprapun, în măsură considerabilă, cu extensia dincolo de Italia a statului republican roman. Elenismul se va prăbuşi atunci treptat, iar Polybios a fost contemporan cu o bună parte a evenimentelor ce au favorizat un asemenea fenomen universal, plasându-se la interferenţa istoriei greceşti cu istoria romană.

Începând cu Polybios, intelectualii de origine şi limbă elină vor intra sub influenţa spiritulităţii romane, adaptându-se în cea mai mare parte noilor condiţii specifice acelor vremuri. Deseori scrierile lor au fost elaborate în interesul măreţiei „Cetăţii Eterne", ale opulenţei aristocraţiei romane şi al succeselor militare tot mai răsunătoare obţinute pe diverse coordonate geografice. Exemplul lui Polybios este edificator. Luat ostatec de romani, el a devenit prototipul celor dornici de libertate, care însă au sfârşit prin a se conforma, în majoritatea cazurilor, cerinţelor noilor stăpâni.

Ca istoric experimentat, el a analizat atent cauzele ce au favorizat ridicarea explozivă a Romei, extensia teritorială a acesteia, ajungând astfel la concluzii definitorii, în sensul că fenomenul s-a datorat, în primul rând, decăderii lumii greceşti şi elenistice, incapabilă să se opună cu succes noilor structuri politice şi militare. De asemenea, conferă un anumit rol şi întâmplării, potrivit căreia „destinul participă continuu la luptele omenirii". Coroborând realitatea istorică şi intervenţia factorilor adiacenţi, autorul aduce realitatea romană într-o situaţie privilegiată „întrucât contemporanii pot doar s-o privească uimiţi, iar urmaşii nu vor ajunge niciodată s-o întreacă".

Opera lui Polybios a fost elaborată totuşi, pornindu-se de la un sistem riguros de principii ştiinţifice. Printre acestea amintim : analiza critică a lucrărilor scrise în etapele precedente, accentuarea cauzelor, pretextelor şi urmărilor evenimentelor istorice, evidenţierea rolului legilor fundamentale într-un stat, prezentarea calităţilor guvernamentale, identificarea conexiunilor dintre fenomenele social-politice şi cele din natură.

În ceea ce priveşte primul dintre aceste principii, Polybios se înscrie în sfera istoriografiei analitice şi nu în cea enunţiativă, apelând frecvent la „critica istoriei" elaborate anterior. De aceea, pentru a-şi definitiva opera, el a călătorit pe urmele derulării evenimentelor precedente, a lecturat scrierile antecesorilor săi, a purtat discuţii cu factori oculari şi a sistematizat concluziile pe care le-a desprins direct asupra momentelor ce s-au interferat cu viaţa personală.

Referindu-ne la următorul principiu, Polybios, ca şi Thucidides, a declarat deseori că doreşte să respecte şi să slujească întrutotul adevărul, evitând astfel elaborarea unei „istorii povestite", în favoarea celei ce se bazează

* Confruntarea militară dintre Roma şi Cartagina, pentru supremaţia în zona occidentală a Mării Mediterane, s-a derulat prin aşa numitele „războaie punice" (264-241 î.Hr. ; 218-201 î.Hr. ; 149-146 î.Hr.).

pe ilustrarea cauzalităţii, pe rezolvarea formulei specifice acestui demers, în sensul de a răspunde „CUM, CÂND ŞI DIN CE MOTIV“ s-au declanşat, derulat şi finalizat anumite evenimente. Pentru cei ce l-au urmat, s-a impus astfel concluzia constituirii unei adevărate metodici a viitoarelor opere istorice „robuste, pragmatice, globale, de amploare“.

Un aspect interesant din punct de vedere al analizei fenomenologiei proprii etapei temporale a elaborării operei polybiene, îl constituie aducerea în prim plan a Constituţiilor. Legile fundamentale reprezentau, în statul roman, cadrul optim în care se înscriau raporturile cu cetăţenii, cu instituţiile specializate sau cele dintre diferitele categorii economice, militare şi sociale. De aceea, marele istoric a considerat Constituţiile ca fiind „cea mai însemnată cauză a reuşitei oricărei acţiuni“. Tipurile de guvernare se împart, după Polybios în două mari structuri: cele bune, adică, monarhia, aristocraţia şi democraţia, respectiv, cele rele, citându-se tirania, oligarhia şi olocraţia („tirania mulţimii“). Făcând apel la situaţia întâlnită în istoria antică, autorul a atras atenţia că uneori monarhia poate deveni tiranie, aristocraţia se transformă în oligarhie, iar democraţia tinde să ajungă olocraţie. Pentru a se evita asemenea „translaţie“, se sugera oportunitatea creşterii rolului statului ca element de echilibru social-politic, în care sens era luată ca model Roma.

În scrierile sale, Polybios a amintit cititorilor că polisurile greceşti, în evoluţia lor, s-au apropiat din realităţile din natură, în sensul că după constituirea acestora, a urmat o perioadă de înflorire, apoi s-a făcut vizibilă decăderea şi pierderea definitivă a prestigiului. Voit sau nu, prezentarea nor asemenea realităţi elene şi elenistice ilustra atitudinea proromană a autorului „Istoriei Universale“. Este relevant că Polybios şi-a arătat simpatia faţă de confraţii pasionaţi pentru cunoaşterea trecutului popoarelor. Le recomanda însă prioritar, analiza ansamblului fenomenelor din interiorul cărora să departajeze apoi caracterul particular al evoluţiei anumitor zone geo-istorice.

Prin întreaga sa operă şi atitudine civică, Polybios se înscrie, indiscutabil, în pleiada istoricilor care au contribuit la îmbogăţirea istoriografiei generale, asigurând ilustrarea selectivă a realităţilor precedente vieţii lor, dar mai ales a celor din etapele cunoscute nemijlocit, componente ale elenismului. Este considerat întemeietorul istoriografiei pragmatice.

Literatura şi a altor autori din această perioadă care au elaborat lucrări în limba elină, abordând însă fenomenologie romană prezintă interes istoriografic. Ca expresie a „topirii“ treptate a spiritului grec şi elenistic în marea cultură latină, amintim numele ultimului enciclopedist antic originar din Peninsula Balcanică, Poseidonis din Apameia (135-51 î.Hr.). Opera sa a apărut între anii 70-65 î.Hr., când o bună parte a acestei zone era deja transformată în provincii romane, iar tradiţia politică, militară şi culturală a polisurilor se dovedea tot mai mult a fi ignorată.

Transferul tematic spre Italia antică devne elocvent şi în preocupările lui Diodor din Sicilia (c. 80-21 î.Hr.). El a realizat în anul 25 î.Hr. scrierea de factură universală intitulată „Biblioteca istorică" structurată pe 40 de cărţi, din care 15 s-au păstrat integral. A încercat să surprindă evoluţia lumii vechi până la războaiele purtate de Iulius Caesar în Gallia (58-51 î.Hr.). Bazată în mare măsură pe lucrări anterioare, opera lui Diodor din Sicilia ne apare astăzi, comparativ cu alte scrieri pe aceeaşi temă, ca o prezentare „punctuală" a evenimentelor istorice, de factură enciclopedistă, lipsind în cea mai mare măsură analiza aprofundată a evenimentelor.

El a făcut referiri şi la zonele locuite de geţi, amintind pe Dromichaites „basileus al tracilor", care i-a învins între anii 300-290 î.Hr. pe Agathocles şi pe tatăl acestuia, Lysimach, diadoh al Thraciei cucerite de macedonieni. Căzut prizonier, Lysimach a fost cruţat de furia războinicilor învingători prin intervenţia regelui Dromichaites. Acesta, spune Diodor din Sicilia, i-a lămurit pe ostaşii săi „că este bine să-l cruţe pe bărbatul captiv ... care se va arăta recunoscător celor ce i-au dăruit viaţa".

Deşi era de origine grec şi a slujit elenismul o bună parte a vieţii sale, totuşi, Dionysos din Halicarnas (sec. I î.Hr. - sec. I d.Hr.) devine un important istoric al Cetăţii eterne. A publicat valoroasa lucrare „Antichităţi romane", formată din 20 de cărţi păstrată însă fragmentar. Prezintă evoluţia oraşului stat de pe Tibru de la întemeiere, până în anul 266 î.Hr. Coroborată cu alte descrieri, opera acestui autor constituie o componentă fundamentală a istoriografiei privitoare la reşedinţa oficială a primului regat din Peninsula Italică.

Spre sfârşitul elenismului şi începutul romanităţii, ca un corolar al interferenţei de secole şi milenii, a trăit Strabon din Amaseia (63 î.Hr - 19 d.Hr.), cel ce a lăsat posterităţii lucrarea „Geographia", structurată pe 17 cărţi. Redactarea operei s-a încheiat în anul 18 d.Hr. Este cnsiderată cea mai imortantă scriere a antichităţii cu această tematică, dovadă concludentă a posibilităţii de conlucrare dintre cele două obiecte de studiu, istoria şi geografia. În cartea a VII-a, Strabon prezintă anumite detalii referitoare la limba geto-dacilor, cu privire la Zalmoxis, Burebista şi Deceneu, precum şi la Muntele Sfânt Cogaionon, ceea ce demonstrează integrarea spaţiului nostru tradiţional în istoria universală a lumii vechi, în spiritualitatea şi în raporturile cu ampla lume a timpului dominat de Iulius Caesar şi Octavianus Augustus.

Traseul istoriografic elenistic se finalizează în mare măsură cu aceste opere ce oglindesc trecerea pe sub marele arc de triumf spre totala izbândă a romanităţii.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

SCENE ICONOGRAFICE CONSTANTINOPOLITANE ÎN PICTURA BISERICII SFÂNTUL NICOLAE DIN CURTEA DE ARGEȘ

ION BICA

Între monumentele de artă ce împodobesc orașul Curtea de Argeș, sediul primei capitale a statului feudal Țara Românească, se înscrie și Biserica Domnească, cu hramul Sfântul Nicolae, expresie a influenței artei bizantine în spațiul legendar al meleagurilor argeșene.

Lucrările pentru înălțarea grandiosului edificiu ecleziastic, începute încă din vremea lui Basarab I, au fost definitivate în răstimpul relațiilor strânse, întreținute de fiul acestuia, Nicolae Alexandru (1352-1364) cu Patriarhia de Constantinopol și cu Ierarhul bizantin, Iachint de la Vicina, în vederea înființării Mitropoliei Ungrovlahiei[1]. Locașul de rugăciune, construit pentru trebuințele spirituale ale vremii respective[2], depășește, după opinia specialiștilor în domeniul artei feudale, nivelul popular, destul de răspândit în lumea bizantină, ceea ce a impus ideea includerii lui „în rândul ctitoriilor princiare, de origine aulică“[3]. Indiferent de soluționarea discuțiilor, provocate

---

[1] Pentru problema subliniată de noi, vezi următoarea bibliografie: N. Constantinescu, **La résidence d'Argeș des voivodes roumains des XIIIe et XIVe siècles. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques**, în „Revue des études du sud-est européen“, VIII (1970), 1, p. 5-31; **Idem, Curtea domnească din Argeș, probleme de geneză și evoluție**, în „Buletinul monumentelor istorice“ (=BMI, mai departe), XL (1971), 3, p. 14-23; Constantin C. Giurescu, **Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei**, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVII (1959), 7-10, p. 678-680; Preot Prof. dr. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, ediția a II-a, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 256-259.

[2] Unii dintre istorici – P. Chihaia, R. Theodorescu, Maria Ana Musicescu, M. Păcurariu – consideră astăzi că lăcașul Bisericii domnești a reprezentat, până în jurul anului 1439, sediul Mitropoliei Ungrovlahiei. În acest sens, vezi: Pavel Chihaia, **Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab**, în vol. „Din cetățile de scaun ale Țării Românești“, Ed. Meridiane, București, 1974, p. 59; R. Theodorescu, **Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)**, Ed. Academiei Române, București, 1974, p. 285-286; Maria Ana Musicescu, **Bizanțul și arta Țărilor Românești (sec. XIV – prima jumătate a secolului XV)**, BMI, XL (1971), 3, p. 6-7; Preot Prof. dr. Mircea Păcurariu, op. cit., p. 259-260.

[3] Maria Ana Musicescu, op. cit., p. 7.

de stablirea exactă a perioadei când a fost terminată pictura interioară[4], cert este însă pentru noi astăzi, că aceasta reprezintă o mărturie clară a prezenței influențelor artei bizantine, specifică renașterii culturale din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Pe baza acestor documente artistice, Ana Maria Musicescu consideră că pictura de la Biserica domnească constituie „cea mai nordică expresie a stilului paleolog în sud-estul european"[5].

Această mișcare artistică bizantină, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de renașterea paleologă, a luat ființă după opera de redresare și consolidare înfăptuită de Mihail al VIII-lea (1261-1282), întemeietorul dinastiei Paleologilor. În timpul domniei fiului acestuia, Andronic al II-lea (1282-1328), pictura și umanismul au început să înflorească, atât în capitala imperiului, cât și în alte centre ale lumii bizantine. Între elementele caracteristice picturii din această perioadă se află gustul dezvoltat pentru narațiune, ceea ce a contribuit la sporirea numărului personajelor și la tratarea unor subiecte noi, împrumutate nu numai din textul evanghelic, ci și din viața Sfintei Fecioare Maria, Imnul acatist sau viețile sfinților. Cel mai reprezentativ ansamblu de mozaicuri din epoca lui Andronic al II-lea, care scoate în evidență trăsăturile de bază ale artei paleologice, este cel din biserica Chora, în Constantinopol, astăzi moscheea Kahrie-Djami. Această lucrare a fost executată din îndemnul și cu cheltuiala logotetului și umanistului bizantin Theodor Metochites, între anii 1315-1320[6].

Toți specialiști în domeniul artei, români sau străini, care în lucrările lor au făcut referire la pictura existentă în Biserica Domnească – I. Mihail[7], Orest Tafrali[8], Virgil Vătășianu[9], I.D. Ștefănescu[10], Răzvan Theodorescu[11], Ana

[4] V. Vătășianu crede că zugravii au lucrat aici prin anii 1350-1352, D. Onciu și Gr. Ionescu atribuie terminarea picturii lui Radu I (1374-1389), iar Maria Ana Musicescu împărtășește opinia că definitivarea picturii s-a făcut în deceniul al șaptelea al secolului al XIV-lea. În acest sens, vezi: D. Onciu, **Anul morții marelui Basarab Voevod**, în „Buletinul comisiunii monumentelor istorice" (=BCMI, mai departe), X-XVI (1917-1923), p. 104; Grigore Ionescu, **Arhitectura în România**, I. De la orânduirea comunei primitive până la sfârșitul secolului al XVI-lea, Ed. Academiei Române, București, 1963, p. 32; Virgil Vătășianu, **Istoria artei feudale în Țările Române**, I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului, Ed. Academiei Române, București, 1959, p. 389; Maria Ana Musicescu, **Relations artistiques entre Byzance et les pays roumains (IV-XVe s)**, în „Actes des XIVe Congrès International des études byzantines, vol. IV, Bucarest, 1974, p. 520.

[5] Maria Ana Musicescu, **Bizanțul și arta...**, p. 7.

[6] Pentru acest proces artistic, vezi: Charles Diehl, **Manual d'art byzantin**, deuxième édition revue et augmentée, tome seconde, Paris, 1926, p. 793-801; Charles Delvoye, **Arta bizantină**, traducere de Florica-Eugenia Condurachi, vol. II, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 216-225; Viktor Lazarev, **Istoria picturii bizantine**, traducere de Florin Chirițescu, vol. III, Ed. Meridiane, București, 1980, p. 5-22.

[7] I. Mihail, **Pictura Bisericii domnești din Curtea de Argeș**, BCMI, X-XVI (1917-1923), p. 174.

[8] O. Tafrali, **Monuments byzantins de Curtea de Argeș**, Paris, 1931, p. 146.

[9] V. Vătășianu, **op. cit.**, p. 373-374.

[10] I.D. Ștefănescu, **La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIXe siècle**, Paris, 1932, p. 65.

[11] Răzvan Theodorescu, **Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400)**, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 185.

Maria Musicescu[12], Daniel Barbu[13], Charles Diehl[14], Louis Bréhier[15], Charles Delvoye[16] – au subliniat asemănarea, uneori, aproape întru totul, cu mozaicurile din monumentul constantinopolitan, mai sus menţionat. Pe baza acestor similitudini, P. Underwood, istoricul de artă care a cercetat în ultimele decenii mozaicurile de la Chora, a emis opinia că ceea ce lipseşte din iconografia monumentului constantinopolitan poate fi completat cu unele date păstrate la Biserica Sfântul Nicolae din Curtea de Argeş. Plecând de la aceste constatări, P. Underwood este de părere că unul dintre zugravii, angajaţi pentru împodobirea locaşului de rugăciune, ar fi cunoscut „de visu" mozaicurile de la Chora[17].

Influenţele artistice constantinopolitane au pătruns în spaţiul nord-dunărean prin intermediul Serbiei[18], care atinge, din punct de vedere artistic, o culme în vremea îndelungatei domnii a lui Milutin (1282-1321)[19].

În afară de prezenţa unor scene ca: Înmulţirea pâinilor, Trădarea lui Iuda, Batjocorirea lui Iisus, Drumul crucii, Adormirea Maicii Domnului, destul de răspândite în pictura bizantină, pe peretele de miazăzi al Bisericii Sfântul Nicolae se află pictate, la fel ca la Chora, patru tablouri, a căror compoziţie redă evenimentele petrecute anterior naşterii Mântuitorului Iisus Hristos[20]. Dintre acestea, tabloul ce înfăţişează „Recensământul în faţa guvernatorului Quirinus (Luca, II, 1-5), a atras atenţia cercetătorilor. Din consultarea literaturii de specialitate am constatat că această pictură, destul de rar întâlnită în arta bizantină[21], este unică în ţara noastră[22]. Tabloul din Biserica domnească are următoarea compoziţie: guvernatorul Quirinus este bogat înveşmântat cu cingătoare brodată cu mărgăritare, purtând o pelerină, prinsă la gât, cu o agrafă. Acesta stă pe un scaun înalt iar în spatele lui se află un ostaş cu o lance în mână. Sfânta Fecioară Maria şi Dreptul Iosif stau în picioare, în timp ce un

---

[12] Maria Ana Musicescu şi Grigore Ionescu, **Biserica domnească din Curtea de Argeş**, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 21.

[13] Daniel Barbu, **Pictura murală din Ţara Românească în secolul al XIV-lea**, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1986, p. 50-51.

[14] Charles Diehl, **op. cit.**, p. 831-834; Vezi şi Preot Ion Bica, **Biserica domnească din Curtea de Argeş în opera bizantinologului Charles Diehl**, în „Buletinul ştiinţific. Seria Teologie", Piteşti, 2 (1997), în curs de apariţie.

[15] Louis Bréhier, **Civilizaţia bizantină**, traducere de Nicolae Spincescu, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994, p. 427-428.

[16] Charles Delvoye, **op. cit.**, p. 248-249.

[17] Paul A. Underwood, **The Kahrie-Djami**, I, New-York, 1966, p. 11-12 apud Maria Ana Musicescu şi Grigore Ionescu, **op. cit.**, p. 22.

[18] Charles Diehl, **op. cit.**, p. 833; P.P. Panaitescu, **Inscripţiunile religioase greceşti de la biserica domnească**, BCMI, X-XVI (1917-1923), p. 170; V. Vătăşianu, **op. cit.**, p. 388; Gr. Ionescu, **op. cit.**, p. 40; R. Theodorescu, **op. cit.**, p. 186; Maria Ana Musicescu, **Bizanţul şi arta** ... p. 6-7.

[19] Maria Ana Musicescu, **op. cit.**, p. 6.

[20] I. Mihail, **op. cit.**, p. 174.

[21] Charles Diehl, **op. cit.**, p. 833.

[22] I.D. Ştefănescu, **Iconografia artei bizantine şi a picturii bizantine româneşti**, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1973, p. 93.

funcţionar le înscrie numele pe un rotulus desfăşurat[23]. Scena este însoţită, similar celei de la Chora, de textul evanghelic de la Luca II, 4-5, scris în greceşte, însă având mai multe greşeli de ortografie[24]. Cu unele mici deosebiri – desfăşurarea mai restrânsă, scribul reprezentat printr-un personaj mai tânăr – scena de la Argeş este considerată a fi o copie fidelă a mozaicului de la Chora[25]. Nu putem trece mai departe fără a semnala la acest capitol al diferenţelor, prezenţa în tabloul de la Biserica domnească a unui amănunt „care nu se potriveşte cu măsura artei religioase şi cu arta bizantină“[26]. Astfel, constatăm că artistul de la Argeş, dorind a se conforma textului evanghelic, care spune că Sfânta Fecioară era „însărcinată“ (ἐγκύω)[27], a reprezentat-o cu trăsăturile vizibile ale apropiatei sale maternităţi[28], detaliu ce lipseşte la Chora.

Tentaţi de faptul că marea majoritate a inscripţiilor sunt scrise în limba greacă[29], unii dintre istorici – Charles Diehl[30], Charles Delvoye[31], Louis Bréhier[32] – au considerat că zugravii au fost bizantini. Alţi cercetători însă – V. Lazarev[33], P.P. Panaitescu[34], V. Vătăşianu[35], R. Theodorescu[36], V. Drăghiceanu[37], Gr. Ionescu[38], Maria Ana Musicescu[39] – pe baza mai multor considerente – unele greşeli ortografice în textele greceşti, prezenţa inscripţiilor slave în pronaos[40] – sunt de părere că meşterii n-au putut să provină decât dintr-un centru artistic de importanţă secundară al lumii bizantine, situat undeva, în Serbia sau Macedonia (Tesalonic).

Biserica domnească din Curtea de Argeş ascunde şi conservă mărturii artistice, care reprezintă o dovadă incontestabilă a legăturilor dintre societatea feudală românească şi civilizaţia bizantină.

---

[23] Pentru descrierea tabloului, vezi: O. Tafrali, **op. cit.**, p. 147; I.D. Ştefănescu, **op. cit.**, p. 93; Idem., **La peinture religieuse ...** p. 46.
[24] P.P. Panaitescu, **op. cit.**, p. 146.
[25] I.D. Ştefănescu, **Iconografia artei bizantine...**, p. 93; V. Vătăşianu, **op. cit.**, p. 374.
[26] I.D. Ştefănescu, **op. cit.**, p. 93.
[27] Luca, II, 4-5: „Ca să se înscrie împreună cu Maria, cea logodită cu el, care era însărcinată“ (ἀπογιαψασθαι σύυ Μαινά, ε эή ἐμνησιευμένη αὐзω οὐσῃ ἐγκύω). În acest sens, vezi: **Biblia sau Sfânta Scriptură**, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988; **The Greek New Testament**, edited by Kurt Aland, Mathew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger and Allen Wirgren, United Bible Societis, 1979.
[28] I. Mihail, **op. cit.**, p. 176; O. Tafrali, **op. cit.**, p. 146; I.D. Ştefănescu, **op. cit.**, p. 93.
[29] P.P. Panaitescu, **op. cit.**, p. 161.
[30] Charles Diehl, **op. cit.**, p. 833.
[31] Charles Delvoye, **op. cit.**, p. 248-249.
[32] Louis Bréhier, **op. cit.**, p. 427.
[33] Viktor Lazarev, **op. cit.**, p. 78.
[34] P.P. Panaitescu, **op. cit.**, p. 170.
[35] V. Vătăşianu, **op. cit.**, p. 388.
[36] R. Theodorescu, **op. cit.**, p. 186.
[37] V. Drăghiceanu, **Curtea domnească. Note istorice şi arheologice**, BCMI, X-XVI (1917-1923), p. 76.
[38] Grigore Ionescu, **Curtea de Argeş. Istoria oraşului prin monumentele lui**, Bucureşti, 1940, p. 37.
[39] Maria Ana Musicescu, **op. cit.**, p. 7.
[40] V. Brătescu, **Inscripţiile slave religioase din Biserica domnească de la Curtea de Argeş**, BCMI, X-XVI (1917-1923), p. 190-192.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

ICOANA ŞI PARADIGMA FEMINITĂŢII

VICTOR ANTIPA

Emaciat de frisonul eternităţii ratate, macerat de rămăşiţele, de sechelele păcatului originar, trupul omenesc şi, împreună cu el, întreaga natură, cad, pentru iconografia ortodoxă, într-o subiacenţă notorie. Faniile lor vor fi determinate teleologic, către slujirea vizualizării eschatologice a sacrului. Orice jubilaţie a profanului nu este, aici, pasabilă, divagaţia pe aceste traiectorii fiind, automat, etichetată drept perfidă devianţă, drept vicioasă derogare de la autenticitate. Şi totuşi, singura posibilitate de a acroşa suprasensibilul într-o variantă vizibilă rămâne aceea a utilizării obnubilantei materialităţi. De aceea imagologia sacră antropologică, par excelence, este coagulată în jurul unui centru teandric, cu speranţa, mărturisită sau nu, de a repune în vigoare primordiala demuth (asemănare). Însă umanitatea este, în această contextualitate, doar mijloc, doar superb instrument epifanic, nu scop în sine, imediat şi ultim, deşi, paradoxal, recuperarea, mântuirea ei se urmăreşte în cele din urmă.

Ca rumoare biologică a omenescului, corpul acceptă obsecvios autoritatea unor exigenţe compacte, dezalienante, care-l detaşează neâncetat de propensiunea sa falimentară, omologabilă maculării adamice. El, corpul, este primul ce resimte aceste urmări deformate, incurabile din perspectiva eşuantei sale autonomii. De la neprihănirea proximităţii divine se vede aruncat în condiţia precară de putrescibil inexorabil. O alterare inevitabilă care îl face să-şi îndrepte elanurile evanescenţei sale asumate în direcţia conştientizării inconsistenţei, a preformalului, a amorfului anodin la care recurge ca la un paleativ dezastruos, devastant şi obscen până la marginea suferinţelor inutile.

Creat în ziua a VI-a, omul, ca fiinţă personală, este gândit drept culme şi „telos“ al Genezei. Este făcut de Dumnezeu însuşi cu mâinile Sale: Logos-ul şi Pneuma, după cum ne învaţă Sf. Irineu al Lyonului. Omul are nevoie de afirmarea aspectului personal (al „prosopon“-ului) al Dumnezeirii deja reunită treimic – „Să-l facem om după chipul şi asemănarea noastră“ (beţal menu kidemutenu). Deci, după pattern-ul care l-a plămădit. Dacă toate părţile lumii au apărut prin porunci („Să fie lumină !“ etc.) doar omul apare din „reflectarea“

lui Dumnezeu ca totalitate liberă, din intervenţia Sa directă, căci omul nu este de specia particularului, ci a întregului, având ca destin irezistibil apropierea holistică.

Sf. Grigore din Nazians explică prezenţa în om a unei „părticele din Dumnezeu", prin aceea că harul necreat este implicat în mod nemijlocit în facerea omului. Prin suflarea lui Dumnezeu sufletul primeşte viaţă şi har, astfel prezenţa Sf. Duh legitimându-se ca principiul real al existenţei noastre, nesuperfetate. Dar omul este şi ipostas al cosmosului, fie el o „natura naturata" sau o „natura naturans", fiindcă ambele denominaţiuni surprinde emergenţele lor trupeşti. Ameninţarea incorigibilului există încă din această fază chiar, e drept, ispita contestării germinând în stare amiotică, abia. Această afecţionare o amplifică episodul creării Evei („un ajutor asemenea lui" – Adam), a femeii absolute, fiinţă de aceeaşi natură cu el.

După inducerea unui somn extatic în tânărul om, femeia va fi construită printr-o celestă chirurgie, din cea mai intimă parte a lui Adam – „coasta" sa simbolizând, în fapt, inima (leb-ebr., kardia-gr. – evreii considerau că gândim cu inima, esenţializând-o în felul acesta). Eva este deci, „consubstanţială" cu Adam – „Os din oasele sale şi carne din carnea sa". Purcederea Evei urmează paradigma universală a purcederii Sf. Duh din Tatăl, ceea ce echivalează atât cu afirmarea unităţii naturii cât şi a pluralităţii persoanelor. Căci Eva este deosebită de Adam (superb arhetip dialodal, deci, democratic), şi totuşi, de aceeaşi natură cu el. Cea care doreşte şi înfăptuieşte polarizarea primordială, izvor al diversităţii deconcertante a speciei umane. Tot ea impune egalitatea expurgată de orice detritus identitar, femeia nefiind inferioară celui din care purcede, bărbatului, după cum nici Sf. Duh nu este inferior Celui din care purcede, Tatăl. Totuşi, acest soi de devenire îi induce Evei o specifică „labilitate duhovnicească" care, potrivit părintelui Stăniloae este responsabilă de acceptarea ispitei de a „căuta şi o plăcere în cele materiale". „Poate că ei îi plac cele ce se văd mai mult decât bărbatului..." conjecturează pertinent acelaşi remarcabil teolog („7 dimineţi cu părintele Stăniloae" – convorbiri cu Sorin Dumitrescu, Ed. Anastatsia, p. 130).

Femininul postulează o variantă eficace şi sigură a redempţiunii. Fuga instinctivă de catastrofic şi tragic l-a îndemnat pe om să-i decripteze morfologiile metafizice. Într-un prim simbolism al Apelor se regăsea interfaţa epifanică a acelui ireproşabil ce nu se epuiza niciodată comunicându-ni-se.

Astfel deificat, principiul feminin se încerca să fie abordat prin riturile orgiastice, sperându-se în facilitarea unei regresiuni eliberatoare în inform şi virtual.

Ca religie care maturizează arhaicele intuiţii ale divinului, creştinismul deliberează intens pe tema feminităţii. Cuvântul spirit (ruach-ebr.) este de genul feminin. La fel şi în aramaică, limba vorbită de Christos.

În Evanghelia apocrifă a evreilor, gnosticismul vehiculează cu expresia – „mama mea, Duhul Sfânt“ rostită de Mântuitor. Aceeaşi sintagmă o întâlnim şi la Origen. În greceşte πνευμα desemnează tot pe cea de-a treia persoană a Treimii.

Cuvântul Setuagintei este în relaţie de sinonimie cu sanscritul prana ce denumeşte suflul ca forţă vitală. De altfel, Duhul Sfânt este simbolizat grafic, fie ca flacără păgorâtoare (vezi icoana Rusaliilor, Glossolalia, Cincizecimea sau, câteodată, Buna Vestire), fie ca porumbiţă (vezi icoanele Botezului Domnului sau a Bunei Vestiri). Această din urmă reprezentare este asociată cu marile divinităţi mediteraneene: Potinia cretană, Ishtar, Deruto, Mytilla, Afrodita, desemnând puterea şi influenţa emergente. „Emanaţie a zeiţei, porumbiţa e spiritul care sanctifică toate fiinţele şi obiectele pe care se aşează, iar posesiunea divină se exercită prin intermediul ei“. (G. Glotz – „La civilisation egeenne“, Paris, 1952, p. 285). Lui Zeus, hrana, ambrozia îi este adusă tot de porumbiţe. Apocrifele o descriu pe Maica Domnului în templu hrănită fiind de îngeri. Asemănătoare este situaţia Sf. Ilie pe care, în pustiul renunţării la sine şi lume, îl alimentează un corb. Icoanele notează cu scrupulozitate şi savoare autentică aceste conotaţii extra ordinare.

Campat în omenesc, acest versant al realităţii inebranlabile iscă probleme aparte pentru economia dogmatică a creştinismului. Încă Fericitul Augustin sesiza calitatea deplorabilă, pacotilul femeii, nerecunoscându-i statutul de „chip al lui Dumnezeu“ (ţelem – ebr.). Iar în catolicitatea occidentală, pe la 1555 se dezbătea încă teza recriminatorie – „muliers homines non sunt“, de unde decurgea, cu necesitate, o consecuţie de genul – femeile nu sunt adevărate fiinţe umane sau una precum – femeile aparţin altei specii subalterne. Islamul vehiculează şi acum cu un demers analog.

Aceeaşi propensiune se întâlneşte şi în tradiţia extrem-orientală. Aici nu se repartizează nici un loc femeilor în Pământul Pur (Paradisul). Femeile vrednice de un atare acces la incoruptibil sunt, mai întâi, „renăscute“ ca bărbaţi.

O asemănătoare orientare este depistabilă, fără estruozitate, şi la Platon. In Timaios el spune că prin regresiune (adică prin identificarea principiului spiritual cu elementul sensibil) un bărbat, în loc să se întoarcă la entitatea uranică din care provenea reapare pe pământ în condiţia inferioară şi blamabilă de femeie. Iar, pentru a reveni la creştinism, teologia catolică insistă asupra faptului că, spre deosebire de femeie, bărbatul singur dispune de o nemijlocită paradigmă divină. Aceluiaşi context ideatic îi poate fi încorporat şi Filon din Alexandria, care asertează fugos, ca întotdeauna, că „spiritul este în noi principiul masculin, senzitivitatea cel feminin“. Afirmaţia sa depăşeşte stadiul unei falacioase conjecturi, este mai nuanţată şi se pliază cu mai multă fidelitate peste realitatea proteică pe care o vizează. Altfel spus, femeia dispune de o aderenţă indisolubilă la natura pe care o afirmă şi încarnează cu pertinenţă

manifestarea principiului ei.

În vreme ce bărbatul merge tendenţial dincolo de natură, are simţuri metafizice mult mai „sensibile“ şi prezintă o încărcătură ontică net superioară femeii, prin refuzul cantonării exclusive în existent. Otto Weininger subliniază această dihotomie dezalienantă, remarcând că „eşti bărbat sau femeie după cum ai sau nu fiinţă“. (Otto Weininger – Geschlecht und Charakter – Wien, ed. a 17-a, p. 398-399). De aceea, femeia este mai conexată chtonicului, elementele ei cosmice, deţinând mai puternice afinităţi cu domeniul suprasensibil nocturn şi inconştient, abisal şi iraţional al forţelor anihilatoare, dar şi vitale. De aici rezultă dispoziţiile sale clarvizionare şi magice. În sens restrâns, acestea pot degenera în vrăjitorie. Astfel se face că în procesele Inchiziţiei sexul femeiesc deţine o macabră majoritate comparativ cu cel bărbătesc. În jurul anului 1500 raportul acestei justiţii bizare era de 50 femei la 1 bărbat. În foarte răspânditul, pe atunci, tratat demonologic Malleus Maleficarum un spaţiu consistent este acordat descrierii maleficiilor de sorginte feminină. Fapt, evident, semnificativ.

În privinţa relaţiei femeie - bărbat, creştinismul abordează, inevitabil, în ciuda tuturor precauţilor ce cad, de foarte multe ori, în pudibonderie psihanalizabilă, şi problema sexualităţii. Ea este nu doar menţionată în treacăt ci şi normată social, etic, teologic. La o primă privire se poate emite remarca exorbitantă a „urii teologice faţă de sex“ a creştinismului (Julius Evola – Metafizica sexului – Ed. Humanitas, 199, p. 274). Virilitatea ar trebui să se realizeze sub acele forme superioare care frizează Absolutul.

Temeiul scripturar al acestei aserţiuni îl găsim, spre exemplu, în Matei 19,12, unde ni se vorbeşte despre o atare posibilitate, avându-se în vedere cei „care s-au făcut fameni ei înşişi pentru Împărăţia cerurilor“.

Percepută exclusivist pericopa poate duce la gesturi rudimentare, adevărate spasme encratice incorect asimilate, precum emascularea performată de Origene.

De asemenea, străvechiul, iudaicul motiv al androginiei este vehiculat şi în creştinism ca stare beatifică primordială a cărei dezocultare se împlineşte prin unirea sexelor („şi vor fi amândoi un trup“) doar în cadrul căsătoriei ca fapt universal irefragabil. Tot în Ev, după Matei 19, 4-6 se instituie următoarele: „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se însoţi cu femeia sa şi vor fi amândoi un trup, aşa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci ce a unit Dumnezeu omul să nu despartă“.

Sf. Ioan Gură de Aur observă cu sagacitate că „Omul întreg este bărbat şi femeie“, de aici decurgând experierea tainei căsătoriei, prin care şi trupul este transportat în plan spiritual. Legătura bărbat-femeie este sfinţită, deci impregnată cu responsabilităţi supreme. În catolicism preotul este doar un simplu martor, fără a binecuvânta, fără a sfinţi căsătoria. Ea se reduce, astfel, la o pură sexualitate, fapt care impune obligativitatea celibatului sacerdoţilor lor.

Pe de altă parte, există teze, e drept cu alură heterodoxă, care văd în separarea sexelor un fapt omenesc ce priveşte, exclusiv, fiinţa decăzută (ex. Ioan Scotus Eriugena).

Dar, revenind la viziunea canonică, coliziunea femininului cu masculinul este afirmată nu în maniera unui clivaj dezastruos, ci în chip de coexistenţă neconcupiscentă. Sf. Ap. Pavel în I Corinteni 11,7 propune o anume diviziune paşnică, necrapuloasă şi cooperantă a sexelor: „Bărbatul este chip şi slavă a lui Dumnezeu, iar femeia este mărirea bărbatului". Mântuirea femininului ne apare posibilă prin masculin, subordonare ce denunţă misiunea terestră a celui din urmă. „Astfel dar, bărbaţii sunt datori să-şi iubească femeile, ca pe înseşi trupurile lor. Cel ce-şi iubeşte femeia pe sine se iubeşte" (Efeseni 5, 25-37). În sine, experienţa sexuală nu are consistenţa realului, ficţiunea sa consubstanţială, obligând la aplicarea, din perspectivă etică a verdictelor ultimei reprobabilităţi de „desfrânare" sau „neruşinare".

De altfel, pentru Clement Alexandrinul păcatul originar s-ar fi datorat faptului că „strămoşii noştri s-au apucat să procreeze înainte de vreme" (Stromata III, 18) interpretare, evident, falacioasă, dar nu întru totul falsă.

Perpetuarea necesară şi imperativă a speciei supreme, ca tehnică abstrusă de abordare a unei imortalităţi mereu retractile este realizabilă, hic et nunc, numai prin această metodă grosieră, maculantă. Soluţia acestei incongruenţe quasiaporetice o sugerează acelaşi Ap. Pavel: „Bine este pentru om să nu se atingă de femeie. Din cauza desfrânării, fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său" (I Corinteni 7, 1-2, 9).

Dacă sexualitatea este pecabilă, ea nu postulează păcatul originar, încapsulându-se, doar, într-una dintre infinitele consecinţe ale acestuia.

De aceea îngăduinţa ce trebuie a i se acorda este normată prin instituţia căsătoriei. Şi numai în vederea procreaţiei, comiţându-se, astfel, abuziva identificare a erosului cu impulsiile reproducerii. Energia sexuală poate fi extrasă din această împrejurare consumptivă, dezvăluindu-i-se căile sublimării pleromice, prin intermediul epitimiilor perpetue. Continenţa, encratismul, asceza semnifică, în cele din urmă, „o întoarcere a ceea ce este contrariu naturii, spre ceea ce îi este propriu" (Sf. Ioan Damaschinul – Despre dreapta credinţă I / 30). În orice variantă, asceza investeşte cu hiperluciditate devastarea cecităţii ce obturează accesul la esenţial. Un efort neîntrerupt al nepătimirii, anihilare a ignoranţei iactante, o supercogitaţie roburantă şi inebranlabilă.

Ortodoxia evită eroarea atrabilantă a catolicismului care confundă tipul sacerdotului (clerul de mir) dator să-şi transmită în linie trupească încărcătura harică, cu tipul ascetului (monahul) prin instituirea adâncă a normei celibatului sacerdotal. Mai bine adaptată dimensiunii fanice a divinului, ortodoxia reuşeşte să convertească la deplinătatea realului ultim starea estropiată a cotidianului,

utilizându-i sensurile prodigioase decretate ca efective prin rupturi de nivel nedistorsionante. Din păcate, pentru omul comun acestea nu au capacitatea de a disuada benefic „veşmintele de piele“ (Filon din Alexandria) cu care ieşirea din Rai îl somează a se echipa, dispunând de o aderenţă nedizolvantă, obositoare şi macerantă, un adevărat simptom de ruină atacându-i firea. Ireproşabilul la care râvneşte este prea departe şi prea auster pentru a-i lenifia irascibilitatea multiplelor sale debilităţi.

Revenind la icoană, după acest excurs lung, dar niciodată superfluu, trebuie să remarcăm faptul că în registrul unei simple grafii, al unui semn omul este central. Lucru firesc dacă ne reamintim precizarea Sf. Vasile cel Mare care menţiona în scrisoarea către Amfilohie, episcopul Iconiei că „cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei“, şi dacă vom corobora aceasta de afirmarea scripturară a pattern-ului divin al umanităţii. De aceea imaginea sacră nu rătăceşte prin teoreze inerte, hiperbolizând accesoriul şi contingenţa, ci insistă asupra vocaţiei sale intense de dislocant al empiriei părelnicului şi de mărturisitor al sensurilor sale exacte. Prin intermediul corpului uman urgenţa imediatului este îmblânzită, vitalitatea gregară îşi civilizează potenţele, devine diafană, eterică şi continuă. Iar orice agitaţie patetică îmbâcsită de balastul cotidian se salubrizează într-o serenitate omniscientă şi omnipotentă.

O mare eficacitate răzbate din întreprinderea iconică, economia imaculată a mijloacelor de execuţie, surprinzând ipostazele suprafiinţiale. Ispita recuperării, a resurecţiei lente îl contaminează pe zugrav cu acel optimism debordant care îi oferă îndrăzneala de a-şi transvaza vizual timorarea din faţa inaccesibilului. Se abandonează pe sine ca neinteresant, confuz şi obstrucţionist pentru diegetica supremă a realităţii. Această nobilă umilitate îl protejează de euforia nătângă a mijloacelor ce agasează cu, fără substanţă, oferte palinodice.

Această conjunctură instrumentalizează imaginea femeii, aspectul său sensibil fiind rechiziţionat de un funcţionalism neopresiv.

Iconografia ortodoxă, de aspectul „iconomiei divine în lume“ (Sf. Ioan Damaschinul) este convocată şi de aceea Maicii Domnului îi este acordată o poziţie privilegiată. Dacă Iisus Hristos este Noul Adam, Theotokos este Noua Evă – prin prima intră în lume păcatul şi moartea, prin aceasta izbăvirea şi resuscitarea. „Cinstea dată ei se urcă spre cel întrupat din ea“ (Sf. Ioan Damaschinul). Iar această „înomenire“ nu a fost silită, ci liberă. Acceptul Ei este cel al umanităţii devergondate, dar care posedă încă forţa de a-şi smulge voalul de mefienţă ce o desfigurează, de a risipi iluzia flască în care se complace şi de a vedea, în sfârşit, calea unică spre optimizare. Este fecioară a miracolului într-o întreită ipostază ce o situează „in aeternum“: antepartum, in partum, şi post partum. Aspectul este zugrăvit prin cele trei stele de pe umerii şi creştetul maforionului său.

Iconic, atributele acestor universalizări interesează şi, cu o râvnă lucidă,

erminia statuează rigorile îndeplinirii lor. Ne referim la icoana Maicii Domnului cu Pruncul. Prima variantă (o Hodighitria) o datorăm evanghelistului Luca, patronul zugravilor. Există nenumărate tipologii ale acestui subiect, o taxonomie riguroasă fiind aproape imposibil de făcut.

În toate, întâlnim fecioara care a dat naştere Mântuitorului, atributele specifice sexului său fiind schiţate ca indicaţii anatomice inofensive, neutre, precum şi prin vestimentaţia foarte riguros datată (maforionul vechilor evreice nelăsând vederii decât o faţă, pe care, doar, absenţa pilozităţii şi gracilitatea senină ne îndreptăţeşte a o accepta ca feminină.

De asemenea, se propune o extraordinară relaţie între Pruncul Iisus şi Fecioară, şi anume aceea de conştientizare a prodigiului a cărui actantă umană este. Theotokos naşte nu face un Dumnezeu expiator şi propiţiator, pătrunsă fiind de acel desăvârşit zel disciplinar al căii supunerii pe care a pornit de la Buna Vestire. Dragostea maternă, teama, suferinţa, neliniştea, ludicul indiferent faţă de încercările teribile ce vor veni sugerate prin prezenţa îngerilor cu instrumentele patimilor. Prin intermediul Ei percepem o iminenţă care ne induce acea fertilă spaimă evlavioasă, marcă indubitabilă a proximităţii numinosului şi, în acelaşi timp, soterică, îmbucurătoare, antrenându-se într-un optimism fundamental.

Întotdeauna alături de Prunc: arătându-ni-L (Hodighitria), protejându-L (Zastupniţa), apărându-L cu o sacră tandreţe (Eleusa), dezmierdându-L (Glikophilousa), alăptându-L (Galatophrousa) Maica Domnului ne vesteşte că nu mai suntem sub Lege, ci sub har (Romani VI, 14) şi ne propune o privire anahoretică asupra realităţii prin intermediul căreia să depistăm adevărata noastră natură, modificându-ne algoritmul împietrit al minţii încastrate într-o grosieră axiologie trupească. Prezenţa principiului feminin alături de cel masculin determinat şi apodictic nu are rolul de a pune în evidenţă o opoziţie de tipul profan-sacru, ci de a stabili o stare integratoare, de a sugera un remediu antientropic, o terapie eficace în combaterea disoluţiei care grevează carura existentului ca existent. Ipostaza Maicii Domnului este una deplin omenească, a umanităţii încă afectate de rămăşiţele păcatului originar, dar dispunând de angelica luciditate de a recunoaşte şansa ce i se oferă prin credinţă. Fiind o posibilitate actualizată a relaţiei optimizate om-Dumnezeu, icoana amintită este învestită cu o aparte sarcină teologică.

De aceea o întâlnim începând cu prima jumătate a sec. al VII-lea în conca absidei altarului, loc privilegiat în topografia bisericii (spre exemplu la Panaghia Angheloktistos din Cipru unde este prezent tipul Hodighitriei în picioare). În secolul al VIII-lea apare la Santa Maria del Rosario de la Roma tipul Aghiosoritissei, Maica Domnului în atitudinea „in supllicatio“ cerând îndurare pentru oamenii de oriunde şi de oricând.

Indisolubil ataşată dogmei Întrupării, figura Maicii Domnului deţine o

importanţă covârşitoare în programul iconografic bisericesc. De aceea, odată cu sporirea numărului ei de imagini va creşte şi interesul pentru ciclul patimilor, cu o atenţie aparte acordată scenei Învierii. În acest context imagologic semnificativă mi se pare multiplicarea imaginilor reprezentându-L pe Christos pe cruce, după momentul exitusului.

În a doua jumătate a sec. al IX-lea vechiul program iconografic se dezmembrează. Începutul îl face Constantinopolul. Amplele cupole paleobizantine îşi reduc dimensiunile, turlele se elansează, tamburii alungindu-se. Este vremea când în arhitectura bizantină predomină tipul de biserică cu planul în cruce înscrisă şi cu cupolă centrală. Urmarea constă în restrângerea suprafeţei pictate. De aceea, se vor menţine doar reprezentările indispensabile cultului, precum şi cele explicative, didactice. Sfârşitul sec. al IX-lea marchează astfel, o spiritualizare treptată a formei, rezolvarea contradicţiilor inerente dintre formă şi conţinut, găsindu-se forma adecvată idealului spiritualist avut în vedere. Acum se statuează modalitatea clasică a expresiei religioase bizantine. Acum Maica Domnului „in supllicatio" este transferată în absidă, simbolizând aici Biserica terestră, iar îngerii care o flancau capătă un plus de identitate în persoana arhanghelului Mihail şi a arhanghelului Gavriil. Ulterior aceştia sunt puşi în nişele diaconoconului şi ale prothesis-ului.

Acest sistem matur, tatonând perfecţiunea este caracteristic mozaicurilor de la Hosios Lukas, de la Sf. Sofia din Kiev, de la Nea Moni sau de la Dafni.

Foarte popular era la Constantinopol, tot în sec. al IX-lea şi aşa numitul tip cipriot al Maicii Domnului, tip apărut încă din sec. al VI-lea. Maica Domnului este aşezată pe tron, ţinând Pruncul pe genunchi, în poziţie frontală.

O variantă rară, cea a Vlahernitissei o reprezintă pe Fecioară pe tron, cu un medalion pe piept în care se află figura Mântuitorului binecuvântând.

La bază are tradiţiile vechi pe care le găsim imprimate pe sigiliile împăraţilor bizantini din sec. VI-VII, pe frescele din capela XX de la Bauit sau pe cele de la Santa Maria Antiqua ori în miniaturile de sec. VII ale Bibliei siriace de la Paris. De asemenea, tipul este prezent în absida estică a bisericii Sf. Sofia de la Ohrida (1040). Tot aici există o Maica Domnului cu Pruncul aşezată direct pe pământ, acesta fiind prototipul pentru Maica Domnului Smerita.

Una dintre cele mai vechi imagini ale unui alt tip al Maicii Domnului cu Pruncul este cea din miniaturile Psaltirii de la Mănăstirea Pantocratorului de la Athos (1084-1101). Este vorba despre compoziţia Eleusei, bust, Pruncul ţinut pe dreapta, obrazul Fecioarei atingându-l pe cel al Pruncului, ambii încadraţi de doi arhangheli. În secolele următoare, XIII şi XIV, această variantă se dezvoltă, Pruncul de pe genunchii Mariei strângându-se drăgăstos la obrazul ei, după cum ni se înfăţişează în icoana Maicii Domnului de la Tolga (Galeria

Tretiakov) sau în mica icoană de argint de la Muzeul Rus din Sankt Petersburg. Tipul amintit este de origine bizantină (Lazarev) sau italiană (Lihacev). Foarte răspândit în Orient, cel mai complex exemplar datând aproximativ din 1115 şi posibil de regăsit în rotulusul parizian Exultet.

În târzia epocă paleologă se iveşte şi tipul Virgo Lactans sau Galattotrofusa de origine elenistico-coptă, după cum ne lasă să conjecturăm Naşterea Domnului de la Omorfi. De o mică frecvenţă este tipul Vzîgranie (Maica Domnului cu Pruncul care se joacă), răspândit, însă, considerabil în Italia sfârşitului de sec. XIII. Se pare că aici a fost adus din Bizant. Alţi specialişti îi stabilesc originea chiar în peninsulă (Kondakov) sau îl derivă din îndepărtatele tradiţii egiptene antice (Grabar). Pentru perioada evocată îl întâlnim în Evanghelia sârbă de la Biblioteca Naţională din Belgrad.

Tot acestui manuscris îi datorăm cunoaşterea unui tip de Hodighitria modificat – Maica Domnului sărutând mâna Pruncului – aşa numitul tip Uteşenie (Mângâierea) de sorginte italiană, potrivit lui Kondakov sau reminiscenţă egipteană, potrivit lui André Grabar.

În calitatea sa de umanitate perfectă, Theotokos participă la Dumnezeire şi ea însăşi, astfel, îndumnezeită, se bucură de o importanţă deplină în Biserica ortodoxă care se străduieşte din totdeauna să-i evidenţieze competenţele cathartice, disponibilităţile de îndrumare şi intercesiune în favoarea condiţiei terestre spre esenţă, capacităţile-i eliberatoare din ocultarea dobândită prin eroare nu prin Creaţie.

Astfel se face că la vecernia din sâmbăta săptămânii a V-a a Postului Mare se cântă Imnul Acatist cu cele 320 de versiuni ale sale prin care este preaslăvită Maica Domnului. În timpul slujbei se stă în picioare, canon care impune şi numele de Acatist. Expresia „bucură-te" (Χαιρε) se repetă cel mai des şi, de aceea, în biserica greacă imnul mai este cunoscut şi sub numele de Χαιρετισμα = salutaţiuni. Versurile sunt grupate în 24 icoase plus un condac ce este reluat de mai multe ori. Icosul îşi datorează numele grecescului Oikos care înseamnă casă, dar se poate extrapola şi asupra noţiunii de templu.

El desemnează anumite grupări de versuri în poezia medievală bizantină, fiind, în ultimă instanţă, un cântec bisericesc în care se laudă actele şi virtuţile unui sfânt, adică ceea ce reprezintă templul gloriei sfinţilor.

Condacul este un cântec asemănător icosului, dar mai scurt.

Icoasele Acatistului se împart în: 4 părţi (stase) (I – Buna Vestire, II – Naşterea Domnului, III – Noua Învăţătură a Domnului, IV – Imnuri în cinstea Maicii Domnului şi a Mântuitorului) ce alcătuiesc 2 grupe deosebite: partea istorică şi partea mistică. Pentru prima dată Imnul Acatist apare numit astfel în Tipiconul bisericii constantinopolitane tipărit în 1838. În Triodionul editat la Veneţia în 1820 poartă numele de Sâmbăta Acatistului.

În ceea ce priveşte autorul şi data compunerii imnului există mai multe

ipoteze: anul 677 când Constantinopolul scapă de asediul arabilor; sub Heraclius (610-641), după primul asediu al avarilor şi perşilor din 626, autor fiind patriarhul Serghie; în vremea lui Leon Isaurianul (717-741) şi a patriarhului Ghermanos; în sec. IV, autor Apollinariu din Alexandria; imediat după moartea lui Iulian Apostatul (+ 363); sub Constantin Pogonatul (668-685); sub Anastasie I (491-518) de către Roman Melodul, iar condacul adăugat în sec. VII de către patriarhul Serghios sau în sec. IX de către patriarhul Fotios; sub Mihail III (842-867), în legătură cu asediul ruşilor din 860, autor patriarhul Fotios.

Referitor la iconografia Acatistului, aceasta este cu mult posterioară compunerii lui. Întâi, este prezentă în miniaturi, în ţesături sacre (de exemplu una dintre cele două dvere dăruite mănăstirii Vatoped, după 1423, de către Andronic, fiul împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425) care se retrăsese, deja, la Sf. Munte), apoi în icoane şi, abia mai târziu, în pictura murală. Cele mai vechi fresce aderente acestui subiect datează din sec. XVI şi se află la mănăstirea Lavra de la Athos. Ciclul Acatistului trebuie aşezat în nartex, dacă spaţiul o îngăduie, aceasta este norma stipulată în Erminia lui Dionisie din Furna. Aşa se întâmplă în bucureştenele Stavropoleos şi Colţea. La Lavra athonită, Acatistul este plasat în Trapeză, iar în mânăstirile sârbeşti îl aflăm mereu în interiorul bisericii. Ciclul cuprinde scene împrumutate din iconografia anterioară, precum şi unele create special pentru Acatist, slujind reprezentării Părţii Mistice a imnului: Maica Domnului adorată, Cristos care e în cer şi pe pământ, Maica Domnului şi „retorii“, Maica Domnului ocrotitoare, Maica Domnului Luminătoarea, Cristos Dezlegătorul de păcate, Maica Domnului adorată ca o Biserică vie, Închinarea către Născătoarea de Dumnezeu.

Pe de altă parte, timpul evanghelic cu diegetica sa miraculoasă salvează abisalul proteic al hilegeneticului pur spectacular printr-o punere în scenă centrată pe un tip de existenţă de mare densitate ontică, supraordonatoare şi normalizatoare. Simple accidente biografice într-un context obişnuit sunt acroşate sacrului prin prezenţa terebrantă a Mântuitorului.

Astfel, Întâmpinarea Domnului o prezintă pe Maica Domnului ghidând teandricitatea pe făgaşul iniţiatic al Legii, facilitându-i accesul la o anume istorie concretă. Personaj impunător este Fecioara Maria şi în iconografia bogată ce reiterează episodul Răstignirii. Susţinută de viitoarele mironosiţe (Maria Magdalena, Ioana a lui Cuza, Maria mama lui Iacov Salomeea). Ea trăieşte cea mai severă dramă a unei femei – mama care asistă la uciderea copilului ei. În scene precum Plângerea, Coborârea de pe cruce, Punerea în mormânt observăm cum aceeaşi durere copleşitoare o transportă la limitele suferinţei omeneşti, acolo de unde pot fi înţelese sensurile sublime care împing în subiacenţă atrocităţile. Încercare tenebroasă, dar salvifică „in aeternum“. În Punerea în mormânt, principiul feminin este şi mai implicat prin claustrarea

tombală, prin amorful quasiamiotic pe care-l semnifică grota ce primeşte trupul lui Iisus. Ca şi Naşterea sau Învierea (varianta ei italo-cretană) concentrate şi ele pe actanţa mută a unui spaţiu cavernicol, Punerea în mormânt vehiculează cu virginitatea locului, singura competenţă reverenţioasă faţă de divinul localizat într-o kenoză teandrică expiatoare. Despre mormântul lui Iosif din Arimateea, Evanghelistul Luca menţionează expres că „nimeni, niciodată, nu mai fusese pus“ în el (Luca 25, 53).

În icoana Înălţării tot Maica Domnului este cea care orchestrează registrul terestru al compoziţiei, mediind şi regentând debonar, în fapt, accesul în Împărăţia cerurilor. În prelungirea aceloraşi virtuţi se dezvoltă feminitatea şi în scena Pogorârii Sf. Duh sau în cea a Deisis-ului.

Cu Adormirea Maicii Domnului, Fecioara Maria ne apare ca o desăvârşită sfinţenie ce-şi întrerupe existenţa terestră aderând la starea beatifică de suflet integrat în ordinea impecabilă a unui Iisus psyhofor.

Glisând de-a lungul unui astfel de traseu redempţios, femeile sfinte reuşesc, invariabil, fiecare în felul său, să transgreseze istoria.

Şansele lor de mântuire sunt egale cu ale bărbaţilor, ceea ce evidenţiază posibilitatea unei umanităţi perfecte în variantă feminină.

Aspectul feminin al realităţii obturate de volatilitatea primejdioasă a banalului, aspect predicat instinctiv de către structurile mitice pe care religiile arhaice le-au sintetizat sub figura Marii Zeiţe, a Marii Mame Chtoniene, zeitate pre-indoariană, divinitatea centrală a Europei neolitice cu neaşteptat de târzii scorii, este abia acum, în creştinism, explicitat într-un spaţiu de consistenţa adevărului, incoruptibil şi dinamic.

Imaginea-i corelativă, de la acest demers transraţional deştul de coerent pentru a exclude contingenţa, se va revendica. Primejdia disipării telurice există şi aici, dar femeia sacră o contracarează prin aderarea la Erosul reintegrator de tip creştin, abordând diada bărbat-femeie într-o manieră nedisjunctivă, ci complementară. Adică asumând destinul cu recurenţele sale de multe ori pernicioase, cu o clară afecţionare metafizică. Ca şi sfântul, sfânta încorporează personalitate, însă, evită cu abilitate harică postarea pe poziţiile obnubilante ale individuaţiei agresive. Performanţa ei corespunde umilităţii totale. Confruntată cu neânduratorul cotidian care, de multe ori, induce patologia lugubră a culpei acrimonioase, sfânta găseşte, întotdeauna, direcţia irefragabilă pentru a-şi solicita feminitatea ca pe o cale practicabilă a Theosis-ului. Încă Ap. Pavel recunoştea capacitatea femeii de a atinge culmile trăirii duhovniceşti. Eroismul ei este unul etic, în lupta cu iluzoriul, reuşind să se menţină pe coordonatele desăvârşirii propovăduite de Mântuitor, ceea ce echivalează cu un gest de viguroasă autenticitate, cu o învestitură fiinţială neviciată de irelevantele splendori ale imediatului. Sfânta „trece dincolo de suferinţa şi bucuria umană, dincolo de mângâierea şi dezolarea spirituale, într-o regiune unde cuvintele

omeneşti pierd, din ce în ce mai mult, semnificaţia lor originară, pentru a nu mai păstra decât o valoare de analogie. Nu există numai un apofatism pentru cunoaşterea intelectuală, ci există şi unul pentru psihologia mistică, când, pentru a vorbi ca Diadoh, unitatea simţirii duhovniceşti a fost restabilită" (J. Hausherr – „Les Orientaux connaissentils le „nuits" de Saint Jean de la Croix ?" în „Orientalia Christiana", vol. 12, nr. 1-2, 1946, p. 38).

O încorsetare taxonomică a iconografiei sfintelor, fie ele mucenițe sau cuvioase, la modul exhaustiv mi se pare oarecum tributară viziunii, rudimentare de catalog, de compendiu prezumţios şi, deci, indecentă. Nişte norme există, totuşi, şi ele trebuiesc măcar enunţate. Mucenițele sunt înfăţişate cu instrumentele patimilor lor (evidentă „imitatio Cristi") şi cu cununa martiriului, de multe ori susţinută de îngeri. În ciclurile speciale (ex. al Sfintei Filofteia de la Sf. Nicolae Domnesc – Curtea de Argeş) diegeza se detaliază. De asemenea crucea nelipsită din mâinile lor. Obligativitatea prezenţei sale este evidentă. Sfânta împărătească Elena, mama împăratului, sfânt şi el, Constantin este figurată întotdeauna alături de acesta susţinând crucea regăsită, ceea ce alcătuieşte o icoană, notorie.

Sf. Proorociță Ana îl secondează în grație pe Sf. şi Dreptul Simeon într-o altă icoană cu personalitate distinctă, prăznicarul Întâmpinării Domnului. În sensul acestor similitudini apropiate se înscrie un alt prăznicar Vizitaţiunea în care Elisabeta, mama Înaintemergătorului, întâmpinându-şi verişoara – Fecioara Maria – într-o pleromică clarviziune pneumatică este înnobilată cu aura celestă a sfinţeniei. Sf. Ana, mama Fecioarei, mai rar subiect al icoanelor, este zugrăvită, însă, pe latura sudică a arcului triumfal.

O atenţie specială credem că merită a fi acordată acelor sfinte care printr-o contriţie dusă la limita suportabilului, prin căinţa deplină străbat cezura înspăimântătoare, dar nu anihilantă, dintre păcatele cele mai apropiate de iremisibil şi starea serafică. Să ne gândim la Maria Magdalena fosta desfrânată care cunoaşte acea recuperare excepţională ce o pune în situaţia privilegiată de a fi cea dintâi căreia i se arată Mântuitorul după Înviere (interesantă şi nu întâmplătoare această alegere a femininului restaurat, pentru un prodigiu atât de deconcertant), eveniment zugrăvit în scena „Noli me tangere !" (Ioan 20, 1, 11-18). Recuperarea merge până acolo încât ea este numită „cea întocmai cu Apostolii", incongruenţa femeie - bărbat fiind absolut irelevantă în spaţiul ruahic în care sunt absorbite faptele timpurilor evanghelice.

Apoi Maria Egipteanca, cea care prin cei 47 de ani de izolare în pustiu îşi anihilează desfrânarea pătimaşă a tinereţii, devenind o natură angelică.

De cele mai multe ori zugravii o figurează în totala emaciere a trupului la care renunţase pentru a se elibera şi de povara păcatului, alături de duhovnicul ei, Avva Zosima, care o împărtăşeşte. Aşa o aflăm, de exemplu în fresca din a doua jumătate a sec. XIV de la Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş. Una

dintre cele mai vechi reprezentări ale acestei sfinte se află într-un manuscris din sec. XI de la mănăstirea Stavronikita de la Athos.

O sfântă care rezistă persuasiunilor infernalului, exorcizându-le în acelaşi timp este Sf. Marina. Imaginea sa este întotdeauna axată pe dinamismul acestui catharsis fundamental. De altfel, vechile canoane bisericeşti îngăduiau sinuciderea doar atunci când o fecioară era ameninţată a fi violată.

În biserică există şi situaţia antinomică a păcătoasei, a femeii ce-şi retează, cu îndârjire, vocaţia primordială. În primul rând este vorba despre prezenţa Evei în ipostaza deplorabilă a admiterii păcatului în lume.

Păcatul, până atunci doar virtual, se obiectivează, principiul feminin cu ambiguitatea-i caracteristică, fiind cel care, în toate religiile, face efectivă, aduce la existenţă, fiinţa. De aceea, marile zeităţi feminine sunt învestite cu o dublă valenţă semantică: sunt purtătoare atât ale vieţii, cât şi ale morţii (vezi hindusa Kali sau greceasca Demeter). Varianta thanatică este cea pe care o întrupează derilicţia etică, dezastrul moral, specifice păcatului dezagregant.

Ispitirea ca şi Alungarea din Rai zugrăvite, de obicei, în pridvorul bisericilor, acest moment emoţionant al păcătuirii iniţiale, al insubordonării primordiale în virtutea unei incontestabile libertăţi, această „euharistie demonică" marchează punerea în fapt a istoricităţii, inaugurarea într-o inversă triumfalitate, a acelei temporalităţi devoratoare prin brusca ei imperfecţiune, care guvernează starea actuală a cosmosului.

Incluşi în mai amplul ciclu al Genezei, atât Adam cât şi Eva sunt redaţi în pura nuditate edenică, neconcupiscentă, neutră, perfect avuabilă, folosindu-se anatomiile erminice, aproximative, cu valoare de semnificant al beatitudinii acceptate, neconstruite autonom. Ele indică, în primul rând, apropierea nemijlocită de Dumnezeu, participarea la divin printr-o fertilă vieţuire teoretică. Între om şi Dumnezeu nu se interpune nici o inutilitate palinodică, nici măcar veşmântul disimulării anxioase, pe care frunza de smochin va începe a-l denota ca distanţare algică de o condiţie perfectă. Detaşarea de sacru este resimţită ca adulterantă hemiplegie morală şi ontică, drept obstinată conştientizare a unei funciare absenţe. De aceea, veşmântul are, mai mult, sensul iniţierii într-o ordine coruptibilă şi al refugierii spre spaţii ireale ce instalează un soi de amnezie soporifică. Astfel se face că zugravul va aborda goliciunea doar spre a obtura orice disponibilitate retractilă, vinovată, sugerându-ne imposibilitatea mascării omniscienţei divine în faza judecăţii finale.

Femeia păcătoasă este apoi detaliată în ampla frescă a Judecăţii de apoi, care împodobeşte peretele estic al pridvorului. Pe latura sa sudică spaţiul este destinat imaginii terifiante a iadului. În absorbanta sa dinamică de foc, se scufundă cohortele păcătoşilor, a eşuaţilor în încercarea de recuperare terestră ce le-a fost alocată. Proporţional, femeia are întâietate, fiind o densă prezenţă a

nudității ce evoluează spre stările gregare ale amorfului carceral. Ea semnifică aici volatilul, regimul schizoid, duplicitatea pământească exersată până la maladive contorsiuni, reciepiendarul vacuității generatoare de suferințe acuzatoare, continue. Aluzia la preformal mi se pare evidentă, orice efort de vizualizare având drept scop contrapunerea antitetică a urâtului derapat într-o pululanță infernală, a întunecimii compacte (pedeapsă dorită, viciu grandios și ridicol), stării de transsensibil nealterabil. Suntem, prin această frescă, la periferia onticului, acolo unde mișună râvne fanatice inutil exhortate, acolo unde totul apare ca voalat de un halou de indiferență, de egoism exorbitant, pe care doar ura densă le poate străpunge, mișca și livra decerebratelor pustiuri asemantice. Bineînțeles, este depistabilă și o anume morfologie a irecuperabilului, dar nu pe aceasta trebuie să o demontăm aici.

Femeia păcătoasă este contaminată de morbul tenace al emanicipării cu orice preț, un soi de epidemie descalificantă ce bântuie iadul, dar nu face decât să se afunde și mai adânc într-o fatalitate vexantă, într-un inform flasc, ameobic, iradiind numai imature obsesii, impostură ignorantă, malefică mediocritate cu pretenții de excelență. Această derivă este incontrolabilă, și, din momentul aderării la ea, indelebilă. Femeia este mai predispusă la astfel de dezastre, subterane, insidioase, deoarece este dotată cu o mai sensibilă claviatură a posibilului, este mai atașată seducției elementarului, a platitudinii devoratoare, a degradabilului sau a umilității solemne, snobante, a nobilei deriziuni, a sacrului irecognoscibil.

În Coborârea la iad (varianta ortodoxă a Învierii), Iisus apucă de mâini și-i ridică din insalubritatea pernicioasă a infernalului pe protoplaști. Eva este figurată, de astă dată, într-o costumație rigidă, aproape de aparat, care interzice cea mai neânsemnată aluzie anatomică.

Esența ei, confundabilă cu existența, dacă este să apelăm la sintagme sartriene, trupeasca ei esență devine una metafizică capabilă să-i transceadă proximitatea dramatică, obliterantă și gregaritatea malignă.

Numai intervenția kenotică a Dumnezeirii treimice poate salva femeia atât de degriongolată de stupefianta sa detracare. Important este faptul că printr-o Evă pecabilă pătrunde în lume păcatul și că, tot printr-o Evă de astă dată reânointă, înduhovnicită pătrunde în lume recuperarea, mântuirea. Ultimul aspect este fundamental, prilejuind punerea în fapt a unei noi estetici, exacte, concludente și riguroase fără a amenda libertatea de a spori în ființă, exprimându-te.

Redempțiunea transformă suficiența femininului în glorie și respectabilitate, inerția-i specifică nemaiafectând existențele, ci metamorfozându-le în ocazii etice revigorante. Femeia nu mai acumulează irațional demonisme sterile, ci edifică, asistată de har, incintele noilor spații terapeutice.

Pe pământ, „ad intra“, ea se înscrie într-o ierarhie dinamică, vie, ratificând un soi de geneză progresivă, pe care sentimentul intens al numinosului ce o încearcă inamisibil o lasă a o vaticina cu decenţă. Umanitatea a intuit această subtilă, profundă dimensiune a femininului şi a încercat să şi-o apropríeze prin riturile de tip orgiastic sau hierogamic. Creştinismul le-a anihilat adulteranţa cu ajutorul revelaţiei inexpugnabile pe care o deţinea.

Supunerea la dihotomii claudicante, la maniheice polarizări reprezintă un mod de a face explicit supraterestrul, mod care nu funcţionează, în ortodoxie, drept cusaniana „coincidentia opositorum“. Între cele două variante biologice ale omenescului – femeia şi bărbatul – nu există o disjuncţie decât teoretică, relaţia lor nefiind nici măcar una de contiguitate, ci de inextricabilă întrepătrundere. Ele se susţin reciproc, intră în conivenţe secrete, dar fertile. Figurându-le nu le profanăm. Spaţiul icoanei este conjugat de o plinătate ontologică, de o învestitură cu sensuri terebrante. De aceea, el nu este izotop şi omogen. Prezintă puncte de focalizare, de concentrare a energiilor pneumatice, precum şi zone de relaxare ontică. Zugravul este cel care le pune în fapt. El le distribuie după o schemă afectivă la care accede prin askesis.

Renunţând la ticurile unei raţiuni iactante, el nu este ilogic, ci îşi lărgeşte graniţele gândirii, introducând-o la limita gândirii simbolice cu care operează instantaneu şi care face din reperele pozitiviste o particularizare a sa care induce realul ca propriul său simbol. Scăpat de sub această teroare, spaţiul imagistic arborează libertăţi nebănuite de-o minte reptivă şi îşi eludează retardările fastidioase pentru a acroşa transvizualul şi transomenescul, prin vizual şi omenesc.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

MOTIVE FITOMORFE ÎN ILUSTRAREA CĂRŢILOR VECHI ROMÂNEŞTI

TUDOR MARGARETA

Cartea, un întreg univers de idei şi sentimente, ne ajută să studiem şi să trăim trecutul şi prezentul. Caligrafi şi miniaturişti talentaţi au copiat şi împodobit manuscrisele. Meşteri tipografi şi gravori iscusiţi au făcut posibil nu numai să citim cartea ci şi să admirăm bogăţia ornamentală a paginilor tipărite.

Dintre varietatea motivelor ornamentale întâlnite pe vechile cărţi româneşti, cele fitomorfe au cea mai largă răspândire, regăsindu-se în toate centrele tipografice vechi: Iaşi, Buzău, Blaj, Sibiu, Cluj, Braşov, Târgovişte, Sagov.

Lumea vegetală se bucură de un număr şi o varietate impresionante de reprezentări. Ele apar fie stilizate, în liniile lor iniţiale, fie într-o formă aranjată, ca aceea întâlnită în natură, îngăduind recunoaşterea cu mare uşurinţă a florii.

În secolul al XVII-lea reţin atenţia paginile de titlu ale tipăriturilor „Cartea românească de învăţătură" a lui Varlaam, tipărită la Iaşi (în 1643) şi „Seapte taine", Iaşi (1644) care prezintă colonade arhitectonice unite sau nu printr-o arcadă; în partea de sus este o scenă religioasă sau figuri de sfinţi, iar jos figuri de sfinţi sau motive fitomorfe stilizate. Colonadele sunt uneori ornamentate simplu cu frunze stilizate („Carte românească de învăţătură", „Pravila" lui Vasile Lupu) sau încărcate cu ornamente botanice împletite cu flori, ca în „Pravila" de la Govora, 1640 sau „Pogribania preoţilor", Târgovişte, 1650.

„Îndreptarea legii", tipărită la Târgovişte în 1652, are titlul plasat într-un cadru alcătuit din două coloane subţiri, în jurul cărora se învăluie câte o viţă de vie cu struguri, transpunere realizată cu mare fineţe şi siguranţă.

Procedeul de ornamentare a paginii de titlu se menţine şi în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Gravura din „Triod", tipărit la Buzău în 1700, este o prelucrare a gravurii similare din „Îndreptarea legii". Motivele florale şi viţa de vie care împodobesc colonadele se generalizează.

„Evanghelia greco-romană", tipărită la Bucureşti, în 1683, are, pe pagina de titlu, un cadru alcătuit din trei colonade dispuse simetric. Colonadele laterale

sunt împodobite cu flori de o nouă factură, în stil brâncovenesc, iar colonada de la mijloc este ornamentată cu frunze de acant.

„Octoihul“, tipărit în 1700, la Buzău, prezintă o pagină de titlu cu un brâu de flori lucrat în stilul „Evangheliei greco-romane“ de la Bucureşti.

Tipăriturile din prima jumătate a secolului al XVII-lea sunt mai bogat împodobite decât cele din secolul precedent. Cele mai numeroase iniţiale au înălţimea a două rânduri de text şi sunt lucrate într-un cadru pe fond negru şi împodobite cu frunze stilizate. Astfel de iniţiale sunt mai rar întâlnite în tipăriturile din Transilvania, unde predomină iniţialele mici cu frunzuliţe stilizate pe fond negru. În Moldova, pe lângă ornamentele de acelaşi caracter cu cele din Ţara Românească, întâlnim şi iniţiale neîncadrate, alcătuite din ornamente fitomorfe, combinate cu îngeri, femei, şerpi. În „Cartea românească de învăţătură“ întâlnim, de exemplu, iniţiala „S“ chirilic alcătuită din capul unui înger şi ramuri cu frunze stilizate, dar şi iniţiale compuse din motive vegetale.

Arta tiparului românesc şi a gravurii se ridică pe o treaptă superioară în vremea lui Antim Ivireanu. În această perioadă predomină frontispiciile alcătuite din diverse motive fitomorfe sau capete de sfinţi şi scene biblice, încadrate în rafinate împletituri florale.

O atenţie deosebită se acordă ornamentării stemei ţării. Scutul oval cu stema ţării, din primele tipărituri din timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, este cel mai adesea încadrat cu motive fitomorfe şi trâmbiţaşi, busturi de femei şi amoraşi care răsar din mijlocul petalelor.

Mihail Strilbiţki, un gravor de un real talent, cu o prodigioasă producţie artistică, crează la Iaşi un final de capitol compus dintr-un vas cu flori în stilul ornamentelor din tipăriturile occidentale ale secolului al XVII-lea.

Cărţi frumos imprimate, cu ilustraţii şi ornamente elegante apar, şi la Neamţ. Paginile din titlu ale celor mai multe tipărituri sunt încadrate într-un chenar din flori şi frunze asemănătoare celor din cărţile imprimate în vremea lui Brâncoveanu. Textul imprimat în negru şi roşu este împodobit cu iniţiale ornate mari, desenate pe un fond împodobit cu motive florale, chiar dacă uneori gravurile par puţin cam încărcate.

Una dintre cele mai artistice tipărituri de la Neamţ este „Noul testament“ (1818), imprimat în două culori, bogat ornamentat cu chenare şi frontispicii din frunze şi flori.

Pe lângă ornamentica blocului cărţii întâlnim o mare varietate de motive pe copertele tipăriturilor.

Secolul al XVI-lea este dominat de legăturile în piele ornamentată cu motive specifice zonei geografice în care se găseşte centrul tipografic de unde vine cartea.

În Moldova, ornamentele sunt mai ales fitomorfe, în Țara Românească sunt geometrice, iar în Transilvania, în funcție de legăturile culturale dintre centrele românești, se utilizează ambele tipuri de ornamente.

Principalele motive ornamentale sunt dispuse în interiorul chenarului. Mai des întâlnite sunt: ghiocelul stilizat, cu trei petale conturate cu linii simple sau duble; rozeta inspirată din floarea de argințică, pe care o întâlnim și în frontispiciile și vinietele din blocul cărții; trefla; crinul, în diverse combinații.

În secolul al XVII-lea se păstrează ornamentele secolului al XVI-lea, cu deosebiri de așezare și dimensiune. Către sfârșitul secolului se simte și în ornamentarea copertelor stilul brâncovenesc. Apar motivele geometrice și fitomorfe de mare rafinament artistic. Chenarele sunt formate din motivele florale și frunzulițele de acant din sculptură. La colțuri, romburile sunt înlocuite cu motive florale mici, capete de îngeri și evantaie.

Legătura brâncovenească a începutului de secol XVIII este dominată de aceleași ornamente de la sfârșitul celui precedent: frunza de acant, flora autohtonă (maci, bujori, narcise, garoafe, floarea soarelui, uneori un șir de arcuri care simbolizează un vrej.

Ornamentele sunt așezate în chenar, la colțurile cărora sunt evantaie din flori și capete de îngeri. Pe paletele evantaiului sunt gravate: garoafa cu patru petale și floarea de nu-mă-uita stilizată precum și floarea de crăiță și de măceș.

Redate prin stilizare sau prin forma apropiată de cea reală, ornamentele cărții tipărite nu numai că dau aspect plăcut paginii dar ajută și la urmărirea unui anumit motiv de la un secol la altul cât și a influențelor la care a fost supus.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

ACADEMICIENI ROMÂNI CU AUTOGRAFE PE CĂRŢI DIN COLECŢIILE BIBLIOTECII JUDEŢENE ARGEŞ PÂNĂ ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

SILVESTRU VOINESCU

Între cele peste 1500 de cărţi cu autografe pe care le avem în bibliotecă şi pe care le conservam în secţia de patrimoniu alături de exemplarele din bibliografia românească veche şi de alte valori de bibliofilie, se găsesc şi circa 200 de lucrări care poartă autografele unor academicieni romani de ieri şi de astăzi. Fără îndoială, din colecţia noastră de autografe, acestea ne sunt cele mai scumpe şi îmi propun să semnalez în rândurile care urmează o bună parte din ele, aducând în felul acesta un modest omagiu Academiei Române – în general – şi Bibliotecii sale, în special, în această zi aniversară – la 130 de ani de la înfiinţare.

Voi începe aşa cum se cuvine, dar cum mă obliga şi situaţia de fapt cu cele doua autografe ale lui Ion Heliade – Rădulescu – primul preşedinte al Academiei Romane, între anii 1867 şi 1869. Primul autograf se afla pe volumul „Souvenirs et impressions d'un proscrit" apărut la Paris în 1850 şi pe care Heliade l-a dat unui necunoscut nouă, împreună cu „Omagiile autorului". Al doilea autograf, se afla pe spatele paginii de titlu de la „Satirele şi Fabulele lui...", volum apărut la Craiova în Tipografia lui Ralian Samitca la 1883.

Următoarele autografe pe care le semnalăm, în număr de 12, aparţin lui Mihail Kogălniceanu, şi el preşedinte al Academiei Romane, între anii 1887 şi 1890. Acestea sunt în ordinea apariţiei, pe „Letopiseţile Ţarii Moldovei" apărut în anii 1845 vol. 2, în 1846 vol. 3 şi în 1852 vol. 1. Toate cele trei volume de tranziţie au apărut cu litere de tranziţie la Iaşi şi din volumul 3 aflăm că s-au tipărit la „Kantora Foiei Săteşti". Îi avem deasemenea semnăturile pe mai multe tomuri din „Cronicile României sau Letopiseţile Moldovei şi Valahiei" apărute la Bucureşti în 1872.

Apărută în „Anul unirii" la Bucureşti în Imprimeria Naţională a lui Iosif Romanov, „Mica chirurgie" aflată la noi poartă semnătura autorului său „Dr.

Polizu“, împreună cu inițialele „G.A.P.“ aplicate cu o delicată parafă, probabil chiar inelara. (scriere de tranziție.)

George Sion îi da drept „Suvenire“, „Poesiile“sale unui „N. Opranu“, apărute la 1857 tot cu litere de tranziție în imprimeria aceluiași Iosif Romanov de la București.

Rămânând tot pe teritoriul secolului al XIX-lea voi semnala câteva autografe aflate pe cărți care au aparținut bibliotecii lui Gh. Ionescu – Gion, membru corespondent al Academiei Romane, piteștean de origine, autorul monumentalei „Istoria Bucureștilor“ apărută în 1899. Printre cărțile lui (avem tot ce a scos în volum) se afla și un exemplar din „Ludovic XIV și Constantin Brancoveanu“ apărut în anul 1884 în tipografia Academiei Romane. (Laboratorii romani). Un astfel de exemplar a fost dat de Gion la legat și i s-a introdus după fiecare fila tipărită o filă albă în vederea pregătirii unei a doua ediții. Pe multe din filele albe ale volumului amintit, Ionescu – Gion a făcut o serie de consemnări cu scrisul sau foarte mărunt și foarte ordonat. (A doua ediție a cărții n-a mai apărut, fiindcă autorul primei ediții se va stinge din viața în 1904 la numai 47 de ani.)

Printre cărțile primite de Gion de la diverși autori semnalam autografele unor academicieni ca: V.A. Urechia, Ioan Kalinderu, fost președinte al Academiei între anii 1904 și 1907 care îi dădea lui Gion una dintre cărțile sale cu „...Omagii...“,
Ioan Nenițescu, George Bengescu – cunoscutul bibliograf și diplomat care a primit toate gradele Legiunii de onoare“ din partea statului francez, I.G.Sbierea (pe două volume), Ilie Bărbulescu și, în sfârșit, în anul 1900, autograful lui Pericle Papahagi pe volumul „Românii din Meglenia“,...în semn de profundă stimă“.

Terminând cu Gion, ne vom întoarce in 1892 când Alexandru Vlahuță își punea semnătura pe „A doua ediție de Poesii“ apărute la Socec.

Din 1901 semnalăm autograful lui V.A.Urechia pe volumul de „Legende“ subintitulat „Cum era odinioară“, apărut într-o splendida ediție la „Institutul Grafic Minerva“.

Până în anii primului război mondial avem un număr de șapte autografe, două ale lui Alexandru Lepădatu, președintele Academiei Române între 1935 și 1938, pe volumele „Vlad – Vodă Călugărul“ – 1903, și „Cetatea Sucevei“ 1914 și cinci ale lui Simion Mehedinți pe volumele „Obiectul și desființarea geografiei“ – 1901, „Introducere in studiul geografiei“ – 1904, „Către noua generație“ – 1912, „Ofensiva Națională“ semnată „Soveja“ – 1913 și „Poporul“ - 1913. Toate aceste autografe sunt adresate lui Victor Verzea cel care a fost directorul general al poștelor și primul primar al capitalei sub ocupația germană și despre care s-a știut pană nu demult că a fost un mare trădător. Cercetări

recente au dovedit că Verzea a stat închis la Văcăreşti şi a făcut câţiva ani de ocnă nevinovat.

Pe volumul „Regiunea inundabilă a Dunării“ apărut în 1910 la Carol Göb, Grigore Antipa îi da un autograf lui Litarczec, „... în semn de stimă şi consideraţiune“.

„Cursul de procedură penală română“ – 1913 pe care îl avem noi, al cunoscutului universitar Ion Tanovicaenu, are pe lângă semnătura autorului şi pe cea a fostului prim ministru Armand Călinescu, piteştean de origine, a cărui biblioteca se afla astăzi in colecţiile noastre. (A.C. nu a fost membru al Academiei)

In anul 1917, pe un volum apărut la Paris, Victor Eftimiu scria: „A mon eminent confrere Marcu Beza...“ Mai avem înca trei autografe Eftimiu. Pe volumul „Vorbe, vorbe, vorbe“, îi scrie lui Ion Anestin „...din inimă recunoscător pentru al său căpitan de oaste, rupt din Rabelais sau din Voltaire“, în mai 1934. Celelalte autografe sunt pe volumul „Cântecul milei“ şi respectiv „Fum de fantome“.

De la Eugen Lovinescu avem doua autografe, unul pe volumul „Mite“ pe care îl da „Revistei Convorbirilor literare...“ şi celălalt pe monografia „Grigore Alexandrescu“ pe care îl dăruieşte „Domnului Constantin Săineanu cu multă simpatie...“.

De la academicianul Nicolae Bănescu avem trei autografe, dintre care semnalăm pe cel de pe volumul „Academia grecească din Bucureşti şi Şcoala lui Gheorghe Lazăr“, pe care îl oferă „colegului V.Grecu cu deosebită afecţiune şi preţuire"“ (V.Grecu şi el academician)

Pe volumul „Din două lumi“ apărut în 1920, Ioan Slavici scria: „D-lui Victor Verzea în amintirea neuitatelor zile plăcute pe care în zile grele le-am petrecut împreună“. (Slavici se refera la zilele in care a stat cu Verzea la Văcăreşti).

În perioada interbelică, numărul autografelor din această distinsă categorie este cu mult mai mare. Mă voi rezuma la a enumera doar numele „nemuritorilor“ care ne înnobilează colecţiile în acest mod: Alexandru Philippide, I.Al.Brătescu-Voineşti, Gheorghe Brătianu, din nou Grigore Antipa cu un volum pe care îl oferă „Colegiului Gen. R.Rosseti cu deosebită afecţiune“, Mihail Dragomirescu, P.Gh.Gore, Costin D. Neniţescu, din nou E. Lovinescu cu un volum pe care îl oferă lui Petru Răşcanu, Paul Negulescu, Ion Popescu-Voiteşti, Emanoil Bucuţă, Camil Petrescu, Artur Gorovei, George Oprescu cu mai multe volume dintre care unul oferit „Societăţii Scriitorilor Români cu omagii“, Vintilă Mihăilescu, Gh. Adamescu, Alexandru Dima, Vintilă Dongoroz, Ioan Lupaş, Ion Pillat pe mai multe volume şi împreună cu Ştefan Popescu semnând volumul de bibliofilie „Florica“ realizat la Cultura Naţională, Alexandru Marcu, Liviu Rebreanu, Dan Simonescu, Mihail

Sadoveanu scria pe una din cărţile sale „Lui I. Simionescu cu veche şi buna prietenie, 21.III.1940 Bucureşti". Ion Simionescu din colecţia căruia ne-a parvenit volumul, a fost şi el preşedintele Academiei, între anii 1941 şi 1944).

Până în anii celui de-al doilea război mondial, mai avem autografele unor academicieni ca: Andrei Rădulescu – care va fi preşedintele Academiei între 1946 – 1948, Generalului Radu Rosetti pe două volume, Sandu Tzigara – Samurcaş şi ale altora care, din motive omeneşti au scăpat cercetării mele.

Pentru perioada pentru care ne-am ocupat până acum, am lăsat cu bună ştiintă la urmă pe academicianul Constantin C. Giurescu. Unul din volumele sale este dedicat lui C.Rădulescu – Motru – preşedintele Academiei între 1938 şi 1941 cu „...magii de înalt respect" şi un altul profesorului campulungean Ion Hurdubeţiu, cel care în anii noştri a scris „Istoria Suediei".

Voi încheia aceste rânduri, tot cu un volum al academicianului C.C.Giurescu dar care depăşeşte cu câţiva ani perioada enunţată în titlul lucrării. Este vorba de „Istoria Românilor" vol.III partea a doua, apărută la Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă din Bucureşti, în anul 1946. Pe foaia de gardă a lucrării, autorul a scris la 31.I.1947. „Exemplar adnotat pentru ediţia a doua. „Trebuie să fac precizarea ca nu este vorba de adnotări marginale, pentru că, volumul a fost legat, cu cotor de piele, care poartă iniţialele „C.C.G." în partea de jos, etc. ocazie cu care, între două file tipărite a fost introdusă una albă, aşa cum am văzut că făcuse şi Ionescu – Gion. Volumul are o cantitate mare de adnotări, oricum peste 1000 de rânduri, cu scrisul mărunt şi ordonat al marelui istoric. Cum a ajuns în biblioteca noastră, pur şi simplu prin şansa colecţionarului. L-am cumpărat în anul 1994 dintr-un anticariat bucureştean.

În cele câteva pagini am semnalat o parte din valorile noastre de bibliofilie care înnobilează colecţiile bibliotecii piteştene.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

SIGMUND FREUD DESPRE ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA TOTEMISMULUI

LUMINIȚA PALLY

Totemismul reprezintă un sistem care înlocuiește religia, furnizând principiile organizării sociale. Încă din 1869, teoria lui Mac Lennan privind originea totemică a unor obiceiuri și uzanțe din societatea modernă a stârnit interesul și curiozitatea oamenilor de știință. În 1912, Wundt afirma că, pretutindeni, cultura totemică a constituit o etapă pregătitoare în vederea dezvoltării ulterioare, dar și o etapă de tranziție între umanitatea primitivă și epoca eroilor și a zeilor[1].

Aprofundând studierea caracteristicilor totemismului, trebuie citat S. Reinach care, într-o amplă lucrare, formulase, încă din anul 1900, un cod al totemismului, care prevedea:

1) anumite animale nu pot fi ucise și consumate;

2) un animal mort este obiect de doliu și trebuie îngropat ca oricare alt membru al tribului;

3) interdicția alimentară poate viza doar anumite părți ale corpului respectivului animal;

4) dacă este necesară sacrificarea animalului, prin ritualuri prestabilite i se cere iertare, pentru atenuarea intenției de încălcare a tabu-ului;

5) sacrificiul ritual al animalului este deplin, în mod solemn;

6) cu anumite prilejuri festive, oamenii îmbracă pielea anumitor animale;

7) triburile și membrii lor își iau nume de animale-totem;

8) numele sunt împodobite cu imagini-simbol ale animalelor, la fel și tatuajele;

9) dacă un animal primejdios devine totem, se consideră că acesta îi va proteja pe membrii respectivului trib;

10) animalul totem îi apără pe toți membrii clanului;

11) animalul totem prezice viitorul credincioșilor săi, servindu-le drept conducător;

---

[1] W. Wundt, Elemente de psihologia popoarelor, p. 139.

12) membrii unui trib totemic cred adesea că ei sunt legaţi de animalul-totem printr-o legătură care are la bază o origine comună[2].

„Un totem – scrie Frazer – este un obiect material căruia sălbaticul îi poartă un respect superstiţios, deoarece el crede că între propria sa persoană şi fiecare dintre lucrurile din această categorie există o relaţie cu totul specială ... Totemul se deosebeşte de fetiş prin aceea că nu reprezintă niciodată un obiect unic, cum este acesta din urmă, ci o specie animală sau vegetală, mai rar o clasă de obiecte neînsufleţite şi încă şi mai rar una de obiecte artificiale".

Se pot distinge, cel puţin, trei varietăţi de toteme:

1) totemul tribului, de care are parte întregul trib şi care se transmite din generaţie în generaţie.

2) totemul sexului, care aparţine tuturor bărbaţilor sau tuturor femeilor unui trib, cu excluderea membrilor sexului opus.

3) totemul individual, care aparţine unei singure persoane şi se transmite descendenţilor acesteia[3].

În cursul dezvoltării de mai târziu a totemismului apare tendinţa separării celor două laturi: socială şi religioasă, sistemul social supravieţuind adesea celui religios, dar putând fi întâlnite şi reminiscenţe de totemism în religii în care sistemul social bazat pe totemism a dispărut demult.

Conţinutul social al totemismului este evident în rigoarea cu care este respectată porunca şi în extensia restricţiilor tabuiste. Membrii unui clan totemic se consideră fraţi şi surori, fiind datori să-şi acorde reciproc ajutor şi sprijin; dacă un membru al clanului este ucis, toţi ceilalţi se consideră parte vătămată, iniţiindu-se acţiuni colective de răzbunare. Relaţiile totemice sunt mai puternice decât cele de familie, întrucât totemul se transmite pe linie maternă, ereditatea paternă nefiind cunoscută.

„Restricţia tabuistă corespunzătoare – adaugă în continuare Freud – constă în interdicţia ca membrii aceluiaşi clan totemic să contacteze căsătorii între dânşii, în general ei trebuind să se abţină de la relaţii sexuale în interiorul clanului. Este vorba de faimoasa şi enigmatica exogamie, legată de totemism ... Ea este un efect al fricii acute de incest, trăită de omul primitiv şi, în calitatea sa de mijloc de asigurare împotriva incestului, ea ar fi absolut comprehensibilă în cazul căsătoriilor de grup, că ea ţinteşte iniţial să ferească de incest tânăra generaţie şi că numai în cursul dezvoltării sale ulterioare devine un obstacol şi pentru generaţiile mai vârstnice"[4].

Dacă totemismul a reprezentat o etapă necesară în istoria oricărei culturi, se impunea elucidarea enigmei naturii sale: originile genealogiei totemice, motivaţia exogamiei (de fapt a tabu-ului privind relaţia incestuoasă) şi

---

[2] S. Reinach, **Cultes, Mythes et Religions**, vol. 1, p. 17.
[3] J. Frazer, **Totemism**, Edinburgh, 1887.
[4] S. Freud, **Opere**, vol. 1, Ed. ştiinţifică, 1991, p. 113.

raporturile dintre aceste două aspecte. Pentru a răspunde acestor întrebări, numeroşi cercetători cu renume şi-au exprimat punctele de vedere pe care S. Freud le-a expus şi analizat în lucrările sale. Dificultăţile pe care le-au întâmpinat toţi cei preocupaţi de acest subiect au fost sugestiv formulate de Andrew Lang, care menţiona că „până şi la popoarele primitive, formele originare ale instituţiilor şi condiţiilor formării acestora au dispărut, aşa încât suntem nevoiţi să înlocuim prin ipoteze faptele absente"[5].

Problema genezei totemismului a conturat, după opinia întemeietorului psihanalizei, trei direcţii de concepţie, identificate în: teorii nominaliste, teorii sociologice şi teorii psihologice.

În primul grup de concepţie, Freud menţionează nume de referinţă. Astfel, Max Muller, în ale sale contribuţii la ştiinţa mitologiei, defineşte totemul ca fiind un însemn al clanului, un nume al clanului şi un nume al strămoşului clanului sau al unui obiect adorat de clan.

În 1899, J. Pikler scria: „Oamenii aveau nevoie, pentru colectivităţi şi indivizi, de un nume permanent, fixat prin scris. Totemismul s-a născut, astfel, nu dintr-o trebuinţă religioasă, ci dintr-o trebuinţă cotidiană a umanităţii. Nucleul totemismului, acordarea unui nume, este rezultatul tehnicii primitive a scrisului"[6].

În acelaşi mod a abordat problema totemismului şi Herbert Spencer, acordând numelui un rol decisiv în apariţia totemului. Acesta s-a transformat într-un cult al strămoşilor, datorită dificultăţilor de înţelegere ulterioară a limbii primitive a tribului.

Asemănător judecă lucrurile şi Sir John Lubbock, care asociază, în explicarea cultului animalelor, tendinţele frecvente ale oamenilor în însuşirea unor nume de animale.

Desigur, continuă Freud, toate aceste teorii sunt deficitare, ele nereuşind să explice însemnătatea dobândită de nume, altfel spus, nu pot explica însăşi esenţa sistemului totemic. Singura concepţie remarcabilă, căreia i se acordă mai multă atenţie, este aceea a lui A. Lang. Acesta porneşte de la premisa că este mai puţin interesant modul în care clanurile au preluat nume de animale, originea acestor nume a fost uitată, dar au păstrat atribute semnificative şi esenţiale. „Numele unui om este o parte principală a persoanei sale, poate o parte a sufletului său. Faptul că poartă numele unui animal i-a determinat pe primitivi să admită o legătură semnificativă şi misterioasă între persoana lor şi specia animală al cărei nume îl purtau. Ce legătură s-ar fi putut concepe, dacă nu o legătură de sânge? Această legătură odată admisă, pe baza identităţii de

[5] A. Lang, **Secret of the Totem**, p. 27.
[6] J. Pikler, **Der ursprung des Totemismus**, 1901.

nume, de aici trebuia să decurgă toate prescripţiile totemice, inclusiv exogamia, ca nişte consecinţe directe ale tabu-ului sângelui“[7].

În cadrul teoriilor sociologice, S. Freud invocă unele dintre cele mai prestigioase nume.

S. Reinach aprecia, în scrierile sale, faptul că totemismul este doar o hipertrofiere a instinctului sexual. Asemeni lui, Emile Durkheim în Les formes elementaires de la vie réligieuse, în 1912, arăta că totemul este „reprezentantul vizibil al religiei sociale a acestor popoare“, el reprezentând colectivitatea, care este de fapt obiectul propriu-zis al cultului.

Un alt teoretician al curentului de gândire – A.C. Haddon – consideră că „orice trib primitiv se hrănea, la început, cu o singură specie de animal sau de plantă, cu care poate făcea şi comerţ, servindu-se ca de un mijloc de schimb pentru produsele furnizate de alte triburi“. Simultan cu aceasta trebuie că s-a dezvoltat o familiaritate deosebită cu animalul respectiv, dar şi interesul determinat de cea mai elementară şi urgentă necesitate omenească – foamea.

Cel mai complex în expunerea concepţiilor a fost James Frazer, care a elaborat trei teorii cu privire la originea totemismului. Dintre acestea, teoria sociologică i-a fost sugerată de o amplă lucrare a lui Baldwin Spencer şi H.J. Gillen, în care erau prezentate instituţiile, obiceiurile şi credinţele tribului Arunta. O analiză atentă a acestor informaţii ilustrează următoarele particularităţi ale clanului menţionat:

– prezintă diviziunea în clanuri totemice, în care totemul nu este ereditar, ci ataşat fiecărui individ;

– clanurile totemice nu sunt exogamice, restricţiile matrimoniale bazându-se pe diviziunea în clase matrimoniale;

– multiplicarea obiectului totemic comestibil este funcţia clanului totemic, ea obţinându-se prin ceremonia INTICHIUMA;

– manifestă o concepţie aparte privind renaşterea, spiritele celor morţi reîntrupându-se în femeie în anumite locuri, care astfel desemnează totemul copilului. În plus, concepţia lor ataşează spiritele morţilor şi renăscuţilor unor amulete speciale, din piatră, numite Churinga, pe care le aleg din locul procreării.

„Luând drept bază a raţionamentului său cu privire la totemism ceremonia Intichiuma, Frazer a crezut că vede totemismul într-o lumină cu totul nouă, sub aspectul unei organizări pur practice, destinată să combată trebuinţele cele mai naturale ale omului. Sistemul i-a apărut lui pur şi simplu ca o „cooperative magic“ (=magie cooperativă) în stil mare.

...În lumina acestei concepţii, fondată pe ceremonia Intichiuma, lui Frazer i s-a părut că interdicţia de a mânca propriul totem a făcut să fie

[7] A. Lang, Op. cit., p. 126.

neglijată latura cea mai importantă a acestei instituţii, anume porunca de a veghea pe cât posibil ca alţii să nu fie lipsiţi de totemul comestibil"[8].

Teoriei sociologice a lui Frazer i-a urmat cea psihologică, prin care sursa ultimă a totemismului este desemnată a fi ignoranţa sălbaticilor referitoare la perpetuarea speciei, în special în necunoaşterea rolului masculului în actul fecundării. În acest fel, totemismul ar fi o creaţie a spiritului feminin.

Analiza concepţiilor psihologice referitoare la totemism este continuată de Freud cu prezentarea teoriei lui G.A. Wilcken, care semnalează legătura fundamentală dintre totem şi transmigrarea sufletelor, animalul în care se instala sufletul mortului devenind strămoş al clanului şi fiind venerat ca atare.

Teoria eminenţilor cercetători americani Fr. Boas şi Hill-Tout, bazată pe studii întreprinse pe triburile totemice ale indienilor americani, susţine că totemul iniţial este spiritul tutelar al unui strămoş, „pe care acesta l-a dobândit în vis şi pe care l-a transmis urmaşilor săi".

Din acest curent de opinie nu putea lipsi W. Wundt, care se remarcă prin semnalarea a două aspecte decisive: „obiectul totemic primordial şi cel mai răspândit este animalul iar, dintre animalele-totem, cele mai răspândite sunt cele cu suflet. Animalele însufleţite, cum sunt păsările, şerpii, şopârla, şoarecele, datorită marii lor mobilităţi, puterii de a zbura prin aer şi altor însuşiri care inspiră surpriza şi groaza, par predestinate să fie purtătorii sufletelor care au abandonat corpurile celor morţi. Animalul totem este un rezultat al transformărilor animale suferite de fluidul sufletesc"[9].

Analiza totemismului cuprinde, ca parte intrinsecă, atitudinea faţă de problema exogamiei, în multe situaţii aceasta fiind prezentată drept o instituţie separată de totem, unul dintre promotorii acestei distincţii fiind însuşi J. Frazer.

Spre deosebire de el, E. Durkheim a arătat „că tabu-ul, care se leagă de totem, trebuia în mod necesar să implice interdicţia raporturilor sexuale cu femeia care aparţine aceluiaşi totem"[10].

A. Lang împărtăşeşte opinia lui Durkheim iar Mac Lennan explică exogamia prin vestigiile obiceiurilor care se referă la răpirea femeilor într-o epocă demult trecută. El admite, aşadar, că „în timpurile străvechi există uzul general ca femeile să fie luate de la triburi străine, iar căsătoria cu o femeie din propriul trib a devenit treptat clandestină, sfârşind prin a fi interzisă ca fiind excepţională"[11].

Spre deosebire de aceste puncte de vedere, alţi cercetători au înţeles exogamia ca pe o instituţie menită să prevină incestul[12]. Primele restricţii au acţionat împotriva relaţiilor dintre fraţi şi surori şi dintre fii şi mamă, abia mai

[8] S. Freud, Op.cit., p.123.
[9] W. Wundt, Op. cit., p. 190.
[10] S. Freud, Op. cit., p. 128.
[11] Mac Lennan, Primitive marriage, 1865.
[12] S. Freud, Op. cit., p. 129.

târziu a fost suprimat incestul dintre tată şi fiice. Dar, dacă restricţiile sexuale exogamice au avut un scop legislativ, nu se cunoaşte cauza creării acestei instituţii, nu se explică teama de incest.

Westermark a oferit drept motivaţie „aversiunea congenitală faţă de relaţiile sexuale dintre rudele de sânge", în vreme ce Frazer consideră că un instinct uman, adânc înrădăcinat, este greu de explicat de ce trebuie interzis prin lege, faţă de incest născându-se un resentiment natural.

Acestei argumentaţii Freud îi opune experienţa psihanalizei care dovedeşte că este imposibilă această atitudine organică, dimpotrivă, primele impulsuri sexuale fiind, de cele mai multe ori, de natură incestuoasă. Totodată, aceeaşi ştiinţă „ne-a dezvăluit faptul că animalul totem ar fi, în realitate, substitutul tatălui, ceea ce ne explică contradicţia privind, pe de o parte, interdicţia de a ucide animalul, iar pe de altă parte sărbătoarea care urmează uciderii şi care este precedată de bocet. Atitudinea afectivă ambivalentă care, chiar şi astăzi, caracterizează complexul patern al copiilor noştri şi se prelungeşte uneori până şi în viaţa adulţilor, s-ar extinde şi la animalul-totem, ca substitut al tatălui.

Confruntând însă interpretarea psihanalitică a totemului cu faptul prânzului totemic şi cu ipoteza darwinistă privind starea primordială a societăţii omeneşti rezultă posibilitatea unei înţelegeri mai profunde"[13].

Teoria darwinistă a hoardei primordiale nu acordă prea mare importanţă începuturilor totemismului: un tată gelos, posesiv cu toate femeile tribului, alungându-şi fiii rivali pe măsură ce cresc. Dar, ipoteza prânzului totemic oferă un posibil răspuns: „într-o zi, fraţii alungaţi s-au coalizat şi-au ucis şi mâncat tatăl şi în felul acesta au pus capăt hoardei paterne. Coalizaţi, ei s-au încumetat să facă ceea ce individual nu ar fi putut face. Că ei şi-au mâncat tatăl, lucrul este de la sine înţeles în cazul unor sălbatici canibali. Strămoşul tiranic era, cu siguranţă, modelul pizmuit şi temut al fiecăruia din această asociaţie fraternă. Prin actul consumării corpului tatălui ei realizau identificarea cu el, însuşindu-şi fiecare o parte din puterea sa. Prânzul totemic, care probabil că este prima sărbătoare a omenirii, ar fi, aşadar, recapitularea şi rememorarea actului criminal, memorabil, în care şi-au aflat începutul atât de multe lucruri: organizaţii sociale, îngrădirile morale şi religia"[14]. Suprimarea tatălui a atras atenuarea urii, apariţia regretului, a conştiinţei vinovăţiei. Victima devenea mai puternică decât în viaţă, fiii însuşi interzicându-şi ceea ce tatăl le impusese înainte.

Psihanaliza numeşte această situaţie psihică „supunere retrospectivă". Regretarea crimei atrăgea interdicţia uciderii totemului, substitut al tatălui, precum şi renunţarea la femeile pe care le eliberaseră de sub puterea părintelui.

---

[13] S. Freud, **Op. cit.**, p. 148.
[14] S. Freud, **Op. cit.**, p. 149.

În acest mod, conştiinţa culpabilităţii fiului a determinat apariţia celor două tabu-uri fundamentale ale totemismului, care coincideau cu cele două dorinţe refulate ale complexului lui Oedip.

Cu acest prilej s-au format trăsăturile fundamentale ale religiei. Religia totemică este produsul conştiinţei vinovăţiei fiilor, implicând un sentiment de culpabilitate – păcatul originar ? – şi de dorinţă a obţinerii reconcilierii cu tatăl jignit, printr-o supunere retrospectivă. Toate celelalte religii de mai târziu nu reprezintă decât încercarea de rezolvare a aceleiaşi probleme, încercări care se deosebesc în funcţie de nivelul de civilizaţie din care au apărut şi care propun soluţii aceluiaşi mare eveniment care, de la origini şi până în prezent, a neliniştit permanent umanitatea.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

TREI SCRISORI ALE LUI VASILE ALECSANDRI CĂTRE NICOLAE BĂLCESCU

NICOLAE MOISESCU

Manuscrisul 803 din colecția Academiei Române cuprinde, între altele, trei scrisori ale lui Vasile Alecsandri către Bălcescu din anii 1851-1852. Bălcescu se afla atunci bolnav în pragul morții. Alecsandri îi scrie să-și îngrijească sănătatea și-i comunică tot odată câteva planuri literare pe care le urmărea pe atunci. Scrisorile se află la filele 41-44, 46-47 ale manuscrisului amintit.

Iubite Bălcescu,

Înainte de toate, trebuie să-ți mărturisesc bucuria ce m-a pătruns când am aflat că te-ai hotărât a te așeza la țară în apropiere cu Franța și sub un cer dulce precum îți trebuie. Această hotărâre este cea mai înțeleaptă în toate privirile, iar mai ales în privirea sănătății tale și a voiajului ce are să facă prietena noastră pentru ca să vie lângă tine. Așa dar armează-te de toată filosofia și de tot curajul ce ai pentru ca să te cauți și să te vezi scăpat de suferințe atât morale cât și fisice.

Prinde la putere, dragul meu, pentru că ai mult a lupta în viitor, atât împotriva despotismului, cât și împotriva brațelor mele care, precum știi, ți-au dovedit în destul cât sunt de puternice.

Un adevăr de care aș dori să te pătrunzi, iubite Bălcescu, este acesta, că dacă îi voii cu energie să te însănătoșești te-i însănătoși fără doar și poate. Clima sub care te găsești, castelul în care locuiești, grădina plăcută care te înconjoară, cerul albastru ce se întinde deasupra ta, etc.; toate aceste mulțumiri sunt de natură a adăuga mult la plăcerea unei vieți liniștite; iar mai presus de cât toate societatea amicală ce ți-se pregătește pentru un șir de luni întregi este cel mai sigur izvor de sănătate pentru tine. Eu îmi închipuiesc petrecerile iernei voastre de la Iera și crede-mă că mă simt transportat de dorința de a veni să iernez cu voi; dar din nenorocire sunt silit a mă întoarce în țară și-a tremura de frig până la maiu viitor pentru amintirea și gloria neamului românesc.

Tu însă în vremea aceasta ai să te desfetezi în plăcerile unui traiu dulce și depărtate de toate grijile politicești. Întovărășit de prietena noastră să te

pătrunzi toată ziua de razele călduroase ale soarelui, de parfumul florilor şi de frumuseţea priveliştei ce se desfăşoară sub ferestrele tale. Încântat de nesfârşită mulţumire ai să găseşti tot-deauna lângă tine o mână prietenească, un glas iubitor, o dragoste frăţească care te vor mângâia, te vor încuraja şi te-or face să uiţi durerile trecătoare ce te vor încerca, – Ferice de tine, dragul meu Bălcescu, că ai o natură atât de blândă şi simpatică, în cât ori unde te-ai întors ai întâlnit zâmbiri prietenoase. Adu-ţi aminte de cele ce ţi-am spus odinioară şi depărtează de la inima ta scepticismul acel amar care te face să suferi aşa de crud. Bucură-te că ai ştiut a însufla dragostea frăţească celor mai nobile fiinţe din patria noastră. Ori-cât să fie viaţa de tristă şi amară, e dulce lucru de a putea zice ca tine: „sunt inimi pe lume cari le iubesc".

După socotinţa mea cea mai frumoasă parte a vieţii se compune din simţurile ce insuflă şi primeşte un om pe pământ. Gândeşte-te dacă sunt mulţi care să fi avut o parte atât de bogată ca tine, şi cunoaşte adevărul odată pentru tot-deuna. Lasă-te a fi precum eşti şi nu te mai revolta împotriva soartei. Aceasta este iarăşi un chip de însănătoşire, radicală, un sfat frăţesc. Urmează-l dar pentru dragostea tuturor celor ce te iubesc.

Al tău frate,
Vasile Alecsandri
Paris, 25 oct. 1851

Iubite Bălcescu,

Ţi-am trimis mai däunezi o scrisoare pe care trebuie s-o fi primit-o acum. Acel autograf este cea mai puternică apărare a mea împotriva pârilor tale. Să trecem fără întârziere la alte lucruri mai interesante. Am vorbit cu prietena noastră despre nedumerirea ta în privirea surorei tale şi am hotărât că cel mai înţelept este să nu depărtezi pe sora ta.

Ori-cum să te găsească maică-ta, trebuie mai înainte de toate s-o fereşti de griji supărătoare. Închipuieşte-ţi dar neliniştea ce ar cuprinde-o când te-ar şti pe tine bolnav şi singur în străinătate. Inima sa de mamă ar fi necontenit turburată la ideia singurătăţii tale căci de este ceva crud pe lume pentru un om bolnav este de a se vedea pe mâna străinilor. Aşa dar să nu cum-va să faci greşeala de-a sili pe sora ta să întreprinză un voiaj vătămător sănătăţii sale cât şi a stărei în care tu te afli acum. Sora ta e gingaşă, delicată şi cred că ea însăşi are trebuinţă de o climă priincioasă şi de linişte. Asemenea tu ai nevoie de îngrijiri frăţeşti. Ţine-o dar lângă tine până-n primăvară şi fii încredinţat că maică-ta v-a rămânea mulţumită, prin urmare va fi liniştită.

Prietena noastră va pleca din Paris îndată ce-i vor sosi banii din ţară. Cred că pe la 15 decembrie cel mai târziu va sosi la tine. Te îndemn iubite Bălcescu, să o sileşti ca să se caute cu tot dinadinsul, pentru că şi ea-i de natura

acelor care-şi bat joc de sănătate. Trebuie să-i dai tu însuţi pildă de bună-voinţă întru redobândirea sănătăţii, să o sfătuieşti frăţeşte ca să profiteze de şederea sa la Iera, căci prin chipul acesta veţi contribui împreună la restatornicirea puterilor voastre. Eu mă încred în tine şi aştept de la prietena ta împlinirea dorinţelor mele.

Mă întrebi când mă pornesc din Paris? Peste zece zile. Mă duc să încep jurnalul acel mult dorit care va cuprinde atâtea frumoase compuneri a celor mai însemnaţi genii a României. Scrie dar şi trimite-mi scrierile tale ca să lei dai pasport pentru hotarele nemuririi. Îndată ce voi sosi în Moldova voi căuta balada lui Mihai Viteazul şi ţi-oi trimite-o întreagă sau în parte, precum mi-a pica în mână. De nu cum-va voi descoperi-o, ţi-oi fabrica eu una care te-o minuna, şi tu îi trece-o de baladă populară... cu chipul întrebuinţat pentru compunerea călugărului.

Adio, dragul meu Bălcescu; ţi-oi scrie lung de la Moldova, cată de-mi răspunde regulat la cele ce te-oi întreba.

Sănătate,
V. Alecsandri,

Iancu a cerut pe demoasela Noemi, şi la Maiu viitor se însoară. Prin urmare ei vin la primăvară la Paris. Să te găsească sănătos.

Iaşi, Aprilie 1852

Iubite Bălcescule,

Nu ţi pot spune bucuria ce m-a cuprins când am primit scrisoarea ta şi am citit bunele ştiri ce-mi dai despre scumpa ta sănătate. Greu ţi-am purtat grija în toată iarna aceasta şi multă frică am tras despre tine, dragul meu Bălcescule. Acea necontenită nelinişte a fost singura pricină a tăcerii mele. Crede-mă că adeseori am voit să-ţi scriu şi m-am oprit, temându-mă să nu te tulbur prin tristeţea gândurilor mele. Dar acum eşti bine ! Noroc bun, să deie Dumnezeu ! Mă simt fericit de această ştire, parcă aş fi cumpărat o lume întreagă, căci te iubesc ca pe un dulce frate şi aşi voii să împart cu tine zilele şi sănătatea ce-mi sunt hotărâte de soartă. Totul acum e să te cauţi, să te îngrijeşti tu însuţi de tine dacă vrei să ne dai nouă prietenilor care te iubim cea mai bună dovadă de dragostea ce ne porţi. Ai trăit destul pentru tine, de capul tău, mai trăieşte şi pentru noi, de capul nostru. Auzi?

Este adevărat că nenorocitul meu jurnal a fost desfinţat până a nu se naşte măcar, şi aceasta din mai multe pricini, unele mai dobitoceşti decât altele. Una din resoanele pentru care mi-au închis gazeta a fost articolul tău Răzvan-

Vodă, carele fiindc-că a fost scris de tine, s-a socotit de către domnul Ştirbei ca un pamflet împotriva lui. Viţa ţigănească a acelui nenorocit Domn a atins ambiţia stăpânitorului ţării româneşti. Nimeni nu apucase încă a citii gazeta mea când a fost suspendată, căci numărul 1 nu ieşise. Ce să mai zici? Ce să le faci? I-am trimis şi eu dracului pe toţi cu toată înalta lor înţelepciune şi m-am lăsat de jurnalism ca să mă ţin de balade.

Ţi-am trimis două exemplare din partea a I-a a baladelor şi nădăjduiesc să încep în curând tipărirea părţii a II-a. Dar închipuieşte-ţi că în toate librăriile şi tipografiile Moldovei nu pot găsi hârtie de tipar! Ce ticăloşie! Am dat comision să-mi aducă de la Dresda şi îndată ce o voi căpăta voi scoate la lumină şi urmarea baladelor.

Acea a lui Mihai Viteazul n-am putut-o încă afla, deşi mulţi mi-au făgăduit că mi-or căuta-o ; de aceia nu ţi-am trimis-o m-am îndatorat către tine, dar fi sigur că oi voi găsi-o, oi îndrepta-o şi ţi-oi expedia-o ori unde tei afla. Îţi trimit aici acum balada lui Constantin Brâncoveanu, îndreptată gata. Ea este un poem de minune. Îţi alăturez totodată şi partea din jurnalul meu care cuprinde pe Răsvan-Vodă. Poţi fi sigur că nici o foaie alta nu avea gloria de a-l tipări.

Cu toată dorinţa ce am de a te vedea, dragă Bălcescule, nu pot fi de ideea ca prietena noastră să facă voiajul Mediteranei şi aceasta pentru mai multe pricini şi mai ales pentru sănătatea sa. O călătorie de 15 zile pe mare i-ar fi poate vătămătoare. Eu sunt silit a nu mă mişca din Iaşi până la venirea fratelui meu, dar sunt singur şi pot pleca spre Paris la începutul lui Septembrie.

Iubita noastră Elene Negri este înmormântată în ograda bisericii greceşti din Pera. Mormântul ei e acoperit cu o lespedă de marmură pe care este săpată următoarea inscripţie:

Elena Negri
Moldavia,
4 Maiu 1847

Când îi merge să vizitez acel mormânt care cuprinde cea mai scumpă şi mai bogată parte a vieţii mele să depui câte-va flori în suvenirul meu.

Al tău frate
V. Alecsandri

REPERTORIUL TEATRULUI NAŢIONAL – PREOCUPARE MAJORĂ PENTRU LIVIU REBREANU

ELENA ROTARU

Romanul vieţii lui L. Rebreanu conţine încă multe pete albe, deşi despre el s-a scris foarte mult. În ceea ce-l priveşte pe scriitorul Liviu Rebreanu, moştenim nu numai interesul cu care Lovinescu s-a apropiat de opera acestuia, dar şi cele mai multe dintre judecăţile lui critice. Aşa de pildă afirmaţia lui Eugen Lovinescu despre „Ion" cum că ar fi „altarul pe care se jertfeşte întreaga proză românească de la Filimon la Sadoveanu" e o directivă critică pe termen nelimitat.

Idei şi judecăţi adânc pătrunzătoare descoperim şi în studiile lui Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, G. Călinescu, fără interpretări deosebite faţă de E. Lovinescu.

Între anii 1944-1953 se aşterne o tăcere penibilă, urmată de un studiu critic al lui Ov. S. Crohmălniceanu, care nu poate nega valoarea tripticului de aur, „Ion", „Pădurea spânzuraţilor", „Răscoala", acreditând însă ideea, intenţionat sau nu, că, toate cărţile lui Rebreanu, scrise după 1933 s-ar afla sub incidenţa ideologiei fasciste[1].

Se adaugă, în anii 1962 – respectiv 1967, micromonografia lui Al. Piru şi eseul lui Lucian Raicu, amândouă constituind încercări de reabilitare a operei rebreniene în întregul acesteia şi de diferenţiere a judecăţilor critice anterioare.

Un eveniment prin excelenţă l-a constituit editarea, coordonată de Niculae Gheran, începând din anul 1968, a întregii opere rebreniene – de fapt prima editare integrală a unui scriitor interbelic de mare valoare. Prin această editare s-a oferit cititorului o mare operă, iar cercetătorului un instrument ideal, îndreptăţind aprecierea lui Şerban Cioculescu potrivit căreia „ceea ce a făcut Perpessicius pentru Eminescu, a făcut Niculae Gheran pentru Rebreanu"[2].

Reflexul imediat a fost apariţia unor studii datorate unor cercetători de reală vocaţie cum ar fi Aurel Sasu, Al. Săndulescu, Stancu Ilin, Vasile Netea,

---

[1] Grigore Traian Pop, „Scânteia tineretului", Supliment literar - artistic, 23 martie, 1986.
[2] **Ibidem.**

etc.

Cercetarea istoriografică de tip obiectiv a fost suplinită de memorialistică; aşa putem aminti: Fanny Rebreanu, „Cu soţul meu“ (1963); Puia Florica Rebreanu, „Zilele care au plecat“, „Pământul bătătorit de părintele meu“, „La lumina lămpii“.

Filtrarea acestor informaţii trebuie însă făcută cu discernământ. Căci pe parcursul vremii, anecdotele şi licenţele avansate îndeosebi de familie au circulat în voie, intrând în ceea ce s-ar putea numi „folclorul istoriei literare“.

Gravitatea informaţiilor provenite de la rubedeniile aflate multă vreme în preajma romancierului, fie documente de reală valoare, fie simple fabulaţii, e că ele riscă să fie crezute în totalitate[3].

Merită poate, amintit un episod legat de apariţia cărţii lui Fanny Rebreanu în 1963, în care este implicat un alt mare nume al literaturii secolului XX, Zaharia Stancu.

Niculae Gheran se afla într-unul din birourile Editurii pentru Literatură, frunzărind cartea abia tipărită. În birou a intrat Zaharia Stancu, discuţia a devenit aprinsă, noului venit plăcându-i să-şi amintească de romanele lui Rebreanu, citite şi recitite în anii tinereţii (nu şi Ciuleandra, pe care ar fi rupt-o şi atunci în bucăţi). Între timp luase şi el în mână cartea de amintiri, citind din loc în loc, câte-un pasaj sau altul. Deodată s-a oprit în faţa unor rânduri. Le-a recitit apoi cu voce tare, adăugând cu umor: „Ce bine era pe timpul faraonilor! ... Când mureau niciodată nu erau îngropaţi singuri! ...“[4].

Dacă gluma poate fi uitată, pretextul nu.

Interesant este, că există şi alţii „memorialişti“, care dând ceasul înapoi fabulează cu cel mai serafic zâmbet pe buze, fapte şi întâmplări la care nici ei, nici alţii nu au participat. De ce mint este greu de explicat, câtă vreme, spre deosebire de membrii familiei, nu au avut nimic de câştigat de pe urma falsificării faptelor.

Aş aminti în această situaţie pe Camil Baltazar „contemporan“ cu Liviu Rebreanu cum se autodefineşte, care, în amintirile sale, lasă să se înţeleagă, nici mai mult nici mai puţin, că la ora decesului s-ar fi găsit în preajma lui Liviu Rebreanu. Iată ce spune: „S-a zvonit de către răuvoitori cum că Liviu Rebreanu s-ar fi sinucis. E un neadevăr sfruntat pe care îl dezminte actul de deces. Dintre oamenii care au asistat la tragicul eveniment, mai trăiesc câţiva care pot da mărturie de moartea naturală a lui Liviu Rebreanu, printre care, în afară de soţia şi fiica sa, autorul acestor rânduri şi scriitorul Horia Oprescu cu soţia“[5]. Pe autor nu l-a deranjat deloc că, în zilele dinaintea decesului, nici n-avea măcar cum să ajungă la Valea Mare. Nici cu trenul, nici cu automobilul, căci singurele

---

[3] **Ibidem**, p. 17.

[4] Niculae Gheran, **Tânărul Rebreanu**, Editura Albatros, Buc. 1986, f. 18.

[5] Camil Baltazar, **Contemporan cu ei**, Editura pentru Literatură, 1962, p. 140.

„taximetre“ care circulau atunci pe şoseaua Bucureşti-Piteşti erau tancurile germane, urmărite de cele româneşti[6].

Rămânem sceptici în faţa unor asemenea amintiri.

Acelaşi Camil Baltazar ne oferă însă, prin intermediul bandei magnetice şi un document de reală valoare despre Liviu Rebreanu. El se află în fonoteca de aur a Radiodifuziunii Române, al cărui director a şi fost Liviu Rebreanu. O copie de pe această bandă magnetică constituie una din piesele emoţionante aflate în colecţia Casei Memoriale „Liviu Rebreanu“ de la Valea Mare.

Este vorba de un interviu din anul 1943 când Liviu Rebreanu deţinea şi funcţia de Director al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Cu o voce gravă, frumos timbrată Liviu Rebreanu răspunde întrebărilor lui C. Baltazar, referitoare la repertoriul Teatrului Naţional. E de menţionat că Liviu Rebreanu încearcă în calitatea pe care o avea, de director al Teatrului să promoveze un repertoriu românesc atât din dramaturgia clasică, cât şi din cea contemporană, într-o vreme când la mare cinste, se aflau piesele bulevardiere, ale teatrului francez.

Liviu Rebreanu dezvoltă subiectul legat de criteriile pe care le-a urmărit în alcătuirea repertoriului teatrului.

Ideea de a alcătui un repertoriu numai din piese româneşti, ceea ce el considera normal pentru un teatru naţional, aducând ca argument în sprijinul acestei idei, repertoriul Comediei Franceze, nu se putea realiza, din cauză că producţia noastră nu era suficientă – nici cea veche, nici cea nouă. De aceea dramaturgia românească trebuia completată cu lucrări străine, amintind aici câteva nume sonore din dramaturgia universală ale căror piese urmau să se joace pe scena românească: Shekespeare, Lope de Vega, Victor Hugo, Gustave Flaubert.

Liviu Rebreanu acordă o importanţă deosebită alegerii repertoriului întrucât „Teatrul Naţional este al tuturor şi oamenii vor să vadă şi literatură clasică şi modernă“.

În ce priveşte dramaturgia modernă, Liviu Rebreanu crede că mai ales ea, trebuie aleasă cu mare grijă, iar publicul aşteaptă interpretarea acesteia de la nivelul instituţiei pe care o conduce. „Nu vreau să fac concurenţă teatrelor particulare, pentru că dacă joc lucrurile moderne, de salon, bulevardiere, atunci ce mai joacă ei!“.

Liviu Rebreanu aminteşte premiera Vlaicu-Vodă care urma să aibă loc, în ziua următoare, interviului şi-şi exprimă speranţa că va fi urmărită de toată lumea cu plăcere, deşi piesa este îndeobşte cunoscută.

Următoarea premieră era din repertoriul francez – Doamna Bovary de G. Flaubert.

Dar, un repertoriu nu-şi atinge scopul dacă rămâne străin publicului

[6] Niculae Gheran, op. cit., p. 17.

pentru care e alcătuit. Cu alte cuvinte, dacă nu aduce lume la teatru.

Şi în această privinţă anii de directorat ai lui Liviu Rebreanu au însemnat un record. De pildă în stagiunea 1941-1942, frecvenţa spectatorilor a atins maximul. Numărul biletelor vândute, atât la Naţional cât şi la „Studio" s-a menţinut aproape tot timpul la proporţia de 85-100%.

Spectacolele la care se făcea coadă la casă şi la care nu se mai găseau bilete cu o săptămână înainte au fost un lucru obişnuit în stagiunea respectivă[7].

Trebuie amintit că „Studio" era o anexă, a Teatrului Naţional care funcţiona în Piaţa Amzei şi a fost întemeiat din iniţiativa aceluiaşi Liviu Rebreanu, în 1929. Prima stagiune a durat de la 1 octombrie 1929, până la 1 mai 1930. Rebreanu, pe atunci Director General al Teatrelor şi Operelor, prin crearea Studio-ului, a vrut să pună la dispoziţia publicului, o scenă în care ideea de teatru să fie acceptată şi realizată în formele ei cele mai îndrăzneţe, un teatru în care să nu-i fie ascunse spectatorului nimic din evoluţia concepţiei dramatice, chiar în fazele ei experimentale. Astfel, în istoria teatrului românesc, ideea unei scene experimentale, a unui „Studio" rămâne legată de numele lui Rebreanu[8].

Ca şi Naţionalul, Studio-ul îşi deschidea stagiunile numai cu piese originale, dar de scriitori moderni. Tradiţia a fost stabilită de însuşi întemeietorul lui, Liviu Rebreanu, care inaugurează noul teatru, aşa cum am mai spus la 1 oct. 1929, într-o seară de vineri, cu premiera „Muşcata din fereastră" a lui Victor Ion Popa. De asemenea cu excepţia clasicilor Caragiale şi Alecsandri, au deschis alte stagiuni, autori moderni atunci, Mircea Ştefănescu cu „Acolo departe" sau Dimitrie Anghel şi St. O. Iosif cu „Cometa" şi „Legenda Funigeilor"[9].

Mai târziu, în programul stagiunii 1937-1938, în timpul directoratului lui Paul Prodan, Liviu Rebreanu scria despre acest teatru: „Un Studio nu poate însemna un teatru experimental, în sens didactic, ci în primul rând un teatru bun, cu spectacole mai interesante decât ale unui teatru obişnuit. O experienţă în teatru trebuie să aducă totdeauna un plus faţă de trecut, fie în textul autorului, fie în interpretarea actorului, fie în realizarea regizorului"[10].

Privind retrospectiv activitatea Studio-ului, putem afirma că el a îndeplinit toate dorinţele celui ce l-a creat.

Practic Liviu Rebreanu şi-a legat ultimii ani de viaţă, de Teatrul Naţional şi de destinul acestuia, activitatea lui de scriitor încheindu-se după cum se cunoaşte în anul 1940 prin publicarea ultimului său roman „Amândoi"; acea încercare de roman poliţist, neluat în seamă de critică, dar care, în treacăt fie spus, după 1990, a stârnit interesul oamenilor de teatru şi s-a realizat după acest

[7] Studio Teatrul Naţional, septembrie 1942, Buc. p. 25.
[8] Op.cit., nov. 1942, Buc., p. 15.
[9] Ibidem, p. 16.
[10] Ibidem, p. 17.

roman un spectacol T.V. reuşit, în regia şi interpretarea, unui rol desigur, a actorului Ştefan Radoff. După 52 de ani de la apariţia cărţii – o performanţă nevisată, nici de autorul ei. „A iubit teatrul enorm", aşa cum mărturisea cu orice prilej soţia sa, Fanny Liviu Rebreanu, ea însăşi actriţă. Avem dovezi, la afirmaţia soţiei, toată activitatea lui Liviu Rebreanu, mai ales în aceşti ani 1941-1944 în care a condus Teatrul Naţional, într-o perioadă deloc favorabilă din punct de vedere politic.

Prin alternarea pieselor de teatru aparţinând genului clasic, romantic, sau modern, prin alternarea celor aparţinând dramaturgiei româneşti sau universale, a actualizat teatrul, posibilităţilor de cunoaştere şi de admiraţie ale publicului românesc al acelor ani.

De aceea spectacolele au fost încununate de succes.

Românii aveau nevoie în acei ani încrâncenaţi de acest balsam pentru că teatru angajează întreaga personalitate a spectatorului, smulgându-l repede din lumea lui reală şi aducându-l alături de lumea fictivă de pe scenă. Mai mult decât orice alt domeniu artistic, poate, teatrul exercită direct asupra spectatorului această fascinaţie a evaziunii – care se pare este prima condiţie a artei.

Liviu Rebreanu a slujit cu pasiune teatrul până la sfârşitul vieţii sale, petrecută la 1 septembrie 1944.

Poate, nu este lipsit de interes să amintim că şi clădirea Teatrului Naţional, fostul Teatrul cel Mare, inaugurat în 1852, devenit Naţional după 1877, când i se aduc şi unele modificări pentru a putea cuprinde un număr mai mare de spectatori, dispare de pe Calea Victoriei, acolo unde funcţionase timp de 92 de ani, fiind incendiat de aviaţia fascistă, în seara zilei de 25 august 1944[11]. Peste exact o săptămână murea Liviu Rebreanu.

[11] **Muzeul Teatrului Naţional I.L. Caragiale**, Buc., 1959.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL „FUNDAȚIA ARGEȘULUI"

FLORENTINA COJOCARU

Într-un complex și dificil context istoric, determinat de evenimentele anului 1944, s-a înființat la Pitești „Fundația Argeșului", cu drepturi legitime stipulate în decretul - lege din august 1944, care în articolul 1 prevedea: „Fundația Argeș", constituită prin actele și statutele autentificate de Tribunalul Argeș, secția 1, sub numărul 703 / 1944 și investită cu pesonalitate juridică prin sentința civilă nr. 184 din 1944 a Tribunalului Argeș, secția 1, este recunoscută persoană juridică de utilitate publică prin efectul prezentei legi"[1].

Scopul principal al acestei fundații era: „afirmarea Argeșului în viața națională și cultul tradițiilor și trecutului argeșean"[2].

Cât privea școala tradițiilor și a trecutului istoric se avea în vedere promovarea misionarismului național - religios și organizarea lui în Argeș, dat fiind existența primei mitropolii a Țării Românești în acest spațiu, refacerea cetății lui Vlad Țepeș și practicarea asprimei morale în viața publică, trecutul voievodal românesc și îngrijirea așezămintelor voievodale din județ, tradiția monarhică și cultul regilor în metropola regală, centrul de pelerinaj al cavalerilor „Mihai Viteazul", amintirea oamenilor reprezentativi ai țării ridicați din familia Argeșului.

Alt domeniu viza revigorarea școlii satului românesc, organizarea familiei și a gospodăriei țărănești prin întemeierea de școli după modelul special al celei din satul Antonești, întemeierea de cantine școlare și cămine de ucenici, reorganizarea cursurilor de vară pentru învățători și profesori, sprijinirea ridicării și formării elitelor prin acordarea de burse și trimiterea lor la studii.

În domeniul culturii se avea în vedere sprijinirea așezămintelor culturale regale și crearea unor instituții noi, biblioteci și cămine culturale, acolo unde nu existau, publicații periodice și o tipografie proprie care să tipărească lucrări destinate trecutului Argeșului, tezaurului său istoric, să răspundă nevoilor

---

[1] Ziarul *Argeșul* din 20 august 1944.
[2] **Ibidem.**

culturale şi economice.

În domeniul economic fundaţia se implica sprijinind crearea unor cooperative de producţie şi instituţii de credit atât la oraşe cât mai ales în mediul sătesc, dezvoltarea posibilităţilor naturale, turistice şi balneare în diferite centre ale Argeşului.

Constituirea acestei fundaţii se face în contextul existenţei unor aşezăminte culturale cu rădăcini mult mai adânci în timp şi care merită nominalizate, fără pretenţia de completudine ci numai pentru locul şi prestigiul lor cultural.

Evidenţiem astfel „Ateneul popular Ionescu-Gion“, cu cea mai căutată bibliotecă publică şi cel mai „serios muzeu“, cum se relata într-un periodic al vremii, Societatea „Frăţia“ a clerului ortodox din Argeş, societate care a împlinit un secol de activitate, cu un puternic impact în epocă, prin revista „Păstorul Ortodox“, o Ligă culturală şi o casă de cetire ale corpului didactic argeşean, un cămin cultural judeţean înfiinţat de Fundaţiile Culturale Regale, care în 1944 coordona activitatea a 140 cămine culturale săteşti. De acest cămin şi-a legat numele pentru o lungă perioadă de timp preotul piteştean, Marin Diaconescu, paroh la Catedrala Sfântul Gheorghe din Piteşti, din anul 1930 şi profesor la liceul „I.C. Brătianu“, decorat prin decret regal la 10 iulie 1943, cu Meritul Cultural clasa I-a, pentru opera de cultură desfăşurată în această instituţie.

Eforturile culturale ale oraşului şi judeţului au fost susţinute prin ziarul „Argeşul“ – o gazetă săptămânală de informare şi îndrumare obştească al cărei redactor şef a fost preotul Marin Diaconescu, de la apariţie, din februarie 1942, până la suprimare, în 20 august 1944.

De apariţia gazetei şi-au legat numele, Alexandru Bădăuţă autorul „Icoanelor Argeşene“ şi al „Priveliştilor româneşti“, semnatar de ghiduri turistice şi albume naţionale, pe atunci secretar general al Ministerului Propagandei şi Nicolae Iordache de la Teiu, Vladimir Streinul, în literatură, foşti elevi dar şi colegi de clasă la Liceul „I.C. Brătianu“ din Piteşti, ultimul şi profesor aici. În sfârşit, mai menţionăm şi secţia culturală a Sfintei Episcopii de Argeş, care s-a făcut simţită în această perioadă şi prin iradierile spirituale ale gazetelor „Lumina pentru toţi“ şi „Buletinul eparhial“, precum şi prin alte tipărituri cu caracter moral-religios care au susţinut opera culturală în judeţ.

Neîndoielnic, ctitorul noului aşezământ cultural a fost profesorul universitar Mihail Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, originar dintr-o veche şi nobilă familie argeşeană.

Deşi s-a născut în localitatea Nucet, judeţul Dâmboviţa, la 5 / 18 noiembrie 1904, Mihai Antonescu este un argeşean. Tatăl, Aurel ca şi fraţii acestuia, Eftimie şi Emanuel Antonescu, profesori universitari, s-au născut în Piteşti, au avut case în oraş şi la Valea Mare - Ştefăneşti, iar străbunicul patern,

boierul Anton a trăit şi a murit în comuna Uda de Sus, fiind înmormântat în biserica din această comună.

Doctor în drept, profesor de drept internaţional la Universitatea din Bucureşti, profesor la Şcoala Superioară de Ştiinţe Administrative, docent la 19 decembrie 1931, conferenţiar provizoriu la Universitatea din Bucureşti, la 30 decembrie 1931 şi apoi definitiv din 1936, Mihai Antonescu a îndeplinit în guvernul generalului Ion Antonescu, instaurat la 27 ianuarie 1941, funcţia de ministru - secretar de stat, apoi ad-interim la Propaganda Naţională pe timpul absenţei din ţară a titularului, Nichifor Crainic, începând cu 21 iunie 1941, ministru de stat şi al Propagandei Naţionale, apoi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, preluând pe timpul absenţei lui Ion Antonescu şi conducerea guvernului. Din 29 iunie 1941 a fost însărcinat şi cu funcţia de ministru al Afacerilor Externe, devenind după remanierile din 1942 vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de externe[3].

La sfârşitul lunii septembrie 1941, Mihai Antonescu şi-a inaugurat seria conferinţelor ministeriale în ţară, prima conferinţă ţinându-se la Piteşti.

Cu acest prilej mărturisea pentru prima oară argeşenilor dorinţa de reorientare spirituală a judeţului: „Am râvna ca judeţul Argeş să devină judeţul model al ţării ... Curţii de Argeş trebuie să-i deschidem o perspectivă mai mare decât Piteştilor, pentru că e timpul să ne dăm seama că acolo sălăşluieşte trecutul românesc din care vom face simbolul înălţărilor de veacuri. Mănăstirea Curtea de Argeş şi toate aşezămintele ei vor fi transformate într-un mare centru religios şi de misionarism naţional.

Sunt mulţi ani de când am râvnit să întemeiez prin universitate chiar, o orientare de misionarism care bazată pe misticismul poporului român să înalţe trepte noi de credinţă pentru religia naţională.

Consider că nu îmi voi îndeplini datoria de dascăl şi de român şi nu voi putea să dorm liniştit pe pământul Argeşului, dacă voi închide ochii înainte de a vedea Curtea de Argeş transformată în centrul misionarismului naţional şi politic“.

Vorbind de locul Argeşului în geografia istorică şi spirituală românească, în aceeaşi cuvântare Mihail Antonescu arăta: „Străvechi vestigii de civilizaţie sunt risipite pe întinderea judeţului, amintind Europei că pe aceste locuri a existat un popor liber, capabil să le întemeieze ... Tot aici zac mormintele regilor întemeietorii de dinastie şi întregitorii de hotare“[4].

Preocupat de rezidirea satului argeşean „Antoneşti“, din comuna Corbeni, pe locul unei vechi aşezări cotropită de potopul şi inundaţiile din luna iulie 1941, Mihai Antonescu a vizitat deseori judeţul, în perioada 1941-1943,

[3] **Enciclopedia Cugetarea**, Bucureşti, 1940, p. 39 şi Stelian Neagoe, **Istoria guvernelor României**, Bucureşti 1995, p. 140-146.
[4] Ziarul *Argeşul* din 30 iulie 1944.

reamintind argeşenilor planurile sale de reorientare spirituală, în cadrul unor întruniri publice sau întâlniri cu intelectualii de aici.

Pentru noua fundaţie care se profila în geografia spirituală argeşeană, satul Antoneşti a cărui piatră de temelie s-a pus la 18 octombrie 1941, constituia un simbol, un sat model, cu 40 de case cu câte 2 caturi, având fiecare câte 2000 m^2 în jur şi cu acareturile trebuitoare, întregit cu unele construcţii de folos obştesc: primăria, sfatul comunal, cooperativa, postul de jandarmi, percepţia, banca populară, dispensarul, o cantină pentru copii, o baie populară, un cămin cultural cu bibliotecă, sală de spectacol şi grădiniţă de copii, han turistic cu camere de închiriat, piaţă de alimente cu prăvălie de zid şi hambare pentru păstrarea grânelor, biserica şi o şcoală model pentru fiii satului.

Descris de Alexandru Bădăuţă, satul capătă valoare de simbol: „De o parte şi de alta a drumurilor, în mijlocul curţilor geometrice, casele stau rânduite ca într-o carte de ilustraţii. Un adevărat muzeu. O antologie de stiluri româneşti, armonios adaptate. Case de munte, de o varietate unică, cu volume şi linii care înrudesc, cu acelea din Vâlcea şi din Muscel, dar care rămân totuşi argeşene.

Biserica este ca o rugăciune împlinită a locurilor şi a oamenilor.

O casă nu e ca alta. Seamănă dar ceva le diferenţiază. Decoraţia e curată şi puternică"[5].

Dorinţa de întemeia în Argeş un aşezământ care să promoveze cultul tradiţiei şi istoriei româneşti a fost reafirmată şi cu prilejul urcării în scaunul episcopal de la Argeş a episcopului Iosif Gafton Sinaitul, în ziua de 21 mai 1944.

În prezenţa patriarhului Nicodim, a mitropolitului Olteniei Nifon, a mitropolitului Bucovinei, Tit Simedrea şi a numeroşi miniştri : Petre Tomescu, Petre Nemoianu, Mircea Vulcănescu, I.C. Petrescu şi mulţi alţii, Mihai Antonescu evocând din nou trecutul istoric şi bisericesc, pe Neagoe domnitorul şi pe Manole ziditorul, pe Ţepeş care a lăsat în tradiţia românească exemplul de asprime morală, regii care „în cripta lor sfinţită nu dorm ci păzesc, întemeietorii regatului independenţei şi unităţii româneşti. Carol cel dintâi rege a legat firul tradiţiilor voievodale de acelea regeşti şi urmând îndemnul pe care l-a dat Negoe Basarab fiului său, de a închina lui Dumnezeu altare, după ce ne-a câştigat onoarea şi independenţa pe câmpuri de bătaie a refăcut Mănăstirea lui Neagoe Basarab, unind criptele voievodale ale ziditorilor, de criptele regeşti ale întemeietorilor.

Cripta regilor ţării, aici a fost aşezată şi dintr-însa ne ascultă azi regele Ferdinand I, care de sub dalele recunoştinţei noastre ne porunceşte să nu trădăm hotarele tuturor românilor, pământul unităţii româneşti, înplinit de El"[6].

---

[5] Alexandru Bădăuţă, **Argeşul de mâine**, în *Argeşul* nr. 133 din 1944, p. 9.
[6] Ziarul *Argeşul* din 28 mai 1944.

De fapt, cultul pentru instituţia monarhică la Mihai Antonescu nu se rezuma numai prin cuvinte înălţătoare, considerate de cele mai multe ori mijloace de propagandă.

Potrivit tradiţiei, în fiecare an membrii guvernului şi 12 cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul", ordin înfiinţat în anul 1916 de regele Ferdinand, făceau de gardă în faţa criptelor regale. Chiar în anul 1944, la 20 iulie, conducătorul statului Ion Antonescu, Mihai Antonescu alături de regele Mihai, de mulţi demnitari şi autorităţi militare şi civile din Curtea de Argeş au depus coroane şi jerbe, au asistat la slujba de pomenire oficiată de patriarhul Nicodim pentru familia regală, mareşalul depunând coroana de gladiole roşii pe a cărei panglică scria „ţara recunoscătoare", iar Mihai Antonescu depunea coroana din gladiole albe cu inscripţia „închinare de recunoştinţă a guvernului ţării"[7].

Încheindu-şi cuvântarea cu prilejul instalării noului episcop la Curtea de Argeş, (21 mai 1944), Mihai Antonescu făcea apel la sprijin pentru întemeierea fundaţiei şi pentru lucrare în cadrul ei. De altfel, episcopul Iosif Gafton, chiar de la constituire, a fost ales în funcţia de vicepreşedinte al acestei fundaţii.

Momentul decisiv l-a reprezentat însă adunarea cărturarilor fruntaşi din Argeş, ţinută la Teatrul de Stat din Piteşti, în data de 22 iunie 1944[8].

La solemnitate, au participat autorităţile locale şi guvernamentale. Mihai Antonescu a fost ales preşedintele fundaţiei, iar episcopul Iosif Gafton Sinaitul vicepreşedinte.

Din comitetul de conducere făceau parte: Litza Baranga – mama mareşalului Ion Antonescu, Elena Gh. Brătianu, soţia istoricului şi omului politic Gheorghe Brătianu, Emanoil Antonescu, profesor universitar, unchiul lui Mihai Antonescu, Alexandru Bădăuţă, secretarul general al Ministerului Propagandei, Tică Popescu, fost prefect, pe atunci inspector general administrativ, profesorul Ion Steriopol, primarul oraşului Piteşti, preotul Marin Diaconescu, profesorul Ion Voicilă, inspectorul şef şcolar judeţean, avocaţii Ion Naumescu, Nicu Băbeanu şi Radu Mandrea.

În adunare s-a votat statutul şi s-a fixat sediul fundaţiei în oraşul Piteşti, str. Trivale nr. 3, în casa mareşalului Ion Antonescu.

Membrii de drept ai societăţii erau: miniştrii şi secretarii de stat în funcţie, profesori universitari, episcopul de Argeş, protoereii Argeşului, directorii liceelor din Piteşti, inspectorii şcolari, acei care au urmat şi absolvit cursurile Liceului „I.C. Brătianu" din Piteşti, ajungând elemente reprezentative ale ţării, 30 de preoţi din raza judeţului, 10 profesori, 30 de institutori şi institutoare, 5 agronomi, inginerul şef al judeţului, directorul silvic, preşedintele camerei de agricultură, preşedintele camerei de comerţ, 10 proprietari agricoli, inspectorul local al muncii, preşedintele tribunalului, 5

[7] **Ibidem, din 23 iulie 1944.**
[8] **Ibidem, din 25 iunie 1944.**

judecători, prefectul, primarii oraşelor Piteşti şi Curtea de Argeş, comandantul garnizoanei, decanul baroului, comandantul premilitar, 3 avocaţi, ziarişti locali, preşedintele consiliului de patronaj, preşedinţii tuturor asociaţiilor culturale, directorul Băncii Naţionale, medicul şef al judeţului, medicul şef al spitalului „I.C. Brătianu“, 3 medici din judeţ.

Fondurile destinate fundaţiei s-au constituit de la început prin donaţii: Mihai Antonescu chiar din ziua constituirii a donat suma de 2.000.000 lei din venituri personale şi 50.000.000 din diferite donaţii adunate, deschizând contul fundaţiei.

Până la 20 august 1944, numeroase persoane particulare din Piteşti sau refugiate, animate de cele mai nobile gânduri, au făcut donaţii, presa locală popularizând opiniile lor care pledau în favoarea acestui aşezământ, precum şi sumele donate.

Conform articolului 12 al actului de recunoaştere juridică Preşedinţia Consiliului de Miniştri urma să înscrie în bugetele anuale o subvenţie special pentru fundaţia Argeşului.

Evenimentele de la 23 august 1944 au întrerupt activitatea fundaţiei şi apariţia ziarului Argeşul, singura realizare a fost tipografia cu rotativă achiziţionată din aceste fonduri, care a servit ani de-a rândul nevoilor tipografice ale oraşului şi judeţului.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE LA SFÂRŞITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

IOAN OPRIŞ

Orice război s-a dovedit neprielnic şi devastator pe seama valorilor culturale. În acest sens, primul războiu mondial a provocat monumentelor istorice şi muzeelor din România imense pierderi. Atât operaţiunile militare, ocupaţia cât şi rigorile stării de beligeranţă s-au arătat ca duşmani nemiloşi ai patrimoniului cultural. Exemplele pe care le-am ales vor confirma afirmaţiile, căutând să prezinte situaţia specifică, deosebit de ingrată a instituţiilor de protecţie în acele vremuri. După crearea Casei Bisericii şi măsurile care-au fost luate pentru a gospodări mai bine fondurile atribuite Comisiunii Monumentelor Istorice, „echipa“ s-a fixat pe câteva mari şantiere de restaurare, dezvoltând totodată numeroase sensuri ale lucrărilor de protecţie arheologică şi de monument. La Golia, de pildă, lucrările din preajma izbucnirii războiului, în lunile iunie-septembrie 1914, au progresat simţitor. Aceasta şi datorită celor 12 lucrători italieni, cioplitori în piatră (4) şi zidari (8) de înaltă calificare[1]. Şantierul de la Iaşi cel mai mare la acea vreme, cu dotări bune moştenite de la Lecomte du Noüy, primea în anul 1915, alţi 6 cioplitori italieni, cărora Ministerul de Interne le acordase viză de intrare, pe la Predeal, în urma cererii arh. A. Lardel[2]. Apreciaţi în mod deosebit pentru performanţele profesionale, lucrătorii italieni vor fi aceia de la care se va fi învăţat destul de mult în meseriile legate de restaurarea monumentelor istorice. Tot un italian, de pildă, ing. arh. Eugenio Petro Bolángaro, este antreprenorul şantierului de la biserica Curtea Veche din București; în 1916 acesta lucrează în contul sumei alocate – în urma proiectului arh. Gh. Lupu – de 28642,50 lei[3]. Un altul Missana

---

[1] Lista acestora îi cuprinde pe Franzoni Ernesto, Otilio Pelegrineti, Farzini Giovani şi Matei Trigoni (cioplitori în piatră), respectiv Batista Italico, Tapoli Luigi, Trigoni Ghiarica, Batiste Ticoleti, Baleni Ludvico, Luigi Betignol, Giovani Cetali şi Geovani Nardim, în Arh. St. Filiala municipiului Bucureşti (Arh. St. Fil. Bucureşti), fond CMI, dosar 74/1911, f. 3-5.
[2] Cf. adresa Ministerului de Interne nr.81/21477/15.03.1915, în loc. cit., dosar 83/1912, f. 5.
[3] Atelierul antreprenorului fusese pe Alea Sevastopol nr.29. Vezi în loc. cit., dosar 87/1912, f. 1.

Giovanni, constructor, lucrase la Fundenii Doamnei şi la biserica mănăstirii „Negru Vodă" din Câmpulung Muscel. Multe din acţiunile legate de soarta valorilor culturale mai păstrau – în ciuda sângeroaselor confruntări militare – aparenţe de-a dreptul romantice. Erau utilizate chiar metode şi mijloace de natură foarte generoasă. În ianuarie 1915, Ilie Ghibănescu, directorul Muzeului Naţional de Antichităţi - Secţia Constanţa, îi invitase pe membrii Comisiunii să conferenţieze la Cazinou „pentru sporirea fondul (şi prestigiului, n.n.) Muzeului local"[4]. Însoţite de proiecţii, cu diapozitive, aceste conferinţe au trezit un mare interes, gazda mulţumind pentru serviciile aduse şi sumele încasate, ele susţinând o atenţie specială pentru lucrările arheologice. Într-un alt caz, Comisiunea se adresa Prefecturii judeţului Covurlui, pentru a-l sprijini pe Nicolae Velichi (membru corespondent) în cercetările ce le intenţiona la Braniştea şi Tuluceşti, iar cât privea un altar votiv, descoperit atunci la Sendreni, cerea ca acesta să fie păstrat la prefectură, până se va înfiinţa Muzeul judeţean Galaţi[5]. Tot ei i s-a adresat şi un alt colaborator, Constantin Moisil, care solicita o intervenţie urgentă pentru protecţia unui monument funerar roman descoperit la Igliţa (Troesmis), luat de locuitorii din Corna[6]. Nu numai că s-a intervenit prompt, dar, mai mult, Comisiunea s-a adresat Prefecturii Tulcea cerând măsuri ferme de protecţie extinse şi asupra staţiunii arheologice de la Agighiol, unde locuitorii Hirim Velicu şi Gh. Ciufutu ceruseră aprobare de săpături![7]

În anul 1916 Comisiunea şi-a dezvoltat simţitor inventarele colecţiilor sale, acestea ajungând până la 1439 poziţii. Multe din piese rezultau din salvări, altele proveneau din achiziţii de la anticari ca H. Pach sau magazinul Micado, fie din colecţii private[8]. Aşişderea, mai mulţi fotografi, printre ei Duchinsky pentru Iaşi şi Iosif Kostler pentru Adamclisi, au lucrat diapozitive şi fotografii pe plăci în contul ei.

Odată cu intrarea României în război, operaţiunile militare au condus la încetarea lucrărilor de restaurare, la distrugerea unor monumente, jefuirea şi păgubirea valorilor culturale. Ca o consecinţă inedită, în zona ocupată, s-au impus măsuri de protecţie specială, în care sens Comisiunea s-a adresat autorităţilor militare. Acestea instituiseră un organism special,

---

[4] Invitaţiei i s-a dat curs, conferinţele desfăşurându-se după cum urmează: la 1 februarie Vasile Pârvan (*Constanţa în vremea greco-romană*); 7 februarie Nicolae Iorga (*Constanţa în evul mediu*), 15 februarie I.C. Istrati (Constanţa în epoca contemporană); 22 februarie George Muraru (*Adamclisi*); 1 martie Al. Lapedatu (titlu rezervat). Vezi în loc. cit., supra, dosar 116/1915, f.12, 36 şi dosar 117/1915, f.10, 20, confirmând suma de 386,50 lei strânsă de pe urma primelor două conferinţe.

[5] Cf. adresei CMI nr.00024/13.01.1915, în Arh. St. Fil. Bucureşti, fond CMI, dosar 116/1915, f. 21.

[6] Cu inscripţia: Numini Liberis Patris Manus (sic.) Tivscae, Cina-Praetoris aloe I Dardanorom Antonianae ex. viso posvit. Idem, f. 28.

[7] Idem, dosar 117/1915, f. 20.

[8] Cf. loc. cit., dosar 132/1916.

Militärverwaltung in Rumänien (Druck and Bücherei – Stelle), condus de prof. dr. H. Braune, şi instalat la Bucureşti. Orice măsuri care priveau monumentele şi patrimoniul muzeal trebuia să fie avizate de către acest organism. La 4 decembrie 1917 C.C.Arion, notifica, în numele CMI, gerantului Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor, să intervină la autoritatea germană pentru a scuti de rechiziţionări forţate aşezămintele bisericeşti. Ce se întâmplase? Numitele autorităţi sechestraseră de la mănăstirea Mărgineni (jud. Prahova) un policandru mare, două sfeşnice împărăteşti mari şi altele 4 mici (toate din alamă); exista temerea că asemenea deposedări de bunuri priveau şi mănăstirea Văcăreşti[9]. Concomitent, administratorul Casei Bisericii, Grigore Pişculescu (Gala Galaction), notifica la ordinul gerantului C. Arion, tuturor autorităţilor bisericeşti interdicţia de a înstrăina obiectele de cult fără autorizarea Casei Bisericii, fiind strict interzisă „scoaterea din inventar a aşa-ziselor obiecte scoase din uz, arderea lor, vânzarea, schimbul, împrumutarea şi chiar reparaţiunea. Orice preot îngrijitor de biserică care va înstrăina vreun obiect bisericesc ca: vase, icoane, mobilier, cărţi, veşminte, argintărie, documente, sfeşnice etc. se face pasibil de penalităţile prevăzute de Codul penal şi Legea Comisiunii Monumentelor Istorice, ale căror prescripţiuni le vom aplica cu toată rigoarea în cazul când vom fi informaţi că s-au petrecut asemenea fapte“[10].

La Comisiune şi la celelalte autorităţi soseau diferite informaţii despre daunele aduse monumentelor, distrugeri, pierderi, abuzuri. Redactate în limbile germană şi română, sesizările autorităţilor judeţene arătau, care era starea bisericilor în urma luptelor. Astfel la Predeal, ca în atâtea alte locuri, biserica fusese grav avariată, Prefectura Judeţeană Prahova cerând 400 de lei pentru intervenţii urgente[11]. De la Tismana, Comisiunea era informată că nu mai existau valori deosebite în inventarul mănăstirii, acestea fiind ridicate de Al.Tzigara Samurcaş la 11 octombrie 1916, când se strânseseră obiecte de tezaur pentru a fi puse sub protecţie prin transportarea lor în Rusia[12].

Agitaţia printre slujitorii bisericii, cu privire la soarta bunurilor culturale era îndreptăţită, decurgând din măsurile ocupantului de a recupera metalul necesar industriei de război, în care sens mai ales clopotele au fost primele rechiziţionate. Din astfel de raţiuni, Comisiunea s-a adresat gerantului Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, răspunzând întrebărilor şi

---

[9] Vezi în adresa CMI nr.2694/4.12.1917 şi 5.12.1917, idem, dosar 134/1918, f.

[10] Cf. ordinului nr. 2696/5.12.1917, în loc. cit., idem, ibidem, f. 68, 22.

[11] Vezi adresa nr. 08791/16.12.1917, idem, ibidem, f. 31.

[12] Cf. adresa mănăstirii nr.11/15.12.1917, idem, ibidem, f. 16. Totuşi în deţinerea aşezământului mai erau 4 candele de argint, 4 cruci mari de argint şi o Evanghelie din 1837, iar H.Braune informa Comisiunea că văzuse la stareţul Tismanei „două stofe splendide vechi bisericeşti“, pe care – presupunând că ar fi de la Nicodim Întemeitorul – cere să fie aduse în muzeul ei. Cf. loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 106.

presiunilor insistente făcute de mitropolitul primat. Se manifesta încă odată îngrijorarea „în privinţa ordinului dat de Administraţia Militară pentru a se declara toate obiectele bisericeşti, confecţionate din metale rechiziţionabile, ceea ce a provocat o profundă emoţie printre credincioşi". Constatând că asemenea obiecte serveau exclusiv cultului, mitropolitul precizase că ele „în mare parte constituiesc tot ceea ce ne-a mai rămas din patrimoniul nostru artistic şi arheologic"[13].

Discuţiile şi tratativele purtate cu reprezentanţii ocupantului german au căutat să rezolve efectele dramatice ale stării de război, izbutând uneori să pună sub protecţie monumentele şi bunurile culturale mobile, să stopeze factorii distructivi. Prin intervenţiile lui Al. Tzigara - Samurcaş şi D.Onciul, s-a putut împrejmui mănăstirea Mihai Vodă refăcându-se grilajul şi gardul acesteia (deviz 2994, 60 lei)[14]. Comisiunea era informată de la Craiova, de prefect, că au luat măsuri pentru a opri înstrăinările de obiecte de la Muzeul Aman, unde rămăsese doar „un dulap cu piese şi pietre"![15]. Obţinând aprobarea Administraţiei Militare, Casa Bisericii cerea, tot atunci, lui V.Drăghiceanu să cerceteze (împreună cu Al. Tzigara Samurcaş şi Şt. Sihleanu) craniile lui Mihai Viteazul şi Radu Vodă de la mănăstirea Dealu şi să dispună măsuri de conservare[16]. Gh. Pişculescu s-a arătat şi el foarte activ informând Comisiunea despre preluarea inventarului unei vechi biserici (?), distrusă în timpul luptelor, de la autorităţile militare germane[17]. Într-un alt loc, la Cozia, Comisiunea a luat urgente măsuri faţă de efectele vandalice ale celor ce profanaseră mormintele lui Mircea cel Bătrân şi mamei lui Mihai Viteazul, Teofana, solicitând – prin Al. T. Samurcaş şi V. Drăghiceanu – acoperirea din nou a acestora. Cu atât mai mult, cu cât în 1918 se împlineau 4 veacuri de la dispariţia marelui voievod[18]. A avut loc de altfel, la 13 februarie 1918 în prezenţa prefectului şi autorităţilor militare, parastasul pentru Mircea cel Bătrân, la Cozia; au venit preoţii din Olăneşti şi Călimăneşti, asistaţi de slt. Krusche, dându-se celor 60 de prizonieri câte 5 lei de fiecare prizonier din Moldova şi 2,50 lei pentru cei din Oltenia şi Muntenia. Cu acel prilej, D. Onciul a rostit o amplă cuvântare, la Mitropolia din capitală, tipărită imediat de Academia Română. Legăturile cu H.Braune indică în general raporturi corecte şi responsabile, Comisiunea având în el un interlocutor preocupat de soarta valorilor culturale şi înţelegător al importanţei

[13] Cf. adresa Mitropoliei Ungro-Vlahiei nr. 27.08/27.12.1917 şi a CMI nr. 2/15.01.1918, în loc. cit., f. 2.
[14] Cf. adresa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice-Serviciul Arhitectură, din 31.12.1917, în dosar cit., f. 11.
[15] Cf. adresa Prefecturii Dolj nr.5/3.01.1918, în loc. cit., dosar cit., f. 9.
[16] Cf. adresa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice nr.2721/15.01.1918, ibidem, f.1.
[17] Între obiecte: iconostas, crucea tâmplei, părţi din aceasta, uşile împărăteşti, jeţ, strană cu două scaune, praznicar, uşile laterale, depuse toate la Casa Bisericii şi date spre studiu lui V. Drăghiceanu. Vezi în loc. cit., dosar cit., f. 21.
[18] Vezi adresa CMI nr.9/18.01.1918 către gerant, în loc. cit., dosar cit., f. 4,51,53.

acestora. Din astfel de raţiuni, i s-au adresat cereri neaşteptate, între care şi aceea de a interveni ca Artur Garguomin Verona, aflat în lagărul de prizonieri de la Sopronek - Ungaria să fie repatriat pentru a putea continua lucrarea de restaurare a picturii catedralei metropolitane de la Târgovişte[19]. La 29 ianuarie 1918, Comisiunea îi mulţumea aceluiaşi profesor H.Braune, pentru informaţiile privind „monumentele ce au suferit de pe urma luptelor", ca şi pentru sumele de restaurare (10.000 lei) acordate pentru bisericile Sf.Nicolae din Deal şi Sf. Nicolae din Vale, ambele din Slatina, afectate în luptele de pe Olt[20]. Administraţia militară deţinea de altfel suficiente date din care se deduceau nevoile de intervenţie urgentă pe seama monumentelor din teritoriul ocupat. Ea solicitase, oricum, autorităţilor româneşti să dispună alcătuirea unui inventar al pagubelor şi necesităţilor de reparaţii la acoperişurile monumentelor. Casa Bisericii şi Comisiunea s-au şi adresat în acest sens protoieriilor şi episcopiilor, cerându-le situaţii concrete care să sprijine solicitările de fonduri. Multe din acestea au răspuns, rezultând numeroase nevoi de asemenea intervenţii. Altele – ca Protoieria Ilfov – au întârziat inadmisibil trimiterea tabelelor solicitate, Comisiunea arătând că iereul în cauză „a dat dovadă că nu cunoaşte sarcinile ce-i incumbă, serviciul ce-l conduce îndeosebi în timpurile actuale"[21]. În ciuda greutăţilor, încercările de a depăşi rigorile vremii i-au caracterizat pe cei motivaţi. Astfel, Al. Tzigara Samurcaş îi cerea ministrului 250.000 lei pentru a amenaja o aripă a edificiului, unde preconiza să instaleze colecţiile etnografice. El arăta că acestea – deşi depozitate atunci în str. Griviţei 5 – „chiar acum au atras atenţiunea vizitatorilor străini, un cadru demn de ele punându-se în valoare tezaurele artistice, cu care poporul nostru se poate făli, şi totodată s-ar realiza o economie anuală în bugetul ministerului"[22]. Nu se limita însă la bani, ci dorea prezenţa arhitectului N. Ghika - Budeşti pentru a relua lucrările la construcţia muzeului.

Ca o dovadă de bune intenţii, *Verwaltungstaf der Militärverwaltung in Rumanien* a solicitat Ministerului de resort o listă a obiectelor de valoare bisericească, istorică, artistică şi ştiinţifică pentru care se impuneau măsuri speciale de pază. Aceasta, pe lângă Catedrala din Curtea de Argeş, Academia Română şi Arhivele Statului, care oricum erau păzite de militari. CMI a comunicat o astfel de listă, cuprinzând Palatul Artelor şi Colecţiunile din Parcul Carol I, Muzeul Naţional de Antichităţi, Muzeul de Etnografie, Mitropolia, biserica Radu Vodă, mănăstirile Bistriţa şi Hurezu. Totodată a intervenit pentru a fi scutită de încartiruire locuinţa gen. Arion (str. Romană

[19] În adresa CMI nr.25/29.01.1918, idem, ibidem, f. 24.
[20] Cf. adresa CMI nr.23/29.01.1918, idem, ibidem, f. 23.
[21] Cf. adresa CMI nr.644/1.02.1918 către Casa Bisericii, idem, ibidem, f. 19.
[22] Cf. adresa Muzeului de Artă Naţională Carol I nr.24/21.02.1918, idem, ibidem, f. 40.

17), unde Comisiunea îşi adăpostise cele mai preţioase obiecte din inventarul muzeului său[23]. Mai mult, ea îl solicita pe prof. H.Braune să-i ofere informaţii precise despre anumite biserici din zona operaţiilor militare, între care: cele de la Cislău, Pâclele - Berca, Gura Aninoasa, mănăstirea Răteşti, Tislău - schit Ciolanu, Grăjdana - schit Berbul, biserica Agaton, Banu (din Buzău), mănăstirea Mera, bisericile Sf. Ioan şi Precista din Focşani, Sf.Paraschiva - Panciu, mănăstirea Soveja, biserica Sf.Paraschiva (Râmnicu Sărat), mănăstirea din Râmnicu Sărat, schitul Poiana Mărului. Cu acelaşi prilej, îi cerea să oprească săpăturile arheologice neautorizate din Dobrogea[24].

Intervenţiile n-au rămas fără efect. Autorităţile militare germane au luat decizia de a nu rechiziţiona obiectele bisericeşti de alamă de la Văcăreşti; apoi explică cele întâmplate cu inventarul mănăstirii Mărgineni, de unde Depozitul materiilor prime de război a luat un stoc de hârtie, maşini textile, câteva obiecte din capela închisorii, arătând că deşi în două ordonanţe au fost invitate autorităţile să ceară restituirea obiectelor de artă, nimeni nu răspunsese la acestea![25]. Atitudine, credem noi astăzi, explicabilă în vreme de război! Rechiziţionarea clopotelor, mai ales, a nemulţumit pretutindeni. La Polovragi - Gorj, primarul se plângea că doar la mănăstire mai rămăseseră două clopote, solicitând unul din ele împrumut, „până la restabilirea liniştei ţării, câd ne vom procura alte clopote ... spre a uza biserica (satului, n.n.) de el la sărbători şi slujbele de înmormântare ...“[26]. Şi la Comandatura Etapei de la Curtea de Argeş ordinul de rechiziţionare a materialului metalic se primise în vara anului 1918, trebuind ridicată tabla de aramă de pe biserica domnească! Prefectura judeţului Argeş şi Comisiunea au reuşit, protestând la autorităţile militare, să oprească executarea acestuia, intervenind însă până la mareşalul Mackensen, prin Al. Tzigara Samurcaş[27]. Li s-a alăturat şi Ministerul Afacerilor Străine, care s-a adresat Comandamentului Suprem German, primind răspunsul că se exceptează de la rechiziţionare în schimbul livrării a 2.000 kg aramă. Nici clopotul vechi al mănăstirii Cotmeana nu a rămas în afara execuţiei ordinului, doar că intervenind parohul comunităţii catolice din Piteşti, dr. Gustav Müller, şi pentru aceasta s-a făcut excepţie, fiind depozitat la biserica Sf.Ilie din oraş[28]. La Băicoi, în Prahova, preotul Gh. Mihail regreta că li s-a luat arama de pe

[23] Vezi adresa Administraţiei militare nr.20354/17.02.1918; adresele CMI nr.63 şi 68/27.02.1918, în loc. cit., supra, ibidem, f. 46, 49, 55.
[24] Cf. adresa CMI nr.49/21.02.1918, idem, ibidem, f. 37.
[25] Vezi adresa Administraţiei militare cu nr.1546/14.02.1918, în loc. cit., ibidem, f. 56.
[26] Adresa Primăriei cu nr.105/26.03.1918 către CMI, idem, ibidem, f.64.
[27] Vezi adresa Prefecturii cu nr.4744/30.06.1918 şi adresa CMI cu nr.03043/26.07.1918 de mulţumiri adresate lui Al. T. Samurcaş, cu o scrisoare nr.03044/26.07.1918, toate în loc. cit., ibidem, f.10, 26, 27. Pentru MAS cf. adresa nr. 673/22.08.1918, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 78.
[28] Cf. scrisoarea CMI de mulţumiri adresate preotului Muller, cu nr. 03040/20.07.1918, în loc. cit., ibidem, f. 20.

biserica Sf. Împăraţi (2.000 kg); trebuind să o acopere cu carton asfaltat, a expus pictura interioară, găsind necesară grabnica intervenţie pentru reînvelire. Ştefan Popescu, membru al Comisiunii, găsea mânăstirea de la Râmnicu Sărat cu mari nevoi de reparaţie a acoperişului şi tinichigeriei iar Episcopul Antim al Episcopiei Râmnicului, raportase asupra distrugerilor de mobilier şi vandalizării schitului Crasna, reclamând grabnica intervenţie. La fel, jefuită de odoare şi cu mari distrugeri era biserica Sf.Treime de la Goleşti-Muscel, de unde scria disperat preotul V. Goleşteanu[29]. Pentru orice rechiziţionare, meticuloasa administraţie germană întocmea acte, dând bonuri la mână. Astfel, la Bucureşti, bisericilor Sf.Gheorghe Vechi (24 kg), Mântuleasa (28 kg) şi Olari (51 kg) li s-au luat câte două clopote dar s-a plătit doar câte unul[30]. Din nou intervenţiile Comisiunii la H.Braune au făcut ca respectivele clopote să fie exceptate depunându-se la Muzeul condus de Al. T. Samurcaş[31]. Consecinţelor de ordin militar li s-au adăugat, adeseori, furturile de obiecte bisericeşti. Deşi Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Politice emisese două ordine (nr. 1048 şi 6564) în anul 1918 privitor la raportarea înstrăinărilor de odoare culturale bisericeşti, multe parohii n-au informat la timp sau corect asupra situaţiei reale. După raportul oficial, în Teleorman nu existau asemenea dispoziţii, dar în vara anului 1918 Epitropia bisericii Sf. Teodor din Roşiori de Vede raporta furtul unei Evanghelii legate în argint, a două icoane îmbrăcate în argint, o salbă de la icoana Maicii Domnului, a 20 l untdelemn şi chiar cutia milei cu 80 lei! Nimic de mirare: biserica fusese lagăr de prizonieri timp de două săptămâni iar în interiorul curţii a funcţionat un atelier de fierărie; mobilierul ei era fărâmat şi împrejmuirea arsă[32]. Asemenea stări le cercetează V. Drăghiceanu, pentru a stabili din culpă cui anume se făcuseră pagubele. Dar deplasările erau foarte greu de făcut. Pentru orice mişcare, delegaţilor Comisiunii li se eliberau adeverinţe speciale din partea Administraţiei militare germane. Începând cu vara anului 1918 autoritatea Comisiunii a sporit, solicitând rechemarea, de către minister, la Bucureşti, a membrilor ei Gr. Cerkez, G. Balş, N. Iorga şi V. Pârvan[33]. Decretul nr. 1412 din 8 iunie 1918 numise noi membrii ai Comisiunii: D. Onciul, C.C. Arion, Al. Tzigara-Samurcaş, Şt. Popescu, G. Balş, Gr. Cerkez şi arh. Teofil Ploeşteanu. Ocupanţii germani au devenit parcă mai flexibili, deşi uneori îi regăsim cu cereri greu de rezolvat: de pildă, prof. H.Braune solicitase Muzeului Naţional de Antichităţi vânzarea tablourilor de

[29] În adresa Parohiei cu nr.6, înregistrată la CMI cu nr.3140/1.09.1918 cerea suma de 8-10.000 lei, în loc. cit., dosar 135/1918, f. 94. Pentru Râmnicu Sărat cf. referatul din 2.09.1918 iar pentru Crasna adresa nr.890/30.09.1918, în loc. cit., dosar 136/86/1918, f. 2-3, 47.
[30] Cf. raport E. Vintilescu, de la Protoerie, cu nr. 249/1918, idem, **ibidem**, f. 147.
[31] Rezultă din adresa CMI nr. 3175/19.09.1918 către ministru, idem, **ibidem**, f. 132.
[32] Vezi adresa epitropiei cu nr. 11/12.06.1918, către CMI, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 7.
[33] Intervenţie cu nr. 3066/3.08.1918, idem, **ibidem**, f. 31.

artă veche germană din patrimoniul acestuia, V. Pârvan admiţând doar un schimb, condiţionat de cunoaşterea prealabilă a obiectelor propuse[34]. Intervin chiar unele refuzuri: un proiectat cimitir german în curtea bisericii Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş a fost respins, dar administraţia ocupantului l-a făcut totuşi ... la Comana !

Trimis la faţa locului, arh. I.D. Trajanescu a constatat acolo gravele consecinţe ale amplasării respectivei necropole, dărâmarea zidurilor vechi şi modificarea împrejurimilor imediate ale mânăstirii[35]. Cu un alt prilej, V. Drăghiceanu s-a deplasat împreună cu I.D. Trajanescu – la cererea lui H.Braune – în zona Argeşului. Ei au controlat şi aici pagubele mari aduse bisericilor de la Goleşti, Ciocăneşti, Suseni-Rucăr, Rucăr, Fundeni Câmpulung, Piteşti, Curtea de Argeş[36]. Ruinele şi stricăciunile erau pretutindenea. La Giurgiu, „străzi întregi zac prefăcute în ruină", iar Gimnaziul I. Maiorescu, condus de învăţatul filolog Nicolae Cartojan, solicita Comisiunii „o mână de ajutor"[37]. În alte părţi, ca la Bacău, în jurul bisericii „Precista" s-a constituit un Comitet pentru strângerea fondurilor necesare reparaţiilor, animat de parohul iconom Th. Zotta şi format din Gh. Florescu, Dim. Ionescu, maior C. Frimu, Av. I. Brânzaru, deputatul M. Cancicov, primul procuror D. Ardelean, maior Al. Cottescu, Viciu Teodorescu şi ing. P. Teodoru[38]. Pe întregul an se aprobaseră de tutela germană doar 100.000 lei pentru lucrări la monumentele istorice; sumele repartizate diferitelor şantiere, desigur, erau reduse dar şi posibilităţile de lucru erau încă mici. În mod deosebit ele s-au îndreptat spre zidul înconjurător şi pictura bisericii domneşti de la Curtea de Argeş; biserica Fundeni – Câmpulung şi mânăstirea „Negru Vodă"; biserica de la Rucăr; grilajul mânăstirii Mihai Vodă din Bucureşti; reparaţii la acoperişul bisericii Brădeşti (jud. Dolj), la zidăria şi acoperişul bisericii mânăstirii Govora şi acoperişul bisericii băcăuane „Precista"[39]. Din suma globală s-au mai efectuat unele lucrări la Cozia şi Cornetu (val. 7.500 lei), biserica Fundenii Doamnei din Bucureşti (val. 1.544 lei) iar între beneficiari au mai figurat: biserica episcopală din Buzău (2.000 lei), mânăstirea Râmnicu Sărat (2.500 lei), mânăstirea Comana (500 lei), biserica Popeşti-Ilfov (500 lei), biserica Obedeanu-Dolj (2.000 lei), bisericile de la Jghiaburi Urloaia (cu câte 500 lei), Jitianu (2.000 lei), Brădeştii de Jos (6.000 lei), Preajba şi Negoeşti (500 lei) – în Dolj; schitul Crasna (500 lei), biserica Băicoi (6.000 lei) – în Prahova;

[34] Cf. adresa Muzeului Naţional de Antichităţi şi avizul CMI la adresa nr. 3263/1918, în loc. cit., **ibidem**, f. 8.

[35] Vezi mulţumirile lui H.Braune, în loc. cit., dosar 134/1918, f. 59 şi dosar 136/86/1918, f. 1., raportul Serviciului de Arhitectură nr. 1458/2.10.1918.

[36] În raportul cu nr. 3021/10.07.1918, idem, dosar 135/85/1918, f. 85-89.

[37] Cf. adresei nr. 129/14.08.1918, idem, **ibidem**, f. 96-97.

[38] Cf. procesul-verbal al parohiei nr. 26/15.07.1918, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 23.

[39] Cf. Raportul Serviciului de Arhitectură nr. 1480/10.12.1918, în loc. cit., dosar 136/86/1918, f. 46.

bisericile Stelea şi Mitropolia din Târgovişte (1.000 şi 290 lei); schitul Bradu şi biserica Soveja (cu câte 1.000 lei), biserica Străoani (500 lei) – în judeţul Putna; biserica Goleşti (1.000 lei), mânăstirea Govora (1.000 lei) şi biserica bucureşteană Mărcuţa (500 lei)[40].

Şantierele de restaurare mai însemnate care au funcţionat în 1918 privesc restaurarea picturii la biserica Domnească de la Curtea de Argeş, pentru care s-au alocat 13.340 lei[41]. Aici operaţiile de restaurare au dezvăluit, în iulie, pe peretele nordic al bisericii, „dedesuptul picturilor noi, picturi mai vechi, între ferestre găsesc picturi din epoca 2-a, epoca primitivă a fost distrusă cu totul, cu ocazia lărgirii şi ridicării mai sus a ferestrelor. În partea dreaptă a ferestrelor dinspre apus pe perete am găsit doi mucenici din epoca primitivă, iar restul de 4 mucenici sunt din epoca 4, dedesupt nu mai este nici o altă pictură". În august restauratorii au dezvelit „picturile de pe peretele dinspre apus, unde am descoperit că sub picturile noi există fragmente din pictura primitivă mai ales unde se află Sf.Arhg. Mihail care urmează a fi extras. Ctitorii cum şi restul picturii rămâne (sic! I) din epoca 4, dedesuptul ei nu mai există nici o altă pictură mai veche; deasupra ctitorilor, Christos binecuvântând pe ctitori este din epoca primitivă, restul a fost dat jos cu tencuială cu tot şi înlocuit cu pictură din epoca 4"[42]. Au continuat, de asemeni, pregătirile pentru documentaţia şantierelor de la Antim şi Sf.Gheorghe Nou, la care I.D. Trajanescu lucra din 1916; din toamna anului respectiv şi l-a asociat pe Catul Bogdan, „distins elev al Şcoalei Naţionale de Arhitectură", pentru pregătirea planurilor. Acesta a lucrat efectiv pentru şantierele Antim şi Fundenii Doamnei[43]. Tot în capitală, parohul de la biserica Oţetari cerea grabnice intervenţii pentru bisericile Oţetari (fără acoperiş din 1915), Sfinţii şi Scaune, estimate la 7.500 lei, încredinţând obiectele vechi din inventar lui Al. Tzigara Samurcaş şi Gr. Pişculescu[44]. Şi din alte biserici s-au ridicat obiectele de valoare, Comisiunea luând astfel măsuri de protejare în acele timpuri nesigure. Astfel, în august 1918 au fost luate piesele cele mai importante de la biserica Drujeşti – Curtea de Argeş, pe care V. Drăghiceanu le-a mutat la biserica din Sălătrucu, rămânând pe loc uşile tâmplei, cele împărăteşti, stranele, sfeşnicile şi tetrapoadele[45]. În alte situaţii, tot inventarul unei biserici era declarat

[40] Vezi Plan de repartiţie a sumelor de angajat, idem, dosar 135/85/1918, f. 103.
[41] Lucrări conduse de D. Norocea, avându-l ajutor pe I. Mihail. Salariile acestora erau de 500 lei lunar şi respectiv 350 lunar iar materialele de restaurare totalizau 2.000 lei. Cf. adresa CMI nr. 3056/31.07.1918 către D. Norocea, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 30.
[42] Vezi în rapoartele lui D. Norocea nr. 16/3180/23.09.1918, 17.3181/1918 şi 18/3182/25.09.1918, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 141, 142, 143. La acea dată salariile restauratorilor nu erau plătite pentru luna martie a respectivului an, plata lor făcându-se abia la 19 octombrie 1918 (pentru martie!).
[43] Cf. nota Serviciului de Arhitectură nr. 1466/24.07.1918, idem, ibidem, f. 28.
[44] Vezi adresa Parohiei nr. 27/sept.1918, idem, dosar 136/86/1918, f. 26.
[45] Cf. adresa CMI nr. 3071/7.08.1918 către Episcopia Argeşului, idem, dosar 135/85/1918, f. 52.

monument istoric concomitent cu edificiul. Exemplul bisericii Noi de la Rucăr, unde – este adevărat – mobilierul şi tâmpla erau originare de la mânăstirea Sărindar din Bucureşti – confirmă afirmaţia[46]. La 6 septembrie 1918 Comisiunea a solicitat ministerului aprobarea devizului de 12.000 lei pentru deschiderea şantierului de conservare de la mânăstirea Bistriţa (jud. Vâlcea), suma fiind deja adunată, prin contribuţii publice, de către stareţa Epiharia Moisescu. Odată avizate, lucrările au şi început în baza planurilor lui I.D. Trajanescu[47]. Din toamna anului, odată cu demobilizările, tot mai mulţi specialişti restauratori s-au putut întoarce acasă. Unul din aceştia, arh.N. Ghika-Budeşti revenit în Bucureşti la 7 octombrie 1918 şi, firesc, a solicitat reîncadrarea ca arhitect şef al Comisiunii; la fel şi Gh. Teodorescu, pictorul restaurator care a lucrat la biserica Domnească de la Curtea de Argeş, a revenit din prizonierat solicitând reangajarea[48]. Li s-au adăugat C. Dimitrescu, care încă în iarna anului 1918 a cerut angajarea, oferindu-şi serviciile pentru achiziţionarea şi restaurarea obiectelor de orfevrărie, ca unul ce s-a specializat în cizelare la München. El va fi angajat abia în anul următor, punând bazele primului atelier de restaurare din România[49]. George Cireşescu, sculptor, îşi arăta şi el disponibilitatea de a lucra în serviciul Comisiunii: „Acum la înfăptuirea României Mari, îndrăznesc să sper că artistul va fi pus la locul ce i se cuvine, iar întrucât mă priveşte nu voi rămânea în strâmtoarea lipsurilor". Acesta dorea să se ocupe de colecţia de mulaje a CMI, luându-i locul lui C. Bălcescu[50]. La fel, Radu Caracaş a solicitat reîncadrarea ca bibliotecar al Comisiunii, după o întrerupere de doi ani cât a fost refugiat la Huşi, funcţionând acolo ca profesor de gimnaziu[51]. Gh. Ioaniţescu, desenator la Serviciul de arhitectură, şi-a reluat, de asemeni, serviciul la 10 august 1918 dar ... încă în luna octombrie lucra neplătit[52].

Pe tot parcursul anului 1918 Comisiunea s-a văzut confruntată cu numeroase fapte negative pe seama colecţiilor muzeale. În unele cazuri s-a implicat direct, salvând în propriile depozite asemenea valori: o parte din obiectele Muzeului de Ştiinţe Naturale de pe lângă Liceul Sf.Sava au fost

[46] Vezi nota CMI nr. 3081/8.08.1918 semnată de D. Onciul, idem, **ibidem**, f. 79.
[47] Vezi nota CMI nr. 03154/6.09.1918, idem, **ibidem**, f. 107.
[48] Vezi adresa CMI nr. 03102/9.09.1918, de rechemare a arhitectului aflat la Târgu Ocna, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 117; referat nr. 1463/14.10.1918, loc. cit., dosar 136/86/1918, f. 6 şi scrisoarea înregistrată cu nr. 3179/23.09.1918, loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 140.
[49] Vezi petiţia sa înregistrată la nr. 80/5.02.1918 (cu adresa din str. Săgeţi 3, Bucureşti), în loc. cit., dosar 134, f. 29.
[50] Diplomat în Belle Arte, a stat 12 ani în Italia la Roma, obţinând Premiul I la Salonul Oficial din Roma, cu lucrări în Muzeul Kalinderu şi Pinacoteca Naţională. Atelier pe B-dul Kiseleff 16. Vezi cererea 03085/3.08.1918, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 38 şi dosar 136/86/1918, f. 49.
[51] Cererea din 28.10.1918, în loc. cit., dosar 136/86/1918, f. 38.
[52] Vezi în loc. cit., **ibidem**, f. 5.

depozitate chiar în birourile CMI![53]. La Turnu Severin patrimoniul muzeal strâns de Al. Bărcăcilă a fost jefuit în bună parte, ca urmare solicitându-se 50.000 lei necesari refacerii mobilierului şi a bunurilor muzeale (anexa nr.2)[54]. La fel s-au petrecut lucrurile şi la Constanţa (anexa nr.3)[55]. Peste tot sfatul şi ajutorul financiar trebuiau acordate. Renaşterea postbelică se anunţa timid dar rezulta ca o imensă şi vizibilă cerinţă din izbânda care a condus la împlinirea, prin jertfă, a unităţii naţionale. Din a doua parte a anului, personalitatea Comisiunii a sporit tot mai vizibil, odată cu încheierea conflictelor militare aceasta preluând, mai autoritar, controlul, instituind măsuri care au permis ieşirea din criză. Între acestea, noua lege a monumentelor istorice va fi votată în Primul Parlament al României Mari şi promulgată în vara anului 1919.

---

[53] Cf. nota lui I. D. Trojanescu cu nr. 1450/23.08.1918, în loc. cit., dosar 135/85/1918, f. 75.
[54] Cf. adresa nr. 03249/29.11.1918, idem, dosar 136/86/1918, f. 42, 43.
[55] Vezi adresa nr. 03261/31.12.1918, idem, ibidem, f. 48.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

CONTRIBUȚII LA ISTORIA MUZEOGRAFIEI ETNOGRAFICE ARGEȘENE

RADU OPREA

În linii mari, în evoluția muzeelor românești din secolul XX putem observa trei etape, relativ distincte:

– **O primă etapă (1900-1918)** care face „tranziția“ de la muzeul din secolul trecut, instituție cu caracter destul de efemer, despre care se poate spune că a rămas mai mult la stadiul de program (statut), în timp ce colecțiile sale au un profil relativ eterogen, nesistematic – probabil și ca un reflex al lipsei de precizie și claritate în definirea obiectivelor sale, a termenilor din cercetarea teoretică în general – iar activitatea expozițională, destul de fluctuantă și ea, este mai mult presupusă și programatică decât realizată în mod concret.

Pe de altă parte, abia în ultimul sfert al veacului trecut noua optică asupra obiectului de muzeu și de valoare muzeală a acceptat creația populară ca făcând parte din patrimoniul valorilor spirituale, și aceasta numai ca urmare a promovării ei în marile expoziții de pe plan intern și internațional. Abia în această „etapă de tranziție“ încep să se contureze termenii de obiect și de muzeu „etnografic“.

– **Cea de-a doua etapă (perioada interbelică)** este deschisă de marele moment istoric al înfăptuirii unității naționale și va da cu adevărat un impuls în apariția și consolidarea unor muzee etnografice ca instituții de sine stătătoare, în delimitarea și sistematizarea unor colecții sau chiar „secții etnografice“ (definite ca atare) și în apariția primelor muzee etnografice cu expunere „în aer liber“.

Aceasta este și perioada în care începe să se contureze mai clar importanța unor activități vitale pentru muzeu: evidența, conservarea și restaurarea patrimoniului existent, salvarea unor piese ce constituie patrimoniul virtual, toate având ca suport cercetarea științifică.

– **Cea de-a treia etapă** este reprezentată de ultimii 50 de ani. Este perioada în care asistăm, nu numai la noi, ci în toată lumea, la o adevărată revoluție a „muzeelor regionale“ și a „muzeelor tematice“, urmărind anumite domenii ale culturii, tehnicii, științei sau artei. Sublinierea particularităților

locale se impune azi pretutindeni în lume, ca o contrapondere a uniformizării pe care o aduce industrializarea. Astfel, prin muzee (în mod deosebit prin cele etnografice) sunt cunoscute şi păstrate tradiţiile proprii unei anumite zone, provincii sau ţări. În acelaşi timp, se poate pune mai bine în lumină contribuţia unei anumite regiuni la dezvoltarea generală a unei ţări sau a lumii întregi. În multe cazuri, mai ales când este vorba de muzeele etnografice, acestea sunt singurele instituţii care păstrează materialele originale ale unei anumite zone geografice şi istorice, contribuind astfel enorm la înţelegerea şi evoluţia generală a unui popor, a unei ţări[1].

Dar pentru a ajunge la acest stadiu, muzeul a trebuit să-şi dezvolte aproape la maximum toate funcţiile sale ca instituţie pusă în serviciul societăţii.

Reîntorcându-ne însă la începutul celei de-a doua etape (perioada interbelică) şi în zona ce face obiectul cercetării de faţă, vom constata că se continuă iniţiativa unor asociaţii culturale de a-şi înscrie ca obiective în statutele lor: înfiinţarea de muzee locale, păstrarea portului tradiţional, a datinilor şi obiceiurilor strămoşeşti. Astfel, la 28 octombrie 1928, un număr de 38 de membrii fondatori hotărăsc înfiinţarea în oraşul Piteşti a unui Ateneu Popular cu numele „Gh. Ionescu - Gion", având sediul în localul Şcolii primare de băieţi nr. 1 din acest oraş.

În statutul Ateneului, printre alte obiective precizate la articolul 2 al acestui document, se menţionează şi înfiinţarea unui **muzeu regional**[2].

Nu ştim exact data când a fost înfiinţat muzeul, dar ştim că în perioada 1936-1938 „Enciclopedia României" aminteşte de **Muzeul Ateneului Popular „Ionescu-Gion"** din Piteşti[3], iar din anul 1946 (mai 2) se păstrează un document prin care preşedinta Căminului Cultural „Ionescu-Gion" aduce la cunoştinţă primarului din Piteşti că „În timpul bombardamentelor aeriene din 1944, Biblioteca publică şi Muzeul Etnografic, instalate în clădirea Şcolii nr. 1 băieţi au suferit avarii prin spargerea geamurilor de la toate ferestrele localului" şi solicită mijloace materiale pentru reparaţii[4].

Se pare că muzeul, deşi numit „etnografic", avea colecţii mixte (arheologie, istorie, etnografie), piese ce vor face apoi parte din patrimoniul fostului Muzeu Regional Piteşti (1955) şi al actualului Muzeu Judeţean Argeş.

Peste numai doi ani, în septembrie 1930, în capitala judeţului Muscel, oraşul Câmpulung, o mână de intelectuali încearcă să pună bazele unui **muzeu judeţean,** organizat ca instituţie de sine stătătoare şi având mai multe „secţiuni", printre care este menţionată şi „Secţia etnografică – sub conducerea

[1] Corina Nicolescu, **Muzeologie generală**, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975, p. 35.
[2] **Statutul Ateneului Popular „Ionescu - Gion" Piteşti**, Piteşti, Tipografia „Artistica" P. Mitu, 1929, p. 6.
[3] **Enciclopedia României**, vol. II, Bucureşti, 1938, p. 37, 652.
[4] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale (în continuare se va prescurta D.J.A.A.N.), fond Primăria Oraşului Piteşti, dosar 13 / 1946, f. 38.

domnului Mihai Ionescu, Niculescu Bugheanu, domnul Antonescu, domnul Ionescu Berechet şi Alex. Popescu"[5].

Parcurgând cu atenţie textul procesului-verbal din 9 decembrie 1930 – încheiat cu prilejul convocării primei şedinţe operative a Comitetului de conducere – singurul document care relatează mai pe larg despre proiectul şi structura muzeului câmpulungean (instituţie aflată în cea de-a doua etapă a evoluţiei sale, după începuturile din 1889), vom constata că, deşi porneşte la drum fără nici un patrimoniu de bază şi lipsit de local propriu, noul muzeu este structurat sau, mai bine zis, „risipit" în prea multe secţiuni (vreo 9 la număr), unele dintre ele cu totul „artificiale" şi nepotrivite pentru etapa respectivă de dezvoltare a instituţiei muzeale în ţara noastră[6]. Este totuşi demnă de reţinut ideea organizatorilor, nematurizată încă, de a realiza un asemenea „complex muzeal" cum l-am putea denumi azi.

Se poate observa apoi un anumit „amatorism" pe care-l promovează membrii Comitetului de conducere, în majoritate cadre didactice, care văd realizarea unor obiective mai ample numai bazându-se pe sprijinul nemijlocit al elevilor, studenţilor, învăţătorilor şi preoţilor, ceea ce ne duce cu gândul la metoda chestionarelor, utilizată de reprezentanţii „romantismului" în cercetarea etnografică şi folclorică de la sfârşitul secolului trecut: B.P. Haşdeu, N. Densuşianu, Sim. Fl. Marian.

Dar, în contrapondere, sunt de subliniat propunerile privind efectuarea de „interogări etnografice" şi de „studii sociologice" la sate[7], ultimele fiind desigur o influenţă a intensei activităţi desfăşurată de reprezentanţii Şcolii sociologice de la Bucureşti, sub conducerea lui Dimitrie Gusti, în campaniile „monografiilor sociologice", începute încă din 1925.

Interesante sunt şi intenţiile privind înregistrarea cu mijloace moderne (foto-film) a unor aspecte etnografice sau folclorice, ca şi întocmirea unor „cataloage de muzeu" sau iniţiativa studierii documentelor istorice, a vechilor acte de proprietate, a inscripţiilor medievale de pe cruci etc.

Oricum, se pare că timp de doi ani nu s-a realizat prea mare lucru, aşa că în 1932 problema se reia, muzeul fiind gândit de această dată într-o altă formulă, mai simplificată, în care **secţiunea etnografică** este din nou menţionată iar numele pe care trebuia să-l poarte viitoarea instituţie muzeală era „PROFESOR NICOLAE IORGA"[8].

Secţia etnografică, din cadrul aşa-numitului **muzeu istorico-etnografic judeţean,** avea ca prim obiectiv întocmirea monografiilor pentru toate satele şi comunele judeţului Muscel, acţiune care urma să fie realizată cu concursul

[5] Idem, fond Prefectura Judeţului Muşcel, dosar 224 / 1930, f. 8-9 (sublinierea noastră).
[6] Ibidem, f. 18-19.
[7] Ibidem.
[8] D.J.A.A.N., fond Prefect. Muscel, dosar 147 / 1932 - 1933, f. 1 (subl. ns.).

nemijlocit al învăţătorilor şi preoţilor din mediul rural[9]. Dar toate aceste intenţii, proiecte sau preocupări nu au dus, până la urmă, la realizarea scopului final: constituirea muzeului ca instituţie de sine stătătoare.

O nouă tentativă (a patra) avea să se adauge, în octombrie 1936, încercărilor de a împlini acest deziderat. Dar nici ea nu va avea mai mulţi sorţi de izbândă[10].

Modul concret cum a fost gândit şi realizat muzeul câmpulungean în această etapă nu ne este cunoscut. Dar se pare că nici de astă dată iniţiativa organizatorilor nu a mers mai departe de enunţarea bunelor intenţii, deoarece în documentele şi lucrările ulterioare anului 1936 nu este menţionat muzeul cu pricina, ci alte colecţii muzeale. Astfel, volumul II din „Enciclopedia României", apărut în anul 1938, precizează că în Câmpulung se află Muzeul „Fundeni", adăpostit în biserica cu acelaşi nume, monument istoric din secolul al XVI-lea[11], iar Ioan Răuţescu, în monografia oraşului (tipărită în 1943) ne dă câteva detalii interesante despre colecţiile muzeale existente atunci, precum şi despre cele dispărute cu ani în urmă[12].

Cert este că nici una dintre acestea nu avea profil etnografic şi reprezentau, în cele mai multe cazuri, nuclee de colecţii mixte (arheologie, numismatică, documente şi inscripţii medievale, carte veche, artă religioasă, artă plastică etc.). Răuţescu îşi încheie prezentarea visând şi el la împlinirea vechiului proiect: „Un muzeu central la Prefectură sau în alt local, care să cuprindă şi numai o parte din obiectele de mai sus, ar fi de cel mai mare folos şi un admirabil mijloc educativ, nu numai pentru orăşeni, ci şi pentru orice alt vizitator"[13]. Dar muzeul câmpulungean, ca instituţie oficială, cu statut de sine stătător, va fi creat şi va începe să funcţioneze ca atare abia în anul 1951. Este de fapt **Muzeul Municipal** de astăzi, aflat la capătul unei sinuoase evoluţii în a V-a etapă a „renaşterii" sale.

Cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru reprezintă, pentru zona de care ne ocupăm, perioada de constituire a unor puternice muzee săteşti (apărute în localităţi mai dezvoltate din punct de vedere social-economic) şi de înfiripare a unor colecţii muzeale în şcolile urbane.

Astfel, **Muzeul comunei Topoloveni** trebuie să fi existat înainte de 1939, deoarece în acest an scotea la şapirograf lucrarea „Planuri vechi ale moşiei Topoloveni sau Goleştii Badii 1939" iar, anterior, edita o foaie volantă în care arăta, printre altele: „Localul este proprietatea Cooperativei Înfrăţirea. Formarea şi administrarea muzeului aparţin Cooperativei Casa Sănătăţii Topoloveni.

---

[9] **Ibidem**, f. 21-23 (subl. ns.).
[10] Idem, dosar 168 / 1936, f. 6-11.
[11] **Enciclopedia României**, vol. II, Buc., 1938, p. 296, 592, 593.
[12] Ioan Răuţescu, **Câmpulung Muscel. Monografie istorică**, Câmpulung, 1943, p. 234-237.
[13] **Ibidem**, p. 237.

Scopul muzeului este oglindirea vieţii satului Topoloveni (cu toate cătunele) în trecutul său istoric, în posibilităţile şi disponibilităţile sale de prezent şi viitor"[14]. Muzeul avea colecţii mixte: geologie, istorie, etnografie.

La 30 noiembrie 1949, „Tatiana C. Popescu, conservatoare a Muzeului satului Topoloveni", predă 325 de obiecte muzeale preşedintelui Comitetului Provizoriu al Sfatului Popular al comunei Topoloveni[15].

Se pare că acest muzeu a fost desfiinţat după anul 1961[16], pentru că în 1965 o parte din colecţiile sale (cele de etnografie) au fost preluate de Muzeul Goleşti iar piesele de istorie au intrat în patrimoniul Muzeului Regional Piteşti[17].

În comuna Domneşti funcţionau, în anul 1940, nu mai puţin decât trei muzee. Cel mai vechi era **Muzeul de antichităţi şi obiecte religioase** sau „Muzeul de antichităţi al Bisericii „Buna Vestire" din comuna Domneşti, judeţul Muscel, înfiinţat la 6 noiembrie 1938", aşa cum rezultă din memoriul înaintat de prefectura judeţului, împreună cu inventarul obiectelor deţinute, către Comisiunea Monumentelor Istorice, în anul 1940, pentru recunoaşterea oficială a muzeului care se va face prin adresa nr. 454 / 1940[18]. Muzeul avea clădire proprie şi „în scurt timp a putut să-şi formeze un tezaur bogat asupra trecutului religios al comunei. Aci se găsesc icoane vechi, cărţi sfinte, veşminte preţioase, cruci de piatră, cu o vechime de veacuri"[19].

Cel de-al doilea muzeu a luat fiinţă în ziua de 25 mai 1939, când s-a constituit „Fundaţia - Domneşti, ca secţiune a Societăţii „Agricola - Bradul", cu scopul „de a forma un Muzeu - Arhivă, cu documente scrise asupra istoriei comunei Domneşti, precum şi de a acorda premii pentru lucrările remarcabile asupra acestei comune.

„Fundaţia - Domneşti" îşi are, în sânul Societăţii „Agricola - Bradul", construcţie proprie şi în arhiva ei se află de o vădită importanţă pentru istoricii comunei Domneşti"[20].

Din iniţiativa Eforiei „Doamna Basarab", în ziua de 6 septembrie 1939 a luat fiinţă **Muzeul istoric al comunei Domneşti.** Acesta era instalat în aripa din stânga a clădirii Eforiei, construcţie ridicată în anul 1936, la etajul căreia se afla „biblioteca centrală şi expoziţia cusături şi ţesături naţionale"[21]. Muzeul

---

[14] Muzeul comunei Topoloveni. Foaie volantă (colecţia Complexului Muzeal Goleşti, documente).

[15] Proces-verbal din 30 nov. 1949 (manuscris, colecţia Complexului Muzeal Goleşti), f. 1.

[16] Arhiva Muzeului Judeţean Argeş, dosar 4 / 1956-1962, f. 250, 289.

[17] Vasile Novac, **Despre începuturile Muzeului Goleşti**, în „MUSEUM. Studii şi comunicări de istorie şi etnografie", Goleşti-Argeş, 1974, p. 157-158.

[18] D.J.A.A.N., fond Prefect. Muscel, dosar 132 / 1940, f. 11, 16 (subl. ns.).

[19] Petre Ionescu - Muscel, **Contribuţii la istoria comunei Domneşti - judeţul Muscel. Muzeele istorice din Domneşti**, Buc., 1940, p. 27.

[20] **Ibidem.**

[21] Petre Ionescu - Muscel, **Istoria veche şi nouă a comunei Domneşti, judeţul Muscel**, Buc., 1941, p. 143 (subl. ns.).

avea expoziţie permanentă şi deţinea în colecţiile sale „documente în facsimile, reproduceri după fotografii vechi şi fotografii noi, care dau o oglindă asupra istoriei vechi şi istoriei noi a comunei Domneşti“[22].

La sfârşitul anului 1963, cea mai mare parte a obiectelor aflate în cele trei muzee se păstra încă, în cadrul unor colecţii dispersate, ceea ce determină Comitetul Executiv al Sfatului Popular Domneşti să înainteze Muzeului Regional Piteşti un memoriu cu privire la înfiinţarea unui muzeu, prin unificarea tuturor colecţiilor, angajându-se să pună la dispoziţie pentru aceasta „un local corespunzător, proprietate proprie, care are nevoie de puţine amenajări“[23].

Din această iniţiativă s-a născut muzeul care funcţionează azi în moderna clădire a Casei de Cultură din localitate, muzeu care deţine în prezent colecţii de istorie, artă feudală, etnografie şi artă plastică.

Într-un memoriu privind activitatea Liceului Teoretic de Fete „Mihail şi Sevastiţa“ din Piteşti, pe anul şcolar 1940-1941, se consemnează în dreptul anului 1940: „S-a continuat strângerea materialului etnografic pentru muzeul care a luat fiinţă la liceul nostru anul trecut“ (adică în 1939)[24]. Iar mai departe, la capitolul „înfăptuiri“, figurează: „**Organizarea unui muzeu etnografic**“[25].

Nu ştim ce anume componenţă (structură) vor fi avut colecţiile muzeului respectiv şi nici care a fost soarta lor, ulterior înfiinţării, dar presupunem că ele au fost rodul entuziasmului unor cadre didactice care, atrăgând elevele în activitatea pasionantă de depistare, selecţie şi colectare a pieselor, apoi de etalare a lor în cadrul unei modeste expoziţii de etnografie, au intuit un act cu profunde valenţe culturale în contextul procesului instructiv-educativ.

Lungul drum de ascensiune pentru constituirea muzeului ce avea să adăpostească mai târziu (1962) cea mai bogată colecţie de etnografie din zonele Argeş - Muscel, ca şi din întreaga Regiune Piteşti, a început se pare în anul 1942[26]. Spun „se pare“, pentru că intenţia autorităţilor de a organiza un muzeu în incinta fostei aşezări feudale a Goleştilor exista încă din 1939. Iată ce ne spune, în acest sens, un document prin care prefectul de Muscel răspunde la ordinul autorităţilor Ţinutului Bucegi, în anul 1940:

„Referindu-ne la ord. circ. nr. 3486, din 1 februarie a.c., avem onoare a vă aduce la cunoştinţă următoarele:

În Monitorul Oficial nr. 129 din 7 iunie 1939 s-a publicat legea pentru declararea de utilitate publică şi în interes cultural naţional a exproprierii imobilului din comuna Goleşti, proprietatea moştenitorilor Golescu.

[22] Idem, **Contribuţii ...**, p. 27.
[23] Arhiva Muzeului Judeţean Argeş, dosar 41 / 1963-1964, f. 111.
[24] D.J.A.A.N., fond Liceul Teoretic de Fete „Mihail şi Sevastiţa“, Piteşti, dosar 295 / 1940-1941, f. 13.
[25] **Ibidem**, f. 182 (subl. ns.).
[26] Vasile Novac, **op. cit.**, p. 158.

Acest imobil se compune dintr-un teren în suprafaţă de 3 ha şi 900 mp, împreună cu toate construcţiile aflate pe el.

Exproprierea s-a făcut pe seama Ministerului Cultelor şi Artelor – Comisiunea Monumentelor Istorice – **în vederea înfiinţării unui parc şi a unui muzeu istoric**"[27].

În ciuda vremurilor grele şi a situaţiei de război, o mână de intelectuali, oameni de suflet şi aleasă cultură, în fruntea cărora s-a aflat profesorul George Fotino – autorul unei remarcabile opere ştiinţifice închinată vieţii şi activităţii Goleştilor –, cu sprijinul material şi moral al Institutului Naţional al Cooperaţiei, la conducerea căruia se afla pe atunci George Minescu, au reuşit să înceapă opera de salvare a monumentelor istorice de la Goleşti.

La 1 iulie 1942 au început lucrările de restaurare iar în noiembrie 1943 întreaga aşezare era refăcută.

Despre restaurarea caselor de la Goleşti, George Oprescu avea să spună în **Amintirile** sale că „a fost condusă de arhitectul Horia Teodoru, cu înalta sa competenţă şi este din toate punctele de vedere, deosebit de reuşită"[28].

După terminarea restaurărilor, Institutul Naţional al Cooperaţiei a organizat, sub conducerea lui G. Fotino, muzeul numit „Dinicu Golescu" iar în clădirile anexe o şcoală de contabilitate.

Conform unei situaţii statistice din anul 1949, muzeul se numea **Goleşti,** aparţinea Coop. Salariaţilor lui C.O.C., avea 9 săli de expoziţie, cu suprafaţa totală de 265 mp şi mai deţinea colecţii de: ziare vechi, ceramică veche etc., în total 1228 obiecte[29].

De la această situaţie patrimonială modestă, la care se vor adăuga bogatele colecţii adunate prin munca şi strădania muzeografilor şi cercetătorilor de mai târziu, va porni muzeul care, la 14.01.1962, îşi va deschide *prima secţie de etnografie* din istoria sa[30].

---

[27] D.J.A.A.N., fond Prefect. Muscel, dosar 132 / 1940, f. 5.
[28] Vasile Novac, op. cit., p. 163.
[29] Arhiva Muzeului Judeţean Argeş, dosar 1 / 1948-1961, f. 12v.
[30] **Ibidem**, f. 223.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

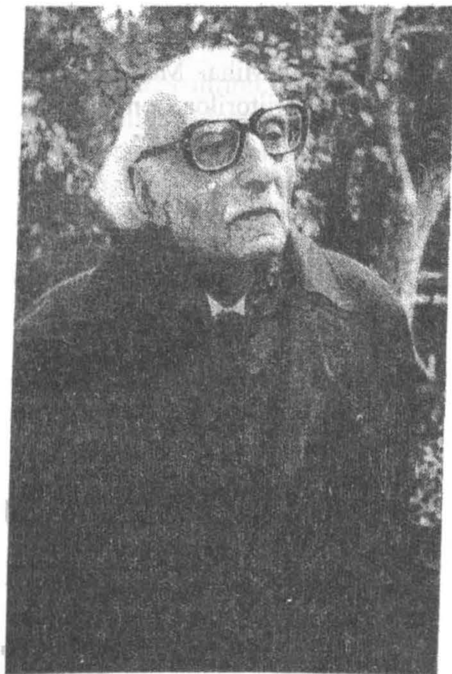
SCRIITORI CONTEMPORANI

MIHAI MOŞANDREI (Note biografice) [1]

VINTILĂ N. PURNICHI

S-a născut la 29 ianuarie 1896 la Bucureşti. Părinţii erau Mihai Tănăseanu - Moşandrei născut la Turnu-Măgurele, inginer silvic, absolvent al Şcolii de Ape şi Păduri din Nancy (Franţa). Mama, născută Maria Nanu, fiica familiei muscelene Gh. Nanu şi Zoe Nanu (născută Cristodor) a avut rolul principal în formarea şi educaţia tânărului. Fraţii mamei poetului se numeau: Ion Nanu-Muscel, cu studii făcute la Paris, medic şi profesor la Facultatea de medicină din Bucureşti, membru al Academiei de Medicină din capitală. Constantin Nanu, tot doctor în medicină de la Paris, prieten de familie al lui Liviu Rebreanu, ce mai târziu devine medicul Teatrului Naţional din Bucureşti. Al treilea şi cel mai mic dintre fraţii mamei poetului se numea Dimitrie Nanu şi era poet, numărându-se printre rarii noştri poeţi religioşi. În anul 1937 D. Nanu la propunerea lui N. Iorga este premiat de către Ministerul Cultelor şi Artelor cu marele premiu naţional de literatură în valoare de 100.000 lei.

Tatăl poetului este mutat la Piteşti ca şef de ocol silvic. Aici, la Piteşti, Mihai Moşandrei îşi face clasele primare. Apoi, tatăl fiind mutat la Bucureşti ca inspector silvic, fiul îşi urmează clasele gimnaziale la Liceul Sf. Sava din capitală. Clasele de liceu le urmează la cel mai exigent liceu din

Mihai Moşandrei (1896-1994)

acea vreme, la Liceul „Lazăr", unde îşi ia bacalaureatul în anul 1915 ca absolvent al secţiei reale (matematici). Hazardul a făcut să fie coleg şi cu Ion Barbu atunci pe numele din catalog Dan Barbilian, coleg şi prieten de joacă pe meleagurile muscelene.

La vârsta de 20 de ani participă la primul război mondial cu gradul de sublocotenent, fiind decorat cu „Crucea de război". Brevetul se găseşte şi azi în păstrare la Muzeul municipal de istorie din Câmpulung - Muscel.

La 21 septembrie 1921 se reîntoarce la Bucureşti unde îşi ia licenţa în drept, urmând în acelaşi timp şi facultatea de Şt. Naturale pe care însă nu o va termina. Este trimis apoi la Paris unde îşi ia doctoratul în ştiinţe politice şi economice. În timpul studiilor pariziene se căsătoreşte cu o franţuzoaică pe numele de Juliette Salagnac (a decedat la Câmpulung-Muscel la 1 nov. 1982).

Din căsătoria poetului Mihai Moşandrei cu parizianca Juliette S. au rezultat trei copii: Mihaela care trăieşte la Bucureşti, Şerban care a decedat şi Paunica Rozas, medic pediatru, căsătorită la Salonic, capitala Greciei de Nord.

Deşi avea posibilitatea să rămână definitiv în Franţa, după trei ani de magistratură la Bucureşti (1929-1931), se va reîntoarce la Câmpulung „la mocanii mei", unde se va stabili definitiv pentru a se consacra literaturii. Dar aici autorităţile îl vor trimite pentru doi ani la închisoare, aşa după cum afirma poetul: „să mă lămurească, să mă reeduce". „Reeducarea" se face la vestita închisoare din Piteşti, apoi la Jilava şi Gherla.

Poetul Mihai Mosandrei încă din anul 1934 devine membru activ al Societăţii Scriitorilor Români, iar apoi în continuare al Uniunii Scriitorilor din România până la data de 31 oct. 1951, când este radiat din oficiu, fără nici-o altă vină decât pe baza art. 12 al noului statut: „lipsa de colaborare partinică în revistele vremii". În acelaşi timp este eliminat şi din Baroul de avocaţi Muscel, din avocat cu vechime şi cu doctoratul la Paris, devenind un umil dactilograf, îndeletnicire din care trebuia să-şi întreţină soţia şi cei trei copii, uitându-se că îşi apărase ţara în primele rânduri în cele două războaie mondiale. În ultimul război mondial a luptat cu gradul de sublocotenent în Grupul 8 Aviaţie de Vânătoare, fiind decorat cu medalia aeronautică cu panglici de virtute militară.

În luna octombrie 1959, poetul nostru este condamnat la doi ani închisoare politică, pe baza art. 3250 cod penal (deţinerea de publicaţii interzise, de fapt propriile sale lucrări literare). Sentinţa a fost dată de către Tribunalul Militar Craiova în oraşul Piteşti, în luna oct. 1959.

Poetul Mihai Moşandrei se stinge din viaţă în martie 1994, depăşind vârsta de 98 de ani în locuinţa sa din oraşul Câmpulung, fiind chiriaş în propria-i casă. Cei care l-au cunoscut îi poartă o neştearsă amintire.

Între anii 1929 şi 1989 a publicat 13 cărţi şi a colaborat la mai multe reviste literare cum ar fi: *Universul literar*, *Viaţa Românească*, *Revista*

Fundaţiilor Regale, Convorbiri literare, Vremea, Gând românesc, Revista română, Azi, Limba română, Ramuri, Sburătorul etc.

Despre viaţa şi opera poetului au scris în operele lor mai mulţi critici de seamă cum ar fi: E. Lovinescu, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Al. Raicu, Şerban Cioculescu, Ov.S. Crohmălniceanu, etc.

Subsemnatul deţine o parte din corespondenţa poetului cu Uniunea Scriitorilor şi cu Şerban Cioculescu.

MIHAI MOŞANDREI: PAGINI DE JURNAL (DIN ANII DE DETENŢIE LA PITEŞTI)

Pe o noapte rece şi umedă de sfârşit de toamnă, sosesc abătut şi trist, plin de revoltă interioară pentru nedreptatea comisă, la cel mai mare Penitenciar din Piteşti, dar şi unul dintre cele mai îngrozitoare.

Când fui debarcat în plină noapte, un ofiţer dispăru cu valiza mea de manuscrise pe un coridor strâmt, în vreme ce eu, mai mult îmbrâncit, mă trezii într-un patrulater de ziduri, înalt de trei metri, cu cer deasupra şi o poartă solidă cu gratii de fier, ce repede fu închisă de mâini invizibile. Frigul, dar mai ales starea mea nervoasă, îmi zbârli într-un fior rece perii capului şi obrazului, făcându-mă să tremur aprig.

Oricât aş fi scormonit-o, conştiinţa mea îmi spunea că nu am făcut nimic reprobabil. Dârdâind în noaptea rece, timpul îmi părea infinit. Singurul calm spre suflet nu mi-l aducea decât cerul, acum senin şi înstelat, de toamnă. Adânci raporturi se stabileau fără de voie, între eternele şi perfectele legi ale Creatorului şi mizeria şi nimicnicia noastră pământească.

Totul îmi dădea tot mai mult certitudinea că viaţa unui om azi la noi nu putea nimic mai mult să valoreze decât un biet puf de păpădie. Apoi, prin faţa ochilor mi se rostogoleau scumpele mele manuscrise, care nu conţineau nici un fir de gunoi, ci numai curatul adevăr al unui suflet sensibil şi drept. De fapt, acuza se rezuma la aceea de a nu fi fost papagal – conformist, de a fi spus adevărul biciuitor pentru oricare abuziv, dar neliniştitor de conştiinţe. De fapt aceste neutrale manuscrise rămâneau ca atare, fiindcă în primul rând erau neterminate ...

În sfârşit, când mă credeam complet uitat şi pe jumătate îngheţat, uşa scârţii din nou în balamale şi o voce porunci să ies afară. După bâjbâieli prin coridoare răsucite, trecui prin faţa unui birou, pe scaunul căruia un gradat îmbujorat la faţă mă privi lung, cu apostrofa misterioasă:

– Singur ţi-ai făcut-o!

Străbat culoare din ce în ce mai strâmte, până ce mă pomenesc deodată în faţa unei celule mirositoare a mucegaiuri, nu mai spaţioasă decât un compartiment de C.F.R., cu o uşă puternică, cu gratii de fier.

Nu-mi puteam închipui că pot locui o astfel de cutie întunecată, din care se auzeau unele voci răguşite:

– Ne mai bagă unul... ! ... Nu putui rosti nici o vorbă şi nici articula vreun protest, că fui cu brutalitate aruncat înlăuntru.

Pe un spaţiu pe care abia te puteai strecura, aveau trei paturi militare de campanie în dreapta şi trei în stânga, suprapuse pe propriile lor picioare de fier. Din hruba întunericului se auzeau suspine jalnice omeneşti şi trupuri moi vânjolindu-se. Numărătoarea, apoi uşa căzu cu zgomotul lugubru al unei ghilotine.

Aveam curioasa senzaţie că intrasem căzând, într-un puţ sinistru. Când ochii mi se familiarizează cu penumbra carcerii, văd îndreptându-se asupra mea figuri păroase, ochi de tăciune, cu atenţie de pisică ce pândeşte un şoarece. Peste câteva clipe numai, aceşti condamnaţi politici trebuiau să devină bunii mei camarazi, să mă lămurească asupra chinurilor acestei vieţi de cârtiţă beteagă. Vocile semiadormiţilor le revin răguşite pe buzele veştede, cristalizate în zeci de întrebări. La fiecare schimbare de celulă sau de hrubă, întrebările erau într-un fel mereu aceleaşi:

De unde venea? Pentru care faptă eram căftănit? Ce meserie avea? Ce fel de familie? Care erau evenimentele politice externe?... ca apoi, la rândul meu, să-i chestionez: ce mâncăm, cum dormeam? ce ne incumbă să facem? cine îi interoga pe noii sosiţi?

Căutând să mă edific de clasa din care făceau parte, mă lămurii repede că ei proveneau din toate păturile sociale: plugari, negustori, militari, preoţi, avocaţi, medici, scriitori... S-ar fi putut face un parlament în miniatură. Sub raport politic, după o mai lungă cercetare, îmi dădui repede seama că majoritatea era formată din cadre legionare, acuzate de organizaţii împotriva siguranţei statului.

Scriitori consacraţi şi ofiţeri superiori decoraţi cu cele mai alese medalii militare, şedeau descumpăniţi, pentru ispăşirea unor fapte imaginare, sau din cauză că mărturisiseră tot adevărul aşa cum era: gol goluţ!

Eu, cu un curaj ţâşnit din forţa pe care ţi-o dă mărturisirea adevărului, spusesem un categoric NU!, tuturor acelora ce înţelegeau să nu lase liber gândul şi scrisul. Vroiam libertatea de a visa, libertatea de a fi independent în păreri şi de a avea crezul tău social şi politic; libertăţile, în sfârşit, ale omului civilizat ...

Îmi reamintesc foarte clar că, printre alte întrebări, colonelul, preşedinte al Tribunalului Militar Craiova care m-a judecat, mi-a pus şi această chestiune:

„– Să ne răspunzi acum acuzat, dacă scrisul în Ţara Românească este liber sau nu?“ Răspunsul meu a fost:

– Domnule Preşedinte, dacă la ora actuală gândul şi scrisul ar fi libere şi la noi – deşi garantat de Constituţie – eu poate nu aş avea ce căuta azi înaintea

d-voastră... fiindcă nu am scris nimic rău nici împotriva partidului şi nici împotriva guvernului. Iată-mă adus azi înaintea d-voastră şi păzit de jandarmi ca un om periculos şi conspirator. Clipă în care un procuror îmi strigă răstit:

– „Eşti un reacţionar care singur te demaşti! ... Află inculpat că şi gândul şi presa la noi sunt libere, dacă scrii pentru realizarea înfăptuirilor... partidului şi guvernului. Dumneata n-ai făcut nimic în această direcţie ... deşi te numeşti scriitor". Deliberarea a durat foarte puţin timp. Am fost apărat de către un avocat Gheorghiu, plătit de familie. Sentinţa: doi ani închisoare cu confiscarea averii mobiliare şi imobiliare.

Ca fost magistrat în cauză mă abţin de a mai face orice fel de aprecieri în legătură cu felul cum se judeca şi de asprimea pedepselor, eu fiind o excepţie faţă de colegii de celulă, ce aveau condamnări de zece, până la cincisprezece şi douăzeci ani de recluziune. De asemeni confiscarea averii şi obligarea pentru cei căsătoriţi de a suferi şi divorţul bietelor soţii care erau supuse la cele mai mari lipsuri şi torturi morale.

Cea mai mare durere a mea, lovitura cea mai tăioasă în inimă, n-a fost sentinţa, cât feţele congestionate şi lacrimile fierbinţi pe care în sală le-au vărsat soţia mea Juliette, sora mea Maria şi copila mea cea mai mică Păunica... Păunica a fost cea mai înspăimântată de suferinţele morale ale tatălui ei nevinovat.

După aceea a urmat calvarul suferinţelor fizice şi al torturilor impuse: de a nu vorbi, de a nu citi, de a nu te ruga, de a nu vorbi decât un strict de ore, de a sta de veghe numai pe o margine de pat supravegheat de ochiul teribil al paznicului, prelungit prin ochiul din uşă; mai ales acea interdicţie de a te lungi, să apuci un sfert de oră de somn reparator, ce ar fi putut completa dezastruoasa hrană a turtoaielor de mămăligă coaptă. Cu respectivele tărâţe...

Pedepsele de câteva ore în zi constau în a rămâne multă vreme în picioare cu faţa la perete... Somnul insuficient îţi dădea mereu senzaţia nesuferită de greaţă. Înghesuiala era atât de mare încât adesea eram nevoiţi să dormim doi pe un pat de fier, cu o îngustă saltea de paie. Insultele cele mai groaznice erau proferate de către paznicii instruiţi la aceasta... Mesele erau compuse dintr-un singur fel de ciorbă sau mai degrabă din zeama peste care pluteau câteva jumări; tacâm o singură lingură, un ţufloi sau o subţire felie de pâine, rău dospită. Rezultatul deşi sănătos şi de şaizeci şi opt de kg la intrare, în câteva luni coborâsem la 49 kg; o faţă cadaverică şi ochii – două imense străchini lăcrimioase. Răsuflam tot mai greu. Cum se spune, devenisem o epavă, o umbră gata de a-şi lua zborul spre cerul de odihnă şi pace din eternul somn.

Fără lumina soarelui, fără orientarea ceasornicelor, am avut deseori impresia că timpul îşi oprise mersul. Era totuşi şi o variaţie aceea a colegilor ce se întorceau cu obrajii, mâinile şi picioarele tumefiate, de la tortura

interogatoriilor, ce începeau mai ales în liniştea nopţilor. Ţipete disperate uneori spărgeau obloanele şi gratiile, pătrunzând până la noi; acei ce-şi aşteptau înfioraţi rândul ... În acest timp de coşmar aveam deseori impresia că mă găseam în cala unui vapor, ce călătoreşte pe mări nesfârşite. Doream soarele şi cerul albastru. De aceea sferturile de oră petrecute la plimbare între zidurile închisorii erau cele mai plăcute şi aşteptate. Acolo puteam îndoi capul pe spate, spre a privi bolta cerească pe care alunecau porumbeii păcii şi iubirii. Impresia deţinuţilor în marea lor majoritate intelectuali aleşi: preoţi, avocaţi, scriitori, profesori, medici, ofiţeri, era că timpurile nu erau prea depărtate când respectul libertăţii umane va sosi... Se aştepta ca şuvoaiele unei ape de viaţă: libertatea de credinţă, libertatea de exprimare, libertatea de a scrie. Să se sfârşească cu teroarea!

Bisericile, troiţele, icoanele, folclorul creştin cu care atâta vreme s-a mândrit neamul românesc şi care forma datina cu care ne-am sprijinit împotriva păgânităţii şi a hoardelor barbare, fuseseră interzise. Datina românească trebuie restaurată de acest popor blajin şi bun creştin. Sub stema datinei acest popor dotat intelectualiceşte trecuse cele mai vitregi praguri ale istoriei lui. Nu poţi vorbi de naţionalism fără credinţa naţiei, fără legitatea acestei credinţe...

Unii politicieni vorbeau naiv despre alegeri libere, sub egida umanitară a O.N.U. şi sub intervenţia puternicei Americi. Dar cine se sacrifica sau risca măcar pentru încetarea nedreptăţilor survenite vecinilor? Istoria nu cunoaşte astfel de cazuri. În istorie totdeauna ca şi în natură cei puternici au condus.

De ce un partid unic? Dar cine poate mişca în front? Nu e mai surâzător, ca toată lumea zâmbind ca la fotograf să se supună de bună voie unui destin istoric, cu o ipocrizie liber consimţită? Personal, eram neliniştit de limba acestei ţări, de cultura acestei ţări atât de zguduite de puterea fluxurilor istoriei, mereu crunte, şi de atâtea veacuri.

....

Întorşi împreună de la judecată, cu colegul meu de pană Ion Marin Iovescu, acuzat de legionarism, nu-mi pot şterge din faţă silueta lui de martir creştin. Deşi fiziceşte un spectru cu barbă lungă şi neagră, moralul îi era încă bun. Luase un mic tic; clipea din ochi şi scutura barba ca un schivnic.

Iată-l acum pe viitorul Creangă al maiestrului Eugen Lovinescu, tremurând de frig pe banca unui Jepp sub burniţa ce ne întorcea de la judecată. El bietul luase ani mulţi ca şef de cuib legionar...

Din sârguinţa şi economiile mele de student la Paris, apoi mai târziu ca magistrat şi avocat, cu mari greutăţi ajunsesem să fac o bibliotecă de vreo mie de volume, legate în pânză şi piele, cu ediţii rare, bibliotecă ce va fi împrăştiată în cele patru vânturi.

Înapoiat de la judecata nedreaptă, deţinuţii odată întors mă întrebau: Câţi ani ai luat ? Cine se mai găsea în sală ? Dacă a putut asista şi familia ? ... Cu

o mare indignare în glas, am arătat tuturor că sentinţa deşi foarte uşoară faţă de alţii, fusese dată pe motiv că deţinusem cărţi interzise de fapt propriile mele manuscrise, unele dintre ele neterminate. Deci puteau fi privite ca simple gânduri şi gândurile în nici o ţară din lume nu sunt sancţionate de vreun tribunal...

Arătând în detaliu, felul cum ca avocat îmi făcusem cea mai frumoasă pledoarie, cum mă lăsase să vorbesc, dar ... fără câştig de cauză, fiindcă ... din oficiu toată lumea acuzată era şi condamnată. Se spunea, pentru educarea şi lămurirea inculpatului, dar de fapt procedeul se credea util pentru intimidarea deţinuţilor. Dar cei mai debili sau bătrâni pierdeau educându-i...

Apoi în Penitenciarul de la Piteşti, unul dintre cele mai de temut, tortura zilnică reîncepea: ochelari negri de pâslă aplicaţi peste ochi, insuficienţa aerului ce-mi accelera o tuse seacă, o hrană insuficientă de ţurtoaie ce-mi producea ameţeli şi tremurături de corp. Urmau apoi torturile numărul doi, adică deşteptările în plină noapte, numărătorile fără sens, transbordarea dintr-o celulă mizerabilă în alta şi mai păcătoasă, cu friguri lugubre şi necunoscute...

Piteştiului i-a urmat apoi Jilava şi Gherla...

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM VIII, 1999

POETA LUDMILA GHIȚESCU ȘI CENACLUL LITERAR „LIVIU REBREANU"

CORINA CEZAREEA MORARIU - BUDESCU

Cea care a fost poeta piteșteană Ludmila Ghițescu, s-a născut la 1 decembrie 1918 în comuna Volintir de lângă Cetatea Albă (Basarabia) și a decedat la 2 ianuarie 1991, în Pitești. A doua fiică a lui Ion și Maria Podust a rămas orfană la vârsta de 10 ani și a fost crescută de mătușa ei Alexandra Ursu.

După absolvirea cursului primar în comuna natală dă examen la școala normală „Domnița Anca" București unde obține bursă. La terminarea școlii se căsătorește cu ofițerul de infanterie Constantin Florea din comuna Albota, județul Argeș, devenind prin mariaj fiică a Argeșului.

Prin intermediul surorii mai mari de profesie tot învățătoare, care era curtată de Ștefan Iorga de profesie medic, fiul lui Nicolae Iorga intră în familia acestuia și urmează doi ani Universitatea populară de la Văleni de Munte. Căsătoria sorei cu Ștefan Iorga nu se produce, dar rămân în relații de prietenie, Ștefan nemaicăsătorindu-se până la sfârșitul vieții. Ultima oară când l-a întâlnit pe Ștefan a fost în anul 1972.

Primul soț îi moare la începutul celui de al doilea război mondial, Ludmila rămânând văduvă cu două fete în orașul Piatra Neamț.

În anul 1944 în urma înaintării trupelor sovietice este evacuată din Piatra Neamț în județul de origine al fostului soț, respectiv Argeș. A fost cazată împreună cu alte familii în comuna – azi satul Mareș Albota. Aici, cu mulți alți refugiați, a organizat în cimitirul satului un colț al eroilor morți în luptele cu dușmanul cotropitor. Iar la școala primară un micromuzeu cu fotografiile celor dispăruți în lupte. O prietenă de suferință Maria Râmboi, nota într-o scrisoare acum câțiva ani: „Doamna Ludmila Florea scria, dar era mereu și în mijlocul nostru. Era o ființă bună, liniștită, apropiată care își ducea crucea durerii, cu demnitate și respect". Și așa a rămas toată viața.

Dar ororile războiului au luat sfârșit. Omenirea se desmeticea din marea încleștare și-și căuta echilibrul sufletesc și moral. Tineretul piteștean de după război simțea nevoia de ceva nou, de comunicare, de împărtășire a sentimentelor proprii, de împărtășire a acestora și altora. Și așa se face, că în

seara zilei de 12 noembrie 1948, într-o sală de la Ateneul Popular „Nicolae Bălcescu" din Piteşti, un grup de entuziaşti în frunte cu Ludmila Florea (avea două volume de versuri deja publicate „A căzut o stea" 1941 şi „Aşteptare" 1946) au pus bazele primului cerc literar din Piteşti, căruia i-au dat numele de „Orizonturi Noi", apoi, „Alexandru Sahia", iar din anul 1954, în urma revoluţiei din Ungaria, „Liviu Rebreanu" spre a cinsti memoria marelui scriitor care a locuit pe aceste meleaguri.

În anul 1949, se căsătoreşte cu Mihail Ghiţescu care ocupa funcţia de consilier cultural judeţean la Ministerul Artelor şi Informaţiilor. În anul 1954, se înscrie la Institutul Maxim Gorki, pe care nu reuşeşte să-l termine din cauza îmbolnăvirii şi pierderii fiicei mai mari, în anul 1956.

Cea care a fost Ludmila Florea, scrie versuri şi proză încă din Şcoala normală, fiindu-i remarcat talentul de poetă. Debutează în revista „Cuget Clar" şi publică poezie în revista „Petrodava" de la Piatra Neamţ între anii 1938-1942. Colaborează cu „Bucovina literară" şi participă la „Sfatul scriitoricesc" de la Putna din 14-15 august 1943, alături de oficialităţile vremii şi scriitori însemnaţi printre care: Tit – mitropolitul Bucovinei, general C.I. Dragalina, guvernatorul Bucovinei, dr. Radu Capril, preot V. Ţepandei, Sergiu Matei-Nica, George Drumur, Iulian Vesper, Augustin Z.N. Pop, Nicolae Tăutu, Gligore Bugarin, Gh. Noveanu, A. Bolohan etc.

După stabilirea definitivă în Piteşti intră în legătură cu scriitori locali şi colaborează cu presa vremii semnând la început cu numele Ludmila Florea, în ziarul local care apărea în Piteşti după anul 1944 (primul numit „Presa" şi al doilea „Gândul nostru" – care după 1949, a devenit „Secera şi Ciocanul"). Liberi, fără constrângere din partea nimănui, tineri şi chiar vârstnici, săptămână de săptămână, de obicei joi seara, se adunau apoi cu veritabilă religiozitate într-o sală anume destinată din incinta Palatului Culturii, unde fiecare slujbaş al muzelor îşi putea citi propria producţie şi visa spre frumos şi bine.

Ludmila Ghiţescu, în afară de presa locală, a fost prezentă şi în alte publicaţii din ţară printre care: „România literară", „Luceafărul", „Orizont", „Îndrumătorul cultural", „Scânteia", „Scânteia Tineretului", „Oltul", „Tribuna", „Familia", „Albina", „Ramuri", „Cadran", „Argeşul", „Lupta pentru pace" etc.

Cea care a fost tot timpul cu sufletul alături de cenaclul literar „Liviu Rebreanu" – Piteşti, a avut bucuria de a-şi vedea tipărite, cât a trăit, următoarele cărţi: „A căzut o stea" (versuri), „Aşteptare", „Fântâni", „Stampe fragile", „Câmpii interioare", „Miez de anotimp", „Vifor Albastru", „Între două dimineţi", „Arşiţa stelelor", „Soare în muguri", „Ram de lumină" (toate versuri) şi „Enigma unui ametist" – roman. Cărţile au apărut în editurile: „Imprimeriile Româneşti" 1941, „Autorul" 1945, „Ed. pentru literatură" 1969, „Litera" 1970, „Albatros" 1975, „Eminescu" 1977, „Cartea Românească"

1979, „Eminescu" 1981, „Eminescu" 1983, „Eminescu" 1985, „Eminescu" 1990, „Eminescu" 1984.

Despre poezia Ludmilei Ghiţescu cât şi proza, avem referinţe critice în diferite ziare şi reviste semnate de: George Muntean, Virgil Carianopol, Doina Uricariu, Petre Mihai Gorcea, Dana Dumitru, Gheorghe Grigurcu, Doina Mandache, Ion Bănuţă, Miron Blaga, Mihai Diaconescu, Ion Petrache, Al. Piru, Narcis Zărnescu, ş.a. Din referinţele critice putem cita din Nicolae Mecu: „Într-o manieră a confesiunii directe, nestânjenite de alambicări şi figuri ale incifrării pe care o alternează cu notaţia rapidă şi eliptică, poeta conturează spaţiul stenic al unui spirit luminos, deschis cu generozitate dăruirii tinereţii perpetue şi nobilelor aspiraţii ale umanităţii acestui veac, invocând, de pildă, ploaia înţelegerii peste marele teatru al lumii". Agata Bacovia (o prietenă de condei a Ludmilei) nota: „Poeta Ludmila Ghiţescu a debutat în literatură la revista „Cuget liber" condusă de Nicolae Iorga, încurajată şi de Mihail Sadoveanu, poeta, a çontinuat să se afirme şi în al doilea volum „Aşteptare", recunoscându-i-se talentul ca o expresie a unei bogate şi adânci sensibilităţi". George Muntean: „Ludmila Ghiţescu practică şi o remarcabilă şi uneori involuntară poezie a sugestiilor de tipul: „Trec prin inima mea cocorii / ramurile adăpate de vânt / fac popas la fereastra frunţii / Prin nervii mei curge fluviul / ascuns în castanii ochilor tăi ..." Lucrul este deosebit de important mai ales pentru un autor ce cântă miezul pâinii proaspete / piatra statorniciei / ce n-a ştiut sfărâma / paşii neînţelegerii dintre oameni". Petru Mihai Gorcea: „Cine parcurge volumul dintâi al experimentatei poete argeşene recunoaşte constantele unei activităţi poetice de maturitate, dar şi un efort de înălţare şi reînoire. Cunoaştem din volumele anterioare tendinţa de a introduce într-un univers poetic delicat un anume patos al ideilor sociale, poezia Ludmilei Ghiţescu definindu-se ca un permanent efort de ieşire din coordonatele intimismului de coloratură feminină spre participare prin poezie la viaţa socială. Mihai Diaconescu: „Străină de atitudinile ostentative ale exclamaţiilor drastice sau de avatarurile unui subiectivism dezlănţuit, pătimaş, creaţia Ludmilei Ghiţescu se realizează ca un univers distinct dintr-o îmbinare cu totul personală de disponibilitate reflexivă, feminitate şi optimism generos pe care prospeţimea genună a metaforelor îl configurează pe cât de suav pe atât de clar".

Şi astfel, în jurul unui om care şi-a pus sufletul în gândurile de pe hârtie, s-au adunat an de an creatori de lumină şi de bine care au dăinuit în cenaclul literar „Liviu Rebreanu" şi de unde au apărut multe talente, mulţi autori şi multe nume de referinţă.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM VIII**, 1999

MIRON CORDUN - *IN MEMORIAM*

SERGIU I. NICOLAESCU

În ultimii ani, am văzut, din nefericire, mulţi, prea mulţi scriitori pregătindu-se să moară. Aşa l-am „simţit" şi pe Miron Cordun pe patul de suferinţă de la Spitalul „Fundeni". Era prietenul nostru, prietenul meu, atunci când l-am văzut ca un copac care mai aştepta o ultimă lovitură de secure. Mai spera că această lovitură nu va veni prea curând, că rana adâncă ce i-o făcuse o boală necruţătoare se va închide şi îşi va putea duce la bun sfârşit cartea la care lucra. A mai aşteptat puţin, dar într-o dimineaţă de decembrie a anului 1997 ne-a făcut tuturor cu mâna.

Un gând paradoxal mă urmăreşte, gând pe care l-am spus şi poetului: Miron Cordun a fost, trebuia să fie, un om fericit. Era un bărbat adevărat, stăpân pe soarta şi pe talentul lui, tată a trei fete, autor a şapte volume de versuri, bine primite de cititori şi de specialişti. Toată viaţa a fost un om independent, în sens moromeţian, a ştiut ce înseamnă succesul, dar şi insuccesul. Pe amândouă le-a înţeles ca atare, fără să fie un fatalist. Miron Cordun va rămâne, cel puţin pentru Argeşul contemporan, poetul emblemă. Trecând, petrecându-se...

Debutul lui Miron Cordun (*Curtea veche*, 1974, Premiul Uniunii Scriitorilor pentru debut), a fost unul excepţional, recunoscut ca atare de toţi cei care au scris despre această carte. Poetul face parte din aşa-numita „generaţie '60", dar din cauza unor scrupule care ţin mai ales de orgoliul talentului pe care l-a şlefuit cu o rigurozitate care cucereşte de la primele poeme, debutul său editorial a fost târziu, presupunând o laborioasă „lucrare" pe manuscris. Din această „lucrare" au ieşit versuri emblematice ca în această autocaracte-rizare: „Şi nu sunt decât singur şi rupt / şi nu mă mai rabdă nici numele, nici / cartea cu care îmi mântui / această îngăduinţă de zicere. / Copacul cu care am fost zidit / odată ca niciodată, doamne tu / e-atât de singur pe lume, atât de-amară / e frunza lui, frunza..."(*Cordun*). Poetul speră să se transforme în pasăre, să poată cunoaşte lumea din înălţimi, totuşi gândul lui este tot spre pământ unde crede că va găsi cheia spre decifrarea tainelor lumii: „Mă voi duce pe-o lume

cu lume / voi fi rob, voi fi rege, oricum / peste râpa credinţelor voastre / mă voi face pod la un drum / ... / Şi porţile mari şi grele şi vechi / până-n poveste se vor deschide, până-n urmaşi / ca o-nviere din vieţi, ca o femeie / care ucide" (*Lume*).

A doua carte de versuri a lui Miron Cordun, intitulată semnificativ *Serbări* (1975), este un vast poem de jubilaţie, un cântec neîntrerupt consacrat iubirii, amintirilor din copilărie, sau imnuri de iubire pură, cântate la un diapazon înalt, pătimaş şi irevocabil. Dar, primul şoc pe care-l produce asupra cititorului acest cântec neîntrerupt este sintaxa poemelor, o sintaxă care dovedeşte o cunoaştere a temeiurilor limbii şi în care viaţa interioară a organului lingvistic musteşte de culoare şi frumuseţe. Poetul nu citează din cronici sau din scripturi, nu forţează, îmbălsămând limbajul de cuvinte uitate, ci într-o zbatere care i-a devenit firească, parcă, scrie el însuşi pe palimpseste, pe vechi catagrafii sau descifrează sensurile tainice ale cuvântului, sensuri primordiale, pierdute de-a lungul unei prea îndelungate întrebuinţări. Faptele se cunoşteau - şi cei care au scris le-au remarcat încă de la prima carte, procesul continuându-se în această a doua carte, poetul nedezminţând cu nimic efortul său anterior, ci, dimpotrivă, adâncindu-l, devenindu-i mai firesc, căpătând un aer de prim-meşteşug, de delicată filigranare, Dacă primul volum era oarecum monoton, uneori neputând descifra puncte de vedere ferme în selecţia propusă, *Serbări* este un volum unitar, în care se pot descifra 3-4 teme în jurul cărora s-au cristalizat poeme de certă valoare artistică. În ceea ce priveşte poemele dedicate tradiţiei româneşti, Miron Cordun se înscrie într-o încercare mai largă a poeţilor contemporani de a omagia rădăcinile noastre într-un fel, cu alte mijloace poetice. Este cazul să amintim numele lui Ştefan Augustin-Doinaş, Nichita Stănescu sau Ioan Alexandru, poeţi care au înţeles că patria nu este numai festiv-colorată, ci şi trist-eroică, sau că şi aerul, magma, firul de iarbă, izvoarele pot şi trebuie să se bucure de glasul poetului.

Miron Cordun a sintetizat acest gând în poemul *Stelă*: „De piatra scrisă aibi temeri, / când se dezbracă de vorbire – / şi e ca o femeie – a ta / îngenunchind în prevestire". Mai evidentă este *La firea fraţilor Goleşti*: „Ei erau nişte bărbaţi atât de frumoşi / câ se rupeau corbii de frunţile lor, / erau nişte copii atât de curaţi / că se spălau apele de tălpile lor".

A doua temă dominantă a cărţii este cea pe care am denumit-o a „amintirilor din copilărie". Casa, părinţii, jocurile satului sau ale copilăriei, amintirile – grupate într-un remarcabil ciclu de nouă poeme – se detaşează prin originalitatea imaginilor, prin simplitatea gesturilor personajelor atât de cunoscute, prin nostalgia după o epocă revolută: „Tata vine, bătrân, pe un car / cu roţi de pâine uscată, / îşi pune capul pe prag. Mâine / e duminică, zice, mâine / ne odihnim" (*Vorbe de seară*); „Marii părinţi, în rit bătrân / pe cap de zimbru-şi dară pruncii, / cu capetele mari să stea / în lege şi cuprins; de-atunci

îi / dat cornu-n numele Ion, / întâiul fiu când aşezară / şi-n Vodă l-au fost dat când ţara / îl au născut a doua oară“ (*Marii părinţi*). Remarcabilă este metafora fugii de frig, convorbirea cu un râu capătă sensul magic al animării unor elemente ale naturii, ca într-un timp mitic: „Râul se făcea câteodată copil, / îl luam după noi pe subt poduri. / Uite, pe aici e mai cald, îi spuneam / te poţi odihni, / nu mai ai umbră - / de-asta fugi tu, că ţi-e frig” (*Fuga de frig*).

Exclamaţia „Omule-pomule” dintr-unul din cele nouă poeme ale ciclului *Amintiri* provoacă, de asemenea, evocarea unui timp magic: „Omule-pomule, omule-pomule, / cum e soarele? Cu cine se aseamănă?/ Mi-aş trage povestea cu tine, / om care umbli prin lume nebun”. Îndeletnicirile mamei sunt pline, de asemenea, de sunete criptice: „Mama spăla copacii de umbră, / le da ocol cu umbră, / că vin copiii / şi se culcă pe ei / când sunt umbră“ (*Mama*).

Remarcabil este şi cel de-al treilea ciclu - al influenţelor folclorice prin intermediul livresc. Mai multe poeme cu titlul *Basm* cuprind momente de poveste veche, prelucrate cu un meşteşug deosebit. Într-unul apare un împărat-ţăran, ca în unele poeme eminesciene: „Venea împăratul la râu, / bătrân, nebun - îngăduia / curgerea râului: cunună-se / crai nou la cunună de piatră ! / Venea împăratul / la râu / ca omu la rude, -ntreba / ce e cu podul, de ce nu-şi trece / apele lui”. (*Poveste*) Într-alt *Basm* este reluat motivul fetei triste care îşi aşteaptă iubitul: „Tristă erai, şi frumoasă. / Se plimbau pomii cu tine/ se culcau pomii cu tine – / tânără erai, Crăiasă ! / Podul se făcea de aur / când treceai, râul venea / închinat la faţa ta – / te pândeam ca un balaur. / Oh, mă dam cu capu-n soare: / dă-mi-o, tată,-n creză-mânt ! / Mă repezeam în pământ: / dă-mi-o, mamă, de aflare !”.

Miron Cordun este şi un poet al iubirii fruste, neîngrădite de obstacole care i-ar ştirbi din frumuseţea gestului elementar. Prin iubire, poetul se simte egal cu zeii, dacă nu chiar mai presus, ca orice om care ştie şi trăieşte ceea ce aceştia, deşi ar fi putut şti, nu puteau să împlinească: „Ce văi de frig mai surpă-n noi / şi cui ne duc ? Mă rog pe tine, / femeia mea cu vale caldă / şi drept zidită / printre sâni”...„Tu ţine focu-aprins pe-aproape / să nu mă sfâşâie din somn./ Dă un copac din casa noastră / ne duce-n ochiul lăcrămând / al zeului - / dar care zeu ?/” (*De dragoste*).

Orgoliul poetului – orgoliul omului care mai ales în iubire îşi descoperă propria-i menire – irumpe şi în alte versuri de o mare originalitate: „Cuprinde-mă-n primejdii alte: / oprirea pâinii, darea firii, / roaderea pietrelor pe tron, / dar lasă-mi, doamnă, luminarea / unei făclii – să mi se vază / numirea numelui de domn...” (*De dragoste*).

Sunt câteva poeme în aceste *Serbări* care nu se supun nici unei clasificări: *Omfala, tu nu auzeai timpul, Diluviu, Cobra, Temelii, Scris, Cezara* etc. – fine meditaţii privind neputinţa cuvintelor de a acoperi zbuciumul poetului; sau *1889* şi *Odă* - omagii pentru Eminescu şi Bacovia: „Ardeţi foc de

veghe-n turnuri, / de priveghi rămâneţi, sfânt: / să se aibe în vedere / de Bacovia trecând" etc.

Al treilea volum, *Duminica pe drumuri* (Ed. Cartea Românea-scă, 1978), este unul al consacrării definitive pentru poet, gestul creaţiei are înţelesuri tainic-semnificative, cuvântul scris fiind îndelung cântărit spre a i se descifra sensuri primordial-uitate, din cauza prea marii „roaderi" cotidiene. Cuvântul este un „fier ros de vedere", cum se intitulează un poem metaforic-programatic, în care este căutată semnificaţia bucuriei acestei explorări. Încercarea poetului duce la noi încifrări, numele însuşi fiind, ca în vechi mitologii, un simbol, o matrice: „Revin la voirea de gardă / a numelui meu, rătăcit / de veghile vrute (ce alt vad / aveam eu să pun / şi ce altă / aflare de lucru ?)/ revin cu abatere: daţi-mi / un pod/ să mă reped până / la malul de dincolo - / cine ştie / ce se mai întâmplă acolo..." (*Voire de lucru*). Prin acelaşi cuvânt se mântuie „fiul de lup", cum se salvau cei care vor fi fost deopotrivă cu basmul, atât de concret în amănuntele sale, dar atât de fabulos-abstract în atmosfera generală: „Ce i se întâmplase fiului de lup? / de cum se rătăcise el prin lume? / se-nvinuia că vremurile se rup, / că nu e-n lumea lui, / în lume cum e. / Suire-n somn: colţii creşteau în somn / turnuri şi armii şi armări de gardă - / mai mult voind să fie luişi domn, / decât domnia lumilor să piardă" (*Prăpădire de lup*). Sensul extinderii cuvântului spre „domnia lumilor" se concretizează în refacerea motivelor din basmele şi miturile copilăriei, trecând prin căutările frenetice ale iubirii, până la contestarea maeştrilor. Dacă în primele două volume *Curtea veche* (1974) şi *Serbări* (1975) tonul general al poeziei era orientat spre căutarea mirajului originalităţii, *Duminica pe drumuri* este cartea întâlnirii şi supunerii acestui miraj, dar şi a unei tristeţi rezultate din epuizarea misterului: „Iată stă la uşă cel ce vine... / Iar te-ai rătăcit, Miron Cordun ? / Tu, trecutul de copil prin şarpe / despicat ce umbli de nebun ? // Bântui cu edicte ostenite - / eşti învins ori nu mai ştii să vii, // fierul despicat al frunţii arde / ruginit ca umbra de făclii. // Cum îţi plânge-un ochi, cum râde altul, / trebuie, nu trebuie: ce vrei ? / ţi-ai golit hotarele de rude / şi tot umbli drumul pe la zei..." (*A doua vedere)*. O fiinţă fantastică, monstruoasă prin inteligenţă, dar şi prin urâţenia proverbială – însemn heraldic, aspiraţie dar şi refuz – unicornul blagian, acceptat în mitologia poetului nostru ca inorog, este poezia ca sens ultim al existenţei sale terestre: „Eu inorog era să fiu / şi cornul mult mai viu să-mi fie / în casa ta cu timp târziu / şi-n prăpădire de trufie. / Dar traiu-n grabă / dar bătrân / de glorii repede purtate, / nu mai am stare să amân / pe vieţile de tine date. / Şi nici cădere nu mai am / de prea mult frig să sparg pereţii / şi să te-mping la mine-n neam / frumoasa mea din capul vieţii..." (*Inorogul)*.

Această excepţională poemă-sinteză este una din cele care pecetluiesc definitiv personalitatea şi, poate, destinul unui creator. În asemenea versuri

poetul se poate privi pe sine ca într-o efigie, peste care uitarea nu se va aşeza atât de repede.

Cunoscându-l pe poet, ne îngăduim să credem că „răpunerea" va fi numai în folosul propriei sale creaţii, ca în ciclul „ocazional" (sau, mai degrabă, ocazionat!) *Muzeul imaginar* – ciclu ce ne propune o meditaţie pe seama străvechilor valori româneşti aflate, sub imperiul comandamentelor contemporaneităţii, „în risipire". Un sat între acoladele unui muzeu este pentru poet un loc unde nu se poate visa, pentru că un asemenea sat este gol şi de oameni, şi de case, şi de cai, dar mai ales de suflet care rămâne moştenire şi nu invenţie temporară. Nostalgic-solare, poemele din *Muzeul imaginar* sunt meditaţii metaforice despre destinul unei civilizaţii multimilenare, care a ferit omul de toate intemperiile istoriei şi ale vieţii, asigurându-i permanenţa: „Că nu poţi trece printr-un sat, oriunde ar fi el, fără să ţi se facă sete. Şi într-un sat numai apa dintr-o fântână te poate feri de sete. Şi dintr-o fântână bei şi când nu ţi-e sete. Că nu ştiu cum, ne e dat aşa, să nu putem trece pe lângă o fântână fără să ne oprim – să potolească ochiul cel de apă pre ochiul cel de foc...". „Ochiul cel de foc" al poetului se răcoreşte, răcorind, prin poemele de excelentă ţinută din *Duminica pe drumuri.* (Alte „cărţi": *Bacovii,* 1982, *Cartea cu dragoste,* 1985, *Urmările,* 1987, *Cronică de memorii,* 1998).

*

Încercând o sinteză, două ar fi motivele care structurează poezia lui Miron Cordun, strânsă până acum în şapte „cărţi": iubirea şi motivul poetului-ziditor de cetăţi din cuvinte. Ambele motive au scopul depăşirii fricii de necunoscut, de increat şi dezordine, de nerecunoaştere a calităţilor poetului într-o cetate în care iubirea, ca şi creaţia, sunt interzise: „Să-l duceţi la rug pe poet, să-l huliţi / de necurat lucru'lui, / că de nimic nu e-n stare, / nici măcar să măture de umbră / curtea împăratului. / Nici măcar să-i facă fiii / buni de zmei, şi nici să-i rabde / lui poveştile amare /.../ O, să-i puneţi foc, să-i faceţi semne / de cenuşă la răscruce, / să-nspăimânte, să-mpământe - / că umblă nebună de el / fata împăratului." (*Edict la Curte*, placheta *Edict,* 1971). Peste toate cele şapte „cărţi" pluteşte un suflu de tapiserie medievală cu scene de iubire spiritualizată, cu personaje stilizate până la obţinerea contururilor, culorile dispar în vechimea cântecului truverului. Cântarea este lentă, melodia este foarte bine strunită, dovadă că între aceste „cărţi" nu există diferenţe esenţiale de ton. Poetul este convins că ceea ce face şi ceea ce scrie este unic, indiferent câţi împăraţi l-ar asculta şi l-ar trimite să mături de umbră curtea. Gloria îi va fi asigurată peste capul împăraţilor şi timpul împărăţiilor: „Bolnav de glorie trăia / pe drumul dintre roţi şi care / poetul cu capul spart, heraldul, / bolnav de glorie trăia / dintru tărâmul celălaltul" (*Glorie,* volumul *Curtea veche).* Pe fiica împăratului o cheamă Omfala, iar despre ea poetul spune: „tu eşti urnirea de-ntuneric/ din

care luminezi / şi sunt", femininul lui Omphalos, „buricul pământului", centrul lumii de unde izvorăsc toate, inclusiv această glorie: „Şi eu m-aş duce pe cer / ca un paltin, şi eu / aş ieşi peste casă –/ cumpănă pe sub cumpăt să fiu, / soare din soare când e să iasă" (*Gloria în zori*, volumul *Duminica pe drumuri*). Cunoscând Omphalosul prin Omfala, o dată împlinită gloria, poetul se visează demiurg, zeu printre zei, protector al muritorilor: „Să mai fiu eu norul de lumină / deasupra voastră pogorând / să mai umblu cu nămeţii-n braţe / printre voi - / şi iar, din când în când / ... / Să mă-mbrac în mantia de gală / a bătrânului poet, venit / printre gărzile de zi, în ţara / sfântă ne- / văzut, necunoscut" *(Norul de lumină)*.

Alte motive contribuie la definirea personalităţii poetului. El are în stăpânire un cal, dar nu orice cal, ci un unicorn. Vom prelua doar câteva exemple: „Poetul se purta pe cal - / avea un cal cu corn în frunte / şi el credea în acel cal / în acel corn / în acea frunte. / Trecea prin lume nalt, prea nalt / ca-n lumea lui să nu se piardă / şi ca dintr-un tărâm în alt / tărâm punea în pod, / un zeu de gardă" (*Uimire de neuimire*). Orgoliul este atât de mare cât talentul, iar talentul fiind un dar cu care s-a născut, nu făcut, poetul se poate compara cu orişicine, ştiind că este dinainte învingător. Chiar elementele naturii, printre care şi soarele, pot contribui la gloria lui: „Acum, că răsare soarele, că răsare vieaţa soarelui, mă pot lumina / cu naşterea lui" (*Depărtarea de aproape*, volumul *Urmările*). Poetul-demiurg, indiferent câţi „zei-protectori" ar avea pe pământ (evocaţi în diferite poeme – Eminescu, Bacovia, Botta, Mateiu) rămâne el însuşi, în rând cu ei, asumându-şi soarta de jerfit întru poezie: „Precum în cer, şi pre pământ / vin zeii-n robii lor de gând / ... / Le bat piroane reci în cap / şi coarne ce nu-i mai încap / şi le dau legi, şi le dau arme / rănirea vremilor să darme" (*Căderea cărţii de la zei*). În starea de depăşire a tragicului, un dialog poet-soare devine firesc: „şi i-am zis soarelui, soare / tu nu eşti soare din soarele nostru de-acasă, / nu eşti ca el nu eşti ca el // soarele nostru venea pe jos prin salcâmi / spărgea gardul grădinii intra în curte se aşeza / de ziuă ne deschidea porţile / ne da afară din sat / care-ncotro care-ncotro // seara / nu-l mai găseam acasă, pleca, ieşea la drum / trecea drumul se mai uita odată-ndărăt / şi o lua pe după dealuri la vale / se ducea / se ducea // aşa i-am zis soarelui: soare // dacă nici tu nu eşti ca soarele nostru de-acasă / dacă nici tu dacă nici tu" (*Cronică de memorii XXIX*).

Miron Cordun şi-a făcut din poezie un mod de a fiinţa în lume, drumul „leneş" al talentului său asigurându-i un loc aparte în poezia contemporană, în ciuda nereceptării masive de către critica literară.